ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BİLİM DALI
YAKINÇAĞ ANABİLİM DALI

Bayram NAZIR

MÜLTECİLER MESELESİ 1849-1851

Doktora Tezi

Tez Danışmanı:
Prof Dr. Selçuk GÜNAY

Erzurum 1999

ÖZET
DOKTORA TEZİ
MÜLTECİLER MESELESİ 1849-1851

Bayram NAZIR
Danışman: Prof. Dr. Selçuk GÜNAY
1999 - SAYFA: XVIII+390

Jüri: Prof. Dr. Selçuk GÜNAY

.....

.....

"Mülteciler Meselesi 1849-1851" adlı bu çalışmada, Macar Özgürlük Savaşı'ndan sonra, Macar ve Polonyalı ihtilalcilerin Osmanlı Devleti'ne ilticaları her yönüyle ele alınıp incelenmiştir. Osmanlı Hükümeti, mültecileri sırf mağdur ve perişan oldukları için kabul edip onların hayatlarını güvence altına almış ve bu insanları büyük bir itina ve sadakatle muhafaza etmişti. Ayrıca devlet, mültecilere o dönemde hiçbir Avrupa ülkesinin göstermediği ve gösteremeyeceği çarpıcı tolerans örneklerini de göstermişti.

Bâbıâli, bir taraftan mültecilere üstün misafirperverlik gösterirken, diğer taraftan da bu insanların iadelerini isteyen Rusya ve Avusturya'nın baskılarına göğüs germesini başarmıştı. Zikredilen devletlerin İstanbul'daki elçileri Bâbıâli'ye ortak bir nota verip devletleri adına siyasi ilişkileri kesmeleri bile Bâbıâli'nin bu konudaki tavrını değiştirememişti. Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya'nın baskılarına kararlı bir şekilde karşı koyması sonuç vermiş ve adı geçen devletler geri adım atmak zorunda kalmışlardı. Gösterilen yoğun diplomatik çabalar sonucu, başta Kossuth olmak üzere, mültecilerin bir kısmı Kütahya'ya yerleştirilirken, Müslüman olanlar da Halep'e gönderilmiştir. Polonyalı mülteciler ise, Osmanlı Devleti'nin tahsis ettiği bir gemi ile Malta Adası'na gönderilmiştir. Devletin ortaya koyduğu bu tutum, dünya kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştı.

Osmanlı Devleti'ne iltica eden İhtilalcilerin önde gelenlerinden bir çoğu din değiştirip Müslüman olmuşlardı. Din değiştiren bu insanlara, Osmanlı elit sınıfının en üst kapıları açılmıştır. Mesleklerinde profesyonel oldukları ve en iyi okullarda eğitim aldıkları göz önüne alındığında bu kişilerin, devletin değişik sahalarda yaptığı bazı reformlarda öncü rolü oynadıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Özellikle, Osmanlı Devleti'nde yeniden yapılanmanın başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonraki reform sürecine olumlu katkıda bulunmuşlardır.

ABSTRACT

Ph.D. THESİS
THE PROBLEM OF REFUGEES 1849-1851

Bayram NAZIR
Supervisor: Prof. Dr. Selçuk GÜNAY
1999 - PAGE:XVIII+390

Jury: Prof. Dr. Selçuk GÜNAY
.....
.....

At this studying titled "The Problem of Refugees: 1849-1851" the movement of Hungarian and Polish revolutionaries who took refuge to Ottoman Empire was analysed, after the Hungarian freedom war. The Ottoman not only received them with utmost care and affection, because they were in very poor condition but treated with tolerance which had never been shown by any European nation with them.

The Suplime Porte indicated the refugees with warm hospitality and, on the other, resisted the oppressions of Russian and Austrian authorities on the surrender of the fugitives. The ambassadors of the above cited stades to İstanbul submitted to the Porte a joint note to cease the relations with Ottomans but the Porte and not change ever decision and the oppressing states had to recede. Folliwing insistent diplomatic attempts, some of the Hungarian refugees, among whom was a renowned person named Kossuth, were sattled in Kütahya area and some, who agreed to convert into İslam, were sent to Aleppo. The Polish refugees were sent to to the Island of Malta with a boat furnished by Ottomans. This attitude of the Ottoman Stade aroused very favourable impressions all over the world.

Some of the prominent refugees who were regardet as heroes by their people converted to Islam and fond opportunities to have ports of higher grade among the Ottoman elite. Most of them who seemed to receive good education and become qualified in their profession, played very important roles as pioneers in performing some social, cultural and political reforms. They made very positive contributions to the reformation process initiated with the Declaration Reformation which is considered to be a starting point of the resonstruction of stade organization.

İÇİNDEKİLER

Özet.....V
Abstract.....VI
Önsöz.....VII-X
Kısaltmalar.....XI
Giriş.....XII-XVIII

BİRİNCİ BÖLÜM

MACARİSTAN'IN İŞGALİ VE İHTİLALCİLERİN OSMANLI DEVLETİ'NE İLTİCASI

A. Macaristan'ın İşgali.....1
1-Temeşvar Savaşı.....1-4
2-Lajos Kossuth'un Devlet Başkanlığından İstifası.....5-10
3-Görgei'nin İhaneti.....10-13
B. İhtilalcilerin Osmanlı Devleti'ne İltiçası.....13
1-İlk Mülteci Kafilesi ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler.....13-15
2-Moris Perczel, Dembinski, Lazar Meszaros, Miklos Perczel'in Osmanlı Devleti'ne İltiçası.....15-21
3-Kossuth'un Osmanlı Devleti'ne İltiçası.....21
a.Kossuth'un Eşiyle Vedalaşması.....21-24
b.Kossuth'un Macaristan Topraklarını Terkederken Yaptığı Konuşma.....24-28
4-Jozef Bem'in Osmanlı Devleti'ne İltiçası.....28-31

İKİNCİ BÖLÜM

VİDİN KAMPI

A.Mültecilerin Yaşantıları.....34
1-Kampta Gündelik Hayat.....34-37
2-Mültecilerin Karşılaştıkları Güçlükler.....38-40
3-Mülteci Olmayanların Kamptan Ayrılmaları.....40-41
4-Kossuth'un Vidin'deki Hayatı ve Diplomatik Faaliyetleri.....41
a.Hayatı.....41-43
b.Diplomatik Faaliyetleri.....43-52
B.Din Değiştiren Mülteciler.....52-57
C.Vidin'den Anavatanına Geri Dönen Mülteciler.....58
1-Hauslab'ın Vidin'e Gönderilmesi ve Faaliyetleri.....58-67
2-Mültecilerin Vidin'den Ayrılışı.....67-73
D.Güvenliğin Sağlanması.....73-76
E.Mültecilere Yapılan Yardımlar.....76-77
1-Aynî Yardımlar.....77-78

2-Nakdî Yardımlar.....78-79
F.Mültecilerin Şumnu'ya Nakledilmesi.....80
1-Nakil Sebepleri.....80-85
2-Mültecilerin Vidin'den Ayrılması.....85-95
3-Mültecilerin Balkanlardan Şumnu'ya Yolculuğu.....95-98
G.Nakil Olayının Mali Yönü.....98-99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞUMNU KAMPI

A. Mültecilerin Şumnu'ya Yerleştirilmesi.....101-102
B. Perczel'in Kossuth'a Muhalefeti.....103-104
C. Mültecilerin Kütahya'ya Gönderilme Kararı ve Bu Karara Gösterilen Tepkiler.....104-123
D. Mültecilerin Yılbaşı Kutlaması.....123
E. Avusturya Konsolosu Rössler'in Şumnu'ya Gelişi.....124-128
F. Halim Paşa'nın İstanbul'a Çağrılması.....128-132
G. Avusturya'nın Kossuth'a Suikast Girişimleri.....132-138
H. Bayan Kossuth'un Şumnu'ya Gelişi.....138-139
I. Ahmed Vefik Efendi'nin Mültecileri Ülkenin Değişik Yerlerine Dağıtmak Üzere Şumnu'ya Gönderilmesi.....139-150
J. Şumnu'da Kalan Mülteciler.....150
1-Şumnu'da Kalan Mültecilerin Miktarı.....150-153
2-Müslüman Mültecilerin Bosna İsyanını Bastırılmaya Götürülmeleri.....153-156
3-Şumnu'daki Mültecilerin Dağıtılması.....157
a-Kuzey Amerika'ya Giden Mülteciler.....157-161
b-Osmanlı Ülkesinin Değişik Yerlerine Yerleşenler.....161-166
K.Macaristan'dan Kuzey Amerika'ya Giden Mülteciler.....166-168
L. Kossuth'a Göre Şark Sorunu Açısından Mülteciler Meselesinin Önemi..169-175

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİPLOMATİK KRİZ

A-Mültecilerin Osmanlı Devleti'ne Sığınmasına İlk Tepkiler.....176
1-Rusya'nın Tepkisi.....176-181
2-Avusturya'nın Tepkisi.....181-185
3- İngiltere'in Tepkisi.....185-190
4- Osmanlı Devleti'nin Tepkisi.....190-199
B-Osmanlı Devleti'nin Gösterdiği Tepkilerin Siyasi Yansımaları.....200
1-Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti Üzerindeki Baskıları.....200-213
2-Rusya İle Siyasi Münasebetlerin Kesilmesi.....213-214

3-Avusturya İle Siyasi Münasebetlerin Kesilmesi.....214-216
C-Siyasi Münasebetlerin Kesilmesinin Yankıları.....216
1-Osmanlı Devleti'nde.....216-218
2-İngiltere'de.....218-220
3-Fransa'da.....220-221
4-Amerika'da.....221-224
D-Halkın Zarar Görmemesi İçin Alınan Tedbirler.....224-225
E-Bâbıâli'nin Destek Arayışları ve Diplomatik Girişimler.....225
1-Bâbıâli'nin İngiltere ve Fransa Elçileriyle Dirsek Teması.....225-228
2-Fuad Efendi'nin Petersburg'a Gönderilmesi.....228-251
3-Siyasi Münasebetlerin Yeniden Kurulması.....251
a-Rusya İle Siyasi Münasebetlerin Kurulması.....251-260
b-Avusturya İle Siyasi Münasebetlerin Kurulması.....261-269

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞUMNU KAMPININ DAĞITILMASI ve MÜLTECİLERİN YENİ YERLEŞİM YERLERİ

A. Kütahya'ya Gönderilen Mülteciler.....270
1-Yapılan Hazırlıklar.....270-275
2-Mültecilerin Şumnu'dan Ayrılması.....275-278
3-Mültecilerin İzlediği Güzergah.....278-280
4-Mültecilerin Kütahya'ya Yerleştirilmesi.....280-283
a. Kütahya'ya Sonradan Gelen Mülteci Grubu.....283-285
b. General Dembinski'nin Kütahya'ya Gelişi.....285-288
c. Kossuth'un Çocuklarının Kütahya'ya Gelişi.....288-290
d. Kossuth'u Kaçırma Girişimleri ve Alınan Tedbirler.....290-296
e. Kossuth'un Şumnu'daki Mültecilerle İlişkisi.....296-297
f. Mültecilere Yapılan Nakdî Yardımlar.....298-299
B. Mültecilerin Serbest Bırakılması.....299
1-Mültecilerin Serbest Bırakılması İçin Diplomatik Girişimler.....299-312
2-Serbest Bırakılan Mülteci Gurubu.....312-318
3-Kütahya'da Kalan Mülteciler ve Bunların Serbest Bırakılması....318-327
C.Halep'e Gönderilen Mülteciler.....328
1-Yapılan Hazırlıklar.....328-332
2-Mazhar Bey'in Mültecileri Halep'e Götürmekle Görevlendirilmesi.....332-338
3-Halep'e Yerleştirilen Mültecilere Rütbe ve Maaş Tahsisi.....338-340
4- Jozef Bem (Murad Paşa)'in Ölümü (10 Aralık 1850.....340-343
4-Halep'teki Mültecilerin İstihdamı.....343-348
D. Malta Adasına Gönderilen Mülteciler.....348
1-Yapılan Hazırlıklar.....348-349

2- Şakir Bey'in Mültecileri Malta'ya Götürmekle Görevlendirilmesi ve Mültecilerin Adaya Yolculukları 349-352
Sonuç.....353-355
BİBLİYOĞRAFYA.....356-360
EK I. Şumnu'daki Macar Mültecilerinin Listesi.....361-368
EK II. Şumnu'daki Polonyalı Mültecilerin Listesi.....369-374
Ek III. Çar Nikola'nın Sultan Abdülmecid'e Mektubu.....375-375
EK IV. Sultan Abdülmecid'in Çar Nikola'ya Mektubu.....377-378
EK V. Sultan Abdülmecid'in Çar Nikola'ya Diğer Mektubu.....379-380
EK VI. Çar Nikola'nın Sultan Abdülmecid'e Mektubu.....381-382
EK VII. Avusturya İmparatorunun Sultan Abdülmecid'e Mektubu..383-384
FOTOĞRAFLAR
Lajos Kossuth.....385
Jozef Bem.....386
Richard Guyon.....387
Kossuth'un Şumnu'da İkamet Ettiği Ev.....388
J.C. Long.....389
ÖZGEÇMİŞ.....390

ÖNSÖZ

Mülteciler meselesiyle ilgili olarak kaleme alınan ilk çalışma, Mehmed Galib'in 1909 yılında Yeni Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nde *"Leh ve Macar Mültecilerine Ait Vesâik"* adı altında yayınladığı belgelerdir. Bu belgeler, o dönemde Hazine-i Evrak'ta bulunan yüzlerce vesikadan çok az bir kısmını ihtiva etmekteydi. Daha sonra meşhur tarihçi Ahmed Refik, *"Türkiye'de Mülteciler Meselesi"* (İstanbul 1926) isimli eserinde Hazine-i Evrak'ta bulunan belgelerin büyük bir çoğunluğunu yayınlamıştır. Ancak, adı geçen eserdeki belgeler, asıllarıyla karşılaştırıldığında, önemli ölçüde satır atlamaları ve matbaa hatasından kaynaklanan yazım yanlışlarının olduğu dikkat çekmektedir. Aynı yazar, *"Mülteciler Meselesine Dâir Fuad Efendi'nin Çar Birinci Nikola ile Mülâkâtı"* adı altında bir de makale yayınlamıştır, (Türk Tarih-i Encümen-i Mecmuası, 1 Teşrîn-i Sânî 143, nr.12; 1 Kanûn-ı Sânî 1926, nr.13). Ancak bu makale, yazarın yukarıda adı geçen eserindeki belgelerin tekrarı gibidir. Mülteciler Meselesine ait arşiv vesikalarına dayalı ilk çalışma, Yuluğ Tekin *Kurat'ın "Osmanlı İmparatorluğu ve 1849 Macar Mültecileri Meselesi"* (VI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1967, 20-22 Ekim 1961, s.451-459) adlı bildirisidir. Ancak bu bildiride konu çok muhtasar olarak ele alınmıştır. M.Tayyib Gökbilgin, *"XIX. Asır Sonlarında Türk Macar Münasebetleri ve Yakınlığı"* (Nemet Armağanı, Ankara 1962, s.171-182) isimli tebliğinde mülteciler meselesine kısa değinmelerde bulunmuştur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise, *"Kütahya Şehri"* (İstanbul 1932) adlı eserinde *"Kütahya'da Macar ve Leh Mültecileri"* başlığı altında konuyla ilgili üç sayfalık bir bilgi vermiştir. Bu konuyla ilgili diğer bir çalışma da, Prof. Dr. Kemal Karpat'ın " *Kossuth in Turkey: The Impact of Hungarian Refugees in the Ottoman Empire 1849-1851*" (Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1994, s.107-123) adlı makalesidir. Mülteciler meselesiyle ilgili en son çalışma ise Abdullah Saydam'a aittir. Saydam, "Osmanlıların Siyasi İlticalara Bakışı Ya da 1849 Macar Mültecileri Meselesi" (Belleten, LXI, Ağustos 1997, Sa.231, s.339-387) isimli makalesinde konuyu arşiv belgeleri ışığında kaleme almıştır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da dönemin vak'anüvisi Lütfi Efendi'nin eserinde 1848 Avrupa İhtilallerine çok geniş

yer ayırmasına karşılık, mülteciler meselesine ait, Fuad Efendi'nin Petersburg'a gönderilmesinin dışında, hemen hiçbir malumat vermemesidir. Devletin resmi yayın organı olan Takvim-i Vekâyi'de ise bir haber dışında konuyla ilgili hiçbir bilgi yoktur.

Mülteciler meselesi hakkında Batı'da yapılan en önemli çalışma Macar, İngiliz ve Alman arşiv malzemesi ve zengin literatürüyle göze çarpan Istvan Hajnal'ın "*A Kossuth-emigracico Törökszagban*" (Budapest 1927) adlı kitabıdır. Yazar, oldukça hacimli ve değerli olan bu kitabında konuyla ilgili bilgi vermenin yanında, Avrupa arşivlerinde bulunan belgeleri de eserinde neşretmiştir. Ancak bu kitabın en büyük eksikliği, Osmanlı arşiv belgelerinden yararlanılmadan hazırlanmış olmasıdır. Bu konuda diğer bir çalışma da Denes Janossy'nin "*Die Ungarische Emigration und der Krieg im Orient*" (Budapest 1939) adlı kitabıdır. Oldukça önemli olan bu çalışma, mülteciler meselesinden çok, Macar ve Polonyalı mültecilerden Osmanlı hizmetine girenler hakkında bilgi vermektedir. Yine Charles d'Eszlary'nin "*L'emigration hongroise de Louis Kossuth en Turquie entre 1849-1850*" (VI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1967, 20-22 Ekim 1961, s.430-450) adlı kaleme aldığı makaleyi de önemli çalışmalar arasında zikretmek gerekir.

Macar ve Polonyalı mültecilerle ilgili olarak Başbakanlık Arşivi ve batılı kaynaklara dayanılarak yapılan çalışmaların yetersizliği, bizi bu konuda kapsamlı bir araştırma yapmağa sevketti. Bu düşünceyle araştırdığımız konun ilk kaynağı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin değişik fonlarında bulunan belgeler olmuştur. Ayrıca, Österreichisches Staatsarchiv Haus, Hof und Staatsarchiv'den imkanlar ölçüsünde istifade ettik. Mülteciler meselesine ait Batıda yapılan en kapsamlı çalışma olan Hajnal'ın yukarıda adı geçen eserin bilhassa belgeler kısmından geniş ölçüde yararlandık Ayrıca Osmanlı Devleti'ne iltica eden mültecilerin hatıraları bizim için temel kaynak niteliğinde olmuştur. Bu hatıralar bazen belgelerde hiç değinilmeyen konulara açıklık getirmektedir. Bu bakımdan Philipp Korn'un "*Kossuth und Ungarn in der Türkei*" (Hamburg und New-York 1851), Vahot Imrefi'nin, "*Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*" (Leipzig 1851) ve Joseph Hutter'in "*Von Orsova bis Kiutahia*" (Braunschweig 1851) isimli hatıralardan etraflı bir şekilde istifade ettik. Diğer taraftan Macar Özgürlük Savaşı hakkında kıymetli bilgiler veren K.M. Pataky'nin, "*Bem in Siebenbürgen zur Geschichte des*

Ungarischen Kriges 1848 und 1849" (Leipzig 1850) adlı eserinden de yeri geldikçe yararlandık.

Çalışmamız giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Girişte 1848 İhtilalleri hakkında kısa bir bilgi verdik. Birinci bölümde Macarların Rus ve Avusturya orduları karşısında mağlup olmaları ve Osmanlı Devleti'ne iltica etmelerine değindik. İkinci bölümde, mültecilerin Vidin'e yerleştirilmeleri ve buradaki yaşamları üzerinde durduk. Üçüncü bölümde mültecilerin Şumnu'daki yaşamları ve Kütahya'ya getimemek için yaptıkları girişimleri anlattık. Dördüncü bölümde, Osmanlı Devleti'nin mülteciler meselesinde yaptığı diplomatik girişimler üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde ise, mültecilerin Kütahya ve Halep'e gönderilmeleri ve sözkonusu şehilerdeki yaşamları hakkında bilgi verdik.

Çalışmalarımı değerli tavsiyeleri ile yönlendiren Prof. Dr. Enver Konukçu ve danışman hocam Prof Dr. Selçuk Günay'a teşekkür ederim. Tezin her satırını büyük bir titizlik ve sabırla okuyan, ayrıca zengin deneyimlerinden ve engin bilgisinden defalarca yararlandığım Yrd. Doç. Dr. Selahattin Tozlu'ya teşekkür etmeği borç bilirim. Kendileri karşılaştığım güçlükleri aşmamda her defasında zamanını cömertçe ve dostça harcama nezaketini gösterdi. Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ali Akyıldız, hummalı çalışmaları arasında tezi okuma özverisinde bulundu. Değerli hocama sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Keza, İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kemal Beydilli, tezi okuma nezaketi gösterip çok kıymetli tavsiyelerde bulundu. Her türlü yardım ve desteklerinden dolayı Doç. Dr. Nedim İpek'e ve yurt dışındaki kaynaklara ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Nejat Göyünç'e teşekkürlerimi sunarım. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nden Prof. Dr. Hicran Yusufoğlu, Arş. Gör. Erdal Çoban ve Arş. Gör. İsmail Doğan Macarca belgeleri tercüme ederek kullanımıma sundular. Gösterdikleri desteğe minnettar olduğumu belirtmek isterim. Tezimi okuyup değerli önerilerde bulunan Yrd. Doç. Dr. Ersin Gülsoy'a müteşekkirim. Yrd. Doç. Dr. Mehmed Tezcan her zaman yapıcı eleştirilerde bulunarak teze büyük katkı sağladı. Arş. Gör. Kemalettin Kuzucu konuyla ilgili bulmuş olduğu belge ve eserlerden beni haberdar etti. Her türlü yardım ve dostluğundan dolayı kendisine teşekkür ederim. Görme imkanı bulamadığım bazı kaynaklardan beni haberdar eden Doç Dr. Ali Birinci'ye şükran

borçluyum. Ayrıca Yar. Doç. Dr. Abdullah Saydam arşivde ulaşamadığım bir kısım belgeleri bana verme cömertliğinde bulundu. Almanca ve Fransızca belgelerin tercümesinde hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan Arş. Gör. Mehmed Baki, Arş. Gör. Yakup Yaşa, Arş. Gör. Kader Bayrakçı ve Arş. Gör. İlhami Ege'ye teşekkür ederim. Arşiv çalışmalarım sırasında gereken her türlü yardım ve kolaylığı gösteren Başbakanlık Osmanlı Arşivi araştırma salonu görevlilerine de teşeşkkür ediyorum.

Dr. Sandor Papp, Macaristan'da elde ettiği arşiv malzemesi ve kitapları bana gönderme zahmetinde bulundu. Aynı şekilde Doç. Dr. Istvan Nytrai, konuyla ilgili Macaristan'daki çalışmalardan beni haberdar etti. Afoston Gabor, Macaristan'daki kaynakların temininde bana yardımcı oldu. İstanbul'daki Avusturya Konsolosu Erwin Lucius, Avusturya'dan belge temin etmemde gerekli her türlü kolaylığı ve yardımı esirgemedi. Konsoloslukta çalışan Çiğdem İkiışık elinden geleni fazlasıyla yaptı. Yine Ankara'daki Alman Kültür Merkezi, Berlin Devlet Kütüphanesi'nde bulunan değerli kaynak eserlerini Erzurum'a kadar getirme özverisinde bulundu.

KISALTMALAR

A.AMD	Sadaret Amedi Kalemi
AFTE	Ali Fuad Türkgeldi'den Satın Alınan Evrak
A.MHM	Sadâret Mihimme Kalemi
A.DVN	Sadâret Divan-ı Hümayun Kalemi
A.DVN.DVE	Sadâret Divan-ı Hümayun Kalemi Düvel-i Ecnebiyye
A.MKT	Sadâret Mektubi Kalemi
A.MKT.NZD	Sadâret Mektubi Kalemi, Nezâret ve Devâir
B	Receb
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BEO	Bâbıâli Evrak Odası
bkz.	Bakınız
C	Cemâziye'l-âhir
CA	Cemâziye'l-evvel
çev.	Çeviren
DUİT	Dosya Usulü İradeler Kataloğu
HR.MKT	Hariciye Mektubi Kalemi
İA	İslam Ansiklopedisi
İra. Dah.	İrade Dahiliye
İra. Har.	İrade Hariciye
İra. Mec. Vâl.	İrade Meclis-i Vâlâ
L	Şevval
ML.MSF	Maliye Nezâreti Masârıfat Defteri
M	Muharrem
N	Ramazan
Nr.	Numara
R	Rebiü'l-âhir
RA	Rebiü'l-evvel
S	Safer
s.	Sayfa
Ş	Şaban
TTEM.	Türk Tarihi Encümeni Mecmuası
Ty	Basım Tarihi Yok
Z	Zilhicce
ZA	Zilkade

GİRİŞ

Avrupa'da 1815-1830 yılları arasında görülen siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler, 1830 İhtilalleriyle daha da güçlenerek 1848'lerde kıtada yeni ve değişik bir ortam yaratmıştı. 1848 İhtilalleri 1830 İhtilallerinden daha umumi bir mahiyetteydi. Bu ihtilallerin bir Avrupa hareketi olarak ortaya çıkmasındaki temel etken, Avrupa'nın her tarafında statükonun yıkılması için atılmış bir adım olmasıydı. Fakat İhtilaller her ülkenin siyasi ve iktisadi vaziyetine göre değişik şekillerde gelişmiştir. Örneğin ihtilaller, liberalizmin 1830'dan itibaren yerleştiği Batı Avrupa ülkelerinde sosyalist hareketi şeklinde ortaya çıkmıştır. Orta Avrupa ülkelerinde, Avusturya'da olduğu gibi, milli istiklal; İtalya ve Almanya'da ise milli birlik hareketleri şeklinde belirdi[1]. Ortaya çıkan sosyalist, milli istiklal ve milli birlik akımlarının etkisiyle 1848'lere doğru Avrupa'da toplumlar arasında kaynaşmalar meydana gelirken, devletler arası ilişkilerde de değişmeler oluyordu. Mutlakiyetçi Doğu Bloku ülkeler birbirlerine daha çok yaklaşarak liberal devletler karşısında güçlenme çabası içerisine girmişlerdi[2].

İlk olarak Fransa'da ortaya çıkan 1848 ihtilalleri, siyasi olduğu kadar içtimai bir özellik de taşıyordu. Bu tarihe kadar siyasi hakları elde etmek için mücadele veren sınıflara işçiler de katılmıştı. 1848 İhtilaliyle Fransa'da meşrutiyet krallığının temsilcisi olan Lui Filip, görevden uzaklaştırılarak krallık rejimi yerine cumhuriyet ilan edildi. Fransa'da meydana gelen bu hadiseler, Avrupa'nın bir çok ülkesinde siyasi ve içtimai haklar kazanmak için uzun süre çalışmakta olan kurumların hükümdarlarına karşı başkaldırmalarına neden oldu. İhtilaller kısa sürede İspanya, İtalya, İrlanda, Belçika, Hollanda, Avusturya ve Macaristan'da da etkisini gösterdi[3].

Bu çalışmada, 1848'de patlak veren ve bütün Avrupa'yı sarsan ihtilallerin sadece Avusturya'da meydana getirdiği tesirler üzerinde durulacaktır. Bilindiği gibi

---

[1] Şükrü Esmer, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1944, s.154.

[2] İşin ilginç yanı Batı Bloku'na bağlı bulunan Fransa da Doğu Bloku'na kaymaya başlamıştı. Fransa'nın böylesi bir tutum içerisine girmesinde Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın ısyanında izlediği strateji etkili olmuştur. Zira, Fransa bu asi Paşa'ya dayanarak İngiltere'ye karşı Doğu Akdeniz eğemenliğini sağlamak düşüncesindeydi (Rıfat Üçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985, s.91).

[3] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, Ankara 1988, s.213.

Habsburg İmparatorluğu çok çeşitli ırk ve mezhepten meydana gelen bir toplumsal yapıya sahipti. Oysa, bu tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu ve Rus Çarlığı'nı hesaba katmazsak diğer büyük güçlerin her birinde halkın büyük bir çoğunluğu ortak bir dili ve dini paylaşmaktaydılar. Örneğin, bu dönemde Fransızların en az %90'ı Fransızca konuşuyor ve aynı oranda katolik kilisesine bağlı bulunuyordu. Prusya'daki halkın %80'inden fazlası Almandı. Britanya adalarında oturanların %90'ı ise İngilizce konuşuyordu ve %70 oranında Protestandı. Bu tür ülkeleri birlik içinde tutmak için büyük bir çaba göstermeğe gerek yoktu. Halbuki, Habsburg İmparatorluğu içerisinde sekiz milyon Alman vardı. Buna karşılık bu sayının iki katı kadar Çek, Slovak, Polonyalı, Ruthenyalı, Slovenyalı, Hırvat ve Sırplar bulunuyordu. Ayrıca beş milyon Macar, beş milyon İtalyan ve iki milyon da Romanyalı vardı. Bu etnik çeşitlilik Habsburg İmparatorluğu'nun en önemli kurumlarından biri olan ordusuna da yansıyordu[4]. Kuşkusuz Avusturya İmparatoru'nun en büyük korkusu 1848 İhtilal fikirlerinin bu toplumlar tarafından benimsenmesi ve bunların Avusturya yönetimine karşı harekete geçmeleriydi. Gerçekten de 1848 İhtilalleri bu korkunun yersiz olmadığını ortaya koymuştur. Bir taraftan ülkede mutlakiyetin kaldırılması istenirken, diğer taraftan da Alman olmayan milletler bağımsızlıklarını elde etmek üzere harekete geçtiler. Bu yönüyle diğer ülkelerden farklı olarak 1848 İhtilalleri Avusturya'da iki yönlü gelişme göstermiştir[5].

Fransa'daki ihtilal hareketleri Avusturya'da duyulur duyulmaz, Metternich ve onun sistemine karşı bazı olaylar başladı. Halk, 13 Mart 1848'de anayasal haklar ve özgürlükler için ayaklandı. Bu ayaklanmanın bir sonucu olarak Metternich Başbakanlıktan istifa etti ve İngiltere'ye kaçtı. Böylece, 1815'ten itibaren bütün hürriyetçi hareketlere karşı olan ve Avrupa'da devletlerarası siyasette de önemli rol oynayan Metternich ve onun dönemi sona ermiş oldu. Metternich'in istifasından sonra İmparator Ferdinand (1835-1848) halkın isteğine uygun olarak ıslahat yapacağına dair söz verdi. Ayrıca Macarların kendisine bağlı kalmak şartıyla ayrı

---

[4] 1865'te orduya 128.286 Alman, 96.300 Çek ve Slovak, 52.700 İtalyan, 22.700 Slovenyalı, 20.700 Romen, 19.000 Sırp, 50.100 Ruthenyalı, 37.700 Polonyalı, 35.500 Macar 27.600 Hırvat ve 5.100 kadar başka uluslardan asker kayıtlıydı (Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, Ankara 1990, s.193-194).

[5] Üçarol, *Aynı eser*, s.94.

bir hükümet kurmalarını kabul etti. Ancak gelişmelerden hiçkimse memnun kalmadı ve Avusturya daha da karıştı. İmparator ülkeyi terketmek zorunda kaldı. Onun kaçışından sonra 22 Temmuz 1848'de Viyana'da Kurucu Meclis toplandı. Mecliste, Macarların dışında, Avusturya İmparatorluğu'unda bulunan her millet temsil ediliyordu. Meclis ilk iş olarak derebeylik vergilerini kaldırdı ve sosyal adaleti ilan etti. Bir süre önce Viyana'yı terkeden İmparator geri çağrıldı[6].

Avusturya'da meydana gelen olaylar başlangıçta mutlakıyet rejimini ortadan kaldırmaya yönelikken daha sonra şekil değiştirmeğe başladı. Zira, Ağustos 1848'den itibaren Avusturya'nın her tarafında ihtilaller başladı. Macaristan, Hırvatistan ve İtalya'da özgürlük için mücadeleler başladı. Bunların en önemlisi kuşkusuz Macar Özgürlük Savaşıydı[7].

Macarlar, 1848 yılından önce de Avusturya eğemenliğinden kurtularak bağımsızlıklarını kazanmak için bazı teşebbüslerde bulunmuşlardı. Ancak Avusturya Başbakanı Metternich buna fırsat vermemişti. Fakat Fransa'daki ihtilal haberi, Avrupa'nın her tarafında olduğu gibi, Macaristan'da da büyük tesir uyandırmıştı. Bunu fırsat bilen Macar gençliği, yazarlar ve öğrenciler harekete geçtiler. Bu hareketli günlerde Kossuth, 3 Mart 1848'de halkına yaptığı etkili bir nutukla serfliğin kaldırılması ve bütün milletin mebuslarından oluşan bir millet meclisi kurulmasını söyledi. Ayrıca, Avusturya ve Macaristan'ın ortak çıkarlarının daha iyi korunabilmesi için de Avusturya'ya teşkilat-ı esasiye kanunu verilmesi talebinde bulundu. 15 Mart 1848'de ise Macarların milli şairi Petöfi ve arkadaşları Kossuth'un isteklerini 12 madde halinde bastırdılar. Daha sonra Petöfi'nin milli marşını bastırıp ve yazar Mihaly Tancsics'i serbest bıraktırdılar. Diğer taraftan Kossuth, her şeyden önce serflerin azledilmesini istiyordu. Kendi deyimiyle "yarım milyon asilden ibaret olan milletin sayısını onüç milyona çıkarmak için" iyi bir fırsat yakalanmıştı[8]. Zira serfliğin kaldırılmasıyla önceden köle olan köylüler, bu sayede yeni sorumlulukları ve aynı derecede özgürlükleri olan bir vatandaşlar olacaktı[9]. Neticede serflik kaldırılmış ve Kossuth amacına ulaşmıştı. Halk artık hürriyetini

---

[6] Esmer, *Aynı eser*, s.163; Üçarol, *Aynı eser*, s.163.
[7] Esmer, *Aynı eser*, s.163.
[8] F. Eckhart, Macaristan Tarihi, (çev. İbrahim Kafesoğlu), Ankara 1949, s.199-200.
[9] K.M. Pataky, *Bem in Siebenbürgen Zur Geschichte des Ungarischen Kriges 1848 und 1849*, Leipzig 1850, s.2.

Habsburglara değil Kossuth'a borçluydu[10]. Macarlar, gazeteci ve fikir adamı olan Kossuth'un başkanlığında toplanarak Avusturya'dan idari muhtariyet talep ettiler. İmparator da Macarların bu isteğini kabul etmek zorunda kaldı. Kossuth, Batthianyi'nin başkanlığında kurulan hükümete maliye bakanı sıfatıyla girmişti. Daha sonra Macaristan'da halk tarafından bir "Diyet Meclisi" seçildi. Bu meclis asilzadelerin imtiyazlarını ve derebeylik vergilerini kaldırdı. Artık Macaristan kendi mukadderatına hakim olmuştu. Devletin ayrı barağı, ayrı ordusu, ayrı parası ve dışişlerinde temsil yetkisi vardı. Macarları Avusturya'ya bağlayan yegane bağ, Avusturya İmparatoru'nun her iki ülkenin de hükümdarı olmasıydı[11].

Avusturya muhtelif din, mezhep ve ırklardan meydana gelen bir İmparatorluk olduğu gibi; Macaristan da mütecanis bir yapıya sahip değildi. Macaristan'da Hırvat, Sırp, Slovak ve Romenlar vardı. Macarlar, Avusturya'dan ayrılmak istediği gibi, adı geçen milletler de Macaristan'dan ayrılmak istiyorlardı. Üstelik Avusturya, Macaristan'ı zor duruma sokmak için bu millletlerin bağımsızlık isteklerini teşvik ediyor ve destekliyordu[12].

Avusturya'nın desteği ile Hırvat milliyetperverliğiyle tanınan Jozef Jellacsics, 23 Mart 1848'de Macaristan'a bağlı memleketlerin birbirleriyle anlaşmalarına mani olmak için Sırbistan banlığına tayin edildi. Yeni ban, görevine gelir gelmez, Macaristan aleyhine çalışmaya başladı. Nihayet 29 Mayıs'ta Hırvatistan'ın Macaristan'dan ayrıldığını ve doğrudan doğruya Viyana'ya bağlandığını ilan etti. Diğer taraftan Güney Macaristan'daki Sırplar, bağımsızlıklarını ilan ederek Macar Hükümeti'ne karşı yapılacak savaşlarda Jellacsics'e yardım edeceklerini açıklamışlardı. Çok geçmeden mayıs ayında isyan patlak vermiş ve Sırp çeteleri Macar topraklarına girerek tahribata başlamışlardı. Sırpların Macarlara karşı isyanı Avusturya tarafından da destekleniyordu. 15 Mayıs'da bu kez Romenler Macaristanla milli birlik içerisinde olmayı reddetiler. Romenler, yalnız İmparatora itaat edeceklerini ve Macar Hükümeti'ni tanımadıklarını ilan ederek Macarlara karşı harekete geçtiler. Bu Romen birlikleri, Avusturyalı subaylar tarafından idare ediliyordu[13].

---

[10] Eckhart, *Aynı eser*, s.202.
[11] Esmer, *Aynı eser*, 164.
[12] Esmer, *Aynı eser*, 164.
[13] Eckhart, *Aynı eser*, s.206-207.

Macar idaresi altında yaşayan ve Macar olmayan halkların kısa sürede Macar devletine isyan etmeleri karşısında, Macar Hükümeti'nin memleketi ve kendi itibarını savunması zorunlu hale gelmişti. Macar Hükümeti, 11 Temmuz 1848'de kendini savunmak amacıyla 200.000 kişilik bir ordu kurulmasını kararlaştırdı. Bu ordunun teşkilatlanmasında en büyük rolü Kossuth oynuyordu. Kossuth, bir taraftan büyük bir azimle bu teşkilatlanmayı sağlamış, diğer taraftan da ateşli nutuklarla binlerce vatanseveri ülkelerini savunmak amacıyla Macar Krallık bayrağı altında toplamayı başarmıştı[14].

Yeni teşkilatlanan Macar ordusunun Tuna ötesinde bulunan Jellacsics'in idaresindeki birlikleri püskürtmesi Macarlar açısından umut verici bir gelişme olmuştu. Ancak yeni birliklerin gönderilmesiyle ordusunu güçlendiren Jellacsics, ihtilalcilerin mukavemetini çabuk kırmıştı[15]. Kuşkusuz acil bir şekilde oluşturulan ve hiç bir silah tecrübesi bulunmayan askeri birlikten fazla bir şey beklenemezdi. O sırada Avusturya ordusunun büyük bir bölümü İtalya'da savaşıyordu ve Macar ordusunun temel birlikleri de buradaydı. Bunların geri çağrılması Avusturya İmparatorluğu ile olan ilişkilerin sona erdirilmesi anlamına gelirdi. Bu yüzden Viyan Hükümeti ile bir görüşme yapıldı ve İtalya'da olmayıp Avusturya'nın diğer bölgelerinde bulunan Macar ordularının ülkelerine gönderilmeleri istendi. Karşılığında da Macaristan'daki Macar olmayan birlikler gönderilecekti. Bu teklif, Avusturya tarafından da kabul gördü. Konuyla ilgili emir İmparatorca onaylanmış ve gazetelerde yayınlandıktan sonra da ilgili generallere bildirilmişti. Fakat emre uyulmadı. Çünkü bu emirle birlikte generallere aksini isteyen başka bir emir daha gönderilmişti. Bunun üzerine Avusturya'nın değişik bölgelerinde bulunan Macar vatansever birlikleri, vatanlarının tehlike altında bulunduğunu duyunca sıkı bir gözetim altında olmalarına rağmen sınırı geçip kardeşlerinin yardımına koştular. Bütün bunlara rağmen Macaristan'da düzenli asker sayısı yetersizdi. Dolayısıyla bu Macar birlikleri Jellacsics'in idaresindeki birliklerle başedemediler[16]. Jellacsics'in Macarları yenilgiye uğratmasının en önemli nedeni, Avusturyalı General Alfred Windischgratz komutasındaki birliklerce desteklenmesiydi. Macar kuvvetleri

[14] Eckhart, *Aynı eser*, s.208-209.
[15] Eckhart, *Aynı eser*, s.210.
[16] Pataky, *Aynı eser*, 6-8.

tarafından durdurulamayan Windischgrat, 5 Ocak 1849'da Macaristan'ın başkentini işgal etti. Ancak, Arthur Görgei olağanüstü komutanlık kabiliyeti ile kaybolmuş gibi görünen özgürlük mücadelesini bir süre için kurtardı. Görgei, İmparatorluk ordusunu mağlup ettikten sonra Klapka'nın komuta ettiği Yukarı Tisa ordusu ile birleşti. Kossuth, bu birleşmiş ordunun başkomutanlığını kendisine rakip gördüğü Görgei'ye değil, 1831 Polonya ayaklanmasını da iade etmiş olan General Dembinski'ye verdi. Fakat bir süre sonra Dembinski'nin böyle bir orduyu sevk ve idare edemeyeceğinin anlaşılması üzerine idareyi tekrar Görgei'ye verdi[17].

Ordunun sevk ve idaresini üstüne alan Görgei, 1849 Nisan ayında Avusturya ordusuna karşı bir çok zafer kazandı. Ayrıca Jozef Bem de, Erdel'de İmparatorluk ordularını yenilgiye uğrattı. Diğer taraftan Sırplar da Güney Macaristan'da mağlup edildiler. Böylece memleket bir anda Macar özgürlükçülerinin eline geçmişti[18]. Kazanılan zaferler, Macarlar ile Avusturya arasındaki ilişkilerin tamamen kopmasına neden oldu. Kossuth'un önerisiyle 15 Nisan 1849'da Macaristan'ın bağımsızlığı ilan edildi ve Kossuth geçici olarak devlet başkanlığına getirildi. Fakat zafer sarhoşluğu uzun sürmedi. Macaristan'ın kendisinden koparılması tehlikesiyle karşı karşıya kalan Avusturya Hükümeti, bu ülkeyi yeniden elde etmek için tüm kuvvetlerini topluyordu. Bu işin komutanlığı da aşırı setliği ile tanınan Baron Haynau'ya verildi[19]. Diğer taraftan Avusturya İmparatoru Franz Joseph, Macar ihtilalini tek başına bastıramayacağını anlayınca, Felik Schwarzenberg'in tavsiyesi üzerine Rus Çar'ı I. Nikola'dan yardım istemeye karar verdi. Nikola, Macar ihtilalinin başarıya ulaşması halinde Macar ordusunda savaşan Polonyalıların Rusya'ya karşı harekete geçeceklerinden korkuyordu. Bu nedenle Nikola, Avusturya'nın kendisinden istediği desteği esirgememişti.[20]. Buna karşılık Macaristan, hiçbir taraftan yardım bekleyemezdi. Zira, Avrupa'da bütün ihtilal hareketleri bastırılmıştı[21].

---

[17] Eckhart, *Aynı eser*, s.211.
[18] Eckhart, *Aynı eser*, s.211.
[19] Tehadee Gasztowtt, La Pologne et L'Islam, Paris 1907, s.190.
[20] Charles d'Eszlary, "L'émigration hongroise de Louis Kossuth en Turque entre 1849-1850", *Türk Tarih Kongresi*, IV, (20-26 Ekim 1961) Ankara 1967, s.432.
[21] İhtilalin büyük şairi Sandor Petõfi, Macarların özgürlük mücadelesinde başka devletlerce yalnız bırakılmasını şu mısralarla dile getirmiştir:
Karpatlar'dan Aşağı Tuna'ya kadar
Bir kızgın haykırış, bir fırtına var,

Bütün gelişmeler Macaristan'ın aleyhine döndüğü bir sırada Macarlar Budin kalesini işgal ettiler. Bu zafer, Macarların kazandığı en büyük ve son zafer oldu. Bundan sonra Macarlar, Rus ve Avusturya kuvvetleri karşısında yenilmeye başladılar. Rus Generali Paskeviç'in emrindeki 200.000 kişilik bir ordu Galiçya'ya girdi. General Lüders ve 40.000 Rus ordusu Erdel tarafında General Puhner'i destekledi. Rus ve Avusturya ordusu 275.000 askerden oluşuyordu. Macarlar ise ancak bunun yarısı kadardı. Haziran sonlarına doğru Rus ve Avusturya birlikleri Macaristan'a girdiler. Müttefik orduların kazandığı zaferlerden sonra Macarlar, hükümet merkezini Segedin'e taşıdılar. Rus ve Avusturya orduları büyük zaferler kazanırken; Görgei, zaman kaybediyor ve plansız hareket ediyordu. Bu sebeple başkomutanlık ondan alınarak Dembinski'ye verildi. Ancak, komutanlar arasındaki çekişme nedeniyle faydalı adımlar atılamıyordu. Binlerce askerden oluşan üç birliğin başında bulunan Görgei, merkezi kararlara uymayı kabul etmiyordu. Kısacası Macaristan'da her şey kötüye gidiyordu. Bu durumdan istifa eden Haynau, Segedin üzerine yürüdü[22]. Macarlar, iki İmparatorluk orduları karşısında ard arda savaş kaybetmeye başladılar. Birinci bölümde geniş olarak değinileceği gibi, Macarlar 9 Ağustos'ta 1849'da kaybedilen Temeşvar savaşından sonra bütün ümitlerini kaybetmişlerdi. Görgei'nin 13 Ağustos'ta Vilagos kalesi önünde Ruslara karşı silah bırakmasıyla da Macarlar, başta Osmanlı Devleti olmak üzere Avrupa'nın her tarafında dağılmışlardır.

Dağılmış saçları, kanlı alniyle
Önünde yapyalnız duruyor Macar.
Ben Macar doğmamış olsaydım bile,
Kendimi onlardan sayardım yine,
Çünkü bu dünyada benim milletim
Yapyalnız kalmıştır, kimsesiz, yetim. (Eckhart, *Aynı eser*, s.212).

[22] Gasztowtt, *Aynı eser*, s.191-192.

BİRİNCİ BÖLÜM

MACARİSTAN'IN İŞGALİ VE İHTİLALCİLERİN OSMANLI DEVLETİ'NE İLTİCASI

A. Macaristan'ın İşgali

1-Temeşvar Savaşı ve Bozgun

Bir çok yazar, Macar Özgürlük Savaşı'nı "kahramanca bir savaş dramı" olarak tarif eder. Belki de bu tanımlama doğrudur. Ancak, bu dramın sonu bir trajediydi ve hatta korkunçtu. Bir dramın son sahnesi çarpıcı ve oyunun doruk noktası olmalıydı. Oyuncunun görevi, finalde oyunun ifadesini azaltmak değil, aksine güçlendirmektir. Oysa, Macar Özgürlük Savaşı'nda bu özelliklerin hiçbirisi yoktu. Hatta oyuncular, içerisine düştükleri çaresizlik ve ümitsizliğin kıskancında rollerini bile unuttular. Bu nedenle, bu kahramanca savaş dramında giriş ve gelişme bölümünden sonra finalde büyük bir hayal kırıklığı yaşanmıştır. Daha Avusturya ordusu, Peşte'ye yaklaşıp 1848 yılının sonunda Görgei ve Perczel'in ordularını bozguna uğrattığında, bir çok Macar devlet adamı ve milletvekili zaferden endişe duymaya başlamışlardı. Imrefi'nin ifadesine göre, daha o zaman çoğu kaçacak ülke aramaya girişmişlerdi[1]. Ancak, 1848 yılının sonunda alınan bu mağlubiyetlere rağmen, 1849 yılının ilk ayları Macarlar açısından son derece başarılı geçmişti. Fakat, bu başarılar çok kısa sürmüştü. Haziran sonuna doğru Görgei yüzünden kaybedilen Raab savaşından sonra Rusya ve Avusturya orduları, Baron Haynau[2] komutası altında Peşte'ye doğru ilerlemeye başladığında ihtilal yönetimi ve

---

[1] Vahot Imrefi, *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*, Leipzig 1851, s.1.

[2] Baron Haynau, 14 Ekim 1786'da doğmuş ve 14 Mart 1853'te Viyana'da ölmüştür. Avusturya ordusunda subayı olarak 1805, 1809 ve 1813-1815 savaşlarına katıldı. 1848 İtalya savaşları sırasında Verona kumandanı oldu ve önemli başarılar kazandı. 31 Mart 1849'da Brescia'daki isyanı çok sert bir şekilde bastırdı. 1849'da ordu kumandanlığına getirildikten sonra, Macaristan'da Görgei'ye karşı savaşma emri aldı. 28 Haziran 1849'da Raab'a saldırdı ve düşmanlarını Komaron'a kadar püskürttü. Daha sonra Segedin'i işgal etti (2 Ağustos 1849). Dembinski idaresi altındaki birlikleri yenilgiye uğratarak Temeşvar'ı aldı (9 Ağustos 1849). Askeri diktatör olarak, 6 Ekim 1849'da ihtilalin önemli isimlerini öldürttü. Aşırı sertliğinden dolayı 1850 Temmuzunda görevinden alındı (*Der Große Brockhaus*, Leipzig 1931, s.271-272).

milletvekilleri Segedin'e çekilmişlerdi. Fakat o zamanlar yurt dışına kaçışı çok az kişi düşünüyordu. Çünkü bir çoğu, kaybedilen yerlerin yeni bir savaşla geri alınabileceği kanaatindeydi[1]. Ancak, Dembinski[2], Richard Guyon[3], Meszaros ve Bisocky idaresindeki 34.000 kişilik ordu ile yönetim, Segedin'i terkettiğinde hem orduda hem de sivil yönetimde kargaşa çıkmıştı. Dahası para ve yiyecek eksikliğinden ve Görgei idaresindeki birliklerin geç kalması yüzünden kaybedilen Szoreg savaşından sonra kaos giderek arttı. Macaristan adına gelişen bu talihsiz olaylardan sonra, bir çok kişi yurt dışına kaçış için hazırlık yapmağa başlamıştı[4]. Fakat, bu başarısızlıklara rağmen Macaristan'ın bağımsızlığına beslenen inanç

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.1-2.

[2] Henri Dembinski, I.Napolyon'un emrinde Rusya'ya karşı 1812'deki savaşa katıldı. Ayrıca 1830 ayaklanmasında da aktif bir rol oynadı. (Edmond Bapst, *Les Origines de la Guerre de Crimee la France et la Russie de 1848 a 1854*, Paris 1912, s.85).

[3] Macar Özgürlük Savaşı'nın kahramanları arasında Guyon'un çok önemli bir yeri vardır. Macar ordusu, Avusturya'ya karşı organize edildiği sırada, askeri bilgilerinden dolayı çok kısa zamanda yüzbaşılığa yükseldi ve Macar ordusuna katıldı. Onun Macar ordusunda ilk hizmeti, Macarlar Viyana önündeyken 29 Ekim 1849'da Schwechat Savaşı'nda olmuştu. Bu savaşta gösterdiği üstün başarılardan dolayı binbaşılığa getirildi. Gösterdiği büyük kahramanlıklar sayesinde Manswörth alınmıştı. Ancak Manswörth'ün ele geçirilmesi sırasında bindiği at kurşunlandığından, birliğini yürüyerek yönetmek zorunda kalmıştı. Guyon, Macaristan'a en büyük hizmeti, Branyiszka savaşında yapmıştı. Aslında, Guyon'a Branyiszka'yı alma emri verildiğinde onun bunu başaracağına hiç kimse inanmıyordu. Hatta bu emri ona veren Görgei bile bu işin "*gereksiz kan dökülmesi ve kurşun harcaması*" olacağını ifade etmişti. Fakat o, kendisine verilen bu görevi, mükemmel bir şekilde sonuçlandırdı. Guyon'un bu başarısı bütün Macaristan'da mucize olarak anlatıldı. Orduda herkes, ondan hayranlıkla bahsediyordu. Bu hizmetine karşılık, Macaristan'ın ikinci derece askeri hizmet madalyası verildi. Buna benzer bir kahramanlığı da 22 Nisan 1849'da Komaron'un alınışında göstermişti. Buradaki başarılarından dolayı Macar Hükümeti tarafından Generalliğe yükseltilmişti. Arad'ın Macarlar tarafından alınmasından sonra, General Guyon, Jellacic'in ordusuyla savaşmak üzere Perlass'a gitti. Fakat Dembinski'nin yardım istemesi üzerine 1 Ağustos 1849'da 10.000 askeriyle Segedin'e geldi. Bu tarihten sonra talih Avusturya ordusundan yana döndü. Temeşvar'da Macar ordusu dağıldı. Guyon, dağılan Macar ordusunu toplamak üzere hemen Lugos'a gitti. Temeşvar yenilgisinden sonra birçok kimse Macar meselesinden vazgeçti. Guyon, General Bem ile Erdel'e gitti. Fakat, burada başarı sağlayamamış ve Macarlarla birlikte Osmanlı Devleti'ne iltica etmişti. Osmanlı Devleti'ne sığınırken bile birliklerine tekrar Macaristan'ın fethedileceği ümidini vermişti. Guyon, General Hauslab'ın Avusturya tarafından Vidin'e gönderilmesine büyük tepki göstermişti. Ona göre, Hauslab, Vidin'e mültecileri kaçırmak amacıyla gelmişti (Korn, *Aynı eser*, s.155-162). Guyon, Vidin'de bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a gelmişti (Imrefi, *Aynı eser*, s.202; Korn, *Aynı eser*, s.113). İstanbul'da mülteciler için çalışmalar yapan Guyon, daha sonra Osmanlı ordusunda istihdam olunmak için istekte bulunmuştu. Onun bu isteği Seraskerlikçe Sadâret'e bildirilmiş ve neticede Guyon, 7.500 kuruş maaş ile Arabistan ordusunun merkezi olan Şam'da istihdam edilmiştir (BOA., DUİT., 75-2/42-1 24 CA 66/7 Mayıs 1850 tarihli irade).

[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.2.

tamamen ortadan kalkmamıştı. Dembinski, Beckey, Görgei ve Joseph Bem[1] idaresindeki ordularla yapılacak bir savaşta Rus ve Avusturya birlikleri bozguna uğratılabilirdi. Hatta bunun için Macar Hükümeti bir plan dahi yapmıştı. Buna göre, General Dembinski, birlikleriyle Temeşvar yerine Arad'a çekilecek ve buradaki Görgei'nin birlikleriyle ortak hareket edecekti. Fakat Dembinski, bir süreden beri arasının açık olduğu Görgei'nin değil, Becsey'in yanına gitmeyi tercih etti. Kendisi Temeşvar'ın düşmesini istemediği için böyle bir harekete giriştiğini belirtirse de, daha sonra Vidin'den yazdığı bir mektupta bunun bir hata olduğunu ifade eder. Görgei ise Klapka'ya yazdığı mektupta Dembinski'nin kendisini kıskandığı için böyle davrandığını iddia etmektedir. Dembinski, Becsey ile buluştuktan sonra, 40.000 kişiye yaklaşan ordusu ile 9 Ağustos 1849'da sayıca kendisinden kat kat üstün olan Rus ve Avusturya ordularıyla savaşa tutuşur. Savaşın başında Macarlar daha üstün durumda olmalarına rağmen bir süre sonra vaziyet tersine döndü ve Dembinski'nin kuvvetleri yenilgiye uğradı[2]. Avusturya ordusu bu fırsatı iyi değerlendirerek kaçanları takip etti. Macarların bir çoğu tutuklandı ya da öldürüldü. Top ve silahların büyük bir kısmı düşman eline geçti. Arkasından Haynau, Temeşvar'ı aldı[3].

---

[1] Macar Özgürlük Savaşı kahramanlarından Jozef Bem, Polonyalı asil bir ailenin çocuğu olarak 14 Mart 1794'te Tırnova'da dünyaya geldi. Varşova Askeri Akedemisi'nde eğitimini tamamladıktan sonra Napolyon komutası altında katıldığı Rusya'ya karşı yapılan savaşın ardından 1813'te Varşova'daki topçuluk okulunda hocalık yaptı. Daha sonra askerlik görevinden ayrılarak teknik ve tabii ilimler üzerinde çalışmalarda bulundu. Ardından topçu olarak Polonyalıların Rusya'ya karşı giriştikleri 1830-31 ayaklanmasına iştirak etti. Bu savaşlarda büyük başarı göstermesine rağmen, Varşova kuşatmasında, General Paskeviç idaresindeki Rus ordusuna yenilmekten kurtulamadı. Ayaklanmanın Ruslar tarafından bastırılmasının ardından Batı Avrupa'ya göç etti. 1832'den sonra Paris'e yerleşen Bem, bu tarihten sonra Polonyalı mültecilerin teşkilatlanması üzerine çalıştı. Burada bazı bilimsel yayınlar yaptı. Bu arada İspanya, Portekiz, Belçika ve Hollanda'yı dolaştı. Daha sonra Viyana'ya geldi ve Macarların Avusturya'ya karşı başlattıkları isyanda aktif rol aldı. Kasım 1848'da Lajos Kossuth tarafından Erdel ordusuna komutan tayin edildi. Bem, burada Avusturya ordusuna karşı sayısız başarılar elde etti. Ancak, Avusturya'nın yardım teklifini kabul eden Rusya'nın 200.000 kişilik bir orduyu Macar ve Polonyalılar üzerine göndermesinden sonra, komuta ettiği kuvvetler dağıldı. Son olarak Dembinski ile Avusturyalı General Haynau'ya karşı verdikleri mücadelede de başarılı olamadı ve atından düşerek yaralandı. Macarların Rus ve Avusturya müttefik orduları karşısında kesin yenilgiye uğramasından sonra Osmanlı Devleti'ne iltica etti (*Magyar Nagy Lexikon*, III., Budapest 1994, s.579-580). Macar Özgürlük Savaşı'nın kahramanları arasında yer alan Bem, aynı zamanda "*Légion d'honneur*" sahibiydi (Thadée Gasztowtt, *La Pologne et L'Islam*, Paris 1907, s.204).

[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.3.

[3] Macar ordusu bu yenilgiden sonra 9.000 kişi kadar kaldı. Bunlardan 2.000'i düzenli bir şekilde Georg Kmety ile Rekas'a, 4.000'i Becsey ile birlikte Kizeto'ya, 3.000'i Guyon ve Bem

Yukarıda değinilen Szerogh yenilgisinden sonra Temeşvar'ın Macarların elinden çıkması sivil yönetim üzerinde çok büyük olumsuz tesir yapmıştı. Bunun sonucu olarak da Arad'da bulunanlar, kaçış için hazırlık yapmağa başlamışlardı. Ayrıca, Banknot makinası Arad'dan Lugos'a taşındı. Bu arada, Temeşvar savaşının yenilgiyle bittiği haberi de gelince Arad'da bulunan Macarların ümitleri temamen yok oldu[1]. Bu savaştan sonra Macar birlikleri çözülmeye ve dağılmaya başladı[2].

Lajos Kossuth ve Görgei, savaşın kaybedildiğini 10 Ağustos'ta Arad'da duydular. Bunun üzerine birkaç bakanı ile birlikte istifa eden Kossuth, bir süre sonra devlet başkanlığı görevini Görgei'ye bıraktı[3]. Ancak Görgei'ye başına güvenmeyen yüksek dereceli askeri ve sivil memurlar, yurdun içinde güvenilir bir yer arama ya da Yeni Orsova üzerinden Osmanlı Devleti'ne iltica kararı aldılar[4].

Bunların sayısı fazla değildi. Nitekim, bir çoğu, Görgei'ye güvenerek geride kalmıştı. Dembinski ve Bem'in idaresindeki birlikler 9-11 Ağustos tarihlerinde Lugos'ta toplanmaya başladı. Ancak, aç ve yorgun bir şekilde burada toplanan birlikler gelecekten hiç de ümitvar değildi. Bu nedenle sözkonusu birlikler dağınık bir şekilde ormanlara ve Eflak köylerine doğru kaçmaya başladılar[5]. Imrefi, Macar ordusunun Temeşvar'dan kaçışını tam bir kaos olarak değerlendirir. Hatta bunu bir deli kaçışına benzetir[6].

Öte yandan Macar banknotlarının değeri bir anda düşmüştü. Herkes Macar parasını bir başka para ile değiştirmeye çalışıyordu. Bütün bu olumsuzlukların üzerine bir de maaşları ödenmemiş devlet memurları, hizmetçiler ve işçilerin protestoları eklenince durum daha da karışık bir hal almıştı[7].

---

ile Lugos'a çekilirken, Biscoky ve Monti, Polonyalı ve İtalyan birlikleriyle Karonsedes'e çekildiler. Imrefi'nin iddiasına göre, bu savaşın mağlubiyetle sonuçlanmasının tek sorumlusu Dembinski'nin hatalı adımı değil, aynı zamanda General Bem'in aşırı gerginliğiydi. (Imrefi, *Aynı eser*, s.3). Temeşvar savaşına Dembinski'nin idaresindeki orduda katılan Philipp Korn ise, hatıratında yenilginin sorumlusu olarak Görgei'yi gösterir (Korn, *Aynı eser*, s.39-40).

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.5.
[2] Joseph Hutter, *Von Orsova bis Kiutahia*, Braunschweig 1851, s.4.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.5.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.6.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.6.
[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.5-6.
[7] Imrefi, *Aynı eser*, s.6.

2- Lajos Kossuth'un Devlet Başkanlığından İstifası

General Bem, Temeşvar savaşında atından düşmüş ve kolunda bir ezilme meydana gelmişti. Aynı zamanda, yüzünü sıyırıp geçen bir kurşun yüzünden hafifçe de yaralanmıştı[1]. Yaralanan Bem, Rekas'a gelmiş ve dinlenmeye çekilmişti[2]. Çevrede kolunun kırıldığına ve hareket edemeyecek kadar yaralandığına dair dedikodular yayılmıştı. Bem'in yaralanmasına rağmen, savaş bütün şiddetiyle devam ediyordu. Savaş devam ederken bir ulak, Arad'da bulunan Kossuth'a Bem'in komutayı eline aldığını ve savaşın Macaristan lehine döndüğüne dair bir haber getirdi. Bu haber Kossuth için ümit verici bir gelişmeydi. Zira, o Bem'in ordusuyla hemen Arad'a gelip Görgei'nin ordusuyla birleşmesini ve komutayı eline almasını istiyordu. Fakat kısa bir süre sonra Guyon tarafından gönderilen başka bir ulak, Arad'a gelip yenilgi haberini Kossuth'a iletmişti. Haberde, Macar ordusunun dağınık halde geri çekildiği, Bem'in kolunun kırıldığı, artık hizmet verecek durumda olmadığı ve her şeyin kaybedildiği söyleniyordu[3].

Bu üzücü haber, Kossuth'un istifasını hızlandırdığı gibi, artık kendisini kurtarmaktan başka çare kalmadığını ve bunun için de çok az zaman kaldığını düşünmeye sevketmişti. Kossuth, Temeşvar yenilgisinden sonra Bem'e bir ulak göndererek onun Arad'a gelmesini istedi. Ulak, 10 Ağustos 1849'da Bem'e ulaşabilmişti. Bem, dağılan Macar ordusunu yeniden düzene koyduktan sonra Arad'a gitmeyi planlıyordu. Kossuth'a gönderdiği mektupta durumun göründüğü

---

[1] K.M. Pataky, *Bem in Siebenbürgen zur Geschichte des Ungarischen Kriges 1848 und 1849*, Leipzig 1850, s.117; İmrefi, *Aynı eser*, s.4.

[2] Temeşvar savaşında mağlup olan ordunun önemli bir kısmı Rekas'a gelmişti. Pataky, General Bem'in savaştan sonraki gece bir doktor eşliğinde Rekas'a ulaştığında burada büyük bir kargaşa olduğunu yazar. Yine Pataky'nin yazdıklarına göre, ordu büyük bir düzensizlik içerisindeydi. Açlık ve yorgunluk, ordudaki kaosu giderek artırıyordu. Ordunun bu dağınıklığı ve General Bem'in de yaralı halde bulunması, ülkenin üst düzey yetkililerini çaresizlik içerisine düşürmüştü. Pataky'e göre, bu çaresizlik yüzünden bazı generaller para ve sivil giysiler tedarik ediyorlardı. Hatta, Dembinski, Mezsaros, Perczel Bisocky istifa edip Türk sınırına doğru yola çıkmışlardı. Generallerin istifa etmesiyle birlikler başsız kaldığından Bem'in ilk yaptığı iş düzeni yeniden sağlamak olmuştu. Bu amaçla da İngiliz Richard Guyon'u birliklerin başına tayin etmişti. Ancak, her şeyden önce ordunun beslenme sorununun çözümlenmesi gerekiyordu. Çünkü bu sorun çözülmeden moralsiz olan ordunun düzenlemesi zor görünüyordu. Banknot makinasının çalışmaması yüzünden birliklerin acil ihtiyaçları da karşılanamıyordu. Bem, bu sorunu halktan yiyecek toplamak suretiyle geçici de olsa bir süre için çözüme kavuşturmuştu (Pataky, *Aynı eser*, s.118-121).

[3] Pataky, *Aynı eser*, s.117.

kadar kötü olmadığını belirtiyordu. Birliklere hızla yeni bir düzen verdiğini ve yaralarının o kadar da önemli olmadığını bildiriyordu. Avusturya ordusunun kazandığı başarıların önemli olmadığını ve henüz herşeyin bitmediğini söyliyordu. Bem, mektubunda orduyu düzenledikten sonra Arad'a gideceğine dair söz veriyordu[1]. Ancak bu mektup, ulağın sorumsuzluğu yüzünden Kossuth'a ulaşmadı. Pataky'e göre, eğer bu mektup Kossuth'a zamanında ulaşmış olsaydı, Bem'in gelmesini bekler ve istifasını geciktirirdi[2].

Bem'den haber gelmemesi üzerine Arad'da bütün ümitler yavaş yavaş yok olmaya başlamıştı. Bu arada Görgei, ümitleri kırılan Arad'daki Macar devlet erkanına, "*Bana başkumandanlığı verin sizi Peşte'ye götüreyim*"[3] demişti. Bem'den bir haber gelmemesinin yanısıra, Kossuth'un dışarıdan destek alacak herhangi bir ümidi de kalmamıştı[4]. Bu şartlar altında 11 Ağustos sabahı Arad'da Kossuth'un evinde bakanlar kurulu toplanmıştı. Toplantıya iki bakanın dışındakilerin hepsi katılmıştı. Kossuth, bakanlara Temeşvar savaşının sonucunu bildiren Guyon'un mektubunu okudu. Daha sonra, bundan sonra belirlenecek stratejiler görüşüldü[5]. Macar devlet adamları, bundan sonra Macarların savaşı kazanabileceklerinin çok zor olduğu kanaatine vardılar. Ancak, ordunun kalan kısmıyla hala herşeyi kurtarma ümidi vardı. Kossuth, gücünün kalmadığını ve bu yüzden büyük çoğunluğun zaten karar verdiği Görgei'ye yetkilerini devrettiğini açıkladı[6]. İmrefi'ye göre, Macar yöneticileri o sırada suda boğulmak üzere olan bir insana benziyordu. Bu insan, çaresizce dalgalarla savaşıyor ve akıntıya karşı durabilmek için bir saman çöpüne sarılıyordu[7]. Göregei, görevi aldıktan sonra

---

[1] Pataky, *Aynı eser*, s.121.
[2] Pataky, *Aynı eser*, s.122.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.40.
[4] Korn, *Aynı eser*, s.40.
[5] İmrefi'nin yazdıklarına göre Kossuth, toplantıda Görgei'nin şimdiye kadar hiçbir savaşı kayb etmediğinden, yenilmemiş bir orduyla düşman karşısına çıkmaya en müsait kişi olduğunu söyledi. Bu vazifeye, Bem'in Temeşvar savaşında yaralanmış olmasından sonra başka hiçbir kumandanın tayin edilmesinin mümkün olmadığını belirtti. Onun sözleri herkes tarafından kabul edildi ve böylece Görgei, bütün yetkilerle donatılmış olarak Macar ordusunun başına geçti. Toplantıdan sonra Kossuth, bakanlarla gelecekte herhangi bir birleşmeden söz etmeksizin vedalaştı (Imrefi, *Aynı eser*, s.28).
[6] Korn, *Aynı eser*, s.41.
[7] İmrefi, *Aynı eser*, s.28.

gerek kendisi gerekse Kossuth, Macar halkına 11 Ağutos 1849'da bir bildiri yayınladılar[1].

Kossuth, bildiride Rusya ve Avusturya'nın birleşik gücü karşısında özgürlük savaşının başarıya ulaşma şansınının yok denecek kadar azaldığını belirtiyordu. Bu şartlar altında devlet reisliğini daha fazla devam ettiremeyeceğini ifade ediyordu. Macar halkının kendi yöneticisini seçecek duruma gelinceye kadar devlet reisliği salahiyetini Görgei'ye devrettiğini ilan ediyordu. Ancak Kossuth, Görgei'den bazı isteklerde de bulunuyordu. Ondan bu gücü Macaristan'ın kurtuluşu ve bağımsızlığı uğrunda kullanmasını istiyordu. Onun Macaristan'ı kendisi gibi, çıkarını düşünmden sevmesi ve ülkenin huzurunu sağlamada kendisinden daha şanslı olması temennisinde bulunuyordu. Kendisinin tek başına yapacağı işlerle vatanına bir katkıda bulunamayacağını belirten Kossuth, eğer bu uğurda ölmesi bir işe yarayacaksa hayatını zevkle kurban edeceğini belirtiyordu[2]. Bu bildirinin altında Kossuth'dan başka, İçişleri Bakanı Szemere Berth, Adalet Bakanı Sebastian Vuckovich, Çalışma Bakanı Ladislaus Csenyi ve Kültür Bakanı Michael Horvath'ın da imzası vardı[3].

Görgei ise Macar halkına yayınladığı bildirisinde, artık eski yönetimin görevde olmadığını, Kossuth ve bakanlarının kendi istekleriyle çekildiklerini ifade ediyordu. Görgei, bildirisinde Macar halkına bazı tavsiyelerde de bulunurak; onların evlerine çekilmeleri ve yaşadıkları şehir işgal edilse bile savunma savaşı yapmamalarını istiyordu[4].

Kossuth'un ifadesine göre, artık Avusturya ve Rusya birliklerine karşı durma ümidi kalmadığı için devlet başkanlığı görevini Görgei'ye bırakmıştı. Ancak Görgei, daha fazla kan dökülmesini önlemek ve zaiyat vermemek için büyük bir ihtimalle belirli garantiler karşılığında hemen teslim olmayı istiyordu[5].

Kossuth, 12 Eylül 1849 tarihinde Vidin'den Macaristan'ın İngiltere ve Fransa elçilerine gönderdiği ve tarihi öneminden dolayı literatüre "*Vidin Mektubu*"

---

[1] John Rodwell, *Louis Kossuth and the Last Revolutions in Hungary and Transilvanya*, London 1850, s.365; Headley P.C., *The Life of Louis Kossuth*, 1852, s. 209; Korn, *Aynı eser*, s.41.
[2] Rodwell, *Aynı eser*, s. 365-366; Headley, *Aynı eser*, s.209-210; Korn, *Aynı eser*, s.41-42.
[3] Rodwell, *Aynı eser*, s.366; Headley, *Aynı eser*, s.210; Korn, *Aynı eser*, s.42.
[4] Rodwell, *Aynı eser*, s.367-368-; Headley, *Aynı eser*, s.210-211; Korn, *Aynı eser*, s.42-43.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.5.

olarak geçen mektubunda devlet başkanlığını neden Görgei'ye bıraktığını açıklar. Söz konusu mektuptaki ifadelere göre Görgei, yönetimi kendisine devretmesi için, yazılı olarak Kossuth'a müracaatta bulunmuştu. Kossuth, bu istek üzerine vicdanıyla muhasebe yaptığını ve sonunda Görgei'nin isteğini kabul etmeye karar verdiğini belirtir[1]. Ona göre Görgei, Macaristan için birşeyler yapmak istiyordu. Eğer devlet başkanlığı görevini ona vermez ve sonunda Macaristan düşerse bunda kendisinin de sorumluluğu olacaktı. Makama hiçbir zaman değer vermeyip ona hep zorla katlandığını söyleyen Kossuth, vatanın da korkunç manzarasını göz önüne alarak devlet başkanlığı salahiyetini ona devrettiğini belirtir. Mektuptaki ifadesine göre Kossuth, görevi Görgei'ye bırakırken bir takım insanların çıkarı için, Macaristan'ın bağımsızlığını tehlikeye düşürecek herhangi bir harekette bulunursa, onu bütün Macar ulusunun önünde hain ilan edeceği uyarısında bulunmuştu[2].

Yukarıda da değinildiği gibi Kossuth, General Bem'e Arad'a gelmesi için haber göndermişti. Bu çağrı üzerine Bem, Arad'a gitmek üzere yola çıkarak 10 Ağustos 1849'da Lugos'a vardı. Buradaki işler, onun bütün gününü almıştı. Bem, ancak akşam geç vakitte Arad'a doğru yola çıkabilmişti[3]. Bem ve birlikleri güvenlik açısından tali yolları kullanıyor ve gece yolculuk yapmak zorunda kalıyorlardı. Bu yüzden Bem, Redna'ya ancak 12 Ağustos'ta ulaşabilmişti. Bem'in birliğinde yer alan Pataky'nin ifadesine göre, Rednalılar, Bem'i büyük bir şaşkınlıkla karşıladılar. Çünkü onlar, Bem'in yaralanmış ve hizmet veremez durumda olduğunu biliyorlardı. Dahası Bem, Kossuth'un istifa edip görevi Görgei'ye devretmiş olduğunu burada öğrendi. Yine Pataky'e göre bu haber karşısında Bem, yıldırım çarpmışa döndü. Zira o, Lugos'ta çok düzenli bir ordu bırakmış ve Arad yolculuğuna büyük ümitler bağlamıştı. Hatta General Guyon'a *"Segedin'de buluşuruz"*[4] demişti. Oysa, şimdi bütün planları alt üst olmuştu. Bu şartlar altında Bem, Arad'a gitmenin bir anlamı kalmadığı kanaatine vardığından Redna'dan Lugos'a dönmeye karar verdi. Redna'ya geliş yolundan farklı bir yol izleyerek 13 Ağustos'ta Bem'in birlikleri Lugos'a ulaşmıştı[5].

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.81.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.81.
[3] Pataky, *Aynı eser*, s.122.
[4] Pataky, *Aynı eser*, s.123.
[5] Pataky, *Aynı eser*, s.123.

Bu arada Kossuth, Lugos üzerinden geçip Türk sınırandaki Orsova'ya ulaşmış bulunuyordu. Bem, Lugos'tan 14 Ağustos'ta Kossuth'a bir mektup gönderdi. Bu mektubunda onu Orsova'ya gitmekte acele davranması ve yönetimi Görgei'ye vermesinden dolayı suçluyordu. Bem, Görgei'yi tanımadığını, halkın temsilcisi olmayan hiçbir güçten emir almayacağını söylüyordu[1]. Temeşvar yenilgisinden sonra Macar yöneticileri ümitlerini kaybetmiş olsalar bile, Bem bir şeyler yapmağa çalışıyor ve şimdiye kadar büyük başarılar kazandığı savaşı sonuna kadar sürdürmeyi düşünüyordu. Elinde kalan az sayıdaki düzenli ordu ile de, Erdel'e girmeyi planlıyordu. Bem, mektubunda, dünyanın her yerinden daha güvenilir olan ordunun içine gelmesi için Kossuth'u uyarıyordu. Çünkü, Kossuth'un varlığı ile ordu canlanacak ve kahramanca işler yapacaklardı[2].

Kossuth, bu mektubu Orsova'da aldı ve hemen Bem'e cevap yazdı. Mektubunda kendisini istifaya iten nedenleri açıklıyordu. Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla savaşın kaybedilmesi ve Bem'in yaralanması Kossuth'u istifaya iten en önemli faktörlerdi. Dahası birçok general, Lugos'tan geçerken kendisine, Macar ordusunun değil savaşmaya, duyacakları ilk ateşte kaçmaya başlayacaklarını söylediklerini ifade ediyordu. Yani ordu şaşkın ve dağınık haldeydi. Mektuptaki ifadelerden parasızlıktan halkın yiyecek maddeleri vermeye zorlanmasının onu çok üzdüğü anlaşılmaktadır. Bu şekilde davranılmaya devam edildiği takdirde, kısa bir süre sonra bütün halk orduya düşman olabilirdi. Halbuki Kossuth, savaşı hedef olarak değil, halkın kurtuluş ümidi olarak görüyordu. Ayrıca Kossuth, mektubunda kendisini korkaklıkla suçlayan Bem'e de cevap vermişti. Ona göre, Orsova'ya gidiş sebebi korkaklık değil, Arad'da bulunmasının Macaristan için zararlı olacağına inanmasıydı. Görgei'nin iyi bir vatansever olduğuna ve vatanına sadık kalacağına dair söz verdiğinden görevi ona devrettiğini belirtiyordu[3].

Fakat cevap, Bem'e ulaşmayıp düşmanlarının eline geçmişti. Bem, bu mektubu uzun zaman sonra Avusturya gazetlerinden okuyabilmişti[4]. Pataky'e göre, bu mektup Bem'in eline geçmiş olsa bile, general planlarını değiştirmeyecekti[5].

---

[1] Pataky, *Aynı eser*, s.124.
[2] Pataky, *Aynı eser*, s.124.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.50.
[4] Pataky, *Aynı eser*, s.124-125.
[5] Pataky, *Aynı eser*, s.126.

Ancak aşağıda da değinileceği üzere, Kossuth'un Bem'e mektup yazdığı tarihten bir süre sonra, 13 Ağustos 1849'da Görgei, silahları bırakıp Arad yakınlarındaki Vilagos'ta bulunan Rus generaline sığınmıştı. Kossuth, Bem'e yazdığı diğer bir mektupta da, Görgei'ye ağır eleştiriler yöneltiyordu. Macaristan'ın düşmanları tarafından değil de, kendi kardeşlerinin ihaneti sonucunda çökmesine çok üzüldüğünü ifade ediyordu. Ayrıca hala Avusturya ve Rusya ordularına karşı direnmekte olan Peterwardein ve Komaron'daki birliklere mücadelelerini devam ettirmeleri için bir ulak gönderdiğini de belirtiyordu[1].

3- Görgei'nin İhaneti

Imrefi, Macar Özgürlük Savaşı'nın başarısızlığa uğramasında en önemli faktörlerden biri olarak, ordu ile sivil yönetimin birbirleriyle anlaşamamasını ve sürekli kavga etmelerini gösterir. Hal böyle olunca da *"Kendi içinde yıkılan her ülke teslim olmaya mahkumdur"* der. Gerçekten de Kossuth ile Görgei, 1849 ilkbaharından sonra aralarının açılmasıyla adeta aynı kına sığmayan birer kılıç gibiydi[2]. Daha önce de değinildiği gibi Kossuth, hükümet reisliği yetkilerini Görgei'ye değil, Bem'e teslim etmek istiyordu. Ancak gelişen olaylar buna imkan vermedi.

Görgei, devlet reisliği salahiyetini Kossuth'dan aldıktan sonra, Macar ordusunun artakalanlarıyla Ruslarla savaşmak üzere Arad'dan Vilagos'a gitti. Philipp'e göre Görgei, askeri birlikleri Vilagos'a götürmek için onlara 12 Ağustos'ta tamamen gerçek dışı bir konuşma yaptı. Bu konuşmada, General Paskeviç'in Rus birliklerini Avusturya'dan ayırdığını ve Macaristanla birleşerek eski müttefikine karşı savaşacağını belirtiyordu. Şu anda 12.000 kişilik Macar ordusunun Rus karargahına doğru yola çıktığını ve birkaç gün içinde Rus ve Macar müttefik ordularının Avusturya'nın başkenti Viyana'ya doğru yola çıkacağını ifade ediyordu. Görgei, konuşmasında Vilagos'a gidecek Macar askerlerinden cesur Rus ordusuyla birleşmelerini ve buna hiç kimsenin itiraz etmemesini istiyordu. Çünkü ona göre, yapılacak itirazlar, yeni oluşturulan dostun Macaristan'a tekrar düşman

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.50-51.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.25.

olmasına yol açacaktı. Bu şartlar altında da yenilginin kaçınılmaz olacağını iddia ediyordu. Görgei, ordunun kendisine güvenmesi halinde onları zaferden zafere götüreceğini belirtiyordu. Tek amacının Macaristan'ın kurtuluşu olduğunu ifade eden Görgei, eğer bu emri kabul etmezlerse kendisine inanan az sayıdaki birliklerle Macaristan'ı barışa ve iyiliğe götürecek bu yolda tek başına ilerleyeceğini ilan etmişti[1].

Oysa gerçek, hiç de Görgei'nin ifade ettiği gibi değildi. O, çoktan Macaristan'ın Avusturya'nın hakimiyetine girmesini kabul etmişti. Buna rağmen, Macar askeri birlikleri ona inanarak Arad'dan Vilagos'a doğru yola çıktılar. Ancak, Ruslar'ın Raden'i işgalinden sonra onun gerçek niyeti anlaşılabildi. Raden işgal edildikten sonra Görgei, generalleri ve yüksek derecedeki subayları silahlarını Rusya'ya teslim etmeğe zorladı. Ayrıca, onları vatanın hala Avusturya'nın eline düşmediğine inandırmaya çalışıyordu. Dahası teslim edilen silahların çok yakında geri alınacağını ve Rusya'nın yardımıyla bu silahların Avusturya'ya yöneleceğini söyleyerek birlikleri teselli etmeğe çalışıyordu[2].

Vilagos kalesinin hiçbir savaş yapılmadan Ruslara teslim edilmesinin blançosu korkunç olmuş;. Aulich, Török, Lahner, Poltenberg, Nagy Sandor, Knesich, Leiningen, Damjenich, Lenkey, Schweidel ve Kis gibi bir çok yüksek rütbeli subay, dar ağacını boylamıştı. Binlerce subay da zincire vurulmuştu[3]. Görgei, Vilagos ihanetiyle de yetinmedi. Zira, Vilagos'un teslim edilmesine rağmen hala Arad, Peterwardein Komaron ve Munkacs Macaristan'ın elindeydi. Öte yandan hala silahlı birkaç birlik mevcuttu[4]. Görgei, 14 Ağustos 1849'da Komaron'daki Macar birlikleri komutanı General Klapka'ya gönderdiği mektupta bütün umutların söndüğünü ve Avusturya'nın Rusya ile birleşerek kendilerini yenilgiye uğrattıklarını yazıyordu. Macaristan'ın bağımsızlığı uğruna harcanan gayretlerin boşa çıktığını ve bundan sonra savaşa devam etmenin delilik olacağını belirtiyordu. Kendisinin böyle bir karar almasını garip ve hatta inanılmaz bulacağını; ancak, yakın bir gelecekte neden böylesi bir tutum içerisine girdiğini bütün dünyaya açıklayacağını ifade ediyordu. Görgei mektubun sonunda,

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.44.
[2] Korn, Aynı eser, s.45.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.46.
[4] Korn, *Aynı eser*, s.46.

Klapka'nın kendisini örnek almasını ve Komaron'u teslim ederek savaşa son vermesini istiyordu[1].

Görgei, Ruslara neden teslim olduğunu sonradan açıklayacağını ifade etmesine rağmen, mektubunda bu konuya ait ip uçları verir. Görgei, ülkesine olan sevgisinden dolayı kalbinin sesine kulak verip, yıkılan vatanına özlediği barışı getirmek ve ülkesinin tamamen yok olmasını önlemek için böyle bir teşebbüste bulunduğunu belirtir[2].

Vilagos bozgunundan sonra önemli yerleşim merkezlerinin bir çoğu Ruslara teslim olmuştu[3]. Silahlarını bırakmayan Macar birlikleri üzerine Rus ve Avusturya birlikleri acımasızca harekete geçmişlerdi. Buna Görgei'nin entrikaları da eklenince Rus ve Avusaturya birliklerinin işi daha da kolaylaşıyordu. Bunun sonucu olarak da Kesinczy, 16.000 kişilik ordusuyla Erdel'de Rus generali Grotenjelm'e teslim olmuştu. Arad ve Munkacs birlikleri de aynısını yaptılar. Sadece Yüzbaşı İhasz ve Binbaşı Biro kuşatmayı cesurca yarmayı başararak Eflak'a kaçtı. Bunlar arasında General Guyon da vardı[4].

Kossuth, 12 Eylül 1849 tarihli Vidin mektubunda Görgei'nin Macaristan'a ihanet ettiğine ve onun yüzünden Macaristan'ın düştüğüne dair birçok delil öne sürer[5]. Ancak buna karşılık, Görgei'nin komutası altında savaşmış olan bazı subaylar da savaşın kaybedilme nedeni olarak bizzat Kossuth'u gösterirler[6].

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.47.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.47.
[3] Gasztowtt, *Aynı eser*, s.192.
[4] Korn, *Aynı eser*, s.48
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.25.
[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.25. Imrefi hatıratında Kossuth'un Arad'daki son bakanlar kurulu toplantısından sonra yazdığı istifa mektubunda Rus ve Avusturya güçlerine karşı başarıyla ayakta durmalarının imkansız olduğunu yazdığını belirtir. Imrefi'nin kanaatine göre, başarının neredeyse imkansız olduğu bir gerçekken, Görgei'den böyle bir işi başarmasını beklemek iyimserlikten başka bir şey değildir. Herkesin suçlu olduğu böyle bir ortamda onu ihanetle suçlarken dikkatli olunması gerektiğini belirtir (Imrefi, *Aynı eser*, s.29-30). Ona göre, herşeyin kaybedildiği böyle bir ortamda suçu sadece kumandanlara yüklemek doğru değildir. Zira, birisi savaşın kaybedilme nedeni olarak kararsız, zayıf ve şaşkın sivil yönetimi suçlarken öteki de, suçu orduları birleştirmekte geç kalan; hatta, Temaşvar yenilgisinden sonra bu birleşmeyi yapması gerekirken yapmayan Görgei'yi suçlayabilirdi. Bir başkası da Görgei'yi beklemeyip ordunun dağılmasına neden olan ve dolayısıyla savaşı kayb eden Dembinski ve Bem ikilisini suçlayabilirdi (Imrefi, *Aynı eser*, s.4-5).

B. İhtilalcilerin Osmanlı Devleti'ne İltica sı

1- İlk Mülteci Kafilesi ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler

Temeşvar yenilgisi ve Görgei'nin Ruslara teslim olmasından sonra, Macarlar, Polonyalılar ve İtalyanlar kitleler halinde Osmanlı sınırına yığılmaya başladılar. Mültecilerin iltica sebepleri, Avusturya ve Rusya'ya karşı duyulan güvensizlik, öldürülme ve hapsedilme korkusuydu. Hepsinden önemlisi, Osmanlı Devleti'nin yardımıyla orduyu tekrar ayağa kaldırıp, kaybedilen vatanı geri alma ümidiydi[1]. O sırada Bükreş'te bulunan Fuad Efendi[2], Bâbıâli'ye gönderdiği 27 Temmuz 1849 tarihli yazıda sınıra ilk gelen mültecilerin, Erdel'deki Rus askeri kumandanı General Lüders'in Kızılkale derbendinde yenilgiye uğrattığı, Macarlar olduğunu belirtmektedir. Bu kafile, 36'sı subay, gerisi çavuş, onbaşı ve er olmak üzere toplam 1.120 kişiydi. Fuad Efendi "... *'asâkir-i hazret-i şâhânenin zîr-i cenâh-ı fütüvvetine iltica...*"[3] eden subayların iâdeleri halinde ağır cezalara çarptırılacaklarını belirterek, bunların sınırdan uzaklaştırılarak iç bölgelere yerleştirilmelerini tavsiye ediyordu. Ancak erlerin, subaylar gibi tek tek suçlu olmadıklarından bunların hemen iâde edilmesi gerektiğini belirtiyordu[4].

Diğer taraftan Fuad Efendi, konuyla ilgili olarak Avusturya konsolosunun görüşüne de başvurmuştu. Konsolos, bu hususta hükümetinden kendisine bir talimat gelmediğinden şimdilik bir şey söyleyemeyeceğini belirtti. Ayrıca, Erdel'deki Avusturya birliklerinin kumandanlığını General Duhamel yaptığından, bu hususta onun görüşlerinin belirleyici olacağını söyledi. Bunun üzerine Fuad Efendi, meseleyi bir de Duhamel ile görüştü. Fakat mültecilere yapılacak muameleye dair ona da devletinden bir talimat gelmemişti. Bu sebeple devletlerinden mültecilere yapılacak muameleye dair bir emir gelinceye kadar, onların Osmanlı askerlerinin gözetiminde kalmalarına karar verildi. Ayrıca Fuad Efendi gerek konsolosa gerekse Duhamel'e subayların sınırdan uzaklaştırılarak

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.7.
[2] Tanzimat döneminin meşhur üç Paşasından Fuad Paşa'dır.
[3] BOA., DUİT., 75-1/13-2 Fuad Efendi'nin Sadâret'e gönderdiği 7 N 65/27 Temmuz 1849 tarihli tahrirat.
[4] BOA., DUİT., 75-1/13-2.

Rimnik şehrine götürülmelerini ve diğerleri hakkında bir karar verilinceye kadar bunların yerlerinde kalmalarının uygun olacağını teklif etti. Bu teklif konsolos ve general tarafından da kabul edildi. Bu anlaşma gereği, subaylar Rimnik şehrine nakledildi. Ancak, sınırda görevli bulunan İsmail Paşa'nın, Kinin'de bulunanlara yiyecek temin etme hususunda bir takım sıkıntıların yaşanabileceğini belirtmesi üzerine bütün mülteciler Rimnik'e nakledildiler[1].

Fuad Efendi söz konusu tahriratında mültecilerin neden kabul edildiğine de değinir. Ona göre, bunlar kabul edilmediği takdirde, Ruslar Macarları takip edip sıkıştıracak ve sınırdan içeri girmek için Osmanlı askerleriyle de savaşabileceklerdi[2]. Böylesi bir gelişme ise, Macar savaşının Osmanlı topraklarına sıçraması anlamına geliyordu. Zaten Rusya, öteden beri Osmanlı Devleti'nin Macarlara karşı savaşa girmesini istiyordu. Rusya'nın bu isteğini bilen Bâbıâli, sınıra gönderilen askeri birliklerin kumandanlarına Macarlarla çatışmaya sebebiyet verecek hareketlerden kaçınılmasını sıkı sıkı tenbih etmişti.

Fuad Efendi, Macarlarla Avusturya arasındaki savaşın en şiddetli döneminde, Sadâret'e gönderdiği tahriratında, Macarlar savaşı kaybedip Osmanlı Devleti'ne iltica etmek isterlerse kendilerine ne tür bir muamele yapılması gerektiğini sormuştu[3]. Bâbıâli, Macarların Osmanlı Devleti'ne ilticaları halinde onları kabul etmek için tek bir şart ortaya koymuştu. O da iltica etmek isteyenlerin Türk sınırına silahsız olarak geçmeleri yani ellerindeki silahları teslim etmeleriydi. Aksi halde mülteci olarak gelmek isteyenler, kabul olunmayacaktı[4].

Bir savaşçıyı bir çok tehlikeli durumda sadıkça koruyan ve onu bir çok tatlı ve acı hatıralarıyla kendine bağlayan, acı günlerinde teselli eden silahından ayırmanın ne kadar üzüntü verici olduğu inkar edilemez. Fakat, Osmanlı Devleti hem kendi iç güvenliği hem de komşuluk gereği Macarların silahlı bir şekilde Osmanlı ülkesinde yeniden organize olarak Avusturya'ya karşı bir harekete geçmeleri riskini göze alamazdı. Çünkü, böylesi bir gelişmeyle ihtilal fikirlerinin yayılması sonucu, savaş Osmanlı Devleti'nin yumuşak karnı olan Eflak ve Boğdan'a da sıçrayabilirdi. Bu gelişme ise, Osmanlı Devleti'ni iki komşusu

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/13-2.
[2] BOA., DUİT., 75-1/13-2.
[3] İra. Har. Nr. 2373.
[4] İra. Har. Nr.2368.

Avusturya ve özellikle de Rusya ile ilişkilerini kritik bir safhaya sokabilirdi. Bu sebeple, İstanbul'dan bölgedeki görevli memurlara gelmesi muhtemel mültecilerin ellerindeki silahların alınması hususuna dikkat etmelerine dair sürekli emirler yazılmıştır[1].

Gerçekten de Bâbıâli, mültecilerin silahsızlandırılmalarına çok dikkat etmişti. Nitekim, Fuad Efendi'nin tahriratının değerlendirildiği 16 Ağustos 1849 tarihli Meclis-i Mahsûs toplantısında, mültecilerin silahlarını teslim etmeleri şartıyla hiçbirinin iâde edilmemeleri yolunda karar alındı[2]. Alınan bu karar sınırdan içeri giren mültecilerin büyük çoğunluğuna uygulandı[3]. Fakat aşağıda da değinileceği gibi, iltica edenlerin sayısının beklenenden fazla olması üzerine daha sonra bu uygulamadan vaz geçildi.

Diğer taraftan mültecilerden kimsenin iâde edilmemeleri yolunda Fuad Efendi'ye bir tahrirat gönderildi. Bu tahriratta, "*...o makûleleri Avusturyalulara veyâhûd Rusyalulara teslîm etmek cânlarını tehlîke-i 'âzîmeye ilkâ eylemek demek olub buna ise merhamet-i seniyye kâil ve şân u şevket-i Devlet-i Aliyye'ye bir vechile muvâfık...*"[4] olmayacağı ifade ediliyordu.

2- Moris Perczel, Dembinski, Lazar Meszaros ve Miklos Perczel'in İlticası

Moris Perczel, bir general olarak neşeli, cesur, yerinde karar verebilen popüler bir savaşçıydı. Macar Özgürlük Savaşı'nda teşkilatçılık kabiliyeti dolayısıyla oldukça yararlı katkılarda bulunmuştu. Gururlu ve inatçı kişiliği, onun yönetimle sürekli kavgalı olmasına yol açıyordu[5]. Perczel, Banat'ta kazandığı

---

[1] Buna bir örnek olması bakımından Silistere Valisi'ne yazılan emirde şöyle deniliyordu: "*...memleket-i şâhâneyi devlet-i metbû'aları aleyhine olan fesâd ve fitnelerine merkez edememeleri esbâbının istihsâlî olduğu vâzıhâtdan olduğundan o makûle rüesâ-yı usâtdan zîr-i irâde-i destûrilerinde kâin mahallere gelen olur ise... ahz u girift olunmaları lâzım gelmeyerek ancak yedlerinde silahları bulunur ise nez'inin Memâlik-i İmparatorinin bir gûne fesâd ve ihlâline muktedir olamayacakları kazalara nakl ve ikâme etdirilmesi...*" (BOA. HR. MKT. 24-65).

[2] BOA., DUİT., 75-1/3-1Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 27 N 65/16 Ağustos 1849 tarihli arz tezkiresi.

[3] Mültecilerin silahsızlandırılmalarına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Hutter, *Aynı eser*, s.27-28.

[4] BAO., BEO., A.MKT. 220-28.

[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.7-8.

zaferden sonra 1849 baharında Segedin'e geldiğinde onu burada büyük bir şehir alayı karşılamıştı. Bu alay karşısında yaptığı konuşmada, vatanın mutluluğunun ancak Kossuth'un yönetimden indirilip yerine kendisinin geçmesine bağlı olduğunu söylemişti. Kossuth'a bütün kalbiyle bağlı olan halk, bu açıklama karşısında şaşırmış ve Perczel için hazıladıkları eğleneceyi iptal etmişlerdi. Ayrıca bu ifadeyi bir kez daha tekrarlaması halinde hayatının tehlikeye gireceğini söylemişlerdi[1]. Ancak Kossuth, kendisi hakkında yaptığı bu konuşmayı haber aldığında hiç bir tepki göstermemişti. Zira, Kossuth, zaaflarına rağmen sonsuz derecede sadık bir vatansever olan Perczel'i seviyordu[2].

Perczel, Haziran ayının ortasında Meszaros'u başkumandanlığa tayin etmesinden dolayı Kossuth'a ağır ifadeler içeren bir mektup yazmıştı. Mektubunda bu hatadan dönülmemesi halinde ordusuyla beraber Meszaros'tan kumandayı alacağını ifade ediyordu[3]. Bazları bu mektubu, Perczel'in kendisinin başkumandan tayin edilmediği takdirde bu makamı zorla ele geçireceğine dair Kossuth'a bir direktif gönderdiği şeklinde yorumlamıştı[4]. Ancak, mektuptaki ifadeden açıkça anlaşılacağı üzere Perczel, başkanlığı ele geçirmek niyetinde olmayıp, daha çok Mezsaros'un bu göreve atanmasına muhalefet ediyordu.

Perczel, Dembinski'nin isteği üzerine Temeşvar savaşının düzenlenmesinde önemli katkılarda bulunmuştu. Temeşvar savaşının başarısızlıkla neticelenmesi üzerine 10 Ağustos'ta Rekas'ta birkaç kişi ile birlikte yurtdışına çıkmak üzere General Kmety'den[5] ayrılmış ve Orsova'ya doğru yola çıkmıştı[6]. Onun yurt dışına çıkmak üzere hazırlık yapması, Temeşvar yenilgisinin en cesur komutanların bile

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.8-9.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.9.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.9.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.9.
[5] Georg Kmety 1810'da doğmuş ve 25 Nisan 1865'te Londra'da ölmüştür. Macaristan Özgürlük Savaşı'nda, bilhassa Budin ve Temeşvar savaşlarında kendini göstermiştir. Vilagos'taki silah teslîminden sonra Osmanlı Devleti'ne iltica etmiştir. Kmety, din değiştirerek İsmail Paşa ismini almıştır. (*Der Große Brockhause*, Leipzig 1931, s.247). İsmail Paşa İslam dinine girdikten sonra mîrlivâlık rütbesiyle Osmanlı Ordusu'na girmiş, Kırım Savaşı'nda Anadolu Ordusu Erkân-ı Harbiyye Riyâsetine tayin olunarak Kars'ı müdafaa etmiştir. (İsmail Paşa'nın Kırım Savaşı'ndaki faaliyetleri için bak. George Kmety, *A Narrative of the Defence of Kars*, London 1856) İstanbul'a döndüğünde Ferîk rütbesiyle Meclis-i Tanzimat üyeliğine seçilmiş ve 1278'de Girit Valisi olarak atanmış ve 1282'de vefat etmiştir (Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-Alâm*, İstanbul 1311, s.950).
[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.10.

ümitlerini kırdığını en çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Moris Perczel, Osmanlı Devleti'ne iltica etmek isteyen Macar generallerinden ilklerin arasında yer alıyordu. Perczel, 13 Ağustos'ta Mehadia'da iltica etmek isteyenlerle beraber Eski Orsova'ya gelmişti. Burada Tuna'nın karşı kıyısındaki Sırplar, kendilerine düşmanca bir tavır sergilemişti. Perczel ve yanındakiler, Sırpların Tuna'yı geçip kendilerine saldıracaklarından endişe duyuyorladı. Bu yüzden Perczel, geri dönmek isteyenlerle vedalaşıp kardeşi Perczel ile yaverleri Yüzbaşı Johan Somsich, Josef Halasz eski subuylardan Alexsander Makai ve diğer birkaç kişi ile birlikte Osmanlı sınırına doğru harekete geçmişlerdi[1]. Perczel ve maiyetindekiler, sınıra geldiklerinde Decsy adlı tercümanı vasıtasıyla Eflak'ta bulunan Türk askerleriyle iletişim sağladı. Decsy, Perczel'in ordusunda savaşmış bir onbaşıydı. Perczel, tercüman aracılığı ile Türk askerlerine savaşın sonucu hakkında kesin bir malumat edinmeden Türk sınırına geçmeyeceğini bildirdi[2].

Bu şekilde sınırda bekleyen Perczel ile maiyetindekilere başka Macarlar da katıldı. Yeni gelenlerle beraber sayıları 40'a yaklaşan bu grup arasında "*Közlöny*" adlı resmi gazetenin editörü Adolf Gyurman ile eşi de bulunuyordu[3]. Diğer taraftan Eski Orsova'daki Macar ve Polonyalı mültecilerin sayısı da giderek artıyordu. Bunlar, sınırdaki arkadaşlarını sık sık ziyaret ediyorlardı[4].

Ancak, savaşla ilgili sınıra pek iç açıcı haberler gelmiyordu. Bunun üzerine Perczel, sınırda daha fazla beklemenin hiçbir yarar sağlamayacağını anlamıştı. Neticede 16 Ağustos 1849'da maiyetindekilerle Osmanlı Devleti'ne iltica etti[5]. Yanında kardeşi Nikolas Perczel, Samsich, Decsy, Halasz ve Makey bulunuyordu. Ayrıca, yanlarında üç araba ve birçok at vardı. Ancak, Perczel'in yanındakilerin bir kısmı, sınırdan içeri girmemişlerdi. Büyük bir ihtimalle onlar Kossuth'u beklemek için böyle yapmışlardı[6].

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.10.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.11.
[3] Gyurman, bu bayanla Debrecen'deki geri çekilme sırasında evlenmişti (Imrefi, *Aynı eser*, s.12).
[4] Imrefi hatıratında Eski Orsova hakkında şu bilgileri verir: Eski Orsova bölgedeki en muhteşem yerleşim yeriydi. Bahçelerle çevrili evlerde zanaat ve ticaretle uğraşan, altın işleyen, bakkallık yapan ve para karşılığında Tuna'daki ulaşımı engelleyen taşları kıran Eflaklılar oturuyordu (Imrefi, *Aynı eser*, s.12).
[5] BOA., DUİT.,75-1/5-2 Fuad Efendi'nin Sadaret'e takdim ettiği 29 N 65/18 Ağustos 1849 tarihli tahrirat; Imrefi, *Aynı eser*, s.14.
[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.14.

Imrefi'nin yazdıklarına göre, Perczel ve maiyetindekiler sınırı geçtiklerinde Türk askerleri tarafından büyük bir coşkuyla karşılandılar[1]. Türk askerleri, onlara hayatlarının garanti altında olduğuna dair güvence verdiler. Bu güvence sayesinde Perczel ve arkadaşları silahlarını Türk askerlerine teslim ettiler. Bir süre dinlendikten sonra da Türk askerleri eşliğinde Turnu-Severin'e[2] gönderildiler[3]. Perczel ve arkadaşları, Severin'de Türk misafirperverliğene yakışır bir şekilde karşılandılar. Burada kendileri için hazırlanan çadırlara yerleştirildiler.

Dembinski ve Meszaros ise 15 Ağustos'ta hiç bir tehlike atlatmadan Orsova'dan Osmanlı sınırına gelmişlerdi. Bu arada gazeterde yer alan haberlere göre General Bem, Dembinski'ye bir mektup göndererek ondan savaşa devam etmesini istemişti. Ancak Dembinski 16 Ağustos'ta Bem'e yazdığı cevapta, onun bu isteğini reddetmişti[4].

Dembinski ve Meszaros'u dört araba ile bir kaç atlı asker takip ediyordu. Onlar, tebdil-i kıyafet ederek kendilerini tüccar diye tanıtıp Eflak'a gelmişlerdi. Oysa, Tür askerleri onların kim olduğunu biliyordu. Adı geçen iki mülteci şefi de Perczel gibi Severin'e getirilmişti. Onlara Severin'e kadar silahlı bir alay eşlik etmişti[5].

Hatırlanacağı üzere Kossuth'un Meszaros'u başkumandanlığa tayin etmesi dolayısyla Perczel ile Meszaros'un arası açılmıştı. Çünkü Perczel, Meszaros'u bu görev için yetersiz buluyordu. Bu soğukluk Severin'de de devam etmişti. Imrefi'nin ifadesine göre, Dembinsi ve Meszaros, Perczel'den bir gün önce Severin'e gelmişti. Yine ona göre, adı geçen mülteci şefleri için hazırlanan çadırların arasında sadece 20 adımlık bir uzaklık vardı. Çadırların bu kadar yakın olmasına karşın mülteciler birbirleriyle görüştürülmüyor ve her iki çadır da Türk askerleri tarafından gözetleniyordu[6].

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.14.

[2] Turnu-Severin Macar kaynaklarında Szöreny olarak geçer. Osmanlı kaynaklarında ise Sörin ya da Severin şeklinde geçmektedir. Rumen kaynaklarında ise Turnu-Severin olarak geçmektedir. (F. Eckart, *Macaristan Tarihi*, çev. İbrahim Kafesoğlu, Ankara, 1949, s.278). Biz bundan sonra metinde geçecek bu yer ismi için sadece Severin'i kullanacağız.

[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.14.

[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.13.

[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.13-14.

[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.15.

Mehmed Paşa, 17 Ağustos'ta Severin'e gelen mültecileri ziyaret etti. Dersa'âdet Ordu-yı Hümâyânu erkânından olan Mehmed Paşa, Eflak ve Boğdan hadiselerinden sonra özel bir görevle bölgeye gönderilmişti[1]. Görüşmede Perczel, Türk Hükümeti'nin mültecileri Avusturya ve Rusya'ya teslim edeceğine dair aldığı duyumları ve bu konudaki endişelerini Paşa'ya iletmişti. Paşa da Osmanlı Devleti'nin böyle bir tutum içerisine girmeyeceğini bildirmiş ve hayatlarının güvence altında olduğunu söylemişti[2].

Diğer taraftan aynı gün, Krayova (Crajova)[3]'nın mülkî amiri olan Mehmed Paşa da, Severin'e gelerek kendisini ziyaret edeceği haberi ile yaverini Perczel'e gönderdi. Mehmed Paşa, onlara Macar Özgürlük Savaşı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasından dolayı duyduğu üzüntüyle birlikte Sultan'ın mültecilere dostça bir yaklaşımı olduğunu da iletti. Ayrıca, mültecilerin gözetim altında tutulacakları ve yakın gelecekte İstanbul'a ya da istedikleri herhangi bir ülkeye gidebilecekleri yönünde teminat verdi[4]. Imrefi'nin yazdıklarına göre, bu güvenceler, mültecileri sevince boğmuş ve kendilerini uygar bir ülkenin özgür havasını teneffüs ediyormuş gibi hissetmelerine neden olmuştu. Paşa ile mülteciler arasındaki görüşme bir saatten fazla sürmüş ve yapılan görüşmede Paşa, onlara çeşitli ikramlarda bulunmuştu[5].

Dembinski, Meszaros ve Perczel'in Osmanlı Devletine iltica ettikleri haberi İstanbul'a ulaştığında Meclis-i Mahsûs hemen toplanarak durumu müzakere etti. Yapılan görüşmelerde adı geçen üç generalin vakit geçirilmeden Vidin'e gönderilmesine karar verildi. Çünkü, Rusya veya Avusturya ani bir baskınla bunları

---

[1] BOA., BEO., A.MKT. 222-57. 1265.10.18.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.16.
[3] Bkz. Şemseddin Sami, *Aynı eser*, V, İstanbul 1314 (1876), s.3609.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.17.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.17. Imrefi, hatıratında bu görüşmenin nasıl yapıldığı hakkında geniş malumat verdiği gibi, Mehmed Paşa'nın girdiği kostüm hakkında da ilginç bilgiler verir. Hatırattaki bilgilere göre Paşa, görüşme yerine yaya olarak gelmişti. Maiyetinde birçok subay ve sivil memur ile bir de hizmetçisi vardı. Hizmetçi onun minder ve çubuğunu taşıyordu. Görüşme, Paşa'nın ve mültecilerin minderlerin üzerinde bir daire oluşturacak şekilde oturmasıyla gerçekleşmişti. Ayrıca tarafların birbirlerini anlamaları için bir de tercüman bulunuyordu. Mehmed Paşa, kafasına sarık yerine fes takmıştı. Kaftan yerine dar kesimli ceket ve şalvarla çarığın yerine de yine dar kesimli beyaz bir pantolonla cilalı çizmeler giyiyordu. Imrefi'nin tasvirine göre, göğsünde parlayan beyaz armalar, Paşa'ya zarif bir görünüm veriyordu. Sohbet sırasında Mehmed Paşa, mültecilere çubuk ikram etmişti. (Imrefi, *Aynı eser*, s.16-17).

ele geçirebilirdi[1]. Ancak alınan karar Severin'e ulaşmadan mülteciler üç gün göz altında tutulduktan sonra birçok araba va attan oluşan kafile ile Vidin'e doğru yola çıkarıldılar[2]. Bu yolculuktaYavar-i Harb Yüzbaşılarından Ali Efendi ile yaklaşık 40 kadar Türk askeri de onlara eşlik ediyordu[3]. Adı geçen mülteci şeflerinden oluşan kafile, Vidin'e doğru yola çıkan ilk mülteci grubuydu. Kafile, ilk gün Regova'ya ulaştıktan sonra 20 Ağustos'ta Boyarlar tarafından misafir edilip hoş bir şekilde karşılandıkları Kusmir'e geldiler ve 21 Ağustos'ta da Kalafat'a ulaştılar[4].

Kalafat, Tuna Nehri'nin solunda yer alan bir yerleşim yeridir. Kalafat'ın tam karşısında ve Tuna'nın sağında Vidin şehri bulunuyordu. Dembinski, Meszaros ve Perczel ve maiyetlerinde bulunun 23 kişilik mülteci kafilesi, Vidin Valisi Ziya Paşa tarafından gönderilen bir yelkenliyle Kalafat'tan Vidin'e geçtiler[5].

Bu arada Rumeli Ordu-yı Hümayunu Müşiri Ömer Paşa[6], Vidin Valisi Ziya Paşa,ya bir yazı göndererek adı geçen üç generalin Vidin'e gönderildiklerini haber vermişti. Ömer Paşa ayrıca, mültecilerin tayinatlarının eksiksiz verilmesi, saygıda kusur gösterilmemesi ve muhafazalarına itina gösterilmesini validen istemişti[7]. Gerçekten de Ömer Paşa'nın istekleri, Ziya Paşa tarafından eksiksiz yerine getirilmişti. Şehre gelen mülteciler, ilk önce Ziya Paşa'nın konağına götürüldüler. Mülteciler, yanlarındaki eşyalarını konağa bıraktıktan sonra Paşa tarafından kabul edildi. Imrefi'nin yazdıklarına göre, Ziya Paşa, onları çok dostça ve misafirperverce

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/5-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 4 L 65/23 Ağustos 1849 tarihli arz tezkiresi.

[2] Sadâret'ten Fuad Efendi'ye yazılan tahriratta, iltica eden generallerin bekletilmeksizin Vidin'e gönderilmesinin yanı sıra, bu meselede oldukça dikkatli davranılması ve devletin bu meseleden yüzünün akıyla çıkması için gereken her şeyin yapılması isteniyordu (BOA., BEO., A. MKT. 220-18).

[3] BOA., BEO., A.MKT. 222-47 Ömer Paşa'nın Vidin Valisi Ziya Paşa'ya gönderdiği 27 N 65/16 Ağustos 1849 tarihli tahrirat.

[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.21-24.

[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.38-39.

[6] Ömer Lütfi Paşa, Almanya'da mühendislik tahsil ederken Osmanlı Devleti'ne gelip Müslüman olmuş ve askerliğe girerek Binbaşı rütbesini almıştır. Daha sonra çeşitli askeri kademelerde görev aldıktan sonra 1848 Avrupa İhtilalleri dolayısıyla Eflak ve Boğdan'a tayin edilmiştir. Haziran 1849'da Vezir rütbesiyle, Rumeli Ordu-yı Hümayunu Müşiri oldu. 1854'te Kırım Savaşı'nda Başkomutanlığa getirilmiştir. (Ömer Paşa'nın Kırım Savaşı'ndaki Serdar-ı Ekremliği için bkz. Laurence Oliphant; *The Trans Caucasion Campaign of The Türkish Army under Omer Pasha*, Edinburg 1856) Mayıs 1861'de ikinci defa Rumeli Müşiri ve Bosna'ya müfettiş olarak tayin edildi. Daha sonra devletin bir çok kademesinde görev yapan Ömer Paşa, 24 Nisan 1871'de vefat etmiştir (Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-Âlâm*, İstanbul 1314, V, s.3218).

[7] BAO., BEO., A.MKT., 222-18.

karşıladı ve onlara kahve ve çubuk ikram etti. Vidin'e gelen bu ilk mülteci kafilesi, daha sonra kendileri için hazırlanmış olan hanlara yerleştirildiler. Paşa, onların yiyecek ihtiyaçlarını karşılamış ve şahsen birkaç defa da ziyaret etmişti[1]

3- Lajos Kossuth'un Osmanlı Devleti'ne İltica sı

a. Kossuth'un Eşiyle Vedalaşması

Kossuth, görevi Görgei'ye verdikten sonra, aynı günün akşamı, yani 11 Ağustos'ta, Arad'ı gizlice terketmeğe karar verdi. Kossuth'un Ferenc ve Lajos adında iki oğlu ve Julia adında bir kızı vardı. Temmuz başında Peşte'den Segedin'e gelirken çocuklarını yanına almamıştı. Çocuklarını bir ormanın kenarında saklamış ve onlara bakma sözü veren Mator adlı bir köylüye teslim etmişti. Imrefi'ye göre, Kossuth ve eşi Theresia, Macaristan'ın zaferi durumunda ileride çocuklarını yanlarına alacaklardı. Mağlubiyet durumunda ise babalarının suçlarından dolayı çocuklarının cezalandırılmamaları ümidiyle Avusturya İmparatorunun insafına bırakıyorlardı[2]. Gerçekten de onların bu ümitlerinden ikincisi gerçekleşmişti. Zaten, çocukların saklandığı yer, herkes tarafından biliniyordu. Kossuth'un çocukları 25 Ağustos'ta saklandıkları yerden alınıp Avusturya askerlerinin gözetiminde 1850 yılının başında hapisten çıkmış olan büyük annelerine verilmişti.

Kütahya bahsinde de değinileceği üzere, Kossuth'un çocukları uzun süre Avusturya'da kalmışlardı. Daha sonra adı geçen devletin izin vermesiyle, teyzeleriyle birlikte İstanbul'a gelecek ve buradan da Bursa üzerinden Kütahya'ya gönderileceklerdi.

Kossuth, Arad'ı terketmeğe karar verdiğinde çocuklarının geleceği hakkında bir bilgisı yoktu. Theresia, çocuklarının geleceğinin belirsiz olması yüzünden eşiyle birlikte gitmek istemiyordu. Bu yüzden Theresia, Kossuthla vedalaşıp çocuklarının yanına gitmeğe karar vermişti[3]. Kossuth, eşiyle vedalaşırken şu sözleri söylemişti: "*Ben insan ve vatandaş olarak vatanını kurtarmak için*

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.39.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s. 31.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s. 31.

elimden gelen herşeyi yaptım ve vicdanım, görevimi yerine getirmediğim için beni kesinlikle suçlayamaz."[1]

Daha sonra da değinileceği üzere, Theresia, bütün aramalarına rağmen çocuklarını bulamamıştı. Çocuklarını bulma ümidini kaybeden Theresia, 1850 Şubatında Şumnu'ya gelecekti.

Kossuht, eşiyle vedalaştıktan sonra, Arad'dan Lugos'a doğru yola çıktı[2]. Lugos, yarısını Almanların diğer yarısını da Macarlar, Romanyalılar ve Raizenlerin oluşturduğu yaklaşık 10.000 nüfusa sahip bir şehirdi. Hutter'in anlattıklarına göre şehir, konum itibarıyla çok güzel bir yerdeydi. Lugos'un arkasında yedi tepe oluşturan Transilvanya alplerinin uzantıları vardı. Şehrin doğusundan Mehadia'ya ve oradan da Orsova'ya giden iyi bir yol vardı. Lugos'un güzel binaları ve iyi döşenmiş caddeleri vardı[3].

Kendi ifadesine göre, Kossuth'un Lugos'a gidiş nedeni, mücadeleyi devam ettirmek ve Macar birliklerinin durumunun ne olduğunu görmekti[4]. Vidin mektubunda belirttiği üzere, Lugos sokakları mülteci kaynıyordu ve bunların bir kısmını şahsen tanıyordu. Kossuth, Lugos'ta bir araya gelen orduları ve askerleri o kadar moralsiz ve zayıf görmüştü ki, onların artık hiçbir savaşta kullanılamayacağına karar vermişti[5]. Ayrıca burada Kmety, birliklerin daha fazla savaşamayacaklarını ilk saldırıda kaçacaklarını Kossuth'a iletmişti. Vidin mektubunda da belirtildiği gibi herkes kendini kaçışa hazırlıyordu[6]. Dahası Kossuth, burada bulunurken Erdel'deki Macar birliklerinin yenildiği haberini almıştı. Böylece son ümitleri de yavaş yavaş yok olmuştu[7].

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s. 31.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s. 33.
[3] Hutter, *Aynı eser*, s.6-7.
[4] Korn, *Aynı eser*, s.51.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s. 33. Kossuth, 14 Ağustos 1849 tarihinde General Bem'e gönderdiği mektupta, Lugos'ta sadece General Becsey'in ordusunu düzenli ve moralinin iyi olduğunu belirtir. Diğer orduların hepsinin dağıldığını ifade eder. Bu nedenle, Görgei'nin teslim olması halinde Lugos'taki orduların silah yetersizliği yüzünden 24 saat dahi dayanamayacaklarına kesin kanaat getirdiğini söyler (Korn, *Aynı eser*, s. 51). Keza Kossuth Vidin mektubunda Lugos'taki manzarayı aynı cümlelerle anlatır. bkz. Korn, *Aynı eser*, s.82.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s. 33.
[6] Korn, *Aynı eser*, s.82.
[7] Imrefi, *Aynı eser*, s. 33.

Kossuth, 14 Ağustos'ta Lugos'tan Orsova'ya gitmek üzere hareket etti[1]. Lugosla Orsova arasındaki uzaklık yaklaşık 12 Alman mili kadardı[2]. Lugos'tan ayrıldıktan sonra ilk olarak Tergova'ya gelmişti. Tergova, Mehadia'ya bağlı bir yerleşim yeriydi. O, Tergova'da iken, Görgei'nin Ruslara teslim olduğundan haberi yoktu. Tergova'da bir süre kalan Kossuth, buradan sınır şehri olan Orsova'ya geldi[3]. Hutter'e göre, mültecilerin Mehadia'dan Orsova'ya gitmelerinin sebebi, Avusturya askerlerince takip edilmesi değildi. Mültecileri adı geçen yerden ayıran neden, davetsiz misafir olarak gelen ve Macar parasıyla karşılanamayan yiyecek sıkıntısıydı[4]. Kossuth'un Orsova'ya gidiş nedeni ise, kendi ifadesine göre, yurtdışına çıkmak isteyenlere pasaport temin etmekti [5].

Bu arada Kossuth, Sırbistan Kralı Kara Giorgevich ile Sultan Abdülmecid'e ve Vidin Valisi Ziya Paşa'ya bir mektup göndermişti. Mektup'ta Kossuth, kendisi ve yanındakiler için sığınma talebinde bulunuyordu[6]. Kossuth'un Sultan'a ve Ziya Paşa'ya gönderdiği mektuplara sahip değiliz. Bu nedenle bu mektuplarda Sultan'dan sığınma talebinden başka neler istedeği bilinmemektedir. Ancak Kossuth, Vidin'den Lord Palmerston'a gönderdiği 20 Eylül tarihli mektupta, Sultan'a yazdığı mektuba bazı atıflarda bulunur. Sözkonusu değinmeler onun ve maiyetindekilerin sığınma istekleriyle ilgilidir. Farklı olarak Sultan'ın onun bu isteğine verdiği cevaptan da bahsetmektedir. Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Kossuth, kendisinin bir süre için de olsa, Osmanlı Devleti'nde misafir edilmesini istemişti. Sultan da verdiği cevapta mültecilerin kendisinin misafiri olduklarını, saçlarının bir teline zarar gelmektense tebasından 50.000 kişinin kurban edilmesini yegleyeceği cevabını vermişti[7].

Ancak Kossuth, düşmanın yaklaşması üzerine Sultan'dan gelen cevabı beklemeden 19 Ağustos'ta Osmanlı Devleti'ne iltica etti[8]. Türk sınırını geçerken "Bloomfield" adına düzenlenmiş bir İngiliz pasaportu ibraz etti. Bu pasaport ona

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s. 33.
[2] Hutter, *Aynı eser*, s.19.
[3] Eszlary, *Aynı makale*, s.434; Imrefi, *Aynı eser*, s. 33.
[4] Hutter, *Aynı eser*, s.21.
[5] Korn, *Aynı eser*, s.83.
[6] Korn, *Aynı eser*, s.55.
[7] Istvan Hajnal, *A Kossuth-emigracio Törökorszgban*, Budapest 1927, belge no:24, s.483; Korn, *Aynı eser*, s.102; Imrefi, *Aynı eser*, s. 88.
[8] Korn, *Aynı eser*, s.55; İmref, *Aynı eser*, s.34.

sınırdan serbestçe geçme imkanı veriyordu. Fakat, sınır bölgesindeki Türk komutan Kossuth'u hemen tanıdı. Böylece pasaportun bir önemi kalmadı[1]. Kossuth, Vidin mektubunda diplomasi yoluyla Macaristan'ın bağımsızlığı için birşeyler yapmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne iltica ettiğini belirtir[2]. Kossuth'un ilticası, Fuad Efendi tarafından Macar İhtilali'nin başarısızlıkla sonuçlandığının kesin bir göstergesi olarak kabul edildi[3].

b. Kossuth'un Macaristan Topraklarını Terkederken Yaptığı Konuşma

Philipp Korn'un hatıratında anlattığına göre Kossuth, Macaristan topraklarından ayrılmadan önce yere diz çöküp yerleri kucaklamak istercesine kollarını açtı, çocuklarının kanıyla sulanmış toprakları öptü ve bütün kaderlerin belirleyicisine sessizce bir dua gönderdi. Yaşlı gözlerle etrafındakilere bakındı ve son bir nefes çekerek, vatanına şu sözlerle veda etti:

"Tanrı seninle olsun sevgili vatanım! Tanrı seninle olsun Macarların anavatanı! Tanrı seninle olsun acılar ülkesi! Artık dağlarının tepesine bakamayacağım; annemden özgürlüğün ve adaletin sütünü emdiğim anavatanım diyemeyeceğim artık...!

Senin mutluluğun için çalışırken, senden ayrılmak zorunda kaldığım için beni affet. Şu anda senin sadık oğullarınla birlikte diz çöktüğüm bu küçük alandan başka hiçbir yerini özgür diye nitelendiremediğim için beni affet. Bakışım senin üzerine düşüyor ey zavallı vatanım! Seni acılar içinde kıvranıyor görüyorum. Geleceğe bakıyorum, senin geleceğinde acıdan başka hiçbir şey yok. Ovaların kırmızı kanlarla sulandı. Bu kırmızı kanlar, yapılan tahribatla oğullarının kutsal topraklarına göz diken düşmanlarına karşı kazandıkları sayısız zaferlerin yasını tutarcasına simsiyah olacak.

---

[1] Charles d'Eszlary, "L'émigration hongroise de Louis Kossuth en Turque entre 1849-1850", *Türk Tarih Kongresi*, IV, (20-26 Ekim 1961) Ankara 1967, s.436.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.55.
[3] BOA., DUİT., 75-1/7-2 Fuad Efendi'nin Sadaret'e takdim ettiği Gurre-i L 65/20 Ağustos 1849 taihli tahrirat.

Kaç minnettar kalp dualarını her şeye kadir Tanrı'nın kapılarına gönderdi. Cehennemi bile insafa getiren ne kadar gözyaşı döküldü uğruna. Macarların vatan sevgisine ve uğrunda ölebilecek olduklarını gösterecek kaç kan gölü aktı. Buna rağmen sevgili vatanım köle oldun...!

Sevgili oğulların köleler olarak kutsal olan herşeyi ayaklar altına alıp kutsal olmayan herşeye hizmet etmek durumunda kalacakları bir yere sürükleniyor.

Aman Tanrım! Sana yalvarıyorum. Eğer birçok tehlike altında başarı kazandırdığın halkını seviyorsan onu ezdirme.

Gör sevgili vatanım, oğlunun çaresizlik içinde sınırdan sana nasıl seslendiğini!

Eğer senin oğulların, temsilcin olduğum için, benim yüzümden senin için kan döküyorlarsa, senin alnına kanlı harflerle "tehlike" kelimesi yazıldığında ben seni koruduğum, bana "köle ol" dendiğinde bu sözü sana söylenmiş kabul ettiğim için beni affet.

Zaman hızla akıp gitti. Kader, senin tarihin üzerine sarı siyah harflerle senin ölümünü yazdı ve üzerine mühür basması için kuzeydeki belayı çağırdı. Fakat güneyin kızıllaşan sabah güneşi bu mührü bozacaktır.

Gör sevgili vatanım, uğruna bu kadar kanlar dökülen senin için çocuklarının kemiklerinden oluşan tepelerde zulüm çiçekleri açarken kimse üzülmüyor.

Bak sevgili vatanım! Meyvelerinle beslediğin nankörün tepeden tırnağa kadar seni mahvetmek için sana karşı nasıl durduğunu gör. Fakat sen asil ulusum, bütün bunlara, ümidini kaybetmediğinden katlandın ve kaderine küsmedin.

Macarlar gözlerinizi benden ayırmayın. Çünkü şu an dahi, göz yaşlarım sizin için akıyor ve üzerinde çömeldiğim bu toprak hala sizin adınızı taşıyor.

Düştün, ulusların en sadığı kendi tokatının altında kaldın. Senin mezarını kazan düşmanların ve sana karşı sürülen halkların topları değil; onlar, senin vatan aşkınla geri püskürtüldüler. Seni silah bırakmaya zorlayan Karpatlardan sızan Moskoflar değildir. Ey sadık vatanım sen satıldın. Senin idam kararın, vatan sevgisinden şüphelendiğim biri tarafından verildi. Düşüncelerimin en sakin olduğu zamanda bile onun vatan haini olacağından şüphelenmektense Tanrı'nın

varlığından şüphelenirdim. Sen, bir iki gün önce vatanı kanının son damlasına kadar koruyacağı sözü üzerine yönetimi kendisine teslim ettiğim kişi tarafından ihanete uğradın. Ona altının rengi, uğruna dökülen kanların renginden çok daha cazip geldiği için bir vatan haini oldu. Şeytanla işbirliği yaptığında altın, onun gözünde onu terkeden vatanının tanrısından daha değerliydi.

Macarlar! Benim sadık vatandaşlarım! Bu insana yerimi bırakmak zorunda bırakılmak için beni muhakeme etmeğin. Halk ona güvendiği, ordu onu sevdiği ve o da, o zamana kadar sadakatini ispatladığı için bunu yapmak zorundaydım! Yine de bu insan, ulusun güvenini kötüye kullandı ve ordunun sevgisini küçümsedi[1].

Kossuth, 19 Ağustos 1849'da Osmanlı Devleti'ne iltica ettikten sonra Severin'e geldi. Sınırı geçerken tanınmamak amacıyla ne kadar gayret göstermişse de bunda başarılı olamadı. Hatta sakalını temamen kestirmiş, bıyıklarını kısaltmış ve öndeki açıklığı kapatmak için öne doğru taradığı saçlarını kendisini kel gösterecek şekilde arkaya taramıştı. Kossuth Vidin'e geldikten sonra da bir süre aynı şekilde dolaşmaya devam etti. Fakat sonraları İngiltere'ye gideceğine dair ümitleri sönünce saçlarını eskisi gibi taramaya başlamasına rağmen bıyığını kısa tutmaya devam etti[2]. Fakat buna rağmen Kossuth, kamufle olmayı başaramadı. Tanınmamak için her yolu denemesine rağmen Severin'deki görevliler tarafından, kendi değimiyle "*Dostluk güvencesi veren bir yığın sözlerle*"[3] karşılandı. Imrefi'ye göre bu karşılama büyük bir ihtimalle Ömer Paşa tarafından düzenlenmişti[4].

Bu arada Sırbistan Prensi Kara Giorgevic, Kossuth'a bir mektupla beraber on pasaport gönderek kendisinin Macar Devlet başkanına yakışacak bir şekilde karşılanacağını garanti etti. Sırbistan Kralı'nın iyi niyetine rağmen halk onunla aynı fikirde değildi. Çünkü Macar ve Sırp halkları arasındaki sorun henüz ortadan kaldırılamamıştı[5]. Hatta bu yüzden Macar mültecileri, Osmanlı Devleti'ne iltica ederken Sırbistan üzerinden geçmemişlerdi. Oysa ki, Wisocki emrindeki Polonya birliği ile Albay Monti emrindeki İtalyan birliği, birincisi 800, ikincisi 300 kişilik

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.55-58.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.36.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.36.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.36.
[5] Korn, *Aynı eser*, s.62.

grupla Sırbistan üzerinden Osmanlı Devleti'ne iltica etmişlerdi[1]. Hutter ise Polonyalı mültecilerin Sırbistan üzerinden Osmanlı Devleti'ne iltica etmelerini, onların Slavlarla soybirliğine sahip olmalarına bağlar[2].

Kossuth ve arkadaşları 20 Ağustos'ta Vidin'e doğru yola çıkmışlardı. Onları yolculukları sırasında korumak için yeterli sayıda akser görevlendirildi. Kossuth, yolculuk boyunca Asboth ve Szöllösy ile birlikte yolculuk ediyordu. Birkaç at ve 30 arabadan oluşan mülteci kafilesi ise onu takip ediyordu[3]. Vidin'e yolculuk yaklaşık iki gün sürdü. Birlikte yolculuk yaptığı mülteci kafilesi geçtiği her yerde sıcak bir şekilde karşılanan Kossuth, 22 Ağustos'ta Kalafat'a ulaştı. Kossuth burada, yanındaki mültecilerlerle birlikte yola devam etmeyerek onları önden gönderdi ve 23 Ağustos'ta Szöllzsy, Asboth ve bir Türk subayın eşliğinde Vidin'e geçti. Aynı gün, 40 mülteci daha Vidin'e geldi. Kossuth, kendisine tahsis edilen eve yerleştikten sonra ilk iş olarak Vidin Valisi Ziya Paşa'yı ziyaret etti[4].

Bu arada Dembinski ve Meszaros hariç, Kossuth'dan önce Vidin'e gelen mültecilerin hemen hepsi, onu karşılamaya çıktılar. Imrefi'nin belirttiğine göre, Kossuth'un hasta ve çökmüş bir hali vardı. Kossuth, mültecilerin kendi adına yaptığı konuşmayı dinledikten sonra, onlarla bir süre sohbet etti ve Görgei'nin vatan haini olduğunu söyledi. Mülteciler bu karşılama ile en kötü gününde dahi onun yanında yer alacaklarını göstermiş oldular. Ancak buna rağmen, Vidin'deki mültecilerin ona büyük bir öfke ve kin duydukları şeklinde haberler yayılmaya başladı[5].

Kossuth, 27 Ağustos'ta bir kez daha Ziya Paşa'yı ziyaret etti. Bu ziyarette Paşa'dan İstanbul'a gitmesi için izin istedi. Ancak Paşa, İstanbul'dan bu hususta kendisine bir emir gelmediğini, bu sebeple de buradan daha ileriye yolculuk yapabilmesi için izin veremeyeceğini söyledi[6].

Kossuth'tan sonra Macaristan'ın Eski Dışişleri Bakanı Batthianyi, eşi ile birlikte 26 Ağustos'ta Vidin'e geldi. Batthianyi, Özgürlük Savaşı'nın sonuna kadar Kossuth'a sadık kaldı ve kaçarken bile Kossuth'dan ayrılmadı. Aynı şekilde,

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.63.
[2] Hutter, *Aynı eser*, s.25.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.37.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.46.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.50.
[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.50.

İhtilal'in önde gelen isimlerinden Szemer aynı tarihte Vidin'e geldi. Ancak, Szemer daha sonra, Vidin'den ayrılarak Paris'e gitti. Onunla birlikte bir kaç Macar daha Osmanlı Devleti'nden ayrılarak Avrupa'ya gittiler[1].

4-Jozef Bem'in Osmanlı Devleti'ne İlticası

Joseph Bem, Macar Özgürlük Savaşı'nda büyük kahramanlıklar göstermişti. Özellikle Erdel'de Ruslara karşı kazandığı savaşlar onun kahramanlıklarıyla doludur. Bu başarılar Bem'in ününü doruğa ulaştırmıştı[2]. Büyük bir savaş kabiliyeti olan Bem, 1830 İhtilali'ne de katılmıştı. Bu savaşta, Polonya ordusu Ruslara yenildiğinde kılpayı canını kurtarabilmişti. Katıldığı Macar Özgürlük Savaşı'nda da ancak içinde bulunduğu şehrin kurtuluşunun imkansız olduğunu anladığı anda kaçmaya karar vermişti[3]. Bem, Rusya ve Avusturya ordularına karşı yaptığı savaşlarda yenilgiye uğrasa bile dağılan birliklerini büyük bir başarı ile tekrar bir araya getiriyordu. Düşmanları dahi onun savaştaki dehasına, taktiklerine ve olağan üstü cesaretine hayran kalmışlardı. Imrefi'nin yazdıklarına göre, onun ordusu sayıca düşmandan daha az olmasına karşılık, sanki yüzbinlerden oluşuyormuş gibi bu az sayıdaki ordusu ile büyük işler başarıyordu. Yine onun ifadesine göre Bem'in dehası daha çok ordu oluşturmakta ve top kullanmakta ortaya çıkıyordu. Bütün Macar ordusunun bile yapamayacağı manevraları o, Macar toplarıyla tek başına yapabiliyordu. Bu üstün meziyetlerinden dolayı Macarlar onu gökten inmiş bir melek olarak görüyorlardı[4].

Ruslar ikinci defa büyük bir güçle Erdel'e yöneldiklerinde ve Avusturya ordusu ile birleşip şehri kuşattıklarında dahi Bem, savaşı kazanacağından emin bir şekilde kendisinden kat kat üstün olan düşmana karşı savaşmıştı[5]. Fakat savaşı kazanmak için sadece cesaret yeterli değildi. Bu sırada Macar ordusu değişik cephelerde Rus ve Avusturya orduları karşısında sürekli kaybediyordu. Bu durum Bem'in ordusuna da yansıdı. General Luders, onun birliklerini Erdel'den çıkarmayı

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.52.
[2] Gasztowtt, *Aynı eser*, s.187.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.59.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.60.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.60-61.

başarmıştı. Buna rağmen Ruslarla birkaç defa daha savaşa girmiş ve onlara ağır kayıplar verdirmişti. Fakat sonunda o da geri çekilmek zorunda kalmıştı. Erdel'den ayrılan Bem, Temeşvar savaşına katılmak üzere yola çıkmıştı. Oraya vardığında savaş başlamış durumdaydı. Bu savaşta da üstün başarı göstermesine rağmen yenilmekten kurtulamadı[1]. Fakat Bem, Temeşvar'da alınan yenilgiyi kabullenemiyordu. Bu sebeple, Lugos'taki ordunun geri kalanını yeniden toplamaya başladı. Burdan Kmety'nin de yardımın alıp, Becsey'in ordusuyla birleşip tekrar şansını denemek üzere Erdel üzerine yürümenin planını yapmıştı. Fakat Becsey, artık Macarların galip gelemeyeceğine inanıyordu. Bu nedenle de Bem ile birlikte hareket etmeyerek, geri çekilmişti[2].

Bem, bu planın gerçekleşmeyeceğini, kendisinin yalnız ve terkedilmiş olduğunu anlayınca, yanındakilere kaçmayı ve Eflak sınırından Osmanlı Devleti'ne iltica etmeyi teklif etti. Bu teklif üzerine onun sadık yüzbaşısı Weppler ve 500 Macar süvarisi Türk sınırına doğru yola çıktı[3]. Yola çıktığında savaşta almış olduğu kurşunlar yüzünden yaralı bir vaziyette bulunuyordu. Fakat, yaralı olmasına rağmen başarılı bir yolculuktan sonra Türk sınırına ulaştı. Sınırda silahları alındıktan sonra, Türk korumaların eşliğinde ve Yüzbaşı İbrahim refakatinde Vidin'e gönderildiler[4]. Bem, Vidin'de Kaimakam Yakub Bey'in konağına yerleştirildi[5]. Maiyetinde bulunan askerlerden bir kısmı Avusturya'ya esir düşmüş, bir kısmı da dağlara ve sair mahallere dağılmış ve yanlarında bulunan topları da Turla Nehri'ne atmışlardı[6]. Ziya Paşa'nın bildirdiğine göre Bem, Vidin'e geldiğinde bir kaç yerinden hafifçe yaralı halde bulunuyordu[7].

Bem, Vidin'e ulaştığında büyük bir maddi sıkıntı içerisindeydi. Daha sonra da değinileceği gibi, Vidin'e gelir gelmez Kossuth'a alaylı bir mektup göndererek tek kuruşunun kalmadığını bildirecekti. Onun parasız olarak geldiğini öğrenen Macar subaylar, aralarında para toplayarak ona yardım etmek istediler. Ancak

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.61.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.61-62.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.62.
[4] BOA., DUİT, 75-1/13-2 Ziya Paşa'nın Sadâret'e takdim ettiği 10 L 65/ 29 Ağustos 1849 tarihli tahrirat; Imrefi, *Aynı eser*, s.62.
[5] BOA., DUİT, 75-1/13-2.
[6] BOA., DUİT, 75-1/13-2.
[7] BOA., DUİT, 75-1/13-2.

Zamoski, Bem'in bu duruma düşmesini istemediğinden ona 100 duka vererek yardım etti[1].

Bem'den önce Vidin'e gelen mülteciler Macaristan'ın kurtulabileceği ümidini az da olsa hala taşıyorlardı. Ancak, onun Vidin'e gelişi, Macaristan ve Erdel'deki İhtilal Ordusu'nun dağılışının kesin habercisiydi. Bem'den sonra, geri kalan Macar süvarileri Yüzbaşı Ihasz'ın gözetiminde Vidin'e geldiler[2].

Ziya Paşa'nın verdiği rakamlara göre, 26 Ağustos 1849'da Vidin'deki toplam mülteci sayısı, 1.350 kişiydi. Bunlardan 53'ü Macar, 833'ü Polonyalı ve 464'ü de İtalyandı. Macarlar Eflak, Polonyalılar ve İtalyanlar ise Sırbistan üzerinden Osmanlı Devleti'ne iltica etmişlerdi. İltica edenlerin mesleki durumları da şöyleydi: 2 politikacı, 4 General, 2 Miralay, 365 Subay, 949 asker, 10 hizmetçi, 18 vasıfsız[3].

Vidin'e gelen mültecilere 27 Ağustos'ta birkaç önemli isim daha katıldı. Bunlar General Kmety[4], General Richard Guyon, General Baron Stein ve Yüzbaşı

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.63.

[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.63-64.

[3] BAO., DUİT, 75-1/11-7; Ahmed Refik, Aynı eser, s.44-45; Abdullah Saydam, "Osmanlıların Siyasî İlticalara Bakışı Ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi", *Belleten*, LXI/231, Ağustos 1997, s.350.

[4] Bu isimler arasında özellikle Kmety'nin Osmanlı Devleti'ne iltica etmesinin ilginç bir hikayesi vardır. Şöyleki, Temeşvar'da dağılan Macar ordusundan en iyi durumda kalan Kmety'nin birliği olmuştu. Macar ordusunun kalıntıları, Lugos'a geri çekilirken onun birliği Erdel'e çekilmişti. Bem ve Guyon'un birliklerinden arta kalanlar geri çekilirken 80.000 kişilik Rus ve Avusturya ordusu bunları yok etmek amacıyla iki yönden onları takip ediyordu. Bunun üzerine Kmety, birkaç bin kişiden oluşan birliği ile önce Lugos'un dışında ve daha sonra da içinde adı geçen devletlerin orduları önüne çıktı. Kendisinden yaklaşık 20 kat daha güçlü olan düşmanı yarım gün oyalamayı başardı. Böylece Bem ve Guyon'un birlikleri kurtulmuş oldu. Görevini bu şekilde başarıyla tamamlayan general, ordusunun geri çekilmesinden sonra kendisini zor kurtarabildi. Bir yaveri ile birlikte sarp yollardan geçip Merul adlı bir Eflak Köyüne geldiler. Kmety, adı geçen köye vardıktan hemen sonra halk tarafından çembere alındılar. Onların atlarına el konulduğu için kaçma şanları da kalmadı. Köylüler kendi aralarından Kmety ve arkadaşlarına nasıl bir ölüm cezası vereceklerini tartışıyorlardı. Köylülerden birisi onları Avusturya ordusuna teslim etmeyi önerdi. Fakat bu fikir cezanın hafif olacağı gerekçesiyle kabul görmedi. Başka birisi onların yayaş yavaş ölmesi gerektiğini bu sebeple de etlerinin parçalanması gerekti fikrini ortaya atmıştı. Diğer birisi de büyük bir mezar açılıp onları canlı canlı gömmeyi teklif ediyordu. Bazıları da onların asılması gerektiğini söylüyordu. Köylüllerin büyük çoğunluğu son teklifi yani asılmaları isteğinin yerine getirilmesini uygun buldu. Onların asılmasına karar veren Merul köylüleri içlerinden bu infazı kimin yerine getireceği konusunda ihtilafa düştüler. Bu görevi kimse üzerine almak istemiyordu. Bu yüzden tutukluları bir domuz damına kapatıp sonra da bu damı yakmaya karar verdiler. Gerçekten de verilen bu karar uygulanmaya kondu. Kmety ve arkadaşları domuz damına kapatıldılar ve dam alttan ve üsten ateşe verildi. Fakat tam bu sırada General Bem'in öncü kuvvetlerinin yetişmesiyle general ve beraberindekileri bu korkunç ölümden kurtardılar (Imrefi, *Aynı eser*, s. 54-59).

Balog idi[1]. Mültecilerin Vidin'deki sayısı gün geçtikçe artıyordu. Öyle ki, bu sayı yaklaşık olarak 5.000'i bulmuştu[2]. Bunlar arasında asker kimlikli kişiler olduğu gibi; tüccarlar, kadınlar ve sanatkârlar da vardı[3].

Bu arada iltica edenlerin bu kadar artması üzerine son gelenler kabul edilmek istenmedi. Bunların bir kısmına ülklerine geri dönmeleri söylendi. Buna karşılık "*kendilerini Tuna'ya atıp geri gitmeyeceklerini*"[4] belirttiler. Hatta Fuad Efendi'nin ifadesine göre "*biraz daha sıkıştırılırsa cümlesi kabûl-i İslâmiyet*"[5] edeceklerdi. Ancak sınırdan içeriye bir anda bu kadar mültecinin girmesinin mahzurları da vardı. Bunların yiyecek ve giyecek ihtiyaçları yeterince karşılanamayacağı gibi, korunmalarında da bazı sıkıntılar yaşanacaktı. Fuad Efendi, mevcut durum karşısında hem kendsinin hem de diğer görevlilerin ne yapacaklarını bilemez olduklarını Sadaret'e bildirip yardım istemişti. Hatta, Türk sınırına geçen mültecilerin sayısı yığınlar halinde olduğundan, bundan böyle gelecek olanların ellerindeki silahların alınması zorunluluğunun kaldırıldığını bildiriyordu[6].

---

[1] Hutter, *Aynı eser*, s.36; Imrefi, *Aynı eser*, s.53.
[2] Hutter, *Aynı eser*, s.38.
[3] BOA., İra. Har. 3051.
[4] BOA., DUİT., 75-1/11-3 Fuad Efendi'nin Sadâret'e takdim ettiği 7 L 65/ 26 Ağustos 1849 tarihli tahrirat.
[5] BOA., DUİT., 75-1/11-3.
[6] BOA., DUİT., 75-1/11-3.

İKİNCİ BÖLÜM

VİDİN KAMPI

Mültecilerin Vidin'de geçirdiği günlere geçmeden önce, bu şehir hakkında kısa da olsa bilgi vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Aşağı Tuna'nın sağında yer alan Vidin'e dışarıdan bakıldığında ilk dikkati çeken şey, kireçle sıvanmış beyaz Türk evleri arasında yükselen ve şehre hoş bir görünüm katan sayısız minarelerdir[1]. Surlar ve hilali gösteren cami ve mescitlerin verdiği güzel görüntüye rağmen, içindeki sokak ve evlerin hiçbir simetrisi olmadığından şehrin iç görünümünde bir düzen sözkonusu değildir[2]. Joseph Hutter'in verdiği bilgilere göre; buharlı gemi ile Tuna'da yolculuk yaparken Vidin surlarının önünden geçen birçok gezgin, bu şehri muhteşem bulmuştur. Şehrin hemen arkasından başlayan Balkan manzarası Vidin'e şaşırtıcı güzellikler vermekte, parlayan beyaz surlar da şehrin uzaktan görünüşünü çok iç açıcı kılmaktadır. Aslında, şehrin dışarıdan bu şekilde görünüşü gezginler için ondan sahip olmadığı özellikleri beklemelerine sebep oluyordu[3]. Oysa, bir zamanlar çok önemli bir konuma sahip olan Vidin, eski özelliğini tamamen kaybetme noktasına gelmişti. Muhtemel bir kuşatma ya da yangında şehrin kurtarılması çok zordu. Surların üzerinde duran ve yıllarca kullanılmayan paslanmış toplar, sadece bayramlarda ateşleniyordu[4]. Şehrin içindeki yapılardan en dikkate değer olanı, Paşa Konağıydı. Vidin eski valisi Hüseyin Paşa'nın halefi Ziya Paşa[5] bu konakta oturuyordu[6]. Bu

---

[1] Joseph Hutter, *Von Orsova bis Klutahia*, Braunschweig 1851, s.40; Philipp Korn, *Kossuth und die Ungarn in der Türkei*, Hamburg und New York 1851, s.65; Charles d'Eszlary, "L'émigration hongroise de Louis Kossuth en Turque entre 1849-1850", *Türk Tarih Kongresi*, IV, (20-26 Ekim 1961) Ankara 1967, s.436. Korn, hatıratında Vidin Şehrindeki bu minarelerin sayısını 25 olarak vermektedir. Yine şehirde Hıristiyan ve Yahudilerin kendilerine ait birer ibadethaneyle okulları olduğunu yazar (Korn, *Aynı eser*, s.65).

[2] Vahot Imrefi, *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*, Leipzig 1851, s.138.

[3] Hutter, *Aynı eser*, s.40.

[4] Hutter, *Aynı eser*, s.42.

[5] Vidin Valisi Ağa Hüseyin Paşa'nın vefatı üzerine yerine Aydın eski valisi Yakup Paşa tayin edilmişti. Ancak, Yakup Paşa rahatsızlığı sebebiyle göreve başlayamadığından, Vidin valiliği bir müddet boş kalmıştı. Bu sırada Vidin Eyâleti'nde çıkan isyan giderek etrafa yayılıyordu (Vidin isyanı için bkz. Halil İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İstanbul 1992; İnalcık, "Tanzimatın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler", *Belleten*, XXVIII/112, 1962, s.623-690; Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi 1850-1875*, Ankara 1992). Bölgedeki

tarihlerde Vidin, 5.000'i Hıristiyan, 1.000'i Yahudi, geri kalanları da Müslüman olmak üzere toplam 25.000 nüfusa sahipti[1]. Ayrıca, şehrin kenar mahallelerinde, merkezde yaşayanlara nazaran her yönüyle geri kalmış ve sayıca çok az olan Bulgarlar ve Sırplar oturuyordu[2]. Şehrin ticarî hayatı büyük ölçüde Türkler'in elindeydi. Terzilik ve yelken bezi Bulgarlar; tütün ticareti, kahve çekiciliği, silah yapımı, semercilik ve fırıncılık gibi meslekler de Türkler tarafından icra ediliyordu. Ayrıca askeri memurlar da Türkler'dendi[3]. Bütün bu ticari faaliyetlere rağmen, şehir kendi nüfusunu doyuracak ekonomik potansiyele sahip değildi. Bu şartlar altında da, ancak küçük bir mülteci grubunu barındırabilirdi[4]. Kuşkusuz, binlerce mültecinin Vidin'e akın etmesiyle işler daha da karışmış ve bu yüzden büyük problemler yaşanmıştı[5]. Bu bakımdan, başlangıçta, Vidin'de Türkler de mülteciler de sıkıntı içerisindeydi[6]. Çünkü, ilk gelen mültecilerin erzakları tükenmiş, sonradan

---

nazik durumu göz önünde bulunduran Bâbıâli, Tırhala Mutasarrıfı Ziya Paşa'yı 58.000 kuruş maaşla Vidin Valisi olarak atamıştı (BOA., İra. Dah. Nr. 10743; İra. Dah. Nr.10890; BEO. A. MKT. MHM. Dosya no:12, Sıra no:40, 1265.5.18; Lütfi, *Târih-i Lütfi*, VIII, Dersaâdet 1328, s. 178; İnalcık, *Aynı eser*, s.50).

[6] Joseph Hutter Ziya Paşa'nın oturduğu evi şu şekilde tasvir etmektedir: İhtiyar Ziya'nın bu evde oturma cesaretine hayranım. Çünkü ev, küçük bir sallantıda yıkılacakmış gibi duruyordu. Muhtemel bir yangında bu ev de diğerleri gibi iki dakika içerisinde alevler içinde kalacaktı. Konağın koridor döşemesi, kırılabilir tahtadan yapıldığı için üzerinde yürümek oldukça tehlikeliydi. Koridorların tek süsünü Çin usulü kağıt fenerler oluşturuyordu. Konağın odalarının döşemesi de aynı derecede fakirdi. Ziya Paşa'nın oturduğu odayı diğerlerinden ayıran tek fark; halkın evinde hasır döşemesi varken, Paşa'nın evinde halı döşemesi olmasıydı. Ziya Paşa'nın oturma odası basit bir kışla odasına benziyordu. Tamamen beyaza boyanmış ve tek süsü rahlenin üzerinde duran Kuran-ı Kerimle birkaç kırık tabaktı. Odada dikkati en fazla çeken şey ise, çadıra benzeyen beyaz şömineydi. Yüzlerine bakılamayacak halılar yeri, boyanmış tahtalar da tavanı örtüyordu. Mısır kahramanı işte böyle bir evde oturuyor ve çubuğunu içerek Tuna üzerindeki hayatı seyrediyordu. (Hutter, *Aynı eser*, s.42-43).

[1] Korn, *Aynı eser*,, s.65; Hutter, *Aynı eser*, s.45.

[2] Hutter, *Aynı eser*, s.45.

[3] Hutter, *Aynı eser*, s.44-45.

[4] Eszlary, *Aynı makale*, s.437.

[5] Mültecilerin Vidin kampının ilk günlerindeki durumlarını da yine Hutter'den öğreniyoruz. Ona göre; vatanlarını çok seven Macarlar'a, vatansızlığın acısı her şeyden ağır geliyordu. Bu sebeple güçlerini kaybetmişler ve yüzlerindeki hayatın rengi solmuştu. Artık gözleri parlamıyordu ve yaşama sevinçlerini kaybetmişlerdi. Normal zamanlarda dansın ritmine uyum sağlayan ayakları, şimdi onları taşımaktan bile acizdi (Hutter, *Aynı eser*, s.47).

[6] Hutter, mültecilerin Vidin'e gelmelerinden sonra daha önce çok ucuz olan sebze fiyatlarında anormal bir yükseliş olduğunu belirtir. Örneğin, mültecilerin şehre geldikleri gün 10 para olan üzümün kilosu bir iki gün sonra 20 paraya çıkmıştı. Fiyat tarifelerindeki bu anormal artış üreticileri sevindirirken, doğal olarak halk tarafından pek hoş karşılanmıyordu. Bununla birlikte, bu anormal yükselişe rağmen, mültecilere buradaki fiyatlar, yaşadıkları ülkeye nazaran çok ucuz geliyordu (Hutter, *Aynı eser*, s.38-39).

gelenlerin ellerindeki az miktardaki para da kısa sürede suyunu çekmişti. Öyle ki, Joseph Bem, henüz şehre yeni gelmiş olan Kossuth'a alaylı bir şekilde; "*tek kuruşumuzun olmadığını size bildirmekten şeref duyarım*"[1] diye yazıp, mültecilerin Vidin'de düştükleri sıkıntıyı dile getirmişti. İşte, bu şartlar altında, Vidin Vâlisi Ziya Paşa, vatanlarını terk ederek buraya gelen yaklaşık 5.000 mülteciyi Osmanlı Devleti'ne yakışır bir misafirperverlikle ağırlamak zorundaydı.

Vidin Valisi Ziya Paşa, ileride de değinileceği gibi, mültecilerin Vidin'e ayak basışlarından yaklaşık iki ay sonraki ayrılışlarına kadar, önemli vazifeler üstlenmişti[2].

A- Mültecilerin Yaşantıları

1-Kampta Gündelik Hayat

Tuna Nehri kenarında kurulan çadırlara yerleştirilen mültecilerin kampında her akşam Macar ve İtalyan ulusal melodileri çalınıyordu. Albay Kotona, kamp komutanıydı ve kampın denetiminden sorumlu olan Türk görevlisiyle sürekli iletişim halindeydi. Kampın dışına çıkmak isteyenler ilkin Macar, sonra da Türk kumandanından izin almak zorundaydı. Vidin'i gezmek için bu izinlerden subaylar her gün yararlandıkları halde, askerler haftada ancak bir defa faydalanabiliyorladı[3]. Macar ordusununun yönetim kadrosunda bulunan yüksek rütbeli subaylardan yanlarında yüklü miktarda para getirmiş olanların bir kısmı, kendi imkanlarıyla şehrin içinde yaşıyorladı[4].

Mülteciler, kampta zaman geçirmek ve konuşulacak bir konu bulabilmek için günlük tutmuş oldukları notları gözden geçiriyorlardı. Subaylar, gruplar

[1] Istvan Hajnal, *Kossuth-Emigracio Törökorszgban*, Budapest 1927, belge no:14, s.462, Bem'in Kossuth'a 30 Ağustos 1849 tarihli mektubu; Eszlary, *aynı makale*, s.437.

[2] Hutter, Ziya Paşa'nın ismi üzerinde ilginç bir de tespitte bulunur. Ona göre, Ziya Paşa, fakir bir ailenin çocuğu olarak, Mısır Vâlisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanını bastırmak üzere görevlendirilen orduya katılmış, savaşta göstermiş olduğu cesur davranışları ile kendisini kanıtlamış ve daha sonra da terfi etmiştir. Sonradan, Mehmed Ali Paşa'nın ismini taşıdığından Sultan tarafından adı Ziya olarak değiştirilmiş ve Paşa yapılmıştır. (Hutter, *Aynı eser*, s.43).

[3] Korn, *Aynı eser*, s. 88-89.

[4] Korn, *Aynı eser*, s.89.

halinde bir araya gelerek çubuklarını içiyor ve geçmiş hakkında tartışmalar yapıyorlardı[1]. Hutter'e göre tartışmaların ağırlık noktasını, Avusturya'ya karşı yapılan Macar Özgürlük savaşının kaybedilmesi oluşturuyordu. Tartışmalar çok sakin bir şekilde başlasa dahi, belirli konulara gelindiğinde ortam iyice gerginleşiyordu. Subaylar, "Kossuthçular" ve "Perczelciler" diye ikiye ayrılmıştı. Birinci grup her zaman çoğunlukta, ikinci grup ise azınlıkta kalıyordu. Kossuth'u destekleyenler liberalliği savunurken, Perczelci subaylar da kendilerini onlardan daha büyük liberal görüyorlardı. Subayların bir kısmı Kossuth'un yönetici olduğu zamandaki olayları desteklemelerine mukabil, diğer subay grubu da, ona büyük suçlamalar yüklemiş ve enerji dolu Perczel'in yapmayacağı hataları yaptığını ileri sürmüşlerdi[2]. Taraflar birbirlerine karşı çok katı bir tutum içine girmişlerdi. Bu tartışmaların karşılıklı meydan okumalarla sonuçlandığı da olmuştu. Subaylar arasındaki bu ikilikten dolayı bir çok kişi, Macarların, Avusturya'ya karşı verdikleri savaşta galip gelseler bile, daha sonra kendi aralarında bir iç savaş yaşayacaklarını söylemiştir[3]. Bir araya gelen mültecilerin bütün vakitleri doğal olarak yalnızca tartışmakla geçmiyordu. Mülteciler, birbirlerine, savaş sırasındaki kışlalarından, birlik ve komutanlarından bahsediyorlardı. Yine, savaşta karşılaştıkları tehlikelerden söz ediyor, ölümle burun buruna gelmelerine rağmen kurtulabilmiş olmakla teselli buluyorlardı[4].

Diğer taraftan, Vidin Kampında,çöküşün sebepleri hakkında mülteci şefleri arasında da sert tartışmalar yaşanıyordu. Kossuth'un devlet reisliği salahiyetini Görgei'ye devretmesi, büyük bir hata olarak değerlendiriliyordu. Perczel, askerlere yaptığı konuşmalarda bağımsızlık savaşının kaybedilmesinde Kossuth'un zayıflığı ve korkaklığının büyük rolü olduğunu anlatıyordu. Mülteci liderleri arasında, Vilagos kalesi önünde Ruslara karşı silahları bırakan Görgei'ye lanet okumayan yoktu. Perczel, Guyon ve diğerleri Görgei için "*hain*" kelimesini kullanıyorladı. Vatansız kalan bütün mülteciler de ona karşı büyük bir öfke ve nefret duyuyordu[5].

---

[1] Hutter, *Aynı eser*, s.54.
[2] Hutter, *Aynı eser*, s.54.
[3] Hutter, *Aynı eser*, s.55.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.99.
[5] Hajnal, *Aynı eser*, s.43.

Bu arada, mülteciler arasında eğitim seviyesi yüksek olanlar, Vidin'deki sosyal hayattan hareketle Osmanlı Devleti'nin dünü, bugünü ve geleceği hakkında yorumlar yapıyorlardı. Osmanlılar'ın daha önceki yüzyıllarda Macaristanla yaptıkları savaşlar, Erdel ile Osmalı Devleti arasındaki ilişkiler ve Vidin şehrinin bu ilişkilerdeki rolu hakkında çıkarımlarda bulunuyorlardı[1].

Mülteciler, yaklaşık iki ay kaldıkları Vidin'de, şehir ve sakinlerini daha yakından tanıma fırsatı da buldular. Yeni bir kültürle tanışmak mültecilerin ilgisini çekiyor, neşelerini ayakta tutuyor ve vatanlarından ayrı kalan bu insanları oyalıyordu. Değişik bir yaşam biçimi ve kültürle karşılaşmış olmak da bilgi hazinelerini genişletiyordu[2].

Kampta, askeri gösteriler ve güreş gibi sportif faaliyetler de yapılıyordu. Kossuth, kendisini mültecilerin dert ortağı olarak sunup grubun moralini yükseltmeye çalışıyor, zaman zaman da mültecilere hitaben konuşmalar yapıyordu[3]. Onun nutukları mülteciler tarafından kutsal sözler olarak görülüyor ve hatasız kabul ediliyordu. Kossuth, mültecilerin morallerini bu şekilde ayakta tumaya gayret ediyordu[4].

Mülteciler, Vidin kampında Avrupa'daki son gelişmelerden haber alamıyorlardı. Bilhassa, çok özlemini duydukları vatanları hakkında herhangi bir bilgiye sahip olamamak, onlarda büyük bir moral bozukluğuna sebep oluyordu. Her ne kadar şefleri Avrupa'da çıkan gazetelerin birkaç sayısını elde edebiliyorlarsa da, bu gazetelerden edinilen bilgiler doyurucu olmuyordu[5]. Mülteciler, vatanları hakkındaki en iyi haberleri Rusların elinden kaçarak Vidin'e ulaşabilme şansına sahip olabilen Macarlardan öğreniyorlardı. Rus esaretinden kurtulan kişiler, kendilerinden çok daha önce Macaristan'dan ayrılmış olan Vidin'deki mülteciler için çok büyük bir ilgi odağı oluşturuyorlardı. Vatanları hakkında daha fazla bilgi öğrenebilmek için, mülteciler sırasıyla onları evlerine davet ediyorlar ve en taze haberleri alıyorlardı[6].

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.102.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.102.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.91.
[4] Hutter, *Aynı eser*, s.83-84.
[5] Mesela, Zamoyski, Belgrad'daki Sardunya Konsolosluğuna özel ulak göndererek, "*Südslavische Zeitung*" un bazı sayılarını elde ediyordu (Imrefi, *Aynı eser*, s.101).
[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.101.

Alışmadıkları yaşam biçimi ve kamptaki çadırlarda gündüzün sıcaklığını takiben ortaya çıkan gecenin soğukluğu, onların hastalanmasına ve hatta birkaçının ölümüne sebebiyet vermişti[1]. Vidin'deki hayatlarından memnun olmayan mültecierden bazıları vatanlarına geri dönme planları yapıyorlardı. Hatta, 150 mülteci bir araya gelerek, kaçma girişiminde bulunmuşlar, fakat, onları korumakla görevli Osmanlı askeri birlikleri, durumu farkedip, bu girişime mani olmuşlardı. Bu başarısız teşebbüsten sonra kamptan kaçma girişimleri yok denecek seviyeye inmişti. Ancak, yine de şehir merkezinde yaşayanlardan bazıları, değişik isimler altında, sahte pasaportlar elde ederek şehirden ayrılmayı başarmıştı[2].

Dil farklılığı yüzünden mültecilerle kamp yetkilileri arasında bazı sorunlar yaşanıyordu. Bu durum, özellikle mültecilerin alış veriş için Vidin pazarına çıktıklarında kendisini iyice hissettiriyordu. Daha da önemlisi, Ziya Paşa hiçbir Avrupa dilini konuşamadığından mülteci şefleriyle iletişim kurmakta güçlük çekiyordu[3]. Bununla birlikte, bazı mülteciler karşılaştıkları zorlukları daha kolay çözüme kavuşturabilmek amacıyla, dilleri ile aynı grupta yer almasının avantajından istifade ederek Türkçe öğrenmişlerdi[4].

Vidin kampındaki din değiştirme vakaları, mülteciler arasında gerginliğin yanısıra, birbirlerine kin duymalarına da sebep olmuştu. Din değiştirmeyenler, değiştirenlere soğuk davranıyorlardı. Hatta, bazen dinlerinden döndükleri için onları küçümsüyor ve onlarla birlikte olmamaya özen gösteriyorlardı. Böylece, başlangıçtaki çok sıcak ilişkiler; Macar, Polonyalı ve İtalyan mülteciler arasında yaşanan din değiştirme hadiselerinden sonra iyice soğudu ve bu insanlar her geçen gün birbirlerinden biraz daha uzaklaşır hale geldiler. Bu yüzden de, özellikle Kossuth ve Bem'in arası açılmıştı. Türkler Bem'i överken, Hıristiyanlar da Kossuth'un yanında yer almışlardı[5].

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.93; Hutter, *Aynı eser*, s.53.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.98.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.65.
[4] Korn, *Aynı eser*, s.90; Hutter, *Aynı eser*, s.57.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.192.

2- Mültecilerin Karşılaştıkları Güçlükler

Vidin'deki mültecilerin bir süreden beri perişan oldukları, bir kısmının meskensiz kaldığı, bazılarının üzüntülerinden canlarına kast etme niyetinde oldukları ve Müslüman olanların diğer mültecilere iyi davranmadıkları yolunda İstanbul'a haberler geliyordu[1]. Yine, Macar mültecilerinden ülkelerine geri dönmek için Vidin'deki Avusturya Konsolosluğu'na müracaatta bulunanlara engel olunduğu şeklindeki söylentiler, Bâbıâli'yi harekete geçirmişti. Kuşkusuz, bu tür haberlerin abartılı bir şekilde yayılmasında asıl rolü, Vidin'deki Avusturya Konsolosu ile Avusturya Hükümeti'nin buraya özel görevle gönderdiği ajanlar oynuyordu[2].

Bu sebeple, söz konusu gelişmeleri haber alan Bâbıâli, konuyu hemen değerlendirip, bir taraftan Ziya Paşa'dan sorunun araştırılmasını isterken, diğer taraftan da Vidin'deki bütün askeri görevlilerin uyarılmasının faydalı olacağını

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/33-2. Vidin Vâlisi Ziya Paşa'ya 27 ZA 65/14 Ekim 1849 tarihli iradeyle onaylanıp gönderilen tahrîrât. Vidin'de gerek kış mevsiminin erken gelmesi, gerekse kampın başlangıçta iyi organize edilememesinden dolayı sayılarını kesin olarak tespit edemediğimiz mülteci hayatlarını kaybetmişlerdir. Olayların canlı tanığı Hutter, hatıratının bir yerinde Vidin surlarının içinde ve dışında 600 mülteci mezarı bulunduğunu yazarken (Hutter, *Aynı eser*, s.48) başka bir yerinde de bu sayının 500 olduğunu ifade eder (Hutter, *Aynı eser*, s.83). Hutter bu ölümlerden Türk yetkililerin yanı sıra mülteci şeflerinin de sorumlu olduğunu yazar. Ona göre, bu duruma sebep olan beyler, kardeşlerinin çektiklerine aldırmadan geriye çekildiler. Eğer bu adamlar bir zamanki silah arkadaşlarının dertleriyle birazcık ilgilenmiş olsalardı, o zaman, bazı zorluklar kolay kolay atlatılmış olurdu. Sadece kendi dünyası ve dilini bilen Macar köylü çocuğu bir vatansız ya da mülteci olarak kendisine nasıl yol bulabilirdi (Hutter, *Aynı eser*, s.49). Maalesef Vidin'de hayatlarını kaybeden mültecilerin sayısı hakkında Osmanlı belgelerinde bir kayda rastlayamadık. Bu olayların başka bir tanığı olan Korn ise, hatıratında bu ölüm olaylarına değinmemektedir. Dolayısıyla, Hutter'in verdiği rakamı ihtiyatla karşılamak gerekir.

[2] BOA., DUİT., 75-1/41-1, Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 12 Z 65/ 29 Ekim 1849 tarihli arz tezkiresi. Hatta Macarlı bir kız ile bir çocuğa yüz kişi tarafından yapılan kötü muamele neticesinde kızın öldüğü, çocuğun ise pek fena durumda bulunduğu haberinin alındığı Ziya Paşa'ya bildirilmişti. Paşa Vidin'de yaptırdığı araştırma sonunda "*...mezbûre kız ve çocuk hakkında vukû'u mervî olan keyfiyete dâir bu tarafda bir gûna hâl vâki' olmamış ve bunlar müsâfirin-i Saltanat-ı Seniyye'den olmalarıyla büyük ve küçüğünün vikâye-i 'ırz u nâmûsu farîza-ı zimmet olarak bu bâbda gerek savb-ı çakerânemden 'âcizâne ve min-gayr-i haddin leyl ü nehâr fevka'l-gâye sarf-ı mesâî bî-şümâr olunmakda ve ümerâ-yı mûmâileyhim bendeleri cânibinden dahî her bir mevâdd hakkında ikdâm ve muhâfazada bir gûna tecvîz-i kusûr olmadığı rütbe-i bedâhatda olduğuna mezbûre kız ve çocuk hakkında cümlenin bir gûna istimâ'âtı olmayub şuyû'unun elbette bir sebep-i münteşî olabilmesi derkâr idüğinden keyfiyet ümerâ-yı mûmâileyhim kullarıyla müzâkere ve hafî ve celî tahkîk ve tedkîk olunmuş ise de buna dâir bir gûne eser ihsâs...*" olunmadığını Sadâret'e bildirmişti (BOA., DUİT., 75-1/41-5).

Serasker Paşa'ya bildirmişti[1]. Sadâret, sözü edilen gelişmeler, doğruysa, Osmanlı Devleti'nin bunları tasvip etmesinin mümkün olamayacağını Ziya Paşa'ya yazarak, ondan gerekli önlemleri almasını istemişti.[2] Mülteciler meselesi yüzünden Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya gibi iki büyük devletle siyasi münasebetlerinin kesildiğine dikkat çeken Sadâret, Ziya Paşa'ya ayrıca, çekilen bunca sıkıntılardan sonra mültecilerin ölümü arzu edecek kadar ümitsizliğe düşmelerinin, Bâbıâli'nin dünya kamuoyunda kazandığı sempatiyi ortadan kaldıracağını da bildirmişti[3]. Bu nedenle "*insanlık namına*" mültecilerin durumlarının düzeltilmesi için gerekli her türlü önlemi almasını sıkı sıkı tenbih etmişti. Öte yandan, din değiştirenlerle diğer mülteciler arasındaki geçimsizliğin önüne geçilmesi ve içlerinden hiçbirinin Din değiştirmeğe kesinlikle mecbur olmadığının kendilerine ilan edilmesi de yazılmıştı[4]. Mültecilerin, özellikle de şeflerinin, bir tarafa firar etmemeleri için kendilerine iyi muamele yapılması istenmiş ve şimdiye kadar meydana gelen nahoş durumun bertaraf edilmesi hususunda Paşa'nın dikkati çekilmişti[5].

Osmanlı Devleti, sırf insanseverlik adına, Rusya ve Avusturya Devletleriyle siyasi münasebetlerin kesilmesini bile göze alarak mültecileri iâde etmemişti. Bu tavır, bütün Avrupa devletlerince olumlu karşılanmış ve övülmüştü. Ziya Paşa, Avrupa'da Osmanlı Hükümeti lehinde oluşan söz konusu havadan haberdardı. Dolayısıyla, yapılan bunca fedakarlıklar sonucu kazanılan olumlu izlenimlerin kaybedilmesini istemiyordu. Paşa, bunun için, bütün imkanların seferber edildiğini Sadâret'e bildirmişti. Ayrıca, o, mültecilere her yönüyle iyi muamele ve insanlığa uygun hareketlerde bulunulduğunu özellikle vurguluyordu[6]. Mültecilere her

---

[1] BOA., BEO., A.MKT. 229-70, 1265.11.24. Sadâretin Serasker Paşa'ya gönderdiği 24 ZA 65/11 Ekim 1849 tarihli tezkire. Serasker Paşa'ya gönderilen tezkirede "... *Vidin'de olan mülteciler hakkında mu'âmelât-ı gayr-i lâyıka vukû'a gelmekde olduğu istimâ' olunmuş ve bu hâlin devâmı envâ'-ı mehâzîri mûcib ve bir an önce önü alınması ehemm olmasıyla orada bulunan ümerâ-yı askeriyyeye bu mâddeden dolayı tenbîhât-ı mukteziyye yazılması...*" istenmiştir (BOA., BEO., A.MKT. 229-70, 1265.11.24).

[2] BOA., DUİT., 75-1/33-2.

[3] Ziya Paşa'ya gönderilen tahrîrâtta "... *bu mülteciler için hem-civâr bulunan iki devlet-i mu'azzama ile revâbıt-ı dostânenin bayağı muhâtaraya kadar girilmesi mücerred merhamet ve insaniyyetten neşet etmiş...*" olduğu gösterilen bunca fedakarlıktan sonra yapılacak küçük bir hata ile her şeyin mahv ve heba olacağı yazılmıştı (BOA., DUİT., 75-1/33-2; Refik, *Aynı eser*, s.73).

[4] BOA., DUİT., 75-1/33-2.

[5] BOA., DUİT., 75-1/33-2.

[6] "*İş bu mültecîlerin hîn-i vürûdlarından berü münâsib ve istirâhatlarına muvâfık mahallere iskân ettirilerek sâye-i şevket-vâye-i cenâb-ı şâhânede ta'yînât-ı mahsûsaları ümerâ-yı*

bakımdan iyi muamele yapılmasına son derece önem veren Bâbıâli'de, Ziya Paşa'nın ortaya atılan bu iddiaları yalanlamasının, sevinçle karşılandığı kesindir. Nitekim Sadâret "*...mülteciyân hakkında mervî olan mu'âmelât-ı dostânenin aslı olması ise pek memnûn olacak mevâddan olduğuna ve bu havâdis evvel emirde Avusturya Sefâretinden çıkmış idiğüne mebnî ol bâbda münteşir olan şeylerin esâsı olmadığının sûret-i münâsibe ile gerek Avusturya Elçisi'ne ve gerek sâir Sefâretlere*" bildirilmesine karar vermişti[1].

3- Mülteci Olmayanların Kamptan Ayrılmaları

Vidin'e birdenbire bu kadar fazla miktarda mültecinin gelmesi başlangıçta kimlerin gerçekten mülteci olduğunun tespit edilmesini bir hayli zorlaştırmıştı. Hatta, mülteci sıfatıyla Vidin kampında ajanlar bile dolaşıyordu. Bu karışık ortamda, başka devletlerin vatandaşları mülteci zanniyle şehirde alıkonuluyordu. Nitekim, İngiltere'nin Bükreş Konsolosluğu, Fuad Efendi'ye müracaatta bulunarak Vidin'de mülteci diye kabul edilen üç İngilizin kendilerine iâde edilmesini istemişti. Fuad Efendi de Konsolos'a, İngiltere vatandaşı olduğu iddia edilen bu şahısların geri verilmesi halinde, Avusturya ve Rusya Devletlerince iâdesi istenen mültecileri vermemek için, Bâbıâli'nin ortaya koyduğu direnişin hukuki yönden zayıflayacağını söylemişti. Bununla birlikte Fuad Efendi, meseleyi Bâbıâli'ye yazıp gelecek emre göre hareket edeceğini de Konsolos'a bildirmişti[2]. Bâbıâli başlangıçta Fuad Efendi'nin İngiliz Konsolosuna verdiği cevabı yerinde bulmuş ve meseleyi bir de Canning ile müzakere etmeği kararlaştırmıştı[3].

Fakat çok geçmeden, İngiltere'nin İstanbul Elçisi Canning, 19 Eylül 1849'da, Bâbıâli'ye müracaatta bulunarak İngiliz vatandaşlarının Vidin'de haksız

---

mûmâileyhim ma'rifetiyle bilâ-noksan tesviye ve îfâ ettirilmekte ve ez-her cihet haklarında mu'âmele-i dil-nüvâzâne icrâ olunmakda olub bu sûretlerden cümlesi müteşekkir ve memnûn olmaları memûl-ı kavî olduğu..." (BOA., DUİT., 75-1/41-5).

[1] BOA., DUİT., 75-1/41-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 12 Z65/29 Ekim 1849 tarihli arz tezkiresi.

[2] BOA., DUİT., 75-1/41-7 Fuad Efendi'nin Sadâret'e takdim ettiği 27 Ş 65/15 Eylül 1849 tarihli tahrîrâtı; Refik, *Aynı eser*, s.7.1

[3] BOA., DUİT., 75-1/41-7 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 2 ZA 65/19 Eylül 1849 tarihli arz tezkiresi; Refik, *Aynı eser*, s.71.

yere tutulduklarından söz etmişti.[1] Canning, vakit geçirmeden Ziya Paşa'ya emir gönderilerek vatandaşlarının serbest bırakılmalarını istemişti[2]. Daha önce Fuad Efendi'nin bunların teslim edilmeleri halinde Avusturya ve Rusya'ya karşı yapılan mücadelede hukuken zaafa düşüleceği görüşünü benimseyen Bâbıâli, Canning'in başvurusu üzerine, evvelki kararı yeniden gözden geçirme gereğini duymuştu. Yapılan araştırmada, Bâbıâli, bu üç kişinin, Leh veya Macar olup da sonradan İngiltere vatandaşlığına geçmediklerini tespit etti. Neticede, Rusya Polonyalı, Avusturya ise Macar mültecilerinin iâdesini istediğinden, bu meselede adı geçen devletlerin herhangi bir iddialarının olamayacağı ve söz konusu kişilerin İngiltere'nin Bükreş Konsolosluğu'na teslim edilmesinde bir sakınca bulunmadığı sonucuna varıldı[3]. Alınan karar Vidin Valisi Ziya Paşa'ya da iletildi[4]. Paşa'nın yaptığı araştırmada, bunların Leh veya Macar vatandaşı değil, eskiden beri İngiltere vatandaşı oldukları anlaşıldı[5]. Böylece, İngiliz vatandaşı olan bu üç kişi, yol tezkireleri hazırlanarak, Vidin'den İstanbul'a gönderildi[6].

4-Kossuth'un Vidin'deki Hayatı ve Diplomatik Faaliyetleri

a.Hayatı

Kossuth, Vidin'de tükenmez bir enerji ile anavatanı ve mülteciler için büyük bir uğraş veriyordu. Mültecilerin Vidin kampında yaşamlarını iyi bir şekilde sürdürebilmeleri için, başta Ziya Paşa olmak üzere, Türk yöneticiler ile sürekli iletişim halindeydi. Bâbıâli'ye gönderdiği mektuplarla da, mültecilerin Avusturya'ya iâde edilmesini engellemeye çalışıyordu. Aynı zamanda, batıdaki güçlü mercileri de zorluyor ve özellikle İngiltere ve Fransa kamuoyunu Macaristan lehine çevirmenin yollarını arıyordu. Böylece Kossuth, Vidin'deki hayatının önemli bir kısmını

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/24-3; Refik, *Aynı eser*, s.71.
[2] BOA., DUİT., 75-1/24-3; Refik, *Aynı eser*, s.71.
[3] BOA., DUİT., 75-1/24-3 Sadâret'ten Mâbeyn'e takdîm edilen 7 ZA 65/24 Eylül 1849 tarihli tezkire; Refik, *Aynı eser*, s.72.
[4] BOA., BEO., A.MKT. 226-92, 1265.11.10 Ziya Paşa'ya gönderilen 10 ZA 65/27 Eylül 1849 tarihli şukka.
[5] BOA., BEO., A.MKT. 228-30, 1265.11.19 Ziya Paşa'nın Sadârete takdim ettiği 19 ZA 65/6 Ekim 1849 tarihli tezkiresi.
[6] BOA., BEO., A.MKT. 228-30, 1265.11.19.

diplomatik girişimlere ayırıyordu. Kendisine tahsis edilen evde yoğun bir çalışma temposu içerisindeyken, yaveri Asboth ve tercümanı Szölöy sürekli yanında bulunuyordu. Kossuth, bunlarla sadece aynı çatı altında değil, aynı odada kalıyordu. Asboth ve Szölöy sürekli olarak Kossuth'a moral vermeğe çalışıyorlardı[1]. Asboth, Kossuth tarafından çok seviliyordu. İmrefi'nin anlattıklarına göre, O, eğitimi, sağlam karakteri ve gerçek sadakat ve dostluğu ile Kossuth'un güvenini kazanmıştı. Buna karşılık Kossuth, Szölöy daha az güveniyordu. Ona, sadec, Türklerle iletişim kurmada ihtiyacı olduğundan, kendisinin yanında bulunmasına izin verirdi[2]. Ancak, Szölöy, uzun süre Vidin'de kalmadığından Kossuth da Cseh isimli bir Erdel'liyi yeni tercüman olarak atamıştı[3].

Kossuth, Vidin'de bir çok mülteci tarafından ziyaret ediliyordu. Fakat o, bu ziyaretlerin çok azına karşılık veriyordu. Onun ziyarette bulunduğu kişilerin başında Vidin Valisi Ziya Paşa geliyordu. Paşa'dan sonra ikinci olarak en çok görüştüğü kişi Kasmir Batthianyi idi[4]. Kossuth bütün gününü Vidin'deki evinde geçirmiyor, zaman zaman şehirde gezintilere çıkıyordu. Onun hayatı mültecilerden hiç kopuk olmamıştı. Zaten, kaldığı evde, mesaisinin büyük çoğunluğunu onların geleceği için harcıyordu. Bu arada Kossuth, mültecileri bir kaç defa ziyaret etmiş ve her seferinde onlar tarafından çok iyi karşılanmıştı[5] Onun korumasını "Halil" adında birisi yapıyordu. Kossuth, Şumnu'da kaldığı evde de Halil tarafından korunmuştu. Halil, aynı zamanda, Kossuth'un en sadık arkadaşlarından birisiydi. Hutter'e göre, Halil, örneğine başka hiçbir yerde rastlanmayacak şekilde Kossuth'a büyük bir bağlılık içerisinde olmuştu[6].

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.94.

[2] Szölöy, ihtilal savaşı sırasında dışişlerinde sekreter olarak görev yapıyordu. Macaristan savaşı kaybedip, mülteciler Türk sınırına yaklaştıklarında, o ilk gelenler arasındaydı. Szölöy, Kossuth'un belirli bir para ile yurt dışına çıkacağına inanıyordu. Kossuth sınıra gelir gelmez, onun elinde olduğunu zannettiği paraları kendisiyle paylaşmaya ikna etmeğe karar vermişti. Szölöy, bu düşüncesini yol arkadaşlarına bile söylemişti. Fakat Kossuth ile Orsova'da karşılaştığında, onun yalnız olmadığını görünce, hazineyi paylaşma planlarını bir tarafa bıraktı ve tercüman olarak tekrar hizmete döndü. Kossuth, büyük bir ihtimalle, Szölöy'in niyetinden haberdar değildi. Bu yüzden onu tercüman olarak atamıştı (Imrefi, *Aynı eser*, s.95).

[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.95.

[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.96.

[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.96

[6] Hutter, *Aynı eser*, s.84-85.

Bu arada, Vidin kampında Kossuth'u üzen hadiseler de yaşanıyordu. Aslında, Vidin'de bu tür hadiselerin yaşanacağını hiç kimse tahmin edemezdi. Kossuth'la alakalı bir çok iddia ortaya atılmıştı ve bu iddialar korkunçtu. Öyle ki, mülteciler, bu iddialara inanacak olsalar Kossuth'un işi gerçekten çok zorlaşacaktı. Söylentilere göre Kossuth, Vidin'e gelirken, yolda Erdel köylerinin birinde, Dembinski'nin eşiyle aynı odayı paylaşmak zorunda kalmıştı. Bu vesile ile Madam Dembinski, çok değer verdiği Kossuth ile daha yakından tanışma fırsatı bulmuştu. Bu tanışmadan sonra da ona daha saygılı ve sevecen davranmaya başlamıştı. Hatta, Vidin'de bir komşu olarak eşi ile birlikte Kossuth'u sürekli ziyaret ettiğinden ve hasta iken kendisine bakıp yemek gönderdiğinden dolayı, kısa bir süre sonra, bu tanışıklıktan derin bir arkadaşlık ortaya çıkmıştı[1]. Kossuth'a düşman olan gazetelerin muhabirlerinden bazıları, Kossuth'u dünya karşısında gülünç duruma düşürmek amacıyla, bu arkadaşlığı bir aşk olarak tanıttılar. İş o kadar ciddi bir boyuta ulaşmıştı ki, Kossuth tarafları gazeteciler de bunun bir dedikodu olduğunu yazmak zorunda kaldılar. Hatta, 10 Kasım 1849 tarihli "*Ost Deutschen Post*" gazetesinin İstanbul muhabirine göre, bu dedikoduların amacı, Kossuth ile eşinin arasını açmak, Bayan Kossuth'u ortaya çıkarmak ve teslim olmasını sağlamaktı. Muhabir, Kossuth'u zor duruma sokan dedikodulara karşı bir savunma yazısı yazma gereği de hissetti[2]. Gazetelerdeki bu polemikler uzun süre devam etti. Ancak, bu iddia ve söylentiler 1850 yılının başlarında Bayan Kossuth'un, Şumnu'ya eşinin yanına gelmesiyle sona erdi[3].

b. Diplomatik Faaliyetleri

Kossuth, şimdi, daha bir kaç ay öncesine kadar mutlulukların en büyüğüne, yani özgürlüğüne kavuşması için çalıştığı, uğruna bu kadar mücadele verdiği ülkesine vatandaş olabilme hakkına bile sahip değildi. Artık, Osmanlı ülkesinde kendisi ve vatanının özgürlüğü için mücadele etmek zorundaydı. Arkada bıraktığı vatanı ve kendisinden koparılan ailesi hakkında hiçbir bilgiye sahip olmaması ona

[1] İmrefi, *Aynı eser*, s.96.
[2] İmrefi, *Aynı eser*, s.96.
[3] İmrefi, *Aynı eser*, s.97.

çok zor geliyordu. Fakat, bütün bu olumsuz şartlar karşısında dahi çaresizliğe düşmüyor ve her gün "*Tanrım, halkımın kaybolmasına izin verme*"[1] diye dua ediyordu. Macaristan'ın bağımsızlığını ilan etme cesaretinde bulunan Kossuth, bu olayda kader birliği ettiği arkadaşlarının sadece acı ve kederlerini paylaşmakla yetinmiyor; aynı zamanda, mültecilerin başı olarak onların hayatlarını kolaylaştırmak için, sınırlı etkinliği dahilinde, mümkün olan her şeyi yapmaya da çalışıyordu. Gerçekten de, Kossuth'un 22 Ağustos'ta Vidin'den Mustafa Reşid Paşa'ya ve İstanbul'daki İngiliz ve Fransız elçilerine gönderdiği mektuplar, onun vatandaşlarını unutmadığının kanıtlarıydı. Bu mektuplarda Kossuth, Reşid Paşa'yı ve elçileri, mültecileri Avrupa'nın diğer ülkelerine göndermeğe ikna etmenin yollarını arıyordu. Bunun hemen gerçekleşmeyeceğini bildiği için de, mültecilerin durumlarını kolaylaştıracak çözümler arıyordu. Bu diplomatik girişimin üzerinden çok geçmeden, 12 Eylül 1849'da Londra ve Paris'teki Macar Elçileri Pulszky Ferenc ve Teleky Laslo'ya Macarlar için büyük tarihi önemi olan mektupları göndermişti[2]. Bu mektuplarda ise elçilerden, Macaristan için Avrupa'da kamuoyu oluşturmalarını istiyordu. Nihayet, 20 Eylül 1849'da İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'a da dikkate değer bir mektup yazmıştı.

Kossuth, Reşid Paşa'ya yazdığı mektupta, Macar halkının Avusturya'ya karşı yaptığı mücadelede başlangıçta başarılı olduğunu ancak, Rusya'nın bu devlete verdiği askeri yardım sebebiyle Macaristan'ın yenildiğini ifade ediyordu. Bu olaydan sonra aralarında kendisinin de bulunduğu insanların şanssız bir şekilde, ülkelerinden ayrılmak zorunda kaldıklarından bahsediyordu[3].

Kossuth, Osmanlı Devleti'ne ilticasını Reşid Paşa'ya şu cümlelerle anlatıyordu: "*Padişah Hazretlerinin asâleti ve zât-ı âlînizin yüce duyguları ve bilgeliğiyle yönetilen hükümetinizin cömert politikası sayesinde, mutsuzluğun acılarını hafifleten bir güvenin telkin edildiği ülke olan Türkiye'ye sığınmış bulunmaktayım*"[4]. Mektubunda Osmanlı Devleti'nin mültecilere gösterdiği nazik ve kibar davranışından ötürü Mustafa Reşid Paşa'ya ve onun şahsında tüm hükümet

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.82.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.99; Imrefi, *Aynı eser*, s.84; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:24, s.481-486.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:10, s.454 Kossuth'un Mustafa Reşid Paşa'ya gönderdiği 22 Ağustos 1849 tarihli mektup.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:10, s.455.

üyelerine minnettarlığını sunmuş, bu sıcak karşılamadan dolayı, Paşa'yı öven ifadeleri esirgememişti[1]. Kossuth'un mektupdaki sözlerinden, Türkler'in mültecilere gösterdiği misafirperverliğin, onun üzerinde memnuniyet verici bir etki bıraktığı anlaşılmaktadır. Nitekim, mektupta bu teşekkür bahsi önemli bir yer tutmaktadır.

Kossuth bu övgü dolu sözlerden sonra, Ziya Paşa'nın tavsiyesine uyarak, Bâbıâli'nin mültecilerin geleceği hakkında bir karar verinceye kadar, Vidin'de beklemeye karar verdiklerini ifade ediyordu[2]. Onun mektubu iki nokta üzerinde odaklanıyordu: Birincisi Vidin'deki bekleyiş süresinin uzun sürmemesi, ikincisi ise İstanbul üzerinden Avrupa'ya gidebilmeleri için, Reşid Paşa'nın Sultan Abdülmecid nezdinde girişimlerde bulunmasıydı. Osmanlı Devleti'ne sevgilerinden başka hiçbir şey getiremediklerini belirten Kossuth, Vidin'de uzun süre beklemelerinin mültecilerin sıkıntılarını artırmaktan başka hiçbir işe yaramayacağını belirtiyordu. Bu nedenle de Reşid Paşa'nın bulunacağı teşebbüsü kısa zamanda neticelendirmesini istiyordu.[3]

Öyle anlaşılıyor ki, Kossuth'un düşüncesi, İstanbul'a gelmek ve burada kısa bir müddet kaldıktan sonra Avrupa'ya gitmekti. Avrupa'ya vardıktan sonra da, Macaristan lehinde bir kamuoyu oluşturmaktı. Gerçekten de Kossuth'un Vidin ve Şumnu'dan muhtelif vesilelerle gönderdiği mektuplarda, Macar özgürlük savaşının yeniden başlatılması için, kamuoyu desteği üzerinde özellikle durduğu görülmektedir. Ancak, mülteciler meselesindeki diplomatik gelişmelere paralel olarak Avrupa'ya gidip Macarlar lehinde bir kamuoyu oluşturma konusundaki ısrarlı isteklerinden vazgeçmiştir. Çünkü, daha sonra geniş olarak üzerinde durulacağı gibi, zaten doğal olarak Rusya ve Avusturya'ya karşı Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa arasında Macaristan lehine bir sempati oluşmuştu. Bu sebeple, Kossuth, bundan sonra stratejini değiştirmiş, Avrupa'ya gitmek yerine, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş açmasını, büyük bir hararetle istemeye başlamıştı[4].

---

[1] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:10, s.454-455.
[2] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:10, s.454.
[3] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:10, s.454.
[4] Kossuth, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir buçuk asır boyunca dağ kadar birikmiş sorunların barış yolu ile halledilemeyeceği kanaatindeydi. Bu yüzden, Bâbıâli'nin mülteciler meselesinden dolayı oluşan konjonktürü çok iyi değerlendirerek Rusya'ya savaş ilan etmesinin akılcı olacağını düşünüyordu. (Doğu Sorunu açısından mülteciler meselesinin

Kossuth Vidin'den diğer bir mektubu da İngiltere Elçisi Canning ve Fransa Elçisi Aupick'e göndermiştir. Bu mektuplar, içerik açısından, Reşid Paşa'ya yolladığı mektupla aşağı yukarı aynıydı. İngiltere ve Fransa elçilerine 22 Ağustos 1849'da Vidin'den gönderdiği bu mektuplarda, Macaristan'ın verdiği kutsal mücadelede herkes tarafından yalnız bırakılmasından şikayet ediyor, bu haksız savaşın başlangıcından itibaren Fransa Cumhuriyeti ve Büyük Britanya Hükümetleri'nin Macaristan'ın yanında yer almaları gerektiği üzerinde duruyordu.

İngiltere ve Fransa'nın Macarlara gerekli desteği vermemelerine Görgei'in ihaneti de eklenince, Avusturya ve Rus müttefik ordularına karşı, matematiksel olarak hiçbir şansı bulunmayan Macar ordusunun daha fazla direnme gücü kalmadığını vurguluyordu[1]. Kossuth, on asırlık bir geçmişe sahip olan Macar ulusunun, yaşayan milletler arasında silinmeği haketmediğini iddia ediyordu.[2]. Tarihte eşi ve benzeri görülmemiş olan bu olayın tek kurbanının, Macar milletiyle sınırlı kalması ve başka milletlerin aynı akıbete uğramaması temennisinde bulunuyordu[3]. Kossuth, mektubunda ayrıca, Macar özgürlük savaşında inançlı bir Hıristiyan olarak, vatanının maruz kaldığı bu acı ve talihsizlikleri sükûnetle karşılayıp, üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirdiğini ve ülkesini terketmenin tarif edilmez acısını çektiğini elçilere ifade ediyordu. Kossuth, sınırı geçerken Türk yetkililerin, kendisine ve bütün mülteci taifesine fedakarlık ve cömertlikte kusur etmediklerini, aynı şekilde Vidin Valisi Ziya Paşa'dan da iyi muameleden başka bir şey görmediklerini belirtiyordu[4].

Bu mektuplarda, Ziya Paşa ile yaptığı görüşmeye de değinen Kossuth, "*Şimdi ne olacak? Yolculuğumuzun bundan sonraki etapları için ne düşünülüyor?*" sorularına; Paşa'nın, İstanbul'dan gelecek emirlerin beklenmesi gerektiği cevabını verdiğini de yazıyordu. Vidin'de uzun süre beklemenin acılarını artıracağını söyleyen Kossuth, bu sebeple, elçilerden Bâbıâli nezdinde, en azından insanlık adına, girişimde bulunarak Vidin'deki bekleyiş süresinin kısa tutulup, bir an

---

önemi için bkz. Kossuth'un General Boekh'e yazdığı mektup, Hajnal, *Aynı eser,* belge no:85, s.614-626).

[1] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:11, s.455, Kossuth'un 22 Ağustos 1849 tarihinde Canning ve Aupick'e gönderdiği mektup.

[2] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:11, s.456.

[3] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:11, s.456.

[4] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:11, s.456.

önce İstanbul'a gelmelerine ve buradan da Avrupa'ya gitmelerine yardımcı olmalarını istiyordu. Yukarıda da değinildiği gibi Kossuth, İstanbul yolu ile Avrupa'ya gidip, orada kamuoyu oluşturmak suretiyle, özellikle Rusya'nın saldırgan ve tehditkâr hareketlerini ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Ona göre, böyle bir izin ne kadar kısa sürede verilirse, Bâbıâli, ileride ortaya çıkabilecek zorluk ve olumsuzlukları o kadar kolay önleyebilecekti[1]. Ayrıca, Kossuth, İngiliz ve Fransız elçilerinden, Avusturya ve Rusya'nın baskılarına direnen Osmanlı Devleti'ne yardımcı olmalarını da istemişti. Eğer bu girişimlerden bir netice elde edilemezse, o zaman, İngiltere ve Fransa'dan, kendisi hariç, en azından arkadaşlarını doğrudan doğruya himayelerine almaları ve böylece mültecilerin çektiği sıkıntıların en aza indirilmesi talebinde bulunuyordu.[2]

Kossuth'un İngiltere ve Fransa kamuoyu dikkatini Macarlar üzerene çekmek amacıyla Londra ve Paris'teki Macar elçilerine gönderdiği mektuplar büyük büyük önem taşır. Diplomatik literatürde "*Vidin Mektubu*" olarak anılan 12 Eylül 1849 tarihli bu mektuplar, Kossuth tarafından İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak kaleme alınmış ve Alexsander Szilaghi tarafından Macarca'ya çevrilmiştir[3]. İncelemiş olduğumuz bir kaç mülteci hatıratı içerisinde, sadece Philipp Korn, bu mektuplara yer vermiştir. Imrefi ise, söz konusu mektupların içeriği hakkında çok kısa malumat verirken, Hutter, bu konuyla ilgili hiçbir malumat vermemektedir. Kitabının büyük bir kısmını mülteciler hakkındaki belgelerin neşrine ayıran Hajnal'ın eserinde ise, bu mektuplar yer almamaktadır.

Kossuth'un, hem Pulszky hem de Teleky'ye gönderdiği mektuplar birbirinin ayniydı. Mektupların önemli bir kısmı, Macaristan ile Rusya ve Avusturya arasındaki savaşları konu edinmektedir. Mektuplarda Kossuth, devlet başkanlığını

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:11, s.456.

[2] Kossuth'un, Osmanlı ülkesinde mülteci sıfatıyla bir taraftan Bâbıâli'den kendilerine yardım yapılmasını istemesi, öte taraftan da İngiltere ve Fransa elçilerine himayelerine girmek istediğini bildirmesi gibi iki yönlü politika izlemesi, Polonyalılar tarafından tenkit edilmiştir. Diğer taraftan Kossuth, zaman zaman Osmanlı Devleti'ni İngiltere ve Fransa Elçilerine şikayet etmekten geri durmuyordu. Nitekim Vidin'den Şumnu'ya hareketinden bir gün önce 2 Kasım 1849'da İngiliz Elçisi Canning'e gönderdiği mektubunda, mültecilerin sıkıntılarını azaltmak için Türk topraklarında bir kolonileşmeyi düşündüğünü, bu amaçla da gerekli girişimleri yaptığını, ancak şimdiye kadar görmüş olduğu yakınlığa rağmen, beklediği neticeyi alamadığını yazmış ve bir anlamda Bâbıâli'yi elçiye şikayet etmişti (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:46, s.526).

[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.85.

neden Görgei'ye verdiğini açıklar ve Görgei'nin Ruslara teslim olmasını bir ihanet olarak değerlendirir. Kendisinin Osmanlı Devleti'ne neden iltica etme gereği duyduğu hakkında elçilere bilgi verir. Mektupta yazılanlara göre Kossuth, Macaristan'ın savaşı kaybettiğini anlamış, diplomasi yoluyla ülkesine birşeyler yapmak amacıyla Osmanlı ülkesine iltica etmişti. Onun Osmanlı Devleti'ne sığınırken amacı burada kalmak değildi. Kossuth, burada bir süre kaldıktan sonra İngiltere'ye, gitmeyi düşünüyordu[1]. Ancak aşağıda da değinileceyi gibi, onun İngiltere'ye gitme arzusu gerçekleşmedi. Nitekim mektupta Vidin'den anavatanı için bir şeyler yapmak üzere İngiltere'ye gitmesine izin verilmediğinden şikayet ediyordu. Elçilerden mümkün olan bütün şartları zorlayarak, Macaristan için harekete geçmelerini rica ediyordu. Bu amaçla da elçilerden İngilizler'in Macarlar'a duyduğu sempatiyi kullanarak, mitingler düzenlemelerini ve parlamentoda etkili konuşmalar yapmalarını özellikle istiyordu. Mektubunda mültecilerin Vidin'den, Osmanlı Devleti'nin daha iç bölgelerine gönderileceklerine değinen Kossuth, bunun kendileri açısından kabul edilemez olduğunu söylüyordu. Bu yüzden elçilerden kendisinin ve mültecilerin İngiltere'ye gönderilmesi için İngiliz Hükümeti'ne baskı yapmalarını istiyordu. Mültecilerin bir kısmının elbise ve ayakkabıdan yoksun olduğunu, kış mevsiminin yaklaşmasıyla durumlarının daha da kötüleşeceğini belirterek mevcut durumdan şikayet ediyordu. Aynı zamanda, İngiliz Hükümeti'nin mülteciler meselesinde bir yaptırım uygulamasını ve bu yaptırımda istisnalar olacaksa bunun açıkça belirtilmesini istiyordu. Kossuth, bütün girişimlerinin kendisi için değil, arkadaşları ve Macaristan'da kalan eşi ve çocukları için olduğunu belirtiyor, ayrıca ailesi için, İngiliz Hükümeti'nden koruma istiyordu[2].

Kossuth'un Vidin'den gönderdiği mektupların en önemlisi, 20 Eylül 1849'da İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'a yazdığıdır[3]. Bu mektubu İngiltere'ye götüren kişi, gerçek adı Henningsen olan "Thomson" adında bir İngilizdir[4]. Henningsen, Thomson takma adıyla Vidin'e gelmiş ve burada Kossuth

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.83.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.84-85; Kossuth'un Pulszky ve Teleky'ye göndermiş olduğu mektup, Korn'ın hatıratında tam olarak yer almaktadır (Bkz. Korn, *Aynı eser*, s.67-87).
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.84; Korn, *Aynı eser*, s.99.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.84; Korn, *Aynı eser*, s.99.

ile sık sık görüşme imkanı bulmuştu. Kossuth, Henningsen'e çok değer veriyor ve onunla Macaristan'ın durumu ve geleceği hakkında görüşmeler yapıyordu. Yukarıda da değinildiği gibi, Kossuth'un en fazla önem verdiği konuların başında, Macaristan'ın haksızlığa uğradığının Avrupa'ya anlatılması ve bu konuda etkili bir kamuoyu oluşturulması geliyordu. Bunun için de çok miktarda paraya ve basın organlarının desteğine ihtiyaç vardı. Bu bakımdan, İngiltere'de yayın yapan "*Examiner*" gazetesinin ortağı olan Henningsen, kuşkusuz onun için biçilmiş kaftandı. Henningsen'in gazeteci kimliğini bilen Kossuth, onunla daha yakından ilgileniyor ve her fırsatta Macaristan hakkında sohbetler yapıyordu.

İmrefi'nin belirttiğine göre, bu sohbetlerin birinde Kossuth, Macaristan hakkında konuşurken, Henningsen kendisine şöyle bir öneride bulunmuştu: "*Fakat niye bütün bunları Lord Palmerston'a yazmıyorsunuz? Niye her şeyi ona anlatmıyorsunuz?*" Kossuth'un buna karşılık olarak, "*Bunu tabi ki yapardım. Fakat mektubu ona nasıl ulaştırabilirim ki*" diye sorması üzerine Henningsen, "*Siz mektubu yazın, ben mektubu da cevabını da götürüp getiririm*" diye karşılık vermişti[1]. Henningsen'den aldığı bu cevap üzerine İngiliz Dışişleri Bakanı'na hemen bir mektup yazmıştı. Henningsen de bu mektupla Vidin'den yola çıkarak, Macaristan ve Viyana üzerinden Londra'ya gitti ve mektubu Palmerston'a ulaştırdı. Bu önemli mektubun cevabı, yine aynı kişi tarafından Kossuth'a getirildi[2]. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da, Kossuth'un Londra ve Paris'teki Macar elçilerine gönderdiği mektupların taşıyıcısının da büyük bir ihtimalle Henningsen olduğudur. Aksi halde, Kossuth, Henningsen'e, Palmerston'a nasıl mektup göndereceğini sormazdı[3].

Kossuth, mektubun girişinde Macar milletinin özelliklerinden bahsediyordu. Ona göre, dünyada hiçbir halk Macar halkı kadar hükümdarlarına sadık olmamıştı. Bu sadakat ve hizmetlerinden dolayı kendilerine "*yüce gönüllü halk*" ismi verilmişti. Diğer mektuplarında olduğu gibi, Macaristan'ın iki büyük İmparatorluğun gücü ile değil yapılan hatalar ve ihanetler sonucu düştüğünü ifade ediyordu. Rusya'dan yardım alan Avusturya'nın Macarlara karşı bir başarı elde

[1] İmrefi, *Aynı eser*, s.85.
[2] İmrefi, *Aynı eser*, s.91-92.
[3] İmrefi, *Aynı eser*, s.92.

etmiş gibi görünmesine rağmen, gerçekte kaybeden taraf olduğunu belirtiyordu. Zira Avusturya, Rusya'nın yardımını almakla birinci derecede bir güç olmaktan çıkmış, kendine olan güvenini kaybetmiş ve bu ülkenin oyuncağı haline gelmişti. Kossuth'un mektupta belirttiğine göre, bu savaşta kazanan tek bir taraf vardır, o da Rusya'dır[1].

Kossuth, mektubun ilerleyen bölümünde, Sultan'ın kendilerine gösterdiği misafirperliğe de değinmektedir. Osmanlı Devleti'ne iltica etmeden önce Sultan'a bir mektup yazdığını, bu mektupta da ondan izinsiz Türk topraklarına girmek istemediğini kendisine belirttiğini ifade etmektedir. Kossuth'un ifadelerine göre, Sultan, mültecilerin kendisince misafir olarak kabul edildiğini, hatta onların saçının bir teline zarar gelmektense halkından 50.000 kişinin kurban edilmesini yeğleyeceğine dair güvence vermişti. Bu güvence üzerine Osmanlı Devleti'ne sığındıklarını, Vidin'de geçirdikleri dört hafta süresince de gerçek bir Türk misafirperverliği gördüklerini yazmaktadır[2].

Kossuth, mektubunda bu misafirperverlikten bahsettikten sonra, Bâbıâli'yi Palmerston'a şikayet eder. Şikayet ettiği konu ise, mültecilerin İslamiyet'e geçişiyle ilgiliydi. Kossuth'un yazdıklarına göre, Sultan, Vidin'e bir ulak göndererek kendisiyle birlikte Meszaros, Perczel ve Batthianyi'ye inançlarını değiştirip Müslüman olmalarını teklif etmişti. Din değiştimedikleri takdirde de, teslim edilecekleri kendilerine söylenmişti. Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Sultan tarafından yapılan bu teklif, mülteciler arasında etkili olmuş ve bir çok mülteci, din değiştirme ile teslim olma ikilemi arasında kalmıştı[3].

Mektupta kendisini Macaristan'ın devlet başkanı ve 15 milyon vatandaşın güvendiği bir insan olarak takdim eden Kossuth, yabancı bir ülkede dahi olsa halkının güvenini suistimal etmeyeceğini belirtir. Saygıdeğer bir halkın başkanı olduğunu, çocuklarına, vatanını değilse bile lekelenmemiş ismini bırakmak istediğini ifade eder. Bu nedenle de, böyle bir teklifin kabul edilemez olduğunu Reşid Paşa, Canning ve Aupick'e yazdığı mektuplarda belirttiğini ifade eder. Kossuth, adı geçen kişilere yazdığı mektupların bir kopyasını da Palmerston'a

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.99-101; Imrefi, *Aynı eser*, s.85-86.; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:24, s.484-483.

[2] Korn, *Aynı eser*, s.103; Imrefi, *Aynı eser*, s.87-88; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:24, s.483.

[3] Korn, *Aynı eser*, s.103; Imrefi, *Aynı eser*, s.88; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:24, s.484.

göndermişti. Hatta bu mektupları Palmerston'a gönderme cesareti gösterdiği için de ondan özür diliyordu[1].

Kossuth, Bâbıâli'nin böylesi bir tutum içerisine girmesini, Reşid Paşa'yı görevinden uzaklaştırmak için yapılmış bir oyun olarak görüyordu. Ona göre, Reşid Paşa'ya muhalif olanlar, bu teklifle mültecileri teslim etmeye zorlayıp onu halkın gözünden düşürmek suretiyle görevinden uzaklaştırmayı amaçlamaktadırlar. Kossuth'un iddiasına göre, Osmanlı devlet ricali, daha önce mültecilerin iâdesine karşı olduğu halde, 9-10 Eylül'de yapılan meclis toplantısında üyelerin çoğu fikir değiştirmişti. Hatta onun kanaatine göre, mültecilere yapılan bu din değiştirme teklifi, meclisce de kabul görmüştü[2]. Ancak, Kossuth'un meclisin toplantı tarihiyle ilgili olarak verdiği bilgilerdeki yanlışlık bir tarafa[3], mecliste nelerin görüşüldüğüne dair Palmerston'a yazdıkları da tamamen gerçek dışıdır. Çünkü daha sonra da değinildiği gibi, bu meclis toplantılarında Rusya ve Avusturya tarafından Bâbıâli'ye verilen notalar değerlendirilmiş ve mültecilerin iâde edilmemesi istikametinde görüşler ortaya konulmuştur[4].

Kossuth mektubunun devamında, mülteciler din değiştirecek olursa Osmanlı Devleti'nin Hıristiyanların düşmanlığını kazanacağını, ileride çıkması muhtemel bir Osmanlı-Rus savaşında kimsenin sempati ve desteğini bulamayacağını ifade ediyordu. Mültecilerin din değiştirmeye zorlanması halinde, hiç kimsenin beklemediği Yunanistan'ın kendilerine kucak açacağını iddia etmekteydi. Kossuth, mektupta, kendilerinin bütün dünya tarafından terkedildiğini, Osmanlı Devleti'nin de kendilerine misafirperverliğe yakışmayan davranışlarda bulunduğunu, bu nedenle de Palmerston ve İngiliz halkının desteğine ihtiyaçları olduğunu ifade ediyordu[5].

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.104; Imrefi, *Aynı eser*, s.88-89; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:24, s.484-485.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.104-105; Imrefi, *Aynı eser*, s.89-90; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:24, s.485.
[3] Meclis-i Mahsûs, Kossuth'un mektubunda ifade ettiği gibi 9 ve 10 Eylül tarihlerinde değil, 8 ve 11 Eylül tarihlerinde toplanmıştır. bkz. BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO., A.MKT., 17-17; Mehmed Galib, Leh ve Macar Mültecileri, *Yeni Tasvir-i Efkar*, Nr.40, 27 C 1327/9 Temmuz 1909; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.55.
[4] Bu tarihlerde yapılan meclis toplantıların içeriği için bkz. BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO., A.MKT., 17-17; Mehmed Galib, Leh ve Macar Mültecileri, *Yeni Tasvir-i Efkar*, Nr.40, 27 C 1327/9 Temmuz 1909; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.55-63.
[5] Korn, *Aynı eser*, s.105-106; Imrefi, *Aynı eser*, s.90; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:24, s. 485-488.

Bu mektubun yazıldığı tarihten sonra gelişen olaylar onun mektupta iddia ettiği yönde gelişmemişti. Zira Kossuth, mültecilerin Müslüman olmaları için zorlanmadıklarını gördüğü gibi, onların Avusturya ve Rusya'ya iâde olunmayacaklarını da anlamıştı[1]. Ancak, bir süre sonra söz konusu mektup, İngiliz gazetelerinde neşredildi ve mektupta yazılanlar, bütün Avrupa kamuoyu tarafından okundu. Kossuth, Osmanlı Devleti'nin kendilerine gösterdiği insancıl tutuma rağmen Palmerston'a böyle bir mektup yazmış olduğu için mahçup duruma düştü[2].

Kossuth, Palmerston'a bu mektubu Vidin'de bulunduğu sırada yazmıştı. Yaptığı hatayı anlayan Kossuth, Şumnu'dan Reşid Paşa'ya özür mahiyetinde bir mektup gönderdi. Kossuth, Paşa'ya gönderdiği mektupta, Palmerton'a gönderdiği mektubu İslamiyet'i kabul ile iâde edilmek arasında bir seçeneğin kalmadığı kanaatine sahip olduğu bir anda yazdığını belirtiyordu. Böyle bir şeye tevessül ettiği için de Paşa'dan özür diliyor, kendisinin haberi olmadan mektubun gazeteterlerde yayınlandığını ifade ediyordu[3].

B- Din Değiştiren Mülteciler

Küçük Kaynarca Anlaşması'nın ikinci maddesinin ilk cümlesi "*İki devletin re'âyâsından bazıları aher bir töhmet ve 'adem-i itâat veyahud hiyânet edüb devleteynin birine ihtifâ veyahud iltică kasdında olur ise Devlet-i Aliyyemde dîn-i*

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.155.

[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.155.

[3] Kossuth'un Reşid Paşa'ya gönderdiği mektup şöyleydi: "*Vukû'ât-ı politikiyye havâdisâtıyla Saltanat-ı Seniyye'nin karâr-ı 'âlîsinin haberi savb-ı bendegâneme pek geç ve yanlış olarak vâsıl olması dahî mahz-ı düçâr olduğum iş bu ahvâl-i felâket iştimâlin iktizâsından olub çünkü Lord Palmerston cenâblarına göndermiş olduğum mektûb bir aralık kabûl-ı İslâmiyetle kurtulmak veyâhûd reddolunmak şıklarından birini tercîh u ihtiyâr eylemekden gayri bir çâremiz kalmadığını zann eylemiş olduğum esnâda tahrîr kılınmışdı. Halbuki Saltanat-ı Seniyye'nin ve gerek zât-ı hazret-i vekâlet-penâhîlerinin şân u nâmûsunun vikâyesi için zikr olunan mektûbum Lord Palmerston cenâblarının yedine henüz vâsıl olmazdan evvel zât-ı hümâyûn-ı cenâb-ı cihân-bânî ve gerek vükelâ-yı fihâm hazerâtı bizim 'adem-i istirdâdımızın karâr-ı 'âlîsini bi'l-ihtiyâr ve bilâ-kayd u şart kemâl-i merhamet ve şecâ'atle ittihâz buyurmuş olduklarını i'lân u beyân etmeği vecîbeden addeylerim. Hatta iş bu karâr-ı 'âlî bir kaç gün evvelce istihbâr kılınaydı mektûb-ı mezkûr Lord-ı mûmâileyhe irsâl olunmaz idi. Kaldıki iş bu i'lânımı yine sâlifü'z-zikr mektûbu nasılsa hilâf-ı rızâ-yı 'âcizânem olarak tab' u neşr etmiş olan gazetelere derc etdirerek neşr u işâ'a eyleyeceğimi hâkpâ-yı ülyâ-yı hazret-i vekâlet-penâhîlerine ifâde ile berâber zâten derkâr olan hürmet-i fâikamın ibrâzına mübâderet kılınmışdır*". (BOA., DUİT., 75-2/6-2 26 Kasım 1849'da Mustafa Reşid Paşa'ya gönderdiği mektup; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.156).

İslâmı kabûl ve Rusya Devletinde tanassur edenlerden ma'âda aslâ bir bahane ile kabûl ve himâye..."[1] olunmayacağı şeklindeydi. Yani, iki İmparatorluk sınırları dahilinde büyük çaplı bazı cürümler işlemiş ya da baş kaldırma ve ihanetten suçlu bulunmuş kişiler, şayet iki devletten herhangi birisinde sığınacak bir yer arayacak olurlarsa, bunlar hiçbir gerekçe ile kabul edilmeyecekti. Ancak, Rusya'da Hıristiyanlığı, Osmanlı Devleti'nde İslamiyeti kabul edenler istisna tutulacaktı.

Sözü edilen bu madde araştırma konusu bakımından oldukça mühimdir. Nitekim, incelenen üç mültecinin hatıralarıyla belirtilen ortak nokta da budur. Anılan kaynaklara göre, Macar elçisi Andrassy'nin Kossuth'a gönderdiği mektupta, mültecilerin iâdelerini önlemenin tek yolu olarak din değiştirme teklif etmektedir[2]. Arkasından Polonyalı diplomat Czaykowski ve Andrassy'nin mektupları 18 Eylül'de Vidin'e ulaştı[3]. Philipp Korn'un ifadesine göre mektuplar, bütün mültecilerin hayret dolu bakışları arasında kampta okundu[4]. Mektuplarda Kaynarca Anlaşması'na dayanarak mültecilerin din değiştirmelerinin iyi olacağı ifade ediliyordu. Ayrıca, kısa bir süre sonra tekrar kendi dinlerine dönüp istediği bir ülkeye gitme ve kalmak isteyenlerinse Müslüman olarak Türk ordusunda iş bulabilme ihtimalinin varlığından bahs ediliyordu. En dikkate değer nokta ise, İmrefi'nin ifadesine göre, din değiştirmenin sadece bir formalite olacağının ifade edilmesiydi[5]. Mektupların okunmasından sonra mülteci kampında önlemler artırıldığı gibi, o andan itibaren dışarıya çıkma yasağı da getirildi[6].

Her ne kadar Osmanlı belgelerinde yer almasa da Hajnal'ın ifadesine göre, aynı tarihte Sadrazam özel olarak bir binbaşıyı Vidin'e gönderdi.Yine Hajnal'a göre Binbaşı, Vidin'e ulaştığı gün mülteci şeflerini ziyaret ederek onlara iâde edilmemeleri için acilen din değiştirmelerini teklif etti[7]. Mülteciler, hatıralarında bu amaçla Vidin'e bir görevlinin gelip gelmediğine dair herhangi bir bilgi vermezler. Ancak, mültecilerin iâde edilmemelerinin ancak İslamiyete geçişle mümkün

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/9-2; *Muâhedât Mecmûası*, I, İstanbul 1296, s.255.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.96; Imrefi, *Aynı eser*, s.187; Hutter, *Aynı eser*, 60.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.187.
[4] Korn, *Aynı eser*, s.96.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.187.
[6] Korn, *Aynı eser*, s.96.
[7] Hajnal, *Aynı eser*, s.134.

olabileceğine dair yazılı bir mesajın Vidin'e ulaştığını belirtirler[1]. Hajnal ise, böyle bir yazılı mesajdan söz etmez. Onun iddiasına göre, Türk görevlisi, Vidin'e sözlü bir mesajla gelmişti[2]. Bâbıâli'nin mültecilerin tek kurtuluş yolu olarak din değiştirme teklifiyle birisini Vidin'e gönderdiği bilgisini ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü, 8 ve 11 Eylül'de toplanan Meclis-i Mahsûs'da böyle bir konu hiç gündeme getirilmediği gibi, bütün baskılara rağmen mültecilerin iâde edilmeyeceği yolunda görüş birliğine varılmıştı. Her ne kadar Osmanlı belgelerinde Vidin'e bu amaçla birinin gönderildiği yer almasa da, böyle bir olayın yaşandığını başka belgelerden öğrenmekteyiz. Nitekim Czaykowski, Reşid Paşa'ya gönderdiği bir mektupta, Bâbıâli'nin Polonyalı mültecilerin Müslümanlığı kabul etmeleri için böyle bir yola teşebbüs edilmesini politik bir hata olarak değerlendirir. Ona göre, Rusya'nın işkencelerinden kaçarak Osmanlı Devleti'ne iltica eden Polonyalılara Müslüman olmaları teklifinde bulunmak, Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına halel getirmektedir. Polonyalılar, böylesi bir bildiri sonunda korkudan din değiştirirlerse milli karekterlerini lekeleyeceklerdi. Czaykowski, Bâbıâli'nin izlemesi gereken stratejiyi de ortaya koyar. Ona göre, Osmanlı Devleti, İmparator Nikola'nın isteklerine kesin red cevabı verdikten sonra, Polonyalıla, kendi arzularıyla Müslüman olmak isterlerse, böyle bir davranış şerefli olduğu kadar, politik bir anlam da taşıyacaktı[3]. Czaykowski, bir taraftan Reşid Paşa'dan mültecilerin kendi istekleriyle din değiştimelerini isterken, diğer taraftan da din değiştirme olayının gerçekten politik amaçlı olması doğrultusunda Bâbıâli nezdinde çalışmalar yapıyordu[4].

Öte yandan Macar elçisi Andrassy, Vidin'e gönderdiği diğer bir mektupta, din değiştirme neticesinde bir Osmanlı-Rus savaşının kaçınılmaz olabileceğini yazmıştı. Eğer mülteciler din değiştirirlerse çıkması muhtemel bir savaşta Türk ordusuyla birlikte düşmanlarına karşı savaşabileceklerdi. Böyle bir gelişme ise, bir bakıma Macar Özgürlük Savaşı'nın Osmanlı topraklarında sürmesi demekti[5].

İmrefi'nin yazdıklarına göre, mülteciler Avusturya ve Rusya'ya teslim olmayacaklarını öğrendiklerinde ne kadar sevindilerse, dininden dönmeyen

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.187; Hutter, Aynı eser, s.60.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, s.134.
[3] Nigar Anafarta, *Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler*, (Ty), s.120.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, s.136.
[5] Hajnal, *Aynı eser*, s.135.

herkesin iâde edileceğini zannettiklerinden, bu yeni haber karşısında o kadar üzülüp korktular. Andrassy ve Czaykowski'nin mektupları ve özel olarak Vidin'e gelen Türk görevlisinin bildirisi büyük bir kargaşaya yol açtı. Bu sorun yüzünden mülteci şefleri arasında büyük bir gerginlik yaşanıyordu. Dembinski, Guyon, Batthianyi ve Zamoski din değiştirmeye kesinlikle karşıydılar[1]. İlk günlerde Kossuth'un din değiştirme karşısındaki tutumu hakkında kimse bir şey bilmiyordu. Hatta Kossuth'un gizlice din değiştirdiği bile yayılmıştı. Ancak günler geçtikçe onun şiddetle din değiştirmeye karşı olduğu mülteciler arasında konuşulmaya başlandı[2]. İmrefi'ye göre Kossuth, Türk siyasetine saygısından dolayı açıkça bir şey söylemiyordu. Fakat kendi arkadaş çevresine din değiştirmenin sadece kendi dinî düşünceleriyle çatışmakla kalmayıp, aynı zamanda halkına karşı bir sadakatsizlik olduğunu söylüyordu. Aynı şekile Lord Palmerston'a yazdığı maktupta da çocuklarına büyük bir servet değil, iyi bir isim bıraktığını ve geçmişini inkar edip halkının ona olan güvenini suistimal etmektense ölmeyi yeğleyeceğini belirtmişti[3].

Bu arada General Bem, Temeşvar'da yaralandığı için sürekli yatağında yatıyordu. Bu sebeple başlangıçta olup bitenlerden habersizdi. Vidin'deki gelişmeleri öğrendikten sonra Türk görevliyle tercümanı aracılığı ile konuşmuş ve çok şaşırmıştı. Türk görevlisinin, Rusya'ya karşı açılacak bir savaşta din değiştiren mültecilerin Türk ordusu ile birlikte bu devlete karşı savaşacağını söylemesi üzerine Bem, "*bu tamamıyla farklı bir şey ve düşünmeye değer*"[4] dedi. General Zamoski, Bem'in din değiştirmeye taraftar olduğunu anlayınca, ona Türklerin güvenilir olmadığını söyleyerek bu düşüncesinden vaz geçirmeye çalıştı. Fakat bu girişiminde başarılı olamadı ve Bem, din değiştirerek Müslümanlığı seçti. Bem'in din değiştirmesi sadece kendi çevresinde değil, aynı zamanda Avrupa kamuoyunda geniş yankı uyandırdı. Viyana gazetesi "*Press*"de, Bem'in askeri kabiliyetini ve din değiştirmesinden sonra Türk ordusunu reforme edip, ona yeni bir yön vereceğini bildiğinden, Rusya'nın mültecilerin iâdesi üzerinde şimdi eskisinden daha ciddi olarak duracağına dair bir yazı yayınladı. "*Journal des Debats*" ise, Bem'in din değiştirmesine şüphe ile yaklaşıyor ve General'in sadece Rusya ile Osmanlı Devleti

[1] İmrefi, *Aynı eser*, s.187.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, s.141.
[3] İmrefi, *Aynı eser*, s.188.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, s.137.

arasında bir savaş çıkması halinde din değiştireceğini iddia ediyordu[1]. Bem'in Müslüman olmasından sonra, din değiştirmeyi kabul edenlerin sayısı giderek artıyordu. Din değiştiren önemli isimler arasında Kmety ve Stein de vardı. Macarlardan yaklaşık 250 kişi Müslüman oldu. Bunlar arasında 2 General, 10 komutan, 52 onbaşı ve yüzbaşı ile 40 astsubay vardı. Kadınlardan hiç hikmse din değiştirmemişti. İtalyan ve Polonyalılar arasında din değiştirenlerin sayısı ise yaklaşık 200 kadardı. Özellikle Rusya'dan korkan Polonyalılar, din değiştirmeye daha meyilliydiler. Sivillerden sadece bir kaç kişi din değiştirmişti. Bunlardan en önemlisi John Balogh'tu[2]. Philipp Korn'a göre, din değiştirenlerin ilk düşüncesi, bir Müslüman olarak ortak düşman Rusya'ya karşı daha kolay girişimde bulunabilmekti[3].

Bu arada din değiştirme meselesi Avrupa basınına da çeşitli şekillerde yansıyordu. "*Agrame Zeitung*" 28 Ekim tarihli sayısında Kossuth'un 21 mülteci ile Vidin'den İstanbul'a gittiğini, bunların hepsinin İslam'a geçip Türk Hükümeti'nde görev aldığına dair bir haber yayınlandı[4].

Vidin'de bir anda bu kadar mültecinin din değiştirmesi, Ziya Paşa'yı zor durumda bıraktı. Paşa, Sadaret'e gönderdiği tahriratında "*şeref-i İslam ile müşerref olmak üzere*" kendisine yapılan müracaatlara, elinde talimat olmadığından olumlu bir cevap veremediğini belirtiyordu[5]. Oysa, bu hususta Paşa'nın Sadaret'ten bir talimat almasına gerek yoktu. Çünkü, Şer'î hükümlere göre, başka dinlerden kendi isteği ile İslam dinine girmek isteyen olur ise, bunlara bekletilmeksizin din telkini yapılması gerekiyordu. Öyle anlaşılıyor ki, Ziya Paşa, bu kadar mültecinin din değiştirmesi karşısında tereddüte düşmüş meselenin öneminden dolayı ne yapacağını bilemez olmuştu. Dahası, din değiştirmek isteyenler arasında Bem, Kmety, ve Stein gibi önde gelen askerlerin de bulunması onun çekimser davranmasına sebep oluyordu. Paşa'nın bu yazısı üzerine Sadaretçe kendisine bir

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.189-190.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.189 Din değiştirenlerin sayısı hakkında kaynaklar muhtelif rakamlar vermektedir. Biz, Imrefi'nin verdiği sayıyı esas aldık. Hutter'in verdiği rakamlar için bkz. Hutter, *Aynı eser*, s.63, keza aynı konu için bkz. Korn, *Aynı eser*, s.97.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.96
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.188.
[5] BOA., BEO., A.MKT. 227-27, 1265.11.12.

talimat gönderildi. Bu talimatta, kendi isteği ile Müslüman olmak isteyenlere bekletilmeksizin din telkini yapılması isteniyordu[1].

Din değiştirenler için Vidin'de bir hususi merasim düzenlenmedi. İslam dinine kabul merasimi, camide müftü önüne diz çöküp kelime-i şehâdet getirilmesiyle gerçekleşiyordu[2]. Ayrıca din değiştirmeye karar veren kimse, müftünün önünde hiç bir zorlama olmadan böyle bir karar aldığını da söylüyordu[3]. Bu kısa seremoniden sonra Müslüman olanlara yeni isim ve ünvanlar verildi. Bem, Murad Paşa ismini alırken; Kmety, İsmail Paşa; Stein, Ferhat Paşa; Zarchesty ise Osman Bey isim ve rütbelerini aldılar[4]. Sünnet ve saç kesimi gibi diğer seremoniler sonraya bırakıldı[5]. Müslüma olan mülteciler, eski arkadaşlarından ayrıldılar ve onlara yeni bir yerleşim yeri tahsis edildi[6].

Ziya Paşa, din değiştirme işlemi tamamlandıktan sonra Sadaret'e gönderdiği tahriratında, bunlara Osmanlı ordusunda olduğu gibi rütbelerine göre maaş verilmesini istedi[7]. Paşa'nın bu isteğinin üzerinden çok geçmeden din değiştiren bütün mültecilere maaş bağlandı. Murad Paşa'ya 7.500 kuruş Ferhad ve İsmail Paşalara da 5.000'er kuruş maaş verildi[8]. Bu arada din değiştirenler hiç bir baskı ve zorlama olmadan kendi hür iradeleriyle Müslüman olduklarına dair birer mektup yazarak Ziya Paşa'ya verdiler. Paşa da söz konusu mektupları Sadaret'e gönderdi[9].

---

[1] "... *milel-i sâireden bulunanlardan kendi isteği ile 'arz-i İslâmiyyet edenlere bilâ-tevakkuf telkîn-i dîn-i mübîn olunması şerî'atımız iktizâsından olduğundan ba'd-ezîn dahi bunlardan büyük küçük her kim gelüb hüsn-i rızâsıyla 'arz-ı İslâmiyyet ederler ise bilâ-tereddüt ve tevakkuf telkîn-i îmân olunması...*" BOA., BEO., A.MKT. 233-100, 1265.10.23 Sadâretçe Vidin Valisi Ziya Paşa'ya gönderilen 23 L 65/11 Eylül 1849 tarihli özel şukka.

[2] Korn, *Aynı eser*, s.97; Hutter, *Aynı eser*, s.64; Imrefi, *Aynı eser*, s.191.

[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.191.

[4] İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1983, s.219; Hutter, *Aynı eser*, s.64.

[5] Korn, *Aynı eser*, s.97; Hutter, *Aynı eser*, s.64.

[6] Hutter, *Aynı eser*, s.65.

[7] BOA., BEO., A.MKT. 229-94, 1265.11.27 Ziya Paşa'nın Sadâret'e gönderdiği 27 ZA 65/14 Ekim 1849 tarihli tahriratı.

[8] BOA., BEO., A.MKT. 234-34.

[9] BOA., BEO., A.MKT. 232-26 Ziya Paşa'nın Sadaret'e gönderdiği 12 Z 65/29 Ekim 1849 tarihli tahriratı.

C-Vidin'den Anavatanına Geri Dönen Mülteciler

1- Hauslab'ın Vidin'e Gönderilmesi ve Faaliyetleri

Avusturya Başbakanı Felix Schwarzenberg, Macarların kesin olarak yenilgiye uğratılmalarından sonra, kendisine hükümet programı hakkında sorulan bir soruya; gülümseyerek "*birkaç kişiyi idam ederiz*"[1] diye cevap vermişti. Gerçekten de bu beyanatın üzerinden çok geçmeden, 16 Ekim 1849'da Avusturya Genelkurmay Başkanı Haynau, savaş suçlusu sayılan 13 Macar komutanından bir kısmını kurşuna dizdirtmiş, bir kısmını da idam ettirmişti.[2] Söz konusu idam ve kurşuna dizme Arad ve Peş'te de devam etmiş ve birkaç hafta içerisinde 49 kişi idam edilmiş ve 65 kişi de kurşuna dizilmişti[3]. Bu kararların infazıyla mültecilerin bir kısmını anavatanlarına döndürme girişimi aşağı yukarı aynı zamana rastlar. Vidin'e kadar ulaşan bu tür haberler, doğal olarak mültecilerin moral direncinin bozulmasına neden olmuştu.

Avusturya Hükümeti bu psikolojik ortamı fırsat bilerek, Vidin'deki mültecilerin bir kısmının anavatanlarına dönmelerini sağlamak için harekete geçmişti. Bu arada Avusturya Konsolosu ve onun iki danışmanı Jasmagy ve Kovacs; mültecilerin hareketleri, Türklerle olan ilişkileri ve yaşam şekillerini sürekli gözetliyor ve bu konuda devletlerine raporlar gönderiyorlardı[4]. Avusturya Hükümeti, bu raporlar doğrultusunda, mültecilerin Vidin'deki durumları hakkında bilgi edindiğinden, geri dönme arzusunda olanları getirtmek için harekete geçmişti. Diğer taraftan, Vidin'de bulunan Avusturya ajanlarının propagandası neticesinde

---

[1] Eszlary, *Aynı makale*, s.438.

[2] F. Eckhart, *Macaristan Tarihi*, (çev. İbrahim Kafesoğlu), Ankara 1949, s.213; Eszlary, *aynı makale*, s.438, Bu komutanlardan Louis Aulich, Jean Damjanich, Andre Gaspar, Charles Knezitch, Georges Lahner, Joseph Nagy ve Charles Vescey idam edilmiş; Aristide Dessewffy, Enest Kiss, Guillaume Lazar, Charles Leiningen Westweburh ve Joseph Schweidel kurşuna dizilmişti. (*aynı makale*, s.438) Bu komutanların affedilmesi için Varşova Prensi ve Rus Çar'ı, Avusturya Hükümeti nezdinde tavassutta bulunmuşlarsa da bir netice elde edememişlerdi. Bu aftan sadece Görgei faydalanmıştı. Diğer taraftan, çok kısa zamanda Avusturya hapishaneleri Macar askerleriyle dolup taşmıştı (Eckhart, *Aynı eser*, s. 213).

[3] Eszlary, *aynı makale*, s.438. Haynau bu idamları şu şekilde savunuyordu: "*Ben nizam adamıyım ve müsterih vicdanla yüzlerce insanı kurşuna dizdiriyorum. Çünkü kati kanaatime göre, her türlü müstakbel ihtilalin önünü almak için tek çare budur*" (Eckhart, *Aynı eser*, s.213).

[4] İmrefi, *Aynı eser*, s.198-199.

Macar mültecilerinden bir kısmı, anavatanlarına geri dönmek isteğiyle Vidin'deki Avusturya Konsolosu Szerbe Dobrofzlovics'e resmi olarak başvuruda bulunmuşlardı. Konsolos, mültecilerin bu isteğini Avusturya Kabinesine yazmış, İmparator da, subaylar dışındaki mültecilerin anavatanlarına dönmeleri için kısmi bir af çıkarmıştı. Avusturya Devleti, bu girişimden kısa zamanda en iyi sonucu almak için de General Hauslab'ı kısmi bir af yetkisiyle Vidin'e gönderme kararı almıştı[1]. Hauslab, Tuna yoluyla 13 Ekim'de Vidin'e varmış[2] ve Avusturya Konsolos Vekili'nin konağında misafir olmuştu[3]. General Hauslab Vidin'e geldiğinde, mülteciler onun geliş amacını henüz bilmiyorlardı. Bu sebeple de ona karşı hiçbir gösteri yapılmamıştı[4].

Hauslab, Vidin'e geldikten sonra ilk iş olarak şehrin en yetkili amiri konumundaki Vali Ziya Paşa ile bir görüşme yapmıştı. Paşa ile yaptığı ilk görüşmede Hauslab, Osmanlı Devleti'nin Avusturya Elçisi Kostaki Bey'in bir mektubunu kendisine iletmişti[5]. Bu görüşmede Hauslab, Vidin'e geliş amacını Ziya

---

[1] Korn, *Aynı eser,* s.95; Hutter, *Aynı eser,* s.67; Imrefi, *Aynı eser,* s.199; BOA., A.MKT.,231-27, 1265.4.12; Hajnal, *Aynı eser,* s.154; BOA., 75-1/41-2, Vidin Vâlisi Ziya Paşa ve Defterdâr Azmî Efendi'nin Sadâret'e takdim ettikleri 5 Z 65/ 22 Ekim 1849 tarihli tahrîrât.

[2] Hutter, *Aynı eser,* s.66; Korn, *Aynı eser,* s.111. Imrefi, Hauslab'ın Vidin'e geliş tarihini 12 Ekim olarak vermektedir (Imrefi, *Aynı eser,* s.199).

[3] BOA., DUİT., 75-1/41-2.

[4] Imrefi, *Aynı eser,* s.199. Hauslab'ın Vidin'e geliş haberi ilk duyulduğunda mültecilerin büyük bir çoğunluğu şaşkınlık geçirmişti. "Kim gelmişti? Ne oluyordu?" diye her yerde sorular soruluyordu (Hutter, *Aynı eser,* s.66).

[5] Avusturya Elçisi Kostaki Mussurus 2 Ekim 1849'da Vidin Valisi Ziya Paşa'ya şu mektubu göndermişti: "*Beyân ve tafsîle hâcet olmadığı üzere Macaristan İhtilâlinin indifâ'ından dolayı Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhâneden sâye-i kesr-i übbehet oldukları Vidin cânibine firâr ve iltică etmiş olan beşbin bu kadar mülteciyân içlerinden Avusturya Devleti fahîmesinin orada bulunan konsoloslarının devleti tarafından takdîm ve irsâl eylemiş olduğu takârir mü'eddalarına nazaran neferât ve zâbıtândan olarak kendü rey ve ihtiyârlarıyla haylice eşhâs vatanları olan Macaristan'a 'avdet ettikleri kabâhat ve şekâvetlerinden istircâ-yı mu'âfiyete hâhişkâr ve tâlib olduklarından nâşî mülteciyân-ı mezkûreden ol vechile memleketlerine gitmek isteyenlerden hâlen ve istikbâlen kendülerinden bir gûna mahzûr ve mazarrat mülâhaza ve memûl olunmayanları ve 'avdet eyleyeceklerden zâbit bulunanların bu tarafa vusûllerinde dîvân-ı harbde icrâ olunacak istintâklarına rızâ gösterüb kâil olanları alub göttürmek üzere bu def'a devlet-i müşârunileyhâ hazerâtları taraflarından ve rüesâ-yı zâbıtândan bir zât memûren ol tarafa i'zâm olunacağı devlet-i müşârunileyhâ halklarının başvekîli serâhatlü Prens Schwarzenberg cenâbları taraflarından îrâd ve ityân ve memûr-ı mûmâileyhin îfâ-yı memûriyeti emrinde mu'âvenet-i mukteziyyenin cânib-i mekârim câlib-i âsafânelerinden îfâ kılınmasının savb-ı bendegânemden niyâz olunması ifâde ve beyân olunmuş ve farîza-i zimmet olduğu üzere keyfiyet-i mezkûre bugünki posta ile taraf-i 'ubeydânemden 'ale't-tafsîl Bâbıâli cânib-i 'âlîsine 'arz ve iş'âr olunduğundan memûr-ı mûmâileyhin ol cânib-i mekârim câlibe vusûlüne değin ol bâbda ne vechile hareket olunması lâzım geleceğine dâir Der'aliyye'den taraf-ı bâhirüş'ş-şeref-i dâverîlerine ta'lîmât-ı mahsûsa gönderilmiş olduğu melhûz bulunmuş olmağın husûsî mezkûr için tevârüd edecek ta'lîmât-ı*

Paşa'ya daha açıkça anlatma fırsatı bulmuştu[1]. Avusturya memuru, başçavuştan nefere kadar, mültecilerden savaş mahkemelerinde yargılanacak olanların Avusturya Devleti tarafından affedildiğini; bunlardan kendi istekleriyle konsolos vekiline müracaat edenleri memleketlerine götürmekle görevlendirildiğini Paşa'ya iletmişti[2]. Paşa, bu görüşmede Hauslab'ın bu isteklerine kesin cevap vermeyerek çeşitli mazeretler ileri sürmüştü[3]. Bir gün sonra yapılan ikinci görüşmede ise, Hauslab, Avusturya vatandaşı olan bu mültecilerin geri dönmelerine izin verilmesini istemişti. Ziya Paşa, birkaç gün sonra Hauslab'a, ancak yazılı bir güvence sunduğu takdirde, mültecileri götürmesine izin verebileceğini bildirmişti[4].

Bu arada Mülteciler, aralarından seçtikleri birkaç subayı, Avusturya Hükümeti'nin çıkardığı affın kapsamını görüşmek üzere Hauslab'a göndermişlerdi[5]. General, subayları çok iyi karşılamış ve onlara mültecilerin sıkıntılarını azaltmak için Vidin'e geldiğini ve eğer kendi insiyatifinde olsa bütün mültecilere genel bir af çıkaracağını ifade etmişti. Fakat şimdi bunun yerine Avusturya'ya karşı yapılan savaşta yer alanlar için, İmparatorun kısmî bir affını getirdiğini ve bundan faydalanmak isteyen herkesi geri götürmekle görevlendirildiğini söylemişti[6]. Hauslab, ziyaretine gelen mültecilere, af kapsamına girmeyen subayların anavatanlarına dönmeleri halinde savaş mahkemelerinde yargılanacaklarını da iletmişti. Subayların bu yargılamanın memlekete döner dönmez yapılıp yapılmaması konusunda kendilerine bir güvence verip vermeyeceği şeklindeki sorularına da kendi şahsı tarafından yapılmayacak hiçbir şeye garanti veremeyeceği şeklinde cevap vermişti[7]. General'in özellikle bu açık ve kesin cevapları, mültecilerin ona güven duymasını sağlamıştı. Üstelik, Hauslab isminin Avusturya-Macaristan savaşında geçmemiş olması mültecilerin ona olan güvenini daha da pekiştiriyordu[8]. General Hauslab, mülteciler tarafından kendisine gösterilen teveccühün

---

seniyyeye intizaren lâzıma-i şime-i fütüvvet olmadığı üzere memûr-ı mûmâileyhin hakkında îfâ-yı hüsn-i sûret buyurulmak niyâzı" (BOA., HR.MKT. 28-5).

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.199.

[2] Bu görüşmede, Avusturya Devleti'nin Vidin Konsolos Vekili, Defterdâr Azmî Efendi, Mîralây İsmail ve Kaymakam Yakup Bey de hazır bulunmuştu (BOA., DUİT., 75-1/41-2).

[3] BOA., DUİT., 75-1/41-2.

[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.199.

[5] Hutter, *Aynı eser*, s.67.

[6] Hutter, *Aynı eser*, s.67.

[7] Hutter, *Aynı eser*, s.67.

[8] Hutter, *Aynı eser*, s.67-68.

farkındaydı. Philipp Korn'a göre, onun yerine başka bir Avusturyalı bu görevle Vidin'e gelmiş olsaydı, mülteciler arasına girmeğe dahi cesaret edemezdi. Mültecilerin gösterdiği saygı ve ölçülü davranışlara rağmen Hauslab, Vidin'de tedbirsiz dolaşmıyordu[1]. Kendisi Wiener Neustadt'taki askeri akademide eğitim görmüştü. Şimdi, aynı akademide profesördü. Daha da önemlisi, mülteciler arasında Hauslab'ın öğrencileri de vardı. Avusturya ordusunda görev yapan birçok asker, bilgisini Hauslab'a borçluydu. Bu sebeple de ismi askeri dünyada çok tanınmıştı.[2]

Hauslab, 16 Ekim 1849'da, getirmiş olduğu af ve kapsamından bütün mültecilerin haberi olsun diye, şu açıklamayı yapmıştı: "*Avusturya Hükümeti vatandaşlarının çoğunun burda mutsuz olduğunu ve vatanlarına geri dönmek istediklerini öğrendikten sonra, bir baba sorumluluğuyla, bu gerçek pişmanlıkla dolu ve genelde kasıtlı olmaktan çok beyni yıkanarak hareket eden vatandaşlarına vatana dönme fırsatı sunmaya karar verdi ve bu amaçla da beni görevlendirdi. Avusturya vatandaşı olanların daha önceki rütbelerine bakılmadan, Avusturya ordusuna kaydolmak şartıyla, ceza almayacakları garantisi veriliyor. İsyan ordusuna katıldıktan sonra subaylığa yükselen astsubaylar, onbaşılar ve erler bu affa dahildir. Fakat, önceden Avusturya ordusunda hizmet eden isyancı subaylar ile hiç hizmet etmemiş olanlar, geri dönüşlerinden sonra, savaş mahkemesine çıkıp, yapılacak soruşturmaya razı olmak ve verilecek kararı kabul etmek zorundadırlar. Orsova'dan yola çıkmış olan buharlı gemilerin buraya gelmesinden hemen sonra hareket edilecektir. Avusturya ordusuna kaydedildikten sonra kesinlikle ceza verilmeyeceği ve mültecilerden hiçbirinin orduda sürekli ve sonuna kadar hizmet etme zorunluluğunda olmadığı bilinmelidir*"[3].

Bu açıklama üzerine mülteci şefleri hemen harekete geçerek mültecilerden geri dönmeğe eğilimli olanları, söz verme ve hatta zorlamalarla niyetlerinden vazgeçirmeğe çalışmışlardı. Bem, hemen Polonyalı mültecilere bir açıklama yaparak onları kalmağa ve hatta İslam'a geçmeğe ikna etmeğe çalışmıştı. General Guyon ile Graf Ladislaus, mültecilere, verilen sözlere kesinlikle inanmamaları

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.111.
[2] Hutter, *Aynı eser*, s.68.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.200-201.

gerektiğini bildirmişlerdi[1]. Gerçekten de bu çabalar kısa zamanda etkisini göstermişti. Diğer taraftan, Vidin'deki Rus panslavist ajan Sismonovic, Avusturya ajanı Jasmagy ile birlikte geri dönecek mültecileri yönlendirmeğe çalışıyordu[2]. Aşağıda da görüleceği üzere bu yönlendirmeler işe yaradı ve bir çok mülteci geri dönmeye karar verdi.

General Hauslab, Macar Özgürlük Savaşı'na iştirak eden subayların savaş mahkemelerinde yargılanacaklarına dair Avusturya Hükümeti'nin almış olduğu kararı, Vidin'deki Avusturya Konsolosluğu'nun kapısına astırmıştı. Bu af, sadece savaşa katılan erleri kapsadığından, mülteciler arasında büyük bir huzursuzluk meydana getirmişti[3]. Bazı mülteciler konsolosluğun kapısına kadar gidip, bu yazıyı okuduktan sonra yırtmışlardı. Geri dönmek istemediklerini ıslıklar ve gürültülerle dile getirmişlerdi. Aynı zamanda bu muhalif mülteci grubu konsolosluk binasının önünde mitingler yapmışlardı[4]. Tek kelimeyle Vidin kampında büyük bir karmaşa hakimdi. Bu gerginlik, kısa zamanda çok büyük karışıklıklara yol açmış, öyle ki bazı mültecilere Ziya Paşa ve Türk askerleri müdahale etmek zorunda kalmışlardı. Nihayet mesele o kadar ileri gitmişti ki, Avusturya Konsolosu ve Hauslab'ın hayatları tehlikeye girmişti[5].

Vidin'deki bu gergin ortam iki olayla daha da tırmandı. Bunlardan ilki, Hauslab'ın önerisinin, bir çoğunun karşı çıkmasına rağmen, mülteciler arasında büyük bir kabul görmesi ve yüzlerce mültecinin geri gitmek için müracaatta bulunması üzerine meydana gelmişti. Hauslab'ın, çok sayıda mültecinin geri dönmek için yaptığı başvuruları bir başarı olarak görüp, kendisi de içinde bulunduğu halde, Tuna üzerinde bulunan gemilerden ateş açarak bu başarısını kutlamak istemesi mültecilerin büyük tepkisini çekmişti[6]. Mültecilerden geride kalanlar, bu tabloyu görünce gemiden elçiliğe doğru gitmekte olan Hauslab'a hoş

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.201.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.111.
[3] BOA., DUİT., 75-1/41-8, Vidin Vâlisi Ziya Paşa ve Defterdar Azmî'nin Sadârete takdim ettikleri 3 Z 65/20 Ekim 1849 tarihli arîza.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.201
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.201; Korn, *Aynı eser*, s.112.
[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.202.

olmayan sözler sarfetmişlerdi. Imrefi'ye göre; eğer Türk askerinin müdahalesi olmasaydı, General, bu kızgın mülteci topluluğunun kurbanı olacaktı[1].

Gerginliği artıran ikinci olay ise, Tuna Nehri'nde yolculuk yapan bir buhar gemisinin yolcularına Avusturya Konsolosu ile Hauslab'ın Vidin'e inme yasağı getirmiş olmalarıydı[2]. Büyük bir ihtimalle bunun sebebi, yolculardan birinin, Hauslab'ın planlarını bozmasına izin vermemek içindi. Bu gemide bulunan bir Macar seyyah, Müslüman olup Ferhad Paşa ismini alan General Stein'a bir mektup gönderek, Macaristan hakkında önemli bilgileri olduğunu ve bu sebeple kendisini gemiden kurtarmasını rica etmişti. Ferhad Paşa, elinden gelen her şeyi yapmışsa da bir netice elde edememişti. Çünkü, görevliler gemiden kimsenin inmesine müsaade etmiyorlardı. Hatta, geminin Vidin önünden hemen uzaklaşması için emir verilmişti. Bu olayı haber alan mülteciler hemen olay mahallinde toplanmışlar, fakat, geminin hareket etmesini engelleyememişlerdi. Geminin hareket etmesi üzerine Macar seyyah, "*Macarlar, sakın geri dönmeyin, hepinizi öldürecekler*!"[3] diye bağırmıştı. Bu sahne geri dönüşe karşı olan mültecileri iyice tahrik etmişti. Çünkü onlar, giden Macar seyyahla birlikte büyük bir destek kaybettiklerini düşünüyorlardı. İmrefi'ye göre bu hadise sonucu mülteciler o kadar kızgın hale gelmişti ki, ellerinde olsaydı Avusturya Generalini belki de öldüreceklerdi[4].

Hauslab, bu olaylardan sonra hayatının tehlikede olduğunu görmüş ve Tuna'nın ortasında demir atmış olan buhar gemisine taşınmak zorunda kalmıştı[5]. Mültecileri Hauslab'a karşı harekete geçiren ve onları organize eden başlıca kişi General Richard Guyon'du. Guyon'un başını çektiği bu küçük isyanın daha da büyüyeceğinden korkan Ziya Paşa, ondan, Vidin'den ayrılıp İstanbul'a ve oradan da istediği yere seyahat etmesini rica etmişti. Guyon, başlangıçta Paşa'nın bu isteğine karşı çıkmış, fakat, Ziya Paşa'nın ısrarlı ricaları üzerine Vidin'den ayrılarak İstanbul'a gitmişti[6]. Guyon'un İstanbul'da Macarlar için yaptığı çalışmalara ilerki sayfalarda değinilecektir.

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.202.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.203.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.203.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.204.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.204; Korn, *Aynı eser*, s.112.
[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.202. Guyon'un İstanbul'a gelişi ile ilgili değişik rivayetler vardır. Bunlardan ilki, Guyon'un, Avusturya'ya iâde edilme korkusuyla İstanbul'daki görevinden

Olayların bu boyuta ulaşması üzerine General Hauslab ve Konsolos, Ziya Paşa'ya müracaatta bulunarak, mülteci subaylar tarafından kendilerine karşı düzenlenebilecek muhtemel bir saldırıyı önlemek için tedbir almasını rica etmişlerdi. Bu istek üzerine Ziya Paşa, Vidin'de bulunan Dersaâdet Ordû-yı Hümâyûnu Piyâde Taburu Binbaşısı Osman Ağa'yı, maiyyetine bir miktar asker vererek onların korunmasına tayin etmişti[1]

Bâbıâli, Ziya Paşa ve Rumeli Ordu-yı Hümayunu Müşiri Ömer Paşa'ya, af kapsamına giren mültecilerden kendi arzularıyla geri dönmek isteyenlere hiçbir engel çıkarılmamasını bildirmişti[2]. Ayrıca bunları geri götürmek göreviyle Vidin'e gelen Hauslab'a her yönüyle iyi muamelede bulunulmasına da dikkat edilmesi istenmişti.[3] Zira Hauslab, dünyaca tanınmış bir general olmasının yanısıra, Viyana'ya askeri eğitim için gönderilen Osmanlı subaylarının yetiştirilmesinde de pek çok hizmetler icra etmişti.[4]

Bu arada Ömer Paşa, Vidin vâlisinden anavatanlarına dönmek arzusunda olan mültecilerin, savaş mahkemelerinde yargılanmayacaklarına dair Hauslab'dan

---

istifa edip, Paris'e giden Andrassy'nin görevini devralmak üzere, bizzat Kossuth tarafından İstanbul'a gönderilmesidir (Korn, *Aynı eser*, s.133). Ancak, bu görüş tamamen yanlıştır. Çünkü, Macar Elçisi Andrassy, 1849 yılının kasım ayında İstanbul'dan ayrılmıştır. Halbuki Guyon, daha mülteciler Vidin'den Şumnu'ya nakledilmeden İstanbul'a gelmiştir. Üstelik, Guyon İstanbul'a 18 Kasım 1849'da gelmişti. Bu tarihte, Andrassy, İstanbul'da görevinin başında bulunuyordu. Guyon'un İstanbul'a geliş tarihini ise, Andrassy'nin Kossuth'a yazdığı 19 Kasım 1849 tarihli mektubundan öğreniyoruz. (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:50 s.541). Bu bilgiler gözönüne alındığında General Guyon'un Kossuth tarafından Andrassy'nin yerine İstanbul'a gönderildiği bilgisinin doğru olmadığı kesin bir şekilde ortaya çıkar. İkinci bir görüşe göre o, Avusturya Generali Hauslab'ın Vidin'e gelmesine büyük bir tepki göstermişti. Guyon, mültecileri, Hauslab'a karşı isyana teşvik ediyor ve onları bu konuda organize ediyordu. Ziya Paşa, Hauslab'ın cân güvenliğinin tehlikeye girmesi üzerine, Guyon'dan İstanbul'a gitmesi için rica da bulunmuştu. Guyon da, başlangıçta, bu ricayı kabul etmemesine rağmen, daha sonra ikna olmuştu (Imrefi, *Aynı eser*, s.202).

[1] Aslında, Ziya Paşa, Hauslab'a karşı af kapsamına girmeyen mülteci subaylar tarafından tasvip edilmeyecek eylemlerin yapılabileceğini tahmin etmişti. Zira Paşa, Hauslab Vidin'e vardıktan hemen sonra ikamet ettiği hanenin etrafında bir karakol kurulmasını önermişti. Fakat bu öneri başlangıçta kabul edilmemişti (BOA., DUİT., 75-1/41-8).

[2] "*...mültecîlerden böyle kendü hüsn-i rızâ ve istekleriyle 'avdet edecek olanlara Saltanat-ı Seniyye'nin evvel ve ahir bir diğeceyi olmayarak...*" (BOA., BEO., A.MKT., 231-27, 1265.4.12).

[3] BOA., BEO., A.MKT., 231-27, 1265.4.12.

[4] "*Muahharan alınan habere göre Avusturya Devleti tarafından gönderilen memûr Ceneral Hauslab olub mûmâileyh ötedenberi Devlet-i Âliyye'nin hayırhâhi olarak müddet-i medîde Viyana'da tahsîle memûr olan zâbıtân-ı askeriyye-i Saltanat-ı Seniyye'ye nezâret ederek pek çok hüsn-i hidmet ve gayreti meşhûd olmuş olduğuna ve zâten mu'teber ve mütehayyiz bulunduğuna mebnî hakkında rütbesine lâyık hürmet ve riâyetin icrâsına memûr olduğu*" (BOA., BEO., A.MKT., 231-27, 1265.4.12).

kesin bir güvence almasını istemişti[1]. Ömer Paşa ayrıca, Avusturya Devleti'nin af sözü verdiklerinin dışındaki mültecilerin cebren götürülmemesi hususunda Ziya Paşa'nın dikkatini çekmişti[2]. Bunun üzerine Ziya Paşa, Hauslab'a bir yazı göndererek, anavatanlarına dönmek isteyenlere Avusturya Hükümeti tarafından hiçbir yaptırım ve ceza uygulanmayacağına dair kesin bir güvence verilmesini istemiş, aksi takdirde, kendisine verilen emir doğrultusunda hiç kimsenin Vidin'den ayrılmasına müsaade etmeyeceğini bildirmişti[3]. Avusturyalı General, bu isteği kabul etmeğe yanaşmayınca, Paşa, kendisine İstanbul'dan bir haber gelinceye kadar beklemesi gerektiğini söylemişti[4]. Bunun üzerine General Hauslab, 21 Ekim'de hazırladığı bir yazıyı Paşa'ya sundu. Bu yazıda, Avusturya Konsolosuna baş vurarak Avusturya vatandaşı olduğunu isbat eden mültecilerin vatanlarına geri dönmelerini engellemekle Paşa'nın ne kadar büyük bir sorumluluk aldığı yazılıydı. Bu yazıya ek olarak General, af kapsamına giren mültecilerin ya hepsi ile beraber, ya da tek başına gideceğini bildirmişti[5].

Diğer taraftan Kossuth, Ziya Paşa'nın, mültecilerin cezalandırılmayacağına dair teminat verildiği takdirde onların gitmesine izin verileceği yolundaki tavrını öğrendiği zaman, büyük bir memnuniyet duymuştu. Birçok ileri gelen arkadaşıyla, Paşa'nın huzuruna çıkmış ve ortaya koyduğu tavırdan dolayı ona teşekkür etmişti[6]. Öte yandan Kossuth ve diğer mülteci liderleri, sık sık Ziya Paşa ile görüşerek, ona mültecilerin geri dönmelerini önlemesini ve bunu yaparken de gizlilik içinde hareket etmesini tavsiye etmişlerdi[7].

---

[1] Ömer Paşa'nın Ziya Paşa'ya gönderdiği 27 ZA 65/14 Ekim 1849 tarihli tahrîrâtı. "... *bunlardan vilâyetlerine gitmek isteyenlerin harekât-ı sâbıkalarından dolayı devlet-i mebhû'aları cânibinden mu'âheze olunmayacaklarına dâir evvel emirde bir va'd-ı kâvî istihsâli...*" (BOA., DUİT., 75-1/41-7).

[2] "... *kendilikleriyle gitmek isteyen neferâtın mülâzime kadar olarak devlet-i müşârunileyhâ cânibinden mazhar-ı muâheze olmayub 'afvları hakkında cenerâl-ı mûmâileyh kavî söz vereceği halde nihâyet mülâzime kadar 'avdet murâd eden neferâtın cenerâl-ı mûmâileyhe teslîmen i'âdeleri lâzım gelüb ancak cenerâl-ı mûmâileyh tarafından merkûmlar hakkında öyle va'd-i kavî istihsâl olunamayacağı sûretde merkûmûnun i'âdeleri muğâyir-i irâde-i seniyye olacağı...*" (BOA., DUİT., 75-1/41-7).

[3] BOA., DUİT., 75-1/41; Imrefi, *Aynı eser,* s.205.

[4] Imrefi, *Aynı eser,* s.205.

[5] Imrefi, *Aynı eser,* s.205.

[6] Imrefi, *Aynı eser,* s.205.

[7] Bu görüşmelerin birinde Kossuth, geri dönmek isteyen mültecileri engellediği yolunda Avrupa basınında çıkan haberleri Ziya Paşa'ya göstermişti. Gazetelerde ismini gören Ziya

Ziya Paşa'nın Avusturya Hükümeti tarafından yargılanmayacaklarına dair kesin bir güvence verilmeyen mültecilerin geri gönderilmeyecekleri kararını Hauslab, bir mektupla Başbakan Schwarzenberg'e iletmişti. Bu haber üzerine Schwarzenberg, Osmanlı Devleti'nin Avusturya Elçisi Kostaki Bey ile bir görüşme yapmıştı. Bu görüşmede Schwarzenberg, Ziya Paşa'nın Hauslab'a gösterdiği misafirperverliğin Avusturya Kabinesi tarafından takdir edildiğini, ancak af kapsamına girmeyen mültecilerin geri dönmelerine engel olunmasının anlaşılamaz bir tutum olduğunu söylemişti. Halbuki ona göre, valinin görevi Avusturya memurunun vazifesini zorlaştırmak değil, bilakis kolaylaştırmak olmalıydı. Schwarzenberg açıkça Ziya Paşa'yı Osmanlı Elçisi'ne şikayet ediyordu[1]. Ayrıca, Kostaki Bey'e Vidin'de kalan mültecilerin, geri dönenlere sözlü olarak bazı sataşmalarda bulunduklarını görüşme esnasında ifade etmişti. Paşa'nın bu tavrının, mültecileri Avusturya Devleti aleyhine cesaretlendirdiği fikrini savunan Schwarzenberg, Osmanlı Devleti'nin dahi onun bu hareketini tasvip etmeyeceğini ileri sürmüştü. Bu konuda, Hauslab'ın kendilerine gönderdiği şikayet mektubunu Viyana'nın resmi gazetesinde de neşredeceğini Kostaki Bey'e iletmişti[2].

Vidin'deki gelişmeler hakkında Ziya Paşa'dan herhangi bir bilgi almadığından, bu konuda bir yorum yapamayacağını söyleyen Kostaki Bey, anavatanlarına dönen bütün mültecilerin Vidin'den hoşnut olarak ayrıldıklarını, bu sebeple de, Hauslab'ın görevinin zorlaştırıldığı yönündeki iddiaların kabul edilemez olduğunu ifade etmişti[3]. Kostaki Bey, gazetelerde yayınlanmasının iki devlet arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyeceğinden söz ederek, söz konusu mektubun neşrine engel olunmasını istemişti[4]. Ancak, onun bu isteğine rağmen, Schwarzenberg, kararından vazgeçmemişti. Kostaki Bey'e göre, Hauslab'ın gönderdiği mektubun yayınlanmasında Schwarzenberg'in bu derece ısrarlı olmasının asıl sebebi, mülteciler meselesinde kendi kamuoyunda kaybolan itibarını yeniden kazanmayı istemesinden ileri geliyordu. Nitekim Kostaki Bey Hâriciye

---

Paşa çok şaşırmıştı. Paşa, buna rağmen 21 Ekimde Avusturya'ya, af kapsamına girmeyen mültecilerin iâde edilmeyeceğine dair bir mesaj gönderdi (Hajnal, *Aynı eser*, s.164).

[1] BOA., DUİT., 75-1/55-2 Viyana Elçisi Kostaki Bey'in Hâriciye Nezâreti'ne takdim ettiği 6 Teşrin-i Sânî 1849 tarihli tahrîrât.

[2] BOA., DUİT., 75-1/55-2.

[3] BOA., DUİT., 75-1/55-2.

[4] BOA., DUİT., 75-1/55-2.

Nezâreti'ne sunduğu 6 Kasım 1849 tarihli takrîrinde aynen şu tespitte bulunuyordu: "*... anladığına göre prens-i mûmâileyhin takrîr-i mezkûru temâmen basturmakdan murâd-ı hakîkisi Viyana Kabinetosu'nun şu Macar mülteciler meselesinde masrûf olan ikdâmının kemâlini güyâ Saltanat-ı Seniyye'nin küçük memûrlarının niyât-ı bed-hâhâneleriyle isbât ve bu vechile ikdâm ve gayret olunmamış olsaydı bir şeye muvaffak olunamayacağını Avusturya halkına zannettirerek tebdîl-i efkâr-ı âmmeyi istihsâl etmek demek garazından ibâret bulunmuştur...*"[1].

2-Mültecilerin Vidin'den Ayrılışı

Ziya Paşa ve Defterdar Azmî Efendi ile Hauslab ve Avusturya konsolos vekili, ülkelerine dönecek mülteciler hususunu görüşmek üzere son bir toplantı

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/55-2 Bu mesele bir süre daha Avusturya'nın gündeminden düşmemiştir. Nitekim Viyana Elçisi Kostaki Bey, 20 Aralık 1849 tarihinde Bâbıâli'ye sunduğu tahrîrâtında uzun uzun bu konuya değinmiştir. Avusturya Başbakanı Schwarzenberg ile yaptığı görüşmede, Kostaki Bey, herhangi bir anlaşma veya devletlerarası hukukun General Hauslab'a böyle bir görev vermediğini söylemişti. Üstelik, Osmanlı Devleti, Avusturya'nın Vidin'e bir memur göndermesine, sırf iki devlet arasındaki iyi ilişkilerin bozulmaması için, bir engel çıkarmamıştı. Ona göre, Bâbıâli'nin bu iyi niyet gösterisi iki devlet arasındaki dostluğun bir göstergesi olması gerekirken, Avusturya'nın, birtakım asılsız iddialarla dolu olan bu mektubu gazetelerde neşretmek suretiyle, Avrupa kamuoyunu Osmanlı Devleti aleyhine çevirmeği amaçladığı anlaşılmaktadır. Kostaki Bey, Osmanlı Devleti'nin daha önceki yıllarda yaşadığı bir hadiseyi de Schwarzenberg'e hatırlatmıştı. Sisam'da çıkan isyanı bastırmak için 1834 senesinde, Osmanlı donanması buraya gönderildiğinde, birkaç Sisamlı, Yunan Hükümeti'nin vaadlerine aldanarak, bu devlete sığınma isteğinde bulunmuşlardı. Ancak bu sığınmacılar Ağrıboz'a vardıklarında pişman olup vatanlarına geri dönmek istediklerini beyan etmişlerdi. Fakat Yunanistan, sığınmacılara yardımcı olmak maksadıyla, Osmanlı Devleti tarafından gönderilecek bir memuru kabul etmemesi bir yana, onların geri dönmelerine zorla mani olmuştu. Bu davranışı, o zaman, başta Rusya ve Avusturya Devletleri olmak üzere düvel-i selâse tasvip etmemişti. Bu olayı emsal göstererek, Osmanlı Devleti de Hauslab'ı kabul etmeyip geriye döneceklerini beyan eden mültecileri Avusturya'ya gönderebilirdi. Kostaki Bey, bu bakımdan Hauslab'ın Vidin'e gönderilmesinin hiçbir hukuki dayanağının olmadığını Avusturya Başbakanı'na söylemişti. Üstelik Ziya Paşa'nın, Hauslab'a af kapsamına girmeyen mültecilerin, memleketlerine dönmeyecekleri şeklinde beyanda bulunduğunu, bunun ise Hauslab'ın işini zora sokmak bir tarafa onun görevini kolaylaştırdığını ifade etmişti. (BOA. HR. MKT. 29-43, Kostaki Bey'in Hâriciye Nezâreti'ne takdim ettiği 4 S 1266/20 Aralık 1849 tarihli tahrîrât). Kaldı ki, Osmanlı Devleti af kapsamına giren mültecilerin geri dönmesini memnuniyet verici bir gelişme olarak karşılamıştır. Nitekim 12 Z 65/29 Ekim 1849'da Sadâretten Mâbeyn başkitâbetine sunulan arz tezkiresinde "*...Mülteciyânın adedi kesret üzere olduğundan hengâm-ı şitâda yerleştirilmeleri müşkil olacağı derkâr iken üçbinden ziyâdesinin bu sûretle ma'fûv oldukları halde i'âdeleri hâsıl olmuş olması hem idârece ve hem de bazı bed-hâhların Devlet-i Aliyye bunları salıvermiyor gibi neşr eyledikleri erâcîfi tekzîb edeceği cihetle maslahatça pek isâbet olduğu...*" belirtiliyordu (BOA., DUİT., 75-1/ 41-1).

daha yapmışlardı. Bu toplantının sonunda Hauslab, mültecilerin başçavuştan nefere kadar savaş mahkemelerinde yargılanmayacaklarını kesin bir şekilde garanti etti[1]. Doğal olarak bu af, olumlu sonuçlar verdi ve birçok mülteci kendisini geri dönecekler listesine yazdırdı[2]. Bu mültecilerin daha sonra fikir değiştirecekleri korkusuyla, zaman kaybetmeden Orsova'dan Vidin'e üç buhar gemisi gönderilmişti[3]. Mülteciler kendilerini taşıyacak gemilere birkaç saat içerisinde yerleştirildiler. Bu yerleştirme esnasında geride kalan mülteciler gidenlere müzikli bir gösteri sunmuşlardı[4]. Gemiler 21 Ekim 1849'da Vidin önlerine gelmiş ve aynı gün vatanlarına geri dönmek isteyenlerin gemilere bindirilme işlemi sona ermişti[5]. Gemiler limandan ayrılırken beylik sancağının açılması, 21 pare top atılması ve yolcuların Vidin kalesini selamlamaları, memleketine dönen mültecilerle Vidin'de kalanlar arasında duygusal sahnelerin yaşanmasına sebep olmuştu[6]. Geri dönenler, 2.732 Macar, 124 Polonyalı, 201 İtalyan ve aileleriyle birlikte 99 Avusturya vatandaşı olmak üzere toplam 3.156 kişiydi[7]. Hem Macarlar hem Polonyalılar ve hem de İtalyanlar Avusturya vatandaşı idiler[8]. Vidin'de ise 800 Polonyalı, 200 İtalyan ve yaklaşık 400 Macar kalmıştı[9]. Vidin'den ayrılan mülteciler 23 Ekim'de karaya ayak basmışlardı. Bu arada, geri dönenler içerisinde 200 kadar da hasta

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/41-2, Ziya Paşa ve Azmî Efendi'nin müşterek olarak Sadârete takdim ettikleri 5 Z 65/22 Ekim 1849 tarihli tahrîrât.

[2] Eszlary, *Aynı makale*, s. 439.

[3] BOA., DUİT., 75-1/41-2; Hutter, *Aynı eser*, s.68; Imrefi, *Aynı eser*, s.206; Eszlary, *Aynı makale*, s.439 Bu gemilerin isimleri "Magyar" ve "Ludwig" idi. (Imrefi, *Aynı eser*, 205).

[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.206.

[5] BOA., DUİt., 75-1/41-2; Hutter, *Aynı eser*, s.68; Imrefi, *Aynı eser*, s.206

[6] Hutter, *Aynı eser*, s.69.

[7] BOA., DUİT., 75-1/41-6, Mîralây İsmail Bey'in Sadâret'e takdim ettiği 5 Z 65/22 Ekim 1849 tarihli tahrîrâtı; Istvan Deak, *Die Rechtmässige Revolution*, Budapest 1989, s.284; Harold Temperley, *England and The Near East The Crimea*, London1936, s.268; Stanley Lane Poole, *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, (çev. Can Yücel) Ankara 1988, s.107; Nejat Göyünç, "1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep'e Yerleştirilmeleri İle İlgili Talimatlar", *İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rakoczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu*, (İstanbul, 1976) s. 175; Hutter, *Aynı eser*, s.68; Geri dönenlerin sayısını Imrefi, 3.050 olarak vermektedir. Ayrıca, o hatıratında geri dönen subayların içinde bir Müslümanın olduğunu da yazar (Imrefi, *Aynı eser*, s.206). Hutter ise gemi mürettebatıyla birlikte geri dönenlerin sayısını 3.500 olarak vermektedir (Hutter, *Aynı eser*, s.69). Korn ise, 21 Ekim'de Vidin'den Orsova'ya hareket eden gemilerde 90 İtalyan, 40 Polonyalı ve geri kalanları Macar olmak üzere toplam, 3.500 mültecinin bulunduğunu yazar (Korn, *Aynı eser*, s.112).

[8] BOA., DUİT., 75-1/41-6.

[9] Deak, *Aynı eser*, s.284.

vardı. Gemideki gıda yetersizliğinden dolayı bu hasta mültecilerin çoğu açlıktan ölmek üzereydi. General Hauslab, yoğun çabalarla bunların bir çoğunu kurtarmayı başarmış, sadece 10-12 kişi hayatını kaybetmişti[1].

İmrefi'ye göre, mültecilerin bu kadar büyük oranda geri dönüşü isteme sebepleri arasında; Vidin kampındaki belirsiz durum, anavatanlarına duydukları özlem, savaşın yeniden başlayacağına dair verilen umutların yıkılması, alışkın olunmayan iklim koşulları, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının tam olarak karşılanamamasının yanı sıra, General Hauslab'ın açık gönüllülükle vermiş olduğu sözler yer almaktadır[2]

Bir kısmının geri dönmesi, geride kalan kadın erkek birçok mülteci üzerinde moral bozucu bir etki yapmıştı. Bu gelişme, Vidin kampında, "*mademki bu kadar arkadaşımız geri döndü, bu da Türk Hükümeti'nin er ya da geç tüm hepimizi sınır dışı edeceği anlamına gelir*"[3] yaygarasının kopmasına neden olmuştu. Mülteciler, Kossuth'a başvurarak, bundan sonraki durumlarının ne olacağı hakkında Bâbıâli'den bilgi almak için, girişimlerde bulunmasını rica etmişlerdi. Onların bu isteklerini Kossuth, İstanbul'a iletmişti. Kossuth'un gerek bu hususta gerekse başka konularda mültecilerin isteklerini içeren mektupları, İstanbul'daki Macar Elçisi Jules Andrassy eliyle gerekli mercilere ulaştırılıyordu[4]. Diğer taraftan Kossuth, kamptaki moral bozukluğu ve kaosu ortadan kaldırmak amacıyla, mültecilere Sultan'ın kendilerini her hususta koruyacağı ve maddi destek vereceğini; ancak, Osmanlı Devleti tümüyle çökerse o zaman korumanın olmayacağını söylemişti[5]. Gerçekten de İstanbul'dan Kossuth'a iletilmek üzere, mültecilerin tüm ihtiyaçlarının karşılanacağı yolunda Vidin Vâlisi Ziya Paşa ve Ömer Paşa'ya emirler gönderilmişti. Fakat bütün bu gelişmelere rağmen, kamptaki gerginlik ortadan kaldırılamıyordu. Hatta, Kossuth'un kendisini onlara dert ortağı olarak sunup, morallerini yükseltmeye çalışması ve diğer mülteciler gibi fakir olduğu için

---

[1] Geri dönen mültecilerden askerler ve siviller herhangibir cezaya çarptırılmadılar. Savaşacak durumda olan erler, Avusturya ordusunda görev aldılar. Subaylar ise, savaş mahkemelerine çıkarıldılar ve kısmen hapse atılıp kısmen serbest bırakıldılar (Imrefi, *Aynı eser*, .206).

[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.202.

[3] Eszlary, *Aynı makale*, s.439.

[4] Eszlary, *Aynı eser*, s.439.

[5] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:43, s.520; Imrefi, *Aynı eser*, s.204.

kendisini mutlu hissettiğini[1] söylemesi bile mülteciler üzerinde beklenilen etkiyi göstermiyordu.

Durumun daha da kötüye gittiğini gören Kossuth, mültecilerin endişelerini giderebilmek amacıyla bütün mültecilere hitaben 18 Ekim 1849'da bir tebliğ yayınladı[2]. Kossuth'un böyle bir tebliğ yayınlamasındaki amacı, Türk Hükümeti'nin, Macar mültecilerine karşı misafirperver olmayacağı, onları himayeden mahrum bırakarak vatan düşmanlarına esir olmağa zorlayacağı ve kendilerine yapılan yardıma son vereceği şeklinde Avusturya ajanlarınca ortaya atılan iftiraların gerçek olmadığını göstermekti. Ona göre, bu iftiralar, Vidin'e gönderilen Avusturya ajanları tarafından Macar mültecilerini yurda geri döndürmek amacıyla ortaya atılmaktaydı[3]. Kossuth, Avusturya'nın bu ajanlar vasıtasıyla mümkün olduğu kadar mülteciyi geri götürmeyi ve bununla da mültecileri şeflerinden ayırmayı hedeflediği görüşündeydi[4]. Kossuth, Macar ordusunda görev alan subayların vatanlarını müdafaa ettikleri için, sanki caniymiş gibi askerî mahkemelere sevk ve neferlerin ise Avusturya ordusuna adapte edileceğinin sözkonusu olduğunu dile getirmişti[5]. Nitekim, daha sonra çeşitli vesilelerle göndermiş olduğu mektuplarda, Avusturya ajanlarının Vidin kampında yoğun bir propaganda içerisinde oldukları üzerinde durmuştu. Mesela, mültecilerin Vidin'den ayrılmalarından iki ay sonra Czaykowski'ye gönderdiği mektupta, bu ajanların mültecilere umutsuzluk ve şüphe aşıladıklarını ve bunun neticesinde de yaklaşık 3.000 mültecinin kandırılıp götürüldüğünü dile getirmişti[6]. Bu tebliğde Kossuth'un,

---

[1] Korn, *Aynı eser,* s.91.

[2] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:34, s.505; Imrefi, *Aynı eser,* s.204.

[3] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:34, s.505.

[4] Mülteci şeflerinin hemen hepsi, bu konuda Kossuth ile aynı görüşü paylaşıyorlardı. Nitekim, Batthiany ve Perczel'in Bâbıâli'ye iletilmek üzere 22 Kasım 1849'da gönderdikleri mektuplarından, Avusturya ve Rus ajanlarının faaliyetleri sonucu kandırılan ve kendi menfaatleri için çalışan insanların yanında çalışmaktansa Avusturya'ya teslim olmayı yeğleyen soydaşlarına üzüldüklerini dile getirmişlerdi. Üstelik bu insanlardan birkısmı verilen vaadlere rağmen tutuklanmış ve bir kısmı da Avusturya ordusunda hizmet etmek zorunda bırakılmıştır (Hajnal, *Aynı eser,* belge no: 51, s.542).

[5] Imrefi, *Aynı eser,* s.204. Kossuth tebliğinde, eğer birileri bu şartlara tahammül gösterip esaret altına girmek isterse buna bir diyeceği olmadığını ve kimseyi de zorla ikna etmek istemediğini aklı kesen herkesin bu tehlikeyi görmesi gerektiğini belirtir (Hajnal, *Aynı eser,* belge no: 34, s.505).

[6] Hajnal, *Aynı eser,* belge no: 71, s.582. Avusturya Devleti'nin Vidin'e göndermiş olduğu ajanların göstermiş olduğu faaliyetler ve bu faaliyetler sonucunda Vidin'i terkeden mülteciler

Avusturya ajanlarının faaliyetlerine karşı vatandaşlarını uyarmayı ve onları bu konuda yönlendirmeyi şerefli bir vazife olarak düşündüğü anlaşılmaktadır[1]. Padişahın, Osmanlı ülkesinde kalmak isteyen hiçbir mülteciyi düşmana teslim etmeyeceğine, aksine kendilerini misafirperverlikle koruyacağına karar verdiğini ilan ederek, mültecilerden geri dönenleri en aza indirmeye çalışmıştı. Sultan'ın şan ve şerefine yakışır bir şekilde tayinat bedelinden başka mültecileri maaşa bağlayacağını da onlara iletmişti. Kossuth, ayrıca Bâbıâli'nin, subayların din değiştirdikten sonra eski rütbelerini muhafaza edecekleri garantisini kendisine verdiğini onlara söylemişti.[2] Aynı zamanda o, tebliğinde mültecilerin ileride herhangi bir yerleşim merkezinde düzenli olarak bir arada toplanacaklarından birlik ve beraberlik içerisinde olmalarını istiyordu. Özellikle Osmanlı Devleti tarafından mültecilerin Avusturya'ya geri dönmesi için hiç kimseye baskı yapılmadığı ve yapılmayacağının herkes tarafından bilinmesini istiyordu. Kossuth, tebliğini şu cümleyle bitiriyordu:"*Vatanımızın can düşmanlarına dönmektense, sürgüne*[3] *dayanmak daha şereflidir*[4]."

Kossuth'un bu çabaları şüphesiz Avusturya Konsolosu tarafından takip ediliyordu. Mültecilerin geri dönmesini engellemek için yaptığı girişimler yüzünden, Avusturya basını pervasızca onu eleştiriyordu. Gazetelerin iddialarına göre Kossuth, ateşli bir şekilde mültecilerin vatanlarına dönmelerine karşı çıkıyordu. Bu yüzden de onu, "*uslanmak bilmeyen*" biri olarak kamuoyuna takdim ediyorlardı[5].

Diğer taraftan Kossuth, Vidin'deki mültecilerin dağılmasını en aza indirmek için başka girişimlerde de bulunmuştu. Bunlardan birisi de, İslamiyeti yeni kabul etmesi dolayısıyla, Ziya Paşa nezdinde daha etkili olacağını düşündüğü Josep Bem'e 18 Ekim 1849'da bir mektup yazmasıydı[6]. Türk yetkililerle görüşmeye yetkisi olmadığından bahisle mülteciler lehinde girişimlerde bulunması için

---

hakkında Kossuth'un değinmeleri için şu belgelere bakılabilir. (Hajnal, *Aynı eser,* belge no:58, 71,77).

[1] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:34, s.506.

[2] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:34, s.506.

[3] Kossuth bir çok yazışmasında Osmanlı Devleti'ndeki hayatını sürgün olarak tanımlamaktaydı. Bâbıâli ise bu tanımlanaya yoğun bir şekilde itiraz etmiştir.

[4] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:34, s.506.

[5] Imrefi, *Aynı eser,* s.204.

[6] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:35, s.508, Kossuth'un Bem'e gönderdiği 18 Ekim 1849 tarihli mektup.

Bem'den yardım isteyen Kossuth, Avusturya ajanlarının mülteci birliğini dağıtabilmek amacıyla Türk Hükümeti'nin mültecilere baskı yapacağı şeklinde sürekli propaganda yaptıklarından ve bunun da kaygı verici bir gelişme olduğundan bahsetmekteydi. Bu asılsız iddiaların etkisini ortadan kaldırmak ve aynı zamanda hem Bâbıâli'nin hem de mültecilerin şeref ve menfaatlerine zarar veren bu söylentileri dikkate almamaları için, mültecilere bir tebliğ yayınlamayı uygun gördüğünü Bem'e iletmişti[1]. Ayrıca, Avusturya ajanlarının mülteciler arasındaki huzur bozucu davranışlarının etkisiz hale getirilmesi için, Ziya Paşa'nın şu hususları garanti edip etmeyeceğini öğrenip kendisine bildirmesini Bem'den istemişti:

Mülteci subayların, İslamiyet'i kabul etmek zorunda bırakılmadan, bugünkü rütbeleriyle Türk ordusuna kabul edilip edilmeyeceği; bazı subayların emri altındaki birliklerin, özellikle de Türk ordusuna katılmış olanların, hizmete alınıp alınmayacağı; eğer bunlar gerçekleştirilemezse veya birkaç subay Türk ordusunda hizmet almak istemezlerse, bunların ya kolonizasyon ya da iaşe ve ücretle geleceklerinin garanti altına alınıp alınmayacağı ve nihayet bu birliklerde profesyonel olanların mesleklerini icra etmelerine izin verilip verilmeyeceği[2]. Kossuth, yukarıdaki isteklere Bâbıâli'den olumlu bir cevap verilirse, bu girişimin mültecilerin geri dönmemesinde etkili olacağına işaret etmişti[3].

Kossuth, yukarıda sunduğu alternatifleri, Ziya Paşa ile değerlendirip kendisine bir öneri getirmesini Bem'den rica etmişti. Ona göre, bu isteklere olumlu cevap verildiği takdirde, Avusturya'nın, Vidin'de tertip ettiği olduğu entrikalara başarıyla karşı konulmuş olacaktı[4]. Kossuth'un isteklerinin Bem tarafından yerine getirilip getirilmediğine dair yeterli bilgi yoktur. Fakat, Kossuth, bu girişiminden istediği neticeyi alamamıştı. Nitekim onun Bem'e gönderdiği 18 Ekim tarihli mektubundan bir sonraki gün, yani 19 Ekim 1849 tarihini taşıyan ve yer yer alaylı

---

[1] Kossuth, büyük acı ve öfke ile bazı subayların yapılan telkinlere kapılarak vatan cellatlarının hakimiyeti altında kalmaya karar verdiklerini, mültecilerin yurduna dönmeleri için Türk Hükümeti'nin baskı yaptığı şeklindeki haberlerin mülteciler arasında yayıldığı ve yine Türk Hükümeti'nin misafirperver himayesini mülteci birliğinden geri çekeceği yolunda çıkan haberlerin asılsız olduğunu mültecilere iletmek üzere kendilerine hitaben bir tebliğ yayınladığını Bem'e yazmıştı. Ayrıca Kossuth'un, yayınlanmış olduğu bu tebliği afişler halinde duvarlara astırarak bütün mültecilerin haberdar olmasını istediği Bem'e yazmış olduğu mektuptan anlaşılmaktadır (Hajnal, *Aynı eser,* belge no:35, s.507).

[2] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:35, s.507.

[3] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:35, s.507.

[4] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:35, s.508.

ifadeler kullandığı mektup bunu göstermektedir[1]. Kossuth'un bu mektubundan anlaşıldığına göre, Bem, 18 Ekim'de Kossuth'a ağır ifadelerle dolu bir mektup göndermiştir. Daha birkaç ay öncesine kadar Macaristan'ın bağımsızlığı için kader birliği etmiş olan bu iki mülteci şefi arasında, Vidin kampında sert tartışmalar yaşanıyordu. Önceki kader birlikteliğinden farklı olarak Bem, şimdi Müslüman olmuştu. Esasen, Kossuth da mektubunda Türk hizmetine girdikten sonra, Bem'in yeni makamını Macarların liderine saldırmak için kullanmasından yakınıyordu[2]. Diğer taraftan, Vidin kampının ilk günlerinde birliklerinin maaş meselesi yüzünden Kossuth ile Bem arasında zaten bir tartışma yaşanmıştı. Sonraki tartışmaların odak noktasını ise, kaybedilen Özgürlük Savaşı oluşturuyordu. Kossuth, mektubunda Bem'in artık Macar mültecisi olmadığını, bu sebeple dilediği şekilde hareket edebileceğini, zavallı mültecilerin gururuyla oynayabileceğini, çünkü onun güçlü kendilerinin de tutuklu olduğunu ileri sürmüştü[3]. Gelişmeler böyle olunca da Kossuth'un Bem'e başvurusundan bir netice alma ihtimali olmadığı açık bir şekilde ortaya çıkar.

D- Güvenliğin Sağlanması

Bâbıâli'nin üzerinde önemle durduğu konuların başında, Osmanlı ülkesinde bulundukları süre zarfında mültecilerin ve özellikle şeflerinin bir tarafa firar etmemeleri meselesi gelir. Firarları durumunda özellikle Rusya ve Avusturya Devletleri karşısında güç durumda kalacağını bilen Bâbıâli, mültecilerin ikamet ettikleri her yerin askeri ve sivil yöneticilerine, böyle bir vakanın yaşanmaması için çok sert emirler göndermişti. Özellikle, mülteci liderlerinin korunmasına önem veren Bâbıâli, bunlardan birinin firarı durumunda kesinlikle mazeret kabul etmeyeceğini ve bu tür bir hadiseye sebebiyet verenlerin en ağır şekilde cezalandırılacaklarını sorumlulara çeşitli vesilelerle bildirmişti.

---

[1] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:37, s.510-313. Kossuth'un Bem'e gönderdiği 19 Ekim 1849 tarihli mektup.
[2] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:37, s.510.
[3] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:37, s.510.

Vidin'de ikamet eden mültecilerin muhafazası için, başlangıçta bir tabur asker görevlendirilmişti[1]. Ancak görevlendirilen askerler, onların emniyetlerini sağlamaya yeterli değildi. Yukarıda da belirtildiği gibi, Kossuth'u ele geçirmek için hükümetlerinden emir alan Avusturya ajanlarının yanı sıra, Rusya ve Sırbistan'ın görevlendirdiği bir takım insanlar da Vidin'de kol geziyordu. Daha da önemlisi, mülteciler Osmanlı Devleti'ne sığındıkları sırada silahları ellerinden alındığından, Rusya ve Avusturya ajanlarının yapabileceği komplolara silahla karşı koyma şansları da yoktu. Dolayısıyla, görevleri mülteci liderlerinden birini veya birkaçını kaçırmak olan bu ajanlara karşı, çok dikkatli olmak gerekiyordu.

Bâbıâli, mültecilerden birinin kaçırılması durumunda devletler arası diplomaside düşeceği zorlukları kolayca kestirebiliyor, bu yüzden de bunların bir tarafa firar etmemeleri üzerinde büyük bir titizlikle duruyordu[2]. Bu tür olayların yaşanmaması için, Ömer Paşa, Vidin'e bir tabur asker göndermiş ve bu tedbir de İstanbul'da memnuniyetle karşılanmıştı[3]. Öte yandan Fuad Efendi, Bâbıâli'ye yolladığı tahrîrâtında, mültecilerin muhafazası maddesinin çok önemli olduğunu dile getirmiş ve bu maksatla da bu iki tabur askere nezaret etmek üzere Mîralây İsmail Ağa'nın Vidin'e gönderildiğini bidirmişti[4].

Bâbıâli'nin bu konu üzerinde hassasiyetle durduğunu bilen ve bu konuda sürekli emirler alan Ziya Paşa, mültecilerin Vidin'e yerleştirilmelerinden sonra, sıkı önlemler almıştı. Diğer taraftan Vidin'in Rusya sınırına yakın olması sebebiyle, Ziya Paşa'nın mültecilerin muhtemel firar teşebbüslerine özellikle dikkat etmesi gerekiyordu. Bu sebeple Paşa, mülteci liderlerinin Osmanlı Devleti'ni sıkıntıya sokacak firarlarını önlemek için işi baştan sıkı tutmuştu. İlk iş olarak Macar mültecilerinin lideri Kossuth'u Çelebi Bey'in konağına, General Bem'i Kaymakam Yakub Bey, General Mezsaros ve Perczel'i de Hurşid Efendi'nin hanına yerleştirmişti[5]. Kossuth, Bem, Dembinski ve diğer mülteci liderleri Vidin'e

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/22-2, Vidin Vâlisi Ziya Paşa'nın Sadârete takdim ettiği 22 Ş 65/10 Eylül 1849 tarihli şukka.

[2] BOA., DUİT., 75-1/22-2.

[3] BOA., A. AMD., 10-72, 1265.10.29; DUİT., 75-1/22-1, Sadrazamın Mâbeyn'e takdim ettiği 29 Ş 65/17 Eylül 1849.

[4] BOA., DUİT., 75-1/23, Fuad Efendi'nin Sadâret'e takdim ettiği 27 Ş 65/15 Eylül 1849 tarihli tahrîrât.

[5] BOA. DUİT., 75-1/16-2, Vidin Vâlisi Ziya Paşa'nın Sadârete takdîm ettiği 15 Ş 65/3 Eylül 1849 tarihli tahrîrâtı.

ulaştıktan sonra Ziya Paşa askerlere şehrin bütün giriş ve çıkışlarını kapattırmıştı[1]. Ayrıca, şeflerin ikamet ettiği evlerin önüne "*büyük adamlar korumasız olmaz*"[2] diyerek bekçiler yerleştirmişti. Lider sıfatı taşımayan mülteciler ise, Vidin surlarının dışında Tuna Nehri kenarında kurulan çadırlara yerleştirilmişti[3]. Bu önlemlere ilaveten, gerek mülteci şeflerinin yerleştirildiği konakları, gerekse çadırlara yerleştirilenleri korumak amacıyla karakollar kurulmuştu[4]. Ziya Paşa, karakol ikamesinden dolayı mültecilerin herhangi bir üzüntüye kapılmamaları için, Vidin'de yaşayan Rusya, Avusturya ve Sırbistanlılardan kendilerine gelebilecek muhtemel bir saldırıyı önlemek amacıyla böyle bir teşebbüse ihtiyaç duyduğunu onlara ifade etmişti[5]. Mülteciler, alınan bu önlemlerden son derece memnun olmuşlar ve Ziya Paşa'ya kendilerini korumada gösterdiği hassasiyetden dolayı teşekkür etmişlerdi[6].

Osmanlı Devleti'nin mültecilerin korunmasına bu kadar önem vermesi sebepsiz değildi. Bir kere bunlar, kendi sınırları içerisinde oldukları için korunmalarından birinci derecede sorumluydu. İkincisi, Vidin'in Rusya sınırına yakın olması sebebiyle, ani bir baskınla bu devlet mültecileri ele geçirebilirdi. Beklenmedik böyle bir gelişmenin ise, Osmanlı Devleti'ni Avrupa kamuoyunda çok zor durumda bırakacağı kesindi. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi ise, Avusturya Hükümeti aylar önce, başta Kossuth olmak üzere, Macar mülteci liderlerinin tutuklanmalarına dair genel emirler yayınlamıştı. Avusturya Başbakanı Schwarzenberg, Vidin'deki mültecilere göz dağı olsun diye, Kossuth ve diğer mülteci şeflerini ele geçirmek için sürekli yeni emirler çıkarıyordu. Avusturya, yurt içinde ve yurt dışında bulunan ajanlarına talimatlar göndererek, onlardan mülteci liderlerinin yakalamalarını istiyordu. Nitekim, Avusturya Hükümeti, Dışişleri Bakanlığı'na 1 Eylül 1849'da bir talimat gönderip Fıskal Kovats'ı ajan olarak vazifelendirmişti[7]. İhtilal liderlerinin saklandıkları yerlerde aranıp bulunmaları ve tutuklanmaları yolunda Avusturya'nın emirler yayınlaması, mültecilerin korunması

---

[1] Hutter, *Aynı eser*, s.34.
[2] Hutter, *Aynı eser*, s.34.
[3] BOA. DUİT., 75-1/16-2; Hutter, *Aynı eser*, s.35.
[4] BOA. DUİT., 75-1/16-2; Hutter, *Aynı eser*, s.34.
[5] BOA. DUİT., 75-1/16-2.
[6] BOA. DUİT., 75-1/16-2.
[7] Hajnal, *Aynı eser*, belge no: 135, s.718-719, Ajan Fiskal Kovats'ın görevlendirilmesine dair Dışişleri Bakanlığına 1 Eylül 1849 tarihli talimat.

için Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirlerin ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir. Gerçekten de Avusturya Hükümeti, hiçbir fedakarlıktan kaçınmayarak mülteci liderlerinin yakalanması üzerinde ciddiyetle durmuştu. Öyle ki, bu görevi başarıyla neticelendirmesi için Kovats'a istediği kadar para verileceği de yayınlanan tebliğde yer almaktaydı[1]. Diğer taraftan, Avusturya Hükümeti, İçişleri Bakanlığı'na Semlin'deki General Mayerhofer, Bükreş'teki Timoni, Yaş'taki H. Dworszak ve İstanbul'daki Kont Stürmer'e ihtilal liderlerinin yakalanmaları için tüm imkanları seferber etmeleri emrini göndermişti[2]. Çok geçmeden Kossuth'un yakalanma emri Galatz, Ruscuk ve Vidin Konsolosluklarına da iletilmişti[3]. Böylece, Avusturya Devleti onları yakalamak için dört koldan harekete geçmiş oluyordu. Ancak, bu teşebbüslerinde başarılı olamayınca daha da sert tedbirler alma yoluna gitmişti. İleride değinileceği gibi, Şumnu'da, Kossuth'a suikast teşebbüsünde bile bulunulacaklardı.

E- Mültecilere Yapılan Yardımlar

Vidin'deki nüfusun yaklaşık beşte biri olan mültecilerin kamptaki ilk günleri gerçekten sıkıntılı geçiyordu. Osmanlı Devleti, bu kadar mültecinin bir anda sınırdan içeri gireceğini beklemiyordu. Başlangıçta yeterli önlemler alınamadığından, mülteciler, kampın ilk günlerinde yiyecek ve giyecek sıkıntısı çekiyorlardı. Bu sıkıntıların yanı sıra, beraberlerinde getirdikleri hayvanlara ot ve saman bulmakta da ciddi güçlükler yaşıyorlardı. Vatan topraklarından uzak kalmanın üzüntüsüne ilaveten, yaşamları için gerekli olan ihtiyaçların giderilmesinde karşılaştıkları güçlükler de mülteciler arasındaki ortamın gerginleşmesine ve şiddetli tartışmaların çıkmasına neden oluyordu[4]. Bem, tam bu sıralarda Kossuth'a yolladığı mektupta hiç parasının kalmadığını ve birliklerinin maaşlarını subaylardan birisinin parasıyla ödediğini dile getirmişti. Hatta, daha da ileri giderek, "*Macar milletinin kaderini emanet ettiği kişi, onu sonuna kadar*

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no: 135, s.719.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no: 135, s.719.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no: 135, s.720.
[4] Hutter, *Aynı eser*, s.52; Eszlary, *Aynı makale*, s.437.

savunanları ihmal edemez"[1] demiş ve Kossuth'a karşı oldukça ağır ifadeler kullanmıştı.

Bu şarlar altında mültecilerin geleceğe yönelik kaygıları gün geçtikçe artıyordu. İşte böyle bir ortamda, Ömer Paşa'dan Vidin Valisi Ziya Paşa'ya, bütün mültecileri Türk ordusunu beslediği şekilde beslemesi yolunda emir gelmişti[2]. Ziya Paşa da bu emre uyarak mülteci kampına günlük ekmek, pirinç, et, yağ ve benzeri gıda maddelerinin ve yakacak odunun dağıtımını arttırmıştı[3].

1- Aynî Yardımlar

Yaklaşık ikibuçuk ay Vidin'de kalan mültecilere devletçe yapılan yardımlar elimizde Eylül 1849'da mültecilere yapılan aynî yardımları gösteren belge mevuttur. Söz konusu belgeye göre bir aylık süre zarfında Müslüman mültecilere verilen aynî yardımlar şöyleydi:

	Ferik	Mirliva Paşa	Mîrlivâ	Kaymakam	Binbaşı	Yüzbaşı	Toplam
Ekmek	576	288	144	108	72	18	1206
Et	844.32	422.16	211.8	158.16	105.14	26.10	1768.4
Pirinç	299.36	199.38	99.39	74.39	49.39	12.20	737.2
Sâde	247.4	123.22	61.31	46.27	30.36	7.32	517.8
Nohut	15.2	7.21	3.30	2.36	1.30	0.19	30.6
Tuz	9.8	4.24	2.12	1.29	1.6	0.10	19.4
Soğan	7.32	3.36	1.38	1.18	1	0.9	16.3
Zeytin	18	9	4.20	3.15	2.10	0.22	37.6
Mum	24	12	6	4.5	3	0.32	49.37
Sabun	18.24	9.12	4.26	3.19	2.13	0.22	38.9
Odun	131.28	65.24	32.37	24.27	16.19	4.4	275.7
Arpa	480	288	96	62.38	48	-	974.38
Saman	320	132	38	33	19	-	542
Toplam	2992.1	1566.7	707.2	525.2	353.1	71.5	6214.18[4]

Yukarıdaki tabloda verilen değerler kuruşu ifade etmektedir. Örneğin, Ferik rütbesindeki mültecilere bir ayda 1440 adet ekmek verilmiştir. Belgede ekmeğin

[1] Bem, mektubunda bu insanların kaçak olmadıklarını ve vatanlarını kalleşçe terketmediklerini, kendisiyle birlikte sonuna kadar savaştıklarını ve bir gün gelecekte bu askerlerin Macar ordusunun çekirdeğini oluşturabileceğini dile getirerek, çekilen sıkıntılardan dolayı, Kossuth'u suçlamıştı (Hajnal, *Aynı eser,* belge no:14, s.462).

[2] Hutter, *Aynı eser,* s.53.

[3] BOA., BEO., A.MKT., 234-34, 1265.12.25.

[4] BOA., BEO., A.MKT., 229-94, 1265.11.27.

tanesi 16 para olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla, adı geçen mülteci grubuna ekmek parası olarak verilen miktar 576 kuruştu[1].

Diğer taraftan, Hıristiyan mültecilere giyecek yardımı yapıldı[2]. Yapılan yardımlar şöyleydi:

Eşyanın Cinsi	Macarlara	Polonyalılara	İtalyanlara	Toplam
Yağmurluk	200	500	240	940
Gömlek	220	700	240	1.160
Don (aded)	220	700	240	1.160
Çorap (Çift)	220	600	240	1.060
Pantolon (aded)	-	500	240	740[3]
Lapçin	-	600	240	840[4]
Çarık (çift)	-	400	-	400
Na'l-ı Cedid (çift)	-	-	53	53
Kaşağı (aded)	-	-	53	53
Gebre*	-	-	53	53
Toplam	880	3.000	1.599	

Ayrıca din değiştirenlere de 160 çift çorap, 160 çift çarık, 160 aded pantolon, 160 aded gömlek, 160 adet lapçin ve 160 aded don dağıtıldı. Ayrıca, 145 kişiye de fes verildi[5].

2- Nakdî Yardımlar

Mültecilerin yiyecek ve giyecekten ziyade nakit paraya ihtiyaçları vardı[6]. Mülteci liderlerinin bir kısmı Ziya Paşa'ya müracaatta bulunarak, bu sıkıntılarını dile getirmişlerdi. Onların bu istek ve sıkıntılarını değerlendiren Paşa, kendilerine Vidin emvalinden, rütbe, meslek ve ihtiyaçlarına göre de para dağıtmıştı[7]. Ziya Paşa hangi mülteci taifesine ne miktarda para ödediğini onlardan almış olduğu

[1] BOA., BEO., A.MKT., 229-94, 1265.11.27.
[2] BOA., DUİT., 75-1/47-3.
[3] Mültecilere verilen 740 pantolondan 520 adedi asâkir-i şâhâne tarafından verilmiştir (BOA., DUİT., 75-1/47-3).
[4] Kezâ, 840 çift lapçinin 220 çifti asâkir-i şâhâne tarından verilmiştir (BOA., DUİT., 75-1/47-3).
*At tımarında kullanılan kese (Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1317, s.1142).
[5] BOA., DUİT., 75-1/47-4; Saydam, *Aynı makale*, s.354.
[6] BOA., BEO., A.MKT., 234-34, 1265.12.25.
[7] BOA., BEO., A.MKT., 234-34, 1265.12.25; DUİT., 75-1/47 Ziya Paşa'nın Sadâret'e takdim ettiği 16 Z 65/2 Kasım 1849 tarihli tahrirât.

makbuzlarla birlikte Bâbıâli'ye göndermişti[1]. Buna göre 150.000 kuruş mültecilere şu şekilde dağıtılmıştı:

Macarlara	**Miktarı (Kuruş)**
Kossuth	10.000
Dembinski	7.500
Meszaros	7.500
Perczel	6.000
Batthianyi	5.000
Miralâydan Nefere Kadar	25.000
	Toplam: 61.000
Polonyalılara	
General Wyoscki	5.000
İsmi belirtilmeyen general rütbesindeki bir mülteciye	5.000
Kont Zamoski	5.000
Miralâydan Nefere Kadar	31.500
	Toplam: 46.500
İtalyanlara	
Miralâydan Nefere Kadar	12.500
	Toplam: 12.500
Müslüman Olanlara	
Murad Paşa (Bem)	7.500
Ferhad Paşa (Stein)	5.000
İsmail Paşa (Kmety)	5.000
Miralâydan Nefere Kadar	12.500
	Toplam: 30.000
	Genel Toplam: 150.000

Diğer taraftan, 1-20 Ekim tarihleri arasında İslamiyeti kabul eden mültecilere 20 günlük tayinat ve sair ihtiyaçları için 22.406 kuruş harcanmıştır. Yapılan bu harcama, Vidin emvalinden karşılanmıştı[2]. Ayrıca, mültecilerin Vidin'de kaldıkları süre içerisinde hazinece yapılan yardımlardan başka, sadece Vidin Eyâleti emvalinden 615.302 kuruş 23 para harcanmıştır[3].

[1] BOA., BEO., A.MKT., 234-34, 1265.12.25
[2] BOA., Cevdet Dahiliye, Nr.10974.
[3] BOA., ML.MSF. Nr.8890, 1265.11.26.

F- Mültecilerin Şumnu'ya Nakledilmesi

1- Nakil Sebepleri

Mültecilerin Vidin'e gelişlerinin ilk günlerine rastlayan 30 Ağustos 1849'da toplanan Meclis-i Mahsûs'da, Rusya ve Avusturya Devletleri'nin iâde istekleriyle birlikte mültecilerin nereye yerleştirilecekleri de görüşülmüştü. Bu görüşmede, Osmanlı devlet adamlarının önerdikleri ilk yerler Edirne ve Filibe idi. Ancak, her iki şehrin de nüfusunun kalabalık olması dolayısıyla mültecilerin muhafazasının zor alacağı düşüncesiyle bu görüş kabul görmedi. Aynı zamanda Osmanlı Devleti mültecilerden birinin firar etmesi durumunda, bunda bir sorumluluğunun olmadığını Rusya ve Avusturya Devletleri'ne anlatmakta hayli güçlük çekeceti. Bu nedenle de mültecilerin Edirne ve Filibe'de iskan edilmelerinden vaz geçildi. İkinci akla gelen yerler ise, Çanakkale Boğazı kalelerinden biri veya Rodos Kalesi vardı. Ancak, sözkonusu kaleler ayak altı ve ecnebilerin sıkça uğradıkları mahaller olduklarından, bu teklif de Meclis-i Mahsus'da kabul görmedi. Meclis, mülteciler için en uygun yerin Girit Adası olacağına karar vermişti. Bu kararın gerekçesi ise, hem adanın sapa bir yer oluşu hem de başında dirayetli bir valinin bulunuyor olması idi[1].

Mültecilerin nereye yerleştirileceği konusunu oldukça erken görüşüp karara bağlayan Bâbıâli, daha sonra bu kararın uygulanmasını bir süre askıya aldı. Çünkü, mültecilerin nereye yerleştirileceği hususunda Rusya ve Avusturya'nın da fikrini almak arzusundaydı. Bu sırada ise, adı geçen devletlerin gündeminde mültecilerin nereye yerleştirileceğinden ziyade, onların iâdesi meselesi vardı. Bu bakımdan, meselede diplomatik yazışmaların devam ettirildiği, ayrıca Rusya ve Avusturya'nın görüşünün ne merkezde olduğunu bilmek de önemliydi. Bu kadar karışık bir ortamda mültecilerin iskan meselesi önem bakımından birinci sırayı kaybetmişti.

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/91 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 13 Ş 65/1 Eylül 1849 tarihli arz tezkiresi. Mültecilerin Girit Adası'na nakl olunacaklarına dair haber Vidin'e ulaştığında Vidin kampında büyük bir sevinç yaşanmıştı. Yumuşak iklimiyle Girit'in kendileri için iyi bir ikametgah yeri olacağını düşünüyorlardı. Fakat söylenti şeklinde Vidin'e ulaşan bu haberler, henüz doğrulanmamıştı (Imrefi, *Aynı eser*, s.102).

Mültecilerin Girit'e yerleştirilme kararını bir süre askıya almasına rağmen, bu mesele, halledilmesi gereken en önemli bir problem olarak Osmanlı Devleti'nin karşısında duruyordu. Çünkü, Vidin'in Rusya sınırına yakın ve Tuna Nehri'nin kenarında bulunması sebebiyle, Rusların ani bir baskınla mültecileri alıp götürmeleri muhtemeldi. Ayrıca mültecilerin nehir yoluyla firar etmeleri de ihtimal dahilindeydi. Bu konuyu görüşmek üzere, Meclis-i Mahsûs 25 Eylül 1849'da tekrar toplandı[1]. Toplantıda mültecilerin başka bir tarafa gönderilmeleri veyahut Vidin'deki mevcut güvenlik tedbirlerinin artırılması şıklarından birisine karar verilecekti. Yapılan görüşmeler sonucu, diplomatik yazışmalar ve görüşmeler devam ederken, Vidin'deki mülteci şeflerinin Rusya sınırından uzak ve daha güvenilir bir yere gönderilmelerinin doğuracağı sakıncalar dile getirildi. Zira, böyle bir uygulama Rusya'nın itirazına sebep olabilirdi. Bunun üzerine, Petersburg'a gönderilen Fuad Efendi'den bir haber gelinceye kadar, söz konusu mülteci şeflerinin şimdilik Vidin'de kalmalarına karar verildi.[2] Ayrıca, mülteci reisleri Vidin'de emniyet içerisinde bulunduklarından, bunların Rusya ve Avusturya tarafından ani bir baskınla ele geçirilmelerinin pek kolay olmayacağı Meclis-i Mahsûs'da dile getirildi. Buna rağmen, ihtiyati tedbir olarak Ömer ve Ziya Paşalar'a anılan devletlerin böyle bir girişimde bulunmaya cüret etmeleri halinde, onlara karşı askeri güç kullanmak da dahil, her türlü tedbiri almaya yetkili olduklarının bildirilmesi karara bağlandı[3].

Reis konumunda olmayan mültecilere gelince; Eflak'da bulunanlarla bunların sayısı hayli kabarıktı. Üstelik, bunları ihtiyaçları da tam olarak karşılanamıyordu. Diğer taraftan, kış mevsiminin yaklaşmasından dolayı ihtiyaçlarının giderilmesinde daha da büyük sıkıntılar yaşanabilirdi. Bu türden sıkıntıların yaşanmaması için, mülâzım rütbesine kadar olanların, yanlarına bir miktar asker verilerek Şumnu'ya götürülüp orada askeri kışlaya yerleştirilmeleri uygun görüldü[4].

Vidin'de 400 kadar İtalyan mülteci de bulunuyordu. Buradaki kampta, ayrıca, Avusturya ve Rusya vatandaşı olduğunu ispat edemeyenler de vardı. Bu

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/24-1 Sadrazamın Mâbeyn'e takdim ettiği 9 ZA 65/26 Eylül 1849 tarihli arz tezkiresi.
[2] BOA., DUİT., 75-1/24-1; Refik, *Aynı eser*, s.72.
[3] BOA., DUİT., 75-1/24-1.
[4] BOA., DUİT., 75-1/24-1; Refik, *Aynı eser*, s.72

mültecileri, hiç bir devletin geri istemeğe hakkı yoktu. Bu nedenle, gerekli mercilerle görüşmeler yapıldıktan sonra, söz konusu bu kişilerin Selanik'e gönderilip oradan gemilere bindirilerek memleketlerine iâdesi sağlanacaktı[1].

Alınan bu kararlara rağmen, mesele daha sonra Sadrazamın konağında toplanan bazı devlet ricaliyle 7 Ekim 1849'da yeniden ele alındı. Meclis-i Mahsûs'da 25 Eylül'de alınan kararların aksine Vidin'in Rusya sınırına yakın olması sebebiyle mültecilerin güvenliklerinin tam olarak sağlanamayacağı görüşünde birleşilerek, onların sınırdan uzak bir yere yerleştirilmelerine karar verildi[2]. Diğer taraftan İngiltere ve Fransa Elçileri'nin isteği de mültecilerin Vidin'den başka bir yere yerleştirilmeleri doğrultusundaydı[3]. Hatta, Bâbıâli bu konuda Rusya ve Avusturya Elçileri'nin görüşlerini de sormuş, fakat onlar bu konuda olumlu ya da olumsuz bir görüş bildirmemişlerdi[4]. Bâbıâli, elçilerin suskunluğunu alınan kararın zımnen kabul edilmesi şeklinde yorumlamıştı[5]. Ayrıca daha önce nakline karar verilen mülteci şefleri henüz Vidin'den ayrılmamıştı. Dolayısıyla alınan bu yeni karar bütün mültecileri kapsıyordu.

Sadrazamın konağında yapılan toplantıda, mültecilerin nereye yerleştirileceği de tartışılmıştı. Bunların Anadolu'ya geçirilmeleri gündeme gelmişse de, meselenin diplomatik safhası neticelenmeden böyle bir karar alınmasının doğru olmayacağı görüşü benimsendi. Toplantıda gündeme gelen Edirne ve Varna her ne kadar Rusya sınırına idiyseler de; birincisinin açık, ikincisinin deniz kenarında olması mültecilerin korunmasını zorlaştıracaktı. Neticede mülteciler için en uygun yerin Şumnu olduğuna karar verildi[6]. Çünkü, bu şehir, gerek İstanbul'a yakınlığı

---

[1] Ayrıca, Meclis-i Mahsûs'da gerek Eflak'ta gerekse Vidin'de bulunan ve din değiştiren mülteci neferlerin münasip yerlere yerleştirilmeleri kararlaştırılmıştı. Diğer taraftan, Müslüman olmayan neferlerin ise Avusturya Devleti tarafından affedilmesi için Bükreş'te bulunan Avusturya konsolos ve memurlarıyla görüşmeler yapılarak memleketlerine gönderilmelerinin daha uygun olacağı alınan kararlar arasındaydı (BOA., DUİT., 75-1/24-1).

[2] Sadrazamın Mâbeyn'e takdim ettiği 20 ZA 65/7 Ekim 1849 tarihli arz tezkiresi. "... *bunlar Vidin şehrinde durdukça kurbiyet cihetiyle Rusyalıların almak üzere 'ale'l-gafle bir hücûma ibtidârları veyâhûd mültecîlerden bazılarının bir takrîb Tuna tarîkiyle firâr edebilmeleri mülâhazaları hâtır-hirâş olduğundan... mücerred kendülerini daha ziyâde bir taht-ı zâbıtada bulundurmak ve meselenin hâl-i hâzırını bir gûne tağyîr etmemek üzere merkûmların biraz daha berülere çekilmesi münâsib olacağı...*" (BOA., DUİT., 75-1/30-1; Refik, *Aynı eser*, s.73).

[3] BOA., DUİT., 75-1/30-1.

[4] BOA., DUİT., 75-1/30-1; Refik, *Aynı eser*, s.74.

[5] BOA., DUİT., 75-1/30-1.

[6] BOA., DUİT., 75-1/30-1; Refik, *Aynı eser*, s.74.

gerekse ikliminin uygunluğu bakımından onlar için daha elverişliydi. Üstelik, savunma açısından da Vidin'e göre çok daha iyi bir konuma sahipti[1]. Bu arada, bütün mülteciler gibi Kossuth da Şumnu'ya gitmekten memnundu. Zira, o, Şumnu'dan kolayca İstanbul'a ulaşabileceğini ve yapmak istediklerini burada daha rahat yapabileceğini düşünüyordu. Yine ona göre, ikinci ikametgah yeri olarak seçilen Şumnu, Macar mültecileri için amaca en uygun yerdi. Çünkü o, Avusturya ve Rusya'ya karşı açılacak bir savaşta Macarların buradan hareket etmelerinin daha kolay olacağı inancındaydı[2].

Diğer taraftan, daha önce Selanik üzerinden deniz yoluyla memleketlerine gönderilmelerine karar verilen 400 kadar İtalyan mültecinin Gelibolu'ya indirilip buradan da tüccar gemilerine bindirilerek vatanlarına gönderilmeleri uygun görüldü[3]. Ayrıca, başta Murad Paşa olmak üzere Müslüman olan mültecilerin, diğer mültecilerle birlikte yola çıkarılmayıp ayrı ayrı gönderilmesi kararı alındı[4]. Sözkonusu kararları uygulamaya koymak üzere Seraskerlikçe Vidin'e bir memur tayin edilecekti. Alınan bu kararlar, Sadâretçe Padişahın tasdikine sunuldu. Şumnu kalesinden daha münasip bir mevki bulunamayacağından, mültecilerin Vidin'den Şumnu'ya naklini Sultan da onayladı[5].

Yukarıda da değinildiği gibi, Sultan Abdülmecid'in onayından geçen kararlardan biri de, mültecileri Şumnu'ya sevketmek üzere Vidin'e dirayetli bir kişinin gönderilmesiydi. Sadâret, "*Erkân-ı Harbiyye zâbıtânından lisân-aşinâ ve dirâyetli bir memûr gönderilmesi*" işini Serasker Paşa'ya havale etmişti[6].

---

[1] Eszlary, *Aynı makale*, s.442.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:43, s.521.
[3] BOA., DUİT., 75-1/30-1; Refik, *Aynı eser*, s.74.
[4] BOA., DUİT., 75-1/30-1.
[5] "... *Zikrolunan mültecilerin Vidin'den teb'idleri hayırlu şey olub ber-minvâl-i muharrer teehhürü mûcib mâdde kalmadığına ve iş'âr-ı 'âlî-i âsafâneleri üzere Şumnu Kal'asından münâsib mevki' bulunamayacağına mebnî merkûmların yanlarına 'askeriyeden bir râbıtalu zât ma'iyetiyle mikdâr-ı vafî süvârî asker terfîk olunarak oraya celb ile kışla-i hümâyûn-ı mezkûrun bir münâsib yerine ikâme olunması ve mezkûr İtalyalıların dahî Gelibolu'ya indirilerek tüccâr gemilerine irkâb ile memleketlerine gönderilmeleri ve Ceneral Bem ile sâir Müslüman olanlar birlikde yola çıkarılmayub ayrı ayrı götürülmesi ve hemân taraf-ı ser'askeriyyeden oraya bir zâbit memûr olunarak oturtulacakları odaların mefrûşâtı ol vechile tanzîm etdirilmesi...*" BOA., DUİT., 75-1/30-1 Sadrazamın Mâbeyn'e takdim ettiği 20 ZA 65/7 Ekim 1849 tarihli arz tezkiresi üzerine 21 ZA 65/8 Ekim 1849'da sâdır olan irâde.
[6] BOA., BEO., Sadâret Amedî Kalmcı (A.AMD)., 11-44, 1265.11.28.

Seraskerlik, Vidin'e gönderilecek zatın Faik Bey olmasını kararlaştırdı[1]. Zira, "... *Erkân-ı Harbiyye'den Kaymakam Fâik Bey bendeleri lisân-aşinâ ve dirâyetli ve Avrupa usûl ve ahvâline vukûflu zâbıtândan*" idi[2]. Faik Bey, 16 Ekim 1849 Salı günü İstanbul'dan hareket ederek deniz yoluyla Varna'ya ulaştıktan sonra buradan karayoluyla Vidin'e gidecekti[3]. Kendisine görevinin neler olduğuna dair Sadâretçe bir de talimat verildi[4].

Bu talimatta, Vidin'de bulunan Polonyalı ve Macar mültecilere karşı Bâbıâli'nin hiçbir zaman tasvip etmeyeceği bir takım uygunsuz fiiller işlendiğinden bahsedilerek, durumun araştırılması ve gerekli önlemleri bir an önce alması isteniyordu. Ayrıca, Faik Bey, Vidin'den nakline karar verilen mültecileri Şumnu'ya getirecek ve burada, kalınacak konakları güzelce tanzim edecekti. Daha önceden Şumnu'ya gönderilen Süleyman Refik Bey ile koordineli olarak hareket edecekti. Mültecilerin Şumnu'ya yerleştirilmeleri tamamlandıktan sonra da mültecilere nezaret etmek üzere Şumnu'da kalmaya devam edecekti. Faik Bey, misafirperverliğin gereği olarak, mülteci taifesine her türlü cömertlik ve kolaylığın gösterilmesine de özellikle dikkat edecekti. Mültecilerden birinin firar etmesi Osmanlı Devleti'ni politik bakımdan güç duruma düşüreceğinden, bu konuya titizlik gösterecek, böyle bir hadisenin zuhurunda mazeret kabul edilmeyecek ve bu olaydan bizzat Faik Bey sorumlu tutulacaktı[5].

Mültecilerin Vidin'den Şumnu'ya nakledilmeleri kararı Ömer Paşa'ya da bildirildiğinden, Faik Bey, yapılacak işler hakında onunla haberleşecekti. Mülteciler Vidin'den Şumnu'ya yolculuk yaparken, her türlü ihtiyaçları karşılanacaktı. Büyük ve küçük rütbeli mültecilere morallerini bozacak en ufak bir harekette dahi bulunulmayacaktı. Bu insanlar zaten vatanlarından uzak kalmanın acı ve ızdırabını çektiklerinden, kendilerine moral verici teselli vadisinde sözler söylenecekti[6].

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/34-2, Seraskerliğin Sadârete takdîm ettiği 27 ZA 65/14 Ekim 1849 tarihli tezkiresi; Korn, *Aynı eser*, s.154.

[2] BOA., DUİT., 75-1/34-2. Fâik Bey, Avusturya'da Wiener Neustadt'taki askeri akademide eğitim görmüş ve Almanca konuşup yazabilen aydın bir Türk subayı idi (Hutter, *Aynı eser*, s.130; Korn, *Aynı eser*, s.154).

[3] BOA., DUİT., 75-1/34-2.

[4] BOA., DUİT., 75-1/34-3; BEO., Sadâret Evrâkı Divân-ı Hümâyûn Kalemi (A.DVN); Refik, *Aynı eser*, s.75.

[5] BOA., DUİT., 75-1/34-3; BEO., A.DVN.

[6] BOA., DUİT., 75-1/34-3; BEO., A.DVN.

İrâde-i seniyye hükmünce, Şumnu'daki askeri kışlada ikamet etmeleri gereken mültecilerin layıkıyla korunmaları için, kışla içerisinde oturacakları odaların gerektiği şekilde hazırlanması Şumnu'daki görevlilere bildirilmişti. Ancak, Faik Bey, Şumnu'ya vardığında bir noksan görürse süratle bu noksanlığı giderecekti. Diğer taraftan, din değiştiren mültecilerle diğerleri arasında bir kargaşanın yaşanmaması için, her iki taifenin ikamet edecekleri dairelerin ayrı olmasına da dikkat edilecekti. Faik Bey, mültecilerle beraber olduğu sürece, bütün yaptıklarını Serasker Paşa'ya rapor edecekti[1].

2- Mültecilerin Vidin'den Ayrılması

Şumnu'ya gönderilecek mültecilerin problemleriyle ilgilenmek üzere görevlendirlen Kaymakam Fâk Bey, Vidin'e 28 Ekim 1849'da ulaştı.[2] İlk iş olarak da Ziya Paşa ile mültecilerin Şumnu'ya nakli meselesini görüştü. Görüşmede Müslüman olan mültecilerin bir arada; Macar, Polonyalı ve İtalyanların ise ayrı ayrı yola çıkarılması kararlaştırıldı[3]. Ziya Paşa, mültecilerin Vidin'deki son günlerin mutlu günler olarak anılarda kalması için elinden geleni yapmaya çalışıyordu. Ayrıca o, Şumnu'daki görevlilere verilmek üzere bir de mektup yazdı. Paşa, mektubunda mültecilerin Padişah'ın misafiri kabul edilmelerini; kendilerine karşı saygılı ve dostça davranılmasını istemişti[4]. Paşa ayrıca, Vidin'den Şumnu'ya kadar, mültecilerin yol boyunca konaklayacakları yerlerin memurlarına her türlü kolaylığın gösterilmesi ve bütün ihtiyaçlarının eksiksiz karşılanması gerektiğini de bildirmişti.[5] Öte yandan mültecilerin Vidin'den Şumnu'ya yapacakları yolculuk sırasında onlara refakat edecek görevlilere nelere dikkat etmeleri gerektiğini açıklayan bir talimatnâme vermişti[6]. Bu emirde, görevlilere daha önce şifahen verilen emirlerle, mültecilerin sayıları hatırlatılıyor ve dikkat edilmesi istenen hususlar sıralanıyordu.

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/34-3; BEO., A.DVN.
[2] BOA., DUİT., 75-1/44-2., Vidin Vâlisi Ziya Paşa'nın Sadâret'e takdim ettiği 12 Z 65/29 Ekim 1849 tarihli tahrirat.
[3] BOA., DUİT., 75-1/47-7.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, s.180.
[5] BOA., DUİT., 75-1/47-7.
[6] BOA., DUİT., 75-1/47-7.

Talimatnamede mültecilerden birinin dahi firar etmesinin, asla mazereti olmayacağı belirtiliyor, böyle bir olayın vukuu halinde ihmali olanları nasıl bir akıbetin beklediği hatırlatılıyordu. Bu yüzden mültecilerin muhafazasına azami itina gösterilmesi isteniyordu. Mülteciler arasında bulunan dört general, üç miralay, beş kâimâkam ve on altı binbaşının muhafazası son derece önemliydi. Yol güzergahında bulunan ormanlık ve dağlık yerlere mecbur kalınmadıkça uğranılmayacak, düz yerlerden gidilecekti. Mülteciler günde dört, beş, altı saatten fazla yürütülmeyeceklerdi. Bir sonraki gün gidilecek yer ve kalınacak konak bir akşam önceden generalerle müzakere edilecek ve konaklar ona göre seçilecekti. Mülteciere yol boyunca bir buçuk iki saatte bir mola veriecekti. Mola yerlerinde av bahanesiyle dağılmaları muhtemel olduğundan bu hususa çok dikkat edilecekti. Adı geçen köylerde gizli karakollar çıkarılacak, bu karakolların uyumamaları ve her saat nöbet değişimi yapmaları temin edilecekti. Yolculuk sırasında bir yer terk edildiği vakit arkada kimsenin kalmaması için, görevli bir zabit terkedilen yerleri kontrol edecekti. Geçilen her bölgenin sorumluları sıkıştırılarak mültecilerin asayişleri ve herhangi bir firar hadisesine meydan verilmemesi sağlanacaktı. Bütün bu hususlar mültecilerden özellikle gizlenecekti[1].

Talimatın sonunda, rütbeleri yukarıda zikredilen mültecilerin muhafazasına azami derecede dikkat edilmesi gerektiği, aksi halde hiçkimsenin kurtulamayacağı bir kez daha hatırlatılıyordu[2].

Bu arada, Miralay Süleyman Refik Bey, mültecilerin kalacakları yerleri önceden hazır hale getirmek, yiyecek ve giyeceklerini sağlamak ve Şumnu'ya varacak olanları yerleştirmek için önceden Vidin'den hareket etmişti[3].

Diğer taraftan Kossuth, Şumnu'ya hareketinden önce, Ziya Paşa ve mültecilere yol boyunca klavuzluk yapacak Süleyman Refik Bey ile bir görüşme yaptı. Bu görüşmede Vidin'den Şumnu'ya nakledilecek mültecilerin nelere dikkat etmeleri gerektiği konuşuldu. Nitekim, Kossuth, bu görüşmenin hemen ardından mültecilerden bir dizi isteklerde bulundu. O, mültecilerden şu hususlara uymalarını istiyordu:

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/47-11.
[2] BOA., DUİT., 75-1/47-11.
[3] BOA., DUİT., 75-1/47-7 Ziya Paşa'nın Sadâret'e takdim ettiği 16 Z 65/2 Kasım 1849 tarihli tahrîrâtı.

1- Mültecilerin Şumnu'ya yolculukları 3 Kasım 1849 Cumartesi günü olacaktır. Vidin'den saat kaçta ayrılacakları ve bir araya toplanma şekilleri hakında kendilerine cuma günü bilgi verilecektir.

2-Yolculuk sırasında, Türk makamları Vidin'de olduğu gibi herkes için yiyecek temin edecektir.

3- Yolculuk boyunca, hiç kimse gruptan ayrılamaz. Bütün mülteciler, kendileriyle birlikte gelen muhafız kumandan tarafından tespit edilecek konaklarda bulunmak zorundadır.

4- Yolculuğa çıkacak mülteciler arasında giysi sıkıntısı çekenlere, çavuştan başlayarak aşağı rütbelilere doğru; Vidin'den hareket etmeden önce ayakkabı, çorap, pantolon, gömlek ve yelek tedarik edilecektir.

5- Subaylar ikişerli olarak tek bir araba ile yolculuk edeceklerdir. Diğerleri ise erlerle beraber gideceklerdir. Eğer bir mülteci kendi parasıyla araba kiralamak isterse, yeterli sayıda araba tedarik edilebilmesi için, bu isteğini önceden bildirmek zorundadır.

6-Hastahanedeki hastalar, daha iyi tedavi olmaları için, askeri hastahanelere nakl olunacaktır. Bu mülteciler, iyileştiklerinde Şumnu'ya giden grubu takip edeceklerdir. Şu anda hastahanede bulunan iki mülteci doktor ve altı hasta bakıcı onlarla birlikte yola çıkacaktır.

7- Batthianyi mültecilerin en acil ihtiyaçlarının karşılanması için 5.000 kuruş vermişti. Bu paraya Kossuth da 3.000 kuruş eklemiş ve böylece, mültecilere yardım amacıyla dağıtılacak paranın miktarı 8.000 kuruşu bulmuştu. Kossuth, sözkonusu paranın, herşeyden önce, giysi sıkıntısı çeken mültecilere dağıtılacağını bildirdi. Arta kalan miktar ise, Şumnu'ya hareket etmeden önce tüm mültecilere eşit olarak dağıtılacaktı.

8- Mülteciler, yolculuk sırasında, Türk makamlarıyla uyum içerisinde olacak ve tespit edilen kurallara tam bir bağlılık göstereceklerdir. Bu, hem mültecilerin çıkarlarına hem de misafirperver Türk Hükümeti'ne karşı bir yükümlülüktür.

9- Mülkî ve askerî ünvan taşıyanlar arasında gerekli sınıflandırmalar yapılacaktır. Bu sınıflandırma yapıldıktan sonra, gerek mülkî gerek askerî her iki grup arasında ast üst ilişkilerine kesin olarak dikkat edilecek ve buna düzenli olarak uyulacaktır.

10- Şumnu'ya hareket edilecek güne kadar, verilecek muhtemel yeni emirlerden haberdar olmak için, her gün sabah saat 9'da bir araya toplanılacaktır. Herhangi bir gecikmeye meydan vermemek ve yapılacak yardımlardan mahrum kalmamak için, herkes bu talimata uymak zorundadır.

11- Şimdiye kadar yapılan iaşe yardımları, bundan sonra da devam edecektir. Geçen ay iaşe bedeli alamamış olanlar, Vidin'den ayrılmadan haklarına düşeni alacaklardır. Bununla ilgili tüm işlemler yerine getirilmiştir.

12- Mültecilerden, Osmanlı Devleti'ne iltica ettikleri sırada alınan atlar ve koşum takımları Vidin'e gelmiş olup, ancak, bunların sahiplerine teslim edilmeleriyle ilgili herhangi bir emir verilmemiştir. Ömer Paşa'dan bu konuda her an bir emir gelebilir. Dolayısıyla o zamana kadar ilgili mal sahiplerinin sabırla beklemeleri gerekmektedir[1].

Vidin'deki son günlerde mülteciler hareketli bir hayat yaşıyorlardı. Balkan bölgesinden Şumnu'ya yapılacak yolculuğun yaklaşık 20 gün kadar sürecek olması ve bu yolculuk sırasında hayati ihtiyaçların çoğunun karşılanamadığı sarp yollardan geçileceğinden, her yerde bir koşuşturma ve yol hazırlığı yapılıyordu[2]. Mülteciler, dört grup halinde Vidin'den hareket edeceklerdi[3]. Vidin'de gerekli tüm hazırlıklar yapıldıktan sonra 30 Ekim 1849 sabahı Şumnu'ya doğru yola çıkacak ilk mülteci kafilesi olan Polonyalılar, Pazaryeri'nde toplandılar[4]. Ziya Paşa ve Kossuth, at üzerinde Pazaryeri'ne gelerek bu grubun Vidin'den ayrılışını izlediler[5]. Grubun önünde bir dizi atlı Türk askeri ve başlarında Miralay Mehmed, Kaymakam İsmail Bey ile iki Kolağası bulunuyordu[6]. Bunların arkasında da iki sıra halinde yaya gidenler, onların arkasında arabalar ve en arkada da atlı Türk askeri vardı[7].

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:44, s.522-524.
[2] Hutter, *Aynı eser*, s.86.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.143
[4] BOA., DUİT., 75-1/47-1; Hutter, *Aynı eser*, s.86; Korn, *Aynı eser*, s.143; Imrefi, *Aynı eser*, s.214.
[5] Hajnal, *Aynı eser*, s.181; Hutter, *Aynı eser*, s.86. Polonyalı mültecileri taşımak için 60-70 kadar öküz arabası tahsis edilmişti. Tabii ki bu arabalar, sayıları yaklaşık 800 kadar olan mültecileri taşımak için yeterli değildi. Bu sebeple arabalara genellikle hasta ve yaralı mülteciler bindirilmişti. Sağlıklı olan mültecilerin birkısmı yayan yürümek zorundaydı. Şehrin bütün sakinleri özellikle de Türk kadınları şehirden çıkan bu birliğin söylediği şarkıyı dinlemek için meraklı bakışlarla yollara dizilmişlerdi (Hutter, *Aynı eser*, s.86).
[6] BOA., DUİT., 75-1/47-2.
[7] Ziya Paşa'ya göre pek tekin olmayan Balkan bölgesini geçerken Polonyalıları korumak için bu kadar birlik gerekliydi (Hutter, *Aynı eser*, s.86).

Vidin'den Şumnu'ya sevkedilen Polonyalı mülteciler; General Dembinski, General Meszaros*, General Wysocky, General Yomharin, Miralay Zamoski, Miralay Przyimski, Miralay Fatonye, 4 Kaymakam, 15 Binbaşı, 87 Yüzbaşı, 139 Mülâzım, 23 Serçavuş, 165 Çavuş, 347 Nefer olmak üzere toplam 790 kişiydi[1].

Polonyalı mültecilerin Vidin'den ayrılışını İtalyanlar'ınki takip etti. Bunlar Şumnu'ya değil, Çanakkale Boğazı'ndaki Gelibolu'ya gidiyorlardı[2]. Buradan da tüccar gemilerine bindirilerek memleketlerine gönderileceklerdi[3]. Monti önderliğindeki İtalyan mültecilerin Macarlarla olan kader birlikteliği Vidin'de böylece son buluyordu. Bu sebeple, İtalyanlar'la Macarlar'ın vedalaşması çok duygusal oldu. Kossuth, onlara hitaben ateşli bir konuşma yaparak Macar ulusu adına kendilerine duydukları sempati için İtalyanca teşekkür ettikten sonra, onlardan İtalya'daki kardeşlerine bir dost selamı götürmelerini istedi[4]. Uzun zamandır bekledikleri özgürlüğe kavuşmalarını içtenlikle dileyerek, onları gelecekte müttefik olarak yapacakları savaşta buluşmak üzere uğurladı[5]. İtalyalı mülteciler, Dersaadet Ordusu İkinci Alayı Kolağalarından İzzet Ağa ve Ziya Paşa'nın görevlendirdiği Mehmed Ağa'nın refakatiyle Vidin'i terk etmişlerdi[6]. Vidin'i 31 Ekim 1849'da terkeden İtalyanlar; 1 Miralay, 2 Binbaşı, 1 Alay katibi, 1 Kolağası, 4 Yüzbaşı, 15 Mülâzım, 3 Doktor, 6 Çavuş, 32 Onbaşı, 151 Nefer ve 5 Başıbozuk hizmetçi olmak üzere toplam 221 kişiden oluşuyordu[7].

Din değiştiren mültecilerin, diğerleriyle birlikte çıkarılmayıp ayrı ayrı Şumnu'ya gönderilmeleri kararlaştırılmıştı. Fakat Murad Paşa, yaralı ve hasta olduğundan, maiyetinde bulunan yaverleri ve hizmetçileriyle ayrı olarak yola çıkmak istediğini Ziya Paşa'ya iletmişti[8]. Paşa, bu isteği kabul etmiş ve 31 Ekim 1849'da Murad Paşa ve beraberindekiler Şumnu'ya doğru hareket etmişlerdi[9]. Bu mülteci grubunu yolculukları sırasında korumak için, başlarında Faik Bey'in

*General Meszaros Macar olmasına rağmen, Şumnu'ya Polonyalılarla birlikte yolculuk yapmıştır.

[1] BOA., DUİT., 75-1/47-2.
[2] BOA., DUİT., 75-1/47-2; Korn, *Aynı eser*, s.143; Hutter, *Aynı eser*, s.87.
[3] BOA., DUİT., 75-1/47-2; Korn, *Aynı eser*, s.143; Hutter, *Aynı eser*, s.87.
[4] Hutter, *Aynı eser*, s.87; Korn, *Aynı eser*, s.144
[5] Korn, *Aynı eser*, s.144.
[6] BOA., DUİT., 75-1/47-2.
[7] BOA., DUİT., 75-1/47-2.
[8] BOA., DUİT., 75-1/47-2.
[9] BOA., DUİT., 75-1/47-2.

bulunduğu, 50 süvari askeri görevlendirilmişti[1]. Faik Bey'in refakatiyle Şumnu'ya doğru yola çıkan ilk Müslüman mülteci kafilesi şunlardan oluşuyordu; Murad Paşa, Miralay Osman Bey, Kaymakam İskender Bey, Kaymakam Yusuf Bey, Kaymakam Hüseyin Bey, 2 Binbaşı, 2 Mülâzım, 6 Çavuş ve nefer olmak üzere toplam 15 kişi[2].

Murad Paşa'nın Vidin'den ayrılmasından sonra diğer din değiştirenler 1 Kasım 1849'da onu takip ettiler[3]. Bunlara süvari Binbaşısı İsmail Efendi refakat ediyordu[4]. Vidin'den Şumnu'ya giden ikinci grup Müslüman mülteciler ise şu isimlerden oluşuyordu; Mirliva Ferhad Paşa, Mirliva İsmail Paşa, 1 Kaymakam, 6 Binbaşı, 28 Yüzbaşı, 30 Mülâzım 16 Serçavuş, 25 Çavuş, 5 Onbaşı ve 128 Nefer olmak üzere toplam 241 kişi[5]. Müslüman mültecilerin Vidin'den ayrılışına şahit olan Hutter, hatıratında bu grubun Vidin'i çok sessiz bir şekilde terk ettiklerini ve Hıristiyan arkadaşlarının hiçbirinin bunlara veda elini sallamadığını yazar[6].

Polonyalı, İtalyan ve Müslüman mültecilerin Vidin'den ayrılmasında sonra, şimdi sıra Macarlara gelmişti. Ancak Macarların Şumnu'ya hareketine değinmeden önce Kossuth'un Vidin'deki son günlerine değinmek istityoruz, Kossuth, Vidin'den ayrılmadan önce 28 Ekim 1849'da Hariciye Nazırı Âlî Paşa'ya bir mektup göndermişti[7]. Mektuptaki ifadelerin büyük bir kısmı Sultan Abdülmecid ve Osmanlı Devleti'nin kendilerine gösterdiği üstün misafirperverliğe teşekküre ayrılmıştı. Rusya ve Avusturya'nın iâde talebini, hiçbir şart öngörmeden reddeden Sultanın bu diplomatik manevrasının kendilerini sevindirdiğini ifade ediyordu. Kossuth, Âlî Paşa'dan, kendilerine bu kadar fedakarlık gösteren Sultan'a mültecilerin minnettarlığını iletmesini istiyordu. Osmanlı Hükümeti'ne içten teşekkürlerini bildirmeden Vidin'den ayrılamayacağını ifade eden Kossuth, Vidin'de kaldıkları yaklaşık iki ay içerisinde Sultan Hazretlerinin kendilerine iyi bir misafirperverlik örneği gösterdiğini yazmıştı. Bütün zorluklara rağmen Abdülmecid ve Hükümeti'nin insancıllığı ve misafirperverliğinden kaynaklanan bu âlicenap tutumundan büyük zevk aldığını, Âlî Paşa'ya bildirmişti. Din değiştiren mültecilere

---

[1] Hutter, *Aynı eser*, s.87 .
[2] BOA., DUİT., 75-1/47-8.
[3] Hutter, *Aynı eser*, s.87; Korn; *Aynı eser*, s.144.
[4] BOA., DUİT., 75-1/47-2.
[5] BOA., DUİT., 75-1/47-2.
[6] Hutter, *Aynı eser*, s.88.
[7] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:42, s.519.

Osmanlı Devleti tarafından hiçbir zorlamanın söz konusu olmadığını da ifade ediyordu[1].

Kendilerine gösterilen bu iyi muamelelere teşekkür ettikten sonra Kossuth, mülteciler için bir de endişe verici durumdan bahsediyordu. Ona göre, siyasi durum belirsizliğini koruduğu sürece, mültecilerin geleceğe ümitsiz ve karamsar duygularla bakmaları devam edecek ve bu sebeple ileriki aylarda büyük bir ihtimalle yeni din değiştirmeler de meydana gelecekti[2].

Kossuth, Vidin'den ayrıldığı 3 Kasım 1849 günü son mektubunu İstanbul'daki İngiliz Elçisi Canning'e göndermişti. Mektupta yurt dışında bulunan halkının durumunu derinden düşündüğünü ve onların kurtuluşunun ancak Türk topraklarında bir koloni kurulmasıyla mümkün olabileceği kanaatine vardığını belirtiyordu. Bu amaçla çeşitli girişimlerde bulunduğunu da ifade eden Kossuth, şimdiye kadar bunlardan bir netice alamadığını İngiliz elçisine bildirmişti. Ona göre Macar mültecileri, çalışkan kişilikleri, en üst düzeydeki uygarlıkları ve milli karakterlerini koruyarak, doğunun bu az gelişmiş ülkesinde kurtarıcı bir etki yapabilirlerdi. Daha da önemlisi, herhangi bir savaş durumunda kendilerine yapılan iyiliklere karşı nankörlük etmeyerek, Osmanlı Devleti'nden yardımlarını esirgemeyeceklerdi[3]. Kossuth bu son ifadesiyle, üstü kapalı da olsa, İngiliz elçisinden Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir savaş ortamı hazırlamasını istiyordu. Böyle bir savaşta Macarlar'ın kolaylıkla Osmanlı Devleti'nin yanında ve Rusya'ya karşı savaşa katılabileceklerini açık bir şekilde ortaya koyuyordu. Savaş meselesinin kendileri açısından önemli olduğunu düşünen Kossuth, Canning'ten, dile getirmeğe çalıştığı hususları göz önüne alarak kesin cevabını mümkün olduğunca çabuk, bildirmesi dileyiğle mektubunu bitirmişti[4]

Kossuth, Vidin'den Şumnu'ya hareketinden beş gün önce, 29 Ekim 1849'da mültecilere teselli edici bir konuşma yapmıştı[5]. Konuşmasında Sultan Abdülmecid'in selam ve iyi dilek mesajlarını mültecilere ileterek, Sultan'ın onları her hususta koruyacağına dair söz verdiğini iletmişti. Artık Vidin'i terketmelerinin

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:42, s.519.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:42, s.519.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:46, s.526. Kossuth'un İngiliz Elçisi Canning'e 2 Kasım 1849 tarihli mektubu.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:46, s.527.
[5] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:43, s.520.

kesinlik kazandığını, bu sebeple de gerekli hazırlıkların yapılması gerektiğini bildirmişti. Bütün Macarların, hasretini çektikleri büyük ve bağımsız Macaristan için gerekli olan savaşın artık kaçınılmaz ve an meselesi olduğunu söylemişti. Çıkması muhtemel böyle bir savaşta Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa'nın el ele vererek, Macaristan'ın hürriyet ve bağımsızlığını müdafaa edecekleri müjdesini de vermişti[1]. Savaş kazanıldıktan sonra, Şumnu-Ruscuk üzerinden Macaristan'a geri dönülerek Avusturya İmparatorluğu'nun yerle bir edileceği ve aksi olduğu takdirde, 14 İngiliz gemisinin gerektiği anda mültecileri İngiltere'ye götürmek için hazır beklediklerini söylemişti[2].

Kossuth, konuşmasında henüz günün kararmadığını, güneş ışıklarının hala kendilerini aydınlattığını, daha rollerini sonuna kadar oynamadıklarını ve gelecekte Macar mültecilerinin Avrupa'nın siyasi yapılanmasında etkili bir rol alacaklarını ileri sürmüştü. Görevlerinin oldukça güç, ama bir o kadar da şerefli olduğunu söyleyen Kossuth, Bâbıâli'nin mültecileri Şumnu'ya nakletmeğe karar verdiğini halkına duyurmuştu[3]. Daha önce de belirtildiği gibi, o, Şumnu'yu birçok bakımdan kendileri için avantajlı bir yer olarak görüyordu. Bu sebeple Kossuth, ileride de üzerinde durulacağı gibi, Kütahya'ya gönderilme kararına göstermiş olduğu sert muhalefetin aksine, mültecilerin Şumnu'ya naklini olumlu karşılamıştı.

Aralarındaki düzensizliğin ortadan kaldırılması için, Bâbıâli'nin bütün mültecilerden bir müfreze birliği oluşmasını ve bu birliğin yegane ve tek komutanının da bizzat kendisinin olmasını arzuladığını onlara iletmişti. Böyle bir oluşumun mültecilerin isteğine bağlı olduğunu belirten Kossuth, bir vücudun tüm organlarıyla uyumlu çalıştığı takdirde başarılı olacağını belirterek, söz konusu müfrezenin oluşturulmasını arzuluyordu. Ona göre bu birlik oluşturulamazsa, mülteciler arasında birlik ve düzenin sağlanması giderek zorlaşacaktı[4].

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:43, s.520.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.212.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:43, s.521.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:43, s.522. Imrefi, hatıratında Kossuth'un Vidin'de mültecilere böyle bir konuşma yapmadığını yazar. Ona göre, bu konuşmayı Kossuth'u küçük düşürmek ve arkadaşlarını telaşlandırmak amacıyla onu çok iyi taklit eden birisi yapmıştı. Bu konuşmayı ilk olarak Viyana gazeteleri yayınladı. Daha sonra konuşma metni Avusturya'ya bağlı ülkelerde ve özellikle de Macaristan'da dağıtıldı. Kossuth muhalifi olan Macar basını bu konuşma metni ile ilgili şunları yazmıştı: "*Küstah isyancıların vatanlarının başına açtıkları belalardan sonra bile sürgünde akılları başlarına gelmemiş*" (Imrefi, *Aynı eser*, s.213-214).

Kossuth, mültecilerin Vidin'den ikinci yerleşim yeri olan Şumnu'ya hareketinden önce yaptığı bu konuşmanın bir benzerini de, kendisi dahil mültecilerin bir kısmı için üçüncü bir konaklama merkezi olan Kütahya'ya hareket ettiği gün yapacaktı. Kossuth, Vidin'den ayrılırken Rusya ve Avusturya'ya karşı bir savaşın açılabileceği ve bunun neticesinde de Macaristan'ın bağımsızlığını kazanabileceği ümidini taşıyordu. Daha sonra da üzerinde durulacağı gibi Şumnu'da yaptığı konuşmada bu ümidini tamamen kaybettiği görülecektir.

Kossuth, bu konuşmayı yaptığı günün akşamı son bir durum değerlendirmesi yapmak amacıyla Vidin'de ikamet ettiği evinde[1] subaylarla bir de toplantı yaptı[2]. Bu toplantıda Kossuth, bu güne kadar kötü durumları sebebiyle toplanamadıklarını, fakat, ilk kez rahat bir toplanma imkanı elde ettiklerini söyledi[3]. Hutter'in yazdıklarına göre, onları neşeli bir yüzle karşılayan Kossuth, güzel bir haber verebildiği için kendini çok mutlu hissettiğini söyledi[4]. Bu haber, İstanbul'dan iki kişinin[5] Vidin'e doğru yola çıkmış olması ve Padişah'ın bu kişiler vasıtasıyla, yaklaşan bayram şerefine kendilerine 25.000 kuruş göndermiş olmasıydı. Bu para, mültecilerin Şumnu'ya gidebilmeleri için yol harçlığı olacaktı[6]. Subaylara savaş haberleriyle dolu gazete küpürlerini göstererek Rusya'ya karşı bir savaşın olacağını[7] ve yakın bir zamanda Macaristan'a esir olarak değil, özgür bir şekilde döneceklerini ifade etti. Ona kalırsa, Macaristan ve halkı, kendilerinden kurtuluş bekliyordu. Bu sebeple, esas gayeleri bu büyük görevi yerine getirmekti. Ayrıca,

---

[1] Kossuth'a son günlerinde Vidin'in en güzel evi verilmişti. Ziya Paşa bu eve bir çok hizmetçi yerleştirdi. Bu hizmetçilerden Kossuth'a en yakın olanı Arap Halil idi. Halil, Kossuth'un hizmetçisi olmaktan büyük bir mutluluk duyuyordu (Hutter, *Aynı eser,* s.84). Arap Halil, Kossuth ile beraber Şumnu'ya gelmişti. Halil, Kossuth'a karşı çok saygılı ve aynı zamanda ona büyük bir bağlılık içerisindeydi. Kossuth'un misafirlerini o ağırlardı. Kossuth, gece yarısına kadar çalışsa o da bekler onunla beraber yatardı. Kaldığı yerden dışarı çıktığında kimse Kossuth'un başına üşüşmesin diye insanları ondan uzak tutardı. Kossuth, atla bir yere gidecekse, Halil silahlı olarak önden gidip ortalığı kontrol edirdi. Kossuth'a karşı olabilecek muhtemel saldırıyı önlemek için üzerinde her zaman iki tabanca, iki kama, bir kılıç ve bir de hançer taşırdı (Korn, *Aynı eser,* s.162).

[2] Korn, *Aynı eser,* s.140; Hutter, *Aynı eser,* s.85.

[3] Korn, *Aynı eser,* s.141.

[4] Hutter, *Aynı eser,* s.85.

[5] Kossuth'un mülteci subaylara İstanbul'dan Vidin'e gelmiş olduğunu söylediği bu iki kişi Süleyman Refik Bey ile Faik Bey'dir.

[6] Korn, *Aynı eser,* s.141; Hutter, *Aynı eser,* s.85. İstanbul'dan mültecilere yol harçlığı olarak gönderilen 25.000 kuruş, Kurmaylara 154, yüzbaşılara 128, üsteğmenlere ve astsubaylara 108, başçavuş ve eratlara 30 kuruş olarak taksim edildi. (Korn, *Aynı eser,* s.143).

[7] Hutter, *Aynı eser,* s.85.

Fransa ve İngiltere'nin kendilerine yardım ellerini uzatacağını mültecilere söyledi[1]. Subaylara son olarak, mültecilerin birlik ve beraberlik içerisinde bulunmaları gerektiğini; çünkü, Macaristan'ın tekrar bağamsızlığa kavuşucağına dair ümidinin olduğunu söylemişti[2].

Kossuth ve beraberindeki Macar mültecileri 3 Kasım 1849'da Şumnu'ya gitmek üzere Vidin'den ayrıldılar[3]. Ziya Paşa, bütün subaylar için at tahsis etti. Paşa, daha rahat yolculuk yapabilmesi için Kossuth'a iki adet fayton verdi[4]. Ayrıca bu kafile içerisinde Türkçe bilen 10 tercüman da bulunuyordu[5]. Kossuth, toplanma yerine at üzerinde geldi. Perczel, maiyetiyle birlikte general üniformasını giymiş olarak; Batthianyi de Macar kıyafeti içinde eşi ile birlikte geldi[6]. Hutter'in ifadesine göre Ziya Paşa, Macar grubuna şehrin dışına kadar eşlik etti ve yaşlı gözlerle onlarla vedalaştı[7]. Yanlarına iki bölük süvari askeri katılarak Mîralây İsmail Bey'in maiyetinde[8] Şumnu'ya gönderilen Macarlar şunlardı; Kossuth, Batthianyi, General Meszaros, 3 Miralay, 7 Kaymakam, 19 Binbaşı, 1 Kolağası, 53 Yüzbaşı, 90 Mülâzım, 56 Serçavuş, 50 Onbaşı, 90 Nefer, 26 Hizmetçi, 25 Aile olmak üzere toplam 423 kişi[9].

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.141.

[2] Korn'in hatıratında yazdıklarına göre, Kossuth'un konuşmasını bitirmesinden sonra subaylar sevinçle dağıldılar. Öyle ki, herkes sevinç içinde başlayacak olan savaşın davul sesini duymaya hazırlanıyordu. Bu düşünceyle evlerine gidenler, Macar halkının özgürlüğü için yapılacak savaşın rüyalarını görmeye başladılar (Korn, *Aynı eser*, s.143). Hutter ise, Kossuth'un mülteci subaylarla yapmış olduğu görüşmeden sonra bazılarında doğal olarak Macar özgürlük savaşının yeniden başlayacağına dair inanç ve ümidlerinin arttığını yazar. Hatta, bazı mültecilerin kendilerini tekrar savaş subayı gibi hissetmelerine ve *"ileri marş"* seslerini duyar gibi olmalarına sebep olduğunu belirtir. Macar özgürlük savaşına yüzbaşı rütbesiyle katılan Hutter, Avusturya'ya karşı başlatılacak yeni bir harbi hayal olarak değerlendirir. Kossuth ve diğer mülteci şeflerin, bu inanç ve ümitlerini gülünç bulur ve onların bu düşüncelerini güzel bir hayal çok şeye değerdir sözüyle açıklar. Onları böyle bir inanca neyin getirdiğini çözemediğini, belki mültecileri avutmak için kullandıkları bir teselli olarak düşünür. Çünkü, Hutter'e göre, böyle dağınık bir birlik, ancak büyük bir gücün desteğini aldıktan sonra başarılı olabilirdi (Hutter, *Aynı eser*, s.48 ve 85).

[3] Hutter, *Aynı eser*, s.88; Korn, *Aynı eser*, s.140; Imrefi, *Aynı eser*, s.214.

[4] Ziya Paşa'nın Sadârete gönderdiği tahriratta, Kossuth'a iki fayton verildiği kayıtlıyken (BOA., DUİT., 75-1/47-6), Korn'in hatıratında bir fayton verildiği yazılıdır (Korn, *Aynı eser*, s.140).

[5] Korn, *Aynı eser*, s.144.

[6] Hutter, *Aynı eser*, s.89.

[7] Hutter, *Aynı eser*, s.89; Mülteciler Ziya Paşa'ya yapmış olabilecekği hatalardan dolayı haklarını helal ettiler ve gür bir sesle *"çok yaşa"* diye veda ettiler (Hutter, *Aynı eser*, s.88).

[8] BOA., DUİT., 75-1/47-2.

[9] BOA., DUİT., 75-1/47-8.

Böylece, 256'sı Müslüman, 790'ı Polonyalı, 221'i İtalyan ve 423'ü ise Macar olmak üzere toplam 1690 mülteci Vidin'den hareket etmiş oluyordu[1].

3-Mültecilerin Balkanlardan Şumnu'ya Yolculuğu

Mültecilerin Vidin'den Şumnu'ya yolculukları yoğun kar yağışı ve soğuk nedeniyle yaklaşık üç hafta sürdü[2]. Kossuth, bir yılın yorucu olaylarının ardından huzurlu ve ümit verici hayallerle, Balkan bölgesinde yolculuk yapıyor ve ilk kez gerçek bir istirahatın keyfini yaşıyordu. Ne var ki, bu süre içerisinde mültecilerin tüm dünya ile bağlantıları kesilmişti. Bu sebeple de, büyük devletlerin, kendi kaderleriyle ilgili yürüttüğü diplomasi faaliyetlerinden haberdar olamamışlardı. Halbuki bu tarihlerde, başta İstanbul olmak üzere, öteki Avrupa başkentlerinde mültecilerle ilgili yoğun bir diplomasi faaliyeti yürütülüyordu. Kossuth ve diğer mülteciler ise olup bitenlerden habersizdiler. Şumnu yolculuğu esnasında Kossuth'un İstanbul'daki Macar elçisi Andrassy'a gönderdiği bir mektubun dışında, hiçbir yazışmasına tesadüf edilemedi[3]. Kossuth, bu mektupta, yapacakları icraatın toplumsal olması için İtalyan ve Polonyalı mültecilerin ileri gelenleriyle anlaşmaya vardıklarını yazıyordu. Ancak, böyle bir anlaşmaya neden ihtiyaç duyulduğundan hiç bahsetmemektedir[4]. Diğer taraftan mültecilerin Vidin'den Şumnu'ya yolculuk yaptıkları tarihlerde, Petersburg'tan gelen haberler, Rusya'nın mülteciler meselesinde geri adım attığı yolundaydı. Bu sırada Rusya, hiç değilse Polonyalı mültecilerin iâde talebinden vazgeçme eğilimindeydi. Oysa Kossuth, Fuad Efendi'nin Petersburg'ta mülteciler meselesinin Rusya'yı ilgilendiren yönünü

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/47 nolu belgenin 2. leffinde Vidin'den Şumnu'ya gönderilen mültecilerin toplam sayısı 1690 olarak gösterilir. Fakat aynı belgenin 8. leffinde bu sayı 22 kişi daha fazla olup 1712 kişiden oluşmaktadır. Bu 22 kişilik fazlalık Kossuth ile birlikte yola çıkan kafilede görülmektedir.

[2] Eszlary, *Aynı makale*, s.442.

[3] Kossuth, Andrass'a gönderdiği 12 Kasım 1849 tarihli bu mektupta ağırlıklı olarak Stein'in din değiştirmesi üzerinde duruyordu. Ayrıca, elçiden İstanbul'daki siyasi atmosfer ve kendileriyle ilgili gelişmeler hakkında bilgi istiyordu. Ayrıca, vatansız kalmanın yanısıra eşi ve çocuklarından hiç bir haber alamadığını, bütün bu meşakkatlere rağmen ölene kadar Macaristan'ın özgürlüğe ulaşması için çalışacağını ifade ediyordu (Hajnal, *Aynı eser*, belge no: 49, s.540).

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:49, s.540.

halledemeyeceğini ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasında savaşın muhtemel olduğunu düşünüyordu.

Mültecilerin hatıralarından anlaşıldığı kadarıyla, kafile, Şumnu'ya doğru giderken arazinin dağlık ve mevsimin kış olması sebebiyle yavaş ve zorlukla ilerliyordu[1]. Mülteci kervanı, daha iyi yolculuk yapabilmek amacıyla öküz ve arabalarının değiştirildiği Lompalanga şehrinden 5 Kasım'da ayrılmıştı[2]. Bu şehirden Plevne'ye kadarki yolculukları sırasında mültecilerin geçtikleri ve halkın genelde Bulgar olduğu yerleşim birimleri hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Çünkü, bu yerler genellikle ya küçük köyler ya da bir mezra niteliğindeydiler[3]. Mültecilere yolculukları sırasında Türk askeri saygı ve hürmette kusur etmiyordu. Bir Macar bir Türk evine misafir olduğunda kendini evindeymiş gibi hissediyor ve en az altı çeşit yemekle sofrası donatılıyordu[4]. Türk makamlarının, mültecilerin her yerde saygı ile karşılanması için, İstanbul'dan sert emirler aldıkları bir gerçektir. Zira, Osmanlı Hükümeti, mültecilerin şikayetçi oldukları subayları cezalandırmakta en ufak bir tereddüt göstermiyordu[5].

Şefler, daha rahat yolculuk yapabilmelerinin sağlanması amacıyla, büyük mülteci grubundan ayrılmış, bir çok mülteci de bundan şikayetçi olmuştu. Bazı Türk subaylarının kendilerine iyi davranmadıkları şikayeti de buna eklenince, iki mülteci subay açıkça Kossuth ile tartışmaya başlamışlardı. Hatta, Kossuth'u yönetici olarak tanımadıklarını söyleme cesaretini göstermişlerdi. O da, bu tür isyanları Şumnu'ya kadar yaşamak zorunda kaldı[6].

---

[1] Hutter ve Korn hatıralarında mültecilerin Balkan bölgesinden Şumnu'ya yaptıkları bu yorucu yolculuğu tüm ayrıntılarıyla anlatmışlardır. Öyle ki onların yolculukları sırasında uğradıkları bir çok yerleşim birimini bugünkü Balkanlara ait haritalarda bulmak imkansızdır. Mültecilerin Vidin'den Şumnu'ya gelirken Balkanlarda yaptıkları yolculuk hakkında daha geniş malumat için bkz. Hutter, *Aynı eser,* s.90-114; Korn; *Aynı eser,* s.140-151.

[2] Hutter, *Aynı eser,* s.97.

[3] Hutter hatıratında Türklerle Bulgarların yaşadıkları yerleri karşılaştırır. Ona göre, Türklerin bulundukları bölgeler çoğunlukla ormanlar, kiraz, fındık ve serin gölgeli ceviz ağaçlarıyla kaplıyken, Bulgarlar tamamen çıplak ve verimsiz arazilerde oturuyorlardı. Ayrıca, her Türk yerleşim yerinde çeşmelerin olduğundan bahseden Hutter, bu çeşmelerin her birinde zincirle çeşmeye bağlı olan maşrapaların bulunduğunu yazar. Çeşme, Kuran'dan alınan ve suyun değerini anlatan ayetlerle süslenmiştir. Türklerin temiz su için canlarını verdiğini yazan Hutter, gezginlere güzel su ikram etmek Türkler için herşeye değerdir der (Hutter, *Aynı eser,* s.104).

[4] Korn, *Aynı eser,* s.146.

[5] Hajnal, *Aynı eser,* s.257.

[6] Hajnal, *Aynı eser,* s.256.

Mülteciler, 11 Kasım 1849'da Plevne'ye vardılar[1]. Plevne'de mültecilerin dikkatini çeken ilk şey, 7 cami, Bulgar kiliseleri ve bir de güzel pazar yeriydi. Plevne, bu sırada, çoğunluğu Türklerden oluşan 8.000 nüfusa sahip bir şehirdi[2]. Burada iki gün kalan mülteciler, muhafızlıklarını yapan kumandandan, Rakocz Ferenc'in arkadaşlarıyla birlikte yaklaşık 130 yıl önce Plevne'de kalmış olduğunu öğrenince duygusal anlar yaşadılar[3]. Mülteci kafilesi, 13 Kasım'da Plevne'den ayrılarak[4], çoğunluğu Türklerden oluşan, 12.000 nüfuslu Losdsa'ya doğru hareket ettiler. Osma Nehri kenarında bulunan bu yerleşim yerinin ressamları özendirecek tabiî bir manzaraya sahip olması, bütün mültecileri derinden etkilemişti[5]. Etrafı üzüm bağları, erik, ıhlamur ağaçlarıyla çevrili olan Tırnova'ya ulaşan kafile, 18 Kasım'da Osman Pazarı'na, 21 Kasım'da da Eski Cuma'ya varmıştı[6].

Tamamıyla Türkler'den oluşan Eski Cuma sakinleri, evlerinden çıkarak mültecileri karşıladılar[7]. Şehrin Paşası büyük bir hürmet ile Kossuth'u kabul etti. Paşa, Kossuth'a büyük bir saygı göstererek olabilecek her türlü eksiklikten dolayı özür dilemişti. Mültecilere dostane duygularını dile getirmekte zorlanan Paşa, Sultan'ın misafirlerinin her türlü ihtiyaçlarının özenle karşılanacağını söyledi. Bununla da yetinmeyerek, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş açacağını bile ifade etti[8]. Eski Cuma'nın Paşası mültecilerin gelişini bütün şehre duyurttu. Moskof'a kafa tutacak kadar cesur olan bu yiğitlerin iyi karşılanmaları ve hoşnut edilmelerini şehir halkından istedi[9]. Kossuth da Paşa'nın bu yaptıklarına karşılık olarak, Osmanlı

---

[1] Hutter, *Aynı eser,* s.105; Korn'in yazdıklarına göre, mülteci kafilesi çoğu kez karlı ve yeşil arazilerden ve bazen de kızgın güneş altında yol alıyordu. Her şey ilk yaratılmış gibiydi. Mülteciler, balta girmemiş ormanlar, yabancı bir doğada sanat ya da insanlık izi olmayan yerlerden geçiyordu. Suların yer yer göl oluşturduğunu, şelalelerin korkunç bir şekilde dağlardan aktığını ve kaya parçalarını yüksekterden yuvarlayıp önünde bulunan her şeyi beraberinde götürdüğünü ifade eder (Korn, *Aynı eser,* s.147).

[2] Korn, *Aynı eser,* s.148.

[3] Hutter, *Aynı eser,* s.105; Korn, *Aynı eser,* s.148.

[4] Korn, Plevne'den Şumnu'ya kadar olan yolculuklarını şöyle anlatır: Yolumuz 13 Kasım'da tepesi karla örtülü ve göklere kadar yükselen dağlara düştü. Korkunç bir soğukta bu yüksek dağlara tırmandık. Atlarımız ve öküzlerimiz bu dik yamaçtan çoğu kez kayıp düşüyorlardı. Bu yüzden onlara yol kazmak zorunda kalıyorduk. Yollar o kadar dardı ki, yanlış bir adımla uçurumdan aşağı yuvarlanıyorduk. Bu macera dolu günlerimiz 10 gün sürdü ve 21 Kasım'da Şumnu'ya vardık (Korn, *Aynı eser,* s.148-149).

[5] Hutter, *Aynı eser,* s.106.

[6] Hutter, *Aynı eser,* s.112-113.

[7] Hutter, *Aynı eser,* s.113.

[8] Hajnal, *Aynı eser,* s.257.

[9] Hutter, *Aynı eser,* s.113. Zira, Türkler Rus aleyhtarı olan kişilere hizmet etmekten ve sunmuş oldukları hizmetlere karşı ücret almamaktan zevk alırlardı (Korn, *Aynı eser,* s.146).

Devleti'nde pek az vakit geçirdiklerini, fakat, burada kaldıkları iki üç saatin hepsinden daha güzel olduğunu söylemişti. Paşa'nın kendilerini kabul etmesindeki soyluluk, misafirperverlik ve yurtseverlik ruhunu Sultan'a ileteceğini de sözlerine ekledi. Paşa da Kossuth'a teşekkürlerini sundu[1].

Eski Cuma'yı 22 Kasım'da terk eden mülteciler, aynı gün Şumnu'ya ulaşmıştı[2]. Mülteciler Şumnu'ya vardıkları gün Bâbıâli'ye gönderdikleri mektupta, yolculukları boyunca her türlü ihtiyaçlarını karşılama cömetliği gösteren Osmanlı Devleti'ne teşekkürlerini sunmuşlardı[3].

G-Nakil Olayının Malî Yönü

Mültecilerin Vidin'den Şumnu'ya yaptıkları yolculuk boyunca Osmanlı Devleti'nin gerek kendileri gerekse hayvanları için yaptığı harcamaların miktarı bilinmektedir[4]. Buna göre, mültecilere yapılan harcamlar şöyleydi:

Yardımın Yapıldığı Yer	Tarihi	Kimlere verildiği	Tayinat Bedeli (Kuruş)	Çeşitli Masraflar (Kuruş)
Vidin'den Şumnu'ya	1-22 Kasım 1849	Kossuth ve 146 Mülteci		20.267
Vidin'den Şumnu'ya	1-22 Kasım 1849	Mülteci beygirleri için		20.439
Eski Cuma'dan Şumnu'ya	19-20 Kasım 1849	Ferhad ve İsmail Paşa refâkatinde olan mülteciler için kiralanan hayvanlara verilen		1.230
Vidin'den Şumnu'ya	1-20 Kasım 1849	Macar mültecilerden Müslüman olan zâbıtân ve neferâta	20.780	1.625
Vidin'den Şumnu'ya	1-20 Kasım 1849	Murad Paşa Ferhad Paşa ve İsmail Paşa maiyyetinde bulunan 253 nefer Müslüman mülteciye		12..209
Vidin-Şumnu	1Ekim-20 Kasım	Mülteci hayvanlarına		66.116
Vidin'den Şumnu'ya	31 Ekim-22 Kasım	Araba ve kiralık hayvanlara		2.931
Vidin'den	30 Ekim-21	785 Leh mülteciye		22..934

[1] Hutter, *Aynı eser,* s.113.
[2] Korn, *Aynı eser,* s.149; Hutter, *Aynı eser,* s.115; Eszlary, *aynı makale,* s.442. Mülteciler Şumnu'ya vardıklarında, onları karşılamak için hiçbir tören ya da ona benzer bir şey yapılmamıştı (Hutter, *Aynı eser,* s.126).
[3] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:51, s.542.
[4] BOA., ML.MSF., Nr. 8890, 1265.11.26.

Şumnu'ya	Kasım 1849			
Eski Cuma'da	Bir gece zarfında	Araba ve kiralık hayvanlar için		1.741

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞUMNU KAMPI

Başta Kossuth olmak üzere bir çok mülteci şefinin yaklaşık üç ay kaldıkları Şumnu şehrinin o dönemi hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. Mültecilerin Şumnu'ya geldikleri sırada şehrin nasıl bir durumda olduğunu onların hatıralarından öğreniyoruz.

Şumnu, Kuzey Balkanların eteklerinde, kuzeyinde üzüm bahçeleri güneyinde ise verimli topraklarla çevrili bir yerdedir[1]. İncelediğimiz üç mültecinin hatıralarında verdikleri bilgilere göre, bu tarihlerde Şumnu'nun nüfusu, 12.000 Bulgar, 5.000 Ermeni ve 500 Yahudi ve geri kalanlar Türk olmak üzere toplam 50.000 civarındadır. Türk olmayan unsurlar, şehrin varoşlarında oturmaktadırlar[2]. Değişik dinlere mensup olan bu insanların kendilerine ait ibadethaneleri vardı[3]. Bizans stilinde inşa edilen Ulu Cami ve 23 minaresi ile diğer camiler şehre sevimli bir görüntü veriyordu[4]. Şumnu pazarı çok canlıdır; kumaş, deri ve bakır alış verişi çok yaygındı. Aynı zamanda dokumacılık ve ipek işlemeciliği de gelişmiştir. Şumnu bakırcılarının işledikleri bakırlar, doğuda meşhurdur[5]. Şumnu'ya Avrupaî tarzda resmi binalar inşa edilmişti[6]. Şehre güzel bir görünüm veren bu yapılar, Prusyalı mühendisler tarafından yapılmıştı[7]. Şumnu, her zaman için, İstanbul'a açılan kuzey kapısının anahtarı olmuştur. Fakat şehir, bu tarihlerde eski savunma gücünden uzaklaşmıştı[8]. Uzunluğu yaklaşık birbuçuk İngiliz mili olan Şumnu'nun genişliği ise onbeş dakika ile yarım saat arasında değişmektedir[9].

---

[1] Philipp Korn, *Kossuth und die Ungarn in der Türkei*, Hamburg und New York 1851, s.151.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.151; Joseph Hutter, *Von Orsova bis Kutahia*, Braunschweig 1851, s.118.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.151; Hutter, *Aynı eser*, s.115.
[4] Korn, *Aynı eser*, s.151.
[5] Korn, *Aynı eser*, s.151; Hutter, *Aynı eser*, s.120.
[6] Korn, *Aynı eser*, s.151.
[7] Hutter, *Aynı eser*, s.119.
[8] Şumnu, Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya'ya karşı yaptığı savaşlarda bir üs görevi görmüştü ve Ruslar bu şehrin önünde üç kere durdurulmuştu. Türklerin, 1774'te Romanzoff'un ordularını ve 1810'da Rusları püskürttükleri yer burasıydı. Yine 1828'de Karadeniz kıyısında Rusların tehdidi altında olan Varna'nın yardımına Hüseyin Paşa buradan koşmuştu (Hutter, *Aynı eser*, s.116; Korn, *Aynı eser*, s.152).
[9] Hutter, Şumnu'nun nüfusu ile yüzölçümünü bir Avrupa kentiyle karşılaştırıldığında nüfusun, yüzölçümüne göre çok fazla olduğunu söyler ve bu kadar insanın, buraya nasıl sığdığına

A. Mültecilerin Şumnu'ya Yerleştirilmesi

Mülteciler, Vidin'de olduğu gibi Şumnu'da da büyük bir içtenlikle karşılandılar[1]. Ancak, bir kısmı kendileri için hazırlanan kışlalarda kalmak istemediler. Kalacakları kışlaları beğenmeyen mülteciler, kendilerine ayrı oturma yeri tahsis edilmesi için Faik Bey'e başvurdular. Diğer taraftan, bazıları, Şumnu'ya eşleriyle beraber gelmişti. Bunların diğer mültecilerle aynı kışlada kalmaları uygun değildi[2]. Bu yüzden eşleri yanlarında olanlar da şikayetlerini Faik Bey'e ileterek, sorunun çözümlenmesini istemişlerdi. Hatırlanacağı üzere Faik Bey'e verilen talimatta, ondan Şumnu'ya nakledilecek mültecilerin kalacakları yerleri en iyi şekilde tanzim etmesi istenmişti. Böylesi bir istekle karşılaşan Faik Bey, mültecilerin Şumnu kampı hakkındaki itirazlarıyla, eşleriyle birlikte gelenlerin durumunu Seraskerliğe iletmiş ve bu hususta nasıl bir tedbir alınması gerektiğini sormuştu[3]. Sadâret, gelen şikayetleri hemen değerlendirdi. Ancak, kısa sürede Şumnu'ya gelen bu kadar insana ayrı ayrı konak tahsis etmek oldukça zordu. Bu yüzden Sadâret, mültecilerin şimdilik ikametleri için hazırlanan kışlada kalmalarının uygun olacağına karar verdi. Yine verilen karar gereğince, bu yerleştirme geçici olacak ve mülteciler en kısa zamanda, daha güzel ve münasip konaklara yerleştirileceklerdi[4]. Kısa sürede yeni ikametgah hazırlanamayacağını da dikkate alan Sadâret, bu kararın Faik Bey tarafından mültecilere tatlılıkla anlatılmasını uygun görmüştü[5].

Diğer taraftan eşleriyle birlikte gelenlerin öbür mültecilerle aynı yerde kalmaları uygun olmayacağı gerekçesiyle, şehir içinde kiralanacak konaklara yerleştirilmeleri sağlanacaktı. Ancak, şehir merkezinde eşleriyle birlikte kalacak olanların firar etme ihtimalleri olduğundan Faik Bey'den bu hususa özellikle dikkat

---

hayret eder. İşin ilginç yanı, bütün insan fazlalığına rağmen şehirde, hala çok büyük hipodromların inşa edilebilecek kadar yerin kalmış olmasıydı (Hutter, *Aynı eser*, s.118).

[1] Vahot Imrefi, *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*, Leipzig 1851, s.217.

[2] BOA., DUİT., 75-1/52-2 Serasker Paşa'nın Sadaret'e takdîm ettiği 27 Z 65/13 Kasım 1849 tarihli tezkire.

[3] BOA., DUİT., 75-1/52-2.

[4] BOA., DUİT., 75-1/52-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 6 M 66/22 Kasım 1849 tarihli arz tezkiresi.

[5] BOA., DUİT., 75-1/52-1.

etmesi istenmişti[1]. Alınan bu kararlar hemen uygulanmaya başlandı. Faik Bey, evli mülteciler için şehir merkezinde evler kiraladığı gibi, askerlere de kışlada soğuk kış mevsimini rahat geçirebilecekleri bir ortam hazırlamıştı[2]. Bir müddet sonra, subayların da şehirde ev tutmalarına izin verdi. Böylece kışlada sadece askerler kalmağa devam etti[3]. Ancak hemen ifade etmek gerekir ki, alınan bu tedbirlere rağmen, mültecilerin kamp hakkındaki şikayetleri hiç eksik olmamıştı[4].

Murad Paşa (Bem) diğer din değiştirenlerle birlikte sipahi kışlasına, Hıristiyan Polonyalı ve Macarlar ise piyade kışlasına yerleştirildiler. Piyade kışlasında ayrıca, Polonya birliğinin komutanı Zamoski ile Macar birliğinin komutanı General Perczel ikamet ediyordu[5].

Şumnu'da en rahat ve en güzel ev, Kossuth'a tahsis edilmişti. Maviye boyanmış bu ev, kabul, çalışma ve yatak odaları ile bir mutfaktan oluşuyordu. Aynı zamanda bu eve bir de hizmetçi tayin edilmişti[6]. Evde Kossuthla beraber yaveriyle tercümanı da bulunuyordu[7]. Kossuth, bu evde çalışıyor ve mülteciler için İstanbul'a ve öteki Avrupa başkentlerine mektuplar gönderiyordu[8]. İmrefi, Kossuth'un kaldığı evi lüks olarak nitelendirir ve bir zamanların Macaristan devlet başkanının bu evde rahat ve sade bir hayat sürdürdüğünü belirtir[9]. Bu arada Şumnu'daki Avusturyalı ajanlar da Kossuth'u öldürmek amacıyla, bu eve gizli bir giriş bulabilmek için sürekli çalışıyorlardı[10].

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/52-1. Faik Bey, Kütahya, Halep ve Malta'ya gönderilen mülteci taifesinin Şumnu'yu terketmesinden sonra da burada kalmıştır. Zira, adı geçen yerlere giden mültecilerden sonra birçok mülteci Şumnu'da kalmıştı. Faik Bey, Şumnu'daki mülteci varlığının tamamen dağılmasına kadar burada kalmıştır. Hutter, onun mültecilere yaptığı muamelelerden övgüyle söz eder (Hutter, *Aynı eser*, s.130).

[2] Hutter, *Aynı eser*, s.130.

[3] Hutter, *Aynı eser*, s.130.

[4] Korn ve Hutter hatıralarında Şumnu kampı ile ilgili şikayetlere geniş yer verirken, İmrefi, bu konu üzerinde hiçbir malumat vermez. Mültecilerin Şumnu'daki kamp yerlerine şikayetleri için bkz. Hutter, *Aynı eser*, s.126-135; Korn, *Aynı eser*, s.169-174.

[5] İmrefi, *Aynı eser*, s.218.

[6] Korn, *Aynı eser*, s.152.

[7] İmrefi, *Aynı eser*, s.219.

[8] Korn, *Aynı eser*, s.152-153.

[9] İmrefi, *Aynı eser*, s.218.

[10] Korn, *Aynı eser*, s.153.

B. Perczel'in Kossuth'a Muhalefeti

Perczel kardeşler, daha Vidin'de iken sessiz de olsa Kossuth'a karşı hareket etmeğe başlamış ve Şumnu'da bu tutumlarını açıkça ortaya koymuşlardı. Bunlar, mülteciler arasında muhalif bir grup oluşturmaya çalışıyorlardı. Fakat bu girişimlerinde pek başarılı olamadılar[1]. Ancak Şumnu'da meydana gelen bir olay, onların ümitlerini artırdı. Faik Bey, mülteciler arasında daha iyi bir koordinasyon sağlamak amacıyla Macarların yönetimini Perczel kardeşlerden Moris Perczel'e vermişti. Kamp yönetimi ve sorumluluğunun her yönüyle kendine verildiğini zanneden Perczel de, Kossuth'a karşı çoktanberi içinde saklı tuttuğu kinini ortaya koyarak düşmanca hareketlere başladı[2]. İlk iş olarak Kossuth'a sert bir mektup yazıp, mültecilerin kumandasının kendisinde olduğunu, bu sebeple Kossuth'un artık onların problemleriyle ilgilenmemesi gerektiğini belirtti[3]. Perczel'in bu tavrından sonra, Macaristan'ın düşüşünü, Görgei'nin ihanetini, Şumnu'da yaşanan sıkıntıların ve bununla birlikte akla gelebilecek herşeyin sorumluluğunu Kossuth'a yükleyen bir grup oluştu[4]. Fakat Perczel'in bu davranışı mülteciler arasında en düşük rütbelisinden en yüksek rütbelisine kadar kınandı. Kossuth'a muhalif olarak ortaya çıkan grubun dışında hiçkimse onun emrine uymamıştı. Mülteciler, aralarında Kossuth var oldukça başka bir kumandan istemediklerini ve onu tanımayacaklarını açıkladılar[5].

---

[1] Hutter, *Aynı eser*, s.254.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.153.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.220; Korn, *Aynı eser*, s.154.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.220; Korn, *Aynı eser*, s.154.
[5] Korn'e göre, mülteciler, Kossuth'a hiçbir sonuca varmayacak suçlamalarda bulunmak istemiyorlardı. Zira, mülteciler, toplumun ona neden değer verdiğini, onun Macar Devleti'nin ve ordusunun kurucusu olduğunu, ihtiyaç anında yüzbinlerce insanın zevkle savaşa gittiğini, konuşmalarının Avusturya İmparatorunu nasıl titrettiğini, Rus Çarını da az düşündürmediğini çok iyi biliyorlardı. Bütün bunlara ek olarak o, milyonlarca altın ve gümüşe sahip olacakken anavatanı kurtulur ümidiyle tahtını Görgei'e bırakmış ve fakir bir şekilde Osmanlı Devleti'ne gelmişti. Bu sebeple mültecilerin Kossuth'u bırakıp, Perczel'in etrafında toplanmaları ve onun emirleri doğrultusunda hareket etmeleri oldukça zordu (Korn, *Aynı eser*, s.154-155). Diğer taraftan Moris Perczel'in fikirleri genellikle radikal bulunuyordu. Hutter, Kossuth ile Görgei arasındaki ilişkiler hakkındaki görüşlerinde Perczel'i her yönden haklı bulur. Hutter'e göre, eğer Perczel'e sorulsaydı birçok konuda Kossuth'dan doğru karar verebilirdi (Hutter, *aynı eser*, s.245).

Diğer taraftan Perczel ve taraftarlarının bu isteği, Türkler arasında da rağbet görmedi. Faik Bey, mültecilerin kumandasını Kossuth'dan almayı hiç düşünmediğini açıkladı. Böylece, Faik Bey'in Perczel'i sadece kışla kumandanı yaptığı ortaya çıktı ve mesele aydınlığa kavuştu[1]. Ancak Perczel kardeşler, uzun süre Kossuth ile dargın kalmışlardı. Bu dargınlık Kütahya'ya kadar sürmüştü. Fakat orada desteksiz kaldıkları için tekrar Kossuth ile aralarını düzeltmeğe çalıştılar[2].

C. Mültecilerin Kütahya'ya Gönderilme Kararı ve Bu Karara Gösterilen Tepkiler

Mülteciler ve özellikle de önderleri, Şumnu'ya büyük ümitlerle gelmişlerdi. Onlar, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında, mülteciler meselesi yüzünden, bir savaşın çıkacağını düşünüyor ve bu savaşın, Macaristan'ın özgürlüğünü elde etmesi için iyi bir fırsat olacağı kanaatini taşıyorlardı. Kossuth ve çevresindekiler, Avusturya'nın ileride hiçbir devletle işbirliği yapamayacağından emindiler. Avusuturya'nın, yandaşlarını kaybeder kaybetmez parçalanacağını ve Macarların yeniden bağımsızlıklarına kavuşacaklarını düşünüyor, dünyanın da Avusturya'yı bu gözle gördüğüne inanıyorlardı. Bu sebeple Kossuth, Macar özgürlük savaşının yeniden başlayacağı hususunda mültecilerin umutlarını hep canlı tutmağa çalışıyordu. Diğer taraftan, mültecilerin büyük çoğunluğu, mülteciler meselesinden dolayı Avrupa diplomasisinde meydana gelen büyük hareketliliğin ve telaşın sona ereceğine ve Avrupa'da lehlerine oluşan coşku ve desteğin biteceğine inanmıyordu. Kısaca, mülteciler açısından her şey, Şumnu'ya gelmeden önce yolunda gidiyordu. Ancak, Osmanlı Devleti, Rusya, Avusturya, İngiltere ve Fransa arasındaki diploması trafiği, onların istediği gibi gelişmemekteydi. Bu meselede en fazla görültü koparan Rusya'nın, Polonyalı mültecileri iade talebinden vazgeçip onların sınırdışı edilmeleriyle yetineceği, Fuad Efendi tarafından Bâbıâli'ye iletilmişti. Rusya'nın mülteciler meselesindeki politikasını değiştirdiği yolundaki haberlerin Şumnu'ya ulaşması, mülteci önderleri üzerinde derin bir hayal kırıklığı yaratmıştı.

Çok daha önemli başka bir gelişme ise mültecilerin, Şumnu'ya vardıkları

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.155.
[2] Hutter, *Aynı eser*, s.245.

gün, Kossuth ve arkadaşlarının Asya'ya gönderilip orada koruma altına alınacakları haberini duymuş olmalarıydı[1]. Gerçekten de Stürmer, Bâbıâli'ye sunmuş olduğu ve Avusturya'nın yeni taleplerini içeren 5 Kasım 1849 tarihli notasında, Osmanlı topraklarında bulunan Macar mültecilerinin iadesi talebinden, iki devlet arasındaki dostluk ve iyi komşuluk bağlarının devamı için vazgeçtiğini iletmişti[2]. Buna karşılık Âlî Paşa da, Macar mültecilerinin Kütahya'ya gönderilip Avusturya aleyhine hiçbir faaliyette bulunamayacak şekilde muhafaza edileceklerini Stürmer'e garanti etmişti[3]. İstanbul'daki bu gelişmeler, Macar Elçisi Gyula Andrassy tarafından 19 Kasım 1849'da Kossuth'a iletildi[4].

Kuşkusuz, bu haber, mülteciler arasında şaşkınlığa sebep olmuştu. Bu habere inanmak, onlar açısından hiç de kolay değildi. Gerçekten de Şumnu kampında yaşanan ilk günlerle ilgili belgeler, Asya'ya yerleştirilmeleri haberinin mülteciler üzerinde ne kadar sarsıcı tesir uyandırdığını çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin, Kossuth, "*saygıdeğer hükümet yöneticimizi Asya'ya göndermek istiyorlar*" diye yazan katibine, "*bizi oraya ancak prangalarla götürebilirler*"[5] diye cevap vermişti. Kossuth'un Şumnu'dan yaptığı yazışmaların hemen tamamı elimizdedir. Sözkonusu yazışmalara bakılarak denilebilir ki, Kossuth, mültecilerin Anadolu'ya gönderilmeleri kararını değiştirmek için olağanüstü çaba göstermişti. Hatta onun, değişik konularla ilgili yazdığı mektuplarda bile bu konu üzerinde sık sık durduğu görülmektedir. Elimizde, sadece Kossuth'un değil, birçok mülteci şefinin Kütahya'ya gitmeğe karşı olduğunu gösteren belgeler mevcuttur. İleride değinileceği gibi, mültecilerin çoğu, Anadolu'da herhangi bir yere yerleştirilme kararını, Macaristan'ın Avusturya karşısında aldığı yenilgiden daha büyük bir felaket olarak değerlendirmişlerdir.

Polonyalı mültecilere gelince; onların durumu Macarlara göre farklıydı. Onlar, Osmanlı Devleti'nin herhangi bir yerinde koloni halinde yaşamak

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:50, s.541 Gyula Andrassy'nin Kossuth'a gönderdiği 19 Kasım 1849 tarihli mektup.

[2] BOA., DUİT., 75-1/46; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:155, s.722; Refik, *Aynı eser*, s.123-124.

[3] BOA., DUİT., 75-1/46; BEO. A. DVN.DVE 14-89; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:158, s.776; Refik, *Aynı eser*, s.131-132.

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:50, s.541. Andrassy'nin mektubu yazdığı tarihte Kossuth henüz Şumnu'ya gelmemişti.

[5] Hajnal, *Aynı eser*, s,258.

istiyorlardı. Yine onların gözetim altında tutulacakları yerle ilgili hiçbir itirazları da yoktu.

Bu haberin duyulması üzerine, Batthianyi ve Perczel, Şumnu'ya varmalarının ertesi günü, bir araya gelip durum değerlendirmesi yaptılar. Perczel de ötekiler gibi Vidin'den büyük ümitlerle Şumnu'ya gelmişti. Mültecilerin Kütahya'ya gönderilecekleri haberi onun üzerinde de olumsuz etki yapmıştı. Neticede hep birlikte Osmanlı Hükümeti'ne bir mektup yazmağa karar verdiler ve bütün mülteciler adına, Perczel ve Batthianyi, 22 Kasım 1849'da Sultan'a sunulmak üzere bir mektup kaleme aldılar[1].

Mektubun ilk bölümünde, kısaca Türk-Macar ortak geçmişinden ve Macarların Türk halkına duyduğu sempati ve yardım beklentisinden söz edilmekteydi. Daha sonra, Vidin'den Şumnu'ya kadar olan yolculukları boyunca ihtiyaçlarını karşılama cömertliği gösteren Sultan Abdülmecid'e minnet ve şükran duyguları iletiliyordu. Osmanlı Devleti'nin kendileri için yaptığı fedakarlıktan dolayı Türklere karşı var olan sempatinin giderek arttığı; Avusturya ve Rusya'nın isteklerine karşı gelmesinden dolayı tüm mültecilerin Osmanlı Devleti'ne ümit bağlamasına vesile olduğu üzerinde duruluyordu. Onlara göre, mültecilerin Osmanlı Devleti'ne sempatiyle bakmalarının başka sebepleri de vardı. Bunlardan ilki, Türkler ve Macarların soybirliğine sahip olması, diğeri de Türklerin başlangıçtan beri Macaristan'ın haklı davasının yanında yer almasıydı. Yine onların ümitlerini bağladığı Osmanlı Padişahı, mültecilerin iadesini isteyen iki güce meydan okumak suretiyle, Macaristan'a karşı beslediği iyi niyet duygularını en açık şekilde göstermişti[2]. Mektubun en ilginç yeri, mültecilerin Osmanlı Devleti'ni Avusturya'ya karşı savaşa çağırmalarını dile getiren şu satırlardı:

"*Her an Türk toplarının sesini duymayı bekliyoruz. Eski zamanlarda olduğu gibi Viyana surları önünde Macar yurtseverlerinin bayraklarıyla Osmanlı bayraklarının bir arada dalgalandığı zamanı özlüyoruz. Dağlar Erdel tepelerinde hilalin dalgalanmasını görme ümidi içerisinde*"[3].

---

[1] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:51, s.542-546. Perczel ve Batthianyi'nin Sultan Abdülmecid'e gönderdikleri 22 Kasım 1849 tarihli mektup.
[2] Hajnal, Aynı eser, belge no:51.542-543.
[3] Hajnal, *Aynı eser,* belge no:51, s.543.

Bâbıâli, Avusturya'ya savaş açarsa, yeni zaferler kazanacağı ifade edilmekteydi. Bütün kurtuluş ümitlerini Osmanlı Devleti'ne bağlayan Macarlar, böyle bir savaşta Osmanlıya yardım etmek için son damlasına kadar kanlarını dökmeğe hazır olduklarını vurguluyorlardı[1].

Mektubun ikinci bölümünde, Padişah Hazretleri tarafından kurtarılmayı hasretle beklerken, Avusturya'nın isteği üzerine, Anadolu'da bir vilayette yerleştirilmeleri haberinin mülteciler üzerinde yol açtığı olumsuz etkilerdan söz ediliyordu. Onlara göre, ne Görgei'nin hainliği, ne de Komoron'un düşmesi bu haber kadar kendilerini olumsuz etkilememişti. Rusya ve Avusturya'nın işgalinden kurtulmayı amaçlayan Macaristan'ın ümidini, mültecilerin Anadolu'da yerleştirilmeleri haberinin tamamen ortadan kaldıracağı belirtiliyordu[2]. Onlara göre, Avusturya ile böyle bir anlaşma yapılırsa, Bâbıâli, mülteciler meselesinde Avurpa'nın güçlü devletleri nazarında elde ettiği tüm prestijini, sempatisini ve şansını kaybedecekti. Böyle bir gelişme ise, Rusya'nın kutlayacağı en büyük zafer olacaktı[3]. Abdülmecid böyle bir davranışta bulunursa, Rusya ve Avusturya adına Macarların gardiyanlığını yapmış ve kendi kendini aşağı seviyelere düşürerek kendisine minnettarlık ve umutla bağlananların hayallerini boşa çıkarmış olacaktı. Dahası Osmanlı Devleti'nin, mültecilerin Türkiye topraklarına sığındığı andan bu vakte kadar, yaptığı fedakarlıklar ve özellikle Rusya ve Avusturya'ya karşı verdiği diplomasi savaşı tamamen boşa çıkacaktı. Bunun sonucu olarak da Bâbıâli, mültecilerin Avusturya'nın tehdit ettiğinden daha kötü bir duruma düşmelerine sebep olacaktı. Bunlara ilaveten, kendisine minnettarlık ve umutla bağlanan mültecilere böyle bir davranış ortaya koyması durumunda, Abdülmecid'in itibarını kaybedeceği fikrine de yer verilmekteydi[4].

Perczel ve Batthianyi, mektubun sonunda, Padişahın böyle bir şey yapacağına ihtimal vermediklerini belirtiyorlardı. Bununla birlikte böyle bir uygulama yapıldığı takdirde Sultan'a olan güvenlerinin yıkılacağını ve bu kararın kendileri için ölüm fermanı anlamına geleceğini vurguluyorlardı. Anadolu'ya yerleştirilmektense, Osmanlı ülkesini terk etmelerinin kendileri için daha hayırlı

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:51, s.543.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:51, s.544.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:51, s.544.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:51, s.545.

olacağını, zira, içlerinden çıkacak birilerinin Macaristan'ın bağımsızlığı için çalışabileceklerinden söz ediyorlardı[1]. Onlara göre, mültecilerin Şumnu'dan Anadolu'ya sevkedilmeleri, Avusturya'nın kendilerini göndereceği hapishanelerden farksız, hatta daha kötü ve acımasız olacaktı. Sonuç olarak seslerine kulak verilmesi, aksi halde hiç bir mültecinin gönüllü olarak kararlaştırılan yere gitmeyeceği ve bu sevkiyatın ancak zorla yapılabileceği Sultan'a iletilmişti[2].

Bu mektubun üzerinden fazla zaman geşmeden İstanbul'dan Şumnu'ya daha ciddi haberler ulaşıyordu. Gelen haberler, Macar mülteci şeflerinin Kütahya'ya gönderilmesin kesinlik kazandığı ve bu meseledeki son pürüzlerin ortadan kaldırıldığı yolundaydı. Hatta Avusturya Elçisi Stürmer, Kütahya'ya gönderilecek Macar mültecilerinin isim listesini dahi Bâbıâli'ye sunmuştu[3]. Kossuth, mülteci liderleri için iskan yeri olarak Kütahya'nın belirlenmesine kati surette karşı çıktı. O, mültecilerin bölünmemeleri için büyük bir çaba sarfediyordu. Bu sebepledir ki, onun Şumnu da kaldığı süre içerisinde yapmış olduğu yazışmaların büyük bir çoğunluğu Macar ve Polonyalı mültecilerin, bir grup halinde, Avusturya sınırına yakın bir Balkan şehrinde yerleştirilme isteği ile ilgiliydi. Özellikle, İstanbul'da bulunan Macar Elçisi Andrassy ve Czaykowski'ye[4] sürekli mektuplar göndererek, onlardan, kamp yeri olarak tayin edilen Kütahya'nın değiştirilmesi için Bâbıâli nezdinde faaliyette bulunmalarını istemişti.

Bu arada, Andrassy ve özellikle de Czaykowski'nin İstanbul'dan Kossuth'a gönderdiği mektuplar, mülteciler meselesindeki diplomatik gelişmelerin seyri hakkında ona ayrıntılı bilgiler vermekteydi. Her iki diplomat da mektuplarında

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:51, s.545.

[2] Hajnal, Aynı eser, belge no:51, s.545-546.

[3] Stürmer'in Kütahya'ya gönderilecek mültecilerin isimlerini içeren defter için bkz. BOA. DUİT., 75-1/46; Hajnal, *Aynı eser*, belge no: 155, s.773; Refik *Aynı eser*, s.125. Korn, *Aynı eser*, s.183; Imrefi, *Aynı eser*, s.232-233.

[4] Czaykowski, 1808'de Berditschew'de doğmuştur. 1831'de Ukrayna'daki isyana katılmış ve daha sonra Paris'e gitmişti. Adam Czartoryski tarafından İstanbul'da daimi bir diplomatik ajans kurulmuş ve başına Czaykowski getirilmişti. Czaykowski Aralık 1850'de Müslüman olmuş ve Mehmed Sadık ismini almıştır. Kırım Savaşı'nda iki Türk Kazak birliğini kumanda etmişti. Ancak Sadık Paşa, karısının ölümünden sonra tutum değştirdi ve Türk ordusundan istifa etti. Daha sonra 1872'de Kiew'e yerleşmiştir. Ruslara karşı tavizsiz tutumuyla tanınan Paşa, orada tavır değiştirip kendini Ruslara sevdirmeye çalıştı. 1886'da intihar etmişti (*Der Große Brockhaus*, Leipzig 1929, s.313; Paul Ziolowski, *Adampol*, İstanbul 1922, s.37-38; Nigar Anafarta, *Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) arasındaki münasebetlerle ilgili tarihi belgeler*, s.120).

mültecilerin Asya'ya sevk edileceklerinin artık resmi yazışmalarla da kesinleştiğinde birleşiyorlardı[1]. Bu mektuplarda dikkate değer diğer önemli bir nokta da, Osmanlı Devleti'nin mültecilere karşı ısrarlı bir şekilde iyi niyet beslediğinin özellikle vurgulanmasıydı. Czaykowski'nin Kossuth'a gönderdiği mektuplar, genellikle sert ve onun kamp yeri hakkındaki düşüncelerine karşı bir üslupla kaleme alınmıştı. Fakat, o, umut uyandırabilecek olayları da vurgulamaktan kaçınmıyordu.

Kossuth, ilk mektubunu Şumnu'dan 24 Kasım 1849'da Andrassy'e göndermişti[2]. Bu mektupta o, Avusturya'ya iade edilmelerinin Anadolu'ya gönderilmekten daha iyi olacağını yazmaktaydı. Kossuth, Kütahya'ya gönderilme kararının, mültecilerin bütün ümitlerini yok etmenin yanı sıra, Avusturya için bitmemiş olan Macaristan'ın işgalini tamamlamak anlamına geleceğini iddia ediyordu. Ona göre, mülteciler meselesinde Avusturya'nın politikasını Stürmer değil, bilakis Rusya belirliyordu. Yine ona göre, Avusturya, Osmanlı Devleti için ne dost olarak yararlı, ne de düşman olarak zararlı olabilecek bir ülkeydi. Fakat Bâbıâli, uysallık gösterdiği sürece Avusturya zararlı olabilirdi. Bâbıâli'nin, mültecileri Kütahya'da gözetim altında tutmak suretiyle, kendini Avusturya'nın bir hapishanesi hükmüne sokmasını anlayamadığını Andrassy'e yazmıştı[3]. Kossuth, mülteciler meselesinde oldukça âlicenap ve kendinden emin bir politika izleyen Osmanlı Devleti'nin böyle bir karar almasını şaşkınlıkla karşılar. Asya'ya gönderilmelerine dair haber Macaristan'a ulaştığı an, Osmanlı Devleti'ne karşı oluşan sempatinin nefrete dönüşeceğini savunan Kossuth, bu durumda Bâbıâli'nin müttefik yerine düşman kazanacağı görüşündeydi[4].

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, s.262.

[2] Bu mektup aynı zamanda Andrassy'nin 19 Kasım 1849'da Kossuth'a gönderdiği mektuba bir cevaptır.

[3] Kossuth, Osmanlı Devleti'nin mültecileri Kütahya'ya göndermekle Rusya karşısında mülteciler meselesi yüzünden kazanmış olduğu güçlü durumu kaybedeceğini iddia ediyordu. Ona göre, Türkiye, en geç bahara kadar Rusya'ya savaş açmazsa, Avrupada'ki çöküşü çok hızlı olacaktı. O, Bâbıâli savaşa karar vemesi halinde İngiliz ve Fransız filolarının Osmanlı Devleti'ne yardım edeceğine inanıyordu. Ayrıca, Rusya ve Avusturya'ya karşı açılacak bir savaşta, yüreği vatan için çarpan Macarların vereceği desteğin de hesaba katılması gerektiği üzerinde duruyordu. Kossuth mektubunda her Macarın savaş için kararlı olmasını, yine her Macar çocuğunun Türk ordusunun görünmesi için dua etmesini arzulamaktadır. (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:52, s.547).

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:52, s.547

Bu arada Kossuth, mültecilerin Kütahya'ya gönderilmeyecekleri yolunda İstanbul'da ümit verici gelişmeler olduğunu haber almıştı[1]. Ulaşan bu habere göre, mülteciler Kütahya yerine Filibe'de gözetim altında tutulacaklardı. Ancak, buraya gönderilecek mültecilerin sayısı 30-35 kişi olacaktı[2]. Mültecilerin Asya'ya gönderilmelerine karar verilmesinden birkaç gün sonra bu haberin Şumnu'ya ulaşmasının Kossuth üzerinde olumlu bir etki yaptığı muhakkaktır. O, mültecileri olabildiğince kendi etrafında toplamaya çalışıyordu. Kossuth, İstanbul'dan gelen bu sevindirici haberi bütün mültecilere duyurmuştu. Çünkü, büyük ümitlerle Şumnu'ya gelen mültecilere yeni bir coşku ve ruh vermek artık kolay olmuyordu.

Mültecilerin Kütahya yerine Filibe'ye yerleştirileceği haberi Şumnu'daki mülteci kampında olumlu bir hava yarattıysa da, Kossuth'un başka konularda da itirazları vardı. O, mültecilerin hep birlikte Filibe'ye gönderilmesini istiyordu. Aksi halde diyordu Kossuth, 30-35 kişilik bir grubun gönderilip diğerlerinin kaderlerine terk edilmeleri hiçbir avantaj sağlamayacak[3]. O, Avusturya'nın asıl amacının, 30-35 kişilik bir mülteci grubunu sürekli kendi ülkesinin dışında tutmak olduğunu düşünüyordu. Bu şekilde bölünen mültecilerin, milliyetçilik hareketlerinde bulunamayarak pasif duruma geleceklerı konusunda ciddi endişeleri vardı[4]. Bu endişe sebebi iledir ki, Kossuth, 3 Aralık 1849'da Czaykowski'ye gönderdiği mektupta, bütün mültecilerin bölünmeden bir arada tutulmalarının çok önemli olduğunu Bâbıâli'ye anlatmasını rica etmişti. Çünkü ona göre, bir savaş durumunda mülteciler, ancak bir bütün oldukları zaman Osmanlı Devleti'ne destek verecek bir güç olabileceklerdi. Kossuth, bütün mültecilerin Filibe'ye gönderilmesi kararı alınırsa bundan mutluluk duyacağını, aksi takdirde Şumnu'da kalmalarının kendileri açısından daha iyi olacağını düşünüyordu. Eğer bu seçeneklerden hiç biri gerçekleştirilemezse, Macar mültecilerine bölünmeden Avrupa ile kolayca iletişim kurabilecekleri bir yerin gösterilmesini Bâbıâliye iletmesini istemişti[5]. Kossuth,

---

[1]Hajnal, *Aynı eser*, belge no:55, s.552 Kossuth'un Czaykowski'ye gönderdiği 3 Aralık 1849 tarihli mektup.

[2]Mülteci şeflerinden 30-35 kişinin Kütahya yerine Filipe'ye gönderileceklerine dair Andrassy'nin Kossuth'a gönderdiği mektub elimizde yoktur. Ancak, bu bilgileri Kossuth'un Czaykowski'ye gönderdiği mektuptan öğreniyoruz.

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:55, s.552-553.

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:55, s.553.

[5] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:55, s.553.

ayrıca Czaykowski'den Filibe'ye gönderilecek mülteci şeflerinin listesini ve bu olayın ne zaman gerçekleşeceğini de bildirmesini istiyordu[1].

Kossuth, mültecilerin toplu kamp yapmaları konusunda özellikle ısrar ediyordu. Çünkü, mülteciler dağılırlarsa asla bir daha toparlanamazlardı. Zaten mültecilerin önemli bir kısmı Vidin'den geri dönmüştü. Bir kısmı ise çeşitli Avrupa ülkelerine dağılmıştı. Şumnu'daki mültecilerin dağılması halinde de Macaristan için bütün ümitler bitmiş olacaktı. Mültecilerin parçalanmasının Avusturya'nın bir oyunu olduğunu düşünen Kossuth, bunu önlemek için de her yola başvuruyordu. Bu amaçla bu sırada İstanbul'da bulunan Guyon'a da bir mektup göndermişti. Kossuth, 7 Aralık 1849 tarihli bu mektubunda, İngiliz elçisi Canning'in Macar mültecileri lehine daha dinamik hareket etmesi için Guyon'dan elçiye baskı yapmasını istiyordu. Mültecilerin ancak birlikte oldukları zaman kendi ülkeleri ve Osmanlı Devleti'ne yararlı olabilecekleri kanaatindeydi. Ayrıca Macarların hedeflerini gerçekleştirmeleri açısından Osmanlı Devleti'nden daha uygun bir yerin olmayacağını düşünüyordu. Kossuth, mültecilerin bir bütün olarak kendi önderliğinde, Avrupa ile kolayca iletişim kurabilecekleri bir yerde toplanmalarını istiyordu. Ayrıca Kossuth'un Guyon'dan bir ricası daha vardı. O da yayın organları vasıtasıyla Macarlar lehine etkili bir kamuoyu oluşturulmasıydı[2].

Bu arada beklenmedik bir gelişme oldu ve Macar elçisi Andrassy, 1849 yılı kasımının sonlarında İstanbul'dan ayrıldı. Aslında Kossuth, Macar elçisi Andrassy'den beklediği verimi alamamıştı. Andrassy, Macar meselesini gerekli mercilere iyi bir şekilde anlatamamıştı. Oysa, Kossuth'a göre bu mesele ses getirmeliydi. Macar milletinin gücünü ve bağımsızlık isteğini bütün dünyaya göstermeli ve kendisine yakışır bir şekilde dünya siyaseti içerisinde yer almalıydı[3]. Bu bakımdan Andrassy'e önemli görevler düşüyordu. Bununla birlikte, o, görevden alınmamış, bilakis kendi isteği ile İstanbul'dan ayrılmıştı. Kossuth'a göre Andrassy, Stürmer'in Bâbıâli'ye sunduğu listede adının olduğunu öğrenip kendini

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:55, s.553.

[2] Kossuth, ayrıca Guyon'dan İngilizce ve Fransızca sözlük istemişti. Bunun yanında taktik ve strateji kitaplarına ihtiyacı olduğunu yazmıştı. Kendisinin çok hasta olduğunu, çocukları ve eşinin akibeti hakkında bir haber alamadığını Guyon'a iletmişti. (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:58, s.556-557 Kossuth'un Henningsen'e gönderdiği 23 Aralık 1849 tarihli mektup).

[3] Hajnal, *Aynı eser*, s.264.

tehlikede gördüğünden İstanbul'dan ayrılmıştı[1]. Kossuth, Andrassy'in İstanbul'dan ayrılmasından sonra mültecilerle ilgili gelişmeleri, bir müddet sadece Czaykowski'den almıştı.

Czaykowski ile Kossuth arasındaki yazışmalarda her ne kadar dostluk unsuru ön plana çıkıyorsa da, neticede Czaykowski bir Polonyalı idi. Andrassy'nin ayrılmasıyla Macar meselesini İstanbul'da Czaykowski yönlendirmeye çalışıyordu. Czaykowski'nin Polonya mültecileri için yapacağı girişimler düşünüldüğünde Macar mültecilerinin sorunları Polonyalılara nazaran hiç değilse daha arka planda kalacağı açıktı. Bu sebepledir ki Kossuth, bir taraftan Czaykowski ile diplomatik yazışmalara devam ederken diğer taraftan da Boekh[2] isimli bir binbaşıyı İstanbul'a göndermişti[3]. Pek çok dil bilen Boekh, Macar Özgürlük Savaşı sırasında Bem'in sekreteriydi. Din değiştirme konusunda Bem'e karşı çıkmış ve Kossuth ile aynı görüşleri paylaşmıştı. Politik sahada çabucak Kossuth'un güvenini kazanmış ve onun en güvendiği dostu olmuştu[4]. Boekh, Macar elçisi değildi, ama İstanbul'dan Kossuth'a bilgi aktarması onun en önemli görevleri arasındaydı. Kossuth'un Boekh'i İstanbul'a göndermekteki amacı, düşüncelerini Bâbıâli, İngiliz ve Fransız temsilcilerine güvenilir bir kaynaktan aktarmaktı[5]. Ayrıca bu görevlendirmede, Czaykowski ile olan yazışmalarında birbirlerini yanlış anlamadan doğan sıkıntıların da etkili olduğu anlaşılmaktadır[6]. Bununla birlikte Kossuth, mülteciler meselesinde diplomatik gelişmenin seyri hakkında hem Boekh hem de Czaykowski'den azami ölçüde faydalanmıştır.

Kossuth, Stürmer'in listesinde yer alsın almasın bütün mültecileri Filibe'ye götürmeği amaçlıyor, bunu için de yogun bir çaba gösteriyordu. Bu amaçla, bütün mültecilerin imzasını taşıyan bir rica mektubunu Sultan Abdülmecid'e göndermeğe

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:60, s.559 Kossuth'un Henningsen'e gönderdiği 7 Aralık 1849 tarihli mektup.

[2] Bu sırada Prusya vatandaşı olan Boekh ,bu devletin elçiliği aracılığı ile İstanbul'a gitmek amacıyla bir pasaport almıştı. (Hajnal, *Aynı eser*, belgeno:88, s,629 Kossuth'un Henningsen'e gönderdiği 5 Ocak 1850 tarihli mektup).

[3] Hajnal, *Aynı eser*, s.281.

[4] Hajnal, *Aynı eser*, s.281.

[5] Hajnal, *Aynı eser*, s.281.

[6] Nitekim Kossuth, Boekh'e gönderdiği ilk mektupta Bâbıâli'ye bildirilmek üzere sunmuş olduğu görüşlerini Czaykowski'nin tamamiyle yanlış ve ters anlamasından yakınıyordu. (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:70, s.576 Kossuth'un Boekh'e gönderdiği 18 Aralık 1849 tarihli mektup).

karar vermişti. Bu sebeple bir toplantı tertiplendi. Hastalığından dolayı bu toplantıya Kossuth iştirak edemedi. Onun toplantıya katılmaması mülteciler tarafından yoğun bir şekilde eleştirildi. Toplantıda Batthianyi, mültecilerin toplu olarak bir arada kalmaları gerektiğini dile getiren bir konuşma yaptı. Toplu kamp yapılması hususunda Sultan'a yazılacak dilekçeye mültecilerin bir kısmı karşı çıktı. Bu sebeple dilekçenin imzalanması biraz zor oldu. Mültecilerin bir kısmı Osmanlı Devleti'nde kalmak istemiyordu[1]. Zira mültecilerin çoğu Vidin'de birkaç gün dinlendikten sonra İstanbul ya da herhangi bir liman şehrine doğru yola çıkacakları ve oradan da İngiltere, Amerika ya da başka bir devlete gideceklerini sanıyorlardı. Başlangıçta çok az mülteci Osmanlı Devleti'nde kalmayı düşünüyordu. Üstelik Kossuth, Bem ve diğer mülteci şefleri buradan yardım alarak geri döneceklerine ve Macar Özgürlük Savaşı'nı yeniden başlatacaklarına inanarak Osmanlı topraklarına girmişlerdi. Oysa, şimdi durum tamamen değişmişti. Bem, Müslüman olmuş, Kossuth da Bâbıâli ile Osmanlı sınırları içerisinde mülteciler için en uygun kamp yerinin pazarlığını yapmaya başlamıştı. Bu sebeple, mültecilerin bir kısmı Kossuth'un neden Türkiye'de kalmak istediğini soruyordu. Kaderlerini, kendi imzalarıyla önderlerinin kaderleriyle birleştirmek istemiyorlardı. Yapılan bütün tartışmalara rağmen yine de mültecilerin çoğunluğunun iştirakiyle dilekçe imzalanmıştı[2]. Şikayet dilekçesine imza koyanlar, şeflerinden ayrılmalarını tehlikeli buluyor ve bu kararın düzeltilmesi için Abdülmecid'den ricada bulunuyorlardı. Bu şikayet dilekçesi, 4 Aralık 1849'da Sultan'a sunulmak üzere, Macar Elçisi Andrassy İstanbul'da olmadığından, Czaykowski'ye gönderilmişti[3].

Adı geçen dilekçede şu hususlar yer almaktaydı:

1- Mültecilerin her halükarda bir arada kalmak istedikleri,

2- Mülteci şeflerine yurt dışında seyahat izni verilmesi,

3- Mültecilerin Avrupa ile irtibatlarının engellenmeyeceği bir yerin belirlenmesi,

4- Bâbıâli'ye zararlı olacakları anlaşılırsa, bu durumda istedikleri yere gitmelerine izin verilmesi[4].

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, s.271.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, s.274.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:60, s.560.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:70, s.577.

Kossuth, bu rica mektubunda yer alan hususların, Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesi için İngiliz ve Fransız elçilerinin Bâbıâli'ye baskı yapmaları gerektiğine inanıyordu. Böyle bir baskının oluşabilmesi için de Guyon ve Czaykowski'nin birlikte hareket ederek elçileri ikna etmelerini istemişti[1]. Fakat bu tarihlerde Guyon İstanbul'dan Bursa'ya gitmiş olduğundan, Czaykowski onunla görüşme imkanı bulamamıştı[2]. Bu yüzden de mültecilerin sorunlarını Bâbıâli ve elçiler nezdinden dile getirmek Czaykowski'ye kalmıştı.

Czaykowski'nin İstanbul'da mülteciler için gösterdiği yoğun faaliyetleri gerek Kossuth gerekse Zamoyski'ye gönderdiği mektuplardan öğrenmekteyiz. Yukarıda da değinildiği gibi, Andrassy Kasım ayının sonunda İstanbul'dan ayrıldığından Kossuth'un mektupları Czaykowski'ye ulaştırılıyordu. Bu mektupların hemen tamamının konusu, mültecilerin Kütahya'ya gönderilmelerinin engellenmesiyle ilgiliydi.

Czaykowski, bu isteğin Bâbıâli'ye iletilmesinde Kossuth'un geç kaldığı görüşündeydi. Zira onun kanaatine göre, bu iş Osmanlı Devleti'yle Avusturya arasında bitmiş olarak kabul ediliyor ve devam eden görüşmelerde de, alınan kararların nasıl uygulanması gerektiği tartışılıyordu[3]. Czaykowski'nin Kossuth'a iletmek üzere Zamoski'ye gönderdiği 11 Aralık 1849 tarihli mektuptan anlaşıldığı kadarıyla tartışması yapılan konular şunlardı:

Avusturya, mültecilerin süresiz gözetim altında bulundurulmasını istemesine karşılık; Bâbıâli, Macaristan tekrar barışa kavuşuncaya kadar mültecilerin gözaltında bulundurulmaları taraftarıydı. Avusturya, mültecilerin kendi memurlarının gözetimi altında bulunmaları halinde onların bakımı için para verebileceğini kabul ettirmek istiyordu. Bâbıâli, bunu da reddetti. Avusturya, mültecilerin gözetim altında tutulacakları yerin Mardin olmasını istiyordu. Buna karşılık Bâbıâli, Kütahya'ya veya daha uygun bir yere yerleştirilmelerini uygun görüyordu. Bütün bunlara ilaveten Bâbıâli, kendisinin uygun göreceği bir zamanda mültecilerin istedikleri yere gidebileceklerini ilan etti. Czaykowski'ye göre, Osmanlı

---

[1] Hajnal, Aynı eser, belge no:58, s.556.
[2] Hajnal. *Aynı eser*, belge no:62, s.564.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:61, s.561.

Hükümeti bu kararları İngiltere ve Fransa'nın herhangi bir yardımı olmaksızın özgür iradesiyle almıştı[1].

Czaykowski, Kossuth'un isteklerinin gerçekleşmesi için İstanbul'da yogun faaliyet gösteriyordu. Nitekim, Kossuth'un 3 ve 7 Aralık tarihli mektupları ile, Sultan Abdülmecid'e ulaştırılmak üzere gönderilen çok imzalı şikayet mektubunu aldıktan sonra iki girişimde bulunmuştu. Bu girişimlerden ilki, Kossuth'un isteklerinin Bâbıâli'ye iletilmesiydi. Fakat, bundan bir netice elde edilemediği anlaşılmaktadır. Czaykowski'ye alınan kararlardan dönmenin sakıncaları anlatıldı. Bâbıâli, Kossuth'un mültecilerin Kütahya'ya gönderilme kararını "*sürgün*" olarak değerlendirmesine şiddetli tepki gösterdi. Hiç bir zaman sürgün ve tutuklamanın olmayacağını garanti eden Osmanlı Hükümeti, Kossuth'un isteklerini müzakere edip, bir iki gün içinde bir cevap vereceğini Czaykowski'ye bildiridi[2].

Czaykowski'nin ikinci girişimi ise, Kossuth'un mektuplarının birer tercümesini Canning ve Aupick'e vermesiydi. Fransız elçisi Kossuth'un mektupta dile getirdiği isteklerin gerçekleşmesi konusunda fazla iyimser değildi. Aupick'e göre, Kossuth'un istekleri özel bir durum arzetmekteydi. Savaş olmadan mülteci sorununun çözülmesinden dolayı, Bâbıâli'nin memnun olduğunu ve kararlaştırılmış bir anlaşmanın tekrar ele alınmasındaki sakıncaları Czaykowski'ye söylemişti. Aupick, Kossuth'un istekleri doğrultusunda, Avusturya ile yeniden bir anlaşmaya teşebbüs etmenin savaşa neden olabileceği ve İngiltere'nin bu hususta bir adım dahi atmayacağı görüşündeydi. Buna rağmen eğer İngiltere Macarların lehine hareket ederse onları destekleyeceğini de belirtmişti[3].

Mektupta en dikkate değer noktalardan birisi de, Czaykowski'nin Kossuth'a yaptığı tavsiye idi. Ona göre Kossuth, başvurularını İngiliz veya Fransızlar yerine; direkt olarak Bâbıâli'ye yapmalıydı. Çünkü, İngiltere ve Fransa gelişmekte olan olayları destekliyor ancak; olayın oluşması için ilk adım atmıyorlardı[4].

Aslında Czaykowski de, Kossuth'un isteklerinin gerçekleşme ihtimali olduğuna inanmıyordu. Bununla birlikte, onun gözaltında bulunmasının

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:61, s.562-563.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:61, s.563.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:61, s.563.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:61, s.563.

olumsuzluklarını azaltmak, başkente yakın bir yer bulmak ve serbest bırakılma tarihini öne almak için elinden geldiği ölçüde çalıştığını Kossuth'a iletmişti[1].

Czaykowski, İstanbul'daki gelişmelerin Polonyalı mültecilerin lehine olduğunu düşünüyürdü. Zira ona göre, dost ve komşu bir ülkede organizeli bir şekilde bir arada olmak, sağa sola dağılmaktan ve Polonyalıları onları istemeyen halkların konuğu olmaktan daha avantajlıydı[2].

Bu arada Hâriciye Nezâreti, Czaykowski aracılığı ile iletilen Kossuth'un isteklerini kısa zamanda görüşüp, kendisine bildirmişti[3]. Czaykowski'nin 15 Aralık 1849 tarihinde Kossuth'a gönderdiği diğer bir mektupta belirttiğine göre, Hariciye Nezâreti, Kossuth'un isteklerini özet olarak şöyle cevaplamıştı[4]:

Osmanlı Devleti, bir taraftan mültecilerin hayatlarını kurtarmağa çalışırken, diğer taraftan da Rusya ve Avusturya ile olan anlaşmalara uymak zorundadır. Bâbıâli, bu iki devletin isteklerini reddederken, onların gözetim altında bulundurulmalarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Macarlar, imkansızı istemekle hata etmektedirler. Bâbıâli, mültecilerin sürekli gözetim altında bulunmalarını kabul etmeyerek, bu süreyi, Macaristan'ın barış ve huzura kavuşması şartına bağlanmıştır. Aynı zamanda mültecileri serbest bırakma zaman ve yetkisini elinde tutmuştur. Viyana elçisi Mussurus Paşa, Avusturya'nın mültecilerin gözetim altında tutuldukları yerde bir komiser bulundurma talebini reddetmiştir. Ayrıca, Avusturya Hükümeti kesin bir liste vermemişti. Ancak, verilecek listede şeflerin olacağı ve hepsinin aynı yere gönderileceği muhtemeldir. Listede yer almayanlara gelince onlara, şeflerini izleyerek ülkeden ayrılma veya istedikleri gibi hareket edebilme izni verilecektir[5].

Czaykowski, yukarıdaki açıklamaların yanısıra Bâbıâli'nin mültecilerin gözetim yeri olarak Filibe şehrinin seçtiği yolundaki haberlerin de asılsız olduğunu Kossuth'a iletmişti. Ona göre, Osmanlı Hükümeti'nin verdiği bu teminattan sonra, mültecilerin şikayet mektubunu Sultan'a iletmenin bir anlamı kalmamıştı[6]. Czaykowski mektubunun sonunda kendi düşüncelerine de yer verir ve Osmanlı

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:61, s.563.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:61, s.563.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:62, s.564.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:62, s.564.
[5] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:62, s.564.
[6] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:62, s.565.

Devleti'nin Macar davasına bakışının fevkalade müsbet olduğunu ileri sürer. Osmanlı Hükümeti'nin de diğer devletlere karşı sorumluluğunun olduğunu belirtir. Ayrıca, Kossuth'a Osmanlı Devleti'nin mülteciler meselesindeki samimiyet ve iyi niyetine inanmasını tavsiye eder. Kossuth'un isteklerinin gerçekleşmesinin, biraz da mültecilerin Osmanlı Devleti'nde ortaya koyacakları davranışlara ve batının kendilerine vereceği desteğe bağlı olduğunu ifade eder. Mektubun sonunda Czaykowski, Kossuth'tan Türkiye'de kalarak, İngiltere, Fransa ve Amerika'daki vatandaşlarıyla iletişim kurmasını da istiyordu[1].

Kossuth, mültecilerin bölünmesine son derece karşıydı. Bu bakımdan Czaykowski'den gelen 15 Aralık 1849 tarihli mektup, onu hiç tatmin etmemişti. Bununla birlikte, 23 Aralık 1849'da Czaykowski'ye gönderdiği mektuptan, isteklerinin Osmanlı Hükümeti tarafından değerlendirilip bir cevap verilmesi onu memnun ettiği anlaşılmaktadır[2]. Kossuth mektubunda, Macar mültecilerinin Avusturya vatandaşı olarak görülmemesini, zira kendilerinin Avusturya vatandaşı olmadıklarını ve asla olmayacaklarının bilinmesini istiyordu. Ona göre Macarlar, haklı oldukları mücadelede destek görmeyen yenilmiş insanlardır. Avusturya'ya saldıran taraf kendileri değildi. Aksine, Avusturya Macaristan'a saldırmış ve Macaristan'daki birlik ve düzeni ortadan kaldırmayı amaçlayan taraf olmuştu[3].

Kossuth, mültecilerin şikayet dilekçesini Sultan'a, ona olmaz ise bir kopyasını bakanlarına vermesini istiyordu. Ona göre bu dilekçe, şimdiye kadar yapılan girişimlerle Bâbıâli'ye anlatmak istediklerini daha iyi bir şekilde anlatacaktı[4]. Mültecilerin birlik ve beraberlik içerisinde kalmaları gerektiğini tekrar eden Kossuth, Asya'ya gönderilme kararının kendilerini şok ettiğini ve şimdiye kadar Sultan Hazretlerinin misafiri iken bu anlaşma ile mahkum olduklarını ileri sürüyordu. En büyük arzusunun mültecilerin yerleşebileceği uygun bir yer

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:62, s.565.

[2] *"Lütfen başvurumuza cevap verme lütfunda bulunan Padişah Hazretlerinin hükümetine cevaplarını zevkle ve minnettarlıkla aldığımızı bildirin. Şimdiye kadar Bâbıâli'nin bizim hakkımızdaki görüşleri hususunda bu kadar net bir açıklama almamıştık. Bâbıâli nezdinde yapmış olduğumuz müracaat hususunda pişmanlık duymuyoruz. Bu cevabı kabul ediyor ve bir garanti belgesi olarak görüyoruz. Bâbıâli'nin vermiş olduğu bu cevab, onun bize verdiği değer ve onunla olan ilişkilerimizde klavuz görevi görecektir"* (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:71, s.579-580).

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:71, s.582.

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:71, s.579.

hususunda Bâbıâli'yi zor durumda bırakmayacak ve Macaristan ile Osmanlı Devleti'ne hizmet edecek bir yöntem bulunması hususunda anlaşmak olduğunu ifade ediyordu[1]. Kossuth, mektubunda kendisinin İngiltere veya Fransa'ya gitme isteğini yineliyordu[2]. Ayrıca, Avusturya'nın mültecilerin gözetim altında tutulacakları yere bir gözlemci gönderme talebini kabul etmediğinden dolayı Bâbıâli'ye teşekkür ediyordu. Ona göre bu tavır, Osmanlı Devleti'nin lehineydi. Çünkü, mültecilerin yerleştirileceği yere gözlemci sıfatıyla bir komiserin gönderilmesi, Osmanlının bağımsız devlet olduğu imajını zedeleyecektir. Bu yüzden de Bâbıâli'nin bu teklifi kabul etmesi düşünülemezdi. Zira, Osmanlı Devleti'nin misafirlerini Avusturyalı bir gözlemcinin takip etmesi duyulmadık bir şey olurdu[3].

Kossuth, Halim Paşa'ya gönderdiği 29 Aralık 1849 tarihli mektupta ise, mültecilerin bulunduğu yerde Avusturyalı bir komiserin bulunması önerisinin Bâbıâlice reddedilmesini şöyle değerlendirir: Osmanlı Hükümeti'nin mültecilerin bulunduğu yerde bir Avusturyalı gözlemcinin bulunmasını reddetmesi mültecilerin lehine görünmekle beraber, Bâbıâli için gereklidir. Çünkü, Avusturya Hükümeti'nin bu önerisi kabul edilmiş olsaydı, Osmanlı Devleti kendi elleriyle bağımsız bir devlet statüsünden çıkacak, Avusturya'nın yönetiminde bir bölge durumuna düşmüş olacaktı[4].

Osmanlı Devleti'nin, mültecilerin gözetim altında tutulacağı yere gözlemci sıfatıyla bir Avusturya memurunun gönderilmesini kabul etmemesine rağmen, Kossuth, Avusturyalı gözlemcilerin Şumnu'da kendilerini takip etmelerinden yakınıyordu. Ona göre, bu gözlemciler mültecilerin güvenliğini tehdit ediyor, koruyucu devletin onuruyla oynuyor ve tuzaklar kuruyorlardı. Osmanlı Hükümeti'nin bunlara göz yumması halinde Avusturya'nın talebini reddetmenin hiçbir anlamı kalmayacağını söylüyordu[5].

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:71, s.580.

[2] Diğer vatandaşlarıyla temas sağlamak amacıyla İngiltere'ye gidebilmek için kendisi, Kont Batthianyi ve General Perczel'e izin verilmesini talep ediyordu. Kossuth bazı şeyleri, bizzat yapmanın çok önemli olduğunu bunun için de İngiltere, Fransa ve Amerika'ya dağılmış dostlarıyla temesa geçmek istiyordu (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:71, s.579).

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:71, s.582

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:82, s.604 Kossuth'un Halim Paşa'ya gönderdiği 29 Aralık 1849 tarihli mektup.

[5] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:71, s.582.

Kossuth, Bâbıâli'nin, mültecilerin Osmanlı ülkesinde kalma meselesini kendileriyle görüştükten sonra karara bağlamasının daha akılcı olacağı görüşündeydi. Zira, Osmanlı Devleti açısından böylesi bir tercih, kendisine düşman olan güçlerle anlaşmaktan daha kolay olacaktı[1]. Mültecilerin gözetim altında kalacakları yere Bâbıâli'nin karar verecek olmasını olumlu bir gelişme olarak görüyordu. Ancak gözetim altında tutulacakları yerin mültecilerin isteklerine uygun olması, aksi takdirde gönülsüz olarak bir yere yerleştirilmelerinin hayatlarını sürgüne çevireceğinin bilinmesini istiyordu[2]. Asya topraklarına gönderilmelerinin sürgün edilmekten farksız bir uygulama olacağını, özellikle Mardin veya Kütahya'ya ancak zor kullanılarak gönderilebileceklerini ifade ediyordu. Bu tepkilerinin rahatlarını düşünmekten kaynaklanmadığını, asıl kaygılarının böyle bir yerleştirmede mültecilerin moral olarak yıkılacağından ve hem aileleri hem de Avrupa ile iletişimlerinin kesilmesine yol açacak bir gelişme olacağından kaynaklandığını ileri sürüyordu. Kendilerinin Asya'da bir yere yerleştirilmelerinin sürgün edilmekten farksız bir uygulama olacağını özellikle vurgulayan Kossuth, mültecilerin İstanbul'a gitmelerine izin verilmez ise, deniz kenarında bir yerin, örneğin Selanik, Gelibolu veya Varna'nın seçilmesini istiyor; ancak, başkente yakın olması sebebiyle asıl tercihlerinin Edirne olduğunu belirtiyordu[3].

Kossuth, Osmanlı Devleti'nin, Stürmer'in verdiği listede ismi olmayan mültecilerden isteyenler önderlerini takip edebilir veya istedikleri gibi hareket edebilirler yolundaki kararını olumlu, fakat yetersiz bir gelişme olarak değerlendiriyordu. O, bu karara ek olarak aşağıdaki hususların da Bâbıâli tarafından kendilerine garanti edilmesini istiyordu:

1- Zaruret içerisinde olduklarından mülteciler, şeflerini terk edebilirlerdi. Bu yüzden, Sultan'nın şimdiye kadar kendilerine bahşettiği maddi desteğin devam etmesi,

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:71, s.583.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:71, s.582.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:71, s.583.

2- Osmanlı Devleti'ne yerleşmek isteyenlere kolaylık gösterilerek, kendi yönetimlerinde, Polonyalıların olduğu gibi, başkent yakınlarında bir yere yerleştirilmeleri veya bunlara uygun işler verilmesi[1].

Kossuth, mektubuna verilecek cevabı beklemeden 30 Aralık 1849'da Czaykowski'ye başka bir mektup daha yazdı. Mektupta, üç şeyin yapılmasının kendileri için ölüm fermanı anlamına geleceği ifade ediliyordu. Bunlardan ilki, mültecilerin Türkiye'den çıkarılması; ikincisi, mültecilerin birbirlerinden ayrılarak İmparatorluğun çeşitli yerlerine dağıtılması; nihayet üçüncüsü ve belki de en kötüsü, mültecilerin tamamı veya büyük bir bölümünün sürgün veya mahkum muamelesi görmesiydi[2]. Kossuth, Avrupalı biri için Avrupa medeniyetinden ve gelişmelerinden ayrılma korkusunu, Kütahya veya Mardin'e yerleştirilmelerine karşı çıkma sebepleri arasında gösterir. Ona göre böylesi bir karar, kendileri için en değerli olan vatan, aile ve dostlarından ebediyyen mahrum kalmak demekti. Bâbıâli'nin mültecilerin gözetim altında tutulmaları kararını değiştirmemesi halinde, bu kararın en acımasız sürgün ve mahkumiyet anlamına geleceğini ifade eder. Esasen Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne empoze etmeğe çalıştığının da bu olduğunu iddia eder. Oysa kendi istekleri, Avusturya'nın empoze etmeğe çalıştığı şartlardan çok daha insancıl ve makuldu. Bu istekler de, mültecilerin yerleştirileceği yerin dış dünya ve Avrupa ile iletişimin kolay sağlanabileceği Selanik, İzmir veya Gelibolu gibi deniz kenarındaki yerler olmasıydı. Ancak, mültecilerin Osmanlı ülkesinin iç bölgelerinden birine yerleştirilmesi şartsa, buranın Kütahya veya Mardin değil, başkente yakın bir yer olmalıydı. Kossuth'a göre, kendi isteklerine en uygun yer Edirneydi[3].

Kossuth, mektupta liderleri takip etmeğe karar verenlere Sultan'ın maddi desteğinin gelecekte de devam etmesi, Osmanlı Devletin'de yerleşmek isteyenlere, kolonileştirilmek suretiyle geçimleri için uygun bir iş verilmesi isteğini yeniliyordu. Bâbıâli, bu iki seçenekten hiçbirisini kabul etmezse, en azından içlerinden birisine,

---

[1] Kossuth Czaykowski'ye eğer Bâbıâli yukarıda öne sürdüğü isteklerden hiçbirini kabul etmez ise, en azından kendisi ile Batthinayi ve Perczel'in, mültecilerin hayatlarını i dame ettirmek için çalışmalarda bulunmak üzere İngiltere'ye gitmelerinin zorunlu hale geleceğini yazmıştı. (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:71, s.583).

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:84, s.609 Kossuth'un Czaykowski'ye gönderdiği 30 Aralık 1849 tarihli mektup.

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:84, s.610.

mültecilere destek aramak amacıyla geçici olarak İngiltere'ye gitmesine izin verilmesini talep ediyordu. Kossuth, mektubun sonunda Kütahya'ya gitmeyeceklerini, böyle bir uygulamanın yapılabilmesi için, ancak güç kullanılması gerektiğini belirtiyordu[1].

Ancak, İstanbul'daki gelişmeler, hiç de Kossuth'un arzuladığı şekilde olmuyordu. Nitekim Czaykowski 11 Ocak 1850 tarihinde Kossuth'a, General Guyon ve Boekh'in Osmanlı Hükümeti üyeleriyle görüşmeler yaptığını, ancak temelde hiçbir şeyin değişmeyeceğini yazmıştı[2]. Czaykowski'ye göre, mülteciler meselesinde Rusya ve Avusturya ile varılan uzlaşma, İngiltere ve Fransa'nın desteği ile yapıldığından Bâbıâli bu kararlara uymak zorundaydı. Zira, aksi bir harekette Osmanlı Devleti karşısında sadece düşmanlarını değil, barış isteyen müttefiklerini de bulacaktı. Bu şartlar altında Bâbıâli, mültecilerin arzularına olumlu cevap vermez ise, onu suçlamaya kimsenin hakkı yoktu. Kütahya şehrinin seçilmesine gelince: Czaykowski'ye göre, bu seçim özellikle yapılmıştı. Çünkü, burası yumuşak bir havaya ve zengin toprağa sahipti. Aynı zamanda buranın nüfusu Kossuth'un istediği yerlere göre daha kalabalıktı. Yukarıda sözü edilen şartlar göz önüne alındığında, Rusya ve Avusturya'nın mülteciler üzerinde etkin olmalarını önlemek için, Kütahya, en uygun yerdi. Czaykowski, Macaristan'ı tekrar ayağa kaldırmak amacıyla elinden gelen çabayı gösteren ve bunun için vatanperverliğinden ve bitmez tükenmez enerjisinden başka bir şeyi olmayan ve hiçbir yerden yardım alamayan Kossuth'un, Osmanlı Hükümeti'nin gösterdiği çabaları takdir etmesi gerektiği üzerinde duruyordu. Şayet bunun aksi bir tutum ortaya konursa, bütün mültecilerin davalarından vaz geçmek durumunda kalabileceklerini ileri sürüyordu. Ayrıca, Kossuth'a bir de öneride bulunuyordu. Ona göre, Macar mültecilerine yakışan, Şumnu'ya gönderilecek Osmanlı Komiseri ile iyi ilişkiler kurmalarıydı. Ahmed Vefik Efendi'ye, önderlerinden ayrılmak istemediklerini ve Kütahya'ya kadar onları takip etmek istediklerini bildiren bir dilekçe ile müracaatta bulunmalarıydı[3].

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:84, s.612.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:95, s.642.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:95, s.643.

Kossuth, bütün çabalarına rağmen kamp yeri hakkında alınmış olan kararı değiştirmeği başaramadı. Bununla birlikte, sürekli olarak Czaykowski ve Boekh'e mektuplar göndererek, Bâbıâli'nin, mültecilerin Anadolu'da yerleştirilmeleri kararının değiştirilmesi için girişimde bulunmalarını istiyordu. Bunun üzerine Hariciye Nâzırı Âlî Paşa, Osmanlı Devleti açısından bu meselenin kapandığını ve Avusturya ile varılan anlaşma gereğince mültecilerin Kütahya'ya gönderilmelerinin kesinlik kazandığını belirtti. Paşa, Osmanlı Devleti'nin hükümetlerine isyan eden halkların sınırdışı edilmesi prensibini benimesemiş olmasına rağmen, insanlık ve insanseverlik adına, kendisine sığınan mültecilerin hayatlarını kurtarabilmek ümidiyle, onları Rusya ve Avusturya'nın bütün baskılarına rağmen, bu ülkelere geri vermediğini ifade etti. Ona göre, Osmanlı Devleti ya Rusya ve Avusturya ile savaşacak ya da bu devletlerle bir taraftan dostluk ilişkilerini devam ettirirken, diğer taraftan da ülkesine sığınan insanları koruyacaktı. Âlî Paşa, bu ağır şatlar altında devletin elinden geldiği kadar mültecilere yardımcı olmaya çalıştığı halde, Şumnu'daki mülteci liderlerinin Kütahya'ya değil de Selanik ya da başka bir tarafa gitmek istemelerine bir anlam veremediğini de ifade ediyordu. Bâbıâli'ye kalsaydı mültecileri İstanbul'a yerleştirmek isterdi. Ancak Paşa'ya göre, iyi ilişkilerini devam ettirmek zorunda olduğu Avusturya aleyhine İstanbul'da bir birlik oluşturma ortamı hazırlayamazdı. Mülteciler için Rumeli'nin tamamının Kütahya'dan daha sıkıcı olduğunu ileri süren Paşa'ya göre, Kütahya'ya gönderilecek mülteciler, İstanbul'daki dostlarından kolaylıkla mektuplar alabilir ve istedikleri kitap ve sair şeyleri buradan ışmarlayabilirlerdi. Üstelik, başkent Kütahya'ya iki gün uzaklıktaydı. Şumnu ise başkente daha uzak ve olumsuzluklara Kütahya'dan daha açık bir şehirdir. Bundan başka Kütahya'da mültecileri gözetleyecek ve rahatsız edecek ajanlar olmayacaktı. Şumnu'daki mülteci şeflerin İngiltere'ye giderek, Macaristan'da kalan arkadaşlarıyla ortak hareket etmek istemeleri, kendi politik çıkarları için uygun olabilirdi. Ancak böyle bir duruma Bâbıâli müsaade ettiği takdirde, Avusturya ile sonu savaşla bitecek bir anlaşmazlığa düşeceğinden Osmanlı Devleti böyle bir tutum içerisine giremezdi[1].

Sonuç olarak Bâbıâli, Avusturya ve Rusya ile zor şartlarda yaptığı bu anlaşmanın, Şumnu'daki mültecilerin muhalafeti yüzünden bozulmasını istemiyordu

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:98, s.649.

Aynı zamanda bütün samimiyetiyle mümkün olan en kısa sürede bu insanları serbest bırakmak istiyordu. Mültecileri Kütahya'da tutmak, aslında Bâbıâli'nin gerçek arzusuyla da uyuşmuyordu[1].

D.Mültecilerin Yılbaşı Kutlaması

Mülteciler, 1850 yılını Şumnu'da idrak etmişlerdi. İmrefi'nin de belirttiği gibi, 1849 yılı Macarlar için kara bulutlarla başladı ve korkunç bir depremle bitti[2]. Macarlar, bu yılın sadece baharında Avusturya'ya karşı başarı sağlayabilmişlerdi. Bunun dışında bütün yıl, onlar için acı dolu geçmişti. Büyük ümitlerle başlayıp çaresizliklerle biten bir yılın ardından, yılbaşı, mülteciler için bir nebze de olsa üzüntülerini unutabilecekleri bir gündü. Korn ve İmrefi'nin anlattıklarına göre, mülteciler, 1 Ocak 1850 gecesi Ermeni kilisesinde Kossuth'un da katılımıyla bir araya gelmişlerdi. Gecede Protestan Vaiz Acs, mültecilere Macarca bir konuşma yapmıştı. Yine adı geçen iki görgü tanığına göre, bu konuşmadan etkilenen ve savaştan yaralı olarak çıkan bazı mülteciler gözyaşlarını tutamamışlardı[3]. Acs'in konuşmasından sonra, "*Tanrı Macarları Kutsasın*" (Isten ald meg a Magyart) marşı okunmuştu[4]. Bu arada kutlamalar sırasında bazı kişiler, yaptıkları konuşmalarda Avusturya ve Rusya'yı hedef almışlardı. Yılbaşı kutlamalarında yapılan bu konuşmaları haber alan Stürmer, mültecileri Âlî ve Reşid Paşa'lara şikayet etmişti[5]. Noel kutlamaları bittikten sonra mülteciler, yeni yılını kutlamak için Kossuth'un evine gittiler. Kossuth, mültecilerin yaptığı bu jesti kabul etti ve gelecek baharda silahlı olarak Macaristan'ı kurtarmak için yeniden harekete geçeceklerini söyledi[6].

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:98, s.649-650.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.225.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.225; Korn, *Aynı eser*, s.164.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.225; Korn, *Aynı eser*, s.165.
[5] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:167, 794.
[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.225, Korn, *Aynı eser*, s.166.

E. Avusturya Konsolosu Rössler'in Şumnu'ya Gelişi

Mültecilerin yılbaşı kutlamalarının üzerinden çok geçmeden Şumnu kampında huzur bozucu gelişmeler yaşandı. Bu gelişmelerin en önemlisi Avusturya'nın Ruscuk konsolosu Rössler'in Şumnu'ya gelişi idi. Avusturya Elçisi Stürmer, daha 28 Kasım 1849'da Bâbıâli'ye sunduğu notada, Şumnu'da bulunan mültecilerden kendi istekleriyle Avusturya'ya dönmek isteyenlere yardımcı olmak amacıyla Ruscuk Konsolosu Rössler'i buraya göndermek istediklerini iletti[1]. Stürmer, daha önce Vidin'e gönderilmiş olan General Hauslab'a gösterilen kolaylığın Rössler için de sergilenmesini istemişti. Buna ilaveten Şumnu'daki Osmanlı görevlilerine, Rössler'in görevini icra etmesinde yardımcı olmaları için, Bâbıâli tarafından emir yazılmasını da rica etmişti[2].

Avusturya Hükümeti'nin ani bir kararla Rusçuk konsolosunu Şumnu'ya göndermek istemesi, zamanlama açısından oldukça ilgi çekicidir. Çünkü, bu sırada başta Kossuth olmak üzere, mültecilerin tamamına yakını, Anadolu'ya yerleştirilmeleri kararına şiddetli bir şekilde muhalefet ediyorlardı. Mültecilerin muhalefetini bilen Avusturya Hükümeti'nin girişiminin, onları mümkün olduğunca parçalamak suretiyle Kossuth'u desteksiz bırakmak amacına yönelik olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Rössler, Şumnu'ya her ne amaçla gelecek olursa olsun; Bâbıâli, Stürmer'in bu başvurusu üzerine Şumnu'da bulunan Faik Bey ve Silistre Valisine Rössler'e nasıl davranılacağı yolunda emir göndermişti[3].

---

[1] BOA., Hr. Mkt. 28-100 Avusturya Elçisi Stürmer'in 12 M 66/28 Kasım 1849 tarihinde Bâbıâli'ye takdim ettiği takrîr.

[2] BOA., Hr. Mkt. 28-100.

[3] *"Şumnu'da bulunan mültecîlerden bazıları memleketlerine 'avdet emelinde olmaları muhtemel olduğu cihetle bu merâmda bulunanlar olduğu halde teshîl-i 'avdetleri içün Ruscuk'da mukîm Avusturya Devleti Konsolosu Mösyö Rössler'in bu kere Şumnu'ya memûr kılındığı beyânıyla teshîl-i umûr-ı memûresi husûsunun taraf-ı vâlâlarına tavsiyesi devlet-i müşârunileyhâ sefâreti tarafından bu kere bi't-takrîr inhâ ve istid'â olunmuş olub ma'lûm-ı devletleri buyurulduğu üzere Devlet-i Aliyye'nin karârı iş bu mültecîlerden mücâzât-ı kanûniyyeye düçâr olmak korkusuyla memleketlerine 'avdet etmek istemeyenlere bunun içün bir vechile icbâr etmemek mâddesinden ibâret olduğundan bunlardan mücerred ve mutlak kendüleriyle zâtlarına gitmek isteyenlere Devlet-i Aliyye'nin bir diyeceği olmayarak hatta bunların Vidin'de iken içlerinden bazıları hâhiş-i zâtiyyeleriyle gitmiş olduklarından kusûrlarının dahî kangî sınıfdan olur ise olsun berü taraftan bir gûne teklîf ve cebr vukû'ubulmayub ber-vech-i muharrer mutlak ve mücerred istekleriyle memleketlerine 'avdet etmek murâdında olanlar olduğu ve kendüleri gelüb 'avdete tâlib olduklarını i'lân eyledikleri hâlde gitmelerine mümâna'ât olunmaması ve konsolos-ı mûmâileyh hakkında dahî hürmet ve*

Gönderilen emirde, Faik Bey ve validen Rössler'e her türlü kolaylığın gösterilmesi istenmekteydi. İstekler arasında mültecilerden arzularıyla geri dönmek isteyenlere hiçbir zorluk çıkarılmaması da vardı[1].

Rössler, 1850 yılı ocağının ilk günlerinde Şumnu'ya gelmişti[2]. Mülteciler, onun Şumnu'ya gelişini Avusturya Hükümeti'nin kendilerine verdiği kötü bir yılbaşı hediyesi olarak görüyorlardı[3]. Korn'a göre Rössler, mülteciler arasına ikilik sokmak ve mülteci şeflerinin faaliyetlerini gözetlemekle görevli olarak Şumnu'ya gelmişti[4]. Bu bakımdan onun Şumnu'ya gelişi mülteciler arasında endişeyle karşılanmıştı. Gerçekten de çok geçmeden Rössler'in Şumnu'daki varlığı mültecileri rahatsız etmeğe başlamıştı. Rössler, mültecileri Kossuth'dan uzaklaştırmak için elinden geleni yapıyor ve mülteci birliğini dağıtmaya çalışıyordu. Bunu başarabilmek için de her türlü yola başvuruyordu[5].

Rössler, "Pollak" adlı bir Macar subayını para ve makam va'di karşılığında kandırmış ve ondan bir ajan olarak faydalanmıştı. Bu subay, mülteciler arasında huzursuzluk çıkarmak için her terlü entrikayı çeviriyordu. Pollak, açıkça Kossuth'a karşı olduğunu söylemiş ve mültecileri şeflerine karşı kışkırtmak istemişti. Fakat bu subay, girişimlerinde başaralı olamamış ve Kossuth'un korumaları tarafından yakalanıp, Türk yetkililerine teslim edilmiş ve gereken cezaya çarptırılmıştı[6].

Bu Macar subayı, yaptıklarına karşılık hapis cezasına çarptırılmasına rağmen bir yolunu bulup hapisten kaçmış ve kendisi için güvenli olan Avusturya konsolosunun evine sığınmıştı. Bardy[7] adında başka bir Macar mülteci, birkaç

---

mu'âvenet-i lâzımanın îfâsı husûsuna himmet buyurulması..." BOA., HR. MKT. 28-100. Faik Bey'e ve Silistre Valisi'ne gönderilen şukka (tarihsiz).

[1] BOA., HR. MKT. 28-100.

[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.225; Korn, *Aynı eser*, s.166.

[3] Korn, *Aynı eser*, 166.

[4] Korn, *Aynı eser*, 166.

[5] Hajnal, *Aynı eser*, s.273.

[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.226; Korn, *Aynı eser*, s.166.

[7] Bardy, daha sonra işlemiş olduğu suçtan dolayı hapse atılmıştı. Macarları Avusturya Konsolosu'nun konağını basmağa teşvik eden Bardy bir süre sonra frengi hastalığına müptela olmuştu. Kâimakâm Faik Bey'in izniyle tedavi görmek üzere hastahaneye gönderilmişti. Hastahanede bir müddet tedavi gördükten sonra, hastahane müdürü, hekime Bardy artık sıhhat buldu çıkaralım demesine rağmen, hekim ona izin vermemişti. Bardy'i hastahanede beklemek üzere bir de nöbetçi tayin edilmişti. Ancak, Bardy, helaya gitmek bahanesiyle yattığı koğuştan ayrılmış ve bir daha geri dönmemişti. Kendisini gözetlemekle görevli nöbetçi bir müddet sonra Bardy'nin gelmediğini görünce bütün helaları aramış, fakat onun izine bile rastlayamamıştı. Halbuki Bardy, heladan çıktıktan sonra boş koğuşun bir kapısından girip diğer kapısından çıkmış ve kıyafetlerini değiştirdiğinden hastahane kapısında bekleyen

astsubay ve arkadaşının yardımıyla Pollak'ı saklandığı yerden çıkarmayı başarmıştı. Bunun üzerine Şumnu'da bir anda ortalık karışmış ve Bardy'nin adamlarıyla Rössler'in korumaları arasında büyük bir kavga çıkmıştı. Kossuth, hemen devreye girerek olayı yatıştırmıştı. Kossuth dahil bütün mülteciler, Bardy'nin bu hareketini hoş karşılamamışlardı. Çünkü, Mülteciler misafir bulundukları bir devlette kendileri yüzünden bir karışıklık çıksın istemiyorlardı. Bu yüzden de bu olayda sorumlu olan bütün bireyler belirlenerek mültecilerin kurduğu bir mahkemede yargılanmıştı. Mahkeme, kavgayı başlatan üç kişiyi bir yıl boyunca ağır işte çalışmağa; diğerlerini de, 1 ila 12 ay arasında değişen hapis cezalarına çarptırmıştı. Bardy'in cezalandırılması da Türk makamlarına bırakıldı[1].

Bu arada Rössler, asilerin cezalandırılmasından tatmin olmamıştı. Yukarıdaki olaydan sonra, bütün mültecilerin cezalandırılmasını istemişti. Hatta Halim Paşa'ya mültecilerin yaşamlarının zorlaştırılması hususunda baskı yapmağa bile kalkışmıştı[2]. Kossuth, Rössler'in Şumnu'daki varlığından oldukça rahatsızdı. Halim Paşa'ya bir mektup göndererek, bir kaç kişinin işlediği bir suçtan dolayı bütün mültecilerin cezalandırılmasının yanlış olacağı bildirmişti. Ona göre, Osmanlı Devleti'ne mülteciler meselesinden dolayı sempati besleyen Avrupa devletleri, mültecilere verilecek bir cezayı asla tasvip etmezlerdi[3].

Bütün bu gelişmeler, Rössler'in Şumnu'ya hiç de iyi bir niyetle gelmediğini göstermekteydi. O, Avusturya'nın resmi memuru olmak sıfatıyla Halim Paşa'dan başka isteklerde de bulunmuştu. Bu istekler:

1- Kossuth'un kendisine verilmesi veya öldürülmesi,

---

nöbetçiler kendisini tanıyamamışlardı. Bardy'nin hastahaneden firar etmesi haber alınır alınmaz bütün köy ve kazalara zabtiyeler gönderilerek aranmış, fakat bulunamamıştı. Hatta kendisini şahsen tanıyan birkaç kişi tebdil-i kıyafet edip onu aramaya koyulmuşlarsa da bir netice elde edememişlerdi (BOA., DUİT., 75-2/45, Mahmud Paşa'nın Sadâret'e takdim ettiği 2 R 66/14 Mayıs 1850 tarihli tahrîrâtı).

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s. 226; Korn, *Aynı eser*, s.167; Hutter, *Aynı eser*, s.141

[2] Korn, *Aynı eser*, s.168.

[3] Korn, *Aynı eser*, s.168. Rössler, Halim Paşa'dan bütün mültecilerin bir kışlada toplanmasını istemişti. Kossuth ise Halim Paşa'ya göndermiş olduğu mektupta bu konuyu kapatmasını rica etmişti. Kossuth'a göre bu esef verici olay Avusturya konsolos yardımcısının entrikaları sonucunda meydana gelmişti. Subayların bir kışlada toplanmasını yer darlığı yüzünden mümkün olmayacağını Paşa'ya iletmişti (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:107, s.677. Kossuth'un Halim Paşa'ya gönderdiği 18 Ocak 1850 tarihli mektup).

2- Şumnu'daki mültecilerin konaklarda değil, mahpus sıfatıyla kışlada oturtulması,

3- Mültecileri korumak için yanlarına asker tayin edilmemesi. Eğer asker tayin edilirse, bu askerlere verilen talimatın kendisine de bildirilmesi,

4- Mültecilere yiyecek, giyecek ve ilaç verilmeyerek durumlarının kötüleşmesinin sağlanması,

5- Faik Bey'e Osmanlı Devleti tarafından mülteciler hakkında gönderilen talimatın içeriğinin ayniyle kendisine de bildirilmesi,

6- Faik Bey'e İstanbul'dan gönderilen yazıların kendisine gösterilmesi,

7- İsimleri tesbit edilecek mülteciler ile reislerinin vurdurulması ve buna Osmanlı yöneticileri tarafından göz yumulması,

8- İstanbul'dan mültecileri öldürtmek için getirmiş olduğu tüfekli, piştovlu ve kılıçlı 10 nefer Hırvat katilin Şumnu'da açıktan açığa "*bizler mültecileri öldürmeğe geldik*" sözlerine bir şey denilmeyip görevlerini yerine getirmelerine engel olunmaması[1].

Bu arada Avusturya elçisi Stürmer, Rössler'in komplolarından Osmanlı Devleti'nin hiç haberi yokmuş gibi Âlî ve Reşid Paşalar ile görüşüp, Şumnu'daki gelişmelerden şikayetçi olmuştu. Stürmer, Şumnu'dan aldığı mektuplara dayanarak, Macar ve Polonyalı mülteciler arasında kargaşanın günden güne arttığını ileri sürmekteydi. Yine onun iddasına göre, Bem ve diğer birkaç mülteci, Avusturya Devleti'nin kendilerini Şumnu'dan çıkarmak amacıyla yapacağı her türlü girişime silahla müdahale edeceklerdi. Bu yüzden Stürmer, Bâbıâli'nin mültecileri hemen Şumnu'dan çıkarmasını istemiş, ayrıca Şumnu'dan çıkanların gidecekleri yere kadar izlenmelerinin gerekli olduğunu belirtmişti. Bâbıâli, Kütahya ve Halep'e gönderilecek mültecileri Varna'dan gemiye bindirirken, herhangi bir ayaklanmaya meydan vermemek için, gerekli önlemlerin alınmasını istiyordu. Ayrıca, Varna'da bulunan bir ajanın, mültecilerin bildirilerini yayınlayabilmek amacıyla bir baskı makinesi gönderdiğini ifade etmişti[2].

Stürmer, daha sonra, Reşid Paşa ve Âlî Paşa'ya, Rössler'e yapılan muameleyle ilgili şikeyetlerini dile getirdi. Ona göre, Rössler'in Şumnu'daki

---

[1] BOA., HR. MKT. 29-60.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no: 167, s.702-794.

durumu günden güne zorlaşmaktaydı. Türk makamları, onun Şumnu'dan ayrılmak isteyen mültecileri izlemekten başka görevi olmadığını söyleyerek vazifesini ifa etmesine engel olmaktaydılar. Yıl başı gecesi mülteciler, Rössler'in evinin önünde taşkınlık yapmışlardı. Bu yüzden Rössler kendilerine bir güvenlik görevlisi verilmesi için Faik Bey'e ricada bulunmuş; ancak, bu isteği kabul edilmemişti. Stürmer'e göre Kossuth, her ne pahasına olursa olsun Rössler'i Şumnu'dan uzaklaştırmak için çalışmaktadır. Bu amaçla da, Halim Paşa'ya değerli bir yüzük vermiştir. Faik Bey'in, Rösslerin güvenlik görevlisi isteğine red cevabı vermesi bu söylentileri doğrular nitelikteydi. Avusturya elçisine göre işler öyle bir noktaya gelmişti ki, konsolos yardımcısının bile güvenliği tehlikeye girmişti. Şayet bu durumda ona bir süikast düzenlenirse, bunun sorumluluğu tamamen Bâbıâli'nin üzerine kalacaktı. Noel ve yılbaşı günü Şumnu'da bulunan Ermeni kilisesinde Kossuth'un da katıldığı bir ayin yapılmıştı[1]. Papazlar ve bazı özel kişiler yaptıkları konuşmalarda Avusturya ve Rusya'ya karşı düşmanca konuşmalar yapmışlardı. Rössler bu durumu Faik Bey'e şikayet etmişse de bir netice alamamıştı. Bu sırada Şumnu'daki mültecilere Türklerin sempatisi o kadar ileri bir noktaya varmıştı ki, Türk müzik ekibi Macar havaları ve özellikle de Rakoczy Frenc marşını çalmaktaydı. Kossuth, Halim Paşa'nın dikkatini dağıtmak ve gözüne girebilmek için hiçbir şeyden kaçınmıyordu. Şumnu'daki mülteciler, Avrupa başkentlerindeki diğer mültecilerle iletişim halindedirler. Stürmer son olarak Kossuth'un, Halim Paşa'yı, İstanbul'dan bir haber aldığına, bu haberlere göre de İstanbul'da bir kabine değişikliğinin yakın olduğuna ve bundan sonra Rusya ve Avusturya ile savaş yapılacağına inandırmağa çalıştığını sözlerine ilave etmişti[2].

F. Halim Paşa'nın İstanbul'a Çağrılması

Mültecilerin hatıralarında yazdıklarına inanmak gerekirse, Halim Paşa, Avusturya Konsolosu Rössler'in isteği üzerine mültecileri tek bir kışlada toplamıştı[3]. Yine bu hatıralarda, Halim Paşa'nın mültecilere çok acımasız ve

[1] Korn, *Aynı eser*, s.165.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no: 167, s.702-794.
[3] Hutter, *Aynı eser*, s.139; Korn, *Aynı eser*, s.170.

düşmanca tavırlar takındığı uzun uzadıya anlatılmaktadır. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, Osmanlı belgelerinde, bu konu ile alakalı, bir belgenin dışında hiçbir malumat yoktur. Sözkonusu belge, Halim Paşa'nın geçici olarak 20 gün kadar İstanbul'a çağrılmasıyla ilgilidir[1]. Yine de bu belge, Halim Paşa ile mülteciler arasında bir geçimsizlik yaşandığına dair ip uçları vermektedir.

Aslında Halim Paşa'nın mültecilerin gözünden düşmesi, Rössler'in Şumnu'ya gelişinden sonra ortaya çıkan olaylarla yakından ilgilidir. Bardy isimli bir mültecinin Avusturya konsolosluğunda saklanan Pollak'a karşı organize ettiği eylemden sonra, Rössler isyancı mültecilere verilen hapis cezasını yeterli bulmayarak, bütün mültecilerin bir kışlaya toplanmasını istemişti. Bu isteğin yerine getirilmesi, kışın ortasında mültecilerin büyük bir çoğunluğunun evsiz kalmaları demekti. Daha da kötüsü, Şumnu'daki ihtiyar görgü şahitlerine göre, şehir, gelmiş geçmiş en soğuk kış günlerini yaşıyordu[2]. Korn'a ve Hutter'in yazdıklarına göre, Halim Paşa, 21-22 Ocak 1850'de bütün mültecilerin Şumnu kışlasında toplanmaları için emir vermişti[3]. Mülteciler, Halim Paşa'nın bu davranışını şikayet etmek için Kossuth'un huzuruna çıkmış o da şikayetçi subayları Faik Bey'e göndermişti[4]. Faik Bey, subaylara evlerinden atılmaları ve kışlaya geri dönmeleri kararını Halim Paşa'nın verdiğini, kendisinin de Paşa'nın emrinde çalışan biri olarak bu emre karşı hiçbir şey yapamayacağını söylemişti[5]. Faik Bey'den bu cevabı alan mülteci subaylar, özenle hazırladıkları evlerini terk etmenin zorluğunu anlatmak gayesi ile Halim Paşa'ya bir grup mülteci göndermişlerdi. Fakat, önceki girişimleri gibi bundan da bir netice elde edememişlerdi[6].

Mülteciler, bu girişimlerden bir sonuç alamayınca, durumu Bâbıâli'ye bildirmeğe karar verdiler. Bu amaçla da bir mektup yazdılar[7]. Bu mektup, Joseph Hutter tarafından kaleme alınmıştı. Kossuth'un bazı eklemeleriyle de son şekli verilen mektupta, özet olarak Halim Paşa hakkında şu şikayetlere yer veriliyordu:

---

[1] BOA., İ. Dah. nr.12118 Sadâretin Mâbeyn'e takdîm ettiği 29 RA 66/12 Şubat 1850 tarihli arz tezkiresi.

[2] Korn'e göre kışın şiddetinden Şumnu'daki bütün dükkanlar kapalıydı. Şumnu sakinleri evlerine kapanıp ocaklarının yanlarında günlerini geçiriyorlardı (Korn, *Aynı eser*, s. 169).

[3] Korn, *Aynı eser*, s. 169; Hutter, *Aynı eser*, s.139.

[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.228; Korn, *Aynı eser*, s.170.

[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.228; Hutter, *Aynı eser*, s.139.

[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.228; Korn, *Aynı eser*, s. 170; Hutter, *Aynı eser*, s.139.

[7] Korn, *Aynı eser*, s. 171; Hutter, *Aynı eser*, s.141.

Halim Paşa'nın bize esirler gibi davranması kabul edilemez bir davranıştır. Birkaç astsubay ile arkadaşları, mültecilere dahil olmayan bir Macar[1] tarafından hapisten kaçıp Avusturya Konsolosunun evine sığınan bir mülteci hükümlüyü çok saygısız bir şekilde geri istemeğe ikna edilmişlerdi. Arkadaşlarımızın bu uygunsuz davranışını kınamakla kalmayıp, mültecilere dahil olmadığı halde, bu olayın elebaşısını da yakalayıp Türk memurlarına teslim etmiştik. Bundan sonra da bir mahkeme oluşturarak olayda adı geçen herkesin uygun bir biçimde cezalandırılmalarını sağladık. Halim Paşa, bizim bu davranışlarımızı soğuğun -21 dereceye ulaştığı ve çok az insanın evinden dışarıya çıkmağa cesaret ettiği 21 Ocağı 22 Ocağa bağlayan gecede bizi evimizden dışarı çıkarıp, içinde ne döşemenin ne de ocağın olduğu ve duvarların içindeki sıcaklığın dışındaki sıcaklıktan en fazla bir derece fark ettiği kışladıki odalarımıza yerleştirerek ödüllendirdi. Fakat asırlardır başka uluslar tarafından övülen ve hayranlık duyulan ve en sıcak insan sevgisini emreden Türk dininin bu şekilde lekelenmesi, daha da ileriye giderek mültecileri misafirperverlikle karşılaması için sarayın kendisine gönderdiği emirleri hiçe sayması ve nihayet sarayın bize gösterdiği misafirperverlik karşısında medeni Avrupa'dan elde ettiği saygı ve sempatiyi bu şekilde yok etmeğe uğraşması karşısında sessiz kalamazdık. Halim Paşa'nın emirleri sonucu ortaya çıkan bu korkunç manzara şunlardan oluşuyordu:

Hastalar zayıflıklarına bakılmadan yataklarından alınarak bir saat uzaklıktaki kışlaya götürüldüler. İyileşmekte olanlar, askerler tarafından yapılan kaba davranışların sonucunda yine kötüleşti. Bu soğukta aniden evsiz ve yiyeceksiz kalan sağlam insanlar hasta oldu. Eşyalarımızın bir kısmı yağmalandı ve bir kısmı da dikkatsizce evlerimizden dışarıya karların üzerine atılarak çiğnendi. Birçok subay ve eşine en kötü şekilde kızıldı ve çocuklara eziyet edildi. Önceden içlerinde oturulmaz durumda olan evlerimizde yaptığımız tamirat ve temin ettiğimiz odun, kömür, tencere ve tabaklarımız bu uygulama sonucunda kayboldu. Kısaca her şeyin cezasını çektik. Biz eminiz ki bu davranış sadece Halim Paşa'nın kendisinin yaptığı bir harekettir ve sizin bundan haberiniz yoktur. Bu yüzden Bâbıâli'ye bildirmek istiyoruz ki, biz kanımızı ve canımızı sizin uğrunuza feda etmeğe ve sizden gelen

[1] Hutter, Bardy isimli bu Macar'ın Şumnu'ya Yunanistan'dan geldiğini yazarken, Korn ise İtalya'dan geldiğini yazar (Hutter, *Aynı eser*, s.141; Korn, *Aynı eser*, s.166).

her emre amade olmaya hazırız. Sadece kendisinin yerliler tarafından şişirilmesine izin veren ve bize acı çektirerek, moralmen ölmemize çalışan Halim Paşa'nın ellerinden kurtaracak kadar merhamet duyarsanız, size sonsuz derecede müteşekkir olacağız[1].

Bu şikayet mektubunun altında 150 subayın imzası vardı[2]. Hutter'e göre bu mektup, İstanbul'da çok çabuk etkisini göstermiş ve Halim Paşa'nın görevine son verilmişti[3]. Yine Hutter göre, Halim Paşa'nın yerine ondan daha ılımlı bir kimse olan Mahmud Paşa tayin edilmişti[4]. Korn ise hatıratında bu şikayet mektubuna yer vermekle birlikte, Halim Paşa'nın görevden alınıp alınmadığına dair hiçbir şey yazmaz. İmrefi ise hatıratında, Halim Paşa ile ilgili kısa bir bilgi verir[5].

Osmanlı belgelerinde ise Halim Paşa'nın görevden alındığına dair hiçbir kayıt yoktur. Yukarıda da değinildiği üzere o, 20 günlük bir izinle İstanbul'a gelmişti. Mülteci subaylarının gönderdiği şikayet mektubunun Halim Paşa'nın İstanbul'a çağrılmasında ne kadar etkili olduğunu bilemiyoruz. Ancak kesin olarak bildiğimiz, Halim Paşa'nın 20 günlük geçici süreyle İstanbul'a gitmek üzere Ömer Paşa'ya müracaatta bulunmasıdır[6]. Ömer Paşa da, onun bu isteğini Seraskerliğe yazmış ve neticede Halim Paşa'ya tekrar Şumnu'ya geri dönmek şartıyla söz konusu izin verilmişti. Belgeden de anlaşıldığı üzere, Halim Paşa'nın görevden alınması bir tarafa, İstanbul'a gelmek için kendisi müracaatta bulunmuştu. Öyle anlaşılıyor ki, Hutter, onun İstanbul'a izinli olarak gitmesini görevden alma olarak yanlış algılamıştı. Daha da önemlisi, Korn hatıratında, Kütahya, Halep ve Malta'ya gönderilecek mültecileri organize etmek üzere Şumnu'ya gelen Ahmed Vefik Efendi'nin buradaki görevini tamamladıktan sonra Halim Paşa'yı da yanına alarak oradan ayrıldığını yazar[7]. Demek oluyor ki, Halim Paşa 20 günlük bir izinle

---

[1] Hutter, *Aynı eser*, s.141-144.

[1] Hutter, Aynı eser, s.144; Korn, *Aynı eser*, s.172-173.

[2] Hutter, *Aynı eser*, s.144.

[3] Hutter, *Aynı eser*, s.144. Korn göre bu mektup beklenen neticeyi vermiş ve evlerinden çıkarılan subaylar tekrar evlerine geri dönmüşlerdi. Ayrıca birçok subay da yeni evlere taşınmışlardı. Bazı subaylar da, Türk subayları ile anlaşarak beraber aynı evde kalmışlardı. (Korn, *Aynı eser*, s.174).

[4] Hutter, *Aynı eser*, s.120.

[5] İmrefi'nin Şumnu'daki mültecilerle Halim Paşa arasındaki ilişkilere değinmeler için bkz. Imrefi, *Aynı eser*, s.227-228.

[6] BOA., İ. Dah. nr. 12118.

[7] Korn, *Aynı eser*, s.200.

İstanbul'a gelmiş ve tekrar Şumnu'ya geri dönmüştür. Onun, Ahmed Vefik ile beraber Şumnu'dan ayrılmasıyla da mülteciler, Mahmud Paşa'nın kumandası ve Faik Bey'in gözetimi altına girmişlerdir[1]. Bu görüşü destekleyen diğer önemli bir nokta da, Ahmed Vefik Efendi'nin Şumnu'dan ayrılmasından sonra, burada kalan mültecilerin durumlarıyla ilgili Bâbıâli'ye takdim edilen yazıların hemen hepsinin altında Faik Bey'in mührü olduğu halde, Halim Paşa'nın hiçbir yazının altında mührünün olmamasıdır. Halbuki, Şumnu'daki mültecilerle ilgili haberleri o tarihe kadar Halim Paşa ve Faik Bey İstanbul'a bildiriyordu. Dolayısıyla, Halim Paşa'nın İstanbul'a çağrılması bilgisi doğru, görevden alındığına dair verilen malumat da yanlıştır. Öte yandan, Halim Paşa'nın, Hutter ve Korn 'un hatıralarında belirttiği şiddette olmasa da, mültecilerle iyi geçinemediği kesindir. Çünkü, onun İstanbul'a gelme gerekçeleri arasında *"sûret-i memûriyyeti kendisine lâyıkıyla tefhîm"*[2] olunması da vardı.

G. Avusturya'nın Kossuth'a Suikast Girişimleri

Avusturya Hükümeti, Şumnu'daki mültecilerin durumunu daha da zorlaştırmak için her türlü yola başvuruyordu. Daha Macar birlikleri Avusturya ve Rusya müttefik orduları karşısında kesin yenilgiye uğrayıp Kossuth ve arkadaşları Osmanlı Devleti'ne sığındıkları sırada, Avusturya Hükümeti tedbir alma yoluna gitmişti. Bu amaçla Belgrat, Yaş ve Bükreş'teki ajanlarına Kossuth ve yandaşlarının eşkalleriyle birlikte bir de talimat gönderilmişti. Ayrıca Avusturya, onların görüldüğü her yerde hemen yakalanmasını ajanlardan kesin bir şekilde istemişti. Aynı zamanda, bu ajanlara yardımcı olunması ve onlarla işbirliği yapılması doğrultusunda Osmanlı Devleti'ndeki konsolosluklarına olduğu gibi, civar ülkelerdeki konsolosluklara da benzer emirler göndermişti. Avusturya Hükümeti, belirlenen hedefe ulaşmak, yani, Kossuth ve diğer mülteci önderlerinin izinin sürülmesi ve yakalanması amacıyla iki de komiser görevlendirmeği kararlaştırmıştı. Bu komiserler ihtilal şeflerinden birini yakalamayı başarırlarsa, en kısa ve en emin

[1] Korn, *Aynı eser*, s.202.
[2] BOA., İ. Dah. nr. 12118.

yoldan Avusturya'ya gönderecekti[1]. Kendilerine verilen bu görevi başarıyla yerine getirebilmek için pasaport, eğitim ve yeterli miktarda ödenek de sağlanacaktı. Ayrıca bunlar, Osmanlı Devleti'ndeki Avusturya misyonerlerinden eğitim alacaklardı[2].

Mülteci liderlerini yakalamaları görevlerinin yanısıra, bu ajan ve komiserler, mülteciler arasında huzursuzluk çıkarmak ve bir kısmını para ile kandırmak yoluna da gideceklerdi. Ayrıca, mültecilerin vatanlarından ayrı kalmanın vermiş olduğu psokolojik sıkıntıyı da kullanarak, boş vaadlerde bulunup, aralarında disiplinsizlik ve moral bozukluğu meydana getirmek de bu kişilerin görevleri arasındaydı. Avusturya Hükümeti, mülteci şeflerinin yakalanması ve mülteci birliğinin dağıtılması için görevlendirdiği bu ajanlardan, Vidin'deki yaklaşık 3.000 mülteciyi anavatanlarına göndermenin dışında, istedikleri neticeyi elde edememişlerdi.

Avusturya'nın asıl amacı Kossuth'u ele geçirmekti. Fakat bu, başarılamamıştı. Kossuth'un Avusturya tarafından ele geçirilememesinin asıl sebebi, Osmanlı Devleti'nin aldığı sıkı güvenlik önlemleriydi[3]. Diğer bir sebep de, bu tür komplolara karşı kendisini koruyabilmek amacıyla, Kossuth'a sürekli bilgi verilmesiydi.

Avusturya Hükümeti Kossuth'u ele geçirmek için yaptığı girişimlerden bir netice elde edemeyince, daha etkili önlem alma yoluna gitmiştir. Bu önlem, Kossuth'u bir suikastle öldürmekti. Böylece, mülteciler meselesi Avusturya açısından kısa yoldan halledilmiş olacaktı[4]. Avusturya Hükümeti tarafından böyle radikal bir planın ortaya konması önemli nedenlere dayanmaktaydı. Asıl amaç, Kossuth'un öldürülmesi suretiyle Macarlar'ın lidersiz bırakılmasıydı. Bu şekilde mültecilerin dirençleri tamamen kırılacaktı[5]. Mülteciler, önderlerini kaybetmenin verdiği çöküntüyle de kendi kendilerine dağılacaklardı. Diğer bir amaç ise, mülteci liderlerinin güvenliğine kastetmek suretiyle, Bâbıâli'yi Avrupa Devletleri önünde

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:129, s.706 Kossuth ve arkadaşlarının Osmanlı Devleti'nde izlenmesi hakkında Avusturya Dışişleri Bakanlığı'nın 14 Ağustos 1849 tarihli önergesi.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:129, s.704-706.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.227.
[4] Eszalary, *aynı makale*, s.443.
[5] Eszalary, *aynı makale*, s.443.

küçük düşürmekti. Bu plan başarıya ulaşacak olursa, Osmanlı Devleti'nin mültecilerin güvenliğini sağlayamadığını bütün dünya görmüş olacaktı[1].

Mültecileri Vidin'de Avusturyalı ajanlar takip ediyor ve kendilerine verilen emriler doğrultusunda hükümetlerine raporlar sunuyorlardı. Bu ajanların Vidin'deki görevleri arasında, Kossuth'a suikast girişimi yoktu. Vidin kampında mültecilerin yaşadıkları günleri anlatan belgelerde bu tür girişimin yapıldığına dair en ufak bir ip ucuna rastlamıyoruz. Fakat Şumnu kampında Kossuth'a bir kaç defa suikast eylemi yapıldı. Bu eylemler, başlangıçta bir sürü insanın mülteci adı altında Şumnu'da toplanmasıyla başlamıştı. Aslında kendisini mülteci olarak takdim eden bu insanlar, parayla tutulmuş Avusturya ajanlarından başka kimseler değillerdi. Bunlar, Kossuth hakkında bilgi topluyorlardı[2]. Yukarıda da değindiğimiz gibi, Avusturya'nın Ruscuk Konsolosu Rössler, Şumnu'ya gelmiş ve Halim Paşa'dan Kossuth'un kendisine verilmesini veya öldürülmesini talep etmişti. Kaldı ki Rössler, Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nde görev yapan resmi bir memuruydu.

Kossuth'a ilk suikast 1849 yılının sonlarına doğru düzenlendi. Swetozar Jassinger adlı bir şahıs, İstanbul'da işi gücü olmayan birkaç Sırp ve Hırvatı toplayarak, onları silahlandırdı. Bunların asıl amacı, Kossuth ve Murad Paşa'yı (Bem) öldürmekti[3]. Ancak, Jassinger büyük bir taktik hatası yaparak, topladığı adamları İstanbul'dan tek grup halinde Şumnu'ya doğru yola çıkarmıştı. Eli silahlı olan bu kişiler, Şumnu'daki halkın hemen dikkatini çekmişti. Daha da önemlisi, suikastçılar Şumnu'ya geliş gayelerinin bizzat Kossuth'u öldürmek olduğunu açıktan açığa söylemişlerdi. Bu sözlerin kulaktan kulağa yayılması mülteciler üzerinde olumsuz etkiler yapmış ve mülteciler, Osmanlı Devleti ile Avusuturya'nın gizlice anlaşarak kendilerini öldürecekleri vehmine kapılmışlardı[4]. İki devletin bu

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:84, s.611.

[2] Eszalary, *aynı makale*, s.444.

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:76, s.591; Eszalary, *aynı makale*, s.444.

[4] *"Nemçe Konsolosunun yanına İstanbul'dan bir adam gelmiş ve yanında beraber beş-altı tüfenkli kılıçlı Hırvatlar getürmüş onlar alenen söylüyorlar bizler bizim düşmanlarımız ve üzerlerinde kanımız olan Ceneral Bem ve Kossuth ve sâirleri öldürmeğe geldük deyü ve bunlar da bu lakırtıları işittiklerine mebnî Devlet-i Aliyye Nemçe Devleti ile hafifçe lakırtı etmişler ve bizleri bunlara gizlice öldürdecekler diyerek canlarından emin olamıyorlar ve bunlara başka başka sizin canınız bizim canımızdan azîzdir ve sizin bir kılınıza sâye-i hazret-i şâhânede hiçbir hata gelmez diyerek temîn sûretlerinde ifâde olunmakda ise de adamlar bir gûne temîn olunamıyorlar..."* (BOA., DUİT., 75-1/64-4 Halim Paşa'nın Sadârete takdîm ettiği 11 S 66/27 Aralık 1849 tarihli tahrîrât; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.153).

konuda anlaştıklarına dair dedikodular Şumnu'da yayılmağa başladı. Bu sebeble Şumnu'da Kossuth ve diğer mülteci liderlerinin Osmanlı elbisesi yaptırarak Ahyolu ve Varna üzerinden bir gemiyle İngiltere'ye gitmek hususunda İngiliz Konsolosu ile yazıştıklarına dair haberler de dolaşıyordu[1]. Bu suikast girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış, yakalananlar mahkemede yargılanarak cezalandırılmıştı. Bu planın başarısız kalmasında, bu sırada İstanbul'da bulunan Polonyalı ajan Koscielski'nin Kossuth'u bilgilendirmesinin rolü olduğunu söylemek faydalı olacaktır[2]. Fakat suikast senaryosunu hazırlayan Jassinger, kaçmayı başarmıştı[3]. Halim Paşa, bu olayın ortaya çıkmasından sonra, Kossuth'un ikamet ettiği evin etrafında güvenlik önlemlerini artırmış ve onun yanına en sadık hizmetçisini vermişti[4].

Bu tehdit edici gelişmelerin yanı sıra, aralık ayının ikinci yarısında Kossuth'un gelecekteki rolüne olan inancını artıran bir olay yaşandı. Daha önce Vidin'de bulunduğu günlerde Kossuht'un yanına gelmiş olan Bardy isimli bir Macar telaş içinde İstanbul'dan Şumnu'ya gelmişti. Bardy, Avusturyalı birtakım adamların mülteci önderlerinin katledilmesi göreviyle Şumnu'ya yaklaşmakta olduklarını Kossuth'a haber vermek istiyordu. Bu haberin doğrulanması üzerine Kossuth, bundan sonra kendisine daha çok dikkat etmeğe çalıştı. Şumnu kampından kaçmayı başaran başka bir Macar subay da Kossuth'u saldırganlara karşı uyardı. Bu subay, Blana idi. Blana, Varna'daki İngiliz konsolosu tarafından koruma altına alınmıştı[5].

Diğer bir komplo da 1850 yılına bir-iki gün kala gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu kez, Kossuth'u öldürmek için, Jasmagy adında birisi suikast

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/64-4.

[2] Koscielski, 24 Aralık 1849'da Kossuth'a göndermiş olduğu mektupta, düzenlenen sûikasta dikkat çekmiş ve onu uyarmıştı. İstanbul'dan Şumnu'ya giden bu kişilerin Kossuth'a pasaport, para ve kaçmak için yol tezkiresi teklif edebileceklerini bu bakımdan dikkat göstermek gerektiği üzerinde durmuştu. (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:75, s.588). Kossuth, İstanbul'dan muhtemel suikastlara karşı dikkatli olması yolunda kendisini uyaran bir kurye geldiğini, ayrıca Varna İngiliz konsolosunun katillerin Şumnu'da bulunduğu yolunda sık sık uyarıldığını Boekh'e yazmıştı (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:88, s.630).

[3] Eszalary, *aynı makale*, s.444.

[4] Eszlary, *aynı makale*, s.444.

[5] Blana, İngiliz Konsolosuna mültecilerin Şumnu'da sefalet içinde olduklarını söylemiş ve bu konuda konsolosun İngiliz Elçisi Canning'e bir rapor yazdırmayı başarmıştı. Kossuth, Blana'yı Türklerden bu şekilde bahsettiği için kınadığını bildiren bir cevap yazdı. Kossuth, ondan konsolos ile konuştuklarını tekzip etmesini istedi (Hajnal, *Aynı eser*, s.62-63, belge numarası yazılacak).

teşebbüsünde bulunmuştu. Jasmagy'nin Avusturya'nın Vidin ve Ruscuk konsolos yardımcısı ile kuvvetli bir ilişkisi vardı. Aynı zamanda bu şahıs, anavatanlarına dönmeleri için, Vidin'deki mülteciler arasında yoğun propaganda faaliyetlerinde bulunmuştu[1]. İmrefi'ye göre, Jasmagy'nin faaliyetlerini bilen Türk yetkilileri, mültecilerin dikkatli olmaları için uyarıda bulunmuştu. Ayrıca Kossuth'un ikamet ettiği evin çevresindeki güvenlik önlemleri artırılmıştı[2].

Jasmagy, Şumnu'daki mülteciler arasında gerginliği artırmak için her türlü yolu deniyordu. Hatta, Türklerin mülteciler üzerinde daha fazla kontrol sağlamak için suikast söylentilerinin bizzat kendileri tarafından uydurulduğunu bile iddia diyordu[3]. Jasmagy'nin Şumnu'da bulunduğunu öğrenen Kossuth, Halim Paşa'ya başvurarak ondan yardım istemişti[4]. Kossuth, Osmanlı Devleti'nin, mültecilerin ikamet edecekleri yerde bir Avusturyalı gözlemcinin bulundurulması önerisini reddetmesinin bağımsız bir devlete yakışır bir hareket olduğunu[5]; ancak, bu resmi reddedişe rağmen, Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin onuruna ve bağımsızlığına kastetmekten kaçınmadığı üzerinde duruyordu. Çünkü, daha önce Vidin'de yaptığı gibi, kendilerine birçok zarar veren, ancak kendisini Avusturya'nın mültecileri gözetmek üzere görevlendirdiğini anlatan Jasmagy diye bir adamın bulunduğunu

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, s.belge no:81, s.602 Kossuth'un Serasker Paşa'ya gönderdiği 29 Aralık 1849 tarihli mektup.

[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.227.

[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.227.

[4] Süikastçılar hakkında Halim Paşa'ya bir mektup gönderen Kossuth, Jasmagy'nin mültecileri bir şeytan gibi etkileyerek ortalığı karıştırıp, Macaristan aleyhine olduğu kadar, Osmanlı Devleti'nin menfaatleri aleyhine çalışan bir casus olduğunu bildirmişti. Diğer taraftan Kossuth, tehtidlere maruz kalan sadece kendisi olsa, hiçbir şekilde yardım talebinde bulunmayacağını ancak, meselenin bütün mültecileri ilgilendirdiğini bu sebeple gerekli önlemlerin alınması gerektiği üzerinde durmuştu (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:82, s.604). Bu suikastla ilgili olarak Jasmagy'nin raporunda, kendisinin henüz Şumnu'ya varmadan Varna'daki İngiliz konsolosu tarafından Kossuth'un ikaz edildiğini yazar. Yine o, Türklerin bu konuda bilgilendirilmiş olacağından şüphe duyuyordu. Jasmady şüphelenmesinde haksız da sayılmazdı. Çünkü, o Şumnu'ya doğru hareket ederken sansasyondan kaçınmak amacıyla yanında bulunanlardan sekiz kişiyi İstanbul'a geri göndermek istedi. Ancak, bu kişilerin pasaportları nizami olarak düzenlenmesine rağmen Paşa, bu kişilere vize vermedi. Ayrıca Jasmady bu olumsuzluklara ek olarak karın yağmış olmasını da amacına ulaşmakta bir engel olarak görüyordu. Bütün bu olumsuzluklara rağmen o, raporunda amacından vaz geçmediğini, uygun bir anda suikastı mutlaka gerçekleştireceğini yazar (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:163, s.786).

[5] Hatta Kossuth, Avusturya'nın bu isteğinin suikastan daha vahim olduğunu, bu isteğin, Osmanlı Devleti'nin bağamsızlığına ve onuruna yapılmış bir saldırı ve meydan okuma olarak değerlendiriyordu (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:82, s.603).

haber vermişti. Ona göre, bu durumda Avusturya'nın başvurusunun Bâbıâli tarafından geri çevrilmesinin hiçbir espirisi kalmamıştı. Kossuth, Osmanlı Devleti'nin bu hareketleri engellemek için gerekli girişimlerde bulunmasını ve Sultan'ın misafirlerine saldırma cüreti gösteren bu kişilerin en kısa zamanda cezalandırılmalarını istemişti[1]. Kossuth'un isteği üzerine evinin önündeki korumaların sayısı birden altıya çıkarıldı. Ancak, bu korumalar sadece Türklerden oluşmuyordu. Korumalar arasında Macarlar da vardı[2].

Jasmagy'nin suikast teşebbüsünün sonucu hakkında herhangi bir belgeye sahip değiliz. Ancak, bu suikast girişiminin de ötekiler gibi sonuçsuz kaldığı kesindir. Zira Serasker Paşa, Kossuth'un isteği üzerine, bu tür komplolara karşı gerekli önlemlerin alınması hususunda Halim Paşa'yı uyarmıştı[3]. Ayrıca Bâbıâli, mültecilerin, Avusturyalı ajanların propagandalarına alet olup tuzaklarına düşmemeleri için mülteci neferlerine şimdilik 50.000 kuruş atıyye-i seniyye verilmesini de kararlaştırmıştı[4].

Jasmagy, mültecilerin, özellikle de Kossuth'un peşini bırakmamıştı. Daha sonra da değinileceği gibi, mültecilerin Kütahya'ya gitmesiyle o da Şumnu'dan ayrılmış ve Kütahya'ya gitmişti.

Kossuth'a bir süikast da Henri Dembinski'nin kuzeniyle evli olan Madame Dembinski tarafından planlandı. Doğrusu hiçbir mülteci, Kossuth'a yakınlığı ile bilinen bu kadından bu tür bir komployu beklemiyordu. Bu kadın, Macaristan'ın bağımsızlığı hakkında müspet düşüncelere sahipti. Hatta, Kossuth ve diğer mülteciler tarafından Avusturya düşmanı olarak tanımıyordu. Fakat 1850 Ocak ayının başlarında gelişen olaylar, bu kadın hakkındaki iyimser düşüncelerin yanlışlığını ortaya koymuştu. Yapılan plana göre Kossuth'a takma bir isim verilecek ve İngiliz gemisiyle İstanbul'a, oradan da Viyana'ya götürülecekti. Ancak bu plan da Kossuth'un eski dostlarından biri olan Beck'in haberdar etmesi sayesinde gerçekleşememiştir[5].

---

[1] Kossuth, elde bu kadar delil varken, Halim Paşa'dan yakalanan katillerin sınırdışı edilmeyip, adalete teslim edilerek cezalandırılmalarını istemişti Hajnal, *Aynı eser*, belge no:82, s.604

[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.227.

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:82, s.604.

[4] BOA., DUİT., 75-1/64-1 Sadâretin Mâbeyn'e takdîm ettiği 25 S 66/7 Ocak 1850 tarihli arz tezkiresi ve bir gün sonra sadır olan irade.

[5] Eszlary, *aynı makale*, s.444.

Kossuth, bu suikast girişimlerini kendi lehine çevirmek istiyordu; saldırganların teşebbüslerini gerçekleştirebilmeleri için fırsat verecek, ancak amaçlarına ulaşacakları sırada onları vurduracaktı. Böylece, elinde Avustuya'nın yaptıklarını dünya kamuouyuna gösterebileceği somut bir delil olacaktı. Ancak, Kossuth'un bu planı yerine getirebildiği söylenemez. Zaten, suikast haberlerinin yayılması bile gereken etkiyi gösteriyordu[1]. Aslında bu tür tuzak ve komplolar, Kossuth'un popülaritesini daha da artırıyordu. Hem bu suikast girişimleri hem de sonuçları Kossuth'u güçlendiriyor ve mültecilerin ona bağlılığını daha da kuvvetlendiriyordu.

H. Bayan Kossuth'un Şumnu'ya Gelişi

Kossuth'un eşi Theresa'nın 2 Şubat 1850'de Şumnu'ya gelişi mülteciler ve özellikle de Kossuth için hoş bir süpriz olmuştu. Kossuth, Osmanlı Devleti'ne iltica etmek için Arad'dan ayrılmağa karar verdiği zaman, çocuklarının geleceğinin belirsizliği yüzünden Theresa, kendisine eşlik edememişti. İmrefi'nin belirttiğine göre bayan Kossuth, annelik sorumluluğunu yerine getirmek için Arad'da kocasıyla vedalaşmış ve çocuklarını aramaya karar vermişti. Kossuth, 11 Ağustos 1849'da eşinden ayrılmıştı[2]. Bir taraftan Macaristan'ın içine düştüğü durum, diğer taraftan da çocukları hakkında hiçbir bilgiye sahip olamaması ve son olarak da eşinden ayrılması kuşkusuz Kossuth için üzüntü verici bir durum olmuştu.

Bayan Kossuth'un Macar Özgürlük Savaşı'nda neler yaptığı hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak o, savaş süresince annelik ve eşlik görevini büyük bir sabırla yerine getirmişti. Onun tek amacı çocuklarını da alarak saklandığı yerden çıkmak ve ülkeyi terk etmekti. Fakat Theresa, çocuklarıyla iletişim kurmayı başaramamıştı. Çünkü Kossuth'un üç çocuğu da Avusturya tarafından yakalanarak gözetim altına alınmıştı. Bayan Kossuth ise, Avusturya askeri birlikleri tarafından her yerde arandığı halde ele geçirilememişti. Theresa, Macaristan'da bir soydaşının evinde kalıyordu[3]. Çocuklarını beraberinde Osmanlı Devleti'ne getiremeyeceğini

[1] Hajnal, *Aynı eser*, s.285.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.31.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.174.

anlayınca tek başına eşinin yanına gitmeye karar vermişti[1]. Bu kaçışta ona, başlangıçta Mayerhoffer adlı bir genç eşlik etmişti. Mayerhoffer, bayan Kossuth ile Peşte'ye gitmiş ve buradan da Szemlin'e geçmişti. Burada pasaport temin edilmesinden sonra bir muhafız gözetiminde Belgrad'a ulaşmışlardı. Bayan Kossuth bu şehirde Sardunya konsolosunun evine sığınmıştı. Bu evde bir süre kaldıktan sonra, Bridham[2] adlı bir İngiliz, onu Şumnu'daki eşinin yanına götürme görevini üstlenmişti. Bridham'ın yardımları sayesinde bayan Kossuth, 2 Şubat 1849'da Şumnu'ya ulaşmıştı[3]. Theresa'nın Şumnu'ya gelişi mülteciler arasında büyük sevinç yaratmıştı. Mülteciler onun kendilerine katılmasını kutlamak üzere bir fener alayı düzenlemiş, ayrıca bir de balo tertiplemişlerdi[4]. Eşinin Şumnu'ya gelmesi hem mültecilerin yaşantılarında önemli değişikliklere neden olmuş, hem de Kossuth'un mücadele azmini artırmıştı[5].

I. Ahmed Vefik Efendi'nin Şumnu'ya Gönderilmesi

Babıâli ile Rus Hükümeti arasında varılan anlaşma gereği, Rusya vatandaşı olduğu halde Macaristan'daki olaylardan sonra Osmanlı topraklarına sığınan ve Şumnu'da bulunan Polonyalı mültecilerin isimlerinin belirlenmesi için, Babıali Şumnu'ya bir komiser gönderecekti. Bu mülteciler, isimleri tesbit edildikten ve Varna'ya indirildikten sonra, Osmanlı Devleti'ne ait bir buharlı gemiye bindirilerek direkt Malta Adası'na gönderilecekti[6]. Babıali tarafından Şumnu'ya gönderilen Komiser, Rusya Sefareti tarafından verilen listede adı geçen Müslüman mültecileri de seçecekti. Bunlar da, Varna'ya indirilecek ve buradan gemiye bindirilerek Halep'e gitmek üzere İskenderun'a sevkedileceklerdi[7]. Görevli komiser, bu işlemi tamamladıktan sonra, sözkonusu yerlere gönderilecek olanların isimlerini Rus

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.228-229.

[2] Bayan Kossuth'un Şumnu'ya gelmesinde büyük rolü olan Bridham, Macar Özgürlük Savaşı sırasında "*Times*" gazetesinin muhabirliği görevini yürütüyordu. Savaş sonrasında da aynı gazetenin Sırbistan muhabiriydi. Fakat, Sırbistan Kralı'nın hassa alayı ile korunan Theresa'ya Sırbistan'dan geçerken arkadaşlık etmesinden dolayı işinden kovulmuştu (Korn, *Aynı eser*, s.174).

[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.229; Korn, *Aynı eser*, s.174.

[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.229; Korn, *Aynı eser*, s.174; Eszlary, *Aynı makale*, s.446.

[5] Eszlary, *Aynı makale*, s.446.

[6] Korn, *Aynı eser*, s.177.

[7] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:164, s.788.

yetkililerine bildirecekti[1]. Listede adı bulunduğu halde Müslüman olmayan ve uyrukları şüpheli olanların bulunması halinde, bunlar da diğer Müslüman olmayan mülteciler gibi, Osmanlı toprakları dışına sürüleceklerdi[2].

Öte yandan Fuad Efendi, mülteciler meselesinin Rusya cihetini halletmek üzere Petersburg'a gönderilmişti. Fuad Efendi, Rusya'ya hareketinden önce görevi Ömer Paşa'ya devretmiş ve bu görevi bir müddet o sürdürmüştü. Ancak, Fuad Efendi Petersburg'daki görevini başarıyla tamamlamış ve geri dönme vakti gelmişti. Eflak ve Boğdan'da durum normalleştiğinden Fuad Efendi, Rusya dönüşünde Bükreş'te yirmi yirmibeş gün kaldıktan sonra İstanbul'a gelecekti. Ömer Paşa, her ne kadar Bükreş komiserliğini başarıyla sürdürüyorduysa da Sadâret, bu göreve yeni birisinin atanmasının daha uygun olacağı kanaatindeydi. Bu görevlinin Tercüme Odası Serâmedânından Ahmed Vefik Efendi[3] olması kararlaştırıldı[4]. Eflak ve Boğdan komiserliğine tayin edilen Ahmed Vefik Efendi'ye bir de talimat

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:164, s.788.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:164, s.788.

[3] Ahmed Vefik Efendi hakkında sayısız kitap ve makale kaleme alınmıştır. Biz, burada çok önemli olan birkaçının ismini vermekle yetineceğiz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1308, I, s.308-309; Şemseddin Sami, *Kamûsu'l-Alâm*, İstanbul 1316, VI, 4688-4689; Ahmet Hamdi Tanpınar, "Ahmed Vefik Paşa", *İA.*, I, s.207-210; Ömer Faruk Akün, "Ahmed Vefik Paşa" *DİA.*, s.143-157; Mehmet Zeki Pakalın, *Ahmed Vefik Paşa*, İstanbul, 1942; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, II, İstanbul 1982; F. Abdullah Tansel, "Ahmed Vefik Paşa", *Belleten*, nr.109, (1964), s.117-139; a.mlf, "Ahmed Vefik Paşa'nın Eserleri", *Belleten*, nr. 110, (1964), s.249-283; a.mlf., "Ahmed Vefik Paşa'nın Şahsiyetinin Teşekkülü-Hususi Hayati ve Muhtelif Karakterleri", *Belleten*, nr.113, (1965), s.121-175; Mehmed Selahaddin, *Bir Türk Diplomatının Evrâk-ı Siyasiyyesi*, İstanbul 1306; Ahmed Refik, *Lamartine Türkiye'ye Muhaceret Kararı İzmir'deki Çiftliği (1849-1853)*, İstanbul 1925; Ion Matei, "Ahmed Vefik Paşa'nın Rumenlerle Münasebeti", *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (çev. Zeynep Kerman), Aralık 1972, s.49-91 ; a.mlf., "Ahmed Vefik Paşa'nın Rumenlerle Olan Münasebetlerine Dair", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ekim 1982, s.20, (çev. Zeynep Kerman) s.123-164; Sevim Güray, *Ahmed Vefik Paşa*, Ankara 1966; İsmail Hikmet, *Ahmed Vefik Paşa*, İstanbul, 1932.

[4] "... *Eflak ve Boğdan'ın... gerü kalmış işleri cüziyyât kabîlinden olub Devletlü Ömer Paşa Hazretleri dahî nezâret edeceği derkâr ise de her hâlde bir politika memûrunun bulunması fâideden hâlî olmayacağından bunun için münâsibi lede't-teemmül Tercüme Odası Hülefâsı Ser-âmedânından İzzetlü Ahmed Vefik Efendi bir kaç lisâna âşinâ ve zâten müstakîm ve fâtîn-i bendegân-ı hazret-i şâhâneden olduğundan tamam bu maslahata ehil ve müstehak görünmesiyle onun yedine talîmât-ı lâzıma i'tâsıyla müsteşâr-ı müşârunileyhin Bükreş'e vusûlünde orada bulunmak ve müşârunileyhden dahî ta'lîmât almak ve Ömer Paşa Hazretleriyle dahî her şeyi müzâkere eylemek üzere hemân çıkarılması ve buradan Varna'ya çıkub Şumnu'ya giderek... tefrîk-i mülteciyân memûriyetini dahî icrâ eylemesi...*" BOA., DUİT., 75-1/59-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 7 S 66/23 Aralık 1849 tarihli arz tezkiresi; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Aynı eser*, s.652; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.146).

verilmişti[1]. Bu tayininin bir yönü de mültecileri ilgilendirmekteydi. Ahmed Vefik Efendi, memuriyet mahalline giderken, bu göreve ek olarak Şumnu'ya geçecek ve Kütahya, Halep ve Malta Adası'na gönderilecek mültecilerin nakillerini gerçekleştirecekti[2]. Ahmed Vefik Efendi bu göreve 23 Aralık 1849 tarihinde getirilmişti. Fakat o, bu göreve atanmasından ancak bir buçuk ay kadar sonra İstanbul'dan Şumnu'ya hareket edebilmişti. Halbuki Sultan Abdülmecid, onun hemen görev mahalline hareket etmesini istemişti[3]. Ancak, kendisi, bu göreve tayin edildiği sırada oldukça hastaydı. Nitekim, Kossuth'a İstanbul'daki siyasi gelişmeler hakkında bilgi veren Guyon'un mektuplarında, onun bu tarihlerde hasta olduğu bildirilmektedir[4]. Hatta Guyon, hastalık sebebiyle Ahmed Vefik Efendi'nin evinden dışarı çıkamadığını ve bu sebeple de seyahatını sürekli ertelemek zorunda kaldığını ifade eder[5]

Eflak ve Boğdan komiserliğine tayin edilen Ahmed Vefik Efendi'ye bu görevle ilgili olarak verilenin yanı sıra, Şumnu'daki mültecilerin Kütahya, Halep ve Malta Adası'na nasıl gönderileceği hususunda da bir talimat verilmişti. On yedi

---

[1] Eflak ve Boğdan fevkalede komiserliğine tayin olunan Ahmed Vefik Efendi'ye bu görevliyle ilgili verilen talimatta özet olarak şu hususlara dikkat etmesi istenmekteydi: Fuad Efendi'in gayretli çalışmaları neticesinde Eflak ve Boğdan ahalisi Osmanlı Devleti'ne büyük bir sempati duymaya başlamışlardır. Ahmed Efendi'nin dikkat edeceği en önemli husus, Fuad Efendi'nin uygulamalarını devam ettirmektir. Bükreş'te bulunan Rusya memuru General Duhamel ile iyi ilişkiler kurulacak ve sebepsiz yere onunla tartışmaya girilmeyecekti. Her nekadar Rumeli Ordû-yı Hümâyûnu Ömer Paşa ile Ahmed Efendi'nin görevleri farklı ise de, Ömer Paşa, bölgenin meselelerine vukuflu olmasından dolayı Ahmed Efendi, onunla sık sık görüşüp fikir alış verişinde bulunacaktı. Ayrıca, bölgenin meselelerini Eflak ve Boğdan Beyleri ile de müzakere edecekti. Eflak ve Boğdan Boyarları arasındaki deyişik yaşam tarzlarını da göz önünde bulunduracak olan Ahmed Efendi, bölge halkının gönlünü kazanmaya çalışacaktı. Eflak ve Boğdan'da bulunan İngiliz ve Fransız Konsoloslarıyla da iyi ilişkiler kurulacaktı. Bu yörenin halkı işlerini genelde rüşvet ile görmeğe alışık bulunduğundan Ahmed Efendi, bu konuya özellikle dikkat edecekti (BOA., DUİT., 75-1/62-2 23 S 66/8 Ocak 1850 tarihli Sadâret'in arzı ve 24 S 66/9 Ocak 1850 tarihli Padişahın iradesiyle Ahmed Vefik Efendi'ye erilen talimat müsveddesi).

[2] BOA., DUİT., 75-1/59-1

[3] BOA., DUİT., 75-1/59-1.

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:101 s.658 Guyon'un Kossuth'a gönderdiği 14 Ocak 1850 tarihli mektup.

[5] Guyon Kossuth'a gönderdiği başka bir mektubun da ise Ahmed Efendi'nin çok iyi düşüncesinin olduğunu ve Macarlara sempati duyduğunu yazar. Ayrıca o, her şeyi Ahmed Efendi ile açık bir şekilde konuşabileceğini Kossuth'a yazmıştı. Yine onun ifadesine göre, Ahmed Efendi, mültecilerin tüm isteklerine olumlu cevap verecek birisiydi (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:116, s.685).

maddeden oluşan bu talimatta Ahmed Vefik Efendi'den şunları yerine getirmesi istenmekteydi:

1- Avusturya ve Rusya elçilerince verilen defterlerde Kütahya, Halep ve Malta'ya gönderilecek mültecilerin isimleri kaydedilmiştir. Bu defterler kendisine verilmiş olduğundan, Şumnu'ya vardığında Halim Paşa, Faik Bey ve Kütahya'ya gönderilecek mültecilerin refakatine tayin edilen Miralay Süleyman Refik Bey ile müzakere edecek ve defterlerde isimleri yazılı olan mültecilerin yerine başka birisinin gönderilmemesine dikkat edeceklerdi.

2- Rusya Sefâreti tarafından verilen defterde isimleri yazılı olanlar Malta'ya, Avusturya Sefâreti tarafından verilen defterde isimleri olanlar ise Kütahya'ya gönderilecekti. Defterlerde isimleri yer alan Müslüman olmuş mülteciler ise Halep'e nakledilecekti. Malta'ya gidecek mültecileri Tâif, diğelerini de Gemlik ve İskenderun iskelelerine nakletmek üzere Tâir-i Bahrî vapurları tahsis edilmişti. Polonyalı mültecilerin gideceği Malta Adası, Kütahya ve Halep'e nazaran uzak olduğundan öncelikle bunların yol ihtiyaçları karşılanacaktı. Ayrıca, Vidin'den Şumnu'ya nakillerinde olduğu gibi, yanlarına zâbıtân-ı askeriyeden bir kişi ve yolculukları sırasında muhafazaları için bir miktar asker tayin edilecekti. Diğer taraftan, Gemlik İskelesi ile Varna'nın arası İskenderun'a oranla daha yakındı. Bu sebeple, öncelikle Kütahya kafilesi Varna'ya gönderilecekti. Kütahya'ya gidecek mültecilerden bazılarının ailesi beraberinde olduğundan, onlar da Kütahya'ya gönderilecekti. Yolculuk esnasıda çocuk ve kadınların huzur içerisinde seyahat etmelerine özen gösterilecekti.

3- Mevsim kış olduğundan, kendilerini taşıyacak vapurların Varna İskelesi'nde boş yere beklememeleri için, mültecilerin ihtiyaçları beş altı gün zarfında karşılanarak Şumnu'dan Varna'ya hareketleri sağlanacaktı. Tâir-i Bahrî Vapuru ilkin Kütahya yolcularını Gemlik'e götüreceğinden, buradan Varna'ya kaç günde geri dönebileceği hesaplanacak, Müslüman mülteciler de ona göre Şumnu'dan ayrılacaklardı[1].

---

[1] Gerçekten de Ahmed Efendi talimatta belirtilen hususlara harfiyyen uymuştu. Nitekim, Kütahya takımı Şumnu'yu 15 Şubat'ta, Halep takımı ise 24 Şubat'ta terketmişlerdi (Korn, *Aynı eser*, s.182; Hutter, *Aynı eser*, s.147; Imreli, *Aynı eser*, s.232).

4- Rusya ve Avusturya Sefâretleri tarafından verilen defterlerde isimleri olanlar ve Halep'e gönderilenlerin dışında, Avusturya vatandaşı olmayan mültecilerden Malta'ya gitmek isteyen olursa, bunların istekleri kabul edilecek ve Tâif vapuruna bindirileceklerdi.

5- Avusturya vatandaşı olup, Kütahya'ya gönderilecek mültecilerden veya Avusturya Sefareti tarafından verilen defterde isimleri yer almayanlardan, kendi istekleriyle vatanlarına dönmek isteyenlere engel olunmayacaktı. Fakat, Avusurya'ya dönmeleri için de Ahmed Vefik Efendi tarafından kesinlikle teklif yapılmayacaktı.

6- Avusturyalı mültecilerden kaç kişinin Kütahya'ya gönderileceği ve bunların kimler oldukları Şumnu'daki Avusturya Konsolosu tarafından bilindiğinden, Ahmed Vefik Efendi Kütahya'ya nakil meselesini onunla da müzakere edecekti.

7- Şumnu'da bulunan mülteciler, parasızlıktan zaruret içerisine düştüklerinden, Sultan Abdülmecid tarafından gönderilen 150.000 kuruş; Halep, Kütahya ve Malta'ya gönderileceklere rütbe ve mesleklerine göre dağıtılacaktı.

8- Şumnu'dan ayrılan mülteciler, Varna'ya varıncaya ve oradan vapurlara bindirilinceye kadar, kendilerine iyi muamele edilmesine ve hiçbirinin kaçmamasına azami dikkat gösterilecekti. Bu amaçla da belli sayıda asker yolculuk boyunca mültecilere rafakat edecekti. Kütahya, Halep ve Malta'ya gönderilecek mültecilerin çoğu Macar özgürlük savaşının önde gelen isimleri olduğundan, bunların muhafazasına tayin edilen kişiler, mültecilerin hoş tutulmalarına gayret edeceklerdi. Ayrıca bu konuda Ahmed Vefik Efendi tarafından kendilerine tavsiyeler de yapılacaktı.

9- Kütahya'ya gönderilecek mültecilerin ellerinde tahminen 300 kadar at bulunuyordu. Ancak bunların vapura bindirilerek sahipleriyle birlikte nakl edilmeleri mümkün görünmüyordu. Atlar, satılıp paraları kendilerine verilse dahi, sahiplerinden bazılarının çok daha fazla para edebilecek olan atlarının haraç mezat ellerinden alındığını iddia etmeleri muhtemeldi. Bu yüzden ortaya çıkabilecek nahoş bir durumna meydan vermemek için, bu hayvanların Varna'daki İngiliz ve Fransız memurların gözetimi altında tutulmalarına karar verilmişti. Hayvanlar, görevli memurlar tarafından satılıncaya kadar, Varna'da münasip yerlere

yerleştirileceklerdi. Bakımları, daha önceden olduğu gibi Osmanlı Devleti tarafından yapılacaktı. Mültecilerin, atlarını konsolosluklara bırakmak yerine onları karadan İstanbul'a götürmekte ısrar etmeleri halinde ise, buna mani olunmayacaktı. Bu iş için mülteci lideri olmayan birkaç kişi görevlendirilerek yanlarına da ihtiyaca göre birkaç Osmanlı memuru tayin edilecekti.

10- Mülteciler kış sebebiyle çorap, çarık ve aba gibi giyeceklerin temini için, birkaç gün Şumnu'da kalmak isterlerse, kendilerine 5 günden fazla izin verilmeyecekti.

11- Ahmed Vefik Efendi Şumnu'ya vardığında, ayrı ayrı mahallere gönderilmelerinden dolayı, mültecilerin itirazlarıyla karşılaşabilirdi. Oysa, onların hayatlarını kurtarmak için, Osmanlı Devleti bütün riskleri göze alarak Avusturya ve Rusya'nın taleplerini reddetmişti. Bununla birlikte Bâbıâli, devletler arası anlaşmaları çiğnememek için de, kendilerini bu iki devletin sınırlarından uzak bir yere yerleştirmek zorunda kalmıştı. Aynı zamanda, Osmanlı Devleti Kütahya'daki bütün mültecileri mümkün olan en kısa zamanda serbest bırakmak için elinden gelen her şeyi samimiyetiyle yapacaktı. Ancak, onların da serbest kalabilmeleri için, Kütahya'da sakin durup, Avusturya'nın itirazlarına sebep olacak hareketlerden kaçınmaları gerektiği kendilerine hatırlatılacaktı.

12- Mültecilere iyi muamale edilmesine dikkat edilecekti. Ancak rütbeli olanlara fazla itibar gösterilerek, Rusya ve Avusturya'nın itirazına sebebiyet verebilecek bir ortam yaratılmayacaktı. Zira, kısa bir süre önce Şumnu'daki Avusturya Konsolosu'ndan bu yolda şikayetler alınmıştı. Bu yüzden her iki tarafı da kırmamak için itidalli hareket edilmesi isteniyordu.

13- Mültecilerin gerek Şumnu'dan hareketleri sırasında, gerekse yolculukları süresince suikaste uğramaları muhtemeldi. Böyle bir hadisenin vukuu ise pek fena bir şey olacağından, böyle bir hadisenin meydana gelmemesi için görevli memurlar uyarılacaktı.

14- Kütahya, Halep ve Malta'ya gönderilecek mültecilerden başka, Şumnu'da kalanlar Halim Paşa'ya teslim edileceklerdi[1].

[1] Her nekadar Ahmed Vefik Efendi'ye verilen talimatta, Şumnu'da kalan mültecilerin Halim Paşa'ya teslim edilmesi yazıyorsa da, Ahmed Efendi Şumnu'daki görevini tamamladıktan sonra Halim Paşa'yı da yanına alarak asıl görev yeri olan Bükreş'e hareket etmiştir. Halim

15- Şumnu'da mülteciler parasızlık yüzünden çaresizlik içerisinde bulunduklarından, Silistre valisine Eyâlet emvâlinden 150.000 kuruş paranın bunlara verilmesi yazılmıştı. Ahmed Vefik Efendi, Halim Paşa ile müzakere edip söz konusu parayı mültecilere dağıtacaktı.

17- Ahmed Vefik Efendi, bu talimatta yer alan hususları zaman geçirmeden uygulamaya koyacak ve Şumnu'daki gelişmeleri sık sık Bâbıâli'ye rapor edecekti. Ayrıca mültecilerin isimlerini ihtiva eden bir defteri de İstanbul'a gönderecekti. Şumnu'daki görevi sona erdikten sonra da Bükreş'e gidecekti[1].

Ahmed Vefik Efendi, mültecilerin nakillerini gerçekleştirmek üzere tüm yetkilerle donatılmış olarak 31 Ocak 1850'de İstanbul'dan yola çıkmış[2] ve 3 Şubat'ta Varna'ya ulaşmıştı. Aynı gün buradan ayrılarak Şumnu'ya hareket etmişti. Görkemli bir törenle karşılandığı Şumnu'ya 5 Şubat 1850'de varmıştı[3]. Korn ve Hutter'e göre mülteciler, onu kutsal biri olarak görüyor ve gelişiyle problemlerinin çözüleceğine inanıyorlardı[4]. Türk sivil ve askeri memurlar ve mültecilerin önde gelenleri tarafından, Ahmed Vefik Efendi için görkemli bir karşılama töreni düzenlendi[5]. Mülteciler onun için kırmızı, yeşil ve beyaz renklerden oluşan ışıklı bir ulusal gösteri hazırlamışlardı. Esasında bu kutlama, Kossuth'un eşinin Şumnu'ya gelişi sebebiyle 2 Şubatta yapılacaktı[6]. Ancak, Ahmed Vefik Efedi'nin Şumnu'ya

---

Paşa'nın Şumnu'dan ayrılmasıyla bu göreve Mahmud Paşa tayin edilmişti (Korn, *Aynı eser*, s.120).

[1] BOA., DUİT., 75-1/63-7 24 S 66/8 Ocak 1849 tarihli irade ile Ahmed Vefik Efendi'ye verilen talimat.

[2] *Cerîde-i Havâdis*, nr.470, 23 RA 1266/6 Şubat 1850.

[3] Joseph Hutter, *Aynı eser*, s.144; Korn, *Aynı eser*, s.178; Imrefi, Aynı eser, s.229; BOA., 75-2/13-13, Ahmed Vefik Efendi'nin Sadâret'e takdîm ettiği 23 RA 66/6 Şubat 1850 tarihli tahrirat.

[4] Korn, Ahmed Vefik Efendi'yi kısaca şöyle anlatmaktadır: Ahmed Vefik Efendi modern Türk okullarında yetişmiş bir Türktür. Kibar hareketleri, Fransız ve İtalyan dillerini konuşurken sergilediği maharet ona tam bir beyefendi görünüşü vermektedir. Padişah'a yıllarca tercümanlık yapmış olması sayesinde diplomasiyi en ince ayrıntılarına kadar öğrenmiştir. Öyle ki, bir konu hakkında konuşurken o kadar süslü sözler kullanır ki, konu hakkında sizi tamamen aydınlatacak zannedersiniz. Fakat konuşmanın sonunda yine onun istediği kadar bilgilendirilmiş olduğunuzu görürsünüz (Korn, *Aynı eser*, s.178). Hutter'e göre ise Ahmed Vefik Efendi, Fransızca ve İtalyancayı çok iyi konuşur, Avrupa geleneklerini ve davranışlarını takip eder ve Türklerde kültürün birinci derecesinin varlığını ifade eden bir davranışla, bağdaş kurarak divana oturmaz. Başka bir deyişle, Fransız salon hayatını tam anlamıyla bilir ve toplumda nasıl davranılması gerekiyorsa, öyle davranır (Hutter, *Aynı eser*, s.145).

[5] Korn, *Aynı eser*, s.178.

[6] Korn, Aynı eser, s.174.

geleceği daha önceden mültecilere bildirildiğinden, bu lambalar onun karşılama töreninde kullanılmak üzere saklanmıştı[1]. Ahmed Vefik Efendi kendisine gösterilen bu ilgiden çok memnun kalmıştı. Bundan böyle mültecilerin hayatlarının daha da kolaylaşacağını, padişahın onların dertleriyle yakından ilgilendiğini söyledi. Sultan'ın, Rusya ve Avusturya'nın isteklerine karşı çıkma konusunda bir an bile tereddüt göstermediğini söyleyerek, onlara teselli verici bir konuşma yaptı. Korn'un ifadesine göre, onun bu konuşması mülteciler üzerinde olumlu tesirler uyandırdı ve yüzlerce mülteci Balkan Dağları'na çarpıp vadiye dönen bir ses tonuyla, Türkçe olarak, "*Padişahım çok yaşa*" diye bağırdılar[2]. Ancak, mültecilerin bu sevinci kısa sürdü. Zira, Ahmed Vefik Efendi'nin Şumnu'ya kendilerini Anadolu'ya göndermek üzere geldiğini öğrendiklerinde büyük bir üzüntü duydular. Hatta, Hauslab'ın Vidin'e gelişinde olduğu gibi aralarında büyük bir gerginlik yaşandı[3].

Ahmed Vefik Efendi'nin Şumnu'ya vardıktan sonra yaptığı ilk iş, Kossuth, Murad Paşa ve Dembinski ile diğer mülteci şeflerini ziyaret etmek oldu. Bu ziyaret sırasında Ahmed Vefik Efendi, onlara gelecekleri hakkında bilgi vermiş ve vatansız kalmalarından dolayı kendilerini teselli etmişti[4].

Daha önce de değinildiği gibi Kossuth, Kütahya'ya gitmeye karşıydı. Muhalefetini Ahmed Vefik Efendi'nin Şumnu'ya gelişine kadar çok ciddi bir şekilde de devam ettirmişti. İmrefi'nin ifadesine göre Kossuth, *"Şumnu'dan çıkmaktansa kendimi vururum"*[5] diyecek kadar Kütahya'ya gitmeye karşıydı. Fakat, Ahmed Vefik Efendi'nin Şumnu'ya gelişi ile bu sorunla ertelenemez bir

---

[1] Hutter, *Aynı eser*, s.145.

[2] Korn, *Aynı eser*, s.178. Ahmed Efendi 6 Şubat 1850 tarihinde Sadâret'e sunmuş olduğu tahrîrâtında mültecilerin kendisini karşılamasını şu şekilde anlatır: "*...ahşamısı Macarlar üçyüz kadar fenerle bir alay tertîb edüb ve kullarının bulunduğum mütdîr konağının havlusuna birikûb Rabbim 'ömr ü şevket-i hümâyûnlarını bin kat daha izdiyâd buyursun velî-ni'met-i bî-minnetimiz padişâhımız efendimiz hazretlerinin bu kadar vakittir haklarında bezl olunan merhamet ve ihsân-ı bî-pâyân-ı şehinşâhînin ve büyük küçük cümlesinin hadlerinde ziyâde nâil oldukları rahat ve ittifâk-ı zâidenin yâd ve tezkârı sırasında sadâ-yı teşekkürleri semâya çıkmış ve dinleyenlerde zâr zâr ağlamadık can kalmamıştır. Fakat vâki' olan nutk-ı türkîlerinde kendülerinin reislerinden ayrılmaması niyâzı musırrâne beyân kılınmış olduğundan asıl teşekkürleri kullarından ziyâde bi't-tâbi' hallerinden anlaşılacağı ve padişâhımız efendimiz sâyesinde hüsn-i hareketlerine göre gördükleri 'asâyış daha artacağı misillü bazı cevaplarla savuşturulup yine ol kışlada yerlü yerine çekilmişlerdir...*" (BOA., DUİT., 75-1/ 13-3).

[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.229.

[4] Korn, *Aynı eser*, s.181.

[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.230.

şekilde yüz yüze gelmişti. Ya Kütahya'ya gidecek, ya da kendisi ve mülteciler için başka alternatifler bulacaktı. Üstelik onun, mültecilerin yerleştirilmeleri için ileri sürdüğü tezlerin hiçbiri Bâbıâli tarafından kabul görmemişti. Bu konuda çok itimat ettiği İngiltere ve Fransa'dan da umduğu desteği alamamıştı.

Ahmed Vefik Efendi, mülteci şefleri ve özellikle de Kossuth'u Kütahya'ya gitmeğe ikna etmek için büyük çaba harcadı. Bu amaçla, Kossuth ile, içeriği hakkında kaynakların çok az bilgi verdiği, iki saatlik bir görüşme yaptı. Kossuth, görüşmede Kütahya'ya gitmeğe karşı çıktıysa da bundan bir netice alamadı. Bu kararın değişmeyeceğini anlayınca da Ahmed Vefik Efendi'den Şumnu'da kalacak mültecilerin akibetini öğrenmek istedi. Korn'a göre, Ahmed Vefik Efendi Kossuth'a kaçamak cevaplar verince ikisi arasında şiddetli bir tartışma yaşandı[1]. Bu görüşmede Kossuth, kesin olarak Kütahya'ya nakledileceklerini ve bu kararın değişmeyeceğini anlamıştı. Nitekim, Ahmed Vefik Efendi'nin Sadaret'e sunduğu tahriratta "... *Mösyö Kossuth'la şimdilik şöyle iki saate kadar mükâleme olundukda ibtidâ-yı emirde izhâr eylediği niyât-i şedîdenin ekserisinden vaz geçürülüp...*"[2] önemli ölçüde ikna edildiğini yazmıştı. Hatta, bu görüşmenin hemen arkasından Ahmed Vefik Efendi, Kütahya'da birlikte kalacağı kişilerin isimlerinin yazılı olduğu bir listeyi ona vermişti[3].

Osmanlı Devleti'nin mültecileri Kütahya'ya göndermekte kararlı olduğunu anlayan Kossuth, mültecilerin büyük çoğunluğunun kendisini takip etmek istediğini iyi bildiğinden, Ahmed Efendi'ye bir mektup vererek ondan bazı isteklerde bulundu[4]. Her zamanki gibi mektup, Sultan'a duyulan minnetterlığı ifade eden cümlelerle başlıyordu. Kossuth, Abdülmecid'e saygı beslediklerini, ancak vatanseverlik duygusu içinde Bâbıâli'ye yapmak istedikleri hizmetlerin engellenmesinden dolayı üzüntülü olduklarını ifade etmişti. Mektubunda, şu üç şeyi talep ediyordu.

1- Mültecilerin ayrılmadan bir arada olmaları yani; müşterek bir kaderi paylaşmalarına izin verilmesi,

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.182.
[2] BOA., DUİT., 75-1/ 13-3.
[3] Hutter, *Aynı eser*, s.146.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:121, s.690 Kossuth'un Ahmed Vefik Efendi'ye 9 Şubat 1850 tarihili mektubu.

2- Kamp yeri olarak Kütahya yerine Bursa'nın tayin edilmesi,

3- Gözetim altına alınacak mültecilerin, ihtiyaçlarının karşılanmasının garanti altına alınması. Ayrıca Şumnu'da kalacak olanların da ihtiyaçlarının karşılanmasının kabul edilmesi[1].

Söz konusu isteklerden anlaşılacağı üzere artık Kossut, Kütahya'ya olmasa bile, hiç değilse Anadolu'ya gitmeği kabul etmişti. Tercihi Bursa idi. Fakat bu isteği de diğerleri gibi gerçekleşmedi. Neticede Kossuth, Kütahya'ya gitmeği kabul etmişti. Büyük bir ihtimalle Abdülmecid'in "*Kütahya takımının orada uzun müddet kalmalarına ve istedikleri yerlere gidebilmelerine Saltanat-ı Seniyye tarafından mesâî sarfedilmekte*" olduğu yolundaki mesajının Ahmed Vefik Efendi tarafından kendisine iletilmesi üzerine, daha fazla direnmemişti[2].

Kütahya, Halep ve Malta Adası'na gönderilecek mülteciler için Ahmed Vefik Efendi'yi görevlendirildiğini haber alan mülteciler, şeflerinden ayrılmamak için Bâbıâli'ye üst üste rica mektupları göndermeğe başlamışlardı.

Bu mektuplarda, özellikle vurgulanan ortak nokta, mültecilerin şeflerini takip etme istekleriydi. Mülteciler, 12 Ocak 1850 tarihini taşıyan ortak dilekçelerinde, şimdiye kadar kendilerine gösterdiği ilgi ve misafirperverlikten dolayı Sultan'a teşekkür ediyorlardı[3]. İltica yeri olarak Osmanlı Devleti'ni tercih etmelerini iki nedene dayandırıyorlardı: Birincisi, tek kurtuluş ümidini bu ülkede görmüş olmalarıydı. İkincisi ise, tüm Macar halkında hakim olan her iki ülke çıkarlarının birlikteliği inancıydı. Bu inancın, kendilerine gösterilen iyi niyet ve misafirperlikle daha da pekiştiği dile getiriliyordu. Dilekçede, Osmanlı ülkesinde kaldıkları süre içerisinde düşmanlarının aynı olduğunu daha iyi anladıkları belirtiliyordu. Bu inanç ve düşüncelerinde kendilerini yanıltacak hiçbir uygulama ile karşılaşmadıklarını, bu sebeple de Osmanlı Devleti'ne yardımcı olmak amacıyla ellerinden geleni yapacaklarını ifade ediyorlardı. Ancak, gerek Osmanlı Devleti'ne gerekse kendi ülkelerine faydaları olması için aşağıdaki şartların yerine getirilmesini istiyorlardı.

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:121, s.690.

[2] Kemal Karpat H., "Kossuth in Turkey: The Impact of Hungarian Refugees in the Ottoman Empire 1849-1851" *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara 1994), s.111.

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:99, s.650.

1- Padişahın koruması altında ve doğal önderlerinin, yani Kossuth'un yönetiminde birlik içerisinde olmaları,

2- Önderlerine, Batı Avrupa Devletlerine gitmek istediklerinde izin verilmesi,

3- Gönderilecekleri yerin Avrupa ile iletişimi zorlaştıracak, hatta imkansızlaştıracak bir yer olmaması,

4- Aksi yönde ne kadar baskı ve telkin olursa olsun mülteci birliğinin sağlanması ve sunulan bu dilekçenin dikkate alınması,

5- Şayet bu isteklerin imkansız olduğu ve aralarından bir kısmının gözetim altında tutulma kararı kesinleşmiş ise, en azından geri kalanlarına Osmanlı Devleti'nce sağlanmakta olan yardımların kesilmemesi[1].

Mülteciler, gelecekleri açısından son iki maddeyi hayati şartlar olarak görüyorlardı. Bu şartlar, aynı zamanda, kendilerine ve Osmanlı Devleti'ne faydalı olabilmenin de garantisiydi. Dilekçenin sonunda; *"Şayet politik olaylar çok kötü bir hal alır ve Sultan Hazretleri, hizmetlerimizin kendisine fayda sağlamadığına karar verirse, hatta bizim varlığımızın devletlerine zarar verdiği kararına varırsa lütfen bizlere hayatımızı idame ettirebileceğimiz başka yerler aramak için, devletlerinizden çıkma izni veriniz. Böylece herbirimiz kendi başımızın çaresine bakacak ve sığınacak bir yer bulacaktır. Efendim, hiçbir durumda bizlere göstermiş olduğunuz yüce gönüllülüğünüzden, misafirperverliğinizden ve iyiliklerinizden dolayı Sultan Hazretleri ve tacı için Tanrı'ya dua etmekten vazgeçmeyeceyiz"*[2]. diyorlardı.

Şeflerinden ayrılmayı istemeyen mülteciler, muhteva bakımından aynı olan başka bir dilekçeyi de İstanbul'da bulunan General Guyon vasıtasıyla Bâbıâli'ye sunmuşlardı[3]. Bâbıâli, mültecilerin bulundukları her yerde toplu halde olma iseklerini görüşmüş ve bunun imkansızlığına karar vermişti. Çünkü, bir arada bulunma isteğinde bulunanların çoğunun Avusturya Devleti tarafından verilen defterde isimleri yoktu. Bu durumda, Avusturya Devleti varılan anlaşmaya dayanarak, onların hep birlikte bir arada bulunmalarına, itiraz edebilirdi. Üstelik,

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:99, s.651 Mültecilerin 14 Ocak 1850 tarihli dilekçeleri.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:99, s.652.
[3] BOA., DUİT., 75-2/3-2.

bu kadar mülteci toplu halde Kütahya'ya yerleştirilirse muhafazaları da güçleşebilirdi[1].

J. Şumnu'da Kalan Mülteciler

1-Şumnu'da Kalan Mültecilerin Miktarı

Şubatın 15'inde Hıristiyan, 24'ünde de Müslüman mülteci şefleri Kütahya ve Halep'e gitmek üzere Şumnu'yu terketmişti. Sayıları 120 kadar olan Rusya vatandaşı Polonyalı mülteci ise, 12 Mart'ta Malta'ya hareket etmişlerdi. Şumnu'da kalanların sayısı; Kütahya, Halep ve Malta'ya giden mültecilerin toplamından çok daha fazlaydı. Bu sayı fazlalığına rağmen, Malta'ya gönderilenleri hesaba katmazsak, haklarında en az bilgiye sahip olduğumuz grup, Şumnu'da kalan mültecilerdir. Bunun başlıca sebebi, bütün dünya kamuoyunun gözünün mülteci liderleri üzerinde olmasıydı[2]. Macar ve Polonyalı mülteci şeflerinin Şumnu'dan ayrılmasıyla, geride kalan mülteciler dünya kamuoyunda ikinci plana düşmüştü. Dolayısıyla daha az ilgi görüyorlardı. Artık ne Rusya ne de Avusturya elçileri, Şumnu'daki mültecilerle ilgili olarak Bâbıâli nezdinde herhangi bir girişimde bulunuyordu. Çünkü, Şumnu'daki mülteci grubu, sayısal fazlalığa rağmen söz konusu devletleri rahatsız edebilecek güçte değildi. Şimdi bütün gözler Kütahya grubu üzerindeydi. Bu sebeple, başta Kossuth olmak üzere Kütahya'ya gönderilen mültecilere Bâbıâli büyük bir itina gösteriyordu. Halep'e gidenler din değiştirdiklerinden, Rusya ve Avusturya artık bunlarla ilgilenmiyordu. Diğer taraftan Polonyalı mülteci şeflerinin Malta Adası'na gönderilmesiyle de Rusya açısından mülteciler meselesi kapanmış bulunuyordu.

Daha önce de değinildiği gibi, Ahmed Vefik Efendi, Polonyalıları Malta'ya gönderdikten sonra buradaki görevinin sona erdiğini bildirerek Halim Paşayla

---

[1] BOA., DUİT., 75-2/7-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 19 RA 66/2 Şubat 1850 tarihli arz tezkiresi.

[2] Karpat, *Aynı makale*, s.118.

birlikte Şumnu'dan ayrılmıştı. Halim Paşa'nın ayrılışından sonra, mültecilerin işlerine bakmak üzere Mahmud Paşa görevlendirilmişti[1].

Şumnu'daki mültecilerlerle ilgili olarak belirtilmesi gereken önemli bir nokta da, sayılarının aşağı yukarı her gün değişiklik göstermesidir. Bu konuda kesin bir rakam vermek oldukça zordur. Zira, Şumnu'ya özellikle ilk günlerde her gün yeni mülteci gelmekteydi. Bâbıâli uzun bir süre gelenleri mülteci sıfatıyla kabul ediyordu. Ancak, bu durum karışıklığa sebep oluyordu. Çünkü, bazıları mülteci olmadıkları halde kendilerini bu sıfatta gösterip mültecilerin arasına katılabiliyorlardı. Bu karmaşık ortama son vermek amacıyla, Bâbıâli 17 Haziran 1850'den itibaren Macaristan'dan gelenlerin kabul edilmemesine karar verdi[2]. Gerçekten de alınan bu karar kısa sürede etkisini gösterdi. Zira, Şumnu'daki Macar ve Polonyalı mültecilerin 1850 Temmuz'undaki sayılarını günlük olarak gösteren jurnali mevcuttur. Faik Bey tarafından tutulan jurnalde, 31 günlük süre zarfında mültecilerin sayısında sürekli olarak azalma yönünde bir değişiklik olduğu gözlenmektedir[3].

Söz konusu jurnale göre, Şumnu'daki Polonyalı mültecilerin günlük sayısı şöyleydi:

Ay	Binbaşı	Ağa	Yüzbaşı	Mülâzım	Başç avuş	Çavuş	Nefer	Hastalar	Toplam
1 Temmuz	5	20	23	95	8	128	169	6	454
2 Temmuz	5	20	23	95	8	128	169	6	454
3 Temmuz	5	20	23	95	8	128	169	6	454
4 Temmuz	5	20	23	95	8	128	169	6	454
5 Temmuz	5	20	23	95	8	128	169	6	454
6 Temmuz	5	20	23	95	8	128	169	6	454
7 Temmuz	5	20	23	95	8	128	170	6	455
8 Temmuz	5	20	23	95	8	128	170	5	455

[1] Korn Mahmud Paşa için şunları yazar: Mahmud Paşa, dininin kendisine emrettiği insan sevgisini tamamiyle yerine getirmeğe çalışan Müslümanlar arasında sayılabilir. Onu yakından tanıma fırsatı bulan herkes, insanlara gösterdiği sevgiyi ve sıcaklığı kabul etmek zorundadır Onun ilkesi "bahtsızlar korumayı hakediyorlar" dı. Mültecilerin hiçbiri onun bu ilkeden şaştığını iddia edemez. Avusturya konsolosu Rössler'in entrikalarının hiçbiri, Mahmud Paşa üzerinde etkili olmamıştı. Paşa, eğilmez ve satın alınmaz bir adamdı. Kaderin bize reva gördüğü acıları onun yumuşak huyu sayesinde katlanabiliyorduk. Sık sık paranın gelip gelmediğini öğrenmek için Mahmud Paşa'ya gidiyorduk. Eğer Paşa, gelmedi diyorsa herkes onun dürüstlüğüne güvenerek inanıyor ve geri dönüp sabırla bekliyordu (Korn, *Aynı eser*, s.202-203).

[2] BOA., HR. MKT. 34-83.

[3] BOA., Maliye Nezâreti Masârıfat Defteri, (ML. MSF), Nr. 9163.

9 Temmuz	5	20	23	95	8	128	171	5	455
10 Temmuz	5	20	23	95	8	128	171	5	455
11 Temmuz	5	20	23	95	8	128	171	5	455
12 Temmuz	5	20	23	95	8	128	171	5	455
13 Temmuz	5	20	23	95	8	128	171	5	455
14 Temmuz	5	20	23	95	8	128	171	5	455
15 Temmuz	5	20	23	95	8	128	171	5	455
16 Temmuz	5	20	23	95	8	128	171	4	455
17 Temmuz	5	20	23	95	8	128	172	4	455
18 Temmuz	5	20	23	95	8	128	172	4	455
19 Temmuz	5	20	23	95	8	128	172	4	455
20 Temmuz	5	20	20	70	4	99	161	4	343
21 Temmuz	5	20	20	70	4	99	160	5	343
22 Temmuz	5	20	20	70	4	99	160	5	343
23 Temmuz	5	20	20	70	4	99	161	3	343
24 Temmuz	5	20	20	70	4	99	163	3	343
25 Temmuz	5	20	20	70	4	99	163	3	343
26 Temmuz	5	20	20	70	4	99	163	3	343
27 Temmuz	5	20	20	70	4	99	163	3	343
28 Temmuz	5	18	20	69	4	99	163	3	341
29 Temmuz	5	18	20	69	4	99	163	3	341
30 Temmuz	5	18	20	69	4	99	163	3	341
31 Temmuz	5	18	20	69	4	99	163	3	341

Macar mültecilerinin sayısı da şöyleydi:

Ay	Binbaşı	Ağa	Yüzbaşı	Mülâzım	Başçavuş	Çavuş	Nefer	Toplam
1 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
2 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
3 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
4 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
5 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
6 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
7 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
8 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
9 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
10 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
11 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
12 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
13 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
14 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
15 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
16 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
17 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
18 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
19 Temmuz	1	14	14	29	29	40	154	281
20 Temmuz	-	10	10	21	22	32	126	221
21 Temmuz	-	10	10	21	22	32	126	221
22 Temmuz	-	10	10	21	22	32	126	221
23 Temmuz	-	10	10	21	22	32	126	221

24 Temmuz	-	10	10	21	22	32	126	221
25 Temmuz	-	10	10	21	22	32	126	221
26 Temmuz	-	10	10	21	22	32	126	221
27 Temmuz	-	10	10	21	22	32	126	221
28 Temmuz	-	6	6	13	15	24	70	134
29 Temmuz	-	6	6	13	15	24	70	134
30 Temmuz	-	6	6	13	15	24	70	134
31 Temmuz	-	6	6	13	15	24	70	134

2- Müslüman Mültecilerin Bosna İsyanını Bastırmaya Götürülmeleri

Osmanlı Devleti, bir taraftan mülteciler meselesi ile uğraşırken diğer tarafdan da Bosna'da ortaya çıkan sorunla ilgilinmek zorunda kalmıştı. Daha, 1840'ta Tanzimat Fermanı'nın ortaya koyduğu yeni idare tarzı, Vezir Mehmed Vecihi Paşa tarafından Bosna'da tatbik edilmek istendiğinde ciddi sorunlar ortaya çıkmıştı[1]. Mehmed Paşa, kazalardaki yerli yöneticilerin yerine İstanbul'dan tayin edilen memurları atayınca, Bosna Müslümanları Paşa'ya karşı isyan etmişlerdi. Fakat bu isyan kısa sürede bastırılmıştı. Bir süre sonra, Tahir Paşa, 1848'de arazi sahiplerinin şahsi arazilerinde, köylülerin çalışma mecburiyetini ortadan kaldırmıştı. Üstelik, bu arazi sahipleri vermekle mükellef oldukları vergileri muntazam olarak ödemiyorlardı. Tahir Paşa, köylülerin kendi topraklarında yetiştirdiği ürünlerin 1/3'ü ile biçilen otun yarısının beylere verilmesini emretmişti[2]. Aynı zamanda Tahir Paşa, beyler ile köylü arasında bu konuda yazılı bir anlaşma yapılmasını da istemişti[3].

Bu yeni düzenleme, köylülerin de mülk sahiplerinin de işine gelmiyordu[4]. Tahir Paşa, Bosna'daki tüm Müslüman ve Hıristiyanları çağırtarak ister Müslüman isterse Hıristiyan olsun herkesin senede 88 kuruş vergi ödeyeceğini açıklamıştı. Buna ek olarak Hıristiyanlar, kişi başına senede 7 kuruş haraç ödeyeceklerdi[5]. Paşa'nın bu isteklerini kabul etmeyen halk bir kez daha isyan etmişti. Tahir Paşa,

---

[1] Carl Ritter Sax, *Geschichte des Machtverfalls der Türkei bis Ende des AIA. Jhs.*, Wien 1913, s.313; J. Krcsmark, "Bosna-Hersek", *İslam Ansiklopedisi*, II, s.732.

[2] Sax, *Aynı eser*, s.314; Krcsmark, İA,II, s.732.

[3] Sax, *Aynı eser*, s.314.

[4] Bu yeni düzenin kendilerine getireceği yükü taşımak zorunda kalacaklarını hisseden bir grup, şartın yerine getirilmemesi için iknaya çalıştılarsa da bir sonuç alamamışlardı. (Sax, *Aynı eser*, s.314).

[5] Sax, *Aynı eser*, s.315.

başlangıçta isyancıları bozguna uğratımşsa da da, bölgedeki kolera hastalığı sebebiyle isyancılarla uzun müddet mücadele edememişti[1]. Diğer taraftan Hersek yöneticisi Ali Paşa isyanı gizlice teşvik ediyordu. Bu şekilde isyan bütün Bosna'ya yayılmıştı[2]. Ta ki Ömer Paşa idaresindeki ordunun 1850 baharında Bosna'ya hareketine kadar[3]. Bâbıâli, Bosna Eyâleti'nde meydana gelen isyanı bastırmak için Ömer Paşa'ya emir göndermişti[4].

Bâbıâli bir taraftan Avrupa topraklarında bulunan ordu birliklerine Bosna'ya gitmeleri için emir gönderirken, diğer taraftan da 14 Nisan 1850'de Şumnu'daki Müslüman olan mültecilerden bir kısmını Bosna'ya doğru yola çıkarmıştı[5]. Şumnu'dan hareket eden söz konusu mülteciler, içlerinde 200 Macarın da bulunduğu iki piyade taburundan oluşuyordu. Mahmud Paşa, savaş tecrübesi olan Macarlara ve onların cesaretine güvendiğini, yeni din kardeşlerinin yanında yer alacaklarını ümit ettiğini belirten bir konuşma yapmıştı[6]. Korn'un ifadesine göre, mülteciler şehirden çıkmadan şehrin kapısında müftü, yeni din kardeşlerini karşıladı. Onlar için bir kurban kesti. Ondan sonra da ellerini havaya kaldırarak "*Allah sizi başarıya ulaştırsın*" diye dua etti[7]. "Amin" seslerinden sonra din değiştiren mülteciler, yeni din kardeşlerine yardımcı olmak üzere Bosna'ya hareket ettiler. Sayıları 60'ı bulan subaylar, 17 Nisan 1850'de, birliklerinin komutasını üzerine alıp, Bosna'daki karışıklığa son vermek üzere görevlendirilen Ömer Paşa

---

[1] Sax, *Aynı eser*, s.315.

[2] Sax, *Aynı eser*, s.315.

[3] Sax, *Aynı eser*, s.315; Branislav Djurdjev, Bosna Hersek, *İslam Ansiklopedisi*, TDV., VI, s.301. Ömer Paşa'nın maiyyetine Bâbıâli tarafından De'âvî Nâzırı Mazlûm Bey de geçici görevle tayin olunmuştu (Lütfî, *Vak'a-nüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi*, Haz. Münir Aktepe, İstanbul 1984, s.26).

[4] " *İmdi mehcûl ve meftûr olduğun dirâyet ve hamiyyet ve gayret ü sebâtın muktezâsı ve tarafına verilen ta'lîmâtın mü'eddâsı üzere mevcûd ma'iyyetin olan asâkir-i nizâmiyye-i şâhânem ile ol tarafa vurub bir mevki'-i münâsibde nasb-ı hiyâm-ı ordu ederek bu def'a eyâlet-i merkûme vâlisi nasb olunan dustûr-ı mükerrem Hâfız Mehmed Paşa ile bi'l-ittifâk ber-vech-i bâlâ eyâlet-i mezkûrenin vaz' u tesîs-i idâre-i mevki'iyyesiyle istikrâr-ı asâyış-i dâimisi hakkında olan irâde-i kâtı'a-i mülûkânem bu vechile ibzâl kılınan lûtf u inâyet-i şâhânemi eyâlet-i merkûme ahâlisine i'lân ve işâ'ât ve haklarında erzân buyurulan atıfet-i seniyyemin kadrini kendilerine lâyıkıyla tefhîme mübâderetle şâyed içlerinde muhâlifler zuhûrunda mu'âmele-i cebriyye irâesi lâzım geleceği hâlde artık bunlar isyanda bulunmuş olacaklarından hemân sevkiyle şöyle böyle edilsün...*" (Lütfî, *Aynı eser*, s.186-187).

[5] Korn, *Aynı eser*, s.205.

[6] Korn, *Aynı eser*, s.205.

[7] Korn, *Aynı eser*, s.206.

ile Varna'ya vardılar. Ömer Paşa, onları iki alay halinde birleştirdi ve en çalışkanlarını yanına aldı[1].

Bosna'da meydana gelen isyana son vermek amacıyla görev alan Müslüman mülteciler şunlardı[2]

Albay	Yarbay	Binbaşı	Çavuş	Teğmen
Kohlmann[3]	Fritsch	Divicsek	Seyhold	Bibera
		Reunyi	Grofs	Szoss
		Collin	Arvai	Bernat
		Reifs	Argai	Potholay
		Dr. Gaal	Czillinger	Cziriek
			Uazay	Reifs
			Pech	Farkos
			Keller	Legrand
			Freund	Mondel
			Siegel	Reisinger
			Nacherer	Baron
			Kuttuffovits	Kifs Josef
			Dr. Regelberger	Remdonowich
			Dr. Rombay	Apotheker (Eczacı)
			Dr. Grattke	İsimleri tesbit edilemeyen 10 Polonyalı
			İsimleri tesbit edilemeyen 6 Polonyalı	

[1] Korn, *Aynı eser*, s.206. Ömer Paşa, kısa sürede Bosna isyanını bastırmıştı. Bosna isyanına el altından destek veren Hersek yöneticisi Ali Paşa önce haps ardından da öldürüldü. İsyancıların önde gelenlerinden birkaçı da idam edilmiş ve Bosna'da düzen yeniden sağlanmıştı. Vilayet makamı Trovnik'ten Bosna-Saray'a taşınmış ve böylece Boşnak beylerinin nüfuzu kırılmış oldu (Sax, *Aynı eser*, s.315-316).

[2] Korn, *Aynı eser*, s.206.

[3] Müslüman olduktan sonra Mehmed Feyzî Paşa ismini alan Kohlmann, 1827'de Wiener Stadt Askeri Akademisi'nden mezun olmuştur. Daha sonra Avusturya Ordusunda Erkân-ı Harb zâbiti olarak görev yapmış ve 1848-1849'da Honveds (Macarca vatan muhafızı demektir) ordusunda Erkân-ı Harbiyye Miralâylığı ile istihdam edilmiştir. Macar İhtilâli nihayetinde din değiştirerek kâimakâmlık ile Osmanlı Ordusu'na iltica etmiş ve 1855 Kars müdafaasında Erkân-ı Harbiyye sıfatıyla bulunmuştur. Kars istihkamlarının inşaasında pek çok hizmetleri geçmiştir. Feyzî Paşa, Temmuz 1889 başlarında vefat etmiş ve Karacaahmed'e defnedilmiştir. Öldüğünde 80 yaşındaydı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Feyzi Paşa 71 yaşında bulunuyordu. (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1311, IV, s.43-44; *1293 Senesi Rus Seferinde Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın Halyas ve Zivin Muhâberâtı*, müt. Kolağası Mehmed Cemil, s.19-20).

Bu arada Şumnu'da yaşanan diğer önemli bir gelişme ise Fuad Efendi'nin şehre gelmesiydi. Fuad Efendi, mülteciler meselesi yüzünden Rusya ile Osmanlı Devleti arasında bozulan ilişkileri düzeltmek göreviyle Petersburg'a gönderilmişti. Petersburg'taki görevini tamamlayan Fuad Efendi, buradan dönerken 7 Nisan 1850'de Şumnu'ya da uğramıştı. Şumnu'ya gelir gelmez mültecilerin durumu hakkında bilgi istedi. Bunun üzerine, hemen ertesi gün, kendilerinden bütün dertlerini ve şikayetlerini anlatmalarını istediği birkaç mülteci sözcüsüyle bir görüşme yaptı. Bu görüşmede mülteciler, Fuad Efendi'ye şikayetlerini ilettiler. Fuad Efendi, şikayet ve isteklerini dinledikten sonra onlara yardım amacıyla şunları sağladı[1]:

1- Macar ve Polonyalı askerlerden oluşan birliğe ordudaki konumlarına göre 10 kuruş verildi,

2- Her ay 30 kuruş alan ast ve üstsubayların maaşları 75 kuruşa çıkarıldı,

3- Din değiştiren askerler, Ömer Paşa'nın yanına, yani Varna'ya doğru yola çıkacak ve orduda kendilerine verilecek görevin başına geçeceklerdi,

4- Yurt dışına çıkmak isteyen mülteciler, Fuad Efendi'nin İstanbul'a dönüp bu meseleyi Padişahla görüşmesini bekleyeceklerdi,

5- Osmanlı Devleti'nde yerleşmek isteyip, ancak, dinlerinden dönmeyen mültecilere Saray'dan çıkacak kararı beklemelerini tavsiye ederek kendileri için çalışacağına söz verdi[2].

Fuad Efendi, Şumnu'da bir gün kaldıktan sonra hemen İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Korn ve Hutter'ın ifadelerine göre, İstanbul'a vardıktan kısa bir müddet sonra mülteciler, onun kendilerine verdiği sözleri tuttuğunu ve sorunlarını çözmeğe çalıştığını haberini almışlardı.[3]

---

[1] Hutter, *Aynı eser*, s.190; Korn, *Aynı eser*, s.204.

[2] Korn, *Aynı eser*, s.204. Hutter'e göre Fuad Efendi, mültecilerin acılarını dindirmeğe çalışan gökten inmiş bir melek gibiydi. Yine ona göre, o, mültecilere verdiği sözü tutmuş ve mültecilerin istekleri Bâbıâli tarafından kabul görmüştü (Hutter, *Aynı eser*, s.191).

[3] Hutter, *Aynı eser*, s.190; Korn, *Aynı eser*, s.205.

3-Şumnu'daki Mültecilerin Dağılması

a.Kuzey Amerika'ya Giden Mülteciler

Kossuth ve diğer mülteci şefleri Şumnu'da bulunduğu sırada mülteciler arasında iyi bir kardeşlik ve huzur ortamı vardı. Fakat, mülteci şeflerinin Şumnu'dan ayrılmasıyla, bu huzur ortamı kısa süre sonra kayboldu[1]. Moral bozukluğu ve can sıkıntısı, önceden ortalıkta olmayan bir sürü meseleyi gündeme getiriyordu. Şimdi herkes kendisini mültecilerin başı ilan ediyordu[2]. Bunlara Avusturya Elçisi Rössler'in mülteciler arasında ikilik çıkarmak için harcadığı çabalar da eklenince, kardeşlik düşmanlığa dönüşüyordu. Rössler, kendini artık amacına yaklaşmış sayıyordu. Teker teker kendisinin önünde diz çöküp af dileyecekleri günün çok yakın olduğunu düşünüyordu[3]. Bu şartlar altında hayat, mülteciler için gün geçtikçe çekilmez oluyordu[4]. Şumnu'da daha fazla kalmak istemeyen mülteciler ya İstanbul'a ya da başka bir ülkeye gitmek istiyorlardı. Yurtdışına çıkmak isteyen mülteciler Polonyalı Koscielski'yi kendilerine gerekli izni ve pasaportları temin etmesi için İstanbul'a gönderdiler[5]. Diğer taraftan, mültecilerin durumlarını iyi bilen Faik Bey ise, yakında İstanbul'dan iyi haberler geleceğini söyleyerek onları teselli etmeğe çalışıyordu[6].

Bu arada Bâbıâli ise Şumnu'daki mültecilerin durumunun ne olacağını tartışıyordu. Ahmed Vefik Efendi, Kütahya, Halep ve Malta'ya gönderilenler dışında kalan bütün mültecilere, eski ordusunda hangi görevde bulunuyorlarsa, Osmanlı ordusunda da din değişikliği zorunluluğu olmadan aynı göreve gelme teklifinde bulunmuştu[7]. Onun bu teklifi, mültecilerin çoğunluğu tarafından olumlu karşılandı. Bununla birlikte, mültecilerin bir kısmı yurt dışına bir kısmı da Kuzey Amerika'ya gitmek arzusundaydılar. Bu amaçla da, meseleyi hem Bâbıâli hem de

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.215.
[2] Hutter, *Aynı eser*, s.188.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.216.
[4] Hutter, *Aynı eser*, s.188.
[5] Korn, *Aynı eser*, s.216.
[6] Korn, *Aynı eser*, s.216.
[7] Korn, *Aynı eser*, s.191.

İstanbul'daki Kuzey Amerika elçiliğine bildirecek dört kişilik bir grup oluşturdular[1]. Bu grup, aldıkları kararları Philipp Korn vasıtasıyla Ahmed Vefik Efendi'ye bildirdiği gibi, İstanbul'daki Amerika elçiliğine de bir mektup gönderilmesine karar verdi[2]. 12 Şubat 1850 tarihinde gönderilen mektupta, Avusturya Hükümeti'nin kendilerini affettiğini belirten bir bildiri yayınlanması durumunda dahi Kuzey Amerika'ya göç etmek arzusundan vaz geçmeyecekleri ifade ediliyordu. Aynı zamanda, Amerika Birleşik Devletlerine yük olmamak için, içlerinden en nitelikli ve meslek sahibi olan arkadaşlarını seçtiklerini belirtiliyordu. Mektuptaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, Amerika'ya gitmek isteyenlerin listesi de elçiye gönderilmişti[3]. Bundan başka onlar, Kuzey Amerika Elçiliğinden şu isteklerde bulunmuşlardı:

1- Türkiye'deki mültecilik hayatından en kısa zamanda kurtulmak,

2- Kuzey Amerika'da mültecilerin gönderileceği yerin kendilerine bildirilmesi,

3- Gidecekleri yere kadar gerekli korumanın sağlanması,

4- New-York'a ulaşıncaya kadar kendilerine lazım olacak yiyecek maddelerini herhangi bir yerden temin etme imkanı olmadığından, bu tür ihtiyaçlarının karşılanması[4].

Bununla birlikte İstanbul'daki Kuzey Amerika Elçiliği'nden gelen cevap, pek iç açıcı değildi. Elçilik, mektuba ancak 5 Nisan'da cevap vermişti. Cevabın geciktirilme nedeni ise, elçi Marsch'ın ifadesine göre, Macar mültecileri sorunuyla ilgili olarak devletinden şimdiye kadar bir direktif gelmediğiydi. Elçi gönderdiği mektupta; "*Şu anda Birleşik Devletler Parlamentosu'nda ülkeye kaçak olarak girenler hakkında bir kanun çıkarılmaya çalışılıyor. Büyük bir ihtimalle bu kanunun çıkması en az Haziran'a kadar sürer. Bu yüzden İstanbul'daki Amerikan Elçiliği, kendisine yöneltilen bu sorunla ilgili hiçbir açıklama yapmaya yetkili değildir. Yine de baylar size söz veriyorum ki, devletimden Türkiye'deki mülteciler hakkında bir haber alır almaz size bildireceğim. Herhangi bir ön yargıya yol*

[1] Oluşturulun dört kişilik grup şu isimlerden oluşuyordu: Yüzbaşı rütbesiyle Korn Korn ve Joseph Hutter, yarbay rütbesiyle Michael Galkovsk ve teğmen rütbesiyle Valentin Törlei (Korn, *Aynı eser*, s.194).

[2] Korn, *Aynı eser*, s. 192.

[3] Korn, *Aynı eser*, s.193.

[4] Korn, *Aynı eser*, s.193.

açmamak için, devletimin bana mültecilerin serbest bırakılması ile ilgili girişimlerde bulunmam için emir verdiğini; hatta, Bursa'daki Kossuth'u ve arkadaşlarını bir gemi ile Amerika'ya gönderme isteğimi bildirmek zorundayım. Fakat kendisine gemiye çıkma izni verilmemesinden dolayı, gemi günlerce süren bekleyişten sonra arkadaşı olan Boet'i kaçak olarak alıp uzaklaşmak zorunda kalmıştır" [1].

Gerçekten de Kossuth, Kütahya'ya gitmek üzere Bursa'da bulunduğu sırada, Amerika Birleşik Devletleri Elçisi Marsch, 11 Mart 1850'de Bâbıâli'ye müracaatta bulunarak, Kossuth ve arkadaşlarının Karadeniz'de bulunan bir gemiye bindirilerek Amerika'ya gönderilmelerini istemişti. Hatta, Elçi, bu iş için İstanbul'da bulunan Missisipi vapurunun tahsis edilebileceğini de Bâbıâli'ye iletmişti. Ayrıca Marsch, Avusturya ile Macaristan arasındaki savaş sona erdiğinden, Amerika gibi uzak bir devlete gidecek mülteciler için, Avusturya'nın hiçbir itirazının olmayacağını da belirtmişti[2].

Osmanlı Hükümeti'nin Marsch'a verdiği cevap ise, Avusturya tarafından Bâbıâli'ye sunulan defterde isimleri olmayanların istedikleri yere gidebilecekleri yolundaydı. Ancak, Kütahya'ya gönderilenlerin muhafazasını Osmanlı Devleti taahhüt ettiğinden, Avusturya Hükümeti istemedikçe bunların hiç bir tarafa gönderilemeyeceği ifade edilmişti[3].

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.194-195. Kossuth'un bir süre kaldığı Bursa'dan Kuzey Amerika'ya kaçma planı bilinen birşeydi. Fakat Kossuth'un Boet ile yaptığı bu plan suya düşmüştü (Korn, *Aynı eser*, s.195).

[2] BOA., DUİT, 75-1/25-3. Amerika Elçisi Marsch'ın Hâriciye Nezâreti'ne takdîm ettiği 11 Mart 1849 tarihli takrîr.

[3] BOA., DUİT, 75-1/25-2. Bâbıâlice Amerika Sefareti'ne verilen takrîrde şunlar yazılıydı: "*...İş bu mülteciyândan bir gûne ilişiği olmayanların istedikleri yerlere azîmetlerine taraf-ı Devlet-i Aliyye'den bir gûne su'ûbet ve mümânaât gösterilmeyeceği derkâr olmasıyla Avusturya Devleti tarafından Bâbıâli'ye i'tâ olunan defterde isimleri münderic bulunmayanlar ve başka sûretle ilişiği kalmayan Macarlu ve Lehlü mültecîlerin Cemâhir-i Müctemî'a tarafından bu sûretle arz olunan mihmân-nüvâzlıktan istifâde etmelerine hiçbir mâni yoktur. Fakat defter-i mezkûrda muharrerü'l-esâmî rüesâ-yı mülteciyânın der-dest-i tesviyye olan bazı şerâyit ile Memâlik-i Mahrûsa-i Hazret-i Şâhânede muhâfazalarını Devlet-i Aliyye ta'ahhüd göstermiş olduğuna ve düvel-i müttehâbe ile olan mu'âmelât ve münâsebâtda hâlisâne ve müstakîmâne hareket olunmak verilen sözde durulmak zât-ı şevket-simât-ı hazret-i mülûkânenin usûl-ı mültezimelerinden bulunduğuna mebnî rüesâ-yı mûmâileyhimin Amerika'ya azîmetlerine muvâfakat edememekte Saltanat-ı Seniyye'nin mecbûr ve mazûr olduğu...*" (BOA., DUİT., 75-2/25-2).

Bu arada, Kuzey Amerika'ya gidecek mültecileri organize etmek amacıyla kurulan dört kişilik grubun içerisinde yer alan Korn, Kossuth ile bir görüşme yapmıştı. Bu görüşme, Kossuth'un Şumnu'dan ayrılmasından bir gün önce gerçekleşmişti. Yaklaşık yarım saat kadar süren görüşmenin konusu, Kuzey Amerika'ya gitmek isteyen mültecilerdi. Kossuth, mültecilerin bu isteklerine olumlu bakarak; Phlipp'e, osırada içinde bulunduğu ruh haletini yansıtan bir de mektup vermişti[1]. Bu mektupta, Kossuth iki konu üzerinde duruyordu. Birincisi, Macaristan'ı yenmek için Rusya'dan yardımını alan Avusturya'nın tek başına ayakta durabilecek bir güç konumundan süratle uzaklaştığı; ikincisi ise, kendilerini sadece Kuzey Amerika halkının anlayabileceğiydi. Kossut, ayrıca Macaristan'ın bağımsızlık savaşında, Kuzey Amerika halkının verdiği mücadeleyi örnek aldığını, aynı zamanda, bu devletin mültecilere beslediği sempatinin kendilerine güç verdiğini belirtiyordu[2]. Bu sempati sebebiyledir ki, Kossuth; "*Macaristan Başkanı olan ben, anavatanı uğruna ihtişamlı bir şekilde savaşan ve Rus-Avusturya despotluğuna isyan eden ve sadece ihanet sonucu yenilen ünlü Macar ordusunun kalıntıları olan bu yürekli adamlarımı Kuzey Amerika'nın cesur halkına ve hür iradesiyle seçilmiş yönetimine emanet ediyorum*" diyordu[3]. Kossuth, mektupta vatansız kalmanın ve kalbinin acısını dindirebilecek tek şeyin, Kuzey Amerika'nın özgür havasını teneffüs etmek olduğunu ifade ediyordu. Mektubun sonunda Kossuth, Kuzey Amerika'ya gitmek isteyen mültecilere, bu ülke yönetiminin teveccühlerine layık olmalarını da tavsiye ediyordu[4].

Kütahya, Halep ve Malta'ya giden mültecilerin dışında, Şumnu'da kalanlardan kaç kişinin Kuzey Amerika'ya gittiği tesbit edilebilmiş değildir. Her ne kadar mültecilerin Kuzey Amerika Elçisi Marsch'a gönderdikleri mektupta, oraya gidecek kişi sayısının 100'ü aşmayacağı yazılısıysa da[5], bu mültecilerin Amerika'ya gittiğine dair herhangi bir belge bulunamamıştır. Ancak, Kuzey Amerika'ya gitmek için Osmanlı Devleti ve Amerika Birleşik Devletleri nezdinde girişimde bulunmak üzere oluşturulan dört kişilik grupta yer alan Hutter ve Phillipp, Şumnu'dan

[1] Korn, *Aynı eser*, s.189.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.189.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.189.
[4] Korn, *Aynı eser*, s.189.
[5] Korn, *Aynı eser*, s.193.

Anadolu'ya gelmişlerdir. Hutter ise hatıratında, Kuzey Amerika'ya gitmek isteyen mültecilerle ilgili hiçbir bilgi vermez. Daha da ilginç olanı, gerek Korn gerekse Hutter, Şumnu'dan İstanbul'a ve oradan da Anadolu'ya gitmişlerdi Daha sonrada Amerika yerine İngiltere'ye gitmeği tecih etmişlerdi[1]. Mültecilerin sadece Amerika'ya değil, diğer Avrupa ülkelerine de gitme izni almak için, saray nezdinde girişimlerde bulundukları tesbit edilmiştir. Bu amaçla Polonyalı Herr Koscielsky, İstanbul'a gidip Bâbıâli'den mültecilere yurt dışına çıkma izni alma görevini üstlenmişti. Hatta, Korn, onun vasıtasıyla Kuzey Amerika Elçiliği'nden kendilerine pasaport almalarını istemişti. Koscielsky, Korn'un istediği pasaportları bile temin etmişti[2]. Amerika Elçisi, 24 Mayıs 1850'da, Kuzey Amerika'ya gitmek isteyenlere verilmek üzere Koscielsky'e bir de mektup vermişti[3]. Bu mektupta Elçi Marsch, memleketinden mülteciler hakkında hiçbir bilgi alamadığını, ancak Birleşik Devletlerin mültecileri kabul edeceğinden emin olduğunu yazıyordu. Aldığı duyumlara dayanarak ülkesinde Macarlar için uygun bir yerin hazırlandığından bahsediyordu. Fakat, şimdiye kadar, mültecilerin Amerika'ya yolculukları esnasında, gerekecek para ve Amerika gemilerinde serbest seyahat edebilme izni hakkında hiçbir bilgi alamadığından üzgün olduğunu ifade etmişti[4].

b.Osmanlı Ülkesinin Değişik Yerlerine Yerleşenler

Şumnu'daki mültecilerden Osmanlı ordusunda görev almak isteyenlerin sayısı her geçen gün artıyordu. Ahmed Vefik Efendi, din değiştirmeyen mültecilerin orduda istihdam edilmesini önerirken, Fuad Efendi mültecilerin Osmanlı ordusunda rütbelerine göre istihdam edilmeleri gerektiği fikrindeydi. Şumnu'daki mülteciler hakkında başka bir düşünce de, Macar ve Polonyalı mültecilerden seçilmiş Hıristiyan alayları oluşturulması yönündeydi. Bu önerilerden Ahmed Vefik Efendi'nin din değiştirmeden mültecilerin orduda istihdam edilmesi fikri kabul

[1] Korn, *Aynı eser*, s.200.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.216-218.
[3] Phlipp, *Aynı eser*, s.218.
[4] Phlipp, *Aynı eser*, s.218.

gördü. Korn'un ifadesine göre, Türk ordusunda görev almak isteyen mülteciler bu haberi alınca Bâbıâli'ye övgüler yağdırmışlardı[1].

Ancak, Osmanlı Ordusu'nda görev almak isteyenlerin sayısı o kadar çoktu ki, Bâbıâli bu isteklere her zaman olumlu cevap veremiyordu[2]. Nitekim Serasker Paşa, askeriyede istihdam edilenlerin artması üzerine, bundan sonraki müracaatların kabul edilmesi durumunda bir takım müşkilatla karşılaşılacağını Sadâret'e bildirmişti. Seraskerliğe göre, artık bu tür müracaatlar kabul edilmeyerek, Avrupa'ya gitmek isteyen mültecilere kolaylık gösterilmesiydi. Seraskerlik'ten sunulan bu öneri, Sadâretçe de kabul görmüştü[3]. Sadâret ayrıca, mültecilerin Osmanlı Devleti'ne sığındıkları sırada zayi olduğu rivayet edilen bazı eşyalar ve 86 baş hayvan için sahiplerine toplam 129.000 kuruş vermeği de kararlaştırdı. Diğer taraftan, Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerine dağılan ve kendi sanatlarını icra ederek geçinmek isteyenlere yarımşar akçeden toplam 50.000 kuruş verilmesi de alınan kararlar arasındaydı. Ayrıca, yurt dışına çıkmak isteyen mültecilere de 75.000 kuruş verilecekti. Bu rakamlara Şumnu mal sandığında akçe yetersizliği nedeniyle tayinat bedeline karşılık verilecek olan 100.000 kuruş da eklenince,

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.217-218.

[2] Şumnu grubundan bazı mülteciler Bâbıâli'ye müracaatta bulunarak ihtiyaç ve zaruret içerisinde olduklarını bildirmiş ve kendilerinin mesleklerine göre istihdam olunmalarını istemişlerdir. Mesela, Taskol, kendisinin süvari alaylarında fiilen veya muallimlik; Diflenski ise 1828'den beri gerek Polonya ve gerekse İtalya'da askeri hizmetlerde bulunduğunu belirterek piyada muallimliği sıfatıyla istihdam edilmelerini rica etmişlerdi. Joseph Rakozoski ise arz-ı halinde, Fransa ve Belçika'da köprü ve yollar mühendisi olarak görev yaptığını belirterek iki sene müddetle bu tür bir meslekte istihdam edilmesini Osmanlı Hükümeti'ne bildirmişti (BOA., 75-2/24-2 Şumnu'daki mültecilerden bazılarının hâkpâ-yı hümâyûna takdîm ettikleri arz-ı hâl; Karpat, *Aynı makale*, s.118). Yukarıda isimleri geçen mültecilere Bâbıâlice nasıl cevap verildiğini tespit edebilmiş değiliz. Ancak, başka bir belgede Şumnu'dan İstanbul'a gelen 6 kadar mültecinin askeriyede istihdam olunmaları isteklerine olumlu cevap verildiği görülmektedir. Bu hususta gerekenin yapılması için Sadâret'den Serasker Paşa'ya 27 Mayıs 1850'de emir yazıldı (BOA., HR.MKT., 34-32). Daha sonraki tarihe ait bir diğer belgede de, otuz kadar mültecinin bu yöndeki taleplerine olumsuz cevap verildiği anlaşılmaktadır. Sadâret, bu isteklerin kabul edilmemesine gerekçe olarak, askeriyede hiç açık yer kalmamasını göstermişti. Sadâret bunların askeriyede istihdamlarını kabul etmediği gibi, bir yolunu bularak yurt dışına gönderilmelerinin uygun olacağı yönünde karar aldı (BOA., DUİT., 75-2/61 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 13 M 67/18 Kasım 1849 tarihli arz tezkiresi).

[3] BOA., DUİT., 75-2/45 Seraskerliğin Sadârete takdîm ettiği 28 B 66/28 Mayıs 1850 tarihli tezkire.

toplam olarak bir anda 354.000 kuruş verilmesi öngörülmüştü[1]. Bu harcamalarla ilgili karar Sultan Abdülmecid tarafından da onaylanmıştı[2].

Diğer taraftan mültecilerden bir kısmı da, Osmanlı Devleti'nin kendilerine Avrupa'ya gitmek üzere izin ve maddî destek vermesini istiyorlardı. Bâbıâli, Şumnu'daki mültecilerin bir an önce dağıtılması taraftarıydı. Nitekim, 7 Haziran 1849'da, Faik Bey'e mültecilere iletilmek üzere şu kararların alındığı bildirildi.

1- Osmanlı Devleti, ülke içinde kalan herkese istediği şehirde kalma izni vermiştir. Şumnu'yu terketmek isteyen herkese 250 kuruş verilecektir,

2- Osmanlı Devleti'ne iltica ederken Kalafat Paşası tarafından atları alınan bütün mültecilere 1.000'er kuruş tazminat ödenecetir,

3- Sırbistan ve Eflak haricinde yurt dışına gitmek isteyenlerin hepsine kapılar açıktır. Bu istekte bulunanlara 500'er kuruş verilecektir,

4- Her mülteciye tam takım bir yazlık elbise verilecektir,

5- Devlet tarafından tahsis edilen Şumnu'daki evler boşaltılacak ve şimdiye kadar süren yardımlar sona erecektir[3].

Bâbıâli tarafından yurt dışına çıkacak mülteciler için tahsis edilen 500 kuruşu mülteciler yeterli bulmamışlardı. Üstelik kendilerini kabul edecek devletlerin İngiltere ve Amerika gibi uzak ülkeler olduğu düşünüldüğünde, bu miktar onlar için yol harçlığı olabilecek bir rakam bile değildi. Mülteciler bu şikayetlerini Bâbıâli huzurunda dile getirmek için Mowcseinsky'yi görevlendirmişlerdi[4]. Bu girişimlerinden olumlu netice aldıkları anlaşılmaktadır. Nitekim, Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 18 Kasım 1850 tarihli arz tezkiresinde, Şumnu'daki mültecilerden yurt dışına çıkmak isteyenlere harçlık olarak 300.000 kuruşun gönderildiği belirtilmektedir. Ancak bu para da yeterli olmamıştır. Zira, gönderilen paranın önemli bir miktarı mültecilerden Kalafat'da zayi olan hayvanları için ödenmişti. Geri kalan miktarla da sayıları 900 kadar olan mültecilerden Avrupa'ya giden 400 mülteciye harçlık olarak verilmişti[5].

---

[1] BOA., DUİT., 75-2/45-1; Karpat, *Aynı makale*, s.118.
[2] BOA., DUİT., 75-2/45-1 Sadâret'in 17 B 66/29 Mayıs 1850 tarihli arz tezkiresi üzerine sâdır olan 18 B 66/30 Mayıs 1850 tarihli irade.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.219, Hutter, *Aynı eser*, s.193.
[4] Korn, *Aynı eser*, s.219.
[5] BOA., DUİT., 75-2/60 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 13 M 67/18 Kasım 1850 tarihli tahrirat.

Mültecilerden 400 kadarı yurt dışına gitmiş olsa bile, önemli bir miktarı hala Şumnu'da bulunuyordu. Faik Bey'in 6 Kasım 1850 tarihli tahriratına göre, Şumnu'da 306 mülteci daha vardı. Bunlardan 254 Polonyalı ve 8 Macar İngiltere'ye, 6 Macar da kendi ülkesine gitmek istiyordu. Macarlardan 59 kişi ise henüz nereye gideceklerine karar vermemişlerdi. Bunlar, İstanbul'daki Amerika elçiliğinde çalışan bir mustahdeme işlerini havel etmişlerdi[1]. Ancak yukarıda da değinildiği gibi Hazine'den bütün mültecilerin yurt dışına çıkmaları için ayrılan 300.000 kuruş sadece 400 mülteci için harcanmıştı. Diğer mültecilerin Şumnu'dan gönderilmeleri için paraya ihtiyaçları vardı. Konu, Serasker Paşa'nın konağında Sadrazam ve diğer bir kaç devlet erkanının katıldığı toplantıda değerlendirildi. Şumnu'daki mülteciler için aylık 100.000 kuruş harcandığı göz önünde bulundurularak, onların yurt dışına çıkmaları için gerekli olan paranın tedarikine karar verildi. Ancak, sorunun halledilmesi için paranın temin edilmesi yeterli değildi. Zira İngiliz Canning, "*...merkûmlardan bir yüz kadarı İngiltere'ye irsâl olunduğu hâlde İngiltere Devleti kayırılmalarına himmet eder ve cânib-i sefâretden elli-altmışbin guruş kadar i'âne akçesi dahî verilür. Lakin üçyüz adam birden Liverpol'a gitdiği gibi onların cümlesinin yerleştirilmesi veyâhûd Amerika'ya 'azîmetleri masrafını devlet-i müşârunileyhânın çekmesi uyamayacağından Liverpool'dan Amerika'ya kadar muhtâc olacakları masârıf için taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den mu'âvenet...*"[2] edilmesini istemişti.

Öte yandan bunlar Amerika'ya gitmek isteseler, İstanbul'dan Amerika'ya direkt olarak yolcu taşıyan vapur bulmak imkanı da yoktu. Dolayısıyla mülteciler, İngiltere'ye vardıklarında Liverpol iskelesinde başka bir gemiye binerek Amerika'ya gitme imkanına sahiptiler. Yolda geçirecekleri günlerin artması sebebiyle doğal olarak yapacakları masraflar da artacaktı. Bâbıâli, mültecilerin İngiltere'den Amerika'ya yapacakları yolculuk masraflarını üstlenmek istemiyordu. Bu yüzden Canning'in teklifi kabul edilmedi ve mültecilerin İngiltere'ye kadar gemide yapacakları harcamaları karşılamanın yanı sıra, adam başına 1.000 kuruş harçlık verilmesi kararlaştırıldı[3]. Diğer taraftan kış mevsimi yaklaşmış bulunuyordu.

---

[1] BOA., DUİT., 75-2/60 Faik Bey'in sadâret'e gönderdiği 30 ZA 66/6 Kasım 1850 tarihli tahrirat.
[2] BOA., DUİT., 75-2/60.
[3] BOA., DUİT., 75-2/60.

Mültecilerin yazlık elbiselerle gönderilmeleri "*merhamet-i seniyyeye*" münasip olmayacağından, kendilerine birer takım kışlık elbise verilmesi de uygun bulundu[1].

Şumnu'da bulunan yaklaşık 300 mülteci İngiltere'ye gönderilmek üzere İstanbul'a getirildi. Ancak, kendilerini İngiltere'ye götürecek gemi henüz yolculuğa hazır hale getirilememişti. Bunun için 15 günlük bir süreye ihtiyaç vardı. Mülteciler, bu süre içerisinde kendilerini Varna'dan İstanbul'a getiren vapurda beklemeleri halinde çeşitli hastalıklara yakalanabilirdi. Bu sebeple, gemi hazır hale getirilene kadar Kuleli Kışlası'na yerleştirildiler[2].

Mültecilerin önemli bir kısmı yurt dışına çıkmış olsalar bile, Osmanlı Devleti'nde kalanlar da vardı. Tespit edebilebildiği kadarıyla, aşağıda Osmanlı Devleti'nde kalan mültecilerin bir isim listesi verilecektir. Kuşkusuz bu liste tam değildir. Bunun dışında, Müslüman olan mültecileri bir kenara bırakılırsa, isimleri tesbit edilemeyen daha bir çok mültecinin Osmanlı Devleti'nde kaldığı söylenebilir. Sonraki tarihlerde bunların bir kısmı Osmanlı ülkesinde kalırken, diğer bir kısmı da çeşitli Avrupa ülkelerine gitmişlerdi.

Alhay	Yarbay	Binbaşı	Yüzbaşılar	Üsteğmenler	Teğmenler	Astsubaylar	Siviller
Szabo Istvan	Kubos	Jasics		Salkowski Michael	Szucsvai	Borza Aron	Batthanyi Istvan[3]
	Weppler	Rozsty	Nyujto	Imredy	Borros	Erdös Gabriel	Joannovitsch György[4]
		Fischer	Pongratz	Endrödy	Racz Istvan	Grün Lajos	Bencze[5]
		Golsz	Nagy Imre	Nobitshek Wilhelm	Orosz	Khun Albert	Buia
		Dömöter	Philipp Korn[6]	Glosz	Földvary	Vekony Istvan	Gorove[7]
		Boeck	Matta Eduard	Neudenbach Franz	Peczolt	Krenmüller	Bordan
		Dezfy	Kosztolanyi August	Grosinger Karl	Santa	Sipos	Katich Istvan
		Graf Laszlo	Hutter Joszef[8]	Nagy Istvan	Pasztori	Henei Stephan	Virag Istvan
			Uetz Anton	Szeredy Istvan	Lönyi	Straller Ferdinand	Egressy Gabriel
			Fischback	Tar Istvan	Dombrosky	Gruber Jozef	Hatos

[1] BOA., DUİT., 75-2/60.
[2] BOA., DUİT., 75-2/64 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 26 S 67/ 31 Aralık 1850 tarihli arz tezkiresi.
[3] Daha sonra Macaristan'a gitti (Korn, *Aynı eser*, s.222).
[4] Macaristan'a gitti (Korn, *Aynı eser*, s.222).
[5] Milletvekili (Korn, *Aynı eser*, s.223).
[6] İngiltere'ye gitti (Korn, *Aynı eser*, s.220).
[7] İsviçre'ye gitti (Korn, *Aynı eser*, s.223).
[8] İngiltere'ye gitti (Korn, *Aynı eser*, s.220).

			Herrmann				Barabyali
			Czinser	Burmann Baron	Körmöndy	Pamzay Janos	Prik Jozef
			Nosticius Wilhelm	Teleky Oszkar[9]	Bereczky	Hegyveresi Ferenc	Hauer
			Toth Robert	Brunner Janos	Scritek	Kovacs Janos	Podraszky
			Dancs Andras	Lovasz Mihaly	Levai	Brenowaczk Pal	Ströbel
			Knall Györgei	Pilly Miklos	Höffel[10]	Major Imre	Vermes[11]
			Börczy Gyula	Franscisci Kazimir[12]	Hochholzer Hugo[13]		Melessy
			Specht Leopold	Mak	Globotschnigg Jozsef		Bordan Ede
			Bosz Johann	Ligetfy	Polakovich		Fontana[14]
			Nemeth Gergely	Rakoczsy	Molnar		
			Helley İstvan		Duhek		
			Rekasy Raymund		Bazil		
			Nagy Karoly		Biro		
			Meszaros		Unger Ignatz		
			Henez		Szalanczy Dominik		
			Bernat[15]				
			Jozsa				
			Szathmary				
			Raszonyi				
			Leonidas				
			Wawrek				
			Zarka				
			Utassy				

K. Macaristan'dan Amerika'ya Giden İhtilalciler

Görgei'nin Vilagos'ta Ruslara karşı silahlarını bırakmasından sonra, Macar Özgürlük Savaşı sona ermişti. Ancak, Komaron kalesi hala Macarların elindeydi. Komaron'un 14 aylık bir savunmadan sonra düşmesiyle Macarların elinde kalan son kale de Avusturya'nın eline geçmişti. Komaron'un düşmesinden sonra burada savaşan Macarlar da kendilerine sığınacak bir ülke aramaya başladılar. Savaşın

[9] Macaristan'a gitti (Korn, *Aynı eser*, s.220).
[10] Fransa'ya gitti (Korn, *Aynı eser*, s.221).
[11] Fransa'ya gitti (Korn, *Aynı eser*, s.223).
[12] Macaristan'a gitti (Korn, *Aynı eser*, s.222).
[13] Amerika'ya gitti (Korn, Aynı eser, s.222).
[14] Doktor (Korn, Aynı eser, s.223).
[15] Macaristan'a gitti (Korn, *Aynı eser*, s.221).

kaybedilmesi durumunda Amerika'ya gidip orada bir koloni oluşturmak amacıyla, Komaron Valisi Ujhazi tarafından bir mülteci komitesi kurulmuştu. Bu komiteye bazıları sivil bazıları da subay olmak üzere 200 kişi kayıt yaptırmıştı. Kayıtlılar kimseye yük olmak istemedkilerinden, kendi aralarında bir miktar da para toplamışlardı. Komaron'un Avusturya'nın eline geçmesinden sonra, mülteci komistesi başkanı Ujhazi, vatandaşlarına, Amerika'ya iltica etmeleri halinde onlara yardımcı olacağını önermişti. Bu ülkeye iltica etmeye karar verenler, durumlarını düzeltmek ve çeşitli ailevî sorunlarını halletmek için biraz daha Macaristan'da kalmak zorundaydılar. Bu sebeple, Amerika'ya gideceklerin en son Ekim ayına kadar Hamburg'ta olmaları kararlaştırıldı[1].

Komaron savaşını kaybeden Macarların ülkelerinden ayrıldıktan sonra gittikleri ilk şehir Breslav'dı. Komaron'da Macar birliklerinin kumandanı olan General Klapka da 12 Ekim 1849'da adı geçen şehre gelmişti. Breslav'da mülteciler için küçük bir karşılama töreni düzenledi. Ancak, şehrin güvenliğinden sorumlu olan kişiler, bu karşılamadan pek hoşnut kalmadılar ve Klapka'nın şehre gelişinin ertesi günü mültecileri şehirden uzaklaştırdılar. Breslav'dan ayrılan mültecilerin ikinci uğrak yeri Berlin olmuştu. Ancak, aynı tarihlerde Haynau, Prusya Kralı'nın resmi davetlisi olarak burada bulunuyordu. Belki de onun girişimleri sonucunda mültecilere Berlin'de kalmaları için iki gün mühlet verildi[2].

Mülteciler Berlin'den ayrıldıktan sonra, 16 Ekim 1849'da Hamburg'a vardılar. Imrefi'nin yazdıklarına göre, mülteciler burada büyük bir coşku ve sevinçle karşılandılar. Misafirhanelerde ve en zengin tüccarların yanında ağırlandılar. Onlara ücretsiz yolculuk yapmaları için imkan sağlandığı gibi, giyecek eşya da verildi. Ayrıca, mültecilere para toplamak amacıyla bir de komite kuruldu[3]. Ujhazi, Amerika'ya gideceklere refakat etmek üzere Hamburg'ta General Klapka'dan ayrıldı. Klapka ise, Avrupa'da kalmaya karar verdi. Ujhazi'nin mültecilerle Amerika yolculuğu Kasım'ın ortasında başladı. Bunlara "*Howard*" ve "*Hermann*" adında iki de gemi tahsis edildi. Ujhazi, Hermann gemisi ile yolculuk yapıyordu. Adı geçen iki gemi ile Amerika'ya giden mültecilerin sayısı 100

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.235.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.236.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.237.

kadardı[1]. Bu mülteci taifesi, 15 Aralık'ta New-York'a geldi[2]. Geldikleri günün akşamında mültecilere 60 kişiden oluşan bir Alman korosuyla konser verildi. Bu konserler üç gün devam etti. Ujhazi'nin ikamet ettiği eve Amerika'daki çeşitlli uluslardan ziyaretçiler geliyordu. Ayrıca, mülteciler için 4.000 doların toplandığı bir miting de düzenledi[3].

Diğer taraftan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Taylor, ülkesinde bulunan Ujhazi'ye bir mektup gönderdi. Başkan mektubunda, Macarların özgürlük adına giriştikleri savaşa ülkesinin derin bir sempati duyduğunu yazıyordu. Macaristan'dan sonra Amerika'yı ikinci bir vatan olarak bulacaklarını ümit ettiğini belirtiyordu[4]. Bu arada New-York'ta bulunan mültecilere Washigton'a gelmeleri için bir davetiye gönderildi. Ujhazyi ve arkadaşları daveti kabul edip Washigton'a geldiklerinde, Başkan ve diğer bakanlar tarafından karşılandılar. Başkan, onlara Macaristan'ın bağımsızlığını elde etmesi halinde bütün Macarların geri dönmekte özgür olduklarını söyledi. Ayrıca, Kossuth ve arkadaşlarının da kısa bir süre sonra ülkesini şereflendireceklerini ümit ettiğini de sözlerine ekledi[5].

Bir süre sonra Amerika'ya gelen mültecileriden bir grup, kendileri için tahsisi edilen topraklara yerleştirildiler. Bunlar, Ujhazi ile beraber Thamson Nehri kıyısında "*Uj Buda*" adında bir koloni kurdular. Diğer bir grup da, Texas'a gitti[6].

Komaron'un düşmesinden sonra Macarlar çeşitli Avrupa ülkelerine dağılmışlardı. Mültecilerin en fazla tercih ettikleri ülkeler arasında başata İngiltere olmak üzere Kuzey Amerika, İsviçre ve Sardunya geliyordu. Mülteciler açısından misafirperverlik gördükleri ülkeler arasında Fransa en sondaydı[7].

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.237.
[2] Ujhazi ve arkadaşları New-York'ta "*Irving*" ve "*Astor*" adlı otellere yerleştirildiler (Imrefi, *Aynı eser*, s.249).
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.249.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.251.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.251.
[6] Imrefi, *Aynı eser*, s.257.
[7] Imrefi, *Aynı eser*, s.236.

L.Kossuth'a Göre Şark Sorunu Açısından Mülteciler Meselesinin Önemi

Kossuth, 1849 yılının son gününü geniş kapsamlı politik bir analiz yazısı hazırlamakla geçirdi. Sözkonusu politik irdelemesini bir mektup halinde, 30 Aralık 1849'da İstanbul'da bulunan General Boekh'e gönderdi[1]. Bu mektup, Osmanlı Devleti'nin mülteciler meselesini diplomatik olarak nasıl kullanması gerektiği bakımından çok önemli bilgiler vermektedir. Çünkü Kossuth, mektupta Osmanlı Devleti'nin mülteciler meselesinden dolayı Rusya'ya savaş açmayacak olursa, bir daha böyle bir fırsatın ortaya çıkmayacağı üzerinde duruyordu. Osmanlı Devleti'nin şu an içinde bulunduğu durumdan yararlanmadığı takdirde, dünyadaki konumunu yitirebileceğini ve Türk gücünün sonsuza dek Asya'ya itilebileceğini ifade ediyordu. Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş açmaz ise Avrupa'daki hakimiyetini sona erdiren saatin kesin olarak çalacağını belirtiyordu. Fırtınalı bir hayat okulundan almış olduğu tecrübeyle geleceğe bir bakış yönelttiğini öne sürüyordu. Mektuptaki ifadelerinden onun Macaristan'ın bağımsızlık mücadelesi ve geleceğinden asla şüphe etmediği anlaşılmaktadır.

Kossuth, Kütahya'nın mülteciler için yerleşim yeri olarak belirlenmesine muhalefetini bu mektubunda da devam ettiriyor ve bu yerleştirmeyi gerçek bir sürgün olarak değerlendiriyordu. Böylesi bir kararın kendisinin zindana atılması veya manen ölmesi ile eş anlamlı olduğunu vurguluyordu. Ona göre, Macar halkı mutlaka bir gün galip gelecekti. Ancak, buna en büyük engel mültecilerin Kütahya'ya gönderilmesiydi[2].

Kossuth, Macaristan'ın yeniden yapılanmasının, Rusya'ya karşı büyük bir engel oluşturacağı inancındaydı. Şayet bu yapılanma, Osmanlı Devleti'nin yardımıyla gerçekleşirse çok daha iyi olacaktı. Mültecilerin Asya'ya gönderilmeleri ve Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş açmadığı takdirde Macaristan'ın yeniden özgürlüğe kavuşamayacağına dikkat çekiyordu. Ona göre, Rusya'ya savaş açılmamasının başka bir neticesi de, Avrupa'daki Osmanlı topraklarının kısa sürede

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.615 Kossuth'un Boekh'e gönderdiği 30 Aralık 1849 tarihli mektup.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.615.

parçalanması olacaktı. Çok ince hesapların yapıldığı devletler arası ilişkilerde başarıya, ancak ciddi diplomatik teşebbüslerle ulaşılabileceği kanaatindeydi. Aksi halde gelecek, hem Macaristan hem de Osmanlı Devleti açısından parlak olmayacaktı. Belli sebeplerin belli sonuçları doğurmasının tabiî ve değişmez olduğunu tarihi mantıkın kendisine öğrettiğini ifade eden Kossuth, bunun gaipten bir haber verme olmadığını belirtiyordu[1].

Mektuptaki ifadelerinden Kossuth'un Macarlara yapılacak askeri bir yardımla Avusturya'ya açılacak bir savaşta başaralı olacaklarına dair inancını kaybettiği anlaşılmaktadır. Oysa başta Kossuth olmak üzere, öteki mülteci şefleri, Osmanlı Devleti'ne, buradan bir yardım alarak tekrar düşmanlarına savaş açma ümidiyle gelmişlerdi. Şimdi ise Osmanlı Devleti'nden askeri yadım istemiyor, bunun yerine bizzat Osmanlı'nın Rusya'ya savaş açmasını istiyordu. Bu isteğinin yanı sıra Bâbıâli'den kendileri lehine güçlü bir diplomasi atağının yapılmasını talep ediyordu. Çünkü ona göre, diplomaside sarfedilen bir söz, bazan askeri kuvvetlerin yaptıklarından daha etkilidir[2].

Kossuth'un Osmanlı Devleti'nden alacağı yardımla Macar özgürlük savaşını yeniden başlatma inancını neden kaybettiği sorusuna bir kaç açıdan cevap aranabilir. Birincisi, Osmanlı Devleti'nin kesinlikle böyle bir girişimde bulunmayacak olmasını anlamasıydı. Nitekim, İstanbul'dan Kossuth'a gelen haberlerde, onun bu planını kuvveden fiile çıkarabilecek en ufak bir ümit kıvılcımı yoktu. İkincisi, sürekli yazıştığı İngiltere ve Fransa'nın İstanbul'daki elçilerinin, Osmanlı Devleti'nin sonuçları önceden kestirilmeyen böyle bir girişimde bulunmasına ne derecede olur vereceğiydi. Nihayet üçüncü olarak da mültecilerin büyük bir kısmının zaten dağılmış olmasıydı. Çeşitli Avrupa ülkelerinde bulunan Macarları yeniden organize edebilecek mali destek ve daha da önemlisi bir lider sıkıntısı vardı. Bu sebepledir ki Kossuth, İstanbul'a gönderdiği mektuplarda ısrarcı bir şekilde olmasa da, Avrupa'ya gidip Macarları yeniden organize etmek istediğini dile getirmişti.

Kossuth, mektubun ilerleyen bölümünde, Osmanlı Devleti'nin kendilerine vereceği diplomatik destek dışında, üzerinde önemle durduğu başka bir konuya

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.615.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.615.

değinir. O da Osmanlı Devleti'nin vakit kaybetmeden Rusya'ya savaş açmasıydı. Ona göre, bir buçuk asırdır Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yaşanan ihtilaflar da göz önüne alınırsa, savaş kaçınılmaz bir gerçekti[1]. Mülteciler meselesinde Rusya'nın Osmanlı Devleti ile savaşmayı istemediğinden dolayı yumuşamadığına dikkat çeken Kossuth'a göre Rusya savaş istiyor ve savaşmak zorundadır. Savaşın çıkması ne kadar gecikirse, bu gecikme, Rusya'nın galibiyetini, Osmanlı'nın da mağlubiyetini hazırlayacaktı[2]. Kossuth, Rusya'ın mülteciler meselesinden dolayı gururunun incinmesine rağmen Osmanlı Devleti ile bir savaşı göze alamayacağı görüşündedir. Ona göre, tarihte görülmeyen bir şey oldu ve Osmanlı Devleti'ne karşı yumuşamayan Rusya yumuşadı. Rusya'nın bu meselede geri adım atmasının Osmanlı Devleti'ne karşı ileride savaş açmayacağı anlamına gelmediğini belirten Kossuth, Rus Çarı'nın tam olarak savaşa hazır olmadığı için, şimdilik beklemekte olduğunu ileri sürmekteydi. Çünkü Çar, gelişen olayları doğru bir yöntemle tahlil ederek, şu anda Türkiye ile yapacağı savaşta mağlup olacağını tahmin ediyordu. Uluslararası konjonktürün hiçbir zaman Osmanlı Devleti için bu kadar müsait olmayacağını, bu sebeple Bâbıâli'nin çıkacak savaşta kesin olarak galip geleceğini iddia etmekteydi. Savaşın sonucunu önceden tahmin etmek için kehanete gerek olmadığını belirten Kossuth'a göre, mevcut şartlar Osmanlı Devleti'nin galibiyetini gündeme getirmektedir. Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı açılacak bir savaşta neden galip geleceğini de özet olarak şöyle açıklıyordu[3]:

Osmanlı Devleti, mülteciler meselesinde Avrupa'nın açık sempatisini kazanmıştır. Oysa, hiçbir şart altında bu sempatiyi kazanamazdı. Kamuoyunun bu sempatisi eşi ve benzeri bulunmayan bir güç ve destektir. Hatta bu konuda tarihten bir de örnek verir. Ona göre, tüm Avrupa hükümdarlarının birleşmiş gücü, güçlü Napolyon'u düşürememişti. Ancak o, kamuoyunun desteği ve sempatisini kaybettikten sonra başarısızlığa mahkum olmuştu. Kossuth, kamuoyu desteğini elde etmenin hiç de kolay olmadığını, Macarların bu sempatiyi çektikleri hadsiz hesapsız ızdırap ve döktükleri kanla kazandıklarını ifade eder. Şayet Osmanlı Devleti ile

---

[1] Kossuth, dünya üzerinde hiçbir insanın Osmanlı Devleti ile Rusya arasında birikmiş sorunların barış yolu ile bertaraf edileceğine inanmadığı düşüncesindedir. (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.615).

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.616.

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.617.

Rusya arasında bir savaş çıkarsa, Avrupa'nın sempati ve gücü Bâbıâli'nin yanında yer alacaktır diyen Kossuth'a göre, başka hiçbir siyasi gelişmede bu şartlar oluşmayacaktır. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sonradan çıkabilecek bir savaşta Avrupa'nın, Osmanlı'ya maddi destek vermesi söz konusu olabilir. Ancak, Avrupa'nın bu desteği, Osmanlı Devleti'nin zaferi için değil, daha çok onun yenilmesi Rusya'yı daha da güçlendireceği için olacaktır. Kısacası, Rusya kazanamayacağını hissettiği savaştan korkuyordu. Çünkü, Macar meselesinden kaynaklanan Avrupa'nın desteği Sultan'ın yanında, Rusya'nın karşısındaydı[1].

Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı açacağı bir savaşta kendi çöküşünü görmektedir diyen Kossuth, bu savaşın çıkmasının an meselesi olduğu görüşündedir. Bunun için Rusya ya da Osmanlı Devleti'nin bir işaretinin yeterli olacağını öne sürer. Ona göre, bu uygun şatlar çok uzun sürmeyecektir.[2] Çünkü tarih, İngiltere ve Fransa'yı aynı safta görmeğe alışık değildir[3]. Ayrıca Rusya, Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri nezdinde dışlanması için boş durmayacaktı. İngiltere ile Fransa'nın desteğini Bâbıâli'den çekmeleri ya da bu güçlerin yavaş yavaş birbirlerinden ayrılması için elinden geleni yapacaktı. Bu bakımdan, Osmanlı Devleti'nin bir an önce Rusya'ya savaş açmasının ve savaşı rakibinin mağlup olacağı bir anda istemesinin isabetli olacağı görüşündeydi. Çünkü Kossuth'a göre, ressamlar buldukları ilhamları hemen bir fırça ile resme dökerler. Eğer bu düşünce geçip giderse bir daha geri gelmesi mümkün olmaz. Yani fırsatlardan istifade etmek gerekir[4].

---

[1] Kossuth, İngiltere ve Fransa'nın kamuoyu baskısından dolayı, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında çıkacak savaşta maddi desteklerini vermek zorunda olduklarını ileri sürer. (Hajnal, Aynı eser, belge no:85, 618).

[2] Kossuth'a göre, halkı idare etmenin tüm bilgeliği ortaya çıkan tesadüfleri iyi kullanmaktır. Yine ona göre bu tesadüfleri iyi kullanmak bir devlet düsturudur. Mülteciler meselesi yüzünden ortaya çıkan bu ortamı Osmanlı Devlet'i yöneticilerinin, bu devlet düsturunu da göz önünde bulundurarak, iyi kullanmaları için Tanrı'ya dua eder (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.619).

[3] Kossuth, Osmanlı tarihine bir bakış, bu konuda yeterli dersi vermektedir der. Zira, Yunan ayaklanmasında, 1828-29 Osmanlı-Rus savaşında, Mehmed Ali Paşa isyanında, Marunilerle Dürziler arasındaki anlaşmazlıkta, Eflak ve Boğdan meselesinde İngiltere ve Fransa'nın birlikte Bâbıâli'nin yanında yer almadıklarını anlatır. Fakat şu andaki durumun tamamen farklı olduğunu bu sebeple de Rusya'nın; Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni destekleyeceğini gördüğünden boyun eymek zorunda kaldığını ve olayları askıya aldığını ifade etmişti (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.620).

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.621.

Ona göre, Rusya'nın savaş istememesinin başka sebepleri de vardı. Avusturya, Rusya'nın itaatli bir yardımcısıdır. Ancak, Osmanlı Devleti'ne Rusya'nın açacağı bir savaşta bir askerini dahi cepheye sürecek durumda değildir. Rusya, bu şartlar altında Avusturya'dan yardım gelmeyeceğini çok iyi bilmektedir. Rusya yakın bir zamanda savaşa girmezse, Avusturya'nın kendisini toparlayacağına inanmakta, bu sebeple de onun ileride kendini destekleyecek bir güç haline geleceği günü beklemektedir[1].

Kossuth, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında çıkacak savaşta Bâbıâli'nin zayıf noktasını da ortaya koymaktaydı. Ona göre, Osmanlı Devleti'nin aleyhine sadece bir hadise vardı. O da, Slav halkının sempatisinin Rusya'nın lehine olmasıydı. Fakat Kossuth'a göre, Panslavist hareketlerin henüz bir isyana sebebiyet verecek kadar gelişmediğinden; Rusya, bu kitleyi kolayca harekete geçirebilecek durumda değildi.[2].

Kossuth, Avusturya için de ilginç bir tesbitte bulunur. Ona göre, Avusturya ne dost olacak kadar faydalı ne de düşman olacak kadar zararlı bir ülkedir[3]. Bu tesbitlerden sonra Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaşın kaçınılmaz olduğunu belirterek ve bu savaşın olup olmayacağı değil, bilakis ne zaman olacağı önemli bir meseledir der. Ona göre, Rusya mevcut konjonktürün kendisi için uygun olup olmadığı konusunda tereddüt etmektedir. Rusya için uygun olmayan zaman Bâbıâli için uygundur. Sık sık Avrupa kamuoyu desteğine vurgu yapan Kossuth, bunun yarım milyon orduya denk olduğunu ileri sürer. Bu faktörler göz önüne alındığında galibiyetin matematiksel açıdan kesin olduğu inancındadır[4]. Ona göre, Osmanlı Devleti'nin beklentilerini iki faktör boşa çıkarabilir ve Rusya'nın gücünü

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.621.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.621-622 Ayrıca, Kossuth, Osmanlı Devleti ile Rusya'nın askeri gücünü de karşılaştırır. Ona göre, Rusya'nın tüm silahlı gücü 700.000'dir. Ancak, bunların hepsi etkili güç değildir. Kadın, çocuk, yaşlı ve hastaları çıkatdıktan sonra bu sayı 300.000' düşer. Buna karşılık Kossuth'a göre 250.000 kişilik bir Osmanlı ordusu vardır. Acemilerin silah altına alınması ve terhis edilenlerin çağrılmasıyla bu sayı daha da artacaktı. Ayrıca Macar ve Polonyalı mültecilerin desteyiğle daha da kuvvetlenecek olan Osmanlı birlikleri açılacak savaşta Rusya'yı yenmesi kolay olacaktır (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.622-623).

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.623.

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.623.

artırabilir. Birincisi, Slav halkının Rusya'ya karşı artan sempatisi, ikincisi de şu anda güçsüz olan Avusturya'nın ileride güçlenerek Rusya'ya yardım etmesi[1].

Kossuth, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilan etmesini sadece başarının garanti oluşundan değil, aynı zamanda savaşın sonuçları bakımından da istemekteydi. Ona göre, Bâbıâli savaşı kazanırsa, o zaman Macaristan ve Polonya'nın yeniden yapılanması daha kolay olacaktı. Üstelik, bu iki devletin yeniden bağımsızlığını kazanması, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki emniyeti açısından faydalı olacaktı. Fakat Kossuth, daha sonraki yıllarda Rusya'ya açılacak savaş kazanılsa bile Macaristan ve Polonya'nın yeniden yapılanmasının çok zor olacağını ileri sürer[2].

Kossuth'un mülteciler meselesiyle ilgili olarak yaptığı bu değerlendirmeler o günkü gelişmeler göz önüne alındığında kendisi ve devleti açısından doğru olabilir. Fakat, Macar ve Polonyalı mülteciler sebebiyle Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir savaşın çıkması, sadece Kossuth'un isteğine bağlı bir gelişme olamazdı. Bu iki devletten başka İngiltere ve Fransa'nın da böyle bir savaşı istemesi gerekiyordu. Muhtemel bir Osmanlı-Rus savaşı meselesine dair hem İstanbul'daki havayı yansıtması hem de İngiltere ve Fransa'nın Rusya ile mülteciler meselesi yüzünden bir savaşı isteyip istemediklerini ortaya koyması bakımından Czaykowski'nin yayınladığı tebliğ, son derece önemlidir. Czaykowski'ye göre Rusya, mülteciler meselesini bahane ederek Osmanlı Devleti'ne bir savaş açmak istemiyordu. Çünkü mülteci sorunu Osmanlı Devleti'nde bir kamuoyu oluştururken Batı Hükümetlerinin de desteğini almıştı. İngiltere ve Fransa, Macaristan ve Polonya'nın haklarını savunmaktan öteye bir hareket içerisine girmeyecekti. Batılı güçlerin Rusya'yı küçük düşürmekten başka bir şey istemediklerini ileri süren Czaykowski, İngiltere ve Fransa'nın, Polonya'nın tekrar oluşturulmasının düzeni bozacağına ve Slavların bunu örnek alarak bağımsızlık için ayaklanacağına inandıklarını belirtir. Ona göre, şayet İngiltere bir savaş isteseydi sebep olarak mülteciler meselesini değil, Eflak ve Boğdan sorununu ortaya atardı. Czaykowski, şu anda İngiliz ve

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.624.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:85, s.625.

Fransız donanmalarının Osmanlı sularında bulunması kaydıyla mülteci sorunu için savaşı sadece Bâbıâli isteyebilirdi[1].

[1] Hajnal, *Aynı eser*, s. belge no:67, s.573-574.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİPLOMATİK KRİZ

A. Mültecilerin Osmanlı Devleti'ne Sığınmasına İlk Tepkiler

1-Rusya'nın Tepkisi

Görgei'nin Macar ordusundan geriye kalanlarla birlikte Vilagos kalesi önünde Ruslara teslim olmasından sonra Mareşal İvan Paskeviç, 13 Ağustos 1849'da Çar'a bir mektup yazmış ve *"Macaristan'ın haşmetlünün ayakları altında"*[1] olduğunu bildirmişti. Aslında, Haynau komutasındaki 150.000 kişilik Avusturya ve Paskeviç emrindeki 200.000 kişilik Rus birliklerinden oluşan müttefik ordu karşısında Macarların matematiksel olarak hiçbir şansı yoktu. Üstelik, bu ordu Sırp ve Hırvat birliklerince de destekleniyordu. Destek kuvvetleriyle yaklaşık 500.000'i bulan bu kalabalık kuvvetler karşısında daha fazla direnemeyen Macarlar Türk topraklarına sığınmak zorunda kalmışlardı[2]. Bunlar arasında yaklaşık 1.000 kadar Polonyalı bulunuyordu ve bunlar General Bem'i takip ederek Osmanlı ülkesine iltica etmişlerdi. Polonyalılar arasında en göze çarpan isimler Bem ile birlikte, General Dembinski, General Wysocki[3] ve Kont Ladislas Zamoski[4] idi[5].

---

[1] Harold Temperley, *England end The Near East The Crimea*, London 1936, s.259; F. Eckhart, *Macaristân Tarihi*, (çev. İbrahim Kafesoğlu), Ankara 1949, s.213.

[2] Charles d'Eszlary, "L'émigration hongroise de Louis Kossuth en Turque entre 1849-1850", *Türk Tarih Kongresi*, IV, (20-26 Ekim 1961), Ankara 1967, s.432.

[3] Joseph Wysocki 1831 yılında Asteğmen rütbesiyle Polonya'dan ayrıldı. Askeri eğitimini Metz okulunda pekiştirdi. Maddi durumunun kötü olması sebebiyle eğitimine ülkesine yararlı insanlar yetiştirmek için kurulmuş olan Polonya Demokrasi Birliği'nin verdiği para ile devam etti. 1848'de Macarlara yardım etmek amacıyla Peşte'de toplanan Polonyalılar, Wysocki'yi şefleri olarak kabul etmelerinin ardından Macar Hükümetince binbaşılığa atandı. Askeri kariyerinde aldığı bütün rütbeleri hakkıyla elde etmiştir. Arad'ın kuşatılmasındaki üstün başarısından dolayı Yarbay, Solnock Savaşı'nda Albay ve nihayet Komarom Savaşı'ndan sonra da Generalliğe yükseldi. Damjanicz ordusunda önce bir tugayı, ardından da bir tümeni yönetti, böylece bütün askerlerin güvenini kazandı. Macar komutanları Wysocki'nin buraya mevki ve rütbe için değil Polonya gibi Macaristân'ın da bağımsızlığı için destek vermeğe geldiğini anlamakta gecikmediler. Sonunda sığındığı ülkesinin gerçek dostu Osmanlı Devleti'ne karşı duyduğu sevgi ve bağlılığı her fırsatta dile getirmekten çekinmedi. (Thadée Gasztowtt, *La Pologne et L'Islam*, Paris 1907, s.192-194).

[4] Zamoski, Macar Özgürlük Savaşı'nın başarıya ulaşacağına inanmıyor, bu yüzden de başlangıçta bu savaşa iştirak etmek istemiyordu. Ancak Adam Czartoryski'den Macaristân'a

Bu dört önemli ismi Rusya'ya ihanet suçundan askeri mahkeme önüne çıkarmak isteyen İmparator Nikola, Osmanlı Devleti'nden iâdelerini istemeye karar verdi. Bu amaçla Çar, niyetini iyi ifade edilmiş terimlerle açıkladığı bir mektubu Sultan Abdülmecid'e ulaştırma göreviyle, maiyetinde bulunan generallerden birini

---

gitme emri alması üzerine bu kararından vazgeçerek savaşa katılmak üzere Seged'e geldi. Burada Kossuth ve Dembinski ile bir görüşme yaptı. Onlardan edindiği izlenim herşeyin bittiği ve ordunun artık savaşamayacak durumda olduğu yolundaydı. Dembinski'nin isteği üzerine onun yanında subay olarak savaşa katıldı. Savaşın kesin olarak kaybedilmesini müteakip, Kossuth ve öteki ihtilal liderleriyle birlikte Osmanlı Devleti'ne iltica etti. Vidin'de bir süre kaldıktan sonra, bir kısmı vatandaşı olan diğer mültecilerle birlikte Şumnu'ya nakledildi. Ancak, Şumnu'da bulunduğu sırada İngiliz elçisi Canning ve Fransız elçisi Aupick, Rus otoritelerinin kendisini tanıdığını ve bu nedenle de sıkı bir şekilde takip edildiğini bildirerek, Osmanlı Devleti'ni kendi isteği ile terketmesini tavsiye ettiler. O da bu tavsiyeye uyarak, Osmanlı Devleti'nin tahsis etmiş olduğu gemi ile Malta Adası'na gitti. Zamoski, Osmanlı Devleti'nde bulunduğu süre zarfında bütün vaktini Macaristân'dan iltica eden Polonyalıların işleriyle uğraşmaya ayırdı. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1853'te başlayan Kırım Savaşı'nda Zamoski tekrar Osmanlı Devleti'ne geldi. Bu savaş Polonyalıların bağımsızlık ümitlerini iyice artırmıştı. İstanbul'da bulunan Zamoski, Sadrazam'ın onayı ile Ömer Paşa'nın emrindeki oruduya katılmak üzere Şumnu'ya gitti. Bu arada, Ruslara karşı Osmanlı'nın yanında savaşa katılmak isteyen Polonyalıların sayısı giderek artıyordu. Ömer Paşa, Ruscuk'ta Polonyalılardan bir birlik oluşturarak Şumnu'ya göndermişti. O ana kadar savaşa aktif olarak katılmayan Polonyalılardan oluşan güçlerin kullanılması düşünüldü. Sadrazam, General Zamoski'ye Sadık Paşa ile birlikte *"Sultan'ın İkinci Kazak Alayı"* adı altında bir birlik kurmayı kabul edip etmeyeceğini sordu. Özellikle Polonyalıların savaşa katılmasını isteyen Zamoski, bu teklifi kabul etti. Böyle bir birliğin organizasyonunu da Albay Skubicki'ye bıraktı. Bu arada Osmanlı ordusunda, İngiliz subaylarının yönetiminde değişik organizasyonlar oluşturulmaya başlanmıştı. General Zamoski, Polonyalılardan da benzer bir yapı oluşturulması için Londra'ya çağrıldı. Zamoski, *"Sultan'ın Kazakları"* adı altında İngiliz birliklerine mensub komutanıyla içerisine Türk birliklerinin de katılacağı bir Polonyalılar tümeni oluşturulmasını teklif etti. Bu teklifin kabul görmesi üzerine *"Sultan'ın Kazakları Tümeni"* adıyla, özel bir Polonyalılar birliği oluşturmak üzere resmi olarak harekete geçti. Bu birlik, Türk ordusunun içinde yer alacak, fakat İngiliz komutanının emrinde olacaktı. Tümenin öncelikle iki piyade alayı, bir tabur keskin nişancı ve bir topçu bataryasından oluşturulması düşünülmüştü. Zamoski, bu birliğin paralı askerlerden meydana gelmesini istiyordu. Yüzlerce yıllık düşmana yani Ruslara karşı mücadelede dost ve müttefik olarak kabul edilmelerini büyük bir memnuniyetle karşılıyordu. Londra'dan İstanbul'a geldikten sonra bunca çaba harcadığı birliğin kurulması için harekete geçti. Fakat fazla zaman geçmeden Kırım Savaşı'nı sona erdiren Paris Anlaşması imzalandı. *"Kazak Tümeni"* de 3 Ağustos 1856'da dağıtıldı. Zamoski, birliklerin dağılmasından sonra, bir yıl süreyle eski askerlerine yardım etmekle meşgul oldu ve onlardan maddi ve manevi hiçbir yardımı esirgemedi. Bu arada Reşid Paşa, Polonyalılara kabul edilebilir şartlarda kendi mülkünden çiftlikler tahsis etti. Kazak tümeninde yer alan bir kısım Polonyalılar ise, değişik yerlere dağıldılar. Bazıları yabancı alaylara yazılırken bazıları da Eflak ve Boğdan'a yerleştirildi. Ruslara karşı büyük bir kin besleyenler, Çerkeslerle birlikte düşmanlarına karşı savaşmak üzere Albay Lapinski'nin yanında yer alırken, yüz kadarı yeni kurulmuş olan Polonya Süvari alayına katıldılar. Nihayet tarımla uğraşmak isteyenler de Adampol'a (Polonezköy) yerleştirildiler. Zamoski ise, İstanbul'da bir müddet daha kaldıktan sonra Sultan Abdülmecid'den izin alarak Mayıs 1857'de Paris'e döndü (Gasztowtt, *Aynı eser*, s. 226-238).

[5] Bapst, *Aynı eser*, s.85

24 Ağustos 1849'da İstanbul'a gönderdi[1]. İşin ilginç tarafı, İmparator Nikola'nın mektubunu Sultan'a götürmekle görevlendirilen general, bir Polonyalı olan Prens Leon Radziwill idi[2]. Radziwill'in asıl görevi, Osmanlı Devleti'ne iltica eden mülteci şefleriyle ilgili olan İmparator'un mektubunu Sultan'a vermekti. Bu önemli görevin yanı sıra, Rus temsilcisi, Bâbıâli'den bu kişilere sığınma hakkı vermemesini ve bunların tutuklanarak Rusya'ya iâde edilmesini istemekle de görevliydi. Bunlara ilaveten Sultan'a Macar savaşının mutlu sonla neticelendiğini haber verme misyonu da vardı[3]. Radziwill, 4 Eylül 1849'da İstanbul'a geldi[4].

Çar, Sultan Abdülmecid'e gönderdiği mektupta Macar isyanını bastırmaya nasıl yardım ettiğini açıklıyor ve Osmanlı Devleti'nin savaşa karşı takındığı tavırdan ve tarafsız kalmasından övgü ile söz ediyordu[5]. Çar'a göre, eğer Rusya harekete geçmemiş olsaydı, bu ihtilaller Avrupa için büyük tehlike olacaktı. Dolayısıyla Rusya, Avusturya'ya yardım etmekle Avrupa'daki barış ortamının tesisinde büyük rol oynamıştı. Ayrıca Çar, Macar savaşının mutlu sonla neticelendiğini Sultan'a bildiriyor ve harp bittiğine göre, mültecilerin geri verilmesinin şart olduğunu belirtiyordu. Bu ihtilalin çıkmasında sorumlu olan kişilerin iâde edilmesi amacıyla Titof'un Bâbıâli nezdinde yapacağı girişimlerde kolaylık gösterilmesini deistiyordu. Çar, Rus ordularının bir sene önce benzer bir olayda Eflak ve Boğdan'a girmelerine atıfta bulunarak Rusya'nın ihtilalcilere karşı büyük bir özveri ile mücadele ettiğini vurguluyordu. Osmanlı Sultanından, iki ülke arasında bir problem yaşanmaması için ülkesine iltica eden mülteciler sorununun tatminkar bir çözüme kavuşturulmasını istiyordu[6].

Çar, Sultan Abdülmecid'e gönderdiği mektupla yetinmeyip, Kont Nesselrod'dan, 1830-1831 yıllarındaki Polonya ayaklanmasına katılmış ve 1849

---

[1] Istvan Hajnal, *A Kossuth-emigracio Törökorszgban*, Budapest 1927, belge no:206, s.861; Bapst, *Aynı eser*, s.85. Leon Radziwill'in görevlendirilmesi hakkında Boul'un 2 Eylül 1849 tarihli raporu

[2] Daha önce Gradno hafif süvari albayı ve sonra İmparator yaveri olan Prens Radziwill'e 19 Ağustos 1849'da generallik rütbesi verildi. (Bapst, *Aynı eser*, s.85).

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no: 206, s.261.

[4] Korn Philipp, *Kossuth und Ungarn in der Türkei*, Hamburg und New-York 1851, s.175; Temperley, *Aynı eser*, s.262; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:139 s.726, Rusların tutumu ve Radziwill'in vardığına dair Avusturya elçisi Stürmer'in 5 Eylül 1849 tarihli raporu.

[5] Çar Nikola'nın Sultan Abdülmecid'e gönderdiği mektubun tam metni için bkz. Ek 3.

[6] Mehmed Galib, *"Leh ve Macar Mültecilerine Ait Vesâik", Yeni Tasvir-i Efkâr, Nr.40, 22 C 1327/9 Temmuz 1909, s.4-5.*

yılında da Macar ordusu saflarında Rusya'ya karşı savaşmış olan Polonyalı dört mültecinin iâde edilmesi için Bâbıâli'ye bir nota vermesini istemişti[1]. Bu emir üzerine Nesselrod, Çar'ın Sultan'a gönderdiği mektuptan bir gün sonra, 25 Ağustos 1849'da[2] dört Polonyalının iâde edilmesi için Bâbıâli'ye iletilmek üzere Titof'a sert bir nota gönderdi[3]. Bu dört kişi General Bem, General Dembinski, General Wysocki ve Ladislas Zamoyski idi[4].

Nesselrod, ihtilalin önde gelenlerinden olan bu dört mülteci şefinin, ihtilalin tamamen bastırıldığını görüp hakettikleri cezadan kurtulmak için Osmanlı Devleti'ne iltica ettiklerini ileri sürmekteydi. Ona göre, ihtilalin bu önemli şahsiyetlerinin Osmanlı ülkesine sığınmaları Rusya tarafından beklenmekteydi. Çünkü, ihtilal liderlerinin bütün ülkelerdeki davranış biçimleri aynıdır. Onlar, her nerede olurlarsa olsunlar, ihtilal fikirlerini ateşleyip iç savaş ve isyanı başlatır, mağlup olduklarında kandırdıkları zavallı halkı kötü kaderleriyle baş başa bırakıp, sadece kendi güvenliklerine önem verirler. İmparator, adı geçen Polonyalı mülteci şeflerine sığınma hakkı verilmesi şöyle dursun, derhal tutuklanıp Memleketeyn'de bulunan Rus temsilcilerine verilmesini Osmanlı Devleti'nden ısrarla istemesi için Titof'un görevlendirildiğini ifade ediyordu. Nesselrod, 1830 ihtilalini hatırlatarak, bu ihtilalde Rusya'nın huzur ve emniyetini tehlikeye atan bu insanların Macar savaşına katılmakla büyük suç işlediklerini iddia ediyordu. Nesselrod'a göre, Rusya vatandaşı olan bu insanlar, sadece Avusturya Devleti'nin varlığını tehlikeye düşürmekle yetinmeyecekler, aynı zamanda, eski Polonya'yı oluşturan bütün ülkelerde savaş ve ayaklanma çıkaracaklardı[5].

---

[1] Vladimir Potyemkin, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, (çev. Atilla Tokatlı), İstanbul, 1977, s.546. Bu eser, Potyemkin yönetiminde S. Bakruşin, A.Efimov, İ. Mintz, E. Kosminski tarafından yazılmıştır.

[2] Nesselrod Osmanlı Devleti'ne iltica etmiş olan dört Polonyalının iâdesini isteme emrini Titof'a yazdığı gün, eşinin Gastein sularında boğulduğu haberini almıştı. Karısının ani ölüm haberiyle sarsılan Nesselrod, oniki gün boyunca kapısını ziyaretçilere kapattı. Bu süre içerisinde mülteciler meselesiyle ilgili olarak Petersburg'ta hiçbir devletin yetkilisiyle görüşmedi (Bapst, *Aynı eser*, s.101).

[3] Bapst, Aynı eser, s.86.

[4] BOA., Âlî Fuad Türkgeldi'den Satın Alınan Evrak (AFTE) 1-41, 26 L 1265; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.60, 13 B 1327/30 Temmuz 1909; Mehmed Memduh, *Mir'ât-ı Şu'ûnat*, İzmir 1328, s.87-88; Bapst, *Aynı eser*, s.86 Kont Nesselrod'un Titof'a gönderdiği 25 Ağustos 1849 tarihli nota.

[5] BOA., AFTE, 1-41; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri",*Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.60, 13 B 1327/30 Temmuz 1909, s.5; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.107; Bapst, *Aynı eser*, s.87.

Nesselrod, notasının sonunda mültecilerin iâdesini isterken, Titof'un Bâbıâli'ye karşı izleyeceği stratejiye de değiniyordu. Bu stratejiye göre Titof, söz konusu mültecilerin iâdesini talep ederken, Bâbıâli'nin siyâsi mülteciler konusunda uymaya azami özen gösterdiği insan severlik ve merhamet ilkeleri üzerine hiç bir tartışmaya girmeyecekti. Zira Rusya, bu konudaki görüşlerini birçok kere Bâbıâli'ye açık ve kesin bir dille bildirmişti. Ona göre, sadece insan severlik adı altında, siyâsi mültecilerin korunması usulünü Avrupa devletleri fiilen terketmişlerdi. Dolayısıyla da, Rusya'nın Osmanlı Devleti'nden istediği şey, açık ve kesin bir ifade, yani "*evet*" ya da "*hayır*" cevabıydı. Titof'un asıl görevi, mültecilerin iâdesi hususunda Bâbıâli'den bu cevaplardan birini almaktı. Ayrıca Titof, Bâbıâli'ye notanın reddedilmesi halinde doğacak sonuçların iyi hesaplanması gerektiğini de hatırlatacaktı. Nesselrod'un notası, mültecilerin iâde isteğinin geri çevrilmesi durumunda politik ilişkilerin bundan büyük zarar göreceği uyarısıyla son buluyordu[1].

Nesselrod'un notası küstahça ve emir verir bir üslubla kaleme alınmıştı. Notada, mültecilerin iâde edilmemesi hâlinde Çar'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açmaktan kaçınmayacağı hemen hemen açık bir dille ifade ediliyordu. Notada dikkati çeken diğer önemli bir husus ise, Osmanlı Devleti'ne iltica eden yaklaşık 1.000 kadar Polonyalı mülteciden sadece dördünün iâdesinin istenmesiydi[2]. Bu dört şefin idaresi altında savaşa katılan halk, zavallı ve biçare olarak nitelendiriliyordu.

Titof, Nesselrod'un notası henüz İstanbul'a ulaşmadığından başlangıçta hükümetine nazaran daha yumuşak bir politika izliyordu. Nitekim o, 15 Ağustos 1849'da Polonyalı mültecilerin iâde edilmesiyle ilgili olarak Hariciye Nezareti'ne sunduğu notasında yumuşak diplomatik bir dil kullanmıştı. Titof, Küçük Kaynarca Anlaşması'nın II. maddesine[3] atıfta bulunarak Bâbıâli'nin geçmiş anlaşmalardan

---

[1] BOA., AFTE, 1-41; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.60, 13 B 1327/30 Temmuz 1909, s.4; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.107-108; Bapst, *Aynı eser*, s.87-88.

[2] Bapst, *Aynı eser*, s.87-88.

[3] Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1774'te imzanalan Küçük Kaynarca Anlaşması'nın II. maddesi şöyleydi: "*İki devletin re'âyâsından bazıları âher bir töhmet ve 'adem-i itâat veyâhûd hiyânet edüb devleteynin birine iltifâ veyâhûd iltică kasdında olur ise Devlet-i Âliyyemde dîn-i İslâmı kabûl ve Rusya Devletinde tanassur edenlerden ma'âda aslâ bir bahâne ile kabûl ve himâyet olunmayub der-'akab redd veyâhûd hiç olmaz ise iltică eyledikleri düvelin memâlikinden tard olunalar ki bu misillü yaramazların sebebi ile iki devlet beynine müverris-i bürûdet veyâhûd bâ'is-i bahs-i 'abes olur asla bir ma'nâ vâki'*

doğan yükümlülüklerini yerine getirmesini istiyordu. Çok sayıda ihtilalcinin Osmanlı sınırında toplanmasının sadece komşu ülkeler için değil, aynı zamanda Bâbıâli için de bir sorun olacağı üzerinde duruyordu. Titof'a göre, Osmanlı Devleti'nin bu insanlara müsamahakar davranmaması çok önemliydi. Zira, Eflak ve Boğdan'da yeni tesis edilen huzur ve barış ortamı yeniden bozulacak ve arkasından tüm ülke bir kargaşa yuvası haline gelecekti. Titof, notasında on kadar Polonyalı mülteci şefinin Osmanlı ülkesine sığındığı sırada, Memleketeyn'de bulunan Rus memuru General Duhamel'in Fuad Efendi'ye başvurarak bunların iâde edilmesi talebinde bulunduğunu hatırlatıyordu. Titof ayrıca Fuad Efendi'nin Duhamel'e verdiği, sözkonusu mültecilerin sıkı bir şekilde gözetim altında tutuldukları ve Bâbıâli'den bir emir gelinceye kadar iâde edilmeyecekleri şeklindeki cevabı da yazısına eklemişti[1]. Titof, bu hatırlatmaları yaptıktan sonra, şimdi Polonyalı mültecilerin ya Eflak ve Boğdan'daki Rus subaylarına ya da Rus yetkililerine teslim edilmesi için, Fuad Efendi'ye bir an önce emir yazılmasını istiyordu. Ayrıca elçi, Rusya'nın Avrupa ve Asya topraklarındaki sınırlarından Rusya'ya iltica edenlerin, Osmanlı Devleti'nin talebi üzerine iâde edildiğini emsal göstererek, Polonyalı mültecilerin de aynı şekilde iâde edileceği yolunda Fuad Efendi'ye emir gönderileceğini düşünüyordu. Titof notasının sonunda İmparatora bilgi verebilmesi için yukarıda sözünü ettiği meselelere verilecek cevabı dikkatle beklediğini de belirtmişti[2].

2- Avusturya'nın Tepkisi

Avusturya elçisi Stürmer, Macarların Osmanlı ülkesine sığınmak üzere sınıra yaklaştıkları duyumunu aldıktan sonra Sadrazam Reşid Paşa ve Hariciye

---

olmaya. Kezâlik tarafeyn re'âyâsından olub gerek ehl-i İslâm ve gerek Hıristiyan zümresinden bir kimesne bir dürlü taksîrât edüb her ne mülâhaza ile bir devletden ol bir devlete iltcâ ederler ise bu misillüler taleb olundukca bilâ-tehîr redd olunalar" (BOA., DUİT., 75-1/9-2; Muâhedât Memûası, I, İstanbul 1296, s.255).

[1] Ayrıca, General Duhamel Titof'a bir mektup göndererek ondan Bâbıâli'nin dikkatini bu konuya, yani Fuad Efendi'ye gerekli emrin bir an önce gönderilmesi hususuna, çekmesini istemişti (BOA., DUİT., 75-1/9-6; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.30-31; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:134, s.717-718).

[2] BOA., DUİT., 75-1/9-6; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.30-31; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:134, s.717-718.

Nazırı Âlî Paşa ile birer görüşme yapmıştı. Bu görüşmelerin Âlî Paşa ile olanın ayrıntısı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Buna karşılık Stürmer, Reşid Paşa ile yaptığı görüşme hakkında hükümetine sunduğu raporda bilgi verir. Bu rapordan anlaşıldığı kadarıyla Reşid Paşa, Sütürmer'e mültecilerin Osmanlı Devleti'ne sığınmasıyla ilgili görüşlerini sormuş, O da, Bâbıâli'nin mültecileri kabul etmesi durumunda, Rusya ve Avusturya ile her an bir savaş tehlikesi yaşayabileceğini açıkça söylemişti. Buna ilaveten mültecilerin sınırı geçmeleri hâlinde, Osmanlı Devleti'nin meşru hükümetlere karşı ayaklanan isyancıların kabul edildiği bir ülke konumuna düşeceğini belirtmiş, Bâbıâli'den ilgi gören bu insanların, başarısız kalmış planlarını gerçekleştirmek amacıyla, silahlanıp yeniden organize olarak komşu ülkelere sızabilecekleri konusunda Reşid Paşa'nın dikkatini çekmişti. Stürmer'e göre, amaçlarını gerçekleştirmek için kendilerine uygun bir ortam bulan bu isyancılar, sadece Avusturya ve Rusya'nın değil, aynı zamanda Osmanlı ülkesinin de huzurunu bozacaklardı. Ayrıca mültecilerin kabul edilmesi halinde Osmanlı Devleti'nin her iki devletle ilişkilerinin bozulacağını Paşa'ya iletmişti[1]. Bu nedenle mültecilerin Osmanlı Devleti'nde görülmesi hâlinde yakalanıp iâde edilmesini Reşid Paşa'dan istemişti.

Bu görüşmenin üzerinden çok geçmeden, Schwarzenberg'in Osmanlı ülkesine iltica eden Macarların iâde edilmesini taleb eden 14 Ağustos 1849 tarihli notası geldi[2]. Stürmer, hükümetinin gönderdiği notayı 27 Ağustos'ta Bâbıâli'ye sundu. Schwarzenberg'in notası, meslektaşı Nesselrod'un notasına göre bir kaç bakımdan farklılık gösteriyordu. Bu farklılıkların en dikkate değeri Nesselrod'un dört Polonyalının iâdesini istemesine karşılık, Schwarzenberg'in başta Kossuth olmak üzere bütün Macarların iâdesini istemesiydi. Avusturya ve Rusya'nın istekleri arasındaki bu farklılık bir süre devam etmiştir[3]. İki nota arasındaki diğer önemli bir farklılık ise, ikincisinin daha yumuşak bir üslupla yazılmış olmasıydı. Schwarzenberg'ın notası, Nesselrod'unki gibi kaba bir emir niteliği taşımıyordu[4].

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:134, s.714.
[2] BOA., DUİT., 75-1/9-5; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:128, s.702 Schwarzenberg'in Stürmer'e gönderdiği 14 Ağustos 1849 tarihli nota.
[3] Bapst, *Aynı eser*, s.87-88.
[4] Potyemkin, *Aynı eser*, s.546-547.

Schwarzenberg notasında, Bâbıâli'nin Şubat 1849'da Fuad Efendi'ye gönderdiği talimatta Macar ihtilalcilerini "isyancı" olarak kabul ettiğini hatırlatıyordu. Bu sebeple Avusturya Devleti'ne karşı isyan eden bu kişilerin, iltica etmeğe kalkışmaları hâlinde, Belgrad Anlaşması'nın XVIII. maddesi[1] hükmünce kabul olunmayacaklarının açıkça ifade edildiğine dikkat çekiyordu. Avusturya Başvekiline göre, Bâbıâli, daha önce aldığı karara sadık kalmayarak, ülkesine iltica eden Macar isyancıları iâde etmemiş ve sadece ellerindeki silahları almakla yetinmişti. Schwarzenberg, Osmanlı Devleti'nin bu şekilde hareket etmesini tutarsızlık olarak yorumluyor ve mültecilerin kabulünden dolayı Stürmer'den Bâbıâli'yi protesto etmesini istiyordu[2]. Schwarzenberg, mültecilerin iâde edilmesini iki temel gerekçeye dayandırıyordu: Bu gerekçelerden birincisi, Belgrad Anlaşması'nın XVIII. maddesi; ikincisi ise, iki ülke arasındaki mevcut anlaşmalar gereğince Osmanlı Devleti'nde bulunan Avusturya vatandaşlarını sorguluma hakkı ve yetkisinin İmparatorluk konsolosluklarına ait olmasıydı. Ona göre Osmanlı Devleti, hükümetine karşı isyan eden bu kişileri korumak suretiyle onların konsolosluklar tarafından muhakeme edilmesine mani olmaktadır. Bu durumu ise, anlaşmaların Avusturya Devleti'ne verdiği hakkın Bâbıâli tarafından açıkça ihlali olarak yorumluyordu. Schwarzenberg'e göre, Osmanlı Devleti, Batı Avrupa ülkelerinde hakim teamül olan siyâsi mültecilerin kabul edilmesini gerekçe göstererek de Macar âsilerini kabul edemezdi. Zira, Fransa ve İsviçre gibi Cumhuriyet rejimi ile idare edilen ülkelerde bile, bu nevi insanlara karşı en sert tedbirler uygulanıyordu. Yine ona göre mülteciler, Osmanlı ülkesinde boş durmayıp Bâbıâli'yi güç durumda bırakacak fiiller işleyeceklerdi. Üstelik, Osmanlı Devleti'nde zaptiye nizamının tam oturmamış olması yüzünden suç işleyen

---

[1] Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında imzalanan 1739 Belgrad Anlaşması'nın XVIII. maddesi şöyleydi: "*Tarafeyn re'âyâsından müfsid ve âsî ve bed-hâh olanlar iki cânibden dahî kabûl olunmaya bu makûle ehl-i fesâd ve çeteci ve gâretçi her kimin re'âyâsı olur ise olsun her kangı toprakda bulunur ise müstehak oldukları cezâları tertîb oluna ve ihtifâ ederler ise haberleri alınub zâbitleri âgâh oluna ki haklarından geleler. Ve zâbit ve baş olanlar dahi bu misillü eşkiyânın haklarından gelinmekde ihmâl ve tekâsül ederler ise mesûl ve mu'âteb olub azl ve hakkından geline ve ulûfelü ve dirliklü kendü hallerinde olmayub böyle şekâvet edenlerin te'addîleri külliyet ile mündefi' olmak içün mutlaka hırsızlık ile ta'ayyüş eden haydûd ve pirî bey dedikleri kuttâ'-ı tarîk saklanmayub ve beslenmeyüb gerek kendülerin ve gerek saklayanların haklarından geline ve bu makûle fesâd-hâdis müstemirresi olanlar sonradan salâh sûretin gösterirler ise dahî i'timâd olunmayub sınurlardan ba'îd yerlerde iskân etdirile*" (BOA., DUİT., 75-1/9-2; *Muâhedât Mecmuası*, II, İstanbul 1296, s.128-129).

[2] BOA., DUİT., 75-1/9-5; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:128, s.702.

mültecilerin cezalandırılmalarında da birçok sıkıntı yaşanacaktı. Böyle bir ortamda mültecilerin tekrar ihtilal ve isyan girişiminde bulunmaları çok yüksek bir ihtimaldi. Schawarzenberg, Bosna isyanına da atıfta bulunarak bu isyanda işledikleri fiillerin cezasından kurtulmak için Avusturya'ya iltica etmek isteyenlerin kabul edilmediklerini ifade ediyordu. Dolayısıyla Bâbıâli de bu olayda Avusturya'nın sergilediği tutumun benzerini ortaya koymalıydı. Schwarzenberg daha da ileri giderek, Macar mültecilerinin yanısıra Polonyalıların da iâde edilmesi için, Stürmer'in vakit kaybetmeden Bâbıâli nezdinde girişimlerde bulunmasını istiyordu. Schwarzenberg, Stürmer'den notanın bir suretini de Bükreş'teki Avusturya konsolosluğuna gönderilmesini istiyordu. Konsolos da, Avusturya Hükümeti'nin mültecilere bakış açısını öğrenmesi için sözü edilen notayı Fuad Efendi'ye verecekti[1].

Stürmer, Schwarzenberg'in notasına verilecek cevabı beklemeden, başka girişimlerde bulundu. Schwarzenberg'in notasının üzerinden henüz bir gün bile geçmeden Titof ile bir araya gelerek Bâbıâli'ye karşı izlenecek ortak politikayı tesbit etmeye çalıştılar. İki elçi Hariciye Nazırı Âlî Paşa'ya eş zamanlı bir nota verme konusunda anlaştılar. Titof, Âlî Paşa'ya sunacağı notayı önceden hazırlamıştı. Bu notanın bir suretini de Stürmer'e verdi. Stürmer, bu notayı tetkik ettikten sonra, Titof'un taleplerine benzer, fakat daha değişik bir üslupta bir nota hazırladı. Yukarıda da değinildiği gibi Titof notasını 29 Ağustos'ta Âlî Paşa'ya sunmuştu. Stürmer de Titof ile vardığı anlaşma gereğince kaleme aldığı notasını aynı tarihte Âlî Paşa'ya verdi[2].

Stürmer, Schwarzenberg'in 14 Ağustos tarihli notasından sonra, kendisine mültecilerin kabul olunma sebeplerinin Viyana elçisi Kostaki Mussurus[3]'a yazılacak

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/9-5; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:128, s.702-703.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:134, s.715.

[3] Kostaki Mussurus Paşa, Fenerli eski ailelerden Mussurus ailesine mensuptur. İstefanaki Vogoridis Bey'e damad olmakla II. Mahmud devrinde Atina elçisi olmuştu. Orada iken Yunanlılar tarafından yaralanmış ve bunun üzerine Yunanistan abluka altına alınmıştır. Rızası alınarak Zilkade 1264'te (Ekim 1848) Viyana Ortaelçisi oldu. Zilkade 1267'de (Eylül 1851) Londra Ortaelçisi oldu. Muharrem 1272'de (Eylül-Ekim 1855) Londra Büyükelçisi oldu. (Kostaki Mussurus Paşa'nın Londra elçiliği hakkında geniş malumat için bkz. Sinan Kuneralp, "Bir Osmanlı Diplomatı Kostaki Musurus Paşa", *Belleten*, XXXIV, (Temmuz 1970), s.421-437) Safer 1303'te elçilikten azledilip emekliye ayrıldı. İstanbul'da iken 1309'da (1892) vefat etti. Mussurus Paşa, 20 seneyi aşkın devlet hizmetinde bulunmuştur. (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, IV, İstanbul 1311, s.876-977).

mektupta açıklanacağı şifahi cevabından başka, Bâbıâli'den hiçbir bilgi edinemediğinden yakınıyordu. Ona göre, olaylar tahmin edilenden daha hızlı gelişmekteydi. Stürmer, Macar ihtilalini organize eden ihtilal şeflerinin, maiyetleriyle birlikte Osmanlı ülkesine sığındıklarını hatırlatıyor ve bu nedenle, Bâbıâli'nin bir an önce karar vermesini istiyordu. Görevinin Bâbıâli'nin vereceği kararı hızlandırmak olduğunu ifade ediyordu. Daha sonra mültecilerin Osmanlı Devleti'ne iltica ettikleri ilk günlerde, Bükreş'teki Avusturya konsolosu Timoni'nin, Fuad Efendi'ye onların iâde edilmeleri için yaptığı başvuruyu hatırlatıyordu. Fuad Efendi'nin ise, konsolosa İstanbul'dan bir talimat gelinceye kadar mültecilerin gözetim altında tutulacağı garantisi verdiğini söylüyordu. Bu hatırlatmalardan sonra Stürmer, Bâbıâli'nin bu hususlaki kesin emrini, Avusturya Devleti'ni memnun edecek tarzda, Fuad Efendi'ye bir an önce bildirmesini istiyordu. Elçi, mevcut durumun çok ciddi olduğunu ve iki devlet arasındaki ilişkileri Bâbıâli'nin vereceği kararın şekillendireceğini belirtiyordu. Notasının sonunda ise verilecek olumsuz bir kararın ortaya çıkarabileceği istenmeyen sonuçların önceden iyice düşünülmesini istiyordu[1].

3- İngiltere'nin Tepkisi

İngiliz Hükümeti'nin Macar ve Polonyalı özgürlük savaşçılarının Osmanlı ülkesine ilticalarına bakış açısını, daha çok Avusturya'nın Londra elçisi Colloredo'nun hükümetine gönderdiği raporlardan öğreniyoruz. Hemen ifade etmek gerekir ki, başlangıçta İngiltere ve Fransa, Macar Özgürlük Savaşı'nda sessiz kalmışlardır. Avusturya'nın parçalanması, bu iki devletçe Orta Avrupa ve Balkanlar'da Rusya'nın yayılmasını kolaylaştıracak bir gelişme olarak görülüyordu. Bu sebeple Macaristan, İngiltere ve Fransa'ya yaptığı yardım ricalarına hiçbir zaman olumlu cevap alamamıştı[2]. Nitekim İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'un 2 Ağustos 1849'da Avusturya'nın Londra elçisi Colloredo'ya

---

[1] BOA., DUİT, 75-1/9-3; Hajnal, *Aynı eser*, belge no;134, s.716-717 Stürmer'in Âlî Paşa'ya takdîm ettiği 29 Ağustos 1849 tarihli nota.

[2] Fahir Armaoğlu, *Siyâsi Tarih 1789-1760*, Ankara 1997, s.164.

verdiği gizli mektupta, Britanya Hükümeti'nin Avusturya'daki monarşi yönetimini desteklediği ifade ediliyordu[1].

Ancak Rusya'nın, Avusturya'nın yardımına koşmasından ve savaşın seyrini değiştirmesinden sonra İngiltere'nin stratejisinde değişiklikler meydana geldiği görülmektedir. Bu strateji değişikliği İngiltere'nin Macaristan'a duyduğu sempatiden kaynaklanmıyordu. Rusya'nın müdahalesinden sonra İngiltere'nin Macaristan'a yönelmesindeki neden, Hindistan yolu ile ilgiliydi. Zira Rusya, bundan yaklaşık onbeş yıl önce ayaklanan Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya karşı zor durumda kalan Sultan'a yardım elini uzatmıştı. Bu yardım sayesinde Rusya, Osmanlı Devleti üzerinde himaye kurmayı amaçlıyordu. Mehmed Ali Paşa isyanında, İngiltere başlangıçta pasif davranmış ve inisiyatifi Rusya'ya kaptırmıştı.

İngiltere daha önce düştüğü hataya bir kez daha düşmek istemiyordu. Diğer taraftan, İngiltere'nin bu meselenin başlangıcında net bir politika izlememesi İngiliz kamuoyu tarafından tenkit edilmişti. İngiliz kamuoyunun mesele üzerinde hassasiyetle durması sebepsiz değildi. Çünkü Rusya, Macar ihtilalcilerini hezimete uğratmanın verdiği moral gücü ile Balkanlar'da daha etkili bir politika izleyebilirdi. Öteden beri İngiltere'de, Rusların İstanbul'a yerleşeceği ve Hindistan yolunu kapatacağına dair değişmez bir kanaat hakimdi. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğunu yıkma ve onun yerine kendi güdümünde eski Bizans'ı yeniden kurma düşüncesinde olan Rusya, en küçük bir fırsatı bile değerlendirip harekete geçebilirdi. Bu nedenle İngiliz kamuoyu, Rusya'ya karşı çok dikkatliydi. Dolayısıyla İngiltere, Osmanlı Devleti'nin devamiyetini, Rusya'nın siyasetine bir set oluşturması açısından kendi çıkarlarına uygun buluyordu. Bu nedenle İngiliz Hükümeti, Mehmed Ali Paşa isyanında düştüğü hatayı tekrarlamak istemiyordu.

Macarların yenileceğini anlayan İngiliz Hükümeti, mücadelenin başlangıcındaki tutumunun aksine, meseleye farklı bir yaklaşımla bakmaya başladı. Nitekim Palmerston, Colloredo ile yaptığı özel bir görüşmede Macaristan'daki ayaklanma bastırıldıktan sonra Avusturya'nın nasıl bir düzenlemeye gideceğini sormuştu. Colloredo ise, hükümdara karşı mücadele verenler bertaraf edildikten sonra, İmparatorluk Hükümeti otoritesini sağlamak ve monarşinin bütünlüğünü korumak için gerekli düzenlemeleri yapacaktır, şeklinde cevap vermişti. Bundan

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:172, s.802.

sonra Palmerston, Avusturya elçisine İngiltere'nin Viyana elçisi Ponsonby'e gönderilmek üzere yazılan mektubun muhtevası hakkında bilgi verdi. Bu mektupta, Avusturya'da kan dökülmesinin durdurulması istenmekteydi. Ayrıca, ortak menfaatler için Britanya Hükümeti'nin İmparatorluk Hükümeti ile Macarlar arasında arabulucuk yapmayı memnuniyetle kabul edeceği ifade ediliyordu. Mektupta Avusturya böyle bir arabuluculuğa istekliyse Lord Ponsonby buna yetkilidir, deniliyordu[1].

Bu görüşmenin üzerinden fazla bir zaman geçmeden İngiltere Avusturya'ya karşı tavrını giderek sertleştirmeye başladı. Palmerston, Osmanlı Devleti'nin Londra elçisi Mehmed Emin Paşa'[2]nın da bulunduğu bir yemekte, Avusturya'nın

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:172, s.802-803.

[2] Mehmed Emin Paşa, Hazine-i Hümayun Kethüdası Kıbrıslı Mehmed Emin Efendi'nin kardeşi Hüseyin Efendi'nin, oğlu olup, 1813'te Kıbrıs'ta doğmuştur. Çocukluğunu Kıbrıs'ta geçirdikten sonra İstanbul'a gelip, Enderun'a girdi. 1828'de Hassa İkinci Taburu'na yüzbaşı oldu. Namık Paşa ile birlikte 1833'te Londra'ya gitti. Buradan Paris'e geçerek bir müddet lisan öğrenimi gördü. İstanbul'a döndüğünde Kolağası oldu. İstanbul'da bir süre bu görevi yürüten Mehmed Emin Paşa, Osmanlı talebelerine nezaret etmek ve yarım kalan tahsilini tamamlamak üzere tekrar Paris'e gönderildi. Sultan Abdülmecid'in cülusunda İstanbul'a geldi ve 1840'da Dâr-ı Şurâ'ya üye oldu. Daha sonra, Akka Muhâfızlığı (1844), Kudüs Mutasarrıflığı (1845), Tırnova Kaymakamlığı (1846) ve Belgrad Muhafızlığı (1846) görevlerinde bulundu. Tırhala Mutasarrıflığına tayin edilip oraya gitmek üzere iken, 25 Eylül 1848'da Londra elçiliğine atandı. Mehmed Emin Paşa'dan önce bu göreve Kamil Paşa tayin edilmişti. Ancak, Kamil Paşa, dil bilmemesini gerekçe göstererek Londra elçiliğinden affını istedi[2]. Bu sırada Londra, politik açıdan Avrupa devletlerinin adeta merkezi konumundaydı. Bu nedenle Londra elçiliğine tayin edilecek zatın Avrupa'nın ahvaline ve yabancı dile tam bir hakimiyeti gerekiyordu. Bu yüzden Kamil Paşa'nın bu isteği kabul edilerek, yerine Avrupa'da öğrenim görmüş, Avrupa usul ve ahvalini iyi bilmesinin yanı sıra iyi bir yabancı dil bilen Mehmed Emin Paşa atandı. Diğer taraftan, bir süreden beri Londra elçiliği, "ortaelçilikle" idare olunuyordu. Ancak bu sıralarda İngiltere, Lord Stradford Canning'i büyükelçi sıfatıyla İstanbul'a göndermişti. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nin Londra'ya göndereceği elçinin de aynı sıfatta olması gerekiyordu. Bu nedenle, Mehmed Emin Paşa'nın uhdesine vezaret rütbesi tevcih edilerek, "büyükelçi" ünvanıyla Londra'ya gönderilmesi tasvib olundu. Ayrıca yol harçlığı olarak, 150.000 kuruş verildi (BOA., İra. Har. Nr. 2235 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 26 L 64/25 Eylül 1849 tarihli arz tezkiresi). Mehmed Emin Paşa, yaklaşık iki sene Londra elçiliği görevinde bulundu. Onun yerine daha önce Viyana elçiliği görevinde bulunan Kostaki Mussurus Paşa tayin olundu. (BOA., İra. Har. 3653 Sadaret'ın Mâbeyn'e takdîm ettiği 23 CA 67/25 Nisan 1851 tarihli arz tezkiresi) Mehmed Emin Paşa, İstanbul'a döndükten sonra Halep'te çıkan isyanı bastırmak amacıyla Ekim 1850'de buraya vali tayin olundu. Halep isyanını başarılı bir şekilde bastıran Paşa, Ekim 1851'de Arabistan Ordusu Müşirliğine getirildi. Daha sonra Edirne valisi olarak atanan Mehmed Emin Paşa, Ocak 1854'te Kaptan-ı Derya, aynı yılın Mayıs ayında Sadrazam oldu. Sadrazamlık görevinde yaklaşık altı ay kaldıktan sonra azledildi ve Meclis-i Tanzimat Reisliğine getirildi. Eylül 1856'da Petersburg fevkalade elçisi oldu. Daha sonraki tarihlerde devletin çeşitli üst kademelerinde görev alan Paşa, Ekim 1859'da ikinci defa Sadrazam oldu. Ancak onun ikinci Sadrazamlık dönemi birinciye göre daha da kısa sürdü ve iki ay sonra azledildi. Mayıs 1860'ta üçüncü defa Sadrazamlığa getirilen Mehmed Emin Paşa, bir yılı aşkın bir süre bu

Macarlara karşı izlediği politikayı tasvib etmediğini, sözkonusu ülkenin elçisine şu cümlelerle ifade etmişti: "*...bir takım biçâre ve kar-ı makûleleri gibi gurûh-ı 'acezeyi darb edib dürlü dürlü mezâlim ve ta'addiyâta mübâderet...*"[1] olunmaktadır.

Mehmed Emin Paşa'nın ifadesine göre, Avusturya elçisi Palmerston'un bu sözlerini anlamazlığa gelerek hiçbir cevap vermedi[2]. Ancak elçi, İngiliz Hükümeti'nin bu gözle görülür politika değişikliğini hükümetine rapor etmişti. Colloredo, raporunda İngiliz Hükümeti'nin dış politikasının tamamen Palmerston'un kontrolünde olduğunu belirtiyordu. Palmerston'un akıllı ve kurnaz bir diplomat olduğunu bilen elçi, Avusturya Hükümeti'nin Palmerston'a karşı çok dikkatli davranması gerektiği uyarısında bulunuyordu. Ayrıca hükümetine, İngiltere'nin Macarlara sempati duymaya başladığını belirtiyor ve bundan sonra geliştirilecek politikalarda İngiltere'nin hesaba katılmaması gerektiğini tavsiye ediyordu. Öte yandan Palmerston'nun dış politikadaki gücünü etkisiz hale getirmek için hükümetinin Fransa'ya yakınlaşmasını istiyordu. Elçinin, hükümetine Fransa'ya yakınlaşma tavsiyesinde bulunmasının en önemli sebebi, Fransa'nın Londra'ya atanan yeni elçisiden duyduğu yakınlıktı. Colloredo, Fransız elçisiyle yaptığı görüşmede, Avusturya'nın Macarlara karşı izlediği politikaya Fransa'nın ılımlı baktığı izlenimini edinmişti. Elçi, Fransa ile Avusturya arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesini istiyordu. Colloredo'ya göre İngiliz Hükümeti, Avurturya ve Fransa arasındaki uzlaşmayı kaygıyla izlemekteydi. Palmerston bu yakınlaşmayı bozmak için planlar yapmaktaydı. Bu sebeple, Avusturya Hükümeti'nin yeni politikalar geliştirmek zorunda olduğunu belirtiyordu[3].

Elçinin hükümetine sunduğu rapordan anlaşıldığı kadarıyla İngiltere'de iyi niyetli ve ılımlı insanlar Avuturya'nın politikalarını desteklemeye devam ediyorlardı. Hatta çeşitli yer ve zamanlarda bu politikayı destekler mahiyette

---

görevde kaldıktan sonra Ağustos 1861'de tekrar azledildi. Bu tarihten sonra Edirne valiliği ve Meclis-i Âli üyeliği görevinde bulunan Paşa, 1871'de vefat etti ve Sultan Mahmud Türbesi bahçesine defnedildi. (İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, I, İstanbul, 1982, s.83-98; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, IV, İstanbul 1311, s.300-301).

[1] BOA., DUİT., 75-1/6-3; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.27 Londra elçisi Mehmed Emin Paşa'nın Sadâret'e takdîm ettiği 17 N 65/6 Ağustos 1849 tarihli tahrîrât.

[2] BOA., DUİT., 75-1/6-3; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.27.

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:173, s. 805.

konuşmalar yapıyorlardı. Buna karşılık kamuoyunun büyük çoğunluğu Macarların lehine, Avusturya'nın aleyhine dönmüştü. Macarları destekleyen İngilizlere göre Macaristan, Ekim 1848'den beri Avusturya'ya karşı haklı bir mücadele vermektedir. Colloredo'ya göre, İngiliz kamuoyunda oluşan bu düşüncenin değiştirilmesi oldukça zordu. Hatta İngiltere'de Macarlar lehine oluşan sempati o kadar ileri gitmişti ki onlara destek amacıyla mitingler tertip ediliyordu. Ayrıca, İngiliz halkı adına bir temsilcinin son durumu yerinde görmek amacıyla Macaristan'a gönderildiğini bildiriyordu[1].

İngiltere'nin Macar davasına giderek artan bir sempati göstermesi, Avusturya Hükümeti'ni ve özellikle de Schwarzenberg'i hiç etkilemedi. Schwarzenberg, Palmerston'un yaptıklarını "*ipe sapa gelmez*" bir tavır olarak değerlendiriyordu. Ona göre, Palmerston'un tavırlarını dikkate almaya gerek bile yoktu. Zira, Avusturya Hükümeti'nin ilgilenmesi gereken çok daha önemli meseleler vardır. Bu meselelerde İngiliz bakanının sempati duyduğu işler, tam tersine Avusturya lehine gelişiyordu. Buna örnek olarak da Halya, Sicilya ve Macaristan'da Avusturya'nın kazandığı başarıları örnek olarak gösteriyordu. Schwarzenberg, bu başarılara yenilerinin ekleneceği iddiasındaydı[2].

Macarların Rus-Avusturya orduları karşısında yenilip Osmanlı Devleti'ne iltica etmeleri İngiltere'de büyük bir sansasyon yarattı. Bu haber, Macarları destekleyenler tarafından üzüntü ile karşılandı. Bunlar Macarların zaferini veya en azından savaşın uzayarak monarşiyi zayıf düşermesini bekliyorlardı. İngilizler, Macaristan'ın kaybettiği davaya duyulan sempatinin göstergesi olarak büyük bir gösteri yaptılar. Bu gösteride, Palmerston'a kamuoyunun önde gelen isimleri tarafından övgüler yağdırılıyor ve izlemiş olduğu politika takdirle karşılanıyordu[3].

Kısacası İngiltere, Macar Özgürlük Savaşı'na başlangıçta olumlu ya da olumsuz bir tepki göstermemişti. Ancak bir süre sonra, Rusya'nın müdahale edip savaşın gidişatını değiştirmesi sonucunda sessizliğini bozarak Macarların yanında yer almıştır. Burda hemen şunu ilave etmeliyiz ki, İngiltere'nin İstanbul'daki elçisi Canning bu konuda hükümetinden daha duyarlı davranmıştı. Zira, o Rusya'nın

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:173, s.803.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:177, s.807-808.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:174, s.806.

amaçları konusunda hükümetini pek çok kez uyarmıştı. Şüphesiz o, başlangıçta sessiz kalan hükümetinin sabrının tükenmesini bekliyordu. Bir defasında Palmerston'dan Rus ilerlemesine karşı İngiltere'de ciddi protestoların yaşanmadığını bildiren bir telgraf aldığında, telgrafı masaya çarparak şöyle bağırmıştı: "*İşte böyle bir adama hizmet etmem gerekiyor.*"[1]

4- Osmanlı Devleti'nin Tepkisi

Rusya ve Avusturya'nın iâde taleplerinden sonra, herkes büyük bir merakla Bâbıâli'nin vereceği kararı beklemeye başladı. Aslında, Osmanlı Devleti'nin mültecilere bakış açısı Avrupa devletleri ve özellikle de Rusya ile Avusturya tarafından biliniyordu. Şöyle ki, daha Macar Özgürlük Savaşı'nın ilk aylarında Bükreş'te bulunan Avusturya konsolosu Timoni, Eflak ve Boğdan meselesiyle ilgilenmek üzere Bükreş'e gönderilen Fuad Efendi'ye, Macarların Osmanlı ülkesine sığınması durumunda devletinin tavrının nasıl olacağını sormuştu[2]. Fuad Efendi de cevaben hangi devletin vatandaşı olursa olsun silahlı olarak Osmanlı Devleti'ne gelmek isteyenlere asla izin verilmeyeceğini Timoni'ye iletmişti. Macarlardan iltica etmek arzusuyla bu tarafa geçmek isteyen olursa, ellerindeki silahlar alınıp bir sened karşılığında sınırdaki Avusturya memurlarına teslim edilecekti. Silahları ellerinden alınan mülteciler ise daha sonra sınırdan uzak yerlere yerleştirilecekti[3]. Fuad Efendi Bâbıâli'ye gönderdiği tahriratında, Macarların Osmanlı ülkesine sığındıktan sonra Avusturya sınırına yakın bir yerde, silahlı ve toplu olarak bulunmalarının sakıncalı

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*,23-24.

[2] Timoni'nin Fuad Efendi'ye Macarların Osmanlı ülkesine sığınmaları hâlinde Bâbıâli'nin tavrının ne olacağını sorduğu tarihlerde Avusturya ordusu, özellikle Erdel'de Macarlar tarafından büyük bozguna uğratılmıştı. Savaşın cereyan ettiği Erdel'de köy ve kasabalar yağma ve tahrip edilmişti. Savaştan canını kurtaran halkın bir kısmı kışın şiddetinden hayatlarını kaybederken, savaş ve soğuktan canlarını kurtaranlar ise Osmanlı Devleti'ne iltica etmek üzere sınıra gelmişlerdi. Bu sene kışın şiddetli geçmesinden dolayı yaklaşık 500 kadar kişi soğuktan donarak ölmüştü. Sınıra gelenler arasında Avusturya vatandaşları da vardı. Fuad Efendi, bir tarafın diğerinden farkı olmadığını silahsız olarak kim iltica ederse, bunların mağdur ve perişan olmamaları için, kabul edileceğini Sadâret'e iletti. Ayrıca Fuad Efendi, geçici tedbir olarak mağdur olan bu insanları yerleştirerek, ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir de memur görevlendirdi. Aynı tarihlerde, Macaristân karşısında başarısızlığa uğrayan Avusturya, Çar Nikola'dan yardım istemeye hazırlanıyordu (BOA., İra.Har. 2360 Fuad Efendi'nin Sadâret'e takdim ettiği 11 S 65/6 Ocak 1849 tarihli tahrirat).

[3] BOA., İra.Har. 2360 Avusturya'nın Bükreş konsolosu Timoni'ye gönderdiği 23 Aralık 1848 tarihli mektup.

olacağını belirtiyordu. Aksi takdirde iltica edenlerin ellerindeki silahlar alınmazsa bölgede bulunan Rus askeri onları tahrik ederek neticesi önceden kestirilemeyen bir savaşın içerisine sürükleyebilirlerdi[1].

Öte yandan Avusturya İmparatoru, Macar ihtilalini tek başına bastıramayacağını anlayınca Schwarzenberg'in tavsiyesi üzerine Çar'dan yardım istemeğe hazırlanıyordu. Avusturya'nın Rusya'ya yardım için başvuruda bulunacağını haber alan Fuad Efendi, Bükreş'teki Rus generali Duhamel ile görüşerek sözkonusu yardım teklifine Rusya'nın yaklaşımını öğrenmek istemişti. Duhamel'in Fuad Efendi'ye verdiği cevap gayet açıktı. Avusuturya Macarlar ile başa çıkamayacağını anlayıp kendilerinden yardım isterse, Rusya bu yardımı esirgemeyecekti. Fuad Efendi, Rusya'nın Avusturya'ya yardıma istekli görünmesini şaşkınlıkla karşılamıştı. Çünkü, böyle bir yardım yapılabilmesi, ancak Rusya'nın ordularını Eflak ve Boğdan'dan geçirmesiyle mümkündü. Fuad Efendi, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir eyaletten asker geçirip başka bir devlete yardım edilmesinin hukuken asla kabul edilemeyeceğini, ayrıca iki devlet arasındaki anlaşmaların buna müsait olmadığını Duhamel'e iletti. Ayrıca, Sadâret'e gönderdiği tahriratta, Rusya'nın almaya hazırlandığı bu kararın protesto edilmesini istedi[2].

Bâbıâli'nin üzerinde hassâsiyetle durduğu husus, Avusturya sınırları içerisinde cereyan eden bu hadiselerde tamamen tarafsız kalmaktı. Reşid Paşa, Rusya'nın Eflak ve Boğdan'dan asker geçirerek Avusturya'ya yardım etmesinin diplomatik yollarla engellenmesi taraftarıydı. Paşa'ya göre, bu diplomatik girişimlerden bir netice elde edilemezse Rusya ile askeri bir çatışmaya girilmemelidir. Böylesi bir harekette sorumluluğun tamamen Rusya'ya ait olacağı hatırlatılmakla yetinilmeliydi. Çünkü, Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın Eflak ve Boğdan'dan asker geçirmesini engellemesi bir hayli zordu. Zira iki devlet arasındaki anlaşmalara göre, Rusya zaten, Eflak ve Boğdan'da bir miktar asker bulundurmaktaydı. Rusya, Avusturya'nın kendisinden talep edeceği yardıma

[1] BOA., İra.Har. 2360 Fuad Efendi'nin Sadâret'e takdim ettiği 5 S 65/31 Aralık 1849 tarihli tahrîrât.

[2] BOA., İra.Har. 2360 Fuad Efendi'nin Sadâret'e takdim ettiği 27 S 65/22 Ocak 1849 tarihli tahrîrât.

Osmanlı Devleti'nin karşı çıkması hâlinde bu devlete göndereceği askerî birlikleri Eflak ve Boğdan'daki birliklerden gönderebilecekti[1].

Ancak çok geçmeden sınırdan daha ciddi haberler gelmeye başlamıştı. Zira Fuad Efendi başka bir tahriratında Rus ordusunun teyakkuz hâlinde bulunduğunu, hatta bir alay süvari ve piyade birliği ile birkaçyüz Kazak'ı hududa gönderdiğini bildiriyordu. Ayrıca, Rusya'nın bir yandan Boğdan'daki askerlerini Erdel'e göndermeğe çalışırken bir yandan da Prut'tan asker getirmeğe başladığını belirtiyordu. Fuad Efendi'ye göre, Rusya'nın fiili olarak savaşa katılması durumunda meselenin boyutları daha da büyük olacaktı. Zira Rusya, kendisinin savaşa müdahalesi sonucu Macarların yenilerek Osmanlı Devleti'ne iltica girişiminde bulunmaları halinde, bunları ele geçirmek isteyecek ve bu yüzden de peşlerini bırakmayacaktı. Bu durumda da savaş Osmanlı topraklarına sıçramış olacaktı. Üstelik, bu sırada Macarların Erdel'de 44.000 askeri bulunuyordu. Macarların savaşı kaybedip Osmanlı ülkesine sığınmak istemeleri hâlinde bu kadar kişiye silah bıraktırmak bir hayli zor olacaktı. Silahlarını bırakmak istemeyenlere savaşla karşılık verilmesi ise, Macarlara karşı Rusya ile birlikte savaşa girilmesi anlamına gelecekti. Gelişmesi muhtemel bu olaylar karşısında Fuad Efendi, daha somut önlemler alabilmek için, kendisine yapacağı işlerin çerçevesini belirleyen bir talimatın gönderilmesini de istemişti[2].

Fuad Efendi'nin bu tahriratından kısa bir süre sonra, Avusturya ordusu karşısında mağlup olan Macarların bir kısmı Osmanlı Devleti'ne iltica ettiler. Fuad Efendi, bu ani gelişme üzerine sınırdaki olayları daha iyi takip edebilmek için Mirliva İsmail Paşa'yı bir talimatla bölgeye gönderdi[3]. İsmail Paşa'ya verilen talimata göre, iltica etmek isteyen Macarların sığınma istekleri, ancak silahlarını teslim etmeleri karşılığında olumlu karşılanacaktı. Şef konumunda olan mülteciler ise, hangi devlet tarafından istenirse istensin iâde edilmeyeceklerdi. Silahlarını teslim edenlerin hayatları güvence altına alınacak ve kendilerine her türlü yardım yapılacaktı. Toplu olarak iltica edip silahlarını bırakmak istemedikleri takdirde ise

[1] BOA., İra. Har. 2360 Sadâret'in Mâbeyne takdîm ettiği 7 RA 65/31 Ocak 1849 tarihli arz tezkiresi.

[2] BOA., İra. Har. 2368 Fuad Efendi'nin Sadâret'e takdîm ettiği 29 S 65/24 Ocak 1849 tarihli tahrîrât.

[3] BOA., İra. Har. 2368 Fuad Efendi'nin Sadâret'e takdîm ettiği Gurre RA 65/25 Ocak 1849 tarihli tahrîrât.

kabul edilmeyeceklerdi. İsmail Paşa'ya verilen talimatta en dikkate değer husus ise, Avusturya askerlerinin Macarlar karşısında sıkışıp Osmanlı Devleti'ne iltica etmeleri hâlinde silahlı olarak kabul edilecekleri maddesiydi[1]. Halbuki Fuad Efendi daha önce Bükreş'teki Avusturya konsolosu Timoni'ye kim olursa olsun sınırdan içeriye girmek isteyenlerin silahlarının alınacağını söylemişti[2].

Sadaret, Fuad Efendi'nin tahriratını ve İsmail Paşa'ya verdiği talimatı bütün yönleriyle değerlendirdikten sonra, ona bu konuyla ilgili olarak bir talimat gönderdi. Bu talimatta, Avusturya askerlerinin Osmanlı ülkesine ilticaya mecbur kalmaları hâlinde silahlarının alınmaması ve Macarların ise silahlarını bırakmadıkça kabul edilmemeleri yönünde İsmail Paşa'ya verilen talimatın isabetli olduğu belirtiliyordu. Ayrıca Fuad Efendi'nin Osmanlı Devleti'ne iltica edecek Macarlara özellikle dikkat etmesi isteniyordu. Zira onlar, Osmanlı topraklarında Avusturya devleti aleyhinde faaliyette bulunabilirlerdi. Bu sebeple de Macarların ellerindeki silahlar mutlaka alınmalıydı. Fuad Efendi'ye gönderilen talimatın en önemli özelliği ise, 1739 Belgrad Anlaşması'nın XVIII. maddesine atıfta bulunulmasıydı. Talimatta belirtildiğine göre, sözkonusu anlaşma maddesi hükmünce, Macarların kabul olunmaması gerekiyordu. Buna rağmen bir yolunu bularak Osmanlı ülkesine sığınanların da iâd. edilmemesi isteniyordu. Bunlar silahları alınarak sınırdan uzaklaştırılacak ve iç bölgelere yerleştirileceklerdi. Diğer taraftan, savaşın cereyan ettiği Erdel'de halkın perişan ve mağdur olmaması için Eflak'a iltica etmek

---

[1] Ayrıca İsmail Paşa'dan sınırda bulunduğu süre içerisinde, Rusya askerinin miktarını ve hareketini ...katli bir şekilde gözlemlemesi isteniyordu. Aynı şekilde Macarlar ile Avusturyalılar arasındaki savaşın seyri hakkında iki günde bir kurye çıkarıp, Fuad Efendi'yi bilgilendirecekti. Rusya askerinin kumandanı kendisiyle iletişim kurmak isterse kabul edecekti. Ancak Osmanlı askerlerinin kendileriyle birlikte hareket etme istekleri olursa kabul olunmayacaktı. Ayrıca İsmail Paşa, hududa gönderilen asakir-i şahanenin sıhhat ve rahatlarına dikkat edecek, bunun için de ne gerekiyorsa Fuad Efendi'ye bildirecekti (BOA., İra. Har. 2368 Fuad Efendi'nin İsmail Paşa'ya verdiği Gurre-i RA 65/25 Ocak 1849 tarihli talimat). Diğer taraftan Fuad Efendi, Rusya'nın Eflak ve Boğdan'daki askerleri ile Prut sınırındaki birliklerini bölgeye hareket ettirmesi üzerine, bu birliklerin miktarını öğrenmek amacıyla ticaret yapmak amacıyla Fokşan şehrine birisini görevlendirmişti. Rusya'nın harekete geçmesi üzerine daha önce İbrail ve Kalas'a gönderilen altı tabur asker geri çağrılarak hududa gönderildi. Bu birliklere ilaveten Bükreş ve Krayova'da bulunan üç tabur askerle de sınırda ikinci bir hat oluşturuldu. Fuad Efendi, tahriratında kış mevsiminde askerleri yerlerinden oynatmaya gönlünün razı olmadığını ancak, gelişmelerin bunu zorunlu hale getirdiğini ifade ediyordu (BOA., İra. Har. Nr. 2368).

[2] BOA., İra. Har. 2368.

isteyenler olursa, bunların silahsız olarak kabul edilmelerinde bir beis olmadığı da bildiriliyordu[1].

Sadâret, Fuad Efendi'ye yolladığı bu talimatın bir suretini de Rus hükümetine göndermişti. Rusya, talimatta Fuad Efendi'den istenilen hususları ana hatlarıyla olumlu karşılamıştı. Ancak, isyan eden Macarların silahlarını bırakmak şartıyla Osmanlı Devleti'ne kabul edilecekleri maddesinin değiştirilmesini istedi. Bu amaçla da Nesselrod, Titof'a bir talimat gönderdi. Bu talimata göre, Macarlar, Avusturya meşru hükümetine karşı isyan eden âsilerdi, bu nedenle mutlaka cezalandırılmaları gerekiyordu. Osmanlı Devleti bunları kabul etmekle hakettikleri cezadan kurtulmalarına açıkça onları yardımcı olmaktaydı. Osmanlı Devleti'ne iltica ettikten sonra Bulgarsitan veya Sırbistan'a gönderilseler bile boş durmayacaklar, ihtilal hareketlerini oralarda da sürdüreceklerdi. Eflak ve Boğdan'daki isyana istekli olan halk ile gizli iletişim kuracaklar ve sözkonusu yerler ihtilalcilerin toplandığı merkezler haline gelecekti. Bu nedenle Nesselrod, Fuad Efendi'ye gönderilen talimatın ilgili maddesinin değiştirilmesi için Titof'un bir an önce harekete geçmesini istiyordu. Ayrıca bu meselenin Avusturya'yı da ilgilendirdiğine değiniyor ve Titof'un Avusturya elçisi Stürmer ile ortak hareket etmesini tavsiye ediyordu[2].

Bâbıâli, Canning ve Aupick'e Rusya'nın Erdel'e girmek için askerlerini Eflak ve Boğdan'dan geçirme isteği konusundaki görüşlerini sordu. Her iki elçinin de Âlî Paşa'ya verdiği cevap hemen hemen aynıydı. Elçilere göre, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne ait bir toprak parçasından asker sevk etmek suretiyle başka bir devlete yardım etmeye kalkışması asla kabul edilebilir bir davranış değildi. Rusya'nın böyle bir harekette bulunması, "*hukûk-ı Devlet-i Aliyye'nin*" açıkça ihlali anlamına gelecekti. Bu sebeple hem Canning ve hem de Aupick, Fuad Efendi'nin General Duhamel'e Rusya'nın bu girişiminin asla kabul edilemeyeceği şeklindeki cevabını yerinde bulduklarını Âlî Paşa'ya iletmişlerdi[3]. İngiltere ve Fransa elçilerinden gerekli desteği alan Bâbıâli, bu meselede takip edeceği politikayı

---

[1] BOA., İra.Har. Nr. 2368 18 Ra 65/11 Şubat 1849 tarihli irade ile Fuad Efendi'ye gönderilen talimat.

[2] BOA., HR.MKT. 25-34 Kont Nesselrod'un Titof'a gönderdiği 25 Şubat 1849 tarihli mektup.

[3] BOA., İra. Har. 2368 Fransa elçisi Aupick'in 4 Şubat 1849 ve İngiltere elçisi Canning'in 9 Şubat 1849 tarihlerinde Hariciye Nezareti'ne takdim edilmek üzere Sefaret Başterciimanlarına verdikleri talimat.

daha cesur ve daha net bir şekilde ortaya koymaya başladı. Daha önce Sadâret tarafından 31 Ocak 1849'da Mâbeyn'e sunulan arz tezkiresinde, Rusya'nın Eflak ve Boğdan'dan asker geçirmek suretiyle Avusturya'ya yardıma gitmesi engellenemediği takdirde, Rusya ile askeri bir girilmemesi yönünde bir karar alınmış olduğu halde, Bâbıâli'nin tavrında İngiliz ve Fransız elçilerinin bu beyanlarından sonra belirgin bir değişiklik olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim, 10 Şubat 1849'da Mâbeyn'e takdim edilen başka bir arz tezkiresinde, Rusya'nın Osmanlı topraklarından asker geçirip başka bir devlet arazisine girmesine sessiz kalınamayacağı kesin bir dille ifade ediliyordu[1].

Diğer taraftan Titof, Hariciye Nazırı Âlî Paşa'ya, Macarlardan Eflak'a iltica edenler olması hâlinde, Rus askerlerinin bunları yakalayarak Avusturya memurlarına teslim edeceğini ifade etmiş, ayrıca, Fuad Efendi'nin Rus askerlerinin bu görevi yerine getirmesine engel olması hâlinde iki devlet arasındaki ilişkilerin gerginleşeceğini de belirtmişti. Bâbıâli, Belgrad Anlaşaması'nın XVIII. maddesi çerçevesinde "*...tarafeynin bedhâh ve 'âsî tâkımını kabûl ve himâye etmemeleri...*" gerektiği halde anlaşmada "*o makûlelerin reddine dâir bir sarâhat*" olmadığından geri verilmemelerini kararlaştırdı[2]. Diğer taraftan Osmanlı Devleti, 1832'de Bosna'da çıkan isyanın elebaşılardan Avusturya'ya iltica edenlerin iâdesini istemiş, ancak Avusturya Hükümeti, âsilerin zararsız hale getirilmesi ve suçlarının affedilmesi halinde geri verebileceğini söylemişti. Kısaca, Belgrad Anlaşması'nın XVIII. maddesinin âsilerin iâde edilmesine şümulu olmadığını ilk olarak ileri süren Avusturya olmuştur[3].

Yukarıda anlatılanlara bakılarak denilebilir ki Osmanlı Devleti, Macar Özgürlük Savaşı'yla ilgili gelişmeleri yakinen takip etme gereği duymuştur. Bu durum biraz da zorunluluktan kaynaklanıyordu. Zira, Osmanlı Devleti'nin

---

[1] BOA., İra. Har. Nr.2368 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 17 RA 65/10 Şubat 1849 tarihli arz tezkiresi

[2] BOA., İra. Har. Nr.2365 Sadaret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 17 RA 65/10 Şubat 1849 tarihli arz tezkiresi.

[3] Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitâbetince Sadâret'e bildirilen Abdülmecid'in şifâhi emrinde "*...mu'âhede-i mezkûrenin onsekizinci mâddesi iktizâsınca tarafeynin bed-hâh ve 'âsî takımını kabûl ve himâye etmemeleri lâzım gelür ise de o makûlelerin reddine dâir bir gûne sarâhat olmadığına mu'âhede-i mezkûrede olan 'adem-i kabûl lakırtısının redde dahî şümûlü olmadığını kendüleri ol vakit isbât etmiş olduklarına...*" denilmekteydi (BOA., İra. Har. Nr.2365 Mâbeyn'nin Sadâret'e gönderdiği 18 RA 65/11 Şubat 1849 tarihli hamişine irade).

yapısından dolayı ihtilal fikirleri, özellikle gayrimüslim teba arasında yayılmaya müsait idi. Diğer taraftan, savaşın büyük çoğunluğu Osmanlı sınırına yakın bölgelerde ceryan ediyordu. Osmanlı Devleti beklenmedik bir şekilde kendini savaş içerisinde bulabilirdi. Üstelik, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesini hem Rusya hem de Macaristan istiyordu. Osmanlı Devleti'nin Macar Özgürlük Savaşı'na bakış açısını ortaya koyduktan sonra, şimdi Rusya ve Avusturya elçilerince verilen notaların İstanbul'da meydana getirdiği yankılar üzerinde duracağız.

Bâbıâli'ye ard arda sunulan notalardan sonra, Meclis-i Mahsûs 30 Ağutos 1849'da toplandı. Mesele bütün yönleriyle ele alındı. Rusya ile 1774'de yapılan Küçük Kaynarca Anlaşması'nın II., Avusturya ile 1739'da yapılan Belgrad Anlaşması'nın XVIII. maddelerine müracaat edildi. Meclis'de bunlara ilaveten Rusya ve Avusturya elçileri tarafından Bâbıâli'ye sunulan 29 Ağustos 1849 tarihli notalar da okundu. Bundan sonra, Rusya ve Avusturya'ya karşı oluşturulacak politikaların tesbitine geçildi. Meclis üyeleri önce bu mesele hakkında genel kanaatlerini dile getirdiler, daha sonra da Rusya ve Avusturya'nın taleblerini değerlendirdiler. Üyelerden bir kısmı Macaristan'a karşı kazandıkları başarıdan dolayı moral gücü yüksek olan Avusturya ve Rusya'nın isteklerine olumlu cevap verilmesi, yani mültecilerin iâde edilmesi gerektiğini ileri sürdüler. Onlara göre bunun aksi bir hareket böyle kritik bir dönemde sonuçları önceden kestirilemeyen sakıncalı bir yola girilmesiyle neticelenecekti[1].

Ancak bu görüş, Osmanlı Devleti'nin himayesine sığınan bu insanların iâde edilmeleri, onları cellada teslim edilmelerinden farksız olacağından kabul görmedi. Dolayısıyla, insanseverliği ve misafirperverliği kendisine şiar edinen Osmanlı Devletince mülteciler iâde edilmeyip daha bir itina ve sadakatla muhafaza edilmeleri ağırlık kazandı. Mecliste, böylesi bir düşüncenin ortaya çıkmasında Avrupa Devletleri'nin politik mültecilere bakış açısı da etkili oldu. Bu dönemde Avrupa devletleri ülkelerinden firar eden mültecileri iki sınıfa ayırmaktaydı. Birincisi, adam öldürme ve hırsızlık suçunu işleyenlerdi. Bunlar, hakettikleri cezadan kurtulmak için başka ülkelere iltica ettiklerinde yakalanıp iâde edilmeleri gerekiyordu. İkincisi ise, politik endişelerle firar edenlerdi. Bunların durumu birinci kategoridekiler gibi

[1] BOA., DUİT., 75-1/9-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.37-38; Saydam, *Aynı makale*, s.362-363 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 13 Ş 65/1 Eylül 1849 tarihli arz tezkiresi.

olmayıp, politik amaçla bir başka devlete iltica edenlerin iâde edilmesi teamülü çoktan terkedilmişti. Ancak, siyâsi mülteciler hususunda Osmanlı Devleti'nin, Avrupa devletleri ile arasında mevcut olan ve adeta hukuki bir sözleşme şeklini almış olan genel teamülün dışına çıkması da sözkonusu değildi. Üstelik, bu kaideyi yok farz edişini Avrupa kamuoyuna izah etmesi de çok müşkildi. Ayrıca, Sultan Abdülmecid perişan haldeki bu mültecilere kucak açıp hayatlarını güvence altına almakla, bütün dünya kamuoyuna Osmanlı misafirperverliğini de göstermiş olacaktı. Meclis üyeleri mesele hakkındaki genel kanaatlarını bu şekilde ifade ettikten sonra, mültecilerin Rusya ve Avusturya'ya iâde edilmemeleri yönündeki hava daha da ağırlık kazandı[1].

Bununla beraber, Rusya ve Avusturya'nın, istekleri kabul edilmediği için Bâbıâli'ye karşı düşmanca bir tavır takınacakları da aşikardı. Öte yandan Bâbıâli, bu iki dost ve komşu devletle ilişkilerinin yalnızca mülteciler meselesi yüzünden gerginleşmesini de istemiyordu. Bu nedenle adı geçen devletlere, hem Belgrad ve Kaynarca Anlaşmaları'na, hem de Avrupa devletlerinin politik mülteciler meselesine bakış açısına uygun bir cevap verilmesi fikri kuvvet kazandı.

Meclişte ilk olarak, Rusya'nın isteklerine mesnet teşkil eden Küçük Kaynarca Anlaşması'nın II. maddesi ele alındı. Yapılan değerlendirmede, sözkonu anlaşmanın firarilerin kabul edilmesiyle ilgili maddesi hakkında iki temel görüş ileri sürüldü: Birincisine göre, geri verilecek mültecilerin o devletin gerçek vatandaşı olması gerekiyordu. Halbuki, Dembinski ve onunla birlikte Osmanlı ülkesine iltica eden Polonyalıların bir kısmı, uzun zaman önce Rusya'ya ait Polonya topraklarını terk ederek İngiltere ve Fransa'ya yerleşmişlerdi. Bunların adı geçen devletlerden birinin vatandaşlığına geçmiş olmaları ihtimal dahilindeydi. Bu yüzden de adı geçen mültecilerin, haklarında herhangi bir araştırma yapmadan Rusya vatandaşı olduklarını idda etmek mümkün değildi. Ayrıca bu mülteciler, Rusya'dan çıkıp gelerek Osmanlı Devleti'ne sığınmış değillerdi. Daha da önemlisi, herhangi bir tetkikatta bulunulmadan Rusya vatandaşı oldukları varsayımından hareketle iâde edilmeleri hâlinde, sonradan vatandaşlığına geçtikleri devletler tarafından talep olunmaları da kesindi. Bu durumda da mensup oldukları devletlerle Osmanlı

[1] BOA., DUİT., 75-1/9-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.37-38; Saydam, *Aynı makale*, s.362-363.

Devleti arasında büyük problemler ortaya çıkacaktı. Bu nedenle, öncelikle vatandaşlık sorununun halledilmesi gerekmekteydi[1].

İkincisine göre ise, bu kişiler gerçekten Rusya vatandaşı olsalar bile, Kaynarca Anlaşmasının II. maddesi sadece firarilerin iâde edilmesi hükümü ihtiva etmiyordu. Ayrıca, aynı maddede iki ülke arasındaki dostluğu zedeleyici bir duruma mahal verilmemesi için, iâde edilmedikleri takdirde hiç değilse sığındıkları ülkeden çıkarılmaları ibaresi derc olunmuştu. Buna istinaden anlaşmaya imza koyan devletlerin kendilerine iltica edenleri isteyen ülkeye iâde ya da sınırdışı etme şıklarından birisini tercih hakları olması gerektiği ileri sürüldü[2].

Bu iki temel görüşe ilaveten, Küçük Kaynarca Anlaşması'ndan sonraki uygulamaları da emsal gösterilerek mültecilerin iâde edilmemesi yönünde tavır alınması kararlaştırdı. Gerçekten de Kaynarca Anlaşması'ndan sonra, muhtelif tarihlerde Battal Paşa, Tayyar Paşa, Ramiz Paşa, Sirozî Yusuf Paşa, Alemdar Mustafa Paşa'nın Kethüdası Ahmed Efendi, Rum Beylerinden Boğdan Voyvodası Mavro Kordato, Eflak Voyvodası İpsilanti ve Sucu Mihail'in de aralarında bulunduğu Müslüman ya da Hıristiyan bir çok Osmanlı vatandaşı Rusya'ya sığınmıştı. Ancak, Bâbıâli'nin bütün ısrarlarına rağmen Rusya adı geçen şahsiyetleri iâde etmemişti. Dahası Rusya, Bâbıâli'nin bu kişilerle ilgili iâde isteklerine olumsuz cevap verirken Kaynarca Anlaşması'nın II. maddesini gerekçe göstermişti. Kısaca, anlaşmanın ilgili maddesini ilk önce Rusya bu şekilde yorumlamıştı. Rusya'nın istekeleri bütün yönleriyle tartışıldıktan sonra, ağırlık kazanan bu temâyül doğrultusunda Rusya elçisi Titof'a cevap yazılmasına karar verildi[3].

Meclis-i Mahsûs'da daha sonra Avusturya Devleti'nin istek ve iddiaları ele alındı. Müzâkerelerde Avusturya'nın Macar mültecilerinin iâdesini istemek için tek hukuki dayanağının Belgrad Anlaşması'nın XVIII. maddesi olduğu ifade edildi. Ancak, söz konusu maddede mültecilerin iâde edilmesi hükmünün yer almadığı, sadece kabul ve himaye olunmamaları tabiri bulunduğu görüşü dile getirildi[4]. Bu nedenle de Meclis üyeleri, Macarların iâde edilmesinin anlaşmanın ruhuna aykırı düşeceği fikrinde görüş birliğine vardılar. Öte yandan Avusturya da Rusya gibi

[1] BAO., DUİT., 75-1/9-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.38.; Saydam, *Aynı makale*, s.363.
[2] BAO., DUİT., 75-1/9-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.38-39; Saydam, *Aynı makale*, s.363-364.
[3] BAO., DUİT., 75-1/9-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.39.
[4] BAO., DUİT., 75-1/9-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.39.

ortaya koyduğu uygulamalarla anlaşmanın bu maddesini kendi politikası doğrultusunda tefsir etmişti. Örneğin, Bosna isyanında elebaşı olan Hüseyin Kapudan ve maiyetindekiler, Yunan isyanında da Rusya'dan Eflak ve Boğdan'a geçen İpsilanti Avusturya'ya iltica ettiklerinde Osmanlı Devleti tarafından geri istenmelerine rağmen, Avusturya tarafından iâde edilmemişlerdi. Üstelik, bunların iâde edilmemeleri için Metternich tarafından ileri sürülen gerekçe, sözkonusu maddededeki firarilerin iâde edilmesiyle ilgili hükümdeki müphemlikti. O sırada Bâbıâli'ye verilen cevapta, bunların Osmanlı Devleti'ne iâde edilmeleri hâlinde Rusya'nın da benzer isteklerde bulunup Polonyalıların iâdesini isteyeceği ileri sürülmüştü. Avusturya elçisine, hükümetinin geçmişteki bu uygulamaları göz önünde bulundurularak belirtilen görüşler doğrultusunda cevap yazılması uygun görüldü[1]. Meclis'deki bu görüşmeler Reşid Paşa tarafından bir arz tezkiresi ile Sultan Abdülmecid'e takdim edildi.[2].

Anlaşma maddesinde mültecilerin iâde edilmesine dair bir tabirin olmadığını Avusturya Hükümeti de biliyordu. Nitekim Schwarzenberg, Avusturya ile Osmanlı Devleti arasındaki mevcut anlaşmaya dayanarak mültecilerin iâdesinin talep edilemeyeceğini açıkca itiraf etmişti. Ona göre, hükümetlerin vazifesi, mültecilerin iâde edilmesini sağlamak değil, onları zararsız hale getirmek ve sınırlardan uzaklaştırmaktı[3].

Meclis'de yapılan görüşmelerin içeriğinden de anlaşılacağı üzere, Bâbıâli'nin Macar ve Polonyalı mültecilere dostça bir yaklaşımı vardı ve onları Avusturya ve Rusya'ya teslim etmek istemiyordu[4]. Bu arada, Bâbıâli'nin mültecilerin iâde edilmemesi yönündeki tavrının Vidin'de duyulması, buradaki mülteciler arasında büyük bir sevinç yarattı[5].

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/9-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.39-40.
[2] BOA., DUİT., 75-1/9-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.41.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:136, s.721.
[4] Temperley, *Aynı eser*, s.259-260.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.187.

B- Osmanlı Devleti'nin Gösterdiği Tepkilerin Siyasi Yansımaları

1-Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti Üzerindeki Baskıları

Daha öncede değinildiği gibi Leon Radziwill, Bâbıâli'den Macaristan'dan Osmanlı topraklarına sığınan Polonyalı mültecileri kesin bir şekilde istemek ve bu konuda Çar'ın mektubunu Sultan'a sunmak göreviyle İstanbul'a gelmişti. İstanbul'a gelen Radzwill, İmparator Nicolas'ın mektubunu 6 Eylül 1849'da Abdülmecid'e sundu[1]. Sultan'ın Radziwill'i kabulünde Titof da bulunuyordu[2]. Prens Radziwill, Çar'ın mektubunu Sultan'a teslim ettikten sonra, mektubun içeriği doğrultusunda ifadelerde bulundu. Sultan da ona Macaristan'daki savaşın sona ermesine barış ve düzenin yenden tesis edilmesine sevindiğini ifade etti. Daha sonra Sultan, Çar'ın kardeşinin hastalığından dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirdi ve Radziwill için, gönül okşayıcı sözler söyledi. Sultan'ın konuşmayı biritmesinden sonra, Titof, Çar'ın taleplerinin önemini vurgulayıcı bir konuşma yaptı. Gerek Titof gerekse Radziwill'in Sultan'ın huzurundaki konuşmaları Âlî Paşa tarafından Türkçe'ye tercüme ediliyordu. Sultan konuşmaları dikkatli bir şekilde dinledikten sonra Çar tarafından kendisine gösterilen dostluktan samimi duygularla söz etti ve kendisinin de aynı kanaatlari taşıdığından şüphe edilmemesini ifade etti. Rusya Devletinin huzurunu bozacak herhangi bir durumun mevcut olmadığını söyledi. İki devlet arasındaki dostluğu zedeleyecek gelişmelerin yaşanmaması için her türlü önlemin alındığına dair güvence verdi[3]. Fakat Titof, Radziwill'in isteklerinin derhal yerine getirilmesini, yani Polonyalı mültecilerin iâde edilmesini biraz da diplomatik ölçüyü kaçırarak istedi. Fakat Sultan, Rusya elçisinin büyüklenmesine aldırmaksızın bakanlarının düşüncesini almak zorunda olduğunu ve kararını bundan sonra bildireceğini söyledi. [4]

Kabülden sonra Âlî Paşa, Titof'a sözkonusu görüşmenin içeriği hakkında Meclis-i Hass üyelerine bilgi vereceğini söyledi. Rus elçisinin Bâbıâli'nin yakında

---

[1] Bapst, *Aynı eser*, s.88; Temperley, *Aynı eser*, s.262 Radziwill ve Titof'un Sultan ile görüşmesine dair Stürmer'in 12 Eylül 1849 tarihli raporu, Hajnal, *Aynı eser*, belge no:141, s.730.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:141, s.730.

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:141, s.731.

[4] Bapst, *Aynı eser*, s.31.

kesin cevap verip vermeyeceği sorusuna ise, Âlî Paşa konunun çok önemli olduğunu bu nedenle düşünüp taşınmak gerektiğini belirtti. Titof, Radziwill'in kısa bir süre İstanbul'da kalmaya yetkili olduğundan dolayı cevabı mümkün mertebe iki gün içinde almayı arzuluyordu. Nihayet Titof, 10 Eylül'de bilgi alacağı konusunda temin edildi[1].

Bu görüşmede Rusya elçisi Titof, Sultan Abdülmecid'e ayrı bir mektup daha sundu. Titof bu mektubunda, Macaristan'da Rus ordusunun kazandığı zaferden sözediyor ve bu zaferin tüm Avrupa'da mutluluğun, düzenin ve insanlığın dostu olan herkesi teselli etmesi gerektiğini belirtiyordu. Ona göre bu zafer, Osmanlı Devleti'nin komşusu ve dostu olan iki İmparatorlukta iç güvenliğin ve sükünetin sağlanmasına bir vesile olacaktı. Çar'ın Macaristan'daki gelişmelere kayıtsız kalmayacağını belirten Titof, aynı şekilde Eflak ve Boğdan'da bu türden bir hadise yaşandığı anda Sultan da kayıtsız kalamazdı. Titof'a göre fesatçılar, Osmanlı'nın Avrupa topraklarındaki yıkıcı planlarını gerçekleştirmek için, Macaristan'daki ihtilale güveniyorlardı. Macaristan'daki savaşı kaybeden ihtilalcilerin Osmanlı Devleti'nden iyi bir misafirperverlik görmek için çaba harcayacaklarını belirten Titof, Sultan'ı onların bu karnaz yalanlarına inanmamalarına davet ediyordu. Aynı zamanda, Avrupa'da bu fesatçıları bağrına basan birçok ülkenin acı tecrübeler yaşadığını, bu nedenle bunları kabul etmenin devlet ciddiyeti ve mantığı ile bağdaşmayacağını belirtiyordu. Ona göre, Sultan, iki ülke arasındaki samimi dostluğu hesaba katarak, Rus Çar'ının başvurusunu dikkate almalıdır. Yine o, politik mültecilerin, her yerde kendilerini ağırlayan ülkeler için bir takım tehlikeler meydana getirdiğini öne sürmekteydi. Osmanlı Devleti, özel konumundan dolayı da bu tehlikelere daha açıktı. Ayrıca mülteciler, her ne kadar iyi muhafaza edilseler de fırsat bulduklarında karanlık işler çevirmekten vaz geçmeyeceklerdi. Titof, mektubun sonunda Rusya'nın Polonyalı mültecileri neden ısrarla istediğini şu cümlelerle ortaya koyar: "*Macaristan savaşı ile Rus kanı aktı. Memleketimin göbeğinde seçkin ve saygın aileler bu mücadelede ölen kahramanlara ve subaylara ağlamaktadır. Verilen bu karardan sonra Majestleri İmparatordan âsi şeflerin yıkıcı faaliyetlerine devam etmelerine ve yeni kurbanlar*

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:141, s.731.

almaları için bu şeflere karşı kayıtsız kalmasını isteyecekler mi acaba"[1] . Mektup, bu konuda kesin bir çözüm sağlanması için, Sultan'dan bu sorunun bir an önce çözüme kavuşturulması talebiyle son buluyordu[2].

Daha önce de değinildiği gibi Avusturya elçisi Stürmer, 29 Ağustos 1849'da Bâbıâli'ye takdim ettiği notasında, Belgrad Anlaşması'nın XVIII. maddesini gerekçe göstererek Osmanlı Devleti'ne iltica eden Macar mültecilerinin iâdesini istemişti. Stürmer, hükümetinin bu konudaki kararlı tutumunun değişmeyeceğini bizzat Sultan'a da ifade etmek istiyordu. Bu amaçla da Hariciye Nazırı Âlî Paşa'dan Sultan'ın kendisini huzura kabul etmesi için randevu talebinde bulundu. Âlî Paşa da elçinin ricası üzerine onu Sultanla görüştürdü. Görüşme 4 Eylül 1849'da gerçekleşti. Sultan'ın elçiyi kabulünde Âlî Paşa da hazır bulunmuştu[3]. Görüşmenin konusu tamamen mültecilerin iâde edilmesi sorununa aitti. Stürmer, Sultan'ın huzurunda Fransızca konuşuyor, Sultan konuşmanın çoğunu anlıyor, anlayamadığı yerlerde ise kendisine Âlî Paşa yardımcı oluyordu[4].

Stürmer, hükümetine bir mektup yazarak Sultan'la yaptığı görüşmenin içeriği hakkında bilgi vermişti. Mektubundan anlaşıldığı kadarıyla, kabülde ilk konuşmayı Stürmer yapmıştı. Elçi, Sultan'ın Macaristan'da meydana gelen olaylara çok üzüldüğünü, ihtilalin bastırılmasına da aynı oranda sevindiğini bildiğini ifade etmişti. Macaristan ve Erdel'deki savaşın, Osmanlı Devleti sınırları yakınında patlak vermesinin üzüntü verici olduğunu söyledi. Stümer, bu savaşın Osmanlı Devleti için ortaya çıkardığı sorunların, tam anlamıyla bertaraf edilmediğini kanaatini dile getirmişti. Ona kalırsa bu sorunların en önemlisi Osmanlı ülkesine sığınan mültecilerdi. Elçi, Sultan'ın bu insanları kabul etmesinin, alicenaplığı ve dünyadaki bütün mutsuz insanlara kucak açma arzusundan kaynaklandığını söylemişti. Fakat, Osmanlı topraklarına iltica eden bu insanlar mutsuz değillerdi. Bilakis onlar halkının kanını emen cânilerdi. Buna istinaden Sultan'dan Avusturya Hükümeti'nin

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:141, s.731-732 Titof'un Sultan Abdülmecid'e takdim ettiği 6 Eylül 1849 tarihli mektup.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:141, s.732.

[3] Stürmer, Sultanla yaptığı görüşmede sadece Âlî Paşa'nın bulunduğunu söyler. Ayrıca hizmet etmek amacıyla da bir hizmeçi olduğunu belirtir. (Hajnal, *Aynı eser*, belge:138, s.722, Sultanla iâde meselesine dair yaptığı görüşme ile ilgili Stürmer'in 5 Eylül 1849 tarihli raporu).

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:138, s.724.

mültecilerin iâdesi hususundaki ısrarlarını anlayışla karşılamasını istemişti. Stürmer, bu cânilere bir ibret dersi verilmesi gerektiği fikrindeydi. Bu, sadece Avusturya İmparatoru'nun değil, aynı zamanda tüm hükümdarların güvenliği için zorunluydu. Bu insanların Türk topraklarında kalmalarını tehlikeli bulan elçi, bunların korunmalarının hemen hemen imkansız olduğunu Sultan'a ifade etmişti. Mültecilerin Osmanlı ülkesinde toplanması ve tutulması, kendileri için kabul edilemez bir durumdu. Bunların Osmanlı Devleti'nde kalmasının Avusturya Hükümeti'nin menfaatleriyle uyuşmadığını Sultan'ın huzurunda dile getiren Stürmer, hükümetinin her ne pahasına olursa olsun buna engel olacağını ifade etmiş, Osmanlı Devleti'nin mültecilere abartılmış bir iltifat gösterdiğini ve birkaç insanı kurtarmak için binlercesinin kurban edildiğini de sözlerine eklemişt[1].

Stürmer'i dikkatle dinleyen Sultan Abdülmecid'in ilk verdiği ilk cevap kendisinin şahsında Avusturya İmparatoruna mutluluk dileklerini iletmek olmuştu. Sultan daha sonra gelişen son olaylar yüzünden İmparator'un yeterince sevinemediğini, iki devlet arasında mevcut olan dostluğun geliştirileceğini ve bunun için de iyimser olduğunu ifade etmişti. Avusturya imparatoru'nun çok kötü bir dönemde tahta çıktığını, ancak onun olayların üstesinden başarıyla gelerek mutlu sonu hazırladığını ve gelecekte değerinin daha iyi anlaşılacağını söylemişti. Sultan, Bâbıâli'nin Macar Özgürlük Savaşı'nda takip ettiği tutuma da değinmiş ve Avusturya ile ilişkilerin düzeleceğine olan inancını dile getirmişti. Konuşmasının sonuna doğru ise, mültecilerin iyi bir şekilde muhafaza edildiklerini bu nedenle de endişeye mahal olmadığını beyan ederek, konun her yönüyle araştırılması ve tartışılması gerektiğini de sözlerine eklemişti[2].

Görüşmenin içeriğinden de anlaşılacağı üzere, Sultan mültecileri iâde etmek istemiyordu. Bunu elçiye açık bir şekilde ve alaylı bir uslüpla ifade etmekten de kaçınmamıştı. Sultan'dan istediği cevabı alamayan Stürmer, bu konuda tartışmaya girmek istemediğini ifade ederek Sultan'ın huzurundan ayrıldı[3].

Stürmer, Sultan tarafından kabul edildiği gün, mültecilerin iâde edilmesi konusunda Reşid Paşa ile Âlî Paşa'nın da hazır bulunduğu bir görüşme yaptı.

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:138, s.722-723.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:138, s.724.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:138, s.724.

Stümer, Avrupa'da cereyan eden ihtilallerde yer alan ayak takımını kabul ederek, Bâbıâli'nin riskli bir iş yüklendiğini söyledi. Reşid Paşa ise, Macar mültecilerinin sınırdan uzaklaştırıldığı ve sıkı bir gözetim altında tutulduklarını belirterek, ortada Avusturya Hükümeti'nin endişelenmesi için bir neden olmadığını ifade etti. Paşa'nın bu ifadelerinden Stürmer tatmin olmadı. Zira ona göre, Bâbıâli ne kadar iyi niyetli olursa olsun, bu isyancıları koruması ve firar etmelerine engel olması mümkün değildi[1].

Görüşmede mültecilerin nereye yerleştirilecekleri de gündeme geldi. Stürmer, Bâbıâli'nin mülteci şeflerini yerleştirmeği düşündüğü Girit Adası'nın uygun olmadığını belirtti. Reşid Paşa ise, söz konusu mülteci şeflerini Diyarbakır, Musul veya Bağdat'a yerleştirmeyi düşündüklerini, ancak Avusturya Hükümeti'nin Musul ve Bağdat'ta İngiliz ajanları bulunduğu için buna razı olmayacağını ifade etti[2]. Stürmer, Reşid Paşa ile yaptığı görüşmenin içeriği hakkında hükümetine bilgi verdiği raporunda, mültecilerin Osmanlı ülkesine ve özellikle İstanbul'a kesintisiz bir şekilde akın ettiklerini belirtti. Bu kişiler, sahte isimler ve kostümler altında geldiklerinden, Bâbıâli ve elçiliklerce kontrol edilmelerinin mümkün olmadığını hükümetine bildirdi. Stürmer'in verdiği bilgiye göre, Radziwill'i İstanbul'a getiren gemide bile Macaristan'dan iltica etmiş kişiler vardı[3].

Stürmer, bu görüşmede Bâbıâli'nin görünürde iki sebepten dolayı mültecileri geri vermek istemediği izlenimini almıştı. Bunlardan ilki insanî hassasiyet, diğeri de Sultan'ın şerefiydi. Elçiye göre, hükümetinin mültecilerin iâde edilmesi isteğine karşı Bâbıâli'nin bu kadar direnmesinin gerçek nedeni ise İngiltere ve Fransa'dan aldığı destekti. Hepsinden önemlisi ise, Rusya'ya karşı destek olarak gördüğü Avrupa'daki liberal partinin gözünden düşmeme arzusuydu[4].

Stürmer ayrıca, tercümanı Ritter Schwarzhuber'i 8 Eylül 1849'da Rusya ve Avusturya'nın isteklerinin ele alındığı Meclis-i Mahsûs toplantısından sonra, görüşmelerin içeriği hakkında kendisinden bilgi alması için Âlî Paşa'ya gönderdi. Âlî Paşa ise tercümana toplantıda hiçbir şeyin karara bağlanmadığını, sadece bu

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:140, s.728.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:140, s.729.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:140, s.729-730.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:140, s.729.

konu hakkında Rusya ve Avusturya elçileri tarafından Hariciye Nezareti'ne sunulan notalar ile Çar'ın Sultan'a gönderdiği mektubun değerlendirildiğini söyledi. Schwarzhuber, Âlî Paşa'ya Avusturya'nın isteklerini içeren 29 Ağustos tarihli notanın üzerinden uzunca bir zaman geçmiş olmasına rağmen hala bir cevap alınamadığını söyledi. Ayrıca, verilecek red cevabının Bâbıâli için büyük tehlikelere neden olacağını da belirtti. Paşa'ya, Bâbıâli ile Avusturya hükümeti arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesinin üzücü, fakat uzlaşmaz bir tavırla karşılaşmaları halinde ise kaçınılmaz olacağını bildirmeyi de ihmal etmedi[1].

İstanbul'da bunlar cereyan ederken Schwarzenberg, 4 Eylül 1849'da Stürmer'e gönderdiği talimatta, Radziwill ve Titoff ile iyi ilişkiler içerisinde olmasını ve onlarla ortak hareket etmesini istemişti[2]. Stürmer, bu talimat doğrultusunda Titof ile işbirliği yapıyordu. Öyle ki, bu işbirliği zaman zaman hükümetinden aldığı talimatta belirtilen hususların üzerine bile çıkabiliyordu[3]. Nitekim hükümetine gönderdiği 12 Eylül 1849 tarihli mektubunda Titof ile aynı politikayı izlediğini, halbuki böyle kapsamlı bir emir almadığını kendisi de itiraf etmişti[4].

Titof, 11 Eylül 1849'da toplanan Meclis-i Mahsûs'dan bir gün sonra Osmanlı Devleti'ne karşı izlenecek ortak stratejiyi belirlemek amacıyla Stürmer'in yanına gitti. İki elçi, Radziwill'in 16 Eylül'de Rusya'ya döneceğini ve bu nedenle alınacak kararı hızlandırmak için Rus elçisinin tercümanı olan Chirico'yu Bâbıâli'ye gönderme kararı aldılar. Chirico, Âlî Paşa ile söz konusu mesele hakkında konuşma fırsatı buldu. Ancak Paşa, tercümana, meclisin konuyu müzakere ettiğini ve kendisinin bir açıklama yapacak durumda olmadığını söyledi[5]. Bu sebeple elçiler, bu girişimden de bekledikleri sonucu alamadılar. Stürmer'e göre, Türklerin tek amacı, İngiliz ve Fransız desteğinden emin olmak için zaman kazanmaktı[6].

Reşid Paşa, 12 Eylül'de Stürmer'e bir mesaj göndererek görüşme talebinde bulundu. Reşid Paşa ayrıca, onu Sultan ile görüştüreceğini de ifade ediyordu.

---

[1] Hajal, *Aynı eser*, belge no:142, s.733-734.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:137, s.721 Schwarzenberg'in Stürmer'e gönderdiği 4 Eylül 1849 tarihli talimat.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:142, s.735.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:142, s.735.
[5] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:142, s.735.
[6] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:143, s.736 Stürmer'in 12 Eylül 1849 tarihli raporu.

Ancak Stürmer, daha önce bütün detaylarıyla incelenen ve tartışılan bir konuda söylenecek hiç bir sözün kalmadığını ve davete icabet etmeyeceğini yazılı olarak Paşa'ya iletti. Bu yazıda, Bâbıâli'nin amacanın zaman kazanmak olduğunu özellike vurguluyordu. Stürmer, Canning ve Aupick'in Bâbıâli'ye sürekli tavsiyelerde bulunduklarını belirtiyor, fakat Osmanlı Devleti'nin yanlış bir yola girmesi durumunda bu kişilerin parmaklarını dahi kıpırdatmayacakları uyarısından da kendini alamıyordu[1].

Bu arada Sultan Abdülmecid, meseleyi elçilerle bir kez daha müzakere etmeği düşünüyordu. Sultan'ın arzuladığı görüşmenin olup olmadığına dair elimizde bir belge mecvut değildir. Ancak, Stürmer'in Reşid Paşa'ya gönderdiği mektubun içeriği böyle bir görüşmenin yapılmadığı izlenimi vermektedir. Zira mektuptan, Reşid Paşa'nın elçileri Sultan ile buluşturma teklifine Stürmer'in Sultan ile bir kez daha görüşmenin konuyu daha hassas bir mecraya sürükleyeceği ve Sultan'ın saygınlığı açısından da şık olmayacağı gerekçesiyle bu görüşme teklifine pek sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır[2]. Diğer taraftan Stürmer'in Reşid Paşa'ya gönderdiği mektuptan sonra gelişen olaylar, dikkate alındığında Sultanla elçiler arasında bir görüşmenin olmadığı izlenimi daha da kuvvet kazanmaktadır.

Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti üzerinde uyguladığı baskının İngiltere elçiliğinde öğrenilmesi büyük heyecana sebep olmuştu. Büyükelçi Canning, İmparator Nikola'nın kişisel düşmanıydı. Çünkü, İmparator, 1832'de kendisini İngiltere elçisi olarak Petersburg'a kabul etmediğinden dolayı onu asla affetmemişti[3]. İstanbul'da büyükelçi olarak güven kazanan Canning, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını koruyucu bir rol üstlenmişti. Bâbıâli'nin Avusturya ve Rusya'nın isteklerini kabul etmesi hâlinde bağımsızlığına gölge düşeceğini düşünen Canning, elçilerin isteklerine karşı koymaya karar verdi[4]. Bu amaçla Lord Palmerston'a yazdığı mektupta neden Osmanlı Devleti'ni destekleme ihtiyacını duyduğunu şöyle ifade ediyordu: *"Bir an için Bâbıâli'yi desteklemekten geri dursaydım, Türkle,r Rus baskısına boyun eğeceklerdi ve böyle insanlık, şeref ve*

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:145, s.742-743.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:145, s.743.
[3] Çar'ın Canning'i reddediş sebebi, onun Yunan bağımsızlık savaşı sırasında Rusya'ya karşı takındığı düşmanca tavırdı (Bapst, *Aynı eser*, s.89).
[4] Bapst, *Aynı eser*, s.89.

ana siyaset tutumu gibi hayati değerleri ilgilendirmeyen başka bir mesele olsaydı, hakka mantığa bakmaz, daha az tehlikeli bir yol seçerdim. Ama bu durumda aralarında Zamoski'nin de bulunduğu seçkin insanların kaderini bir yana bırakalım, itibarımızı tehlikeye atmadıkça daha başka bir hareket tarzı tutmaya imkan yoktu. Şerefsizlik damgasını yiyecek olan bizdik. Her şeye rağmen Reşid bile baskıya tek başına dayanacak gücü bulamayacaktı. Eminim, bir an önce onun yardımına koşmanın önemini takdir edeceksiniz"[1].

Bu sırada Canning, ustaca bir bir manevrayla Fransız elçisi Aupick'i kendi tarafına çekmeği başardı. Aupick, 7 Eylül'de Reşid ve Âlî Paşalara baştercümanı vasıtasıyla bir mesaj göndererek Rus ve Avusturya'nın isteklerine direnmelerini ve Bâbıâli'nin mültecileri güvenilir bir yerde muhafaza etmesini istedi. Mesajda bunlara ilaveten Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın sempatisini kazanmak için en iyi fırsatı yakaladığını ve kendisinin de bu sorunla ilgili bütün gelişmeleri büyük bir ciddiyetiyle Fransız Hükümeti'ne bildirdiğini de iletti[2].

Meslektaşının meseleye bu kadar ciddiyetle yaklaştığı gören Canning de harekete geçti. Âlî ve Reşid Paşaları ziyaret ederek, onları, insanlık sorunu haline gelmiş bir meseleyi Rusya ve Avusturya'nın asla savaş nedeni yapamayacaklarına inandırmaya çalıştı[3]. Meselenin başlangıcından beri mültecilerin iâde edilmesine karşı olan Bâbıâli, İngiliz ve Fransız elçileriyle yapılan bu fikir alış verişinden sonra niyetini daha açık ve net bir şekilde ortaya koymaya başladı. Reşid Paşa, mültecilerin iâdesinin Sultan tarafından kabul edilemeyeceğini kendisine söylediğinde, Titof "*O halde bu bir reddediştir.*"[4] diyerek tepkisini dile getirdi. Reşid Paşa da bunun üzerine, "*Bu, Sultan'ın, İmparatorumuzdan kendisine iltica eden kişilerin başkalarına zarar vermeyecek şekilde gözaltında tutulması görevini kendisine bırakması ve güvenmesi isteğidir*"[5] şeklinde cevap verdi.

Titof ve Radziwill'in Sultan'ı ziyaret etmesinden iki gün sonra, 8 Eylül 1849'da, Meclis-i Mahsûs toplandı. Toplantıda Avusturya ve Rusya elçilerinin 29 Ağustos tarihli notaları okundu. Meclis üyelerine bu iki ülke temsilcilerinin

---

[1] Stanley Lane Poole Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları, (çev. Can Yücel) Ankara, 1988, s.105.
[2] Bapst, *Aynı eser*, s.89-90.
[3] Bapst, *Aynı eser*, s.90.
[4] Bapst, *Aynı eser*, s.90.
[5] Bapst, *Aynı eser*, s.90.

Sultan'la yaptıkları görüşmeler hakkında bilgi verildi. Daha sonra da, elçilere nasıl vecap verileceğinin tartışılmasına geçildi. Ancak uzunca bir süre devam eden bu görüşmelerin sonunda adı geçen elçilere verilecek cevapla ilgili kesin bir karar çıkmadı[1].

Esasında toplantıya katılan tüm meclis üyelerinin hâkim temâyülü mültecilerin iâde edilmemesi yönündeydi. Fakat bu konuda kesin karar verilmeden evvel Rusya elçisi Titof ile bir kez daha görüşülmesi uygun bulundu. Böylece mültecilerin neden iâde edilmedikleri, gerekçeleri ile birlikte bir kez daha Titof'a anlatılacak ve onun ikna edilmesine çalışılacaktı[2].

Alınan karar gereği 9 Eylül'de Reşid Paşa'nın konağında Radziwill'in de hazır bulunduğu gizli bir görüşme yapıldı[3]. Reşid Paşa'nın isteği üzerine gerçekleşen bu görüşme gizli olmasına rağmen, Avusturya elçisi Stürmer de görüşmeden haberdârdı. Nitekim, daha sonra hükümetine sunduğu raporlarda bu görüşmenin içeriği hakkında bilgi vermişti[4]. Reşid Paşa, Titof ve Radziwill'e özet olarak şunları söylemişti: Osmanlı Devleti'nin mültecileri geri vermemedeki amacı, kendilerine karşı isyan eden bu insanlara yardımcı olmak değildir. Korunma ve himaye altına alınmalarının ardında yatan temel neden, Osmanlı Devleti'nin misafirperverliği ve insan severliğidir. Eğer mülteciler Osmanlı ülkesinde kalırlarsa, Diyabakır kalesi gibi mahfuz kalelerden birine yerleştirileceklerdir. Ayrıca, muhafazaları için bir miktar asker görevlendirilecek, güvenliklerinden sorumlu olarak bir de özel komiser tayin edilecekti. Böylece de Rus'ya için tehlike arzetmekten çıkacaklardır. Paşa, Titof'a Meclis-i Mahsûs'un 8 Eylül tarihli toplantısı hakkında da bilgi vermişti. Toplantıda Osmanlı Devleti için en hayırlı yolun mültecilerin ülkeden uzaklaştırılması olduğu yönünde görüş birliğine varılmıştı. Ancak, bunların gittikleri yerlerde korumasız kalacakları, bu durumun da

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/18-; BEO., A.MKT. MHM., 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.40, 22 C 1327/9 Temmuz 1909, s.5; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:142, s.733; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.57 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 25 Ş 65/13 Eylül 1849 tarihli arz tezkiresi.

[2] BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO., A.MKT. MHM., 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.40, 22 C 1327/9 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.57.

[3] BOA., DUİT., 75-1/18-; BEO., A.MKT. MHM., 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.40, 22 C 1327/9 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.57.

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:142, s.734.

Avusturya ve Rusya tarafından kabul edilmeyeceği dikkate alınarak sözkonusu karardan vaz geçilmişti. Ayrıca, Küçük Kaynarca Anlaşmasına göre, Osmanlı Devleti'ne sığınan mültecilerin Rusya'ya iâde edilmesi için, bu ülkenin vatandaşı olmaları gerekiyordu. Polonyalı mülteciler Rusya vatandaşı olsalar bile, Osmanlı Devleti'ne Rusya'dan sığınmamışlardı. Üstelik bunlar, uzun zamandan beri Rusya'yı terkedip Avrupa'nın çeşitli ülkelerine yerleşmişlerdi. Rusya, bundan önce Osmanlı Devleti'nden bu ülkeye iltica etmiş bir çok Osmanlı vatandaşını iâde etmemişti. Hasılı, Kaynarca Anlaşması'nın II. maddesinin bu konu ile ilgili hükmünü ilk önce Rusya kendi politik çıkarlarına uygun bir şekilde yorumlamış ve uygulamıştı[1].

Reşid Paşa, bütün gayretlerine rağmen Titof ve Radziwill'i ikna edemedi. Her ikisi de mültecilerin iâdesi konusunda hiç bir polemiğe girmeyeceklerini söyleyerek, Bâbıâli'nin "*evet*" ya da "*hayır*" cevabını bir an önce vermesini istediler. Bâbıâli'nin suskun kalmasının "*hayır*" anlamına geleceğini, bunun sonuçlarının da çok iyi düşünülmesi gerektiğini ifade ettiler. Mültecilerin başka ülkelere bırakılmasını da istemeyen Rus temsilcilerine göre, Osmanlı Devleti, mültecilerin korunmasına ne kadar dikkat ederse etsin bunlar mutlaka bir yolunu bulup firar edeceklerdi. Bu eylemi gerçekleştiremeseler dahi çeşitli ülkelerdeki dostlarına mektuplar göndermek suretiyle fitne ve fesat çıkarmaktan geri durmayacaklardı. Bu tür eylemleri ise, İmparator'un onaylaması mümkün değidi. Osmanlı ülkesine firar eden bu insalar bir çok yerde ihtilal çıkarılmasına ön ayak olmuşlardı. Bu sebeple, bunların cezalandırılmaları gerekiyordu. Aksi halde yapacakları eylemler başkalarına örnek olacak ve bunun önünün alınması zorlaşacaktı. Rus temsilcilerine göre, Polonyalı mülteciler her ne kadar Rusya'dan gelmemişlerse de Macaristan'da Rus askerine karşı savaşmışlardı. Osmanlı Devleti'nden Rusya'ya iltica edenlerin ise bunlarla kıyaslanamayacağını ifade ettiler[2].

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/18-; BEO., A.MKT. MHM., 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.41, 23 C 1327/10 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.57-58.

[2] BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO., A.MKT. MHM., 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.42, 24 C 1327/11 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.59.

Reşid Paşa, siyâsi mültecilerin iâde edilmesi usulünün Avrupa'da terkedildiğini, Osmanlı Devleti'nin yeni usule uymaması durumunda daha başka sorunlar yaşayacağını söylediyse de, Titof ve Radziwill'in tavırlarında bir yumuşama sağlayamadı. Görüşmenin sonunda Radziwill ve Titof, mevcut durumun bu şekliyle devam etmesi hâlinde diplomatik münasebetlerin kesileceğini ima ettiler[1].

Bu arada elçinin katı tutumunun değişmediğini gören Reşid Paşa, Rus Çarının Radziwill'i İstanbul'a gönderdiği gibi, Sultan'ın da bu meselenin halli için Petersburg'a özel görevli gönderebileceği belirtti. Bu gelişmeyi ilk kez bu konuşmada duyan Radziwill ve Titof, konu hakkında bir yorum yapmaktan kaçındılar[2].

Bu görüşmeden de anlaşılacağı üzere, Bâbıâli hem mültecileri iâde etmeğe yanaşmıyor hem de Rusya'yı ikna etmeğe de çalışıyordu. Kuşkusuz, böylesine mühim bir meselede İstanbul'da bulunan İngiliz ve Fransız elçilerinin görüşleri oldukça önemliydi. Zira, Osmanlı yöneticileri mülteciler meselesinde Rusya'nın işi nereye kadar götüreceğini tam anlamıyla kestiremiyorlardı. Bu nedenle Bâbıâli, bir taraftan Avusturya ve Rusya elçilerini ikna etmeye çalışırken, diğer taraftan da İngiliz ve Fransız elçileriyle de fikir alış verişinde bulunuyordu. Bu diplomatik girişimler siyâsi münasebetlerin kesildiği güne kadar devam etti.

Reşid Paşa, Osmanlı Devleti'ni her açıdan çağın ihtiyaçlarına cevap verecek seviyeye getirmek için elinden geleni yapan; ileri görüşlü, zeki ve eğitimli bir devlet adamıydı. Paşa, devletin son asırda Ruslara karşı girdiği savaşlarda ne kadar başarısız olunduğunu, bunun tabii bir sonucu olarak barış anlaşmalarının devleti ne kadar zarara soktuğunu biliyordu. Buna rağmen, şartların Rusya ile savaşmayı gerektirmesi halinde bundan çekinmeyecek kadar da cesur bir mizaca sahipti[3]. Daha Londra ve Paris elçilikleri yaptığı sıralarda Reşid Paşa, Avrupa kamuoyunu

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO., A.MKT. MHM., 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.42, 24 C 1327/11 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.59; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:142, s.734.

[2] BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO., A.MKT. MHM., 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.42, 24 C 1327/11 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.59.

[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.181.

Osmanlı Devleti lehine çevirmek için büyük gayret göstermişti[1]. Ülkesine geri döndükten sonra yaptığı icraatlar göz önüne alındığında, Avrupa'daki Osmanlı imajının değiştirilmesinin onun nihai hedeflerinden olduğu açıkça görülmektedir.

Reşid Paşa, Macar ve Polonyalıların yenilgiye uğrayıp Osmanlı ülkesine iltica etmek üzere yola çıktıkları haberini aldığında bu gelişmeden memnun kalmıştı. İmrefi'ye göre Paşa, iltica edenler arasında Avrupa ihtilalinin önde gelen isimlerinden Kossuth, Bem, Kmety, Dembinski, Guyon gibi şahsiyetlerin bulunduğunu duyunca, sevincini arkadaşlarından ve Sultan'dan gizlememişti. Zira Paşa, Osmanlı Devleti'nin bu değerli insanları kabul ve himaye etmek suretiyle Avrupa'ya karşı özgürlüğün koruyucusu imajı vereceğini, bunun da az bir şey olmadığını biliyordu[2]. Böylece ezeli düşman Rusya'ya karşı Avrupa'nın sempati ve desteği kazanılmış olacaktı. Bu sebeple de mültecilere yaklaşımı her zaman sıcak olmuştu.

Paşa, bu sorun karşısındaki tutumunu Rusya ve Avusturya'nın Bâbıâli üzerinde yoğun baskı kurduğu sırada bile değiştirmedi. Nitekim Meclis-i Mahsûs'un 8 Eylül 1849'daki toplantısından sonra, Sultan'a arzettiği tezkiresinde şu görüşleri dile getirmişti: Mülteciler iâde edildiklerinde ya kurşuna dizilecekler ya da Sibirya'da yer altında bulunan maden ocaklarına gönderileceklerdi. Sibirya'ya gönderilmeseler bile bir kalenin zindanına atılmaları veya küreğe vurulmaları kesindi. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'ne sığınan bu insanları geri vermek, onları cellada teslim etmekten farksızdı. Böyle bir tutum ise, asırlar boyu insancıllığı ve misafirperverliği ile tanınan Osmanlı Devlet'ne yakışmazdı. Rusya'nın mültecileri bu kadar ısrarla istemesi, sadece cezalandırma arzusuyla açıklanamaz. Bu ısrarların asıl sebebi, mültecilerin iâdesini sağlamak suretiyle Osmanlı Devleti'nin onurunu kırmak ve Bâbıâli'yi istediği şekilde yönlendirebileceğini Avrupa kamuoyuna ve Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim ahaliye göstermekti[3].

---

[1] Ahmed Lütfi, *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*, VI, Dersaadet 1302, s.60.

[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.181-182; M. Tayyib Gökbilgin, "Rakoczi Ferenc II. Ve Osmanlı Devleti Himayesinde Macar Mültecileri" *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rakoczi Frenc ve Macar Mültecileri Sempozyomu*, (31 Mayıs-3 Haziran 1976), İstanbul 1976, s.17.

[3] BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO. A.MKT.MHM., 17-16; Memed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.41, 23 C 1327/10 Temmuz 1849, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.56.

Elçilerle birebir yapılan görüşmelerden bir netice çıkmayınca, Meclis-i Mahsûs, konuyu ele almak üzere 11 Eylül 1849 tekrar toplandı. Reşid Paşa meclis üylerine elçilerle yaptığı sonuçsuz kalan görüşmeler hakkında bilgi sundu. Görüşmeler devam ederken Titof, tercümanını göndererek Radziwill'in 16 Eylül'de geri dönmeğe mecbur olduğunu, bu nedenle kesin kararın bir an önce verimesini istedi. İki devet tarafından bu kadar sıkıştırılan Bâbıâli, artık konu hakkında bir karara varmak mecburiyetindeydi. Yani, meclis ya "*evet*" ya "*hayır*" cevabını verecek, ya da üçüncü bir yolu tercih ederek, yine kesin bir cevap vermekten kaçınacaktı. Yapılan görüşmelerden sonra, Çar'ı Macarlara karşı kazandığı zaferden dolayı kutlamak için, Petersburg'a özel bir memur gönderilmesine karar verildi. Bu memur, Osmanlı Devleti'nin mültecileri neden iâde etmediğini Çar'a bizzat anlatacaktı. Çünkü Bâbıâli, şimdiye kadar Rusya'nın taleplerini hep Titof'un ağzından öğrenmişti. Rusya'ya bir memur gönderilmesi fikri bütün üyeler tarafından kabul edildi. Bu konudaki kararlılığı göstermek amacıyla hazırlanan bir kağıdın sol köşesine "*her dürlü suver-i muhtemeleyi göze aldırarak Fuad Efendi'nin gönderilmesi*"[1], sağ köşesine de "*mahzûr-ı 'âcil mütâla'asıyla firârileri hemân reddetmek*"[2] cümleleri yazılarak üyelerin hiçbir tesir altında kalmadan hangisini tercih ediyorlarsa o şıkkın altına isimlerini yazmaları istendi[3]. Yapılan oylamada bütün üyeler kağıdın sol köşesine, yani Fuad Efendi'nin Rusya gönderilmesi şıkkının altına isimlerini yazmışlardı[4].

Öte yandan, Avuturya İmparatoruna, aynı muhteviyatta bir mektup yazılmasına da karar verildi. Mektubu imparatora Osmanlı Devleti'nin Viyana elçisi Kostaki Mussurus Paşa takdim edecekti. Bu sebeple Bâbıâli'nin mülteciler

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/18-1.

[2] BOA., DUİT., 75-1/18-1.

[3] BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO. A.MKT.MHM., 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.42, 24 C 1327/11 Temmuz 1849, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.61-62.

[4] Bu isimler şunlardı: İsmail, İzzet, Tevfik, Mazlûm, Şefik, Edhem, Tahsin, Tahir, Mehmed Rüşdü, Süleyman Refet, Fethi, Mehmed Ali, Arif Hikmet, Reşid, Rauf, Arif (Reis-i Meclis-i Âlî) Tevfik, Mahmud, Mahmud, Abdülhak, Esad, Arif, (BOA., DUİT., 75-1/18-4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.76; Ahmed Refik, "Fuad Efendi'nin Çar Birinci Nikola ile Mülâkâtı, *Türk Tarih-i Encümeni Mecmûası*, 12, (1311), s.370.

meselesindeki tutumunu Avusturya Hükümeti'ne anlatması için Mussurus'a bir talimat gönderilmesine de karar verildi[1].

Böyle bir kararın alınmasıyla elçilerin isteklerine "*evet*" ya da "*hayır*" cevabı verilmemiş oluyordu. Ayrıca, Rusya'ya özel bir memur gönderilmek suretiyle zaman kazanılacak ve bu süre içerisinde İngiltere ve Fransa elçileriyle temas kurularak görüşlerinin hangi istikamette olduğu iyice anlaşılacaktı[2].

2- Rusya ile Siyasi Münasebetlerin Kesilmesi

Titof ve Stürmer'e, bütün baskılarına rağmen, Bâbıâli'den henüz resmi bir açıklama yapılmamıştı. Elçiler, Âlî Paşa'ya isteklerinin kabul edilmemesi durumunda Osmanlı Devleti ile resmi ilişkileri kesme emri aldıklarını ilettiler[3]. Ancak bu blöflerinden bir netice de elde edemediler. Zira, Âlî Paşa, 11 Eylül 1849'da toplanan Meclis-i Mahsûs'daki görüşmelerden sonra, iki elçiye, Sultan'ın iki İmparator'dan da mültecileri kendi korumasına bırakmalarını bizzat rica edeceğini, bu nedenle de mültecilerin iâdesinin gerçekleşmeyeceğini bildirdi[4]. Fakat, elçilerden bunun kesin red cevabı olarak kabul edip ülkelerinin Bâbıâli ile diplomatik ilişkilerini kesmesine sebebiyet vermemeleri istedi[5].

Titof ve Stürmer, yapılan bu açıklama üzerine bir araya gelerek, Bâbıâli'ye karşı oluşturulacak stratejiyi görüştüler ve bir kez daha mültecileri iâde talebinde bulunma noktasında anlaştılar[6]. Aralarında vardıkları mutabakat gereği, 14 Eylül 1849'da Hâriciye Nâzırı'na hemen hemen aynı mealde birer nota verdiler[7]. Titof notasında, iki ülke arasındaki mevcut anlaşmalar gereği, Çar'ın politik sığınmacıların iâde edilmesi isteğini yineliyordu. Notada, Macar İhtilaliyle karışan

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO. A.MKT.MHM., 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.43, 25 C 1327/12 Temmuz 1849, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.61-62.

[2] BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO. A.MKT.MHM., 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.42, 24 C 1327/11 Temmuz 1849, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.61.

[3] Bapst, *Aynı eser*, s. 90.

[4] Bapst, *Aynı eser*, s.91.

[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.185.

[6] Hajnal, *Aynı eser*, s.belge no:145, s.740.

[7] BOA., DUİT., 75-1/20-2,3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", ***Yeni Tasvir-i Efkâr***,5 ; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.50; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.361; Hajnal, *Aynı eser*, s.743-746; Bapst, *Aynı eser*, s.91;

bölgelerde tekrar bu türden hadiselerin yaşanmaması için, Kaynarca Anlaşması'nın ilgili maddesinin uygulanmasının büyük bir ehemmiyet arzettiği vurgulanıyordu. Bu çeşit tehlikelerle karşılaşmamak için Çar'ın sözkonusu anlaşmanın uygulanmasına verdiği öneme değiniliyordu. Elçiye göre Çar, hem kendi devleti hem de Rusya'nın ve belki de en önemlisi Osmanlı Devleti'nin güvenliğinin tehlikeye düşmesini istememekteydi. Titof notada, Bâbıâli'nin dikkatini çekmek için bu hatırlatmaları son kez yaptığını ifade ediyor, kaçamak cevapların kabul edilmeyeceğinin bilinmesini de istiyordu[1]. Asıl söylemek istediğini notanın sonuna saklamıştı. Eğer Pazar akşamına kadar Rusya vatandaşı olup Osmanlı Devleti'ne iltica eden âsiler geri verilmezse, ikinci bir emre kadar diplomatik ilişkilerin kesilmiş sayılacağını bildiriyordu[2].

3-Avusturya İle Siyasi Münasebetlerin Kesilmesi

Avusturya elçisi Stürmer de aynı tarihli ve benzer içerikli notasında, Osmanlı ülkesine sığınan bütün Macar mültecilerinin iâdesini talep ediyordu. O da Belgrad Anlaşması'nın XVIII. maddesi hükmünce mültecilerin iâdesiyle ilgili notalarına hiçbir cevap alamamaktan şikayet ediyordu. Geçen bu süre zarfında isteklerine cevap verilmediği gibi, Osmanlı ülkesine sığınan mülteci sayısının da hızla arttığını belirtiyordu. Bu sebeple de iki ülke arasındaki ilişkilerin, yeni boyutlar kazanan bu meselede, Bâbıâli'nin vereceği karara göre, şekilleneceğini ifade ediyordu. Buna rağmen, Bâbıâli'nin sürekli kaçamak cevaplar vererek zaman kazanmaya çalıştığını belirtiyordu. Sultanla yaptığı görüşmeye de değinen elçi, bu görüşmede Sultan'ın genel ifadeler kullanarak meseleyi bakanlarına havale ettiğini ve bu konuda kendisiyle tartışmaya girmekten kaçındığını ifade ediyordu[3]. Stürmer

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/20-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.52; Ahmed Refik, *Aynı makale;* s.361; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:145, s.745.

[2] Titof notasında şöyle diyordu: "*...eğer Pazar günü akşama kadar Rusya devleti teb'asından olup Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhâneye iltica etmiş olan kâffe-i 'âsîlerin bize redd ve teslîmi husûsunda cânib-i Bâbıâli'den muvâfakat buyurulduğu bana ihbâr kılınamaz ise mücceddeden yeni bir emr alıncaya kadar Bâbıâli ile olan muhâberât-ı diplomatikiyyeme münkati' olmuş nazarıyla bakılmasını taraf-ı vâlâ-yı nezâret-penâhîlerine ma'a't-tessüf bildirmeğe mecbûr kalacağım aşikârdır...*" (BOA., DUİT., 75-1/20-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.52; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.361; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:145, s.746).

[3] BOA., DUİT., 75-1/20-3; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.54; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.361; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:145, s.477.

de Titof gibi, asıl söylemek istediğini notasının sonuna saklamıştı. O da bundan sonra verilecek cevabın geciktirilmesini "*hayır*" olarak değerlendireceğini ifade ve ediyor, 24 saat içerisinde olumlu bir cevap verilmezse diplomatik ilişkilerin kesileceğini belirtiyordu[1].

Stürmer'in Hâriciye Nezâreti'ne verdiği 14 Eylül tarihli nota, 30 Ekim'de Viyana gazetelerinde ek bir nüsha olarak yayınlandı. Bâbıâli'ye karşı ortaya konan bu tavır basın tarafından büyük övgü aldı[2].

Stürmer, bu notayı 15 Eylül sabahı Âlî Paşa'ya bizzat kendisi takdim etti. Âlî Paşa, elçinin yanında notayı büyük bir dikkatle okuduktan sonra, kendisine notada kullanılan ifadeler hakkında hiçbir açıklamada bulunmadı. Paşa, elçiye muhtemelen 16 Eylül'de Meclis'in meseleyi görüşmek üzere toplanacağını ve alınan kararın kendisine ileteceğini söyledi. Paşa, ayrıca, Rus Çarı'nın Polonyalı mültecilerin iâdesiyle ilgili mektubuna hazırlanan cevabın gönderildiğini ve sözkonusu mektubu İmparator'a uşatırmakla Fuad Efendi'nin görevlendirildiğini ifade etti. Âlî Paşa aynı konu hakkında Avusturya İmparatoruna yazılan mektubun Mussurus tarafından İmparator'a iletileceğini de sözlerine ekledi[3].

Âlî Paşa'nın bu açıklamaları üzerine Stürmer, Sultan'ın söz konusu mektuplardan bir netice elde edemeyeceğini ve bu girişimin Titof ile kendisinin Bâbıâli'ye karşı olan tavırlarında bir değişikliğe sebep olmayacağını belirtti. Stürmer'e göre, Fuad Efendi, Petersburg'ta soğuk karşılanacak, beklediği ilgiyi göremeyecekti. Dolayısıyla bu girişimin mülteciler meselesinde hiçbir sorunu çözmeyeceği düşüncesinde olduğunu, bu nedenle de sonuçları önceden bilinen bu girişimden vaz geçilmesini tavsiye etti[4].

Stürmer, Âlî Paşa'yla görüştükten sonra Reşid Paşa ile de bir araya geldi. Elçilerin son notalarından bilgisi olan Reşid Paşa, Kostaki Mussurus'tan alınan yeni

---

[1] Stürmer ise notasın şöyle diyordu: "*...bundan ziyâde her bir dürlü tehîre devletimin rızâsını redd nazarıyla bakacağımdan yarın değil öbürgünün akşamı Viyana'ya bir istefto çıkaracak olduğum cihetle o zamâna değin Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhâne'de bulunan bi'l-cümle 'âsî mültecîlerin bize istirdâd olunmasına Bâbıâli'nin muvâfakatı haberini ahz eylediğim halde müceddeden emr ahz edinceye kadar kendüsiyle olan münâsebât-ı diplomatikiyyemin münkatı' 'add buyurulmasını Bâbıâli'den ricâ ederim...*" (BOA., DUİT., 75-1/20-3; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.54; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.361; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:145, s.477; İmrefi, *Aynı eser*, s184).

[2] İmrefi, *Aynı eser*, s.183-184.

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:145, s.747.

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:145, s.746-747.

haberlere göre, Schwarzenberg'in mülteciler meselesinde yumuşak bir lisan kullandığını, dolayısıyla diplomatik ilişkilerin kesilmesi tehdidinin Avusturya Hükümetin'e ait olmadığını öne sürdü[1]. Öte yandan Fuad Efendi'nin Petersburg'a gönderildiği söylenerek Titof'un yumuşatılmasına çalışıldı[2]. Tehdit ve şikayetlerinin bir netice vermediğini gören Titof ve Stürmer, Âlî Paşa ile 17 Eylül'de yaptıkları görüşmede, iki İmparator nezdinde Sultan'ın yaptığı girişimin sonuçlarını beklemeden Bâbıâli ile ilişkilerin kesildiğini bildirdiler[3]. Diplomatik ilişkilerin kesilmesi üzerine Çar'ın özel temsilcisi Radziwill, saraya veda etmeden İstanbul'u terketti[4].

Ancak Stürmer ve Titof, hükümetlerinden diplomatik ilişkileri kesme gibi bir tutum içerisine girmelerine dair herhangi bir talimat almamışlardı. Bâbıâli ile diplomatik münasebetlerin kesilmesi fikrini Titof ortaya atmış, Stürmer de ona uymuştu[5]. Nitekim Schwarzenberg, 13 Ekim 1849'da Paris'teki elçisine gizli olarak gönderdiği mektupta, her iki elçinin de kendi inisiyatifiyle hareket ederek, Bâbıâli ile diplomatik ilişkileri kesmelerinden dolayı büyük üzüntü duyduğunu yazmıştı[6].

C- Siyasi Münasebetlerin Kesilmesinin Yankıları

1- Osmanlı Devleti'nde

Osmanlı Devleti ile Rusya ve Avusturya devletleri arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesiyle ortaya çıkan gerginlik, sadece bu meselenin içinde olan devletlerde değil aynı zamanda İngiltere ve Fransa'da da endişeyle karşılandı. Özellikle, elçilerin siyâsi münasebetlerin kesilmesini Bâbıâli'ye bildirdikten sonra Osmanlı Devleti içinde olağanüstü hareketlilik yaşandı. Her an Rusya ile bir savaş

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:145, s.748.
[2] Bapst, *Aynı eser*, s.93.
[3] Temperley, *Aynı eser*, s.262; Bapst, *Aynı eser*, s.95.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:146, s.75; Imrefi, *Aynı eser*, s.s.185; *Ceride-i Havadis* Nr.452; Bapst, *Aynı eser*, s95.
[5] Kurat, *Aynı makale*, s.457.
[6] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:192, s.830 Schwarzenberg'in Paris'teki Avusturya elçisi Hübner'e gönderdiği 13 Ekim 1849 tarihli mektup.

yaşanabilirdi. Hatta, Rusya'nın mültecileri geri almak için Prut üzerine asker sevkiyatında bulunduğu söylentisi halk arasında yayılmaya başlamıştı bile[1].

Gerçekten de mülteciler meselesi yüzünden Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir savaş olacağına dair hem payitaht İstanbul'da hem de taşrada güçlü bir kanaat hakim olmuştu. Halkın büyük çoğunluğu İngiltere ve Fransa'nın yardımıyla Rusya'dan intikam alınacağına inanıyordu. Nitekim Edirne Valisi İsmail Rahmi, 20 Eylül 1849'da Sadâret'e sunduğu yazısında " *bu husûsda nâsda olan lakırdılar şu vechile oluyor ki velî-ni'met-i 'âlem pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin kemâl-i teemmül ve dirâyet-i pâdişâhâneleri ve zât-ı ma'âl-ı simât-ı sadâret-penâhîlerinin dahi dirâyet-i zâtiyye ve Avrupaca derkâr olan ma'lûmât-ı müselleme-i 'âlîleri cihetle İngiltere ve Fransa devletleri birlikde olduğu hâlde Rusya Devleti'nin nihâyet-i ikbâlîdir mağlûb olacağında şekk ve şübhe yokdur*"[2] gibi sözlerin halk arasında söylendiğini yazmıştı[3].

Aynı konu ile alakalı olarak, Trabzon Valisi Mehmed Hayreddin Paşa tarafından Sadâret'e gönderilen 29 Ekim 1849 tarihli tahriratta ise, sadece Müslüman halkın değil, aynı zamanda Hıristiyan vatandaşların da mülteciler meselesi yüzünden Rusya'ya açılacak bir savaşa gönüllü olarak katılacakları ifade edilmekteydi[4]. Valinin ifadesine göre, Müslüman ve Hıristiyan halk arasında, eski savaşlarda böylesi ortak bir tavır hiçbir zaman husûle gelmemişti. Trabzon Valisi, Müslüman halkın Rusya'ya savaş açılması hususundaki fikrini de şu şekilde ortaya

---

[1] Mahmud Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakîkat*, (Haz. İsmet Miroğlu), İstanbul, 1983, s.32; Saydam, *Aynı makale*, s.369.

[2] BOA. BEO.A.MKT. 226-77, 1265.11.9.

[3] Edirne Valisi İsmail Rahmi, Titof ve Stürmer'in diplomatik münasebetleri keserek İstanbul'u terkettiklerine dair haberlerin Edirne'de yayıldığını belirtiyor ve böyle bir gelişmenin olup olmadığını soruyordu. Sadâret'ten yazılan cevapta, mülteciler meselesinde Rusya ve Avusturya devletleriyle yaşanan gelişmeler özetlendikten sonra, bu iki devlet elçilerinin İstanbul'u terkettiklerinin doğru olmadığı ifade ediliyordu (BOA. BEO. A.MKT. 225-72, 1265.11.3).

[4] Mehmed Hayreddin Paşa, Trabzon'daki gayrimüslim halkın tepkisini şu şekilde ifade ediyordu: *"...Trabzon iskelesine âmed-şûd eden vapurlar ile murûr u 'ubûr eden teb'a-i Devlet-i 'Aliyye ve sâire tarafından Rusya üzerine kalkılacak ve ilân-ı harb kılınacak gibi kelimât ve tefevvühüne ibtidârları ahâlinin mesmû'ları oldukda ehl-i İslâm şöyle dursun re'âyâ-yı Devlet-i 'Aliyye bile devleteyn-i müşârunileyhimânın iş bu teklîflerini tahsîn etmeyerek onlar dahi teşebbüs olunan tedâbir-i hasenenin murâd-ı seniyye vechile karîn-i hüsn-i husûlünü kiliselerinde du'â ve niyâz etmekde ve sâye- Saltanat-ı Seniyye'de az vakitde mazhar oldukları 'adâlet ve hakkâniyetin kadr ü şükrünü bilerek hem mezheblerinin bu cevhile hareketlerini beyenmedikleri..."* (BOA. DUİT., 75-1/45-2 Trabzon Valisinin Sadâret'e takdîm ettiği 12 Z 65/29 Ekim 1849 tarihli tahrîrât).

koyuyordu: "*...ehl-i İslâm dahî kemâl-i meyl ve rağbet ve izhâr-ı hâhiş ve iştiyâklarına nazaran şâyed 'ilân-ı harb olunmak lâzım gelse tâmmü'l-esliha güzide-tüvânâ olarak bilâ-ibrâm kendü rızâlarıyla kırk-ellibin asker tecemmü' ederek uğur-ı meyâmin-mevfûr-ı hazret-i pâdişâhîde can ve baş fedâ edecekleri akvâl ve ef'âllerinden ve revş ü etvârlarından istidlâl*" olunmaktadır[1].

2- İngiltere'de

Diplomatik ilişkilerin kesilmesi Paris ve Londra'da bir süre sonra duyuldu. İstanbul'daki gelişmeler, bu iki şehirde büyük bir heyecanın uyanmasına sebebiyet verdi[2]. Avrupa basınında, sık sık mülteciler meselesi yüzünden savaş çıkacağına dair haberler yer alıyordu. Özellikle İngiliz medyası, Osmanlı Devleti ve Macaristan'a karşı sempatik, Rusya'ya karşı ise antipatik bir hava yaratmak için olağanüstü bir gayret sarf ediyordu[3]. Buna rağmen, İngiltere'nin resmi açıklaması gecikmeli olarak yapıldı. Çünkü, İngiliz Parlamentosu tatilde olduğundan meclis üyeleri ve bakanların bir kısmı Londra'da bulunmuyordu. Onları toplamak için zamana ihtiyaç vardı ve bu yüzden Meclis ancak 1 Kasım 1849'da toplanabildi. Osmanlı Hükümeti'ne Rusya ve Avuturya'ya karşı gösterdiği direnişte yardımcı olmak amacıyla, Viyana ve Petersburg'ta temsilcilikler kurulmasına karar verildi. Ayrıca, Akdeniz'deki 12 gemi gücündeki İngiliz filosuna Çanakkale Boğazı'na gitmesi için emir verildi. Bunlara ek olarak, Canning'e gerektiğinde filoya Marmara ve hatta Karadeniz'e girmek hususunda emir yetkisi verildi[4]. Diplomatik arenada bunlar cereyan ederken Londra'da Rusya ve Avusturya aleyhinde sürekli mitingler düzenleniyordu[5].

Lord Palmerston, 29 Eylül 1849'da İngiltere'nin Paris elçisi Normanby'e yazdığı mektupta, Rusya ve Avusturya'nın Bâbıâli ile siyâsi münasebetleri kesmeleri üzerine Hükümeti'nin takınacağı tavrı ve kendi görüşünü şu cümlelerle açıklamıştı: "*Ben öyle zannediyorum ki iki İmparatorluk sefîrleri tarafından vukû bulan bu*

---

[1] BOA. DUİT., 75-1/45-2.
[2] M. Tayyib Gökbilgin, "XIX. Asır Sonlarında Türk-Macar Münasebetleri ve Yakınlığı", *Nemeth Armağanı*, Ankara 1962, s.172.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.185.
[4] Bapst, *Aynı eser*, s.95.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.185.

teşebbüs gözdağı vermek için bir oyundur. Şâyed muvaffakiyetle netîcelenmeyecek olur ise -ki şimdiye kadar da hâl onu gösteriyor- o zaman devletleri tarafından ya iltizâm edilmeyecek veya geri alınacaklardır. Fakat bu neticeyi elde etmek için yegâne çâre İngiltere ile Fransa'nın pâdişâha samîmâne ve 'azimkârâne yardımda bulunmaları ve Rusya ile Avusturya devletlerine îcâbında Türk'ü müdâfa'a edecek dostlar bulunduğunu da göstermeleridir. Bunun için de evvelâ Viyana ile Petersburg'da dostâne fakat 'azîm-perverâne vesâyâda bulunmak padişâhın kendisinden istenilen şeyi îfâya bir mecbûriyeti bulunmadığını ve tarafından bir mecbûriyet bulunmadığı cihetle de bu hareketi şeref ve haysiyetine muğâyir olarak yapamayacağını anlatmak lâzımdır. Sâniyen gerek İstanbul'u hâlen veyâ ani bir ta'arruzdan vikâye etmek ve gerek Boğaziçinde bulunarak kendisine ma'nevî bir istinâd teşkîl etmek üzere pâdişâh tarafından da'vet olunur olunmaz hâzır bulunmak için müşterek donanmalarımızın Çanakkale'de bulunmalarını emr etmelidir Ben kat'iyen eminim ki, Almanya'nın, Lehistan'ın ve şimâlî İtalya'nın şu günkü vaz'iyetinde Avusturya ve Rusya böyle bir mesele için İngiltere, Fransa ve Türkiye ile bozuşmak tehlikesini göze aldıramaz"[1].

Palmerston, 6 Ekim 1849'da Canning'e gönderdiği mektupta da, Osmanlı Devleti'nin Londra elçisi Mehmed Paşa'nın, hükümetinden aldığı emir üzerine İngiliz Hükümeti'nden maddî ve manevî yardım istemek için başvuruda bulunduğunu ifade ediyordu. İngiliz Kabinesi, 6 Ekim 1849'da Osmanlı Devleti'nin yardım talebine olumlu cevap vermdi. Palmerston, mektubunda bu konuda Fransa'nın da desteğini almak için girişimlere başlanacağını belirtiyordu. Palmerston'un Canning'e gönderdiği bu mektup gizli idi ve kendi ifadesine göre, Osmanlı Devlet adamlarına cesaret vermek amacıyla kaleme alınmıştı. Palmerston bununla birlikte, Bâbıâli'nin, İngiliz Hükümeti'nin kesin notasını beklemeden, bu mektubu neşretmemesini istemişti[2].

Lord Palmerston, Paris ve İstanbul elçilerine bu mektupları gönderdikten sonra, Rusya'nın Londra elçisine Türkiye'nin İngiltere'den yardım talep ettiğini

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.82; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.373.
[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.82.

söylemişti. Ayrıca, Viyana elçisi vasıtasıyla Avusturya Devleti'ne İngiltere'nin Türkiye'ye yardım yapmağa karar verdiğini de bildirdi[1].

3- Fransa'da

İngiltere, Fransa Hükümeti'ni bir savaş ihtimalinde eldeki bütün imkanları seferber ederek müştereken Bâbıâli'ye destek vermeye çağırdı[2]. Ancak, diplomatik ilişkilerin kesilmesinden sonra takınılacak tavır konusunda Fransa Hükümeti başlangıçta oldukça kararsızdı. Fransız Dışişleri Bakanı Tocqueville, savaşa karşıydı. Çünkü, Fransa'nın pozisyonu İngiltere'ninkine pek benzemiyordu. Ayrıca, Fransız Hükümeti, mülteciler meselesi yüzünden bir savaş çıkarsa Meclis ve kamuoyu tarafından desteklenip desteklenmeyeceğinden pek emin değildi[3].

Bununla birlikte, Bâbıâli'nin mültecileri iâde etmemesi Fransız kamuoyu tarafından takdirle karşılanmıştı. Nitekim, 27 Eylül 1849'da Fransa Hükümeti'nin İstanbul'daki elçisine gönderdiği notada şunlar yazılıydı: "*Şimdiki halde Saltanat-ı Seniyye'nin gerek kendi şân ve nâmûsuna ve gerek bütün insâniyetin menâfi'ine 'âid olan bir meselede ibrâz buyurduğu sebât ve metânet-i 'âlîsini tahsîn ve sitâyişle iktifâ ederim. Şu kadar ki, bu iki devlet-i İmparatoriyenin istid'âsını redd birle beraber nâfile vekârlarını ihlâl ve nâmûslarını tahrîk edebilecek şeylerden ictinâba dahi dikkat buyurulmuş olacağını memûl ederim. Her hâlde Saltanat-ı Seniyye'nin bir mevki'-i müşkile ve mükeddereden çıkmasına Fransa Devlet-i Cumhûriyyesi elinden geldiği mertebe mu'âvenet eylemeğe hâhişkar...*" idi[4].

Diğer taraftan, Osmanlı Devleti'nin Paris elçisi Kalimaki Bey'in 14 Ekim 1849'da Bâbıâli'ye gönderdiği "*gayet mahremâne*" yazılmış mufassal arîzada, Fransız kamuoyunun nasıl Osmanlı Devleti lehine döndüğünü anlatılıyordu. Kalimaki, arîzasında daha bir sene öncesine kadar çeşitli gazete ve risalelerde Osmanlı Devleti'nin geleceği hakkında düşmanca spekülasyonlar yapıldığını, hatta bazı önyargılı kişilerin gerçekleri görmezlikten gelerek Osmanlı Devleti'nin hayat ve bekasına inanmadıklarını belirtiyordu. Ancak, Osmanlı Devleti hakkındaki bütün

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.83.
[2] İmrefi, *Aynı eser*, s.184.
[3] Bapst, *Aynı eser*, s.97-97.
[4] Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.372.

bu düşünceler, Rusya ve Avusturya ile iyâsi münasebetlerin 17 Eylül 1849 tarihinde kesilmesini takip eden 24 saat içerisinde ortadan kalkmıştı. Sadece "*National*" gazetesi, Osmanlı Devleti hakkındaki asılsız ve çirkin iftiralarına devam etmekteydi. Kalimaki'ye göre, Fransız basınında ortaya çıkan bu olumlu havadan, mülteciler meselesinde kararsız kalan Fransız hükümeti ve meclisi de mutlaka etkilenecekti[1].

Gerçekten de Fransız kamuoyunda oluşan bu müspet hava, Fransız Hükümeti'ni de etkilemişti. Zira, Avusturya'nın Paris elçisi Hübner, Fransız Dışişleri Bakanı ile görüşmesinin ardından, bu ülkenin, mülteciler meselesindeki ılımlı tutumunu değiştirdiğini hükümetine rapor etmişti. Hübner raporunda, Tocqueville'nin de meseleye Lord Palmerston gibi bakmaya başladığını ifade ediyordu. Tocquevil, elçiye Avusturya ve Rusya'nın mültecileri iâde isteklerinin kuşku götürmez bir haklılığı olsa bile sığınmacıların durumunu belirleyen anlaşma maddelerinin geçerliliğini kaybettiğini ifade etmişti. Bakana göre, Sultan'ı mültecileri iâde etmeğe zorlamak, onu Avrupa ve kendi kamuoyunda küçük düşürmeye çalışmak demekti. Bu yüzden de Batı kamuoyu, mültecilerin Bâbıâli tarafından iâde edilmesi durumunda Rusya ve Avusturya'nın aleyhine dönecekti[2].

4- Amerika'da

Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne sığınan mültecilerin iâde edilmelerini istemeleri ve buna bağlı olarak gelişen olaylar, Okyanus'un öteki kıyısındaki Amerika'da da yankı buldu. Komaron'un düşmesinden sonra Amerika'ya giden mülteciler, gerek halk tarafından gerekse yöneticiler tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştı. Bu coşkuya rağmen, Amerikan yönetimi mültecilerle ilgili resmî açıklamasını gecikmeli olarak yaptı. Bilindiği üzere Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Monreo, tarihe kendi adıyla geçen Monreo Doktriniyle ,2 Aralık 1823'te Avrupalı güçlerle bu güçleri ilgilendiren sorunlardaki savaşlara ve poitikalara karışmamayı kararlaştırmıştı. Yani, kendi kıtasına kapanarak "İnfirad" politikası izlemeyi esas almıştı. Gerçekten de Birleşik Devletler Başkanı Taylor'ın,

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/43-3 Fransa elçisi Kalimaki Bey'in Hâriciye Nezâreti'ne takdîm ettiği 14 Ekim 1849 tarihli arîza.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:187, s.822-823 Hübner'in hükümetine sunduğu 3 Ekim 1849 tarihli raporu.

26 Aralık 1849'da konuyla ilgili olarak kamuoyuna yayınladığı bildiride, bu politikanın esaslarına bağlı kalındığı açık bir şekilde görülmektedir. Başkan bildiride, Amerika'nın Avrupa'daki savaşlara bilinçli olarak katılmadığını belirtiyordu. Ancak, Avusturya-Macaristan savaşında Amerikan halkının Macar vatanseverlerine karşı duyduğu sempatiyi sahiplenmeyi de görev bildiğini ifade ediyordu. Bu sebeple o sırada Avrupa'da bulunan elçisine, eğer Macarlar bağımsızlıklarını ilan edecek durumdaysalar, onların devletini resmi olarak tanıyacağını bildirdiğini söylüyordu. Başkan, Macarların savaşı kaybetme nedeni olarak da Rusya'nın müdahalesini gösteriyordu. Kendilerini özgürlüğe götürecek cesur, fakat başarısız bir girişimde bulunan bu halkın sonuna ve acılarına karşı Amerikan'nın derin bir sempati duyduğunu belirtiyordu[1].

Ancak Avusturya'ya karşı asıl büyük tepki, Senator General Cas tarafından ortaya kondu. Cass, 4 Ocak 1850 tarihinde Senato'ya sunduğu önerisinde Kuzey Amerika halkı ile hiçbir bağlantısı bulunmayan Avusturya ile diplomatik ilişkilerin kesilmesini önerdi. Bu öneri, Senato'nun büyük kısmı ve halk tarafından büyük bir coşku ile karşılandı. Ancak, kamuoyunda büyük sansasyon yaratan bu öneri, Senato'da kabul edilmedi. Arkasından Senator Sewerd, Amerikan Senatosu'na yeni bir öneride bulundu. Bu öneride de, Rusya ve Avusturya'nın Macar ulusunu ve özgürlüğünü yok etmesinin bir haksızlık, baskı ve barbarlık olduğu ve bu sebeple de kınanmayı hakettikleri üzerinde duruluyordu. Macarların başta Birleşik Devletler halkı olmak üzere bütün halkların sempatisini kazandıklarını ve Amerika'ya gelmiş ve gelecek mültecilere toprak verilmesi önerisinde bulundu. Bu teklifler üzerinde haftalarca tartışmalar yapıldığı gibi, bir çok yeni öneriler de ortaya atıldı. Bunlar arasında Macaristan'ın bağımsızlığının geri verilmesinden Avusturya ile siyasi münasebetlerin kesilmesine kadar bir çok husus vardı. Ancak, Avusturya ile siyasi ilişkilerin kesilmesi önerisi Senato'da kabul görmedi. Buna karşın halkın mültecilere duyduğu sempati ilan edildi ve onlara toprak verilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca, Kossuth ve arkadaşlarının serbest bırakılmaları için Bâbıâli nezdinde girişimlerde bulunulması da kararlaştırıldı[2].

---

[1] İmrefi, *Aynı eser*, s.251.
[2] İmrefi, *Aynı eser*, s.252-253.

Amerika'da meydana gelen bu gelişmeler, Wasington'daki Avusturya elçisi ile ABD Dışişleri Bakanı arasında uzun süren görüşmelere neden oldu. Elçi Ritter von Hülfeman, Amerikan Başkanı'nı Macaristan'a ilişkin olarak yayınladığı bildirideki ifadelerinden dolayı protesto etti. Ayrıca, Kossuth ve arkadaşlarının Amerika'ya gelmeleri için bir girişimde bulunulması halinde, ülkesinin Wasington ile diplomatik ilişkilerini keseceğine dair bir ültimatom verdi. Bunun üzerine Amerika Dışişleri Bakanı, ülkesinin her zaman siyasi mültecileri bağrına basmaya hazır olduğunu, elçinin bu durumu kabul etmemesi halinde pasaportunun kendisine hemen teslim edileceğini bildirdi[1].

Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki resmi ilişkiler, 7 Mayıs 1830'da imzalanan "Ticaret ve Dostluk" anlaşması ile kurulmuştu. Amerika, İstanbul'daki ilk daimi temsilciliğini maslahatgüzar düzeyinde açmıştı. İlk maslahatgüzar da 11 Ağustos 1831'de İstanbul'a gelmişti. Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri, 3 Mart 1839'da İstanbul'daki maslahatgüzarına "elçi" ünvanını vermişti[2].

Washisgton ile Viyana hükümetleri arasındaki gerilim devam ederken, ABD. Marsch'ı İstanbul'a elçi olarak gönderdi. Bâbıâli de, 1850 yılında ilk defa resmi temsilci sıfatıyla Armin Bey'i Washigton'a gönderdi. Sıcak bir şekilde karşılanan Armin Bey, ilk olarak Amerikan Başkanı'na resmi ziyarette bulundu. Ziyarette, Sultan'ın Macar mültecileri meselesinde takip ettiği siyasetin Amerikan kamuoyunca desteklemesinden büyük sevinç duyduğunu söyledi. Armin Bey Birleşik Devletler'in başarılı eğitim sistemi hakkında bilgi edinmek ve konuyla ilgili olarak ülkesine bilgi vermek amacıyla görevlendirildiğini belirtti. Ayrıca Yeni Dünya'ya ayak bastığı andan itibaren kendisine gösterilen misafirperverlik ve sevgiyi, Sultan'a duyulan bir saygı olarak gördüğünü de sözlerine ekledi[3]. Elçinin konuşmasından sonra, ABD başkanı şunları söyledi:

"Barış ve dostluk niyetleriyle Haliç'ten Atlantik Okyanusu'nun kıyısına geldiniz. Çok eski ve zengin bir tarihe sahip olan bir ülkeden ileri görüşlü yöneticiniz sizi ancak 200 yıllık geçmişe sahip 25 milyon nüfuslu yeni bir

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.254.
[2] Rıfat Üçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985, s.123.
[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.256.

cumhuriyetin uygarlığını, yönetimini, yükselişini ve gücünü incelemek üzere göndermiş. Armin Bey, farkındamısınız ki, Sultanınız Macar meselesine karşı takındığı tavırla Amerikan halkının ve bütün aydın ülkelerin sempatisini kazanmıştır. Bizi ilgilendirmeyen siyasi meselelere karışmadan Amerikan halkı dünyada olup bitenleri yakından izliyor"[1]

D. Halkın Zarar Görmemesi İçin Alınan Tedbirler

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Rus ve Avusturya kökenli birçok insanın yanı sıra, her iki ülkenin, ticaret yapmak amacıyla Osmanlı ülkesine gelen bir çok vatandaşı da vardı. Ayrıca, adı geçen ülkelerin Osmanlı Devleti'nin birçok şehrinde konsoloslukları da bulunuyordu. Nitekim bunu dikkate alan Avusturya Hükümeti, siyâsi münasebetlerin kesilmesi üzerine, Stürmer'e bir talimat göndererek, Bâbıâli ile kesilen ilişkilerin sadece politik saha ile sınırlandırmasını istemişti. Vatandaşlarının politik kavgadan zarar görmemesini isteyen Avusturya, Stürmer'den onların menfaatlerini koruması için gayret göstermesini de istemişti[2].

Diğer taraftan Sadâret, ilişkilerin kesilmesinden kaynaklanan diplomatik kriz yüzünden, hem Osmanlı hem de Rusya ve Avusturya vatandaşlarının herhangi bir zarara uğramamaları için, vilâyet ve sancaklara gizli bir talimat gönderdi[3]. Sözkonus emir öncelikle *Bursa, Selanik, Aydın, Edirne, Silistre, Niş, Bosna, Belgrad, Vidin, Trabzon, Erzurum, Van-Hakkari, Hayda, Halep Şam, Cezâyir-i Bahr-ı Sefid, İzmir, Filibe, Tırnova, Tırhala, Mısır, Yanya, İşkodra, Hersek ve Trablusgarb*'a[4] yollandı. Bu talimatta elçilerin sadece diplomatik sahada ilişkilerini kestikleri belirtiliyor ve ticari faaliyetlerin önceki gibi devam edeceği ifade ediliyordu. Ayrıca, memleketin her yerinde Avusturya ve Rusya konsolos, tüccar ve

---

[1] İmrefi, *Aynı eser*, s.257.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:147, s.754, Schwarzenberg'in Stürmer'e gönderdiği 27 Eylül 2849 tarihli talimat.

[3] BOA., DUİT., 75-1/27-2, Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr. 44, 25 C 1327/13 Temmuz 1909, s.4; BEO. A.MKT. MHM 17-64, 1265.11.20 Sadaret'in 13 ZA 65/30 Eylül 1849 tarihli iradeyle onaylanarak bazı sancak ve vilayetlere gönderdiği tahrirat.

[4] BEO. A.MKT. MHM 17-64, 1265.11.20.

tebasının işlerinin görülmesinde herhangi bir engelin çıkarılmaması isteniyordu[1].

Kuşkusuz bu talimatın gönderildiği vilayet ve sancakların hepsinde Rusya ve Avusturya konsoloslukları yoktu. Ancak bu iki devletin, az ya da çok Osmanlı ülkesinin her tarafına dağılmış ticaretle uğraşan vatandaşları vardı. Gerçekten de iki ülkenin Bâbıâli ile diplomatik ilişkilerini kesmesi politik saha ile sınırlı kalmıştı. Nitekim, Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd Valisi Mehmed Ragıb ve Van-Hakkari Valisi Esad Paşa, Sadâret'e gönderdikleri yazılarda kendilerine verilen emir doğrultusunda politik münasebetlerin kesilmesinin ticari münasebetlere yansıtılmadığını ifade etmişlerdi[2].

E. Bâbıâli'nin Destek Arayışları ve Diplomatik Çabalar

1-Bâbıâli'nin İngiltere ve Fransa Elçileriyle Dirsek Teması

Osmanlı Devleti'ne iltica eden Macar ve Polonya mültecileri lehine İngiltere, Fransa ve hatta Amerika'da bir kamuoyu oluşmuştu. Bâbıâli'nin mültecilere kucak açması her tarafta taktirle karşılanıyordu. Mustafa Reşid Paşa, Avrupa kamuoyunda oluşan bu olumlu havadan istifade etmek istiyordu[3]. Mülteciler sorunu yüzünden her an bir savaş çıkabilirdi. Reşid Paşa, Titof ve Stürmer'in siyâsi münasebetlerin kesilmesi tehdidini içeren notalarının ardından, İngiltere ve Fransa'nın meseleye bakış açısını öğrenmek istiyordu[4]. Bu amaçla da Hariciye Nazırı Âlî Paşa'yı görevlendirdi[5]. Âlî Paşa, 15 Eylül akşamı İngiltere ve Fransa elçilerine hemen cevaplamalarını rica ettiği bir dizi yazılı soru gönderdi. Canning ve Aupick, hemen bir araya gelerek Âlî Paşa'nın sorduğu sorulara ortak

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/27-2, Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr. 44, 25 C 1327/13 Temmuz 1909, s.4; BEO. A.MKT. MHM 17-64, 1265.11.20.

[2] *"...bu taraftan murûr ve 'ubûr edecek tüccâr ve tab'ası haklarında kemâ-kân mu'âmele-i bi'l-mücâmelenin icrâsıyla mesâlih-ı vâki'alarında mu'âhedâta tatbikan mu'âmele ve harekete say' u gayret ve hiçbir cihetle tağyîr-ı mu'âmele tecvîz olunmayarak ser-rişte-i şikâyet olacak bir hâlet vukû'a getürülmemesi husûsuna kemâl-i itinâ ve dikkat kılınacağı..."* (BOA., BEO., A.MKT. 232-69 Kürdistan Valisi Esad Paşa'nın Sadâret'e takdim ettiği 15 Z 65/1 Kasım 1849 tarihli tahrîrât; BEO.A.MKT., 232-80, Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd Valisi Mehmed Ragıb'ın Sadâret'e takdîm ettiği 16 Z 65/2 kasım 1849 tarihli tahrîrât)

[3] Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.362.

[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.181.

[5] Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.362.

cevap verdiler[1]. Âlî Paşa, İngiltere elçiliğinden Bâbıâli'ye gönderilen cevapları tercüme ettirerek Reşid Paşa'ya sundu. Reşid Paşa'ya sunulan soru-cevap kağıdında, Âlî Paşa'nın soruları siyah, elçilerin verdiği cevaplar ise kırmızı mürekkeple yazılıydı[2].

Âlî Paşa'nın elçilere sorduğu sorular ve aldığı cevaplar şöyleydi:

1-Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya Devletleriyle imzaladığı Kaynarca ve Belgrad Anlaşmalarına göre, mültecileri geri vermek zorunda mıdır?

-Bizim düşüncemize göre hayır.

2-Osmanlı Devleti, mültecilerin iâdesini redd edip, ilgili devletlerin isteğine hayır cevabı verirse, sözkonusu anlaşmaları ihlal etmiş olur mu?

-Birinci soruya verilen cevap göz önüne alınırsa ihlal etmeyeceği açıktır.

3- Eğer Bâbıâli olumsuz bir cevap verirse Rusya bunu kendisine yapılmış bir hakaret olarak değerlendirip savaşa karar verebilir mi?

-Doğrulanması güç bir hareketi Rusya'ya atfetmek ona haksızlık yapmak olur.

4- Anlaşmalar, Rusya'ya savaş ilan etme hakkı ve gerekçesi vermediği halde Osmanlı Devleti'ne savaş açması durumunda, Fransa ve İngiltere böyle bir hareketi nasıl karşılar? Böyle bir şeyin vuku bulması halinde İngiltere ve Fransa Bâbıâli'ye destek verir mi?

-İki hükümetin Rusya'nın tutumunu kınayacağı ve Bâbıâli'ye gerekli desteği sağlayacağının açıkça bilinmesi gerekir.

5- Mülteciler meselesi yüzünden Rusya harp ilan etme etmeyip, iki devlet arasındaki ilişkilerde soğukluk meydana gelirse, bunun ortadan kaldırılması için, İngiltere ve Fransa aracılık yapacaklar mıdır?

-Bu durumda her iki devlet de ilişkilerin normale dönmesi için elinde gelen gayreti sarf edeceklerdir.

6- Vidin'de bulunan mülteciler, Rusya vatandaşı mıdır?

---

[1] Bapst, *Aynı eser*, s.91-92; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.362.
[2] Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.362.

-Bunlar arasında Rusya vatandaşı olanlar olabilir. Ancak, bunlar Rusya vatandaşı olsalar bile, Kaynarca ve Belgrad Anlaşmalarına göre, bunların iâde edilmesi gerekmez[1].

Yukarıdaki soru ve cevaplarda en fazla dikkati çeken husus, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açması ihtimalinden söz edilirken, Avusturya'nın adının anılmamış olmasıydı. Burada akla gelen ilk husus, Osmanlı Devleti'nin mülteciler meselesinde asıl belirleyici rolü Rusya'nın oynayacağına inanmış olmasıdır Zira, Rusya'nın, Osmanlı Devleti'ne savaş açmaya karar vermesi durumunda, müttefikini de benzer bir karara sürüklemesinin zor olmayacağı gayet açıktı[2].

Reşid Paşa, elçilerin görüşlerini aldıktan sonra 16 Eylül 1849'da toplanan Meclis-i Mahsûs'ta mesele yeniden ele alındı. Yapılan görüşmeler sonucu, mültecilerin iâde edilmemesi yönünde kesin bir karar çıkarıldı. Vükelanın verilen karardan dönmemesi için de kendilerinden *" harb vukû'u rütbe-i tahkîke gelmedikçe bu karârdan dönülmeyeceğine ve gıyâbda bu karârın hilâfına söz söylenmeyeceğine"*[3] dair imzalı teminat alındı. Bu hususta Meclis'te tanzim edilen mazbata, aynı gün Sultan Abdülmecid'e takdim edildi. Adı geçen mazbatada, *"teklîflerine bir cevâb-ı muvâfık verilmediği hâlde Bâbıâli ile olan mu'âmelât-ı resmiyyelerin münkati' hükmünde tutulmasına dâir Rusya ve Avusturya elçilerinin vermiş oldukları takrîrler miyâne-i 'âcizânemizde lede'l-mütâla'a geçenki meclisimizde göze aldırmış olduğumuz suver-i ihtimâliyyenin biri dahî bu mâdde olduğundan şimdi bunun üzerine tağyîr-i karâr ve niyyet olunması bir vechile câiz ve münâsib olmayacağı ve husûsiyle İngiltere ve Fransa elçilerine îrâd olunmuş esile üzerine elçi-i mûmâileyhimânın tahrîren vermiş oldukları ecvibe ve temînât dahî Saltanat-ı Seniyye'nin haklı olduğunu isbât edeceği cümlemiz tarafından yegân yegân ve karâr-ı sâbıkada sebât olunması tasvîb ve tensîb olunmuş..."*[4] deniliyordu.

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/20-5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.68-69; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.363-364; Bapst, *Aynı eser*, s.92.

[2] Bapst, *Aynı eser*, s.92; Kurat, *Aynı makale*, s.457.

[3] BOA., DUİT., 75-1/20-4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.69; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.364.

[4] BOA., DUİT., 75-1/19-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.70. Padişaha sunulan mazabatanın altında şu üyelerin mühürleri vardı: Ahmed Fehmi, Esseyyid Mehmed Âlî, Rauf, Esseyyid Mehmed Arif, Mustafa Reşid, Mehmed Tahir, Esseyyid Mahmud, Mehmed, Esseyyid Abdurrahman Nafiz, Ârif, Süleyman, Esseyyid Hüseyin Tahsin, Mehmed Ârif, Mehmed Esad, Mehmed İzzed Abduh, İsmail, İsmail Zühdü, Tevfik, Mustafa, Ali Şefik, Esseyyid İbrahim

Abdülmecid, bütün heyet-i vükela tarafından mühürlenen sözkonusu mazbatanın üzerine şu hatt-ı hümâyûnu yazdı: "*Sûret-i mukarrere bu kere dahî ittifâk-ı ârâ ile teekkïd etmiş olduğundan müste'inen billah-i te'âlâ icrâ-yı iktizâsına ibtidâr olunsun. Rabbimiz te'âlâ ve tekaddes hazretleri Devlet-i Aliyyemizi bu husûsda ve kâffe-i ahvâlde tevfîkât-ı samedâniyyesine mazhar buyursun. Âmin. Bi hürmetihi resûlü'l-emîn*"[1].

Meclis-i Mahsûs'un bu kararı, Padişah'ın onayından geçtikten sonra 16 Eylül akşamı bir nota ile Rusya ve Avusturya elçilerine iletildi[2]. Bu notada, mültecilerin Osmanlı Devleti'nin iç bölgelerinden birine nakledilecekleri yazılıydı. Ayrıca, Osmanlı hükümeti, iki ülkeye mülteciler tarafından gelecek bütün tehlikelere karşı tam bir garanti veriyor[3] ve bazı önemli sebeplerden dolayı mültecilerin iâde edilmeyeceğini ifade ediyordu[4]. Avusturya elçisine verilen notada[5] Vidin'de bulunan Macarların iâdesiyle alakalı verilecek cevabın gecikmesinden dolayı Bâbıâli ile diplomatik ilişkilerin kesilmesini içeren 14 Eylül tarihli notaya değiniliyor ve notada kullanılan üslubun Bâbıâli'yi üzdüğü ifade ediliyordu. Avusturya'nın isteklerine şimdiye kadar belirli bir cevap verilmemesinin konunun ehemmiyetinden kaynaklandığı da vurgulanıyordu. Daha sonra, Avrupa'nın siyâsi mültecilere bakış açısı ve Osmanlı Devleti'nden Avusturya'ya sığınan mültecilere karşı bu devletin uygulamaları uzun uzun anlatılıyordu. Padişahın iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin bozulmaması için, İmparator'a bir mektup göndermeye karar verdiği de elçiye bildiriliyordu[6].

Edhem, Tevfik, Mahmud Nedim (BOA., DUİT., 75-1/19-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.70; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.365).

[1] BOA., DUİT., 75-1/19-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.70; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.365.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:146, s.750

[3] Bapst, *Aynı eser*, s.93

[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.184.

[5] Bâbıâli tarafından elçilere sunulan notalardan sadece Avusturya elçisi Stürmer'e sunulana sahibiz. Maalesef, Titof'a sunulan nota, ne Başbakanlık Osmanlı Arşivinde ne de Hajnal'ın yayınladığı belgeler arasında yer alır.

[6] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:146, s.750-751.

2- Fuad Efendi'nin Petersburg'a Gönderilmesi

Hatırlanacağı üzere 11 Eylül 1849'da toplanan Meclis-i Mahsûs'ta Avusturya İmparatoru ile Rus Çarına Abdülmecid tarafından bir mektup gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Bu mektuplardan Avusturya İmparatoruna Viyana elçisi Kostaki Mussurus Paşa, Rus Çar'ına gönderileni ise, o sırada Bükreş'te fevkalade memur olarak görev yapan Amedî-i Divân-ı Hümâyun[1] Fuad Efendi takdim edecekti.

Diğer taraftan, mektupları Fuad Efendi'ye ulaştırmak için Serasker Paşa'nın yaverlerinden birisi görevlendirilecekti. Yaver, hemen İstanbul'dan özel bir gemi ile Varna'ya hareket edecekti[2]. Bâbıâli'nin Fuad Efendi'yi Petersburg'a göndermekteki asıl amacı, mülteciler meselesinde Rusya'nın görüşünü birinci elden, yani Çar'dan öğrenmekti. Diğer bir amaç da, Osmanlı Devleti'nin mültecileri vermemekte ısrarcı olması halinde, Rusya'nın bunu bir savaş nedeni sayıp saymayacağını tam olarak öğrenme arzusuydu. Ayrıca Fuad Efendi, Petersbug'a gidip ikili temaslara başlayana kadar zaman kazanılacak ve bu zaman zarfında İngiltere ve Fransa'nın meseleye bakış açıları da tam anlamıyla öğrenilmiş olunacaktı[3].

Fuad Efendi, başlangıçta sadece Sultan'ın mektubunu Çar'a iletmekle görevlendirilmişti. Ancak, daha sonra Fuad Efendi'ye "*Fevka'l-'âde Murahhas Büyükelçi*" ünvanı verildi[4]. Onun böylesine önemli bir göreve getirilmesinin başlıca

---

[1] Amedî veya Amedî-i Divân-ı Hümâyûn adı verilen memur, Tanzimattan önce Reisülküttabın özel kalemi müdürü durumundaydı. Sadâretle saray arasındaki irtibat ve haberleşmeyi sağladığı gibi devletin bütün harici işleriyle de meşgul olurdu. Amedî kaleminde devletin gizli işlerine dair meselelerin kayıtları yapıldığından bu göreve atanacak kişilerde iyi ahlak ve sır tutabilme özelliği aranırdı. (Necati Aktaş, Amedî, *DVİ*, III, s.12).

[2] BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO. A.MKT. MHM. 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.43, 25 C 1327/12 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.62.

[3] BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO. A.MKT. MHM. 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.42, 24 C 1327/11 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.61.

[4] "*Sa'âdetlü Fuad Efendi Hazretlerinin sâdece nâme-reslik sûretiyle gönderilmesi tasavvurât-ı sâbıka iktizâsından ise de kendüsüne fevkal'âde murahhas büyükelçilik ünvânı verilse ihtimâl ki maslahatça fâideyi mûcib olacağı ve bu mâdde efendi-i mûmâileyhin memûriyetini mutazammın olan nâme-i hümâyûn-ı hazret-i mülûkâneye ünvân-ı mezkûrun derci iktizâ edeceği bugün devletlü Serasker Paşa ve ve Fethi Paşa Hazerâtı ve Hâriciye Nezâreti ile beynimizde olan ma'rız-i tensibde tezekkür olunmağın...*" (BOA., DUİT., 75-1/17-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s 71; Ahmed, *Aynı makale*, s.s.366; Âlî Fuad, *Aynı eser*, s.145; Mahmud

sebebi, Fransızcayı çok güzel konuşabilen iyi bir diplomat olmasıydı. Ayrıca, onun Bükreş'te bulunmasının da bu görevlendirmede etkili olduğu anlaşılmaktadır. Zira, Bükreş, Petersburg'a İstanbul'dan daha yakındı. Dolayısıyla, onun Bükreşten Petersburg'a gitmesi daha az bir zaman alacaktı[1].

Fuad Efendi'nin Petersburg'a gönderilmesi kararlaştırıldıktan sonra kendisine Çar ile meseleyi nasıl müzakere edeceğine dair uzun bir talimat da verildi. Bu görevin neden kendisine verildiği Fuad Efendi'ye anlatıldıktan sonra, talimatı alır almaz Bükreş'ten Varşova'ya hareket etmesi isteniyordu. Bu talimatta ondan, her türlü ihtimalleri göz önünde bulundurarak hareket etmesi isteniyordu. Bâbıâli, ayrıca, Petersburg'ta ne tür sorunlarla karşılaşabileceğini ve bu sorunların üstesinden nasıl gelebileceğini Fuad Efendi'ye bildirmişti[2]. Talimatta ayrıca, Çar'ın sert mizaçlı olduğu ve bu yüzden de ikna edilmesinin güç olduğu belirtiliyordu. Rus devlet adamlarına Osmanlı ülkesine iltica eden mültecilere kucak açılmasının, onların yaptıklarını onaylamak anlamına gelmediğini anlatacaktı. Fuad Efendi, Osmanlı Devleti'ne sığınan bu insanların iâde edilemeyeceğini belirttikten sonra, Çar'dan "*elini kalbine koyarak*" kendisini Sultan'ın yerinde farz edip, meseleye bir de Osmanlı Devleti açısından bakmasını isteyecekti. Eğer Çar, mültecilerin iâde edilmesindeki ısrarlı tutumundan vazgeçmezse, meseleyi çıkmaza sokmaktan titizlikle kaçınacaktı. Bu durum karşısında Fuad Efendi, meseleyi İstanbul'a yazacak ve kendisine verilen cevap doğrultusunda hareket edecekti. Eğer Çar, mültecilerin iâde edilmesi isteğinden vazgeçerse, Fuad Efendi de Bükreş'teki eski görevine dönecekti[3].

Sultan Abdülmecid'in Çar'a gönderdiği mektubun[4] içeriği iki nokta üzerinde odaklanıyordu. Birincisi, Çar'ı Macaristan'da kazandığı zaferden dolayı

Kemal, *Aynı eser,* s.151 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 25 Ş 65/13 Eylül 1849 tarihli arz tezkiresi).

[1] BOA., DUİT., 75-1/18-1; BEO. A.MKT. MHM. 17-16; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr,* Nr.42, 24 C 1327/11 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser,* s.60;

[2] Ahmed Refik, *Aynı makale,* s.368.

[3] BOA., DUİT., 75-1/18-3; BEO. A.MKT. 224-56. 1265.10.26; Ahmed Refik, *Aynı eser,* s.66-67; Ahmed Refik, *Aynı makale,*s.369-370 25 Ş 65/13 Eylül 1849 tarihli iradeyle onaylanıp Fuad Efendi'ye gönderilen tahrîrât.

[4] Bu mektubun tam metni için bkz. Ek:4. (BOA., DUİT., 75-1/18-5; Âlî Fuad Türkgeldi'den Satın Alınan Evrak,1-41; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr,*

kutlamak ve diğeri de onun mültecilerin iâde isteğinden vazgeçmesini sağlamaktı. Sultan, mektubunda Prens Radziwill'in İstanbul'a gönderilmesini iki ülke arasındaki dostluğun bir göstergesi olarak kabul ettiğini belirtiyor ve duyduğu memnuniyeti Çar'a iletmesi için Fuad Efendi'yi görevlendirdiğini söylüyordu. Ayrıca, Macaristan'daki olayların mutlu sonla bitmesinden dolayı duyduğu sevinci ve bu olay sonunda Osmanlı Devleti'ne iltica eden Macar ve Polonyalı mülteciler hakkındaki görüşlerini anlatması işini de, Fuad Efendi'ye verdiğini ifade ediyordu. Sultan, Çar'ın sıkıntılı anlarda Osmanlı Devleti'ne gösterdiği iyi niyet ve dostluğun hiçbir zaman unutulmayacağını da belirtiyordu. Ayrıca, bu iyi niyet ve dostluğun güçlenmesini arzuladığını ve bu arzuyu da Çar'a bildirmek için fırsat kolladığını vurguluyordu. Sultan, bu gönül okşayıcı cümlelerden sonra, Titof tarafından Bâbıâli'ye iletilen istekleri yerine getiremediğinden dolayı, çok üzgün olduğunu belirtiyor; mültecilerin Osmanlı ülkesinde her türlü korumalarının sağlanacağına ve bundan sonra Rusya aleyhinde herhangi bir faaliyette bulunmayacaklarına dair Çar'a teminat veriyordu[1].

Diğer taraftan, Çar'ın Sultan'a Prens Radziwill tarafından iletilmiş olan mektubuna da cevap yazılmıştı[2]. Ancak, diplomatik münasebetler kesildiğinden Radziwill, bu mektubu almadan İstanbul'dan ayrılmıştı[3]. Sultan, bu cevâbî mektubunda barış ve huzur isteyen bütün Avrupa devletlerinin, özellikle de bu devletlere komşu olan Osmanlı Devleti'nin endişeyle izlediği ihtilallerin başarısızlıkla sonuçlanmasından mutluluk duyduğunu ifade ediyordu. İhtilallerin bastırıldığı haberini kendisine iletme lütfunda bulunan Çar'a teşekkür ediyor ve bu başarıdan dolayı Çar'ı kutluyordu. Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki mevcut dostluğun güçlendirilip arttırılmasını istiyordu. Mülteciler meselesinde Osmanlı Devleti'nin görüşünü anlatmak için Fuad Efendi'nin görevlendirildiği belirtiliyordu. Sultan, Fuad Efendi'nin bildireceği şeylerin takdir ve değerlendirmesini de Çar'ın

---

Nr.43, 25 C 1327/12 Temmuz 1909, s.4-5; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.111-112; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.64-65; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.367-368.

[1] BOA., DUİT., 75-1/18-5; Ali Fuad Türkgeldi'den Satın Alınan Evrak, 1-41; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.43, 25 C 1327/12 Temmuz 1909, s.5; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.111-112; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.64-65; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.367-368.

[2] Bu mektubun tam metni için bkz. Ek:5.

[3] Ali Fuad (Türkgeldi), *Ricâl-i Mülhimme-i Siyasiyye*, İstanbul 1928, s.140.

insafına havale ediyordu. Mültecilerin Osmanlı Devleti'nde kalmaları halinde dikkatli bir şekilde korunacaklarına dair Çar'a söz veriyordu[1].

Her iki mektubun muhteviyatından da anlaşılacağı üzere, Sultan, mülteciler meselesi yüzünden iki ülke arasında ortaya çıkan soruna pek fazla değinmiyordu. Ancak genel bir ifadeyle İstanbul'daki Rus elçisinin isteklerine, yani mültecilerin iâdesine olumlu cevap veremediği için üzüldüğünü yazıyordu.

Fuad Efendi, İstanbul'dan gönderilen talimat ve mektupları aldıktan sonra 20 Eylül 1849'da Bükreş'ten ayrıldı[2]. Ayrılırken yerine Ömer Paşa'yı vekil olarak tayin etti[3]. Fuad Efendi'nin Bükreş'ten ayrıldığı sırada, Çar Nikola, kardeşi Grandük Michael'in hastalığı sebebiyle Varşova'da bulunuyor ve kardeşini ziyaret ettikten sonra Petersburg'a gitmeği düşünüyordu. Ancak, Michael'e felç inmişti ve hastalığı gittikçe ağırlaşıyordu. Bu sebeple de Çar, Petersburg'a gidişini ertelemişti[4]. Fuad Efendi, bu haberi Bükreş'ten hareket ettiği sırada öğrenmişti. Çok geçmeden Michael öldü. Fakat, kardeşinin ölümünden sonra Çar'ın Varşova'dan ayrıldığına dair Fuad Efendi'ye net bir bilgi ulaşmamıştı. Bu nedenle o, önce Varşova'ya, Çar'ı burada bulamadığı takdirde de Petersburg'a gitmeği düşünüyordu. Aslında, Fuad Efendi bu meseleyi Sadâret'e yazıp gelecek emre göre hareket etmek arzusundaydı. Ancak, onun ifadesine göre, bu konudaki yazışma en az on gün sürecekti. Diplomatik girişimlerde, bir anın bile kıymetli olduğuna dikkat çeken Fuad Efendi, önce Varşova'ya varıp, Çar'ı burada bulamadığı takdirde Petersburg'a hareket edeceğini Sadâret'e bildirdi[5]. Öte yandan Fuad Efendi, Varşova'ya en kısa zamanda hangi yoldan varabileceğinin hesabını yapıyordu. Ona göre, Osmanlı Devleti sınırından doğruca Rusya'ya geçildiğinde, karantina uygulaması dolayısıyla ondört gün beklemek gerekecekti. Eğer, Avusturya üzerinden Rusya'ya gidilecek olur ise, karantinadan kurtulunmuş ve bir hayli zaman kazanılmış olacaktı. Bu

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/18-6; Âlî Fuad Türkgeldi'den Satın Alınan Evrak, 1-41, 26.L.1265; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri",*Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.43, 25 C 1327/12 Temmuz 1909, s.4-5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.64-65; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.109-110.

[2] BOA., DUİT., 75-1/26-2 Fuad Efendi'nin Sadâret'e takdim ettiği 2 ZA 65/19Eylül 1849 tarihli tahrîrât.

[3] BOA., DUİT., 75-1/26-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.72; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.371.

[4] BOA., DUİT., 75-1/26-2; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.370-371.

[5] BOA., DUİT., 75-1/26-2.

plana göre, Bükreş'ten ayrıldıktan sonra, Yaş'a ve oradan da Bokonya ve sonra Lisburg'a varacaktı. Nihayet Krakov'dan geçtikten sonra Varşova'ya ulaşacaktı[1].

Çar'ın asker sever bir kişiliğe sahip olduğunu bilen Fuad Efendi, Erkân-ı Harbiye Mirâlayı Tevfik Bey ve Binbaşı Latif Ağa'yı da beraberinde götürmüştü. Fuad Efendi, Bükreş'ten hareket etmek üzereyken, Rusya ve Avusturya elçilerinin Bâbıâli ile olan diplomatik ilişkilerini kestikleri haberini almıştı. Bu gelişme, onun Rusya'daki görevini daha da zorlaştıracaktı. Bununla birlikte Fuad Efendi, Rusya'daki diplomatik girişimlerinden iyi bir netice elde edeceği ümidini kaybetmemişti[2]. Kendisine verilen görevin bir benzeri Viyana elçisi Mussurus'a da verildiğinden, onunla koordineli hareket etmenin faydalı olacağı düşüncesindeydi. Fuad Efendi, Sadâret'e gönderdiği yazısında bu konunun önemi üzerinde duruyor ve Rusya'daki faaliyetleri hakkında Mussurus'u bilgilendireceğini ve kendisinin de Viyana'daki gelişmelerden haberdar edilmesini istiyordu. Bu konudaki yazışmaların Avusturya ve Rusya devletlerince bilinmemesi için de Fransa ve İngiltere elçileri aracılığı ile yapılmasının uygun olacağı görüşündeydi[3]. Fuad Efendi'nin gönderdiği bu son tahriratta pasaport meselesine dair her hangi bir şey yazmaması ve Eflak'da bulunan Rusya memurları tarafından bu konuda bir zorluk çıkartılmaması Bâbıâli'de memnuniyet yarattı. Hatta, bu bürokratik kolaylık, Fuad Efendi'nin bu görevde olumlu sonuçlar alınacağı yorumunun yapılmasına neden oldu[4].

Fuad Efendi'nin Varşova'ya gideceği göz önüne alınarak 100.000 kuruş yol harcırahı tahsis edilmişti. Ancak, onun Petersburg'a gitmesi durumunda bu para yetersiz kalacaktı. Bu sebeple de 100.000 kuruş kadar ihtiyat poliçesi gönderilmesi kararlaştırıldı[5].

Fuad Efendi Bükreş'ten ayrıldıktan 10 gün sonra, 30 Ekim 1849'da Varşova'ya vardı. Ancak Çar, kardeşinin ölümünden sonra Varşova'da bir gün kalmış ve Petersburg'a hareket etmişti. Dolayısıyla, Fuad Efendi, Çarla Varşova'da görüşme ve Sutan'ın mektubunu takdim etme imkanı bulamadı. Osmanlı elçisi,

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/26-2.
[2] BOA., DUİT., 75-1/26; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.72.
[3] BOA., DUİT., 75-1/26; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.72; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.371.
[4] Yuluğ Kurat, "Osmanlı İmparatorluğu ve 1849 Macar Mültecileri Meselesi", *VI.Türk Tarih Kongresi*, (20-26 Ekim 1961), Ankara 1967, s.451.
[5] BOA., DUİT., 75-1/26-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 11 ZA66728 Eylül 1849 tarihli arz tezkiresi.

Varşova'da İngiliz konsolosu Deplat ile bir görüşme yaptı[1]. Bu görüşmede neler konuşulduğuna dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak, mevcut konjonktürel durum göz önüne alındığında, Fuad Efendi ile Deplat arasında mülteciler meselesinin konuşulduğu kolayca tahmin edilebilir. Bapst, eserinde bu görüşme ile ilgili olarak, İngiliz konsolosunun Fuad Efendi'ye Fransız elçisinden kaçınmasını tavsiye etmiş olabileceğini belirtmektedir. Yazarı böyle bir düşünceye sevkeden neden ise, Fuad Efendi'nin Petersburg'a vardıktan sonra, İngiltere'nin Rusya işerinden sorumlu kişisi Buchanan ile hemen temas kurmasına rağmen, Moriciere'le görüşmekten kaçınmasıydı[2].

Fuad Efendi, Varşova'da birkaç saat dinlendikten sonra buradan ayrılarak Petersburg'a hareket etti[3] ve 6 Ekim'de Petersburg'a ulaştı[4]. Petersburg'a vardığı ilk günü kalacağı yeri ayarlamakla geçirdi. Bilahire Petersburg'a geldiğini Rus Başbakanı Nesselrod'a bildirip görüşme talebinde bulundu. Nesselrod, görüşme tarihi olarak 8 Ekim 1849 tarihini belirledi[5]. Fuad Efendi, boş kalan iki gününü, daha önce İstanbul'da Rusya elçiliği Baştercüman yardımcılığı yapan Boğdanof ile resmi bir görüşme yaparak değerlendirdi. Ancak, Fuad Efendi, Sadâret'e gönderdiği tahrîrâtında Boğdanof ile yaptığı görüşmenin içeriği hakkında bir bilgi vermemektedir[6].

İşin ilginç tarafı, bu sırada Varşova'da bulunan Avusturya'nın Rusya elçisi Buol Fuad Efendi'den sadece birkaç saat sonra Petersburg'a gelmişti. O da Nesselrod ile görüşme talebinde bulundu. Rusya Başbakanı, Fuad Efendi'ye 8 Eylül'e randevu verirken, Avusturya elçisine ise şehre geldiği güne yani 6 Ekim tarihine randevu vermişti[7]. Burada üzerinde durulması gereken nokta, görüşme talebinde bulunan iki elçiden Avusturya elçisine önceliğin verilmesidir. Nesselrod, mülteciler meselesinde Avusturya Hükümeti'nin tutumunu bilmesine rağmen bu hususta söz konusu devletin görüşlerini bir de elçinin ağzından öğrenmek istemiş,

---

[1] Bapst, *Aynı eser*, s.107.
[2] Bapst, *Aynı eser*, s.107.
[3] BOA., DUİT., 75-1/40-2 Fuad Efendi'nin Sadâret'e takdim ettiği 24 ZA 66/11 Ekim 1849 tarihli tahrîrât.
[4] BOA., DUİT., 75-1/40-2; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:208, s.865 Avusturya elçisi Boul'un 14 Ekim 1849 tarihli raporu.
[5] BOA., DUİT., 75-1/40-2; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:208, s.865; Bapst, *Aynı eser*, s.107.
[6] BOA., DUİT., 75-1/40-2.
[7] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:208, s.865.

bu nedenle de öncelikle Buol ile görüşmeyi uygun görmüştü[1]. Görüşme 6 Ekim'de gerçekleşti. Görüşmede Nesselrod, mültecilerin iâde edilmemesinden dolayı diplomatik ilişkilerin kesilmesinden başka alternatifin kalmadığı konusuna değindi. Aynı zamanda, Rusya ve Avusturya'nın Bâbıâli'ye karşı ortak tavır almalarının önemine işaret etti. Ayrıca, Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerin kesilmesiyle yetinilmesi ve bu meselede daha ileri boyutlara varılacak girişimlerden kaçınılması gerektiğini söyledi. Avusturya ve Rusya'nın mültecilerin iâdesi konusunda kesin bir sonuç alamayacakları ortaya çıkarsa, bu meselenin iki devletin şeref ve haysiyetini zedelemeden halledilmesi gerektiğini de belirtti[2].

Fuad Efendi, 8 Ekim'de Nesselrod tarafından kabul edildi[3]. Görüşmede Nesselrod, Çar'ın Osmanlı Devleti'ne yaptığı hizmet ve yardımlara değindi. Bu hizmet ve yardımlara karşılık, Çar'ın Osmanlı Devleti'nden iyi bir karşılık ve dostluk görmek ümidinde olduğu halde isteklerinin geri çevrilmesine gücendiğini söyledi[4]. Bu kısa giriş konuşmasından sonra, Kaynarca Anlaşması'nın II. maddesini gündeme getirip, mültecilerin derhal teslim edilmesini istedi[5].

Fuad Efendi ise, bu meselenin iki ciheti olduğunu söyledi. Birinci ciheti, Kaynarca ve Belgrad Anlaşmalarının yorumlanması, ikinci ciheti ise, Padişah'ın bu sorunu kendisiyle Çar arasında kişisel bir bir mesele haline getirmek istemesiydi. Fuad Efendi, mültecilerin iâde edilmesiyle ilgili olan anlaşma şartlarının gayet açık ve bu konuda herhangi bir tartışma yapmanın yersiz olduğunu ifade etti. Ayrıca, Sultan'ın bu konuyu bir şeref meselesi olarak değerlendirdiğini, bu yüzden İstanbul'da yapılan görüşmeleri itibara almayıp doğrudan doğruya Çar'ın adalet ve insafına müracaat ettiğini söyledi. Çar'a duyulan bu güvene karşılık, mültecilerin iâde edilmesi talebinden vazgeçmesini umduğunu belirtti. Sultan'ın, mültecilerin

---

[1] Gerçekten de Nesselrod, Avusturya elçisiyle konuşmadan Fuad Efendi ile görüşmek istemediğini Buol'a açıkça ifade etmişti (Hajnal, *Aynı eser*, belge no:208, s.866).

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:208, s.866.

[3] BOA., DUİT., 75-1/40-2; Bapst, *Aynı eser*, s.107.

[4] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45; 23 C1327/13 Temmuz 1909, s.4; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.112; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.85; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.375.

[5] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45; 23 C1327/13 Temmuz 1909, s.4; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.112; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.85; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.375; Bapst, *Aynı eser*, s.107.

Osmanlı ülkesinde muhafazasını bir şeref meselesi olarak değerlendirdiğini, bu yüzden de iâdelerinin onun şerefine ne derece dokunacağını ifade etti[1].

Fuad Efendi'nin belirttiğine göre, bu konuşmadan sonra, Nesselrod'un fikirlerinde yumuşama gözlendi. Ancak, yine de Nesselrod, Çar'ın bu konuda fikir değiştirmeyeceğini işaret etti. Öte yandan Bâbıâli ile siyasi münasebetler kesildiğinden, Çar'ın kendisini kabul edip etmeyeceği konusunda önceden bir şey söyleyemeyeceğini de sözlerine ekledi[2].

Oysa, Fuad Efendi'nin asıl amacı, Çar ile görüşmek ve Sultan'ın mektubunu ona takdim etmekti. Fuad Efendi, Nesselrod'un söz konusu ifadelerinden kendisinin Çar'la görüştürülmek istenmediğini anladı. Dolayısıyla, Rus başbakanının bu konudaki fikirlerinin değiştirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle Fuad Efendi, Bâbıâli ile ilişkilerin kesilmiş olmasının iki ülke arasındaki asli ilişkilere zarar vermeyeceğini söyledi. Ayrıca, Sultan'ın Çar'a özel bir elçi göndermesine rağmen onu kabul etmemesi halinde, bu davranışının Çar'ın, Sultan'a ve Osmanlı Devleti'ne gösterdiği dostluğa ters düşeceğini ifade etti. Çar'ın, kendisini kabul etmemesini dünya kamuoyunun nasıl karşılayacağının iyi hesap edilmesi gerektiğini de sözlerine ekledi[3]. Fuad Efendi'nin bu konuşması üzerine Nesselrod, aralarında geçen bu konuşmayı Çar'a aktaracağını ve vereceği kararı kendisine ileteceğini söyledi. Ayrıca Nesselrod, Sultan'ın mektubunun içeriğini öğrenmek için bir suretini de kendisine vermesini istedi. Bu istek üzerine Fuad Efendi, daha önce Radziwill ile Çar'a gönderilmek üzere yazılan, ancak, onun İstanbul'dan ayrılması üzerine gönderilemeyen mektubun bir kopyasını Nesselrod'a verdi[4].

Fuad Efendi'nin görüştüğü gün, Fransa elçisi General Moriciere de, Kont

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45; 25 C1327/13 Temmuz 1909, s.4; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.113; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.85; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.375.

[2] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, " Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45; 25 C1327/13 Temmuz 1909, s.4; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.113; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.85; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.375; Bapst, *Aynı eser*, s.107.

[3] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45, 25 C1327/13 Temmuz 1909, s.4; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.113-114; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.86; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.375.

[4] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45; 25 C1327/13 Temmuz 1909, s.4; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.113-114; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.86; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.376.

Nesselrod ile bir görüşme yaptı[1]. Moriciere, Cezayir'de İslam Hukuku öğrenimi görmüştü. Arap diplomasi ekolünde yetişen elçi, Nesselrod'a Kuran'dan ayetler okudu. Ancak Nesselrod, kutsal kitabın emirlerine hiçbir değer atfetmiyordu. General, Macar İhtilali'nin bastırılmasını kastederek, Rusya ve Avusturya'nın kazandığı büyük başarılardan sonra, mültecilerin iâde edilmesi isteklerinin Fransız kamuoyunda meydana getirdiği kızgınlığa değindi. Bir taraftan Çar Nikola'nın tam egemen iradesi, diğer taraftan da daha az egemen olan halk iradesi varsa, Fransa Hükümeti'nin böylesine sınırlandırılan halk iradesini hesaba katarak Rusya'ya karşı mücadeleye girişmek zorunda kalabileceğini söyledi[2]. Ayrıca 13 Temmuz 1841'de imzalanan Londra Anlaşması'nın mukaddimesinde Rusya ile birlikte Fransa'nın açık bir şekilde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü garanti ettiğini de sözlerine ilave etti[3]. Oysa, Fransa Dışişleri Bakanı Mösyö Tocqueville, 1 Ekim 1849 tarihli talimatında Moriciere'den geçmiş konuları tartışma konusu yapmamasını istemişti. Ancak, bu direktifler, 8 Ekim 1849'da henüz Petersburg'a ulaşmamıştı[4].

Devletler arası görüşmelerde kullanılan diplomatik üslup göz önüne alındığında, elçinin sözleri normal bir görüşmede sarfedilecek cinsten değildi. Üstelik, mülteciler meselesinde Fransa'nın Rusya'ya karşı tutumu elçinin ifade ettiği derecede katı değildi. Nesselrod bunun farkındaydı. Bu nedenle O, Fransa'nın, İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin etki alanına girmemesini düşünmüş olmalı ki, Moriciere'e aynı üslup ile cevap vermedi. Elçinin bu sert üslubu karşısında, Nesselrod, Titof tarafından Bâbıâli'ye sunulan notadaki isteklerin Fransız kamuoyunu çok tahrik etmiş olabileceğini kabul etmek zorunda kaldı. Fakat Nesselrod, General'e Fransızların meselelere uç noktadan baktıklarını ve ayrıca anlaşmaların kendilerine verdiği hakları kullanmaktan vaz geçmeyeceklerini ifade etti[5].

Öte yandan, bu sırada İngiliz basını, Fransa ve İngiltere'nin, filolarını Akdeniz sularına gönderme kararı aldıkları haberini yayınlıyorlardı. Bu haberlerin yayınlanması Nesselrod'u çok etkilemiş olmalı ki, yeni bir görüşmede Fransız

---

[1] Bapst, *Aynı eser*, s.108.
[2] Bapst, *Aynı eser*, s.108.
[3] Bapst, *Aynı eser*, s.108-109.
[4] Bapst, *Aynı eser*, s.109.
[5] Bapst, *Aynı eser*, s.108-109.

elçisine, mülteciler için yapılması gereken en iyi şeyin, kimsenin onlar için müdahalede bulunmaması olduğunu söyledi. Nesselrod, Fransa ve İngiltere bu meselede nasıl kamuoylarını hesaba katmak zorundaysa, kendilerinin de Çar'ın sarsılmaz metanetini hesaba katmak zorunda olduğunu sözlerine eklemeyi unutmadı. Ayrıca, Çar ile Sultan arasındaki hiçbir soruna Fransa ve İngiltere'nin müdahale hakkı olmadığını ifade etti. Eğer Rusya, bu iki devleti Bâbıâli'nin destekçileri olarak karşısında bulursa geri çekilmeyecekti[1]. Öyle anlaşılıyor ki, İngiliz ve Fransız donanmalarının Akdeniz'e gönderileceği haberi Nesselrod'u kızdırmış ve onu bu şekilde konuşmaya sevketmişti.

Fuad Efendi, Nesselrod ile görüşmesinin ertesi günü, yani 9 Ekim'de, programında olmadığı halde Dışişleri Müsteşarı ile de bir görüşme yaptı. Fuad Efendi'nin bildirdiğine göre müsteşar, zahirde kendi, hakikatte ise Nesselrod'un isteği ile böyle bir girişimde bulunmuştu. Kısa süren bu görüşmede Müsteşar, Fuad Efendi'ye mültecilerin iâde edilmesi gerektiğini ve Çar'ın fikir değiştirmeyeceğini söyledi[2].

İlk görüşmeden üç gün sonra Nesselrod, Fuad Efendi'yle tekrar görüşme talebinde bulundu[3]. Fuad Efendi, 20 Ekim 1849'da Bâbıâli'ye gönderdiği mufassal tahriratında bu görüşme hakkında geniş bir malumat verir. Onun verdiği bilgiye göre, Nesselrod, ilk görüşmede konuşulanları Çar'a ilettiğini söyleyerek söze başladı. Daha sonra Sultan'ın verdiği teminatı, yani mültecilerin iyi bir şekilde muhafaza edilmelerini, Çar'ın takdir ettiğini söyledi. Ancak, kendisi tarafından Osmanlı Devleti'ne bunca yardım ve iyilikler yapılmasının yanı sıra, iki ülke arasındaki anlaşmalara uyulması hususunda en küçük bir ihmal gösterilmediğine değindi. Osmanlı Devleti tarafından asıl manasının dışında yorumlanan Küçük Kaynarca Anlaşması'nın II. maddesini Çar'ın daha önce doğru bir şekilde ve anlaşmanın ruhuna uygun olarak yorumladığını ifade etti. Nesselrod, avanesiyle beraber Rusya'ya sığınan Kadıkıran'ın Osmanlı Devleti'nin isteğine uygun olarak

---

[1] Bapst, *Aynı eser*, s.110.

[2] BOA., DUİT., 75-1/42-3, Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909, s.5; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.115; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.86; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.376.

[3] BOA., DUİT., 75-1/42-3, Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909, s.5; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.115; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.86; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.376.

geri verilmesini, anlaşmanın ilgili maddesinin Çar Nikolaca nasıl yorumlandığına delil olarak gösterdi. Nesselrod, böylece Bâbıâli'nin mevcut anlaşmalara harfiyyen uyması hususunda, Çar'ın isteğinin haklılığını dile getiriyordu. Ona göre, mültecilerin Osmanlı ülkesinde bulunmaları Rusya için sürekli bir huzursuzluk kaynagı olacağı gibi, Osmanlı Devleti'nin iç güvenliği için de zararlı olacaktı[1]. Nesselrod daha sonra sözü İngiliz ve Fransız filolarının Akdeniz'e gönderileceğine dair gazetelerde çıkan haberlere getirdi. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yürürlükte olan anlaşmalara göre, iki ülke arasındaki sorunlara, Avrupa devletlerinin müdahaleye hakkı olamayacağını iletti. Anlaşmalar bu kadar açıkken İngiltere ve Fransa'nın bu meseleye karışır gibi tavır içerisine girmelerinin ve bu konuda gazetelerde yer alan haberlerin Çar'ı üzdüğünü de sözlerine ekledi[2].

Nesselrod'un Fuad Efendi'ye söylediklerinden anlaşıldığı kadarıyla, Çar, mültecilerin iâde edilmesindeki ısrarını sürdürmekteydi. Ayrıca, Nesslerod, yukarıdaki ifadeleri ile Fuad Efendi'ye Çar'ın kendisini kabul etmeyeceği izlenimi vermeğe çalışıyordu. Rus Hükümeti'nin isteklerinden vazgeçmediğini gören Fuad Efendi, Osmanlı Devleti'nin meseleye Küçük Kaynarca Anlaşması çerçevesindeki bakış açısını bir kez daha Nesslerod'a anlattı. Mülteciler sorununda Padişah'ın Çar'a duyduğu güven ve dostluktan dolayı bizzat ona müracaat ettiğini, bu yüzden de Rusya'dan istenilen şeyin, bu müracaata Çar'ın olumlu karşılık vermesi olduğunu ifade etti. Meselenin diplomasi dairesinden çıkartılarak Sultan ile Çar arasında kişisel bir mesele haline geldiğini, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin başka bir devlete yardım için başvuruda bulunmasının imkansız olduğunu söyledi. Ancak, bir yardım talebi olmadan adı geçen ülkelerin kendi inisiyatifler ile hareket edip Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasında Bâbıâli'nin bir sorumluluğunun olmadığını belirtti. Ortada dolaşan bu tür spekülasyonlara son vermenin en iyi yolunun bu meseleyi bir an önce bitirmek olduğunu da belirtmeden geçmedi[3].

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/42-3, Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909, s.5; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.115; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.86-87; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.376.

[2] BOA., DUİT., 75-1/42-3, Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909, s.5; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.115; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.87; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.377.

[3] BOA., DUİT., 75-1/42-3, Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909, s.5; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.115; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.87; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.377.

Başlangıçta İmparatorun kendisini kabul etmeyeceği izlenimi vermeye çalışan Nesselrod, Fuad Efendi'nin belirttiğine göre, bu konuşmayı dinledikten sonra yavaş yavaş fikir değiştirmeğe başladı[1].

Nesselrod, Bâbıâli'nin İngiltere ve Fransa'nın etkisi altına girmekle hata yaptığı hususunda özellikle ısrar etti. Kendisinin Petersburg'a gelmesinden sonra, Rus hükümetine gelen haberlerden dolayı, kişisel konumunun zor durumda kaldığını Fuad Efendi'den saklamadı. Özellikle İngiltere ve Fransa ile hemfikir olduklarını çağrıştıracak hareketlerden kaçınması yolunda tavsiyelerde bulundu. İki ülke arasındaki bir meseleye üçüncü bir gücün karışması halinde İmparator'un Sultan'ın çağrısına olumlu bir cevap vermesinin oldukça zorlaşacağını ve Rusya'nın daha hassas bir tutum içerisine gireceğini ifade etti[2].

Nihayet Nesselrod, İmparatorun kendisini kabul edeceğini, ancak iki hükümetin isteklerinde asgari müştereklerin tespit edilip buna göre bir protokol düzenlenmesini istedi. Böyle bir protokolün hazırlanması için de Fuad Efendi'nin muvafakatının şart olduğunu söyledi[3]. Fakat bu teklif, Fuad Efendi tarafından olumlu karşılanmadı. Çünkü onun görevi, sadece Padişahın mektubunu Çar'a teslim etmek ve bazı hususları bildirmekten ibaretti. Bunun dışında ona resmi olarak hiçbir şey tanzim edip imzalama yetkisi verilmemişti. Bununla birlikte Fuad Efendi, bu teklifi Bâbıâli'ye bildirip gelecek cevaba göre hareket edeceğini Nesselrod'a söyledi[4].

Nesselrod, bütün çabasına rağmen Fuad Efendi'nin tutumunu değiştirememişti. Onun tavır değiştirmediğini gören Nesselrod, yeni tekliflerde bulundu. Ona göre, Rusya'nın mültecileri istemekteki amacı bir kaç ihtilalciyi ele geçirmek değildi. Polonyalı mültecilerin Osmanlı ülkesinde kalmalarına izin verilmesi ve Rusya'nın iâde isteklerine kulak asılmaması bu ihtilalcileri

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/42-3, Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909, s.5; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.115; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.87; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.377.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no: 209, s.869 Buol'un 14 Ekim 1849 tarihli raporu.

[3] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909,s.5; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.116; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.87; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.377.

[4] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr* Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909, s.5; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.116; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.87; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.377.

cesaretlendirmiş olacaktı. Dolayısıyla Çar'ın böylesine tehlikeli bir durumu kabul etmesi söz konusu değildi. Bu nedenle Nesselrod, Rusya vatandaşı olup Osmanlı Devleti'nde bulunan Polonyalı mültecilerden, elçiliğin belirleyeceği kişilerin sınırdışı edilmelerini istedi. Ayrıca, Rusya vatandaşı olup, başka devletlerin himayesine giren Polonyalılardan Osmanlı Devleti'ne gelip Rusya aleyhinde faaliyette bulunanların sınır dışı edilmeleri için, Bâbıâli'nin, ilgili ülkeler nezdinde çalışacağını kabul etmesi halinde Çar'ın mültecileri istemekten vazgeçeceğini söyledi. İltica edenlerden İslamiyeti kabul edenler ise, Küçük Kaynarca Anlaşması'na göre iâde edilmeyeceklerdi. Ancak, bunların Osmanlı ülkesinin iç bögelerinde yerleştirilmeleri durumunda Çar, bu kişileri istemekten vaz geçecekti[1]. İleride de değinileceği gibi Nesselrod'un öne sürdüğü bu üç şart, kendisi tarafından hazırlanan ve İstanbul'a gönderilen protokol şartlarının aynısıydı.

Fuad Efendi, İslamiyet'i kabul edenlerin Rusya sınırından uzak bir yere yerleştirilmelerinde hiçbir sorun olmayacağını söyledi. Macar İhtilali'nden sonra Osmanlı Devleti'ne iltica eden Polonyalıların ellerinde başka devletlerin pasaportu olsa bile, suçlu oldukları herkesçe bilindiğinden kimsenin bunlara sahip çıkmayacağı, dolayısıyla sınırdışı edilmelerinde herhangi bir mahzurun olmayacağını söyledi. İslamiyeti kabul edenlerin Rusya sınırından uzak bir mahalle gönderilmesinde hiçbir sorun olmayacağını da ifade etti. Fuad Efendi, ikinci maddede dile getirilen isteğin kabul edilmesi halinde bir takım sıkıntılar yaşanacağını Nesselrod'a açıkça ifade etti. Çünkü, Osmanlı Devleti'ndeki Polonyalıların çoğunun elinde başka bir devletin pasaportu vardı. Bunlar, anlaşmalarla himaye altına alınmışlardı. Bu nedenle, Osmanlı Devleti bunların sınır

---

[1] *"...İmparatorun teba'asından olub Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhânede bulunan Lehlü firârîlerinden sefâretin ta'yîn edeceği eşhâsın memleketden tard olunmaları ve bundan böyle Lehlü firârilerinden sâir devletin tab'iyyetine girüb Memleket-i Şâhâneye gelerek orada Rusya Devleti 'aleyhine fesâd eden eşhâsın dahî tard olunabilmesi içün Saltanat-ı Seniyye tarafından sâir devletlerin istihsâl-ı muvâfakatlarına çalışılması ve bu kere iltică eylemiş olanların içinden ba'zılarının kabûl-ı İslâmiyet eyledikleri mervî olub ahkâm-ı 'ahdiyye bunların hakkında sâkıt olur ise dahî bir müddet bir tarafa teb'îd kılınmaları husûsuna Devlet-i Aliyye muvâfakat buyurur ise bunların reddini talebden İmparatorun ferâğat eylemesi mümkün olur..."* (BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, *Yeni Tasvir-i Efkâr* , Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909, s.5; Mehmed Memduh, *Aynı eser,* s.116; Ahmed Refik, *Aynı eser,* s.88; Ahmed Refik, *Aynı makale,* s.377).

dışı edilmelerini istediği takdirde pasaportlarını taşıdıkları devletlerle sıkıntılar yaşanacaktı[1].

Fakat Nesselrod, bu isteklerin kabul edilmesi halinde Osmanlı Devleti'nin Rusya ile olan anlaşmadaki yükümlülüğünü yerine getirmiş olacağını söyledi. Ayrıca o, diğer devletlerce Polonyalılara verilen pasaportların usulsüz olduğunu iddia etti. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nin bunları sınırdışı etmesine hiçbir devletin itiraz edemeyeceğine değindi. Ayrıca, bu hususta Bâbıâli'nin yalnız olmayacağını ve Rusya'nın tam destek vereceğini de sözlerine ilave etti[2].

Fuad Efendi, Nesselrod'a böyle bir kararı kabul ve imzaya yetkisinin olmadığını, ancak durumu Bâbıâli'ye bildirip gelecek cevaba göre hareket edeceğini bir kez daha ifade etti. İlkinde olduğu gibi, bu görüşme de, Nesselrod'un konuşulanlar hakkında Çar'ı bilgilendirip onun vereceği kararı kendisine ileteceğini söylemesiyle son buldu[3].

Her iki görüşmenin içeriğinden anlaşıldığı üzere Nesselrod, Fuad Efendi'ye Kaynarca Anlaşması'nın Osmanlı Devleti'ne getirdiği yükümlülükleri hatırlatmış ve anlaşmanın ihlali durumunda Bâbıâli'yi büyük zorlukların beklediğini inandırmağa çalışmıştı. Aynı şekilde o, İmparator'un kendisini kabul etmesinin zor olduğu izlenimini vermeğe çalışmıştı.

Diğer taraftan Nesselrod, Fuad Efendi ile yaptığı ikinci görüşmeden hemen sonra, Avusturya elçisiyle bir araya gelerek bir durum değerlendirmesi yaptılar. Bu görüşmede Nesselrod, siyasi münasebetlerin yeniden kurulması amacıyla İmparator'a sunulmak üzere hazırladığı bir çalışmasından elçiyi haberdar etti. Bu çalışmasında Nesselrod, üç noktanın gözden uzak tutulmaması üzerinde özellikle duruyordu. Birincisi, şu andaki mevcut siyasi gerginliği daha ileri boyutlara götürmemek. İkinci, Bâbıâli'nin tamamen İngiltere ve Fransa'nın etkisi altına girmesine mani olmak. Üçüncü olarak da, bu meselede İmparator'un prestijini

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri",*Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.88; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.377; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.117.

[2] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri",*Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.46, 27 C 1327/15 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.88; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.378; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.117.

[3] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.46, 27 C 1327/15 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.88-89; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.88; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.117.

sarsmadan asgari müşterekte birleşerek ortak bir anlaşma yapmak[1]. Hatta Nesselrod Bâbıâli'den istenmesi gerekenleri yazılı olarak elçiye sunmuş ve yapılacak girişime Avusturya'nın da katılmasını istemişti. Avusturya elçisine yazılı olarak sunulan belgede Osmanlı Devleti'nden istenecek hususlar iki madde halinde sıralanmıştı.

1- Osmanlı Devleti'ne iltica eden Polonyalılardan Rusya vatandaşı olanların sınır dışı edilmesi,

2- Bunlar arasında İslamiyet'i kabul edenlerin gözetim altında tutulacaklarına dair gerekli teminatın verilmesi[2].

Bu arada Fuad Efendi, Nesselrod'dan cevap beklerken başka girişimlerde de bulundu. İmparator'a yakınlığı ile tanınan Kont Orlof, haftada bir kere saraydan ayrılarak şehir merkezine geliyordu. Fuad Efendi, İmparator nezdinde sözü dinlenir bir adam olduğunu bildiği için, Osmanlı Devleti'nin mülteciler sorunundaki tezini bir de ona anlatmak istiyordu. Bu sebeple, Orlof'un şehre hangi gün geldiğini araştırdı ve onunla görüşme fırsatı buldu. Fakat Rus sarayında etkili bir isim olan Orlof'un Fuad Efendi'ye söyledikleri Nesselrod'un söylediklerinden farksızdı. Dolayısıyla bu görüşmeden de bir netice elde edilemedi[3].

Fuad Efendi, mülteciler meselesindeki anlaşmazlığa son vermek amacıyla, Rusya'ya gönderildiğinde, genel kanı, onun İmparator tarafından kabul edilmeyeceği yönündeydi. Hatta, Fuad Efendi'nin Petersburg'ta geçirdiği ilk günlerde bu genel eğilim giderek artıyordu. Her ne kadar Nesselrod, Fuad Efendi ile yaptığı ikinci görüşmede Çar'ın onu kabul edeceğini söylemişse de, bu konuda somut bir gelişme de yoktu. Üstelik Nesselrod da Çar'ın Fuad Efendi'yi kabul edeceği konusunda karamsardı. Nitekim, Fuad Efendi ile yaptığı son görüşmeden sonra, bu konudaki karamsarlığını Avusturya elçisine açıkça ifade etmekte de bir beis görmemişti.[4].

Petersburg'ta bu gelişmeler olurken İmparator, olayları şehre üç-dört saat mesafede bulunan yazlık sarayından takip ediyordu. Ancak, Osmanlı Devleti'ne destek vermek amacıyla İngiliz ve Fransızların donanmalarını harekete geçirdikleri

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:209, s.868.
[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:209, s.868.
[3] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.46, 27 C 1327/15 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.89; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.378-379; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.118.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:209, s.869.

haberi, İmparator'u geri adım atmaya zorluyordu. Devletlerarası konjonktürün tamamen Rusya'nın aleyhine olduğu âşikârdı. Nihayet Çar, geri çekilmenin ve daha ılımlı tekliflerde bulunmanın mantıklı olacağını anlamıştı[1]. Bu şartlar karşısında Çar, 16 Ekim 1849'da Fuad Efendi'ye görüşme için randevu verdi[2]. Verilen randevu üzerine Fuad Efendi, Çar'ın kaldığı saraya gitti. İmparator, onu bir odada yalnız olarak kabul etti. Fuad Efendi, daha önce hazırladığı konuşma metnini İmparator'un huzurunda okudu. Sultan'ın yazdığı mektubu iletmek üzere kendisini görevlendirdiğini söyledi. Daha sonra, Petersburg'a gönderilme amacının, Rus ordusunun Macaristan'da elde ettiği parlak zaferi kutlamak olduğunu ifade etti. Rusya'nın, Avusturya'ya yardım ederek Avrupa'daki barış ortamının tesisinde önemli bir görevi ifâ ettiğini Çar'a iletti. Bu savaştan canını kurtarıp Osmanlı Devleti'ne sığınan mültecilerin iâde edilmemesinden dolayı Sultan'ın duyduğu üzüntüyü dile getirdi. Sultan'ın bunları kabul etmekle, ülkesini, onların fesat ve ihtilal yuvası haline getirmek gibi bir düşüncesinin olmadığını söyledi. Yine Sultan'ın, Osmanlı ülkesine sığınma talebinde bulunan bu insanları, bütün ülkelerde özellikle de doğuda kutsal sayılan sığınma hakkını hiçe sayarak kabul etmemesinin imkansızlığına da değindi. İmparator'un istemesi halinde Sultan'ın Osmanlı Devleti'nin bir yerinde onları gözetim altında tutmak suretiyle, kendi şerefi ve İmparator'un arzusunu bağdaştırmak istediğini de sözlerine ekledi Fuad Efendi, konuşmasının sonunda Michael'in ölümünden büyük üzüntü duyduğunu, Sultan'ın da İmparator'un acısını gerçek bir kardeş gibi paylaşacağından emin olmasını istedi[3].

Bu arada, İstanbul'da İmparator'un kardeşinin ölüm haberinin duyulması üzerine bir "*ta'zîyet-nâme-i hümâyûn*" gönderilmesine karar verildi[4]. Sultan'ın bu

---

[1] Imrefi, *aynı eser*, s.207.

[2] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.88; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.379; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.117. Temperley, eserinde İmparator'un Fuad Efendi'yi 7 Ekim'de kabul ettiğini yazar ki, bu tarih yalnıştır (Temperley, *Aynı eser*, s.262).

[3] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.92-93 Fuad Efendi, İmparator'un huzurunda Fransızca olarak okuduğu nutkun bir suretini de Sâdaret'e gönderdi (BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.46, 27 C 1327/15 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.89; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.379; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.118).

[4] BOA., İra. Har. Nr. 2800 Sâdaret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 12 ZA 65/ 29 Eylül 1849 tarihli arz tezkiresi. Bu tür ölüm hadiselerinde, durumun karşı taraftan bildirildikten sonra bir

müessif olaydan duyduğu üzüntüyü ifade eden mektup da Fuad Efendi tarafından İmparator'a takdim edildi[1].

Çar, Fuad Efendi'yi dikkatle dinledikten sonra, kızgın bir şekilde Osmanlı Devleti hakkındaki dost düşüncelerine ve yaptığı yardımlara dair bir çok söz söyledi. Kendisinin iki ülke arasındaki anlaşmalara tam uyduğunu belirterek, aynı hassasiyetin karşı taraftan gösterilmesini beklerken, Osmanlı Devleti'nin mülteciler sorununda takındığı tavırdan şikayetçi oldu. Bu kısa konuşmadan sonra İmparator ile Fuad Efendi arasında Avrupa'nın umumi durumu ve Osmanlı Devleti ile Rusya'nın politikaları üzerine bir saate yakın sohbet mahiyetinde bir konuşma oldu[2].

Fuad Efendi'nin belirttiğine göre, bu sohbetten sonra Çar, birden fikir değiştirdi. İki hükümdar arasındaki muhabbete dayanarak Sultan'ın kendisine müracaat etmesine sevindiğini ve onun isteklerinin gerçekleşmesini kendisinin de istediğini söyledi. Ancak tahtının şerefini ve devletinin menfaatlerini korumaya mecbur olduğunu ve bu konuda vereceği kararı Nesselrod'a ileteciğini söyledi.Çar, Fuad Efendi'den, vereceği kaşarı Sultan'a iletmesini ve cevap gelinceye kadar da Petersburg'ta beklemesini istedi. Böylece hem Osmanlı Devleti'ne hem de Rusya'ya hizmet yapacağını belirtti[3]. Imrefi'ye göre Çar, bu görüşmede

---

ta'zîyet-nâme-i hümâyûn yazılması usuldü. Ancak politik endişelerle bu usulün dışına çıkıldığı görülmektedir. Zira Sadâret, Rus Hükümeti ölüm haberini vermeden Sultan'ın bu müessif olaydan duyduğu üzüntüyü içeren bir mektubun İmparator'a gönderilmesinde bir beis olmadığına karar vermişti (BOA., İra. Har. Nr. 2800).

[1] BOA., İra. Har. Nr. 2865 Fuad Efendi'nin Sadâret'e gönderdiği 19 Z 65/5 Kasım 1849 tarihli tahrîrat.

[2] İmparator sohbette "*askerinizi epeyce tanzîm ve kıyâfetinizi tebdîl ettiniz. Şimdi de Fransız ve sâir ecnebi lisanlarını öğrenmeye çalıştığınızı haber alıyorum. Bu sizin için lüzûmsuz bir şeydir. Siz kendi lisanınızı öğreniniz, kafidir.*" demesi üzerine Fuad Efendi, "*Elsine-i ecnebiyye tahsîl etmek bizim için nasıl lüzumsuz addolunur ki, bu gün zât-ı haşmet-penâhınızla o sâyede teşerrüf ediyorum*" cevabını vermiştir (Mahmut Kemal, *Aynı eser,* s.152).

[3] "*...hiddet ve infiâlini beşeresinde izhâr ile cevâba ağâz ederek kendüsünün Devlet-i 'Aliyye hakkında olan efkâr-ı safvetine ve 'arz etdiği hidmetlere dâir bir çok şey söyledikden sonra kedüsü mukâvelât-ı mevcûdenin aleyhinde hiç bir vakitde hareket etmediğinden ona mukâbele talebinde olduğu halde Devlet-i 'Aliyye tarafından gördüğü muâmeleden dolayı pek ziyâde gücenmiş olduğunu ifâde eyledikde taraf-ı çâkerânemden bî-tekrâr ecvibe-i münâsebe ile mukâbele olunub hâsılî Avrupa'nın ahvâl-i 'umûmîyyesi ve Devlet-i 'Aliyye ve Rusya Devle'tinin politikaları üzerine bir sâ'ata karîb müddet âdetâ mübâhase ve müzâkere vukû'uyla nihâyet nasıl ise ta'dîl-i efkârı hâsıl olub mâdemki zât-ı hazret-i şâhâne kendülerine olan muhabbetime i'timâd ile murâca'at buyurdular husûl-ı emelleri arzû-kerdem olduğu misillü ben dahî muhâfaza-ı menâfi' ve nâmûsuma mecbûr olduğumdan bunu tevfîk içün verdiğim karârı Kont Nesselrod size beyân edecekdir. Anı 'arz ve istîzân edüb cevâbı*

isteklerinden vazgeçmesine mazeret olarak Kaynarca Anlaşması'nın ikinci maddesi üzerinde bir yanlış anlama olduğunu söyleyerek, mülteciler sorununu ılımlı bir şekilde sona erdireceğini ifade etmişti. Ayrıca, mültecilerin çok iyi gözetlenip tehlikesiz hale getirileceğini ümit ettiğini ve Osmanlı Devleti ile dostane ilişkilerini idame ettirmek istediğini belirtmişti[1].

İkili görüşme bittikten sonra, Fuad Efendi'nin maiyetinde bulunanlar da Çar'ın talebi üzerine huzura çıktılar. Fuad Efendi, onları tek tek Çar'a takdim etti. Bir iki dakika süren bu kabulden sonra da Çar'ın huzurundan ayrıldılar[2].

Çar, Fuad Efendi ile yaptığı görüşmeden hemen sonra, Osmanlı Devleti ile mümkün olan en kısa zamanda diplomatik ilişkilerin normale döndürülmesini Nesselrod'a bildirdi[3]. Mülteciler sorununun başlangıcından beri, Osmanlı Devleti'ne karşı sert politika izleyen Çar, nihayet olayın ne tarafa yöneldiğini farketmişti. Çar'ın bu meselede ılımlı bir tavır sergilemeye sevkeden sebeplerin başında, Bâbıâli ve özellikle Reşid Paşa'nın kararlı ve değişmez tutumu gelmektedir. Ayrıca, İngiltere ve Fransa'nın açıkça Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacaklarını ilan etmelerinin, onun yumuşamasında ihmal edilemeyecek bir rolü olduğu kesindir. Çar, diplomatik ilişkilerin başlamasını istemek suretiyle, adı geçen iki devlet donanmalarının Rusya'ya daha fazla yaklaşmasını engellemek istiyordu. Diğer taraftan Fuad Efendi'nin Petersburg'ta sergilediği başarılı dilomatik performansın, sorunun barışçı yönde çözümlenmesinde önemli bir rol oynadığı açıktır. Ayrıca, Avrupa'da Osmanlı Devleti lehine hatırı sayılır bir kamuoyu oluşmuştu. Çar, Rusya'ya karşı Avrupa'da ciddi bir karşı duruşun olduğunu farketmişti. Fransız gazetesi "*Press*"de yer alan bir yazıda; Çar, olayların böyle sonuçlanacağını daha önceden bilseydi, mülteci sorununda kesinlikle böyle katı davranmazdı deniliyordu. Gazetede, şimdi herkesin Osmanlı Devleti'ne sempati duymaya başladığı belirtiliyor ve Çar'ın Osmanlı Devleti'nin bu meselede tek başına

---

gelinceğe kadar burada kalmanızı zâten isterim gerek Devlet-i 'Aliyye'ye gerek bize hidmet etmiş olursunuz..." (BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.46, 27 C 1327/15 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.89-90; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.379; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.118-119).

[1] İmrefi, *Aynı eser*, s.208.

[2] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.46, 27 C 1327/15 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.89-90; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.379; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.119.

[3] Bapst, *Aynı eser*, s.112.

olmadığını ve onu küçümsememek gerektiğini kabul etmek zorunda kaldığı ifade ediliyordu[1].

Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerin kurulması yönünde Çar'dan emir alan Nesselrod, bunu hemen Fuad Efendi'ye iletmek istiyordu. Fuad Efendi'nin ifadesine göre, "*nâ-mizâç*" olmasından dolayı Nesselrod'a "*külfet*" olmamak için kendisi onun yanına gitti. Nesselrod, diplomatik münasebetlerin kurulması için öne sürdüğü şartların kabul edilmesini bu görüşmede de istedi. Ancak Fuad Efendi, ellerinde başka devletlerin pasaportu bulunan Polonyalıların sınırdışı edilmelerinde, Osmanlı Devletin'in olmasa bile diğer devletlerin karşı çıkacağını söyledi. Fakat Fuad Efendi, sadece bu sorun yüzünden de görüşmelerin tıkanmasını istemiyordu. Bu nedenle de durumu Bâbıâli'ye bildirip gelecek cevaba göre hareket edeceğini söyledi[2].

Fuad Efendi, tahriratının sonunda Petersburg'taki temaslarının bir değerlendirmesini de yapar. Ona göre, Rusya'nın Polonyalı mültecileri iâde talebinden vaz geçmesi sorunun barışçı yolla halledileceğinin bir işaretiydi. Meselenin bu safhaya gelmesinde Sultan Abdülmecid'in önemli bir rolü olduğunu özellikle vurguluyordu. Fuad Efendi, Rusya tarafından ileri sürülen şartların Osmanlı Devleti açısından zararlı bir yönünün olmadığı görüşündeydi. Ona göre, Rusya vatandaşı olup başka ülkelerin himayesi altında olmayan Polonyalıların sınır dışı edilmesinde herhangi bir sakınca yoktu. Ancak asıl sorun, ellerinde başka bir devletin pasaportu bulunanların sınır dışı edilmelerine himayeci devletlerin göstereceği tepkiydi[3]. Bu sebeple, Nesslerod'un bu önerisine kesin bir cevap vermekten kaçındığını belirtiyordu. Fuad Efendi, böyle bir şartın kabul edilmesi halinde bunun Osmanlı Devleti için doğuracağı mahzurları kuşkusuz biliyordu. Ancak, kesin red cevabı verilmesi durumunda Çar, Sultan'ın mektubunu kabul etmeyebilirdi. Ayrıca, bu maddeye Osmanlı Devleti'nden çok diğer devletler karşı çıkacaklardı. Bu durumda mesele iyice çetrefilli bir hal alacaktı. Dolayısıyla Fuad

---

[1] İmrefi, *Aynı eser*, s.209.

[2] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.46, 27 C 1327/15 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.90; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.379; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.119.

[3] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.46, 27 C 1327/15 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.90; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.380; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.119-120.

Efendi, söz konusu sakıncaları görerek Nesslerod'un teklifine ne evet ne de hayır cevabı vermişti. Sadece, bu isteğin kabul edilmesi halinde, Osmanlı Devleti için doğacak mahzurları dile getirmekle yetinmişti[1].

Fuad Efendi, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden başlatılması için, Nesselrod'un neden kabul edilmesi zor olan böyle bir teklifte bulunduğuna da açıklık getirir. Çünkü Rus Hükümeti, bu meselede hata yaptığını anlasa bile, birden bire hatalarından geri dönmeği gururlarına yediremeyeceklerdi. Bu sebeple de kabul edilmesi zor olan şartlar ileri sürüyorlardı. Öte yandan Fuad Efendi, İslamiyeti kabul eden mültecilerin Diyarbakır veya Rusya sınırından uzak başka bir yere gönderilmesinde acele edilmesini istiyordu. Ayrıca, Macar İhtilali'nden dolayı Osmanlı Devleti'ne sığınan ve Rusya vatandaşı olan Polonyalı mültecilerin bir an önce sınır dışı edilmelerini de tavsiye ediyordu. Zira böylesi bir girişim, Rusya'ya itimat telkin edeceği gibi, kabul edilmesi zor görünen isteğin çözümünü de kolaylaştıracaktı[2].

Fuad Efendi tahriratında, Rus bakanları ve Çar'ın psikolojik durumu hakkında tahliller de yapar. Onların tavır ve konuşmalarında son derece sert ve öfkeli olduklarını belirtir. Ancak, bu öfkeye rağmen, mülteciler meselesi yüzünden Osmanlı Devleti'ne savaş açmak derecesine kadar ileri gidemeyecekleri görüşünü taşır. Yine de Çar'ın sert mizacından dolayı her şeyi yapabileceğinin de gözden uzak tutulmaması uyarısında bulunur. Ona göre, Avrupa'nın bu meselede Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması politik açıdan son derece önemlidir. Zira bu destek, Rusya'nın fikir değiştirmesinde azımsanamayacak bir rol oynamıştır. Fuad Efendi'ye göre, Bâbıâli'nin bu noktada daha dikkatli davranması gerekmektedir. Çünkü, Avrupa devletlerinin bu desteği, Osmanlı Devleti'nin isteği üzerine verildiği düşüncesi Rusya'yı daha sert önlemler almaya sevkedebilirdi. Bu nedenle yapılması gereken şeylerin başında, Avrupa'nın desteğini almak için hiçbir girişimde

---

[1]BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.46, 27 C 1327/15 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.91; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.381; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.120.

[2] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.46, 27 C 1327/15 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.91; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.380; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.120-121

bulunulmadığına Rusya'yı inandırmak geliyordu[1].

Diğer taraftan Fuad Efendi, Petersburg'taki İngiliz ve Fransız elçileriyle zaman zaman gizlice bir araya gelip fikir alış verişinde bulunuyorlardı. Elçiler, Fuad Efendi'nin Nesselrod ve Çar ile yaptığı görüşmelerde ortaya koyduğu tutumu gayet olumlu bulmuşlardı. Nesselrod'un, Fuad Efendi'ye yazılı olarak sınduğu istekleri duyduklarında sorunun çözüme doğru gittiğine dair yorum yapmışlardı Ancak, Petersbug'taki bu olumlu gelişmelere rağmen mesele tam sonuçlandırılamamıştı. Bu nedenle Fuad Efendi, bir süre daha Petersburg'ta kalacağını ve Çar'ın isteğinin de bu doğrultuda olduğunu Sadaret'e bildirdi[2].

Diğer taraftan Nesselrod, Fuad Efendi ile görüşüp Rusya'nın isteklerini iletlikten sonra Rus kamuoyuna 19 Ekim'de resmi bir bildiri yayındı. Bu bildiride, Fuad Efendi'nin Petersburg'a gelmesinden sonra, gazetelerde çıkan dedikodulardan rahatsızlık duyulduğu dile getiriliyordu. Macar İhtilali'nin bastırılmasından sonra Osmanlı ülkesine sığınan Polonyalı mülteciler sorunun başka bir devletin müdahalesi olmaksızın Sultan ile Çar arasında dostane bir çözüme kavuşturulacağı ifade ediliyordu. Sultan'ın Çar'a doğrudan müracaatı içtenlikle kabul edildiği belirtiliyordu. Ayrıca, Çar'ın bu sorunda iki ülkenin karşılıklı çıkarlarının tam anlamıyla koruyacağına vurgu yapılıyordu[3]. İngiltere ve Fransa'nın donanmalarını Akdeniz'e göndereceği haberlerinin Avrupa basınında ayyuka çıktığı bir sırada Nesselrod'un kamuoyuna böyle resmi bir bildiri yayınlatmaktaki amacı, sorunun Osmanlı Devleti ile Rusya arasında halledilme safhasına girdiğini bütün Avrupa'ya duyurmaktı.

Nesselrod, mülteciler meselesinde İngiltere ve Fransa'nın tutumunu biliyordu. Daha Fuad Efendi ile hiçbir görüşmede bulunmadan Fransız elçisi Moriciere ile görüşmüş ve çok net bir şekilde Fransa Hükümeti ve kamuoyunun Rusya'ya karşı olduğunu öğrenmişti. Nesselrod, Fransız elçisi ile görüşmesine karşın, İngiltere elçisi ile uzun süre görüşme gereği duymamıştı. Çünkü,

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.46, 27 C 1327/15 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.91-92; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.381; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.121.

[2] BOA., DUİT., 75-1/42-3; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.47, 27 C 1327/16 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.91; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.381; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.121-122.

[3] Bapst, *Aynı eser*, s.113.

İngiltere'nin tavrı Fransa'ya göre daha açıktı ve İngiliz Hükümeti, çok kesin bir şekilde Osmanlı Devleti'ni destekliyordu. Nesslerod, Fuad Efendi ile yaptığı temaslardan ve bu temasların sonunda kamuoyuna yayınlattığı bildiriden sonra, İngiliz elçisi Bloomfield ile görüşüp onunla mülteciler sorunu üzerine konuşma gereği duydu. Böylece o, ilk defa İngiliz Hükümeti'nin mülteciler sorununa bilinen bakış açısını resmi bir ağızdan öğrenmiş olacaktı. Bloomfield, görüşmede hiçbir tartışmaya girmeyarek Lord Palmerston tarafından 8 Ekim 1849'da bir nüshası İngitere'nin Viyana elçisi Lord Ponsonby ve diğer bir nüshası da kendisine gönderilen mektubu, Nesselrod'a takdim etti. Bu mektupta, Temmuz 1841'de Osmanlı Devleti ile beş devlet arasında imzalanan Londra Anlaşması'nın mukaddimesinde, Rusya'nın tek arzusunun Sultan'ın egemenlik haklarına ve dokunulmazlığına saygı göstereceğini bütün dünyaya ilan ettiği hatırlatılıyordu. Ayrıca Rus Hükümeti'nden anlaşmanın ruhuna aykırı olarak Bâbıâli'den hiçbir istekte bulunmaması isteniyordu[1]. Palmerston mektupta, Küçük Kaynarca Anlaşması'nın II. maddesinin Rusya'ya mültecilerin iâdesini isteme hakkını verdiğini, ancak aynı anlaşmanın Sultan'a da mültecileri Rusya'ya teslim veya sınır dışı etme hususunda tercih yapma hakkını tanıdığını belirtiyordu. Bu notanın en dikkat çekici yeri ise, mülteciler sorununun çözümlenmesi için, Bâbıâli'nin Britanya Hükümeti'ne başvurarak yardım istediğinin ifade edilmiş olmasıydı. Osmanlı Devleti lehine İngiltere ve Fransa'nın mülteciler sorununa karışmasını istemeyen Nesselrod, notadaki ifadelerden dolayı son derece sinirlenmişti. Böyle bir notanın hiçbir yararı olmayacağını ve sorunun direkt olarak İngiltere'yi ilgilendirmediğini söyleyerek, notanın geri çekilmesini istedi ve sorunun iki ülke arasında çözümlendiğini söyledi[2]. Fakat Bloomfield, sorunun Nesselrod'un dediği gibi çözümlendiğine inanmıyordu. Elçiye göre, Nesselrod'un Fuad Efendi ile yaptığı görüşmeden sonra yayınlattığı bildiri, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında tartışmanın devam ettiğinin somut bir göstergesiydi. Bloomfield bu düşüncesini açık bir şekilde Nesselrod'a iletmekten çekinmedi. Ayı zamanda elçi, sorunun nasıl çözümleneceğini kendisine açık bir şekilde anlatmasından sonra notayı geri çekip

[1] Bapst, *Aynı eser*, s.114.
[2] Bapst, *Aynı eser*, s.115.

çekmeyeceğine karar verebileceğini söyledi[1]. Ayrıca, Nesselrod'dan Fuad Efendi ile yaptığı görüşmenin bir kopyasını istedi[2]. Onun bu isteğine Nesselrod itiraz etti ve hiçbir açıklama yapmak istemediğini söyledi. Çünkü ona göre, sorun İngiltere'yi ilgilendirmediğine göre, bu meselede soru sormaya hakkı da yoktu[3]. Fakat Nesselrod, elçiyi ikna edemedi. Hatta Bloomfield, kendisine bir açıklama yapılmayacağını anlayınca, hükümetinin emirlerine uymaya ve notayı vermeğe mecbur olduğunu söyledi. Arkasından da Britanya Hükümeti'nin, Rusya ve Avusturya tarafından tehdit edilen Osmanlı Devleti'ne destek sözü verdiğinden ötürü soruna müdahale hakkının bulunduğunu ifade etti[4].

İngiliz elçisiyle görüşmesini bitiren Nesselrod, hemen Fuad Efendi'nin kaldığı otele giderek onunla görüştü. Görüşmenin konusu, İngiliz elçisi Bloomfield'in Bâbıâli'yi açık bir dille destekleyen notasıydı. Nesselrod, notanın bir nüshasını da Fuad Efendi'ye verdi. Daha sonra, Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye yardım için başvuruda bulunduğunu ve bu talep üzerine İngiliz donanmasının doğu sularına gönderildiğini Fuad Efendi'ye söyledi[5]. Ona göre, Bâbıâli'nin böyle bir tutum içerisine girmesi sorunu iyice çıkmaza sokmaktaydı. Sultan, bir taraftan Çar'a müracaat ederek meseleyi politika dairesinden çıkarıp iki hükümdar arasındaki özel bir mesele haline koymak isterken; diğer taraftan da bu arzusunun tam aksine başka bir devlete yardım için başvuruda bulunarak Çar'ı üzmüştü. Nesselrod, ortaya çıkan bu yeni durum hakkında Fuad Efendi'den bilgi istedi ve vereceği bilgileri Çar'a aktaracağını söyledi. Ancak Fuad Efendi, Osmanlı Devleti'nin başka bir ülkenin yardımını talep ettiğine dair kendisine bir bilgi ulaşmadığını Nesselrod'a iletti[6].

---

[1] Bapst, *Aynı eser*, s.115.
[2] Temperley, *Aynı eser*, s.268.
[3] Bapst, *Aynı eser*, s.115.
[4] Bapst, *Aynı eser*, s.115.
[5] BOA., DUİT., 75-1/42-4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.96-97 Fuad Efendi'Nin Sadaret'e takdîm ettiği 8 Z 65/25 Ekim 1849 tarihli tahrîrât.
[6] BOA., DUİT., 75-1/42-4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.96-97.

3- Siyasi Münasebetlerin Yeniden Kurulması

a.Rusya İle Siyasi Münasebetlerin Kurulması

Osmanlı Devleti'nin mültecileri iâde etmemekteki kararlı tutumu ve Avrupa'da Rusya aleyhine oluşan kamuoyunu gören Çar Nikola, sorunun bir an çözümlenmesi için Nesselrod'a direktif vermişti. Bu direktifi üzerine Nesselrod, hazırladığı çözüm projesinin bir nüshasını yazılı olarak Fuad Efendi'ye sunarken, diğer bir nüshasını da Bâbıâli'ye takdim edilmek üzere Titof'a göndermişti. Nesselrod'un formülleştiridği ve kabul edilmesi halinde siyasi münasebetlerin yeniden başlatılmasını öngören şartlar, 24 Ekim 1849'da Titof tarafından bir nota ile birlikte Âlî Paşa'ya sunuldu[1]. Titof notasında, Çar'ın Osmanlı Devleti'ne beslediği iyi niyet ve dostluktan bahsediyor ve Sultan'ın samimi dostluk çağrısına Çar'ın karşılık vermek arzusunda olduğunu ifade ediyordu. Sunulan önerilerin kabul edilmesi halinde geçici bir süre kesilmiş olan diplomatik ilişkilerin yeniden başlatılması için kendisine talimat verildiğini de belirtiyordu[2].

Nesselrod tarafından kaleme alınan ve kabul edilmesi halinde iki ülke arasındaki münasebetlerin yeniden başlamasını öngören şartlar şunlardı:

1. Çar'ın vatandaşı olan bütün Polonyalılar'ın, hangi devletin pasaportunu taşırsa taşısınlar, sınır dışı edilmeleri. Bunların sınır dışı edilmeleri Rusya elçisinin bilgisi dahilinde olacaktı,

2. Rusya vatandaşı olup ve Çar'ın rızası dışında başka bir ülkenin vatandaşlığına girdikten sonra, Osmanlı Devleti'ne gelen Polonyalılardan, Rusya'ya karşı ihtilalci entrikalara girişmeleri halinde, bunların sınır dışı edilmeleri için Bâbıâli'nin sonradan vatandaşlığına geçtikleri devletlerle anlaşmayı taahhüt etmesi.

3. İslamiyeti kabul eden Polonyalıların Diyarbakır'da tutulmasının Bâbıâli tarafından taahhüt edilmesi[3].

---

[1] BOA.,DUİT., 75-1/46-4; Ahmed Refik, *Aynı eser.* S.122; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.1-2; Hajnal, *Aynı eser,* belge no:156, s.774 Titof'un Hariciye Nazâret'ne takdim ettiği 24 Ekim 1849 tarihli takrir.

[2] BOA.,DUİT., 75-1/46-4; Ahmed Refik, *Aynı eser.* S.122; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.2; Hajnal, *Aynı eser,* belge no:156, s.774.

[3] BOA., DUİT., 75-1/46-4; Ahmed Refik, *Aynı eser,* s.123; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.2-3; Bapst, *Aynı eser,* s.116; Hajnal, *Aynı eser,* belge no:156, s.775.

Reşid Paşa, Rusya'nın mültecilerin iâde talebinden vaz geçmesi ve onların sınır dışı edilmelerini istemekle yetinmesini, kazanılmış büyük bir diplomatik başarı olarak değerlendirdi. Paşa, Abdülmecid'e takdîm ettiği arz tezkiresinde uzun zamandan beri Rusya'nın haklı ve haksız her istediğini Osmanlı Devleti'ne kabul ettirdiğini, ancak bu sefer bunu başaramadığını ifade ediyordu. Ayrıca Paşa, bu meselede İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti ile "*kavlen ve fi'len*" müttefik olarak hareket etmelerini de büyük bir başarı olarak görüyordu[1].

Rusya'nın daha önceki isteklerinden vaz geçmesine rağmen, Bâbıâli, diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması için ortaya konan şartlara itiraz ediyordu. Özellikle, Osmanlı Devleti'nde bulunan bütün Polonyalıların sınırdışı edilmeleri ve Nesselrod'un ikinci maddede dile getirdiği hususun kabul edilmesi halinde uygulamada bir çok müşkilat yaşanacaktı. Gelecekte bu tür sorunlarla karşılaşmak istemeyen Bâbıâli, Nesselrod'un tekliflerine karşı alternatif teklifler hazırlama düşüncesindeydi. Konu, 11-12 Kasım tarihlerinde iki kez toplanan Meclis-i Mahsûs'da ele alındı. Nesselrod tarafından ortaya konan şartların kabul edilmesi halinde doğacak mahzurlar dile getirildi. Meclis üyeleri, Rusya vatandaşı olup da başka devletlerin pasaportu ile Osmanlı ülkesinde bulunan bütün Polonyalıların sınırdışı edilmesinin kabul edilemez bir teklif olduğu konusunda görüş birliğine vardılar. Zira, sınır dışı edilmesi söz konusu olanlar, Macar İhtilali'ne katılan Polonyalılardı. Oysa, maddenin bu haliyle kabulü ihtilale katılmayan Polonyalıların da sınırdışı edilmeleri demek olacaktı. Bu sebeple, Rusya elçisine verilecek cevapta Bâbıâli'nin böyle bir taahhüde giremeyeceği, ancak söz konusu maddenin Macar İhtilali'ne katılan Polonyalı mültecilere münhasır kılınması şeklinde değiştirilmesi kararlaştırıldı[2].

Diğer taraftan, Rusya vatandaşı olan Polonyalılardan başka bir devletin vatandaşlığına geçerek Osmanlı Devleti'ne iltica edenlerin, hangi devletin vatandaşı olduğunu araştırmanın Bâbıâli'nin görevi olmadığı belirtildi. Ancak bunlar, Osmanlı Devleti'nde vatandaşı olduğu ülke aleyhinde fitne ve fesat çıkarmaya çalışırlarsa, sınırdışı edilmeleri için Bâbıâli'nin ilgili devletler nezdinde girişimde

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/46-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.126; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.5.

[2] BOA., DUİT., 75-1/46-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.127; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.3 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği Gurre M 66/17 Kasım 1849 tarihli arz tezkiresi.

bulunacağının Rusya elçisine bildirilmesine karar verildi. Üçüncü maddede belirtilen din değiştiren mültecilerin şimdilik İstanbul ve Rumeli'de yerleştirilmeleri uygun olmayacağından, geçici olarak Halep'e gönderilmeleri uygun görüldü[1].

Alınan bu kararlar doğrultusunda Titof'a cevabi bir nota yazıldı. Notaya göre, Macar İhtilali'nden dolayı Osmanlı Devleti'ne iltica eden Polonyalılardan, Rusya elçisinin isimlerini belirleyeceği kişiler istisnasız sınır dışı edilecekti. Ancak, Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı uyruklu kişilerin ellerindeki pasaportun sahte olup olmadığının araştırılmasının Bâbıâli'nin işi olmadığı ifade ediliyordu. Bu durumda doğal olarak bu hususun araştırılması, gelen kişinin önceden tâbi olduğu devletle sonradan himayesine girdiği devlet arasındaki bir iş olacağı hatırlatılıyordu. Bununla birlikte, gelen kişilerden Rusya aleyhine faaliyette bulunanlar olursa, bu durumun ilgili devlet elçisine bildirilip gereğinin yapılacağı da ifade ediliyordu[2].

Titof, Bâbıâli'nin bu cevabından memnun kalmadı. Âlî Paşa'ya, Bâbıâli'nin verdiği cevabı aynen Petersburg'a ileteceğini söylemekle birlikte, alınan kararların değiştirilmesi isteyerek, yeni bir takım isteklerde de bulundu. Bu istekler arasında, Bâbıâli'nin Polonyalı mültecileri sınır dışı edeceği zaman, sıradan yolcular gibi kendi istekleriyle değil de "*kovmak*" kelimesinde ifadesini bulan kınamayla sınır dışı edildikleri hususunda resmi bir açıklama yapmasını istedi. Aynı zamanda din değiştiren mültecilerin dışarıyla yasak ilişkilere girişemeyecek ve kaçamayacak şekilde sıkı bir gözetim altında tutulmalarını istedi[3]. Titof'un teklif ettiği bu son şart, Avusturya tarafından Kütahya'ya gönderilecek mülteciler için de ortaya atılmıştı. Öyle anlaşılıyor ki, Titof bunun Rusya için de sağlanmasını istiyordu[4].

Âlî Paşa, Titof'un dile getirdiği önerileri İngiliz ve Fransız elçilerine götürdü. Her iki elçi de bu tekliflerin kabul edilemez olduğu görüşünde birleştiler. Elçilere göre, İngiltere ya da Fransa himayesindeki bir Polonyalı'nın sahip olduğu haklar konusunda Bâbıâli tarafsız kalmalıydı. Bu konudaki bir tartışmanın ancak kendileriyle Rus elçisi arasında olabileceğini açıkladılar[5]. Âlî Paşa, elçilerle yaptığı görüşmeden sonra Titof ile bu konu üzerinde başka bir görüşme yapmadı. Daha

---

[1] BAO., DUİT., 75-1/46-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.128; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.6.
[2] BOA., 75-1/46-5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.130-131; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.9-10; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:159, s.779; Bapst, *Aynı eser*, s.121.
[3] Bapst, *Aynı eser*, 123.
[4] Bapst, *Aynı eser*, 123.
[5] Bapst, *Aynı eser*, s.123.

sonra Nesselrod tarafından kaleme alınan çözüm projesine, Bâbıâli'nin verdiği cevab, Petersburg'ta bulunan Fuad Efendi'ye gönderildi[1].

Nesselrod'un çözüm önerilerine karşı, Bâbıâli tarafından geliştirilen alternatif çözüm önerilerini Fuad Efendi Fransızca'ya tercüme ettikten sonra Nesselrod'a gönderdi[2]. Nesselrod, önerilerinin güçlük çıkarılmadan kabul edileceğini bekliyordu. Fakat başka devletlerin himayesinde olduğu halde, Osmanlı Devleti'ne iltica eden Polonyalı mültecilerin sınır dışı edilemeyeceği cevabı onu çok sinirlendirmişti. Fuad Efendi'den Bâbıâli'nin çözüm projesini aldıktan iki gün sonra Dışişleri Müsteşarını Fuad Efendi'ye gönderdi. Fuad Efendi, Müsteşar'a Osmanlı Devleti'nden sınırdışı edilecek Polonyalı mültecilerin kovulduklarının ilan edilmesinin kabul edilemez bir teklif olduğunu söyledi. Yabancı devletlerin himayesinde olan ve bu devletlerin pasaportlarını taşıyan mülteciler hakkında Fuad Efendi ile Müsteşar arasında uzun tartışmalar olduysa da bir uzlaşma sağlanamadı. Müsteşar, bu hususta Rusya'nın fikir değiştirmesinin olanaksız olduğunu söyleyerek Fuad Efendi'nin yanından ayrıldı[3].

İki ülke arasında normale dönmeye başlayan ilişkiler, bu mesele yüzünden yeniden tartışmaya dönüştü. Halbuki, daha önce de değinildiği gibi Çar, Fuad Efendi ile görüştükten sonra sorunun en kısa zamanda çözümlenmesi için Nesselrod'a emir vermişti. Bu emrin üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen diplomatik münasebetlerin kurulması için pek fazla mesafe alınamamıştı. Nesselrod, çözüm projesinin Bâbıâlice kabul edilmemesi yanı sıra Çar'ın emrini yerine getirememekten dolayı zor durumdaydı. Bu durumdan kurtulmak için mutlaka bir çıkış yolu bulması gerekiyordu. Bu şartlar karşısında Nesselrod'un Bâbıâli'nin aldığı kararları kabul etmekten başka seçeneyi kalmıyordu. Bu sebeple Nesselrod, Babıâli'nin çözüm önerilerini kabul ettiğini Fuad Efendi'ye bildirmeğe karar verdi[4]. Ancak Fuad Efendi, sağlık sorunları yüzünden onunla ile bir araya gelemiyordu. Çünkü, Rusya'nın aşırı soğukları, Fuad Efendi'yi eklem romatizmasına mübtela etmişti[5]. Doktorlar oldukça ciddi bir soğuk algınlığı nedeniyle onun Pont-des-

[1] Bapst, *Aynı eser*, s.123-124.
[2] BOA., DUİT., 75-1/57-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.138; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.17 Fuad Efendi'nin Sadaret'e gönderdiği 25 M 66/11 Aralık 1849 tarihli tahriratı.
[3] BOA., DUİT., 75-1/57-2 Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.138; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.17.
[4] Bapst, *Aynı eser*, s.124-125.
[5] BOA., DUİT., 75-/57-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.138; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.17;

Chantres otelinden dışarı çıkmasını yasaklamışlardı[1]. Hatta Fuad Efendi, Âlî Paşa'ya gönderdiği özel bir mektupta Çar Nikola'nın soğuk yüzü ile Rusya'nın soğuklarını şöyle dile getirmişti:

"*Fülk-i dil çıkmadan kenâra dahî*

Rûzigâr atdı bir diyâre dahî"[2].

Fuad Efendi dışarı çıkamayacak kadar hasta olduğundan, Nesselrod onun kaldığı otele gitti. Nesselrod, meselenin bu şekilde sürüncemede kalmasının Bâbıâli'nin İngiliz ve Fransız elçilerinin etkisi altına girmesinden kaynaklandığını söyledi. Bundan dolayı da Çar'ın üzüntü duyduğunu ifade etti. Daha sonra yaklaşık üç aydır çözüme kavuşturulamayan sorunun, iki ülkenin karşılıklı menfaatleri gözetilerek bir an önce çözümlenmesini istedi. Nihayet Nesselrod, Macaristan'dan gelen Polonyalı mültecilerin sınır dışı edilmesi; Rusya elçisi tarafından her hangi bir suçla itham edilecek Rusya vatandaşı olan Polonyalılar hakkında Bâbıâli'nin verdiği taahhüdün kabul edilmesini ve Müslüman olanlar hakkında Osmanlı Devleti'nin verdiği kararın uygun olduğunu söyledi. Ayrıca, bu şartların kabul edildiğinin Titof'a yazılarak diplomatik ilişkilerin yeniden başlatılacağını söyledi. Nesselrod, her ne kadar ikinci madde hakkında Bâbıâli'nin taahhüdünü kabul ettiğini bildirdiyse de, görüşmenin sonunda sadece Osmanlı Devleti'nin çıkarları için, ikinci maddenin hükmüne giren Polonyalıların kabul edilmemelerini istedi. Ayrıca, Rusya vatandaşıyken Çar'ın izni olmadan başka devletlerin himayesine girerek bu devletlerin pasaportlarını taşıyanlar hakkında, Osmanlı Devleti'nin şimdiye kadar uyguladığı usülde değişiklik yapılmasını önerdi. Fuad Efendi'nin belirttiğine göre, Nesselrod vaktinin az olduğunu söyleyip kendi açıklamalarını almadan otelden ayrıldı[3].

Çok geçmeden Nesselrod, Bâbıâli'nin isteklerine uygun olarak hazırladığı çözüm projesini Titof'a gönderdi. Titof da 25 Aralık 1849'da Çar'ın dostane ve güven verici politikalarına uygun olarak, bu meseleden dolayı Bâbıâli ile Rusya arasında ortaya çıkan sorunları aşmak için yeni kolaylıklar sağlandığını Âlî Paşa'ya yazılı olarak iletti. Titof, hükümeti tarafından kendisine verilen bilgiye göre,

---

Ahmed Cevdet, *Aynı eser*, s.29.

[1] Papst, *Aynı eser*, s.125.

[2] Ali Fuad, *Aynı eser*, s.144.

[3] BOA., DUİT., 75-/57-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.139; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.18

Petersburg'ta bulunan Fuad Efendi'nin aşağıdaki hususları Bâbıâli'nin kabul etttiğini belirtiyordu.

1-Rusya vatandaşı iken Macaristan'daki olaylardan sonra Osmanlı topraklarına sığınan ve isimleri Rusya elçisi tarafından verilecek defterdeki Polonyalıların, bir daha geri dönmemek üzere, Osmanlı Devleti'nden sınır dışı edilmesi

2- İslamiyeti kabul edenlerin Halep veya Konya'ya yerleştirilmesi

3-Bundan böyle başka bir devletin vatandaşlığına girerek Osmanlı Devleti'ne gelebilecek ve Rusya aleyhine entrikalar kurabilecek kişilerin sınır dışı edilmesi için pasaportlarının ait olduğu ülke elçisine başvuruda bulunmak[1].

Titof, notanın sonunda sorunun çözümü için, Bâbıâli'nin yukarıda belirtilen hususları hayata geçirmesinden itibaren diplomatik ilişkileri yeniden kurmaya yetkili olduğunu da belirtiyordu[2].

Titof'un bu notayı Bâbıâli'ye sunduğu gün, mülteciler meselesinde Osmanlı Devleti ile Rusya'yı ortak bir noktada buluşturan bir protokol imzalandı. Mustafa Reşid, Âlî Paşa ve Titof'un altına imza koydukları protokol şöyleydi:

"*İş bu bin ikiyüz altmış altı sene-i hicriyyesi şehr-i saferinin onuncu ve bin sekizyüz kırk dokuz sene-i miladiyyesi kânûn-ı evvelinin onüçüncü günü zîrde muharrerü'l-imzâ Devlet-i Aliyye Umûr-ı Hâriciyyesi Nâzırı ile Rusya Devleti fahîmesinin fevka'l-'âde murahhas orta elçisi Sadâret konağında lede'l-ictimâ' elçi-i mûmâileyh taraf-ı Devlet-i Aliyye'den fi 9 Muharrem Sene 66 (25 Kasım 1849) târîhiyle müverrahan Macaristan vukû'âtından nâşî Memâlik-i Devlet-i Aliyye'ye iltică etmiş olan Lehlülere dâir i'tâ olunan takrîr-i resmîde muharrer olan mevâdd ve temînâtı Devlet-i İmparatoriyye'nin temâmiyle kabûl eylediğini bâ-takrîr-i resmî ifâde ve ilân eylemiş ve Devlet-i 'Aliyye tarafından dahî takrîr-i mezkûrun icrâ-yı ahkâm-ı mündericesinin şifâhen şerh ve îzâh olunan sûrete tatbîkan hemân bilâ-ifâte-i vakt teşebbüs olunacağı beyân olunmuş ve bu cihetle Bâbıâli ile Rusya sefâreti beyninde münkati' olan münâsebât-ı resmiyye tecdîd*

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/59-5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.147; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.25; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:164, s.787.

[2] BOA., DUİT., 75-1/59-5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.147; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.25; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:164, s.788.

kılınmış olduğundan nâzır ve elçi tarafından ve hâzır-ı bi'l-meclis bulunmaları cihetiyle cânib-i sadâretden dahî iş bu mazbata temhîr ve imzâ kılındı"[1].

Bu protokole göre Rusya, Osmanlı Devleti tarafından 9 Muharrem 1266/25 Kasım 1849'da öne sürülün bütün şartları kabul ediyordu. Osmanlı Hükümeti de protokol metninin ihtiva ettiği hükümlere bağlı kalıp onları uygulamaya koyacağını açıkladı[2]. Tarafların bu protokolü imzalamasıyla Osmanlı Devleti ile Rusya arasında siyasi münasebetler yeniden başladı.

Diğer taraftan,Titof'un Bâbıâli'ye sunduğu notanın ekinde, Macar İhtilali'nden sonra Osmanlı ülkesine sığınan Polonyalıların isim listesi de vardı. Bu liste, 13 Polonyalı mülteci şefinin ismini içeriyordu. Listede en dikkati çeken kişi Müslüman olup Murad Paşa ismini alan General Bem'di. Diğer ilginç bir nokta ise, başlangıçta dört Polonyalı mülteci şefini, daha sonra da bütün mültecilerin iâdesini isteyen Rusya'nın, şimdi sadece 13 mülteci şefinin sınırdışı edilmesini istemesiydi[3]. Bu listede şu isimler vardı: Bem, Wysocki, Zamoski, Severin Korserski, Main Sazinsky, Stanislaus Schihnansky, Eduard Demarsky, Stanislas Hondzesky, Adam Donatschosky, Jules Zabadinsky, Jacques Miastianovitch, Stanislas Grigensky, François Daschkevitch[4].

Yine iki devlet arasında varılan anlaşmaya gereğince, Şumnu'daki Polonyalı mültecilerden Rusya vatandaşı olanların isimlerini tespit amacıyla ,Bâbıâli Şumnu'ya bir komiser göndereceketi. İsim tespiti yapıldıktan sonra bu kişiler, Osmanlı Devleti'ne ait bir gemiye bindirilmek üzere Varna'ya indirilecek ve buradan Malta Adası'na gönderilecekti. Bâbıâli tarafından Şumnu'ya gönderilen komiser, aynı zamanda Rusya elçisi tarafından verilen listede adı geçen Müslüman mültecileri de seçecekti. Bunlar da diğerleri gibi Varna'ya indirilerek buradan gemiye bindirilecek ve Halep'e gönderilmek üzere İskenderun İskelesi'ne sevk edilecekti. Halep'e gönderilecek mültecilerin Rusya'ya karşı faaliyette bulunmamaları için, Bâbıâli gereken dikkat ve özeni gösterecekti. Malta ve Halep'e gönderilecek mültecileri

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/59-3; Ahmed Refik, *Aynı eser,* s.147-148; Ahmed Refik, *Aynı makale,* s.25; Gasztowtt, *Aynı eser,* s.196-197; Hajnal, *Aynı eser,* belge no:164, s.789.

[2] BOA., DUİT., 75-1/59-3; Ahmed Refik, *Aynı eser,* s.147-148; Ahmed Refik, *Aynı makale,* s.25; Gasztowtt, *Aynı eser,* s.194-195; Hajnal, *Aynı eser,* belge no:164, s.789.

[3] Bapst, *Aynı eser,* s.117.

[4] Österreichisches Staatsarchiv Huas Hof und Staatsarchiv; PA XII: Türkei, fol 27; Hajnal, *Aynı eser,* belge no.164, s.789;

tespit etmekle görevlendirilen komiser, bu işlemi tamamladıktan sonra, buralara yollanacakların isimlerini Rus yetkililere bildirecekti[1].

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki diplomatik ilişkiler 25 Aralık'ta yeniden hayata geçirildikten sonra, Fuad Efendi, Çar Nikola ile vedalaşmak için Nesselrod'dan randevu talep etti[2]. Fuad Efendi'nin Çar ve diğer devlet erkanıyla vedalaşması on gün sürdü[3]. Öte yandan bu süre içerisinde Fuad Efendi, Nesselrod, General Duhamel ve Umûr-ı Şarkiyye Müdürü Mösyö Vaşkof ile Eflak ve Boğdan meselesine dair görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerden sonra Fuad Efendi, Rusya'nın Eflak ve Boğdan'daki asker sayısının 10.000'e indirmeğe karar verdiğini Sadaret'e yazdı[4].

Fuad Efendi, Çar ile vedalaştıktan sonra 19 Ocak 1850'de Petersburg'tan ayrıldı. Çar, Sultan'ın gönderdiği mektuba verdiği cevabı Fuad Efendi ile gönderdi. Ayrıca, Fuad Efendi'ye elmaslı bir kutu, Miralay Tevfik Bey, Remzi Efendi ve Binbaşı Latif Ağa'ya da birer yüzük hediye etti.[5] Kışın şiddeti geçmesinden dolayı Fuad Efendi Petersburg'tan hareketinden ondört gün sonra 4 Şubatta Yaş'a geldi. Fuad Efendi'nin Petersburg'tan ayrıldığı sırada, General Duhamel de Eflak ve Boğdan meselesiyle ilgili olarak Rusya tarafından görevlendirilmişti. Bu nedenle Fuad Efendi, Duhamel ile Eflak ve Boğdan'a ait meseleleri görüşmek üzere bir hafta ya da on gün kadar Yaş'ta kaldıktan sonra Bükreş'e hareket etti[6]. Bükreş'te de bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a doğru yola çıktı. İstanbul'a gelirken Şumnu'ya uğrayan Fuad Efendi, mültecilerle görüşerek onların sorunlarını dinlemiş ve İstanbul'a vardığında bu sorunların giderilmesi için çalışacağına dair onlara söz vermişti[7]. Rusya'daki aşırı soğuklardan dolayı hastalığı nükseden Fuad Efendi, İstanbul'a geldikten sonra dinlenmek amacıyla Bursa'daki kaplıcalara gönderildi.

---

[1] Hajnal, *Aynı eser*, belge no.164, s.789.
[2] BOA., DUİT., 75-2/12 Fuad Efendi'nin Sadâret'e gönderdiği Gurre RA 66/15 Ocak 1850 tarihli tahrîrât.
[3] BOA., DUİT., 75-2/18 Fuad Efendi'nin Sadaret'e takdim ettiği 4 R 66/17 Şubat 1850 tarihli tahrîrât.
[4] BOA., DUİT., 75-2/12.
[5] BOA., DUİT., 75-2/18-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.175.
[6] BOA., DUİT., 75-2/18-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.175.
[7] Hutter, *Aynı eser*, s.190; Philipp, *aynı eser*., s.204.

Bursa'ya giderken Ahmed Cevdet Paşa'yı da beraberinde götürdü ve burada Kavâid-i Osmaniyye'nin telifini yaptılar[1].

Yukarıda da değinildiği gibi Çar, Sultan Abdülmecid'e gönderdiği mektubu Fuad Efendi'ye vermişti[2]. Bu mektubun bir suretini de Titof'a göndermişti. Fransızca olarak kaleme alınan mektup Titof tarafından Âlî Paşa'ya takdim edildi. Mektup Türkçe'ye çevrilerek Abdülmecid'e sunuldu[3].

Çar, mektubunda iki ülke arasındaki önemli meselelerde kendisi tarafından ortaya konan iyi niyet ve dostluğa istinaden, Sultan'ın, Fuad Efendi vasıtasıya gönderdiği mektuptan duyduğu memnuniyeti dile getiriyordu. Kendisinin Osmanlı Devleti'ne gösterdiği iyi niyet ve dostluğun, iki ülke arasındaki işbirliğinin gelişmesine mani olan sıkıntıların ortadan kaldırılmasına vesile olduğunu öğrenmekten mutluluk duyduğunu söylüyordu. İlişkilerin daha da geliştirilmesi için iki ülke arasındaki sorunlara yabancı devletlerin müdahalesinin önlenmesi gerektiğini belirtiyordu. Osmanlı Devleti'nin bağımsızlık, asayiş ve bütünlüğünün devamının en büyük arzusu olduğunu ifade ediyordu. Osmanlı Devleti hakkında beslediği bu iyi niyete, Sultan'ın itimat göstermeğe devam ettiği müddetçe kendisinin de buna karşılık verileceğinde hiç şüphe duyulmamasını istiyordu. Macaristan İhtilalinden sonra Osmanlı ülkesine iltica eden mültecilerin geri verilmesi hususunda ısrarcı olmasının, sadece Osmanlı Devleti'nin bu fesatçıların çıkaracağı fitne ve karışıklıklardan korunması arzusundan kaynaklandığını söylüyordu. Mektupta, Rumeli'nin daimi fesat ve karışıklıkların odak noktası haline olması halinde, bu durumun hem Rusya hem de Osmanlı Devleti için zararlı olacağı dile getiriliyordu. Rumeli'de bu tür hadiselerin yaşanmaması için Sultan'ın bir takım tetbirler almasını da istiyordu. Bu bölgede alınacak tetbirler hakkında, Rus devlet adamlarının bu meseleyi Fuad Efendi ile konuştukları gibi, Titof'un Osmanlı Devlet adamlarının dikkatini çekeceği de belirtiyordu. İhtilalcilerin Rumeli'de uzun yıllardan beri fesat tohumları ekerek bağımsızlık konusunda halkı tahrik ettiklerinden, söz konusu bölge halkının huzur ve güvenini bozacak bu tür

---

[1] Cevdet Paşa, Tezakir, I, Ankara 1986, (Haz.Cavid Baysun), s.12.
[2] Bu mektubun metni için bkz. Ek: 6.
[3] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.171.

hadiselerin önlenmesinin ne kadar gerekli olduğunu Fuad Efendi'nin Sultan'a ifade edeceğini de belirtiyordu[1].

b.Avusturya İle Siyasi Münasebetlerin Kurulması

Avusturya elçisi Stürmer, Titof ile eş zamanlı hareket ederek, 5 Kasım 1849'da Hâriciye Nâzırı Âlî Paşa'ya bir nota sunmuştu. Notada, Avusturya Hükümeti'nin, iki ülke arasındaki ilişkilerin dostça devam ettirilmesi için, Macar mültecilerinin iâdesi talebinden vazgeçtiği ifade ediliyordu. Fakat Avusturya, Bâbıâli'den mültecilerin sonsuza kadar gözetim altında tutulmalarını istiyordu[2]. Ayrıca, gözetim altında tutulacak mültecilerin isim listesi de notanın ekinde yer alıyordu. Bu listede şu mültecilerin isimleri bulunmaktaydı: Kossuth, Istvan Batthianyi, Kazmer Batthianyi, Meszaros, Mor Perczel, Miklos Perczel, Laszlo Madarasz, Jozsef Madaras, Gyurman, Somsich, Grimm, Baroty, Zamoysk, Dembinski, Chojecki, Fedro, Matczynski, Briganti, Woroniecki, Latkowsky, Przyenski, Bertalon Szemere, Constantin Szemere, Horvath, Mihaly, Stein, Kmety, Szöllösy, Lazslo Ullmann, Berbat Ulmann, Zerfi Gusztav, Balog Janos, Hajnik, Wisoczky, Beöthy, Tancsics Mihaly[3]. Stürmer bu listenin tam ve kesinleşmiş bir liste olmadığını, sonradan isim eklemesi veya çıkartılmasının söz konusu olabileceğini belirtiyordu. Şayet, bu listede adı geçen mültecilerden birisi veya birkaçı bulunması gereken yerde değil de, Osmanlı İmparatorluğu'nun başka yerinde olursa, bunların derhal yakalanması Bâbıâli'den isteniyordu[4].

Avusturya elçisinin bu notası, 11-12 Kasım 1849'da toplanan Meclis-i Mahsûs'da ele alındı. Yapılan görüşmelerde, Macaristan'da barış ve iç güvenlik sağlanıncaya kadar mültecilerin gözetim altında tutulması kabul edildi. Bu nedenle, Stürmer'in verdiği listede isimleri yer alanların, vakit kaybedilmeden Kütahya'ya

---

[1] BOA., DUİT., 75-2/15-2; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri" *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr. 47, 28 C 1327/16 Temmuz 1909, s.4-5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.173-174; A.F.T.G.S.A.E. 1-41; Mehmed Memduh, *Aynı eser*, s.122-124.

[2] BOA., DUİT., 75-1/46-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.123-124; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:155, s.772.

[3] BOA., DUİT., 75-1/46-3; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.125; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:155, s.773.

[4] BOA., DUİT., 75-1/46-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.124; Hajnal, *Aynı eser*, belge no: s.773.

gönderilmelerine karar verildi[1]. Ancak, asıl problem mültecilerin nereye yerleştirileceği değil, bunların Osmanlı Devleti'nde ne kadar süre muhafaza edilecekleriydi. Avusturya Hükümeti, mültecilerin ilelebet Osmanlı Devleti'nde gözetim altında tutulmasını istiyordu. Viyana elçisi Kostaki Bey, Avusturya'nın bu isteğini yumuşatmak için, Osmanlı Devleti ile Avusturya'nın anlaşması halinde mültecilerin serbest bırakılmalarını teklif etmişti. Bu teklif, Avusturya Hükümetince de kabul edilmişti. Meclis-i Mahsûs'da yapılan tartışmalarda bu şartın kabulünde bir mahzur olmadığı görüşü ağırlık kazanmıştı. Çünkü Kostaki Bey, böyle bir teklifte bulunmamış olsa bile, Bâbıâli mültecileri serbest bırakmak istediğinde, Avusturya'nın onayını almak zorundaydı. Ancak, bu hususta bazı tereddütler vardı. Çünkü, bu şartın kabul edilmesi halinde mültecilerin Kütahya'da ne kadar kalacakları konusu tamamen belirsiz bir hale geliyordu[2]. Bâbıâli, Avusturya'da hiçbir ihtilal tehlikesi kalmadığına, dolayısıyla da bu ülkeye barış ve huzurun geldiğine tek başına karar verme yetkisine sahip değildi. Mültecilerin Osmanlı Devleti'nde sürekli gözetim altında tutulmalarını isteyen Avusturya için, bu durum büyük bir avantaj sağlıyordu. Böylece Avusturya iç barış ortamının sağlanmadığını ileri sürecek ve mültecilerin mümkün olduğu kadar Osmanlı Devleti'nde kalmasını sağlayabilecekti. Gerçekten de Avusturya Hükümeti, ileride de değinileceği gibi, bu şartı ileri sürerek mültecilerin Kütahya'dan serbest bırakılmalarına uzun süre itiraz edecekti.

Öte yandan, Avusturya'nın isimlerini sonradan tespit edileceği mültecilerin de, Kütahya'ya gönderilip muhafaza edilmelerinin mümkün olmayacağına karar verildi. Çünkü, böyle bir isteğin uygulanmasında bir takım sıkıntılar yaşanabileceği gibi, süresinin belli olmamasından kaynaklanan zorluklar da vardı. Bu sebeple, Avusturya elçisine bir takrir verilerek söz konusu isteklerin kabul edilmesi halinde ileride doğacak mahzurlara dikkat çekilecekti. Bu amaçla yazılan takrir, Meclis'te okundu. Ayrıca, takririn bir müsveddesi Canning ve Aupick'e verilerek onların da bu konudaki görüşleri alındı. İki elçi de bu konuda Bâbıâli'nin girişimini destekler tarzda görüş beyan ettiler. Ayrıca hazırlanan takrir, Stürmer'e resmi olarak

[1] BOA., DUİT., 75-1/46-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.128.
[2] BOA., DUİT., 75-1/46-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.128.

verilmezden evvel, müsveddesinin kendisine gösterilerek şahsi görüşünün sorulmasına karar verildi[1].

Hazırlanan takrir, 13 Kasım 1849'da Stürmer'e takdim edildi. Takrirde Bâbıâli'nin, Avusturya gibi, eski komşusu ve dostu olan bir devletle diplomatik münasebetlerin yeniden kurulması için atılan adımdan duyduğu memnuniyet dile getiriliyordu. Mevcut sorunu ortadan kaldırmak amacıyla, Bâbıâli'nin daha önce vaad ettiği tedbirleri süratle uygulamaya koyarak, mülteci şeflerini bulundukları yerden alıp Kütahya'ya göndermeğe karar verdiği belirtiliyordu. Ayrıca, bu mülteci şeflerinin Avusturya'ya karşı herhangi bir ihtilal girişiminde bulunamayacak şekilde kontrol altında tutulacakları da taahüt ediliyordu. Bu amaçla da, mültecilerin muhafazasına özel bir memur tayin edildiği ifade ediliyordu. Macar mültecileri, Avusturya için bir tehdit unsuru olmaktan çıktıkları anlaşılıncaya kadar, Kütahya'da gözetim altında tutulacakları belirtiliyordu. Takrirde son olarak, listede adı olmayıp da Avusturya'nın sonradan isimlerini belirleyeceği şahısların, Osmanlı Devleti tarafından yakalanıp diğer mültecilerin yanına gönderilmesinin kabul edilemez bir teklif olduğu belirtiliyordu[2]. Stürmer, takririn içeriği ile ilgili olarak Bâbıâli ile hiçbir tartışmaya girmedi ve Schwarzenberg'e gönderdi.

Bu takrirde asıl dikkati çeken husus, Avusturya'da iç güvenlik ve barış ortamı sağlandıktan sonra, mültecilerin serbest bırakılmaları için Avusturya'nın onayının alınacağı şartına hiç yer verilmemesiydi.

Takrirde bu hususla ilgili herhangi bir ifadenin yer almaması, Schwarzenberg'in dikkatini çekmişti. Nitekim, Stürmer'e gönderdiği talimatta bu hususun açıklığa kavuşturulmasını istiyordu. Onun üzerinde özellikle durduğu bir diğer önemli nokta da mültecilerin muhafazası için Kütahya'ya kendileri tarafından bir komiser gönderilmesiydi. Ayrıca Schwarzenberg, listede adları yer almayan, fakat isimleri sonradan tespit edilecek mültecilerin de yakalanarak Kütahya'ya gönderilmesini istiyordu. Bâbıâli'nin bu konudaki itirazlarının aşılamayacak kadar büyük bir sorun olduğu kanaatinde değildi[3].

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/46-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.129.

[2] BOA., DUİT., 75-1/46-1; BEO. A. DVN. DVE. 14-89. 1265; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.131-Hajnal, *Aynı eser*, belge no:158, s.776-778. Âlî Paşa'nın Avusturya elçisi Stürmer'e verdiği 13 Kasım 1849 tarihli takrir.

[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no: 160, s.780-781 Schwarzenberg'in Stürmer'e gönderdiği 27 Kasım 1849 tarihli talimat.

Stürmer, bu bu talimatı aldıktan sonra Aralık 1849'da iki hükümet arasındaki diplomatik münasebetlerin yeniden kurulması için altı maddeden oluşan bir istekler paketini Bâbıâliye sundu. Bu istekler şunlardı:

1- Kostaki Mussurus tarafından Avusturya hükümetine verilen takririn iki hükümet arasında asıl geçerli anlaşma metni olarak kabulü; ayrıca, bu metnin hem Dışişleri bakanlığı hem de elçilikçe imzalanması; Kütahya'ya gönderilecek mültecilerin isimlerini ihtiva den defterin Osmanlı Devletince kabul edilmesi,

2- Adı geçen deftlerin iki ay kadar açık kalması ve bu müddet zarfında ve ortaya çıkacak mültecilerin isimlerinin de deftere ilave edilmesi,

3- Diplomatik münasebetlerin yeniden başlama şartı olarak iki devletin onayı olmadan mültecilerin serbest bırakılamayacağının kabul edilmesi[1],

4- Mültecilerin Kütahya'ya nakli esnasında Avusturya elçisinin görevlendireceği bir memurun da bulunması; bu memurun mülteciler Kütahya'ya varıp Osmanlı Devleti görevlilerine teslim edildikten sonra geri dönmesi,

5- Mültecilerin Kütahya'daki ikametleri sırasında layıkıyla muhafaza olunup olunmadıklarını kontrol etmek üzere, Avusturya elçisince bir memur gönderilmesi ve Osmanlı Devleti tarafından bu memura mültecilerin muhafazası ile görevli kişler ve Kütahya'daki kaymakama hitaben tavsiyelerde bulunulması,

6- Müslüman olan mültecilerin başka yere gönderilmelerinde sakınca yoktur, fakat onların da diğerleri gibi korunmalarına azami derecede dikkat gösterilmesi[2].

Schwarzenberg'in talimatıyla Stürmer'in istekleri karşılaştırıldığında, elçinin bazı isteklerinin Schwarzenberg'in talimatında olmadığı görülmektedir. Ayrıca, Stürmer, kesin bir şekilde diplomatik münasebetlerin başlamasını Kütahya'ya yerleştirilen mültecilerin serbest bırakılmadan önce, Avusturya'nın onayının alınması şartının kabulüne bağlamıştı.

Stürmer'in diplomatik münasebetlerin başlaması için formüle ettiği bu istekler 19 Aralık 1849'da toplanan Meclis-i Mahsûs'da görüşüldü. Görüşmelerde

---

[1] *"Takrîre Mültecîlerin salıverilmesi iki devlet beyninde evvelce karârlaşdırılmağa muhtâç olacağı şartının dercî elzem olub başka sûretle hitâm-ı maslahat uyamayacağı"* (BOA., DUİT., 75-1/59-4; Ahmed Refik, *Aynı eser,* s.140)

[2] BOA., DUİT., 75-1/59-4; Ahmed Refik, *Aynı eser,* s.140, Ahmed Refik, *Aynı makale,* s.18-19. Ayrıca Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında Kütahya'ya yerleştirilen mültecilerin kamp biçimi hakkında yapılan müzakereler için bkz. Hajnal, *Aynı eser,* belge no:162, s.783-785.

elçinin öne sürdüğü birinci maddenin itirazsız kabulüne karar verildi[1]. Avusturya Devleti başlangıçta Kütahya'ya gönderilecek mültecilerin isimlerini ihtiva eden defterin sürekli açık tutulmasını istiyordu. Oysa Stürmer, Bâbıâli'ye sunduğu yeni önerilerde bu süreyi iki ayla sınırlandırıyordu. Meclis'te, bu iki aylık sürenin, Avusturya'nın başlangıçtaki isteklerine oranla daha makul olduğu kanaatine varıldı. Dolayısıyla kabul edilmesinde bir sakınca görülmedi[2]. Bâbıâli, mültecilerin serbest bırakılma vakti geldiğinde Avusturya'nın onayının alınması şartını kabul etmek istemiyordu. Çünkü, Bu maddenin kabul edilmesi halinde, Osmanlı Devleti, bu konuda tek başına karar verme yetkisini kaybediyordu. Bir bakıma Avusturya, mültecilerin sürekli olarak Osmanlı Devleti'nde gözetim altında tutulmaları isteğini bu maddede gizlemişti. Bâbıâli her ne kadar bu insanların Avusturya için zararsız hale geldiğini iddia etse de, Avusturya Hükümeti buna ikna olmadıkça, sözü edilen maddenin uygulamaya konulması imkansızdı. Bu sebeple, Bâbıâli, böyle bir taahhütte bulunmak istemiyordu. Bu sebeple Avusturya Hükümetinden makul bir şekilde değiştirilmesinin talep edilmesine karar verildi[3].

Dördüncü ve beşinci maddelerde belirtilen, mültecilerin Kütahya'ya nakli esnasında bir memurun görevlendirilmesi ve Avusturya elçiliğince Kütahya'ya görevliler gönderilip mültecilerin nasıl muhafaza edildiklerinin kontrol edilmesinin kabul edilmez bir teklif olduğu görüşüne varıldı. Avusturya'nın tayin edeceği bir komiserin görevlendirilmesi, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını zedeleyen bir teklifti. Din değiştiren mültecilere anlaşmalar ve geçmişteki uygulamalar gereğince ne Avusturya ne de Rusya'nın herhangi bir müdahalede bulunma hakları olmadığı dile getirildi. Müslüman olan mültecilerin şimdilik Halep'e gönderilerek muhafaza altına alınacakları ifade edilecekti. Ancak, bunların Halep'e yerleştirilmelerinin geçici olacağı ileride lüzum görüldükçe münasip yerlerde istihdam edileceklerinin her iki elçiye söylenmesine karar verildi[4].

Ancak, Avusturya elçisinin, bu tekliflerin kabul edilmemesinden duyacağı memnuniyetsizlik de göz önüne alındı. Elçiye karşı haklı duruma geçebilmek için

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/59-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.144; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.22.
[2] BOA., DUİT., 75-1/59-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.144; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.22.
[3] BOA., DUİT., 75-1/59-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.144; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.22.
[4] BOA., DUİT., 75-1/59-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.144-145; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.22-23.

söz konusu isteklerin kabul edilmesi halinde, mültecilerin firar etmesinden Osmanlı Devleti'nin sorumlu tutulamayacağının dile getirilmesine karar verildi. Öte yandan kendileri açısından son derece önemli olan bu isteklerin kabul edilmemesi, Avusturya Hükümeti'ni başka isteklerde bulunmaya sevk edebilirdi. Bu isteklerin başında, Kütahya'ya bir konsolosluk açmak olabilirdi. Üstelik iki ülke arasındaki mevcut anlaşmalara göre, Avusturya ticaretçe uygun gördüğü yerlerde konsolosluk açma hakkına sahipti. Avusturya böyle bir teşebbüse giriştiği taktirde, Kütahya'da hiçbir ticari faaliyetinin olmadığı hatırlatılacak ve orada bir konsolosluk açmasının yegane gayesinin mültecilere nezaret etmek isteği olduğu söylenecekti. Ayrıca her ülkenin mülkünde bazı yerleri müstesna tutma hakkı olduğu belirtilerek gelebilecek böyle bir teklif de kabul edilmeyecekti[1].

Rusya ile diplomatik ilişkilerin 25 Aralık 1849'da kurulmasına rağmen, Avusturya'nın isteklerinden taviz vermemesi yüzünden, bu devletle diplomatik ilişkiler bir türlü kurulamıyordu. Bâbıâli nezdinde yapılan girişimlerde Rusya elçisiyle hep eş zamanlı hareket eden ve bu konuda da devletinden talimat alan Stürmer, şimdi artık tek başına hareket etmek zorundaydı. Aslında Bâbıâli ile diplomatik ilişkilerin kurulamaması Avusturya Hükümeti'ni rahatsız ediyordu. Nitekim 14 Ocak 1850'de kabinedeki konuşmasında Schwarzenberg de diplomatik münasebetlerin kesik kalmasından dolayı Avusturya'nın maddi zarara uğradığını bu nedenle Osmanlı Devleti ile ilişkilerin bir an önce başlatılması gerektiğini dile getirmişti[2].

Schwarzenberg'in bu beyanına rağmen, iki ülke arasındaki sorunlar hala devam ediyordu. Hatta mevcut sorunlara zamanla yenileri ekleniyordu. Bu konuşmadan çok kısa bir süre sonra, Şubat ayında Stürmer, Bâbıâli'den mültecilerin beş yıl süreyle Osmanlı Devleti'nde kalmalarını istemişti[3]. Bâbıâli ise bu isteğe karşılık, sürenin bir yılla sınırlı tutulmasını teklif etmişti[4]. Osmanlı Hükümeti'ne göre, Avusturya'da düzenin tekrar sağlanabilmesi için bir yıl kafi

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/49-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.144-145; Ahmed Refik, *Aynı makale*, s.22-23.

[2] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:166, s.792 Schwarzenberg'in Mülteciler meselesinin hızla sona erdirilmesi gerektiği hakkında kabinede yaptığı 14 Ocak 1849 tarihli konuşma.

[3] Imrefi, *Aynı eser*, s.223.

[4] BOA., DUİT., 75-2/24-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 4 CA 66/18 Mart 1850 tarihli arz tezkiresi, Imrefi, *Aynı eser*, s.234; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.187,

gelecekti. Mülteciler, bu süreden sonra Osmanlı ülkesinin herhangi bir yerinde serbestçe gezebilecek, ikamet edebilecek ve ülke dışına çıkabileceklerdi[1]. Ancak, Avusturya'nın bu isteğinden vaz geçmediği gibi, diplomatik ilişkilerin başlatılmasını da bu şarta bağlıyordu. Bunun üzerine mesele iki defa Meclis-i Mahsûs'ta bir kere de Meclis-i Vâlâ'da görüşüldü. Macar mültecilerin beş sene Kütahya'da gözetim altında tutulmaları devlete büyük bir maddi külfet getireceği ifade edildi. Ayrıca bu süre zarfında mülteciler yüzünden iki ülke arasında başka sorunlar da yaşanabilirdi. Görüşmelerde bu hususlar, dikkate alınarak bu isteğin kabul edilmesinin mümkün olmadığına karar verildi. Bununla birlikte, Bâbıâli de Avusturya ile diplomatik münasebetlerin bir an önce kurulmasını istiyordu. Bu nedenle, önceden taviz vermediği görüşlerinde yumuşamaya gitti. Şöyleki, mülteciler Osmanlı Devleti'nde bir sene kalacaklar ve bu süre sonunda Bâbıâli, Avusturya'nın onayını aldıktan sonra mültecileri serbest bırakacaktı. Aslında bu şartın kabul edilmesi, Avusturya'nın beş yıllık sürede ısrar etmesinden kaynaklanıyordu. Diğer taraftan İngiltere ve Fransa elçileri, mültecilerin Osmanlı Devleti'nde kalış sürelerinin altı ayı geçmemesi gerektiği kanaatinde idiler. Bu yüzden bir senelik süreye bile sıcak bakmıyorlardı. Hal böyle olunca, Osmanlı Devleti beş seneyi kabul etmek yerine, bir sene sonra mültecileri serbest bırakmayı ve bunu yaparken de Avusturya'nın muvafakatını almayı kabul etmişti. Bu kararlar doğrultusunda Avusturya elçisi Sütmer'e bir takrir verilmesi kararlaştırıldı[2].

Bâbıâli takrirde, Avusturya aleyhine bir ihtilal hareketine girişemeyecekleri anlaşılıncaya kadar mültecileri gözetim altında tutmayı garanti ediyordu. Mülteciler Macaristan'da asayişin sağlanmasından sonra artık ihtilal girişiminde bulunamayacaklardı. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nde daha fazla gözetim altında tutulmalarının bir anlamı kalmayacağı ifade ediliyordu. Söz konusu takrirde Bâbıâli'nin mültecileri serbest bırakma hakkına sahip olduğu özellikle vurgulanıyordu. Ancak sonraki ifade, bu hakkı bir bakıma Bâbıâli'nin elinden alıyordu. Bu ifadede, mültecilerin serbest bırakılma vakti geldiğinde, Osmanlı Devleti bunları serbest bırakmadan evvel, durumu Avusturya Devleti'ne bildirecek

---

[1] Imrefi, *Aynı eser,* s.224.
[2] BOA., DUİT., 75-2/26-1; Ahmed Refik, *Aynı eser,* s.187-188.

ve onayını alacaktı deniliyordu[1]. Takrire böyle bir cümlenin konulmasıyla mültecilerin ne zaman serbest bırakılacakları tamamen Avusturya'nın insiyatifine geçmiş oluyordu.

Diğer taraftan din değiştiren mültecilerin Mazhar Bey gözetiminde Halep'e gönderildikleri belirtiliyordu. Eski vatanları için artık hiçbir tehlike oluşturmayacak olan bu insanların, yine de bir müddet gözetim altında tutulacakları ifade ediliyordu. Ancak Osmanlı Devleti'nin, ileride söz konusu mültecileri İstanbul ve Avusturya sınırına yakın yerlerin dışında istiham edebileceği vurgulanıyordu. İsimleri Avusturya Sefareti tarafından tanzim edilen defterde olmayıp da sonradan tespit edilen mültecilerin de bu takririn verilmesinden sonraki iki ay zarfında diğer mülteciler gibi kabul edileceği belirtiliyordu[2]. Hazırlanan takrir Padişah'ın onayından geçtikten sonra Avusturya elçisine verildi[3].

Takrirde belirtilen hususların Avusturya elçisi tarafından kabul edilmesiyle iki ülke arasında diplomatik ilişkiler yeniden kuruldu. Bundan sonra Âlî Paşa, Stürmer'e Bâbıâli'nin Avusturya'nın diplomatak ilişkileri başlatma kararından memnun kaldığını bildiren bir nota verdi. Bu notada Paşa, Avusturya'da iç huzur ve güvenliğin bir an önce sağlanması temennisinde bulunuyordu. Mültecilerin bundan sonra gözetim altında tutulmalarına gerek kalmayacağı ve bu insanlara

---

[1] *"...rüesâ-yı merkûmenin ihlâl-i âsâyişi-i Memâlik-i İmparatorîyeye muktedir olamayacakları tebeyyün edinceğe değin ber-vech-i karâr Devlet-i 'Aliyye cânibinden muhâfaza olunacakları derkâr ise de 'âsâyiş-i matlûbe hâsıl olunduğu gibi artık her nerde olsalar ihlâle muktedir olamayacaklarından ol hâlde kendülerinin Saltanat-ı Seniyye Memâlikinde kalmalarına hâcet görünmeyeceği müsellemâtdan yani bu husûs Memâlik-i İmparatorîyye'nin âsâyiş-i dâhiliyyesine râci' olduğu münker olmadığı ve Saltanat-ı Seniyye'nin ber-vech-i meşrûh devlet-i müşârünileyhânın ihlâl-i istirâhat-ı mülkiyyesini mûcib olacak mevâddı tecvîz etmeyeceği derkâr olduğu misillü Devlet-i Aliyye'nin bu adamları ilel'l-ebed muhâfaza edemeyeceği dahi umûr-ı bedîhiyyedendir. Binâenaleyh Macaristân'ın âsâyişi takarrur etmiş olubda lüzûm-ı hakîki görünmediği hâlde kendülerini Memâlik-i Mahrûsadan ihrâc etmeğe Devlet-i Aliyye'nin istihkâkî olacakdır. Şu kadarki Devlet-i Aliyye bu vakit geldikde merkûmları mülkünden teb'îd etmezden evvel muvâfık-ı hüsn-i hemcivârî ve dostî olduğu üzere Avusturya Devletiyle uyuşmak arzusunda olduğundan ol hâlde bu niyetini devlet-i müşârunileyhâya bi'l-ihbâr istihsâl-i muvâfakatına sa'y ve ihtimâm eyleyecekdir..". (BOA., DUİT., 75-2/33-2, Ahmed Refik, Aynı eser, s.175 Avusturya Stürmer'e 23 CA 66/6 Nisan 1850 tarihli iradeyle onaylanıp verilen takrir.*

[2] BOA., DUİT., 75-2/33-2; Ahmed Refik, *Aynı eser,* s.184-185.

[3] BOA., DUİT., 75-2/33-1; Ahmed Refik, *Aynı esesr,* s.180-182 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 22 CA 66/5 Nisan 1850 tarihli arz tezkiresi üzerine 23 CA 66/6 Nisan 1849'da sâdır olan irâde.

istedikleri yere gitmeleri için gerekli iznin verileceği ümidini taşıdığını ifade ediyordu[1].

Diplamatik ilişkilerin kurulmasından sonra da Avusturya İmparatoru'nın 23 Nisan 1850 tarihli cevabî mektubu Sultan Abdülmecid'e geldi. Mektup bizzat Stürmer tarafından Sultan Abdülmecid'e takdim edildi[2].

İmparator mektubunda Sultan'ın kendisine gönderdiği 14 Eylül 1849 tarihli mektuptan duyduğu memnuniyeti ifade ediyordu[3]. Sultanın, ülkesinde huzur ve barış ortamının tesis edilmesi için gösterdiği dostane teveccühün samimiyetinde şüphesi olmadığını belirtiyordu. Osmanlı topraklarına sığınan Macar ihtilali şeflerinin Avusturya aleyhinde herhangi bir fitne ve fesada kalkışma imkanları ellerinden alınarak, gözetim altında tutulmalarına dair verilen teminatı bu samimi dostluğun bir göstergesi olarak kabul ediyordu. Bu teminata dayanarak mültecilerin iadesi talebinden vaz geçtiğini ifade deiyordu. İki devlet arasında varılan anlaşma gereğince mültecilerin gözetim altına alınmaları ve Avusturya sınırından uzak bölgelere yerleştirilmeleri hususunda niyetine tam bir itimat duyduğunu da belirtiyordu. İmparator'un mektubu, bu meselenin iki ülke arasındaki dostane ilişkileri zahiren kısa bir süre için zedelemiş olsa da, aslında daha da kuvvetlendirdiği kanaatiyle bitmektedir[4].

---

[1] Imreli, *Aynı eser*, s.224.
[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s. 175
[3] Avusturya İmparatoru'nun Sultan Abdülmecid'e gönderdiği mektubun metni için bkz. Ek:7.
[4] BOA., DUİT., 75-5/41-2; Ahmet Refik, *Aynı eser*, s.175.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞUMNU KAMPININ DAĞITILMASI ve MÜLTECİLERİN YENİ YERLEŞİM YERLERİ

A.Kütahya'ya Gönderilen Mülteciler

1-Yapılan Hazırlıklar

1850 Şubatında Şumnu'daki mülteci kampı dağıtıldığında dört değişik durum ortaya çıkmıştı.

1- Kossuth ile Kütahya'ya gönderilen Hıristiyan mülteciler,

2- Bem ile Halep'e gönderilen Müslüman mülteciler,

3- Rusya ve Avusturya'nın uygun gördüğü üzere Malta Adası'na gönderilenler,

4- Osmanlı Devleti yönetiminde görev almak, yada daha sonra çeşitli Avrupa ülkelerine gitmek üzere, bu üç grubtan hiçbirine dahil olmayıp, Şumnu'da kalan mülteciler.

Kütahya kafilesi, Halep'e gönderilenler bir tarafa bırakılacak olursa, sayıca en az olan gruptu. Bu sayı azlığına rağmen, Macar Özgürlük Savaşı'nın önde gelenleri bu grup içerisinde yer aldığından, bütün dünyanın gözü onların üzerindeydi[1]. Bu sebeple Osmanlı Devleti, Kütahya takımını özenle korumuş ve onlara mümkün olduğunca misafirperver davranmıştı.

Mültecilerin Şumnu'dan Kütahya'ya gönderilmelerine karar verildikten sonra, onların Varna'dan Gemlik İskelesi'ne götürmek üzere, büyük bir vapurun gönderilmesi için Sadâret'ten Kaptan Paşa'ya emir yazılmıştı. Kütahya'ya gönderilecek mültecilerin sayısı 57 idiyse de, bunların rahat yolculuk yapmaları için en büyük ve en iyi vapurun Varna'ya gönderilmesi istenmişti. Bu isteğe uygun olarak, başlangıçta, Eser-i Cedîd Vapuru'nun gönderilmesi düşünüldü. Ancak, bu

---

[1] Kemal Karpat H., "Kossuth in Turkey: The Impact of Hungarian Refugees in the Ottoman Empire 1849-1851" *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara, 1994), s.112.

sırada Sisam Adası'nda çıkan isyan üzerine, adı geçen vapur oraya gönderilmişti. Kaptan Paşa, Sisam Adası'nda bulunan Eser-i Cedîd Vapuru'nun geri çağrılarak Varna'ya gönderilmesine karar verdi. Sisam Adası'na da, Eser-i Hayr Vapuru gönderilecekti. Kaptan Paşa, alınan bu kararı Sadârete iletmiş[1], hatta, bu karar Padişahın onayından bile geçmişti[2]. Ancak bu karar, mültecilerin Vidin'den Şumnu'ya yolculukları devan ederken, yani 19 Kasım 1849'da alınmıştı. Hatırlanacağı üzere mülteciler, Şumnu'da uzun bir süre daha kalmışlardı. Mültecilerin Şumnu'dan Kütahya'ya nakilleri için Avusturya Hükümeti ile Bâbıâli arasındaki pürüzler henüz tam olarak giderilememişti. Bu pürüzlerin giderilmesinden sonra, alınan karar gereği, Varna'ya Eser-i Cedîd Vapuru gönderilecekti. Ancak, bir müddet sonra, bu karardan vazgeçildi. Sadâret, Kaptan Paşa'dan ikinci defa mültecileri Varna'dan Gemlik İskelesi'ne taşımak için, Tersane-i Âmire'den münasib bir vapurun görevlendirilmesini istedi. Kaptan Paşa, Sadâret'in bu isteğini, Serasker Paşa ile değerlendirdikten sonra, Kütahya ve Halep'e gönderilecek mültecileri, iki seferde Gemlik ve İskenderun İskelelerine götürmek üzere, Tâir-i Bahrî Vapuru'nu tahsis etti[3]. Diğer taraftan Malta Adası'na gönderilecek mülteciler için de Tâif-ı Bahrî Vapuru Varna'ya hareket edecekti[4].

Varna İskelesi'ne hareket etmeden önce, Tâir-ı Bahrî Vapuru kaptanına bir talimat verildi. Bu talimatta, vapur kaptanından şu hususları yerine getirmesi isteniyordu:

1- Tâir-i Bahrî Vapuru, Varna'ya gidecek ve Şumnu'dan oraya gelecek mültecileri ve eşyalarını alarak Gemlik İskelesi'ne götürecekti. Gemlik İskelesi'ne varıldığında, mülteciler Miralay Süleyman Refik Bey'e teslim edileceklerdi.

2- Vapur, bu işlemden sonra, vakit kaybetmeden, tekrar Varna'ya dönecekti. Bu defa, Halep'e gönderilecek olan Müslüman mültecileri Varna'dan alıp İskenderun İskelesi'ne çıkaracak ve orada bekleyen görevlilere teslim edecekti.

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/48-2 Kaptan Paşa'nın Sadâret'e takdim ettiği 27 Z 65/13 Kasım 1849 tarihli tezkire.
[2] BOA., DUİT., 75-1/48-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 2 M 66/18 Kasım 1849 tarihli arz tezkiresi üzerine 3 M 66/19 Kasım 1849 tarihinde sâdır olan irade.
[3] BOA., DUİT., 75-1/60-2 Kaptan Paşa'nın Sadâret'e takdim ettiği 10 S 66/26 Aralık 1849 tarihli tezkire.
[4] BOA., DUİT., 75-1/60-2.

3- Vapur, mültecileri gerek Gemlik gerekse İskenderun İskelelerine götürürken, İstanbul Boğazı'na girdikten sonra, Bogaz'ın hiçbir yerinde, özellikle de Haliç ve İstanbul'da bir an beklemeyecekti. İskenderun İskelesi, Gemlik İskelesi'ne göre daha uzak olduğundan, yolda vapurun yakıtı tükenebilirdi. Bu durumda yakıt için gerekli olan kömür, Akdeniz Boğazı veya Rodos Adası'ndan alınacaktı. Tâir-i Bahrî Vapuru güneş batarken Boğaz'a girecek ve Maramara Denizi'ni gece geçecekti. Bu sebeple kaptan, Varna'dan hareketini buna göre ayarlayacaktı.

4- Mültecilerden hiçbirinin bir tarafa firar etmemelerine azamî dikkat gösterilecekti.

5- Gerek Kütahya ve gerek Halep'e gönderilen mülteciler, Macar Özgürlük Savaşı'nın önde gelen isimleri olduklarından, bunlara hürmet ve saygıda kusur edilmeyecekti. Ayrıca vapur personeli, yolculuk boyunca mülteci şeflerine ve maiyetlerinde bulunanlara en güzel yemeklerden ikramda bulunacak ve onların geminin kamaralarında olmamalarına dikkat edeceklerdi.

6- Mültecilerin hayvanları da gemiye alınacaktı. Ancak, bunların sayısı 20-25'i geçmeyecekti[1].

Kütahya'ya gönderilecek mülteciler, Macar Özgürlük Savaşı'nın önde gelen isimleriydi. Bu sebeple, Kütahya grubunun muhafızlığını yapacak şahsın dirayetli ve onları yakınen tanıyan birisi olması gerekiyordu. Süleyman Refik Bey, hem Vidin hem de Şumnu'da mültecilerle birlikte bulunmuştu. Sadâret, bu hususu göz önüne alarak yolculukları boyunca onlara refakat etmek ve Kütahya'da kaldıkları süre içerisinde muhafızlığını yapmak üzere Süleyman Refik Bey'i görevlendirdi[2].

Kütahya'ya gönderilecek mültecilerin nezaret ve muhafazasına tayin edilen Süleyman Refik Bey'e kapsamlı bir talimat verildi. Bu talimat, şu hususları içeriyordu:

1- Süleyman Refik Bey, Şumnu'da bulunan ve Avusturya elçisinin verdiği defterde isimleri yer alan Macar ve Polonyalı mülteci şeflerini, Şumnu'dan alıp

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/63-2, 24 S 66/8 Ocak 1850 tarihli iradeyle Tâir-i Bahrî Vapuru kaptanına verilen talimat.

[2] BOA., DUİT., 75-1/59-1; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.145.

Varna'ya götürecekti. Mülteciler, burada kendilerini bekleyen Tâir-i Bahrî Vapuru'na bindirilecekti. Vapur, Gemlik İskelesi'ne çıktıktan sonra, mülteciler, Süleyman Refik Bey'in refakatinde buradan Kütahya'ya götürülecekti. Süleyman Refik Bey, mültecilerin Kütahya'daki ikametleri sırasında, onların muhafazalarına dikkat edecek ve ihtiyaçlarını temine çalışacaktı.

2- Ahmed Vefik Efendi, Avusturya elçisi tarafından Bâbıâli'ye verilen defterde hangi mülteci şefinin isminin bulunduğunu bilmektedir. Ayrıca, kendisine verilen talimatta, bu mültecilerin Şumnu'dan Varna'ya nakilleri ile onları Kütahya ve Halep'e götürecek olan vapurlara nasıl bindirilecekleri belirtilmişti. Sözkonusu talimatta, nelerin istendiğinin bilinmesi için, talimatın bir sureti de Süleyman Refik Bey'e gönderilmişti. Dolayısıyla, Süleyman Refik Bey, bu talimata göre de hareket edecekti. Süleyman Refik Bey, refakatinde bulunduğu mültecileri Gemlik İskelesi'ne çıkardıktan sonra, burada kendilerini bekleyen bir miktar asker ile Kütahya'ya götüreceketi. Mültecilerin, Gemlik'ten Kütahya'ya yapacakları yolculuk, kış mevsimine tesadüf etmektedir. Kış sebebiyle yollar çamur olacağından ve mültecilerin maiyetinde çocukları da bulunduğundan yolda hızlı gidilmeyecekti. Yolculuğun yorucu geçmemesi için, uzun mesafeli konaklar ikiye üçe bölünecekti. Ayrıca, konaklama yerlerinde mümkün olduğu kadar bakımlı ve soğuğa dayanıklı evlerde ikamet edilecekti. Mültecilerin yolculuk boyunca incinmemelerine ve rahat yolculuk yapmalarına dikkat edilecekti.

3- Mülteciler Kütahya'ya ulaştıklarında, kendileri için hazırlanmış olan dairelere yerleştirilecekti. Şumnu'da olduğu gibi, yiyecek ve giyecekleri karşılanacak ve bunlardan dolayı mülteciler sıkıntı içerisinde bırakılmayacaktı.

4- Süleyman Refik Bey'in en fazla dikkat edeceği husus, mültecilerin serbest bırakılacakları zamana kadar bir tarafa firar etmemeleriydi. Kendisine duyulan güvenden dolayı bu göreve getirilen Süleyman Refik Bey, görevinin bilincinde olarak, gece-gündüz mültecilerin işleriyle ilgilenecek ve onların korunmalarına dikkat edecekti. Mültecilerden birinin firar etmesi Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakacağından, böyle bir firarın sorumluluğu tamamen Süleyman Refik Bey'e ait olacaktı. Böyle bir hadisenin yaşanması halinde, Süleyman Refik Bey, sorumluluğunun olmadığını söylese bile, bu mazereti

kesinlikle kabul edilmeyecekti. Böylesi bir hadisenin yaşanmaması için de mülteciler sıkı bir gözetim altında bulundurulacaktı.

5- Mülteciler, uzun zamandan beri vatanları ve ailelerinden ayrı kalmanın acı ve ızdırabını çekmektedirler. Bu sebeple mültecileri rencide ve tahkir edecek en küçük bir hareketten kaçınılacaktı. Mesire ve sokağa çıkmak isteyenlere izin verilecekti. Fakat, rahatlarını sağlamak ve bir şey almak istediklerinde ihtiyaçlarını gidermek gibi bahanelerle yanlarına bir ya da iki zâbit verilecekti.

6- Mültecilerin Avusturya Devleti aleyhinde faaliyette bulunmamalarına dikkat edilecekti. Bunların İstanbul veya başka mahallere gönderecekleri mektuplar, Süleyman Refik Bey tarafından alınıp bir zarf içine konulduktan sonra, Bâbıâli'ye gönderilecekti. Ayrıca, mültecilerin Kütahya'daki yaşantıları Bâbıâli ve Seraskerli'ğe rapor edilecekti.

7- Şumnu'dan Varna'ya ve Gemlik'ten Kütahya'ya kadarki yol boyunca, mülteciler için yapılacak olan masraflar, Saltanat-ı Seniyyece karşılanacaktı. Bu sebeple Süleyman Refik Bey, bu masraflar için bir fatura tanzim edecekti[1].

Ahmed Vefik Efendi, 6 Şubat 1850'de Şumnu'ya vardığında, ilk iş olarak mülteci şefleriyle görüşmüş ve onları Kütahya'ya gitmeğe ikna etmişti. Daha sonra, Avusturya Konsolosu Rössler ile de bir araya gelerek Kütahya'ya gönderileceklerin kimler olduğuna dair bir görüşme yapmıştı[2]. Aslında bu isimler, Avusturya Elçisi Stürmer'in Bâbıâli'ye takdim ettiği defterde yazılıydı. Bu defterde, on üç mülteci şefinin ismi bulunuyordu. Bunlardan 8'i Macar ve 5'i Polonyalı idi[3]. Tabii ki, Kütahya'ya gönderilen mülteciler bu sayı kadar değildi. Bu sayı, mülteci şeflerinin maiyetinde bulunduğu halde, deflerde isimleri kayıtlı olmayan kişilerle birlikte 57'ye ulaşıyordu[4].

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/63 24 S 66/8 Ocak 1849 tarihli iradeyle Yaver-i Harb-i Seraskeri Mîralây Süleyman Refik Bey'e verilen talimat müsveddesi; Nejat Göyünç, "1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep'te Yerleştirilmeleri ile İlgili Talimatlar", *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rakoczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu*, (31 Mayıs-3 Haziran 1976), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, (İstanbul 1976), s.177-178.

[2] BOA., DUİT., 75-2/14-4 Ahmed Vefik Efendi'nin Sadâret'e takdim ettiği 2 R 66/15 Şubat 1850 tarihli tahrirat.

[3] BOA., DUİT., 75-2/14-12.

[4] BOA., DUİT., 75-2/19-4; Österreichisches Staatsarchiv Haus Hof und Staatsarchiv, PA XII: Türkei, fol. 38-39; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.171.

Aşağıdaki tabloda, gerek defterde isimleri kayıtlı olanlar, gerekse şeflerin maiyetlerinde götürdükleri mültecilerin isimleri verilmiştir.

Defterde İsimleri Kayıtlı Bulunanlar	**Beraberinde Götürdükleri**
Macar	
Kossuth	Eşi Theresa, Daniel İhazs[1], Binbaşı Ede Biro, Yüzbaşı Frater, Klapka, Grehanek, Huzman, Berzenczey, Veigli, Kosta, Szerenyi, Török, Laslo[2], Lori, Kiniszi, Kappner, Acs, Cseh[3], üç hizmetçisi, Wagner, Timari, Iszpacsik[4].
Batthanyi	Eşi, Mihaloviç, Üç hizmetçisi, ve üç at bakıcısı
Meszaros	İki yaveri
Perczel Mor	Katibi ve yaveri
Perczel Miklos	Bir hizmetçisi
Szölösz	Bir hizmetçisi
Asboth	İki hizmetçisi
Gyurman	Eşi ve bir hizmetçisi
	Toplam:47
Polonyalı	
Wisocky	İki yaveri ve bir hizmetçisi
Przmiensky	Bir hizmetçisi
Macseinsky	Bir arkadaşı
Halasz	-
Briganety	-
	Genel Toplam:57

Kütahya'ya gönderilen mültecilerin sayısı 57 kişi ile sınırlı kalmamıştır. Aşağıda da değinileceği üzere, Şumnu'dan Kütahya'ya bir başka mülteci kafilesi daha gönderildiği gibi, arkadaşlarını ziyaret etmek için de buraya mülteci gelmiştir.

2-Mültecilerin Şumnu'da Ayrılması

Macar İhtilalinde kader birliği yapan mültecilerin, şefleriyle olan beraberlikleri Şumnu'da son buluyordu. Bu sebeple, Kossuth'un Şumnu'dan ayrılacağı günler yaklaştıkça, onun ve arkadaşlarının morali bozuluyordu. Çünkü, mülteciler için Kossuth'un değeri çok büyüktü. O, mültecilerin vatansız kalmalarından dolayı çektikleri acıları azaltmaya çalışıyor ve onları teselli ediyordu.

[1] Kossuth'un hizmetçisi (BOA., DUİT., 75-2/14-12; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.171).
[2] Kossuth'un sekreteri (Korn, *Aynı eser*, s.184).
[3] Kossuth'un tercümanı (BOA., DUİT., 75-2/14-12; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.171).
[4] Kossuth'un doktoru (BOA., DUİT., 75-2/14-12; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.171).

Hatta, Osmanlı Devleti tarafından kendisine verilen maaşı mültecilerle bölüşmek suretiyle, onların maddi sıkıntılarını hafifletmeye gayret ediyordu. Onun "*Ben sizin dert ortağınızım*" sözü, şaşkın mültecilerin aklını başına getiriyor ve güçsüzleri güçlendiriyordu[1]. Hutter, hatıratında Kossuth için, "*O, kimsenin nefret etmediği ağzından bir iki kelime duyan herkesin önünde eğilmek zorunda kaldığı tek adamdır*[2]" diye yazar. Kossuth, Şumnu'da yaklaşık üç ay kalmıştı. Bu kısa zaman içerisinde Kossuth'u tanıma fırsatı bulan Türkler bile, ona bir dahi gözüyle bakıyorlardı. Şumnu halkı, Kossuth'un milleti tarafından çok sevildiğini ve el üstünde tutulduğunu görmüştü. Herhangi bir resmi görevi olmadığından Türk halkı Kossuth'a "Bey" diye hitap ediyordu. Şehrin bütün sakinleri, Kossuth'un Kütahya'ya gidişinden büyük üzüntü duymuşlardı[3]. Bu bakımdan onun Şumnu'dan ayrılışı çok dramatik olmuştur.

Mülteciler hatıratlarında, Kossuth'un Şumnu'ya veda ettiği sahneyi, hayatlarının en acıklı olayı olarak kabul ederler. Bu günün sabahında mülteciler ve çok sayıda Türk toplanarak sessiz bir şekilde Kossuth'un gelmesini bekliyorlardı[4]. Nihayet Kossuth, ikamet ettiği evden ayrılarak, kendisini bekleyen topluluğa elveda demek üzere onların karşısına geçti ve onlara şu veda konuşmasını yaptı[5]:

"*Kardeşlerim! Hayatımda ilk zor adımı anavatanımın topraklarını ve asil ulusumu terketmek zorunda kaldığımda atmıştım. İkincisini de cesur ordumdan artakalan sizlerden ayrılıp, Avrupa'dan atılıp mezarımın beni beklediği bir yere sürülmek zorunda kaldığım bugün atıyorum. Siz hala güçlü ve dayanıklısınız. Siz*

---

[1] Joseph Hutter, *Von Orsova bis Kiutahia*, Braunschweig 1851, s.147.

[2] Hutter, *Aynı eser*, s.147.

[3] Hutter, *Aynı eser*, s.148.

[4] Hutter, Kossuth'un beklenmesi sırasında bir idam mahkumunun, idam edileceği yere geç gelmesinde oluşan uğultular gibi bir uğultunun oluştuğundan bahseder (Hutter, *Aynı eser*, s.148).

[5] Korn Korn, *Kossuth und die Ungarn in der Türkei*, Hamburg und New-York 1851, s.187; Vahot Imrefi, , *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*, Leipzig 1851, s.231; Hutter, *Aynı eser*, s.149. Kossuth'un mültecilere veda konuşması yapmak için kendisini bekleyenlerin karşısına geçtiği andaki durumunu Hutter şu şekilde anlatır: Bir kaç gece sürekli çalıştığından yüzü solmuştu. Fakat kahverengi üzerine siyah gözlerinin içindeki ışıltı hala yaşıyordu. Gururlu ifadesi eski ihtişamını gösteriyor ve kıyafeti şimdiye kadar açık seçik söylenmeyen ayrılışını ilan ediyordu. Şapkasının ucundaki siyah uzun tüy üzgün bir şekilde sarkıyordu. Aşırı soğuktan dolayı giymiş olduğu kürkün derisini iyice kapatmıştı. Ayaklarında kalçalarına kadar uzanan uzun çizmeler vardı. Bastonuna yaslanarak ona en zor durumda can yoldaşlığı yapmış olanlara son bir defa bakıyordu. Bu bakış kalpleri parçaladı. Bu sahne tarif edilemeyecek kadar duygulu bir sahneydi (Hutter, *Aynı eser*, s.149).

hala anavatan için silah tutmak gerektiğinde sırada iken, ben, gücümün biraz daha azaldığını hissediyorum. Ben kaderin kaçınılmaz emrine uyuyor ve benden önce aynı kaderi yaşamış olan Rakoczy'yi takip ediyorum. Atalarımız Asya'dan gelmişlerdi. Biz onların torunları, şimdi onların geldikleri yere geri dönmek zorundayız. Bu, kaderin acımasız emridir. Eğer anavatana dönebilme şansına sahip olabilirseniz kemiklerimin yabancı bir ülkede çürümesine izin vermeyiniz. Bunu bana söz verdiğinizi ve sözünüzü kesinlikle tutacağınızı biliyorum ve bundan eminim"[1].

Kossuth'un bu duygu yüklü konuşması üzerine, Graf Ladislaus adında bir mülteci subay öne çıkıp, şunları söyledi:

"*Büyük adam! Sen dünyanın gözü önünde temiz ve paksın. Macar ulusunun indinde, seçildiğin ilk günkü saygıyı hala elinde tutuyorsun. Sen, yaşamak zorundasın ve yaşamalısın. Biz, kemiklerini değil, seni canlı olarak anavatana geri götüreceğiz. Buna Tanrı'nın adına yemin ediyoruz*"[2]. Ladislaus'un bu konuşmasından sonra bütün mülteciler "*Yemin ederiz*" diye bağırdılar[3].

Philipp'in yazdıklarına göre Kossuth, konuşmasını bitirdikten sonra yanında duranlara sarıldı. Herkes onun elini tutup göz yaşlarıyla ıslayabilmek için uğraşıyordu. Mülteciler, ona son bir kez dokunabilmek için büyük çaba sarfediyorlardı. Kossuth ile vedalaşmak için toplanan mültecilerin durumu içler acısıydı. Bu ayrılışı izlemek üzere gelen Türkler bile göz yaşlarını tutamamışlardı[4]. Kossuth, mültecilerle vedalaştıktan sonra atına bindi[5] ve Kütahya'ya gitmek üzere Varna'ya doğru yolculuğa başladı. Şumnu'da kalan mülteciler daha sonra vedalaşmak üzere Batthianyi'nin yanına gittiler. Batthanyi, onlara birçok tavsiyelerde bulundu[6] ve daha sonra o da Kossuth'u takip etti.

Kossuth, Vidin'den Şumnu'ya hareketinden önce de mültecilere hitaben bir konuşma yapmıştı. O konuşmasında her şeyin henüz bitmediğini, güneş ışıklarının hala kendilerini aydınlattığını söylemişti. Ayrıca Macarların rollerini

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.187; Imrefi, *Aynı eser*, s.231; Hutter, *Aynı eser*, s.148-149. Kossuth'un mültecilere hitaben yaptığı bu konuşma, mültecilerin hatıratlarında değişik ifadelerle yer almaktadır. Biz, burada Korn'in hatıratında geçen konuşma metnini esas aldık.
[2] Hutter, *Aynı eser*, s.150; Korn, *Aynı eser*, s.188; Imrefi, *Aynı eser*, s.231.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.188.
[4] Korn, *Aynı eser*, s.188.
[5] Korn, *Aynı eser*, s.188.
[6] Korn, *Aynı eser*, s.188.

sonuna kadar oynamadığını ve gelecekte Macar mültecilerinin Avrupa'nın siyasi yapılanmasında etkin rol alacaklarını iddia etmişti. Hatta Kossuth, bu inanç ve ümidini Kütahya'ya gönderilecekleri haberini aldığı Şumnu'da bile kaybetmemişti. Çünkü o, bu kararın uygulanamayacağına inanıyordu. Onun, Şumnu'dan yaptığı yazışmalarda, Macaristan'ın bağımsızlığına kavuşacağına dair inancını hiç kaybetmediği bariz bir şekilde görülmektedir. Ona göre, bu inancı yok edecek tek şey, mültecilerin Kütahya'ya gönderilmeleriydi. Ne var ki Ahmed Vefik Efendi'nin Şumnu'ya gelmesiyle, İngiliz ve Fransızların yardımıyla ertelenebileceğini zannettiği yer değiştirmenin imkansız olduğunu kesin bir şekilde anladı. Zoraki kabul ettiği bu karar, onun bütün planlarını alt üst etmişti. Çünkü o, bu ana kadar Macarların özlemle bekledikleri ve vatanlarını esaretin zincirinden kurtaracak olan savaşın kaçınılmaz ve sadece bir an meselesi olduğuna inanıyordu. Fakat, Şumnu konuşmasından onun, Macaristan'ın bağımsızlığa kavuşması bir yana, vatanını tekrar görebilme ümidini bile kaybettiği anlaşılmaktadır. Kossuth, konuşmasında, Şumnu'dan Kütahya'ya gitmeği anavatanından ayrılmakla eşdeğer tutuyordu.

3-Mültecilerin İzlediği Güzergah

Macar ve Polonyalı mülteci şefleri, 15 Şubat 1850'de Kütahya'ya gitmek üzere Şumnu'dan yola çıktılar[1]. Avusturya elçisi Stürmer, mülteci taifesinin Şumnu'dan ayrılmasından sonra, yolculukları süresince kendilerine iyi davranılmamasını ve yabancılarla herhangi bir iletişim kurmalarının yasaklamasını da Bâbıâli'den istemişti[2]. Ancak, onun bu isteği kabul edilmemiş, aksine Kütahya'ya yolculukları boyunca mültecilere gerekli her türlü kolaylık gösterilmişti[3]. Öte yandan Avusturya ajanı Jasmagy de, maiyyetinde bulunanlarla mülteciler sıkı bir şekilde takip ediyordu. Mülteciler, Kütahya'ya hareket ettiklerinde, Jasmagy ve ekibi, Şumnu'dan ayrılarak onları takibe koyulmuştu. Türk görevlileri, mültecilerin, onun tarafından rahatsız edileceğini bildiklerinden gerekli

---

[1] BOA., DUİT., 75-2/14- Ahmed Vefik Efendi'nin Sadâret'e takdim ettiği 2 R 66/15 Şubat 1850 tarihli tahrîrât; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.171; Korn, *Aynı eser*, s.182; Hutter, *Aynı eser*, s.147; İmrefi, *Aynı eser*, s.232.

[2] İmrefi, *Aynı eser*, s.268.

[3] İmrefi, *Aynı eser*, s.268.

bütün önlemleri almışlardı. Mültecilerin muhafazsından sorumlu olan kişiler, Jasmagy'nin yaptıklarından zaman zaman şikayetçi olmuşlardır.[1]

Mülteciler, üç gün süren yolculuktan sonra, Miralay Süleyman Refik Bey refakatinde 18 Şubat'da Varna'ya ulaştılar[2]. Onlar, Varna Muhâfızı Mehmed tarafından da iyi bir misafirperverlikle karşılandılar. Kütahya takımı, Varna'da bir gece kaldıktan sonra 19 Şubat'ta, kendilerini Gemlik İskelesi'ne götürecek Tâir-i Bahrî Vapuru'na binerek, Varna'dan ayrıldılar[3]. 7'si Kossuth'un, 3'ü Batthyany'nin ve 1'i Perczel'in olmak üzere toplam 11 at, vapura alınmayarak Varna Muhafızı Mehmed Paşa'ya teslim edildi. Ayrıca, bu atlara bakmak üzere 1'i Kossuth'un ve 2'si Batthyanyi'nin üç at bakıcısı da Varna'da kaldı[4]. Mehmed Paşa, mültecilerin Varna'dan ayrılmasından kısa bir süre sonra, maiyetlerine bir kavvas[5] tayin ederek, atları ve bakıcıları İstanbul'a gönderdi[6]. Atlar ve bakıcıları 4 Mart'ta İstanbul'a geldiler[7].

Tâir-i Bahrî Vapuru, 23 buçuk saatlik bir yolculuktan sonra, 20 Şubat 1850'de Gemlik İskelesi'ne ulaştı[8]. Mülteci kafilesi, burada 2 gün kaldıktan sonra Bursa'ya hareket edecekti[9]. Ancak, Gemlik'teki kötü hava şartları yüzünden burada önceden planlanan iki günden daha fazla kalındı[10]. Öte yandan Kossuth, Batthyanyi ve Perczel'in Varna'da kalan atları İstanbul'a gelmişti. Ancak mülteciler, bu sırada Gemlik'ten Bursa'ya hareket ettiklerinden İstanbul'a getirilen atlar, kendilerine teslim edilmek üzere Bursa'ya doğru yola çıkarıldı[11]

---

[1] Imrefi, *Aynı eser*, s.271.
[2] BOA., DUİT., 75-2/14-10, Varna Muhâfızı Mehmed'in Sadâret'e takdim ettiği 6 R 66/19 Şubat 1850 tarihli tahrîrât; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.171.
[3] BOA., DUİT., 75-2/14-10; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.171.
[4] BOA., DUİT, 75-1/19-3 Süleyman Refik'in Sadâret'e takdim ettiği 14 R 66/27 Şubat 1850 tarihli tahriratı.
[5] Kavas oklu asker veya ok yapan kimseye verilen isimdir. Osmanlı Devleti'nde kavaslar ve kavas teşkilatı için bkz. Mehmet Canatar, "Osmanlı Devleti'nde Kavaslar ve Kavas Teşkilatı", *İlmi Araştırmalar*, (İstanbul,1997), IV, s.67-88.
[6] BOA., DUİT, 75-1/19-6 Serakser Paşa'nın Sadâret'e takdim ettiği 20 R 66/5 Mart 1850 tarihli tezkire.
[7] BOA., DUİT, 75-1/19-6.
[8] BOA., DUİT., 75-2/14 Miralay Süleyman Refik Bey'in Sadâret'e takdim ettiği 8 R 66/21 Şubat 1850 tarihli tahrîrât; Göyünç, *Aynı makale*, s.176.
[9] BOA., DUİT., 75-2/14-11 Miralay Süleyman Refik Bey'in Sadâret'e takdim ettiği 7 R 66/20 Şubat 1850 tarihli tahriratı.
[10] BOA., DUİT., 75-2/19-4 Miralay Süleyman Refik Bey'in Sadâret'e takdim ettiği 14 R 66/27 Şubat 1850 tarihli tahrîrât.
[11] BOA., DUİT., 75-2/19-6.

Gemlik'te dört gün kalındıktan ve havalar düzeldikten sonra, beşinci gün, 24 Şubat'ta buradan yola çıkılarak Bursa'ya 2 saat uzaklıktaki Timurtaş Köyü'ne varıldı. Burada bir gece kalan mülteci kafilesi, ertesi gün Bursa'ya ulaşmıştı[1]. Mülteciler, gerek Gemlik'te gerekse Bursa'da en iyi şekilde karşılandılar. Kafilenin kumandanı Süleyman Refik Bey, daha evvel Bursa'ya gidip, onların nerede kalabileceklerini araştırmıştı. Bu konuda, şehrin yetkili amiri konumundaki Bursa valisi ile de bir görüşme yapmıştı. Esasında, mültecilerin Kütahya'ya giderken Bursa'dan geçeceğini bilen vali, önceden hazırlık yapmış ve ikametleri için bir otel hazırlatmıştı. Ancak, hazırlanan oteli gören Süleyman Refik Bey, mültecilerin burada ikamet etmelerinin mümkün olmayacağına kanaat getirmişti. Bunun yerine, şehirde askerler için inşa edilen kışlaya yerleştirilmelerinin uygun olacağına karar vermişti[2].

Mülteciler, Bursa'ya geldiklerinde kış mevsimi bütün şiddetiyle devam ediyordu. Bu nedenle havalar düzelinceye kadar Bursa'da kalacaklardı[3]. Esasen, Süleyman Refik Bey, Bursa'da altı gün kalmayı tasarlıyordu. Ancak, soğukların azalmaması üzerine Bursa'da kalma süresini oniki güne çıkardı[4]. Havaların bir türlü düzelmemesi ve kış mevsiminin beklenenden uzun sürmesi yüzünden, Bursa'daki ikamet süresi giderek uzuyordu. Neticede, ilk baharın gelmesi ve havaların açılmasıyla birlikte kafile, Bursa'ya vardıktan ancak, bir ay sonra, 25 Mart 1850'de buradan ayrılabildi. Altı gün süren bir yolculuktan sonra mülteciler, Vidin ve Şumnu'dan sonra kendileri için tayin edilen üçüncü ikametgahları olan Kütahya'ya 31 Mart 1850'de vardılar[5].

4- Mültecilerin Kütahya'ya Yerleştirilmesi

Mülteciler, Vidin ve özellikle de Şumnu'da, kalacakları yerleri beğenmeyip tepki göstermişlerdi. Onların benzer tepkileri Kütahya'da da

---

[1] BOA., DUİT., 75-2/19-4.
[2] BOA., DUİT., 75-2/19-4.
[3] BOA., DUİT., 75-2/19-4.
[4] BOA., DUİT., 75-2/19-5 Miralay Sülcyman Refik Bey'in Sadârete takdim ettği 14 R 66/27 Şubat 1850 tarihli tahrîrât.
[5] BOA., DUİT., 75-2/39-2 Miralay Süleyman Refik Bey'in Sadâret'e takdim ettiği Gurre C 66/14 Nisan 1850 tarihli tahrîrât; Imrefi, *Aynı eser*, s.268; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s.277.

göstereceğini bilen Bâbıâli, bu şehrin onlar için uygun olup olmadığını araştırmak üzere çalışmalara başlamıştı. Üstelik Kütahya'ya gelecekler lider pozisyonunda olduklarından, bütün dünyanın gözü onların üzerinde olacaktı. Dolayısıyla, yapacakları en küçük bir itiraz, Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakabilecekti.

Böylesi nahoş bir durumla karşılaşmamak için Seraskerlik, mülteciler Kütahya'ya varmadan önce Binbaşı Hafiz Ağa'yı Kütahya'ya gönderme kararı almıştı. Hafız Ağa, Kütahya'daki kışla, hastahane ve ahırların ne kadar asker ve hayvan alacağını yerinde görüp inceleyecekti. Ayrıca, söz konusu binaların tamire ihtiyacı olup olmadığını da araştıracaktı. Eğer tamire ihtiyacı varsa, ne kadar sürede tamir edilebileceğini ve masrafının ne kadar olduğunu Bâbıâli'ye bildirecekti[1].

Hafiz Ağa, Kütahya'ya vardıktan sonra, Kütahya Muhassılı Mehmed Reşid, Kütahya nâibi ve meclis azalarını da yanına alarak, mültecilerin ve hayvanlarının kalacakları kışla ve ahırlarda incelemelerde bulundu. Hafiz Ağa, maiyetinde bulunanlarla kısa sürede keşif ve tahkik işlemlerini tamamladıktan sonra, İstanbul'a dönmüş ve bu incelemeler hakkında Seraskerliğe bilgi sunmuştu. Hafiz Ağa'nın verdiği bilgiye göre, bazı ufak tefek tamirattan sonra, mülteciler ve hayvanlarının kışlada barınabilmeleri mümkündü. Ayrıca, mülteci şefleri için kışlada elverişli odaların bulunduğu da tesbit edildi. Hafiz Ağa'nın tesbitine göre, kışlanın tamiri için gereken paranın miktarı da 10.000 kuruş kadardı[2].

Seraskerlik, meseleyi Meclis-i Vâlâ'ya havele etmiş ve tamirat için gerekli olan 10.000 kuruşun hazinece ödenmesini istemişti[3]. Meclis-i Vâlâ, kışlanın tamiri için gereken paranın cüziyat kabilinden olduğunu, ancak, kış girmeden evvel tamiratın bir an önce yapılması gerektiğini Sadârete bildirmişti[4]. Sadâret, meseleyi Padişah'a arzetmiş, Sultan da tamirat için gereken harcamanın yapılabilmesi için onay vermişti[5]. Ayrıca Hazine'nin bu harcamayı yapması için Maliye Nazırı'na bir

---

[1] BOA., İra. Mec. Vâl. Nr.4463 Kütahya Muhassılı Mehmed Reşid'in Seraskerliğe takdim ettiği 3 M 66/17 Kasım 1849 tarihli şukkası.

[2] BOA., İ.Mec. Vâl. Nr.4463 Serasker Paşa'nın Meclis-i Vâlâ'ya sunduğu 6 M 66/22 Kasım 1849 tarihli tezkire.

[3] BOA., İ. Mec. Vâl. Nr.4463.

[4] BOA., İ.Mec. Vâl. Nr.4463 Meclis-i Vala'dan Sadârete yazılan 17 M 66/3 Aralık 1849 tarihli mazbata.

[5] BOA., İ.Mec. Vâl. Nr.4463 Sadâret'in 19 M 66/5 Aralık 1849 tarihli arzı üzerine 20 M 66/6Aralık 1849'da sâdır olan irade.

de buyruldu yazıldı[1]. Böylece mülteciler, daha Kütahya'ya gelmeden, onların burada rahat bir yaşam sürdürebilmeleri için tüm önlemler alınmıştı.

Tam birbuçuk ay süren yolculuktan sonra Kütahya'ya varan mülteciler, burada temiz ve bakımlı evlere yerleştirildiler[2]. Kossuth'un maiyetinde 25 kişi bulunuyordu. Bu sebeple o, kışlada bulunan en büyük daireye yerleştirildi. Alınan bütün önlemlere rağmen; Süleyman Refik Bey, daha ilk günlerde mültecilerin ikamet edecekleri yerlere itirazıyla karşılaştı. Eşi ve ve maiyetinde bulunan dokuz kişi ile Kütahya'ya gelen Batthianyi, kışladaki bir dairede bu kadar kişinin toplu olarak bulunamayacağını söyleyerek itirazda bulundu. Hatta o, daha da ileri giderek, idam edilmesine razı olup; kendisine ikamet için tahsis edilen yerde kalmayacağını söyledi. Süleyman Refik Bey, Batthianyi'yi ikna etmek için büyük çaba sarfettiyse de, bir sonuç alamadı. Bunun üzerine daha fazla ısrar etmeyip, mültecilerin kaldıkları kışlanın yakınında aylık 220 kuruşa bir konak kiralayarak Batthianyi'yi bu konağa yerleştirdi[3]. Süleyman Refik Bey, diğer mültecilerin benzer istekte bulunmamaları için Kont Batthianyi ile bir de mukavele imzaladı[4]. Diğer taraftan Sadâret, Batthanyi için ayrı bir konak tahsis edilmesinde bir beis görmedi; ancak, onun buradan kaçması diğerlerine nazaran daha kolay olacağından bu hususa dikkat edilmesini Süleyman Refik Bey'den istedi[5].

Bu arada Süleyman Refik Bey, Kütahya'ya geldikten kısa bir süre sonra hastalanmış ve yatağa düşmüştü. Hastalığının şiddetli olması nedeniyle mültecilerin işleriyle yeterince ilgilenemeyen Süleyman Refik Bey, Seraskerliğe bir yazı göndererek mültecilere nasıl davranılması gerektiği hususundaki talimatı ve onların sorumluluğunu Mirliva Ahmed Bey'e bırakıp İstanbul'a gelmek istediğini bildirdi[6]. Seraskerlik, Ahmed Bey'in "*okur yazar*" bir kişi olmasından dolayı Süleyman Refik Bey'in görevinden ayrılma isteğini olumlu karşılama eğilimindeydi[7]. Ancak

---

[1] Kışlanın tamiri için gerekli olan 10.000 kuruşun Hazineden ödenmesine dair Mâliye Nezaretine yazılan buyuruldu için bkz. BOA., BEO., A.MKT.NZD. Dosya no:1, Sıra no:64. 1266.1.25.

[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.269.

[3] Karpat, *Aynı makale*, s.113; Göyünç, *Aynı makale*, s.176.

[4] BOA., DUİT., 75-2/39-2.

[5] BOA., DUİT., 75-2/39-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 12 C 66/25 Nisan 1850 tarihli arz tezkiresi.

[6] BOA., İra. Dah., Nr. 12566 Seraskerliğin Sadaret'e takdim ettiği 12 CA 66/25 Nisan 1849 tarihli tahrirat.

[7] BOA., İra. Dah., Nr. 12566.

Süleyman Refik Bey, Vidin'den Kütahya'ya kadar mültecilerle birlikte olmuş ve onları yakından tanıma imkanı bulmuştu. Yerine getirilmesi düşünülen Ahmed Bey ise, onları yeterince tanımıyordu. Diğer taraftan Kütahya ile Gemlik arasındaki mesafe uzak olduğundan, Süleyman Refik Bey'in hasta hasta yola çıkması onun rahatsızlığını daha da artırabilirdi. Bu sebeplerden dolayı Seraskerlik, başlangıçtaki tutumunu değiştirerek, Süleyman Refik Bey'in görevinde kalmasının daha münasip olacağı yolunda Sadaret'e görüş bildirdiği gibi, kendisinden de tedavisine dikkat edip görevinde kalmasını istedi [1].

Süleyman Refik Bey'in görevinden ayrılma isteği, sadece onun hastalığına bağlanamaz. Onun maddi sıkıntı içerisinde olması ve İstanbul'daki eşine yetecek kadar harçlık gönderememesi gibi sebeplerle istifayı düşünmüş olabileceği ihtimali gözden uzak tutulmamalıdır. Zira Süleyman Refik Bey, miralay rütbesinde bulunuyor ve maaşını da bu rütbeye göre alıyordu. Kütahya'daki mültecilerin muhafızlığına tayin edilmesinden sonra da hazinece kendisine ek bir ödeme yapılmıyordu. Halbuki, Kütahya'da karşılaştığı bazı sorunları aşmak için cebinden para harcamak zorunda bile kalıyordu. Seraskerlik, bu durumu göz önüne alarak kendisine Kütahya emvalinden 12.500 kuruş atıyye-i seniyye vermeği kararlaştırdığı gibi, bundan böyle yapacağı harcamaların tümünün Kütahya emvalinden karşılanacağını da kendisine bildirdi[2].

a.Kütahya'ya Sonradan Gelen Mülteci Grubu

Yukarıda değinildiği üzere, Kütahya'ya gidecek mülteci kafilesi, 15 Şubat 1850'de Şumnu'dan hareket etmişti. Ahmed Vefik Efendi'nin Şumnu'ya gelmesinden birkaç gün sonra, Kossuth Kütahya'ya gitmeğe ikna olunca, mültecilerden birlikte gelmek isteyenlerin isimlerini kendisine bildirmelerini istemişti. Mültecilerin büyük çoğunluğu Kossuth ile birlikte Kütahya'ya gitmek istiyordu. Fakat, bu sayı, birkaç ekleme ve çıkarmanın dışında, Avusturya Elçisi Stürmer'in Bâbıâli'ye sunduğu liste ile sınırlı kalmıştı. Avusturya Hükümeti'nin isteğine bağlı olarak, başlangıçta Kütahya'ya 57 mülteci gönderilmişti. Fakat bir

[1] BOA., İra. Dah., Nr. 12566.
[2] BOA., İra. Dah., Nr. 12566.

müddet sonra, Avusturya ve Osmanlı Devletleri, Şumnu'da kalan mültecilerden bir grubun daha Kütahya'ya gönderilmesi üzerinde mutabık kalmışlardı[1]. Bu mutabakata bağlı olarak, Kossuth ve diğer mülteci şeflerinin Kütahya'ya yerleştirilmelerinden birkaç ay sonra, ikinci bir mülteci kafilesi Şumnu'dan Kütahya'ya doğru yola çıktı. Bu kafile, 26 kişiden oluşuyordu. Bunların da Kütahya'ya gidecekleri güzergâh, Kossuth ve arkadaşlarının gittikleri güzergâhtan geçiyordu. Yani, bu mülteci grubu da, önce Varna'ya indirilecek ve buraya gönderilecek bir gemi ile Gemlik İskelesi'ne çıkarılacaklardı. Gemlik'ten de Bursa üzerinden Kütahya'ya gönderileceklerdi.

Sözkonusu mültecileri Gemlik İskelesi'ne çıkarmak üzere Mısır-ı Bahrî Vapuru görevlendirildi[2]. Varna'dan Gemlik İskelesi'ne çıkarılan mülteciler, Binbaşı Hasan Ağa'nın gözetiminde Kütahya'ya getirildi. Bunların tamamı, Kütahya'da arkadaşlarının kaldığı kışlaya yerleştirildiler[3].

Kütahya'ya sonrada gelen mültecilerin isimleri şunlardı:

Gelenlerin İsimleri	**Maiyyetinde Bulunanlar**	**Kişi Sayısı**
General Buhlarin	Yüzbaşı Chosak, iki mülâzım ve İki hizmetçisi	6
Turzanski	Bir mülâzım ve bir hizmetçisi	3
Idjikovski	Bir hizmetçisi	2
Fokner	Eşi ve bir hizmetçisi	3
Niyadovski	Bir hizmetçisi	2
Chojecki	Bir hizmetçisi	2
Lui	Eşi ve bir hizmetçisi	3
Kovac	Eşi, bir hizmetçisi, arkadaşı Szabo ve Szabo'nun eşi	5
		Toplam:26

Kütahya'ya sonradan gelen bu grup ile, Kütahya'daki mültecilerin sayısı 83'e ulaşmıştı. Ancak bu sayı, Temmuz 1850 tarihine ait Kütahya'daki mültecileri göstermektedir. Kuşkusuz, sonraki aylarda Kütahya'daki mültecilerin sayısı daha da artmıştır. Nitekim Süleyman Refik Bey, Eylül 1850'de Seraskerliğe sunduğu bir

[1] BOA., DUİT., 72-2/51-2.
[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.191.
[3] BOA., DUİT., 75-2/51-2 Süleyman Refik Bey'in Seraskerliğe takdîm ettiği 3 N 66/13 Temmuz 1850 tarihli şukka. Kütahya'ya sonradan gönderilen mültecilerden biri firar etti. Fakat, bu firar eden mülteci, Galata'da yakalanarak Kütahya'ya gönderildi (BOA., DUİT., 75-2/51-4 Seraskerliğin Sadâret'e takdîm ettiği 9 N 66/19 Temmuz 1850 tarihli tezkire).

yazısında, Kütahya'daki mültecilerin sayısını, eşleri hariç 84 olarak vermektedir[1]. Süleyman Refik Bey'in verdiği bu rakamdan, söz konusu tarihte Kütahya'daki mültecilerin eşleriyle birlikte 100 civarında olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Kossuth, Kütahya'da birçok yabancı tarafından olduğu gibi, özellikle İstanbul'daki mültecilerce de ziyaret ediliyordu. Dolayısıyla, Kütahya'daki mülteci sayısı sürekli değişiyordu. Örneğin, hatıralarından Hutter ve Philipp'in de Kütahya'ya arkadaşlarını ziyarete gittiklerini öğrenmekteyiz. Yine, İmrefi, hatıratında Kütahya'ya gittiğini yazmasa da, onun Kütahya şehri hakkında kısa da olsa bilgi vermesi, buraya gittiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir[2]. Kısacası, Kütahya'daki mültecilerin sayısı, Avusturya Elçisi Stürmer'in Bâbıâli'ye verdiği liste ile sınırlı kalmamış ve sürekli bir şekilde artış göstermiştir.

b.General Dembinski'nin Kütahya'ya Gelişi

Avusturya Elçisi Stürmer'in Bâbıâli'ye takdim ettiği ve Kütahya'ya gönderilecek mültecilerin isimlerini ihtiva eden defterde General Dembinski'nin de adı vardı. Ahmed Vefik Efendi, mültecileri Kütahya, Halep ve Malta'ya gönderme görevviyle Şumnu'ya geldiğinde, başta Kossuth olmak üzere, diğer mülteci şeflerini özel olarak ziyaret etmişti. Onun ziyaret ettiği kişiler arasında Dembinski de vardı. Ahmed Vefik Efendi, bu görüşme sırasında, Dembinski'ye Kütahya'ya gönderileceğini söylediyse de, o, bu karara itiraz etti. Dembinski, kendisinin Fransız vatandaşı olduğunu, dolayısıyla da, Avusturya'yı kastederek, hiçbir yabancı gücün kendisi hakkında karar verme yetkisine sahip olmadığını ifade etti[3]. Aynı zamanda o, hastalığını ileri sürerek, Anadolu'ya gitse bile Kütahya'ya gitmeyeceğini, tercihinin Bursa olduğunu Ahmed Vefik Efendi'ye iletti[4]. Ahmed Vefik Efendi,

---

[1] BOA., DUİT., 75-2/59.

[2] İmrefifi'nin verdiği bilgiye göre, o tarihlerde, Kütahya Anadolu'nun en önemli şehirlerinden biridir. Birçok hamam ve kervansaraya sahip olan şehir, 5.000 Ermeni, 1.000 Rum ve geri kalan halkın tamamı Türk olmak üzere 50.000 nüfusa sahipti (Imrefi, *Aynı eser*, s.268). Hutter de Imrefi gibi, hatıratında Kütahya şehri hakkında kısa bir malumat verir. O da Imrefi gibi, şehrin nüfusunun 50.000 nüfusu olduğunu ve bu nüfüsün büyük çoğunluğunu Türklerden oluştuğunu yazar. Hutter'in verdiği bilgiye göre, şehrin gelir kaynakları pamuk ve ipek işlemeciliği ile halıcılıktan ibarettir. Fakat, ürünlerine liman şehrileri tarafından yoğun talepler olduğundan, şehrin içinde çok sayıda kervansaraylar vardır (Hutter, Aynı eser, s.248).

[3] Korn, *Aynı eser*, s.182.

[4] BOA:, DUİT., 75-214-4; Korn, *Aynı eser*, s.182; Imrefi, *Aynı eser*, s.230.

Dembinski'nin itirazı üzerine, onun bir müddet daha Şumnu'da kalmasına izin vermiş ve durumu Sadarete bildirmişti[1]. Bâbıâli, Dembinski'yi Kütahya'ya gönderme konusunda ısrarlı değildi. Ancak, yine de, onun Fransız vatandaşı olduğunu ispatlayana kadar, Şumnu yerine, Kütahya'da ikmamet etmesinin daha uygun olacağının Ahmed Vefik Efendi'ye bildirilmesi yönünde karar alındı[2]. Ahmed Vefik Efendi, Sadaretin isteği üzerine, Dembinski ile bir kez daha görüşerek onu Kütahya'ya gitmeğe ikna etti.

Kütahya ve Halep'e gidecek mülteci taifesi Şumnu'dan çoktan ayrılmıştı. Malta'ya gidecek olanlar ise henüz Şumnu'da bulunuyordu. Dembinski, Malta'ya giden Rus vatandaşı Polonyalı mültecileri taşıyacak olan Taif Vapuru ile gönderilecekti. Taif Vapuru, Çardak veya Lapseki İskelerinden birine vardığında, Dembinski buradan alınarak karayolu ile Kütahya'ya götürülecekti[3]. Sadaret, Taif Vapuru sözkonu iskelelerden birisine yanaştığında, Dembinski'yi almak üzere, zâbıtan-ı askeriyyeden birisinin görevlendirilmesini Seraskerlikten istedi. Serakserlik, bu göreve Ahmed Ağa'yı tayin etti. Ancak, Lapseki veya Çardak'dan Kütahya'ya kadarki yolların taşlık olmasının yanısıra, Dembinski'nin yaşlılığı da göz önüne alınarak, Ahmed Vefik Efendi'nin tavsiye ettiği güzargahın uygun olmayacağı Sadarete iletildi. Seraskerliğe göre, Taif Vapuru İstanbul'dan geçerken Yeni Kapı açıklarında biraz bekleyeceğinden, bu sırada Tersane-i Âmire'den görevlendirilecek bir posta vapuru ile Dembinski alınıp Gemlik'e, oradan da Bursa'ya götürülmeliydi[4].

---

[1] BOA., DUİT., 75-2/14-4.

[2] BOA., DUİT., 75-2/14-1 Sadâretin Mâbeyn'e takdim ettiği 12 R 66/25 Şubat 1850 tarihli arz tezkiresi.

[3] BOA., DUİT., 75-2/23-3 Ahmed Vefik Efendi'nin Sadârete takdîm ettiği 23 R 66/8 Mart 1850 tarihli tahrîrât.

[4] "*...muktezâ-yı irâde-i 'aliyyeleri üzere husûs-i mezkûr içün Yâver-i Harb-i çâkeri Kolağası Ahmed Ağa bendeleri ta'yîn kılınarak hemân i'zâm olunacak ise de Lapseki'den Kütahya'ya kadar yollar dağlık ve taşlık pek uygunsuz olmak hasebiyle bu tarîkden gönderildiği hâlde hem su'ûbeti ve hem de Ceneral-i mûmâileyh ihtiyâr adam olarak kendüsüne meşakkati müstelzim olacağından zikr olunan Tâif Vapuru buradan geçerken mukaddemki karâr vechile bazı tahrîrât almak üzere Yenikapu ağzında biraz tevakkuf eyleyeceğinden Lapseki tarafından gönderilmektense memûr-ı mûmâileyh bendeleri Tersâne-i Âmire'den bir posta vapuruyla varup Yenikapu açığında vapur-ı mezkûrun tevakkuf edeceği müddetce ceneral-i mûmâileyhi yanında bulunan eşyâsını bilâ-istishâb Gemlik tarîkiyle Bursa'ya götürüp orada Mîralây Süleyman Bey bendelerine teslîm etmek ve mîr-ı mûmâileyhe Bursa'da yetişmediği takdîrde oradan doğru Kütahya'ya îsâl eylemek sûreti suhûleti müstelzim olur gibi mütedâbir-i hâtır-ı 'âcizi olmağla...*" (BOA:, DUİT., 75-2/23-2 Sadâretin Seraskerliğe 29 R 66/14 Mart 1850

Seraskerliğin bu tavsiyesi Sadaretçe de uygun bulunarak, Dembinski'nin Çardak veya Lapseki yerine, Gemlik ve Bursa üzerinden Kütahya'ya gönderilmesi kabul edildi[1]. Malta'ya gidecek mültecileri taşıyan vapur, İstanbul'a geldiğinde, Dembinski vapurdan alınarak Gemlik İskelesine, oradan da Bursa'ya götürüldü. Ancak, Süleyman Refik Bey refakatinde Kütahya'ya giden mülteci şefleri, Dembinski'nin Bursa'ya varmasından önce burdan ayrılmışlardı. Diğer taraftan, Dembinski bu sırada hastalığa yakalanmıştı. Bu sebeple o, Bursa'da bir müddet kalarak dinlenmek istiyordu. Bu isteği, Bâbıâlice kabul edildi. Dembinski, Bursa'da yaklaşık ikibuçuk ay kaldıktan ve hastalığı tamamen geçtikten sonra, Süleyman Refik Bey'in gönderdiği Mustafa Efendi'nin refakatiyle Kütahya'ya geldi[2].

Yukarıda da değinildiği üzere, Dembinski, vatandaşlık sorunu çözülene kadar Kütahya'da kalacaktı. Onun ismi başlangıçta Rusya Elçisi Titof'un Bâbıâli'ye verdiği defterde, Malta Adası'na gönderilecek mültecilerin arasında geçiyordu. Ancak Rusya vatandaşı olmadığı anlaşılınca, Avusturya tebasından olduğu iddia edildi[3]. Kendisi ise Fransız vatandaşı olduğunu söylüyordu. Bu sebeple Osmanlı Devleti, bu karmaşanın çözülmesine kadar onu Kütahya'ya gönderdi. Bâbıâli, birçok kere meseleyi Avusturya elçisine sordu ise de, uzun süre kesin bir yanıt alamadı[4]. Nihayet, Avusturya Hükümeti, 12 Şubat 1851'de Bâbıâli'ye Dembinski'nin Avusturya vatandaşı olmadığını bildirdi[5]. Böylece, vatandaşlık sorunu Dembinski'nin lehine çözüldü ve kendisi 19 Şubat 1851'de serbest bırakıldı[6]. Kütahya'dan İstanbul'a rahat yolculuk yapması için de Süleyman Refik Bey, Yüzbaşı Mehmed Ağa'yı onun refakatine tayin etti. Ayrıca yolculuğu

---

tarihli tezkire-i samiyyesi üzerine aynı tarihte Seraskerin sözkonusu tezkire üzerine hamîşine cevabı).

[1] BOA., DUİT., 75-2/23-1 Sadâretin Mâbeyn'e takdîm ettiği 2 CA 66/16 Mart 1850 tarihli arz tezkiresi.

[2] BOA., DUİT., 75-2/51-2.

[3] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.198.

[4] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.198.

[5] BOA., BEO. A.MKT.UM Seraskerliğin Süleyman Refik Bey'e gönderdiği 10 R 1267/12 Şubat 1851'de şukka.

[6] BOA., BEO. A.MKT.UM. 49-32,1267.R.17; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.198; Imrefi, *Aynı eser*, s.268. Imrefi, hatıratında Dembinski'nin Kütahya'dan ayrılış tarihini Mart 1851 olarak vermektedir.

sırasında yapacağı tüm masrafları da üstlendi[1]. 19 Şubat 1851'de Kütahya'dan ayrılan Dembinski, Nisan ayının başında Paris'e ulaştı[2]

c. Kossuth'un Çocuklarının Kütahya'ya Gelişi

Kossuth, Osmanlı Devleti'ne iltica ettiği sırada yanında ne eşi ne de çocukları bulunuyordu. Vatansız kalmanın yanı sıra, eşi ve çocuklarından ayrı olmak, Kossuth'a çok acı geliyordu. Nitekim, onun, özellikle Şumnu'da bulunduğu sırada yazdığı mektuplarda, eşinden ve çocuklarından haber alamamanın üzüntüsünü çektiği görülmektedir. Hatta, kendi ifadesine göre, bu durum onun bütün sinir sistemini alt üst etmişti[3]. Kossuth, Şumnu'dan ayrılmağa çok az bir vakit kala eşi Theresa'ya kavuşmuştu. Fakat, en büyüğü sekiz yaşında olan üç çocuğu ise, Macaristan'da kalmıştı[4]. Kütahya'ya vardıktan sonra, Ferenc, Lajos ve Julia adlarını taşıyan[5], çocuklarından uzun süre haber alamadı. Bu süre içinde onlar Macaristan'da mahkumdular[6]. Avusturya Hükümeti, çocuklarını babalarının yanına gitmelerine izin verdi. Bu izinden sonra, Kossuth'un üç çocuğu ile kız kardeşi Lujya Rutkay, Kütahya'ya gitmek üzere 26 Mayıs'ta Peşte'den ayrıldılar[7]. Çocuklar teyzeleriyle birlikte, 7 Haziran 1850'de, Türk yöneticiler ve Macarlar tarafından çok hoş karşılandıkları İstanbul'a geldiler[8]. Philipp'in ifadesine göre, Kossuth'un çocuklarına İstanbul'da özellikle İngilizler tarafından çok kıymetli hediyeler verildi[9]. Ancak, İstanbul'dan Kütahya'ya gidecek kadar yol harçlıkları olmadığından kendilerine para verilmesini istediler. Bu istek üzerine Bâbıâli, kendilerine 5.000 kuruş yol harçlığı verilerek Kütahya'ya doğru yola çıkarıldılar[10]. Onların İstanbul'dan Kütahya'ya kadar güven içinde yolculuk edebilmeleri için,

---

[1] BOA., BEO. A.MKT.UM. 49-32,1267.R.17.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.268.
[3] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:60, s.561.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:102, s.660.
[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.269.
[6] Korn, *Aynı eser*, s.318.
[7] Imrefi, *Aynı eser*, s.269.
[8] Imrefi, *Aynı eser*, s.269.
[9] Korn, *Aynı eser*, s.318.
[10] BO:, DUİT., 75-2/46-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 5 Ş 66/16 Haziran 1850 tarihli arz tezkiresi; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.189.

yanlarına asker de verildi[1]. Ayrıca, Gemlik müdürüne bir buyruldu gönderilerek, Kossuth'un çocukları Gemlik'e vardığında kendilerine her türlü kolaylığın gösterilmesi ve Bursa'ya kadar olan yolculuklarında gerekli olan binek hayvanlarının hazırlanması istendi. Bursa müşirine gönderilen buyrulduda da, bunların Kütahya'ya değin bütün ihtiyaçlarının karşılanması hususunda çok titiz davranılması istendi. Diğer taraftan Süleyman Refik Bey'e de, Kossuth'un çocuklarının Kütahya'ya doğru yola çıkarıldıkları haberi gönderildi[2]. İstanbul'dan Bursa'ya gelen Kossuth'un çocukları ve kızkardeşini almak üzere, Kütahya'dan Mülâzim Mestan Ağa, Ali Çavuş, Ali Onbaşı ve üç nefer süvari Bursa'ya gönderildi[3]. Kossuth'un çocukları, nihayet 18 Haziran 1850 günü babalarının yanına geldiler. Kossuth, çocuklarına kavuşmaktan dolayı büyük bir mutluluk duydu. Nitekim, Süleyman Refik Bey'in bildirdiğine göre, çocuklarından uzun süre ayrı kalan Kossuth, onlara kavuştuğu sırada şu konuşmayı yaptı: "*Bu bîçâre çocuklarımın zâlimler ellerinden kurtarıb melce-i penâh ve merhâmet-i 'adâletlerine iltică etmiş fukâra baba ve analarına böyle mu'azzezen ve mükerremen gönderilmesi ve Der-'aliyye'den hîn-i müfârakatlarında dahî 'atiyye-i seniyye ihsân buyurulması ve bâb-ı merhametlerine iltică edeliden berü bi'l-cümle Macar fukarâlarına olan merhamet ve inâyâtı bir vechile îfâsı teşekkür olunur hâlât değildir ve ahâli-i Macaristan bütün bütün esîr olsalar yine bir zerresinin edâ-yı teşekkürü değildir ve Cenâb-ı Allah rûy-ı arzı halk edeli böyle bir pâdışâh-ı ma'den-i 'adâlet gelmemişdir ve aşinâ-yı tevârîh olanların malûmudur. Rabbim 'ömr ü şevket-i şâhânesini müzdâd ve firâvân ve düşmanlarını makhûr ve perîşân buyursun. Değil Türkistan 'umûm üzere bütün dünyada olan bîkes fukarâyı bağışlasun ve Sultan Abdulmecîd Efendimizin ve Sadrazam Devletlü Übbehetlü Reşîd Paşa Hazretlerinin bir mûyine ahâli-i Macaristan ve 'umûm üzere ahâlî-i Avrupa kurbân olsun deyü ağlayarak du'â eyledi ve sâir rüfekâları dahî bülend-âvâz ile Türkçe -âmîn deyü feryâd eylemiş oldukları...*"[4]

---

[1] Imrefi, Aynı eser, s.269.
[2] BOA., HR. MKT., 34-65 Bursa Müşîri, Gemlik Müdürü ve Süleyman Refik Bey'e 27 B 66/8 Haziran 1850 tarihinde gönderilen buyruldular.
[3] BO:, DUİT., 75-2/47-5.
[4] BOA., DUİT., 75-2/49-2, Süleyman Refik'in Seraskerliğe takdîm ettiği 11 Ş 66/22 Haziran 1850 tarihli arîza; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.190.

Kossuth'un kızkardeşi Rutkay, Kütahya'da 15 gün kaldıktan sonra tekrar geri döndü. Rutkay, Bursa üzerinden Gemlik'e ve oradan da vapur ile İstanbul'a gidecekti. Kossuth, çocuklarına kavuşmasında büyük emeği geçen kız kardeşini Gemlik'e götürmek üzere kendi tercümanı ve bir Macar yüzbaşısını görevlendirdi. Süleyman Refik Bey de, hem Rutkay'a refakat etmek hem de tercüman ve yüzbaşıyı Gemlik'ten Kütahya'ya getirmek için, bir mülazım, bir çavuş bir onbaşı ve iki de nefer tayin etti[1].

Eylül 1850'de Perczel'in eşi de Kütahya'ya geldi. Avrupa'daki gelişmelerle ilgili olarak kitap ve broşür getirerek bütün mültecileri sevindirdi[2].

d.Kossuth'u Kaçırma Girişimleri ve Alınan Tedbirler

Daha önce de değinildiği gibi Henningsen, Thomson takma adıyla Vidin'e gelmiş ve Kossuth ile bir çok kere görüşmüştü. Hatta, Batthianyi ve Kossuth'u Vidin'den kaçırmak için girşimde bulunmuş, fakat, bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu sırada Avrupa'da büyük yankılar uyandıran Kossuth'un Lord Palmerston'a yazdığı mektubu İngiltere'ye götürmüş ve cevabını da Kossuth'a getirmişti. Aynı zamanda, mülteciler için casusluk göreviyle Vidin'den Macaristan'a birkaç defa gidip gelmişti[3]. Henningsen, Kossuth'un çok güvendiği bir İngilizdi. Bu güven, Kossuth'un ona yazdığı mektuplarda çok belirgin bir şekilde görülmektedir. Kossuth, Henningsen ile mektuplaşmakla yetinmiyor, aynı zamanda başka mercilere yazdığı mektupların bir kopyasını da ona gönderiyordu[4]. Kossuth'un Vidin'den ayrılmasından sonra Henningsen, bir daha onunla görüşme imkanı bulamamıştı.

Kossuth'un Kütahya'ya gelmesinden üç ay sonra, Henningsen'i de burada görüyoruz. O, İzmir Valisi Halil Paşa'dan yol buyruldusu alarak, 27 Temmuz 1850'de İzmir'den Kütahya'ya geldi[5]. Henningsen, Kossuth ile görüşüp, ona çeştili makamlardan yazılan mektupları ulaştırdı. Henningsen, Süleyman Refik Bey ile de

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.192.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.270.
[3] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.193.
[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:60, s.560.
[5] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.193.

bir görüşme yaparak, Kütahya ve Karahisar taraflarında av yapmak istediğini söylemişti. Fakat, Henningsen'in, Vidin'de Kossuth ile sık sık görüştüğünü bilen Süleyman Refik Bey, onun Kütahya'ya gelişine şüphe ile bakıyordu. Bu şüphe üzerine, Süleyman Refik Bey, Henningsen'in ne amaçla Kütahya'ya geldiğini araştırdı. Yapılan araştırma sonucunda, gerçekten de, Henningsen'in Kütahya'ya boş bir amaçla gelmediği ortaya çıktı. Süleyman Refik Bey'in bazı mültecilerden aldığı bilgilere göre, Henningsen'in asıl amacı mültecileri serbest bırakmak için girişimlerde bulunmaktı. Eğer, amacına ulaşamaz ise, onları kaçırmayı deneyecekti[1].

Şumnu bahsinde de izah edildiği gibi Jasmagy, Kossuth'a karşı başarısızlıkla sonuçlanan bir suikast teşebbüsünde bulunmuştu. Ancak buna rağmen Kossuth ve diğer mülteci şeflerinin peşini bırakmamıştı. Bu Avusturya ajanı, mültecileri gittikleri her yerde adeta gölge gibi takip ediyordu. Mülteciler, Şumnu'da ayrıldıktan sonra, Jasmagy de yanındakilerle beraber, Kütahya'ya gitmek üzere yola çıkmıştı[2]. Mültecilerin rahatsız olmamaları için büyük bir gayret ve dikkat gösteren, Türk görevlileri, Jasmagy'i yakın takibe almıştı.

İstanbul'daki Avusturya elçiliğinin üçüncü tercümanlığı görevini de yürüten[3] Jasmagy, Eylül 1850'de Kütahya'ya gelmişti[4]. Onun Kütahya'ya geldiğini haber alan Bâbıâli, bu kişinin Kossuth'a karşı daha önce düzenlediği suikastları da bildiğinden, Süleyman Refik Bey'i dikkatli olması hususunda uyarmıştı[5]. Jasmagy, Kütahya'ya ayak basar bazmaz mültecilere şeflerini bırakıp, Avusturya Hükümeti'nin sunduğu korumayı kabul etmelerini teklif etti. Ayrıca Kossuth ve General Meszaros'u da ayrı ayrı ziyaret ederek adı geçen iki mülteci şefini bundan böyle, Avusturya Devleti aleyhinde bir harekette bulunmayacakları ve af isteklerini içeren bir yazıyı Avusturya elçisine göndermeleri hususunda iknaya çalıştı[6]. Fakat bu girişimi sonuçsuz kaldı. Çünkü, gerek Kossuth gerekse Batthianyi onun

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.193.
[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.270-271.
[3] BOA., DUİT., 75-2/59; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.196.
[4] Imrefi, *Aynı eser*, s.171.
[5] BAO., DUİT., 75-2/59, Seraskerliğin Süleyman Refik Bey'e gönderdiği Gurre ZA 66/8 Eylül 1849 tarihli tahrirat.
[6] BOA., DUİT., 75-2/59; Süleyman Refik Bey'in Sadaret'e takdim ettiği 9 ZA 66/16 Eylül 1849 tarihli tezkire; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.196; Imrefi, *Aynı eser*, s.271.

isteklerini olumsuz cevap vermişlerdi[1]. Diğer taraftan Jasmagy'nin Kütahya'ya gelmesinden rahatsız olan mülteciler, Kossuth'a gidip onu şikayet ettiler. Kossuth da durumu Süleyman Refik Bey'e bildirdi[2]. Mültecilerin bu şikayeti üzerine Süleyman Refik Bey, Jasmagy'e 30 saat içerisinde Kütahya'yı terketmesini söyledi[3]. Ancak, verilen sürenin dolmasına rağmen, Jasmagy şehri terketmedi. Hatta, Süleyman Refik Bey'e müracaatta bulunarak, birkaç gün daha Kütahya'da kalmasına izin verilmesini istedi. Fakat, onun ne maksatla Kütahya'da bulunduğunu bilen Süleyman Refik Bey, bu isteğine olumsuz cevap verdi. Bunun üzerene Jasmagy, şehri terketmek zorunda kaldı[4]. Bu arada, Avusturya basını, Jasmajy'nin Kütahya'dan ayrılmak zorunda kalmasını Kossuth'a bağladı. Onun ülkesinden çok uzaklarda hala bir devlet başkanı gibi istediğini yaptırmasına büyük tepki gösterdiler[5].

Kossuth'u Kütahya'dan kaçırma planlarından bir başkasını da bizzat kendi adamları organize etmek istemişlerdi. Yapılan plana göre, Rumlardan birkaç kişi kiralanacak, ve bunlar Kütahya şehrini ateşe vereceklerdi. Şehirde meydana gelen yangında oluşacak panik havasından istifade edilerek, Kossuth kaçırılacaktı. Fakat bu planda diğerleri gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Zira, Bâbıâli, Kossuth'u kaçırmak için yapılan bu planları önceden haber aldığından gerekli önlemleri almıştı[6]. Gerek Sadaret gerekse Seraskerlikten Süleyman Refik Bey'e yazılan bütün yazılarda, başta Kossuth olmak üzere mültecilere karşı düzenlenecek kaçırma operasyonlarına karşı dikkatli olunması istenmiştir.

Süleyman Refik Bey'in Bâbıâli'ye gönderdiği yazılardan, Kossuth'un kaçmak için Kütahya'ya gelen yabancılarla zaman zaman işbirliği yaptığını öğrenmekteyiz. Nitekim, Kossuth, Kütahya'ya gelen İngiltere Parlamento üyesi Orgar ile yaptığı görüşmede ona, çocuklarını ve eşini eğitim için İngiltere'ye

---

[1] "*...Merkûmlar bu husûsa asla rızâ göstermeyüb şimdiki halde biz Devlet-i Aliyye'nin elindeyiz bu sûretce bizim istid'âmız uyamaz ve sizin dahî bu memûriyete dâir ihticâca sâlih yedinizde bir kağıt olmadıkça bu teklîfâta hakkımız yokdur deyüb cevâb-ı kat'î vermiş oldukları...*" (BOA., DUİT., 75-2/59; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.179.

[2] Imrefi, *Aynı eser*, s.271.

[3] BOA., DUİT., 75-2/59; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.196; Imrefi, *Aynı eser*, s.271. Imrefi hatiratında, Süleyman Refik Bey'in Jasmagy'e Kütahya'yı terketmek için verdiği sürenin 24 saat olduğunu yazar.

[4] BOA., DUİT., 75-2/59; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.196.

[5] Imrefi, *Aynı eser*, s.271.

[6] BOA., BEO., A.MKT.UM. 55-91. 1267.C.13.

göndereceğini ve daha sonra kendisinin de kaçarak bu ülkeye gideceğini söyledi[1].

Yine Süleyman Refik Bey ile görüşmek üzere Kütahya'ya gelen Macar Yüzbaşısı Saint Görgei, Kossuth'u kaçırmak isteği anlaşılınca, onunla görüştürülmedi. Görgei birkaç arkadaşıyla birlikte Kütahya'ya gelmişti. Kütahya'da dört gün kaldıktan sonra, kendilerine şehri terketmeleri bildirildi. Ancak, bunlar yol harçlıklarının olmadığını söyleyerek, kış mevsimini Kütahya'da geçirmek zorunda olduklarını söylediler. Oysa bu kişiler, casustu ve asıl amaçları Kossuth'u kaçırmaktı. Bu sebeple bunların Kütahya'yı bir an önce terketmeleri gerekiyordu. Süleyman Refik Bey, yol paralarının olmadığını söyleyen bu casusların Bursa'ya kadar olan menzil ücretlerini bizzat kendisi karşıladı ve yol harçlığı olarak da yüz kuruş verdi[2]. Görgei ve arkadaşlarının Kütahya'ya geliş ve gidişinden hiçbir mültecinin haberi olmadı. Bu hadiseden Kossuth'un sonradan haberi olmuştu. Kossuth, Görgei'in kendisiyle görüştürülmemesine sert tepki gösterdi ve hatta Süleyman Refik'e hakarete varacak sözler sarfetti[3].

Bu arada, Kütahya'da mültecilerin huzurunu bozacak başka gelişmeler de yaşanıyordu. Kütahya halkından birkaç kişi zehirlenerek öldü. Ölenler arasında mültecilerden kimse yoktu. Yine de bu olay, onlar arasında korku ve paniğe sebep oldu. Yapılan araştırmada, zehirlenme hadisesinin sebebi, ortaya konulamadı. Kütahya'daki zehirlenme olayını haber alan İstanbul'daki mülteciler, Bâbıâli'ye müracaatta bulunarak arkadaşları için gerekli önlemlerin alınmasını istediler. Bunun üzerine, Kütahya'da başka zehirlenme hadiselerinin yaşanmaması için, güzel kokular satan bakkalarda zehir satımının durdurulması yolunu gidildi[4].

Mülteciler, alınan bütün önlemlere rağmen Avusturyalı ajanlarca sıkı bir şekilde takip ediliyordu. Onlardan birinin firar etmesi veya söz konusu ajanlarca kaçırılması Bâbıâli'yı oldukça güç durumda bırakacaktı. Diğer taraftan, mültecilerin Kütahya'dan firar edeceklerine dair söylentiler de artarak devam ediyordu. Gerçekten de Süleyman Refik Bey'den gelen haberler, bu söylentileri doğruluyordu. Yukarıda da değinildiği üzere, Vidin ve Şumnu'da mültecileri

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.197.
[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.198.
[3] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.197.
[3] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.198.
[4] BOA., A.MKT.UM. 55-91.

sürekli izleyip rahatsız eden Jasmagy, Kütahya'ya gelmişt. Henningsen ise av yapmak bahanesiyle Kütahya yöresinde dolaşıyor ve Kossuth'u kaçırmak için fırsat kolluyordu.

Kütahya'daki mültecilerin firar edebileceklerini hisseden Bâbıâli, böylesi bir gelişmenin yaşanmaması için, tedbir alma yoluna gitmişti. Esasında Bâbıâli, mültecilerin serbest bırakılmalarını istiyordu. İngiltere ve Amerika elçilerinin görüş ve istekleri de bu doğrultudaydı. Mülteciler serbest bırakıldığında sorun tümüyle halledilmiş olacaktı. Ancak Avusturya Devleti, mültecilerin Kütahya'da kalmaları için baskı yapıyordu. Bu nedenle Bâbıâli onların serbest bırakılmaları konusunda kararsız davranıyordu. Adı geçen devletlerin farklı istekleri karşısında yeni bir krize meydan vermemek için, mültecilerin serbest bırakılmalarını şimdilik gündeme getirmiyordu.

Sadâret, 8 Eylül 1850'de Süleyman Refik Bey'e gönderdiği yazıda, ondan mültecilerin korunmasına daha fazla itina göstermesini istemişti. Jasmagy'nin daha önceki faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olan Sadâret, özellikle bu şahsın Kossuth'a düzenleyebileceği sükikast teşebbüsüne karşı çok dikkatli olunmasını istemişti. Bu yazıda, ayrıca, Süleyman Refik Bey'den mültecilerin Bursa'ya nakledilmelerinin uygun olup olmayacağı soruldu. Süleyman Refik Bey, mültecileri Kütahya'ya götürürken, yaklaşık bir ay burada kalmıştı. Dolayısıyla Bursa'nın mülteciler için uygun olup olmayacağı hakkında en sağlıklı bilgiye sahipti[1]. Mültecilerin Kütahya'dan Bursa'ya nakledilmek istenmesi temelde iki nedene dayanıyordu. Birincisi, Avusturya ajanlarının, buraya sık sık uğramaları; ikincisi ise kış mevsiminin yaklaşmış olmasıydı. Zira kış, Kütahya'da Bursa'ya göre, daha şiddetli geçiyordu. Bu da, bu tür iklim koşullarına alışık olmayan mültecileri huzursuz ediyordu[2].

Süleyman Refik Bey, mültecilerin muhafazasına gerekli özenin gösterildiğini ve Avusturya ajanı Jasmagy'nin, gerekli uyarılardan sonra, Kütahya'yı terkettiğini Sadâret'e bildirdi. Mültecilerin Kütahya'dan Bursa'ya

[1] BOA., DUİT., 75-2/59, Sadâret'in Süleyman Bey'e gönderdiği Gurre ZA 66/8 Eylül 1850 tarihli mektup; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.195.
[2] BOA., BEO. A. AMD. BOA., DUİT., 75-2/59.

nakledilmelerinin uygun olmayacağını gerekçeleriyle birlikte arz etti. O, şu sebeplerle, Kütahya'yı Bursa'ya etmekteydi:

1- Mülteciler, her nerede olursa olsunlar, bunlardan firar etmeleri mümkün değildir. Çünkü, alınan tedbirler sayesinde böyle bir teşebbüsüe girişmeleri dahi neredeyse imkanszıdır. Ancak, Bursa'ya nakledilmeleri halinde, orada bulunan çeşitli devletlerin elçi ve vatandaşlarıyla dostluk kurabilirler. Bunun sonucunda da, hiç bir dayanağı olmayan asılsız haber ve spekülasyonlara kapılarak sorun çıkarabilirler.

2- Mülteciler beş-on kişi olmayıp, eşleri hariç, hizmetçileriyle birlikte toplam 84 kişidir. Osmanlı Devleti, misafirperverliğine yakışır bir şekilde, mülteciler için herbirilerine ayrı bir oda tahsis etmiştir. Ne var ki, bunlar Bursa'ya naklolundukarında, ister istemez Kütahya'daki gibi ayrı ayrı odalarda oturmak isteyeceklerdir. Oysa, Bursa'da bu kadar mülteci için yeterli miktarda oda bulunmamaktadır. Onlara böyle bir imkanı sağlamak, ancak askerlerin kaldıkları yerden, toplu olarak hanlara çıkarılmasıyla mümkün olabilir. Bu durumda bile, mültecilerin korunmasında zorluklarla karşılaşılacaktır.

3- Eğer, mültecilerin sayısı az olsaydı, Bursa'da kalacakları uygun bir yer bulunabilirdi. Yukarıda belirtilen olumsuzluklar göz önüne alınırsa, mülteciler için Kütahya'dan daha uygun bir yer yoktur.

4- Ancak, Kütahya'nın soğuğu hayli sert ve kışı uzun geçmektedir. Bu sebeple mülteci şeflerini soğuktan daha iyi koruyabilmek için, odalarında keçe olmayanlara birer keçe verilmesi ve diğerlerinin odalarına da birbirine dikilmiş bir kar keçesi yapılması gerekmektedir.

5- Kütahya'nın rayici son derece düşük olup, mültecilere verilen odun ve kömür bedelleri Kütahya rayicine göre verilmektedir. Eğer mülteciler Bursa'ya götürülülüp rayiçleri Kütahya bedelinden ödenirse, bazı sıkıntılar çıkacaktır.

6- Mülteciler, Kütahya'da bulunduğu müddetçe, av yapmalarına izin verilmemektedir. Zira, av bahanesiyle Kütahya'dan ayrılarak firar edebilirler. Ancak, hangi maksatla olursa olsun gezmeleri için fırsat verilmektedir[1].

Süleyman Refik Bey'in mültecilerin Bursa'ya nakledilmelerinin mümkün olmayacağına dair öne sürdüğü gerekçeler, Sadâretçe de kabul edildi. Böylece

[1] BOA., DUİT., 75-2/59.

mülteciler Kütahya'da kalmaya devam edeceklerdi. Tayinat bedellerinin Bursa fiyatına göre verilmesi de uygun görüldü ve bunun için de Maliye Nezâreti'ne buyruldu yazıldı[1]. Ancak, firar etmemeleri için gerekli tüm önlemler alınacaktı. Kış mevsimini rahat geçirebilmeleri için, Süleyman Refik Bey'in tavsiyesi üzerine, Mültecilere kışlık elbise satın alınmasına karar verildi. Elbiseler için yapılacak masraflar, Kütahya mal sandığından karşılanackatı[2].

e. Kossuth'un Şumnu'daki Mültecilerle İlişkisi

Mülteci şefleri, Şumnu'dan ayrıldıktan sonra, orada kalan arkadaşlarından çok az haber alabiliyorlardı. Aynı şekilde, Şumnu'daki mülteciler de Kütahya'daki şeflerinden haber alamıyorlardı. Diğer taraftan, özellikle Şumnu takımı, anavatanlarında bulunan aileleriyle iletişim kurmakta güçlük çekiyorlardı. İşin kötüsü, Avusturya ajanlarınca sıkı bir şekilde takip edildiklerinden, kendilerine gönderilen mektupların bir kısmı söz konusu ajanların eline geçiyordu[3]. Şumnu'daki mülteciler, mektup ve gazeteleri güvenli bir şekilde ve daha çok Fransa ile olan posta sayesinde gerçekleştiriyorlardı. Çünkü, buradan gelen mektuplar, hemen Varna'daki İngiliz konsolosluğuna gönderiliyor, oradan da acele bir posta ile Şumnu'ya ulaştırılıyordu[4].

Şumnu'daki mültecilere, yukarıda sözü edilen posta güzergahı üzerinden, 8 Haziran 1850'de Kossuth'dan bir mektup ulaşmıştı. Bu mektupta Kossuth, arkadaşlarından uzak kalmanın ne kadar acı olduğunu yazıyor ve kendilerinden bilgi alamamasının bu acıyı daha da büyüttüğünü belirtiyordu. Kossuth mektubunda, kendilerinden ayrı kalan vatandaşlarına yardım yapılması için Bâbıâli nezdinde girişimlerde bulunduğunu da ifade ediyordu[5].

Bu arada, Şumnu'daki mültecilerin çeşitli Avrupa ülklerine gönderileceği haberi Kütahya'ya da ulaşmıştı. Kossuth, mültecilerin her nerede olursa olsunlar,

---

[1] BOA., HR.MKT., 37-29 Sadâret'in Süleyman Refik Bey'e gönderdiği 15 Z 66/22 Ekim 1850 tarihli şukka.
[2] BOA., DUİT., 75-2/59 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 5 Z 66/12 Ekim 150 tarihli arz tezkiresi; BOA., HR. MKT., 37-29.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.224.
[4] Korn, *Aynı eser*, s.224.
[5] Korn, *Aynı eser*, s.224-225.

dağılmadan bir arada kalmaları gerektiğine inanıyor ve bunun için de büyük çaba gösteriyordu. Sırbistan Kralı, Macar subaylarını ve askerlerini ordusuna alabileceğini; ayrıca, bütün Macarları ülkesine davet ettiğini Kossuth'a bildirmişti[1]. Kossuth, bu davet mektubunu, mültecilere yolladığı mektubla birlikte Şumnu'ya göndermişti. Her ne kadar Sırbistan Kralı, mültecileri ülkesinde ağırlayacağını Kossuth'a bildirmişse de, halk Kralla aynı fikri taşımıyor ve Macarlar'a karşı husumetlerini devam ettiriyorlardı. Bu yüzden, Kralın daveti mülteciler arasında kabul görmedi[2]. Bu arada, Şumnu'da bulunan Avusturya'nın Ruscuk konsolosu Rössler, Kossuth'un mültecilere gönderdiği mektuptan haberdar olmuştu. Rössler, bu mektubu, Kütahya'da gözetim altında bulunan Kossuth'un, Macar halkını Avusturya Hükümeti'ne karşı isyana teşvik ettiğine dair bir delil olarak kabul ediliyordu. Bu sebeple, Kütahya'daki mültecilerin Osmanlı Devleti tarafından iyi korunamadığını düşünmüş olmalı ki, Kossuth'un gözetiminin kendilerine verilmesini istedi. Fakat, Rössler'in bu çabası sonuçsuz kaldı. Zira, o, bu isteğinden kısa bir süre sonra görevinden alınarak yerine Hazua tayin edildi[3].

Sırbistan Kralı'nın teklifine, mülteciler gibi Kossuth da sıcak bakmıyordu. Nitekim o, bu teklife rağmen, Şumnu'daki mülteciler için başka girişimlerde bulundu. Kossuth, mültecilerin özellikle Amerika'ya gitmelerine taraftardı. Bu devletin önde gelen politikacılarına mektuplar göndererek, onlardan mültecilerin Amerika'ya kabul edilmelerini istemişti[4]. Birleşik Devletler, onun başvurusuna olumlu cevap verdi[5]. Böylece Kossuth, Şumnu'daki mültecilere iki seçenek sunuyordu. Fakat, gönlü mültecilerin Amerika tercihini kullanmalarından yanaydı.[6]

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.225.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.228.
[3] Korn, *Aynı eser*, s.228.
[4] Kossuth, bu amaçla, 25 Mayıs 1850'de Macaristan davasına sempati gösteren General Coss'a bir mektup göndermişti. Bu mektubunda o, mültecilerin Amerika'ya kabulünü istemekle birlikte, Kütahya'daki günlerinin çok sıkıntı geçtiğini ifade etmektedir. Vatanından ayrı kalamasından dolayı, büyük bir çaresizlik ve tarif edilmez acı çektiğini yazıyordu. Kossuth, Macaristan için gösterdiği sempati ve yardımseverlikten dolayı Coss'u kutluyordu. Ayrıca, Coss'dan Amerika'da bulunan ve Macarlar için kamuoyu oluşturmaya çalışan Ujhazy'a yardımcı olmasını istiyordu (Korn, *Aynı eser*, s.226-227).
[5] Korn, *Aynı eser*, s.225.
[6] Korn, *Aynı eser*, s.225.

f. Mültecilere Yapılan Nakdî Yardımlar

İstanbul'dan hareketinden evvel Ahmed Vefik Efendi'ye verilen talimatta, Sultan Abdülmecid tarafından gönderilen 150.000 kuruşun mültecilere dağıtılması istenmişti. Padişahın gönderdiği 150.000 kuruştan başka, Silistre valisince Şumnu'daki mültecilere verilmek üzere 50.000 kuruş ayrılmıştı[1]. Böylece, bir anda mülteci kafilesine 200.000 kuruş ödenecekti. Bu paranın dağıtımında mültecilerin rütbe ve meslekleri göz önünde bulundurulacaktı. Söz konusu paranın, Kütahya'ya gönderilenler hariç, nasıl dağıtıldığı tesbit edilememiştir. Lakin, Kütahya kafilesi içerisinde bulunan mülteci şeflerine Şumnu'da Ahmed Vefik Efendi tarafından dağıtılan paranın miktarı, Süleyman Refik Bey'in Seraskerliğe gönderdiği tahrirattan tesbit edebilmektedir. Süleyman Refik Bey, bu tahriratını hangi mülteciye ne miktarda para verildiğinden ziyade, Batthianyi ile maiyetinde bulunanlara hiç para verilmediğini Seraskerliğe bildirmek amacıyla yazmıştı. Onun verdiği bilgiye göre, Kütahya'ya gönderilen mültecilere verilen paranın miktarı 18.650 kuruştu[2]. Ancak, bu rakamın dışında yukarıda sözü edilen 200.000 kuruşun mültecilere nasıl dağıtıldığına dair herhangi bir belge ve bilgi mevcut değildir.

Süleyman Refik Bey'in verdiği bilgiye göre 18.650 kuruş Kütahya'ya gönderilen mültecilere şu şekilde dağıtılmıştı:

Kime Verildiği	**Verilen Paranın Miktarı (Kuruş)**
Macar	
Kossuth	7.000
Batthianyi	Para verilmemiştir
Meszaros	4.000
Perczel	2.500
Perczel	500
Szölösz	500
Asboth	300[3]
Gyurman	750
	Toplam:15.250

[1] BOA:, DUİT., 75-2/19-2 Süleyman Refik'in Seraskerliğe takdim ettiği 14 R 66/27 Şubat 1850 tarihli tahriratı.
[2] BOA:, DUİT., 75-2/19-2.
[3] Asboth'a verilen 300 kuruş, Kossuth'a verilen 7.000 kuruştan ödenmiştir.

Polonyalı	
Wisocky	2.000
Przmiensky	500
Macseinski	500
Halasz	200
Briganaty	200
	Toplam:3.400
	Genèl Toplam: 18.650[4]

B. Mültecilerin Serbest Bırakılması

1- Mültecilerin Serbest Bırakılmaları İçin İlk Girişimler

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında varılan anlaşmaya göre, Kütahya'ya gönderilen mültecilerin serbest bırakılması, Macaristan'da asayişin yeniden sağlanması şartına bağlanmıştı. İki devlet arasında varılan anlaşmada, Kossuth ve arkadaşları serbest bırakıldığında, Avusturya'nın iç güvenliğini tehdit edecek güçten uzak olmaları şartı da vadı. Yani, Kütahya'daki mülteci şefleri serbest bırakıldıklarında, Macarları yeniden organize bir güç haline getirip Avusturya'ya karşı harekete geçirme gücüne sahip olmamaları gerekiyordu. Mülteci şefleri serbest bırakıldıklarında Macaristan'da barış ve huzur ortamının sağlanıp sağlanmadığına ve Avusturya'yı tehdit edip edemeyeceklerine iki devlet birlikte karar verecekti. Bu şartlar, Avusturya 'ya çok belirgin avantajlar sağlıyordu. Çünkü, Avusturya Hükümeti Macaristan'da dahili asayiş ve istikrarın sağlanmadığını, her fırsatta öne sürebilme hakkına sahip oluyordu. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti, Avusturya'nın onayını almadan mültecileri serbest bırakamayacaktı.

Gerçekten de Bâbıâli, anlaşma maddesindeki mahzuru kısa zaman sonra anladı. 19 Aralık 1849 tarihli Meclis-i Mahsûs toplantısında, eğer söz konusu madde bu şekli ile kabul edilecek olursa, Avusturya Devleti kabul etmedikçe mültecilerin serbest bırakılamayacaklarının sakıncası dile getirildi. Bu durumda Osmanlı Devleti, Avusturya'nın istediği kadar mültecileri muhafaza etmek zorunda kalacaktı. Diğer taraftan, İngiliz ve Fransız elçileri Canning ve Aupick, maddenin

[4] BOA., DUİT., 75-2/19-2.

bu haliyle kabul edilmesindeki mahzurları dile getirmiş ve ileride uygulanmada bazı sıkıntılar yaşanabileceği hususunda Bâbıâli'yi uyarmışlardı. Elçilerin uyarılarını da dikkate alan Meclis-i Mahsus üyeleri, bu maddenin tamamen kaldırılması ya da en azından hafifletilmesi yolunda görüş birliğine varmışlardı. Fakat Bâbıâli, isteğini Avusturya Hükümeti'ne kabul ettirememişti. Bu yüzden, mültecilerin serbest bırakılması meselesinde, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında, hayli tartışma yaşanmıştı.

Bu arada mülteciler arasındaki huzursuzluk, gün geçtikçe artıyordu. Bu küçük, fakat, önemli mülteci grubunu rahatsız edecek olaylar yeterince yaşanıyordu. Başta Kossuth olmak üzere, mülteci şeflerinin Avusturyalı ajanlarca sıkıca takip edilmesi hem mültecileri hem de Bâbıâli'yi rahatsız ediyordu. Öte yandan, Avrupa basın organlarında Kossuth'un Kütahya'dan kaçmak istediğine dair haberler çıkıyordu. Hatta, Avrupa basınında Kossuth'u kaçırma planlayıcıları arasında, bizzat Kütahya Paşası'nın bile olduğu iddia ediliyordu[1]. Bu asılsız haberler, Osmanlı Devleti'nin mülteciler meselesinde gösterdiği bunca fedakarlık ve bunun sonucunda Avrupa kamuoyunda oluşan sempatinin yavaş yavaş yok olmasına neden oluyordu. Diğer taraftan, Kossuht ile Süleyman Refik arasında zaman zaman tartışmalar da yaşanıyordu. Kossuth, Osmanlı ülkesine iltica ettiği sırada, yaklaşık 5.000 mülteci onunla birlikte gelmişti. Ancak mültecilerin sayısı giderek azalmış, Kütahya'da 100'ün altına düşmüştü. Üstelik, Kossuth'un Osmanlı Devleti ve çeşitli Avrupa ülkerinde bulunan mültecilerle ilişkisi son derece sınırlıydı. Onlardan doğru dürüst haber de alamıyordu. Bu yüzden, Kütahya'dan bir an önce Avrupa'ya gidip, çeşitli ülkelere dağılmış olan mültecilerle temas kurmak istiyordu. Fakat, mültecilerin Kütahya'dan ne zaman ayrılacağına dair kesin ve net bir açıklama yapılmaması, zaman zaman Kossuth'u da bir takım uygunsuz hareketler yapmağa yöneltiyordu. Bir keresinde bir Macar subay, yanında bir kaç asker olduğu halde hiç kimsenin haberi olmadan Kossuth'u kaçırmak için Kütahya'ya gelmişti. Ancak, Süleyman Refik Bey, subayın niyetini anladığından, kısa sürede o ve beraberindekileri Kütahya'dan çıkarmıştı. Kossuth, Süleyman Refik Bey'in Macar subayına karşı sergilediği bu tavra çok kızmış ve ona ağır hakaretlerde

[1] İmrefi, *Aynı eser*, s.269.

bulunmuştu. Hatta, şiddete baş vurmayı bile denemişti[1]. Halbuki Osmanlu Devleti, bu insanları sırf mağdur ve perişan oldukları için kabul edip hayatlarını güvence altına almıştı. Mültecilerin bu tür davranışları, Osmanlı devlet adamlarında da huzursuzluk meydana getiriyordu. Osmanlı ülkesine ayak bastıkları andan itibaren onlara üstün bir misafirperverlik örneği gösteren Mustafa Reşid Paşa bile, Kossuth'un yaptıkları karşısında sessizliğini bozdu ve onun hakkında Abdülmecid'e şu bilgiyi sundu: "*...Kossuth gâyet ateşli ve mu'annid bir adam olmağla bir vechile tek durmayub ya firâr edeceği veyâhûd bir 'arbede çıkarub hodân-gerde maslahatı kan dökmek derecesine kadar götüreceği geçenlerde meşhûd olan harekât-ı mecnûnâneleri ve ba'zı mesmû'ât ve tahkîkât delâletiyle muhakkak olub halbuki merkûmun firâra yol bulması lâzım gelse Avusturya Devleti mutlakâ Devlet-i Aliyye kaçırdı diyerek yine fenâ güceneceğinden ve böyle bir zann Devlet-i Aliyyece züllü mûcib olacağından başka bu herif dahî artık gezdiği yerlerde ağzına geleni söyleyerek Devlet-i 'Aliyye bizi salıvereceğine söz vermiş iken va'dinde hilâf etdi diyerek bunlara sarf olunan bunca akçeler ve imkânların hâsıl olan semer-i ma'neviyyesi külliyen hebâ olacağı ve bi'l-farz firâr edemeyüb de hâl-i ye'se bir 'arbede îkâ eyledikleri sûretde netîce ve şâyı'ası fenâ geleceği müsellemâtdan olub...*"[2].

Kısacası Kütahya'daki huzursuzluk iyice ayyuka çıkmıştı. Bu şartlar karşısında alınacak ilk önlem mültecilerin bir an önce serbest bırakılmasıydı. Ancak yukarıda da değinildiği gibi onların serbest bırakılmlarını sadece Bâbıâli'nin istemesi yeterli değildi. Bu konuda Avusturya'nın onayı da gerekiyordu.

Yaşanan bunca sıkıntıya rağmen mültecilerin serbest bırakılmalarını Osmanlı Devleti gündeme getirmemişti. Bunu ilk olarak İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, ortaya atmıştı. Nitekim Mehmed Emin Paşa, 27 Temmuz 1850 tarihinde gönderdiği tahriratta; Palmerston ile yaptığı özel görüşmede kendisine parlamentoda mültecilerin ne zaman serbest bırakalacağının sorulacağını söyleyerek, konu hakkında ondan bilgi istemişti. Palmerston, elçiye mültecilerin Osmanlı Devleti'nde ikamet süresini bir yıl olarak bildiğini ancak; söz konusu

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.198.

[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.224-225; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecilerine Ait Vesâik", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr. 60, 13 B 1327/30 Temmuz 1908, s.5.

sürenin onların Vidin'e mi yoksa Kütahya'ya mı gelişlerinden hesap olunacağını bilmediğini ifade etmişti[1].

Yeni yasama yılında İngiliz Parlementerlerin, bu hususlaki sualleriyle karşılaşacağını tahmin eden Palmerston, konu ile ilgili olarak Canning'in de görüşüne başvurmuştu[2]. Palmerston'a göre, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında varılan anlaşma gereğince mültecilerin Osmanlı Devleti'nde kalış süreleri bir sene ile sınırlıydı. Yine, Macaristan'da asayış yeniden temin edilinceye kadar mülteciler serbest bırakılamayacaktı. Ancak, Palmerston'a göre asıl problem, bu sürenin ne zaman başlatılması gerektiği idi. Çünkü mülteciler, Vidin'e geldikten yaklaşık yedi ay sonra Kütahya'ya yerleştirilmişlerdi. Öte yandan, iki devlet arasındaki anlaşmada, sözkonusu sürenin Vidin veya Kütahya'da başlayacağına dair hiç bir açıklık yoktu. İşte Palmerston, Mehmed Emin Paşa'dan bu konuya bir açıklık getirmesini istiyordu[3]. Ancak elçinin de bu konuda bir bilgisi yoktu. Dolayısıyla, görüşme sırasında Palmerston'a konu ile ilgili bir izahatta bulunamamıştı.

Mehmed Paşa, İngiliz Dışişleri Bakanı'nın gündeme getirdiği bu konuyu, Bâbıâli'ye yazmış ve bilgi istemişti. Bâbıâli, mültecilerin Kütahya'ya yerleştirilmelerinden kısa bir süre sonra, böyle bir soruyla karşılaşacağını beklemiyordu. Esasında Bâbıâli, mültecilerin serbest bırakılmalarının tartışılmaya açılmasından memnundu. Zira Bâbıâli de, mültecileri bir an önce serbest bırakmak istiyordu. Fakat henüz vaktin erken olduğu düşüncesiyle bu meseleyi gündeme getirmiyordu. Kütahya'daki mültecilerin ikamet müddetinin ne zaman başlatılacağının İngiltere Devleti tarafından gündeme getirilmesi, Reşid Paşa tarafından, bu devletin mültecileri bir an önce serbest bırakılmaları fikrinde olduğu şeklinde yorumlanmıştı[4]. Mehmed Emin Paşa, Palmerston'un sualine muhatap olduğu sıralarda, Canning de mültecilerin artık serbest bırakılmaları gerektiğini ve İngiliz Hükümeti'nin görüş ve isteklerinin bu doğrultuda olduğunu Bâbıâli'ye iletmişti[5]. İngiltere, mültecilerin serbest bırakılmalarında, Osmanlı Devleti'ne tam

[1] BOA., DUİT., 75-2/53-2, Londra Sefiri Mehmed Emin Paşa'nın Sadarete takdim ettiği 17 N 66/27 Temmuz 1850 tarihli tahrîrâtı; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.193; Saydam, *Aynı makale*, s.378.
[2] BOA., DUİT., 75-2/53-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.193; Saydam, *Aynı makale*, s.378.
[3] BOA., DUİT., 75-2/53-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.193; Saydam, *Aynı makale*, s.378.
[4] BOA., DUİT., 75-2/53-1 Sadaret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 11 L 66/20 Ağustos 1850 tarihli arz tezkiresi.
[5] BOA., DUİT., 75-2/53-1.

destek veriyordu. Ancak, bu desteğe rağmen, Reşid Paşa kararsızdı. Paşa'ya göre, mültecilerin serbest bırakılmaları, Macaristan'da huzur ortamının yeniden tesis edilmesine bağlıydı. Üstelik, sözkonusu ülkede asayiş ve düzenin yeniden sağlanmasına Osmanlı Devleti tek başına karar verme yetkisine sahip değildi. Bu konuda Avusturya'nın da onayının alınması gerekiyordu. Reşid Paşa, şu an, Avusturya Hükümeti'ni mültecileri serbest bırakma hususunda ikna etmenin imkansız olduğunu düşünüyordu. Böylece, Palmerston'un gündeme getirdiği bu konu, daha sonra görüşülmek üzere başka bir zamana bırakıldığı gibi, Mehmed Emin Paşa'ya da bu yolda bir cevap yazılmasına karar verildi[1].

Lord Palmerston'un girişiminden sonra, bu mesele uzun bir süre daha gündeme gelmedi. Ancak, Avrupa basınında mültecilerin serbest bırakılmalarına çok az kaldığı yönünde haberler çıkıyordu. Mültecilerin serbest bırakılmaları Macaristan'da huzur ve asayışın yeniden tesis edilmesi şartına bağlı olsa da Avusturya, baskılara dayanamayıp bir gün mutlaka mültecilerin serbest bırakılmasını istemek zorunda kalacaktı. Hatta Kuzey Amerika Hükümeti, 4 Mart 1851'de Senato'dan mültecilerle ilgili bir karar çıkarmıştı. Senato'nun aldığı kararda, Amerika halkının Kossuth ve arkadaşlarına beslediği sempatiden ve Türk yönetiminin büyük bir cesaretle bu insanlara kucak açmasından övgü ile bahsediliyordu. Senato'nun, mültecilerin Kuzey Amerika'ya gelmek istemeleri ve Sultan'ın da mültecilerin gitmelerine izin vermesini de göz önüne alarak, Birleşik Devletler'in Akdeniz'de bulunan devlet gemilerinden birine Kossuth ve arkadaşlarını taşıması için talimat verilmesini kararlaştırdığı ifade ediliyordu[2].

Mültecilerin salıverilmesi için oluşan kamuoyu karşısında fazla direnemeyeceğini anlayan Avusturya Hükümeti, geri adım atmak zorunda kaldı. Nitekim Avusturya Maslahatgüzarı Kaleçol, 9 Şubat 1851 tarihinde Hariciye Nezâreti'ne sunduğu takririnde, Avusturya Hükümeti'nin aldığı yeni bir karardan söz ediyordu. Bu karara göre, Kütahya'da bulunan mültecilerin bir kısmı serbest bırakılacaktı[3]. Kaleçol, takrirle birlikte, Hariciye Nezareti'ne iki de defter sunmuştu. Bu defterlerden ilkinde Kütahya'daki mültecilerin tamamının, ikincisinde ise

---

[1] BOA., DUİT., 75-2/53-2; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.194.
[2] İmrefi, *Aynı eser*, s.272.
[3] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.199 Avusturya Maslahatgüzarı Kaleçol'un Hariciye Nezareti'ne takdim ettiği 9 Şubat 1851 tarihli takrîri.

gözetim altında kalmaya devam edeceklerin isimleri vardı. Maslahatgüzar, Kütahya'dan ayrılacakların bir daha geri gelmemek şartıyla Osmanlı Devleti'ne terk etmelerini istiyordu.

Kütahya'da kalacaklar ise, 8 mülteci şefi ile bunların hizmetçileri olan 9 kişi, yani toplam 17 kişiden oluşuyordu. Maslahatgüzarın Kütahya'da kalmasını istediği 8 mülteci şefi şunlardı:

1-Kossuth
2-Batthanyi
3-Moris Perczel
4-Nikolas Perczel
5-Wsocki
6-Alexsander Asboth
7-Adolf Gyürman
8-Emanuel Lui[1].

Kaleçol'a göre, Kütahya'daki mülteci sayısının azalmasıyla, Osmanlı Devleti'nin bunları koruması daha kolay ve masrafları daha az olacaktı. Dolayısıyla, Bâbıâli'nin ön görülen şartları kabul etmemesi için hiçbir gerekçesi kalmıyordu[2].

Başta Kossuth olmak üzere, diğer önemli mülteci şeflerinin, Kütahya'da kalmasını isteyen Avusturya'nın amacı gayet açıktı. Avusturya, daha mülteciler Vidin'de iken, kısmî bir af çıkararak onların büyük bir kısmını Kossuth'dan ayırmıştı. Şumnu'da ise, mültecilerin bütün muhalefetlerine rağmen şefler, Kütahya'ya gitmek zorunda kalırken, diğerleri Şumnu'da kalmışlardı. Liderlerinden ayrı kalan mültecilerin bir kısmı çeşitli Avrupa ülkeleri ve Amerika'ya giderken, bir kısmı da Osmanlı Devleti'nde kalmıştı. Gittikleri ülkelerde çeşitli meslekler edinen bu insanlar, artık Avusturya için bir tehlike unsuru olmaktan çıkmışlardı. Ancak, Kütahya'da bulunan mülteci şefleri, Avusturya için hala korkulması gereken bir gruptu. Zira, burada mülteci şeflerinin en önemlileri bulunuyordu. Bunların hepsi serbest bırakıldıklarında, çeşitli ülkelere dağılan mültecileri yeniden organize edebilirlerdi. Bu nedenle Avusturya, ajanları vasıtasıyla Kütahya'daki mültecileri

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.202. Avusturya Maslahatgüzarı Kaleçol'un Hariciye Nezareti'ne takdim ettiği 2 numaralı defter.
[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.200.

yakın takibe alırken, Şumnu'dakiler için hiçbir girişimde bulunmamıştı. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Avusturya Hükümeti'nin Kütahya'daki mültecilerin bir kısmını serbest bırakmak istemesi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu şekilde, mülteci şeflerinden bir kısmı daha etkisiz hale getirilecekti.

Osmanlı Devleti, Macaristan İhtilali'nin tesirleri tamamen ortadan kalkıncaya kadar, mültecileri korumayı taahhüt etmişti. Ancak, İhtilal'in üzerinden uzun zaman geçtiğinden, Avusturya'yı tehdit edecek ciddi bir durum artık söz konusu değildi. Diğer taraftan, mülteciler Kütahya'da kalmaya devam edecek olurlarsa, meselenin başlangıcından beri Osmanlı Devleti'ne destek veren ve şimdi de onların serbest bırakılmasını isteyen İngiltere ve Fransa gücenebilirdi. Ancak dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan birisi de, mültecilerin serbet bırakılmalarından dolayı Avusturya'nın küstürülmemesiydi. Bu sebepledir ki, Bâbıâli, Avusturya Hükümeti'nin mültecilerin bir kısmının serbest bırakılmalarıyla ilgili isteklerine hemen cevap vermemişti. Söz konusu istekler, yaklaşık bir ay sonra, 17 Mart 1851'de toplanan Meclis-i Mahsûs'da görüşüldü[1]. Yapılan görüşmede, Macaristan'da Avusturya'yı tehdit edecek bir durumun mevcut olmadığına, dolayısıyla bütün mültecilerin serbest bırakılması gerektiğinin Avusturya Maslahatgüzarı'na bildirilmesine karar verildi. Alınan bu karar, Avusturya'nın tepkisine sebep olsa bile, bu tepkiyi savaş açma derecesine kadar götüremeyeceğinden, Bâbıâli geri adım atmayacaktı. Ancak yine de, bu devletin incitilmemesine dikkat edilecekti. Meclis'te, mülteciler Kütahya'da kaldıkça, İngiltere ve Fransa halkının onlara olan sevgi ve acıma hislerinin daha da artacağı belirtildi. Halbuki mülteciler, tamamen sebrest bırakılırlarsa, Avrupa kamuoyu onlarla ilgilenmeyecekti. Mültecilerin, Kütahya'dan ayrıldıktan sonra tekrar Macaristan'a dönmelerinin mümkün olmadığı görüşü dile getirildi. Avusturya Hükümeti, mülteciler serbest bırakıldıklarında gittikleri ülkelerde yeniden ihtilal hareketlerine girişeceklerini iddia etse bile, bu görüşün ciddiye alınır bir yönünün olmadığı belirtildi. Zira, mülteci şeflerinin böyle bir düşüncesi varsa Kütahya'da iken söz konusu düşüncelerini kuvveden fiile daha kolay çakarabilirlerdi. Üstelik, Kütahya'da yapılan bu tür girişimlerin tesirleri daha fazla olacaktı. Bu sebeple, Avusturya'nın, mültecilerin bir kısmını hala Kütahya'da kalmasını istemesi bütün

[1] Ahmed, Refik, *Aynı eser*, s.202.

üyeler tarafından kabul edilmedi. Meclis üyelerine göre, Avusturya'nın böyle bir teklifte bulunması mülteci şeflerine mümkün oldukça hapis hayatı yaşatmak istemesinden kaynaklanıyordu[1].

Meclis'te görüşülen bu hususlar, Reşid Paşa tarafından 20 Mart 1851'de Sultan Abdülmecid'e bir arz tezkiresiyle takdim edildi[2].

Abdülmecid, bütün mültecilerin serbest bırakılması kararını kabul etmekle beraber, çekimser olduğu bazı taraflar da vardı. Padişaha göre, Avusturya Hükümeti'nin Kütahya'da kalmasını istediği şahsiyetler, Macar İhtilalinin en önde gelen isimleri olduğundan, bunların serbest bırakılmasını istemek, iki devlet arasına soğukluk girmesine sebep olacaktı. Her ne kadar Avusturya, mültecilerin serbest bırakılması hususundaki görüş ayrılığı yüzünden Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açacak durumda değil ise de, bu meseleyi bahane ederek tartışmalı konularda sorun çıkarabilirdi. Örneğin; Bosna-Hersek'teki hudut meselesi ve yeni bastırılan Vidin isyanında birtakım müşkilatlar çıkarabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Sultan'a göre, Osmanlı Devleti doğal olarak öncelikle kendi çıkarlarını düşünmek zorundaydı. Binaenaleyh, yapılması gereken şey, mültecilerin tamamının salıverilmesinden dolayı, iki devlet arasında meydana gelebilecek bir krizde, İngiltere ve Fransa Hükümetleri'nin Osmanlı Devleti'ne destek verip vermeyeceklerinin ortaya konmasıdır. Bunun için de Canning ile gizli bir görüşme yapılarak, fikrinin ne merkezde olduğunun öğrenilmesini istiyordu. Ayrıca Abdülmecid, mesele hakkında karar verebilmesi için zaman tanınmasını isitiyordu. Sultan'ın mültecilerin serbest bırakılması için ön gördüğü zaman ise Kasım 1851'di[3].

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.203-204 Mustafa Reşid Paşa'nın Mâbeyn'e takdim ettiği 17 Ca 67/20 Mart 1851 tarihli arztezkiresi.

[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.205.

[3] Mabeyn'den Sadâret'e yazılan Abdülmecid'in şifahi emrinde şöyle deniliyordu "*...Avusturya Devleti'nin Kütahya'da gerü bırakmak istediği mültecîlerin dahî bir an akdem salıverilmesi hakkında İngiltere ve Fransa Sefâretlerinin ihtârâtı ve Meclis-i Vükelâ'nın mütâla'âtı temâm mesele-i mergûbe-i insaniyete muvâfık olarak bu kaziyyenin 'ind-i 'âlî-i hazret-i hilâfet-penâhîde dahî pek muhterem ve mültezem tutulduğu ve bu maslahatın bidâyet-i zuhûrunda Fransa Hükümeti ve 'ale'l-husûs İngiltere Devleti taraflarından görülen mu'âvenet ve himmet dâima takdîr buyurulmakda olduğundan onların husûl-i arzularının dahî samîmî temennî buyurulduğu cümlenin mûsellemi olub fakat Avusturya Devleti tarafından gerü kalması dermeyân olunan adamlar Macaristan vukû'âtında meydana çıkanların en meşhûrları demek olarak ez-cümle Mösyö Kossuth 'âdetâ da'vâ-yı hâkimiyyet etmiş bir adam olduğundan bizât Avusturya İmparatoru Hazretlerinin bunun asl-ı müdde'îsi bulunması umûr-ı tabi'iyyeden olduğu hâlde şimdi öte tarafın bütün bütün marzîsinin hilâfına olarak*

Abdülmecid'in Sadârete bu yönde fikir beyan etmesi üzerine, Reşid Paşa, Sultan'ın öne sürdüğü konularda İngiltere ve Fransa elçilerine cevaplamalarını rica ettiği bir dizi soru gönderdi[1]. Reşid Paşa'nın elçilerden cevaplamasını istediği hususlar, üç nokta üzerinde yoğunlaşıyordu. Birincisi, Macar İhtilali'nin lideri olan Kossuth'un serbest bırakılmasını Avusturya İmparatoru'nın nasıl değerlendireceğiydi. İkincisi, mültecilerin tümünün serbest bırakılmasına karar verildikten sonra, iki devlet arasında tartışmalı olan Bosna-Hersek hudut meselesinde, Avusturya Hükümeti'nın gibi bir tavır alacağıydı. Nihayet üçüncü ise, Avusturya'nın Bulgaristan ve özellikle Vidin'de halkı isyana teşvik etmek amacıyla el altından girişimde bulunup bulunmayacağıydı[2]. İngiliz Elçisi, mültecilerin serbest bırakılmaları hususunda, devletinin görüşüne başvurulmasından son derece hoşnut kalmıştı. Elçiye göre, Bâbıâli dostlarının görüşüne başvurmakla isabetli bir karar vermiştir[3].

Reşid Paşa'nın sorularına verdiği cevaplardan Canning'in, mültecilerin tümünün serbest bırakılmasına karar vermekte tereddütlü olan Bâbıâli'nin

---

bunların Avrupa'ya i'zâmı İmparator-ı müşârunileyhe pek müessir olacağı hükümdârân beyinlerinde bi'l-tabi' ceryân lâzım gelen vezâyıf-ı muhteremeye bu bâbda ri'âyet olunmamış olacağından başka Avusturya Devleti bu mâddeden dolayı darılubda bi'l-farz açıkdan açığa husûmet derecesine kadar gitmeyecek olsa bile bazı sûretle eser-i nâ-hoşnûdîsini hiss etdirmek isteğeceğinde şübhe olmadığına göre beyne'd-devleteyn münâza'alı bulunub tesviyesi der-dest olan Bosna ve Hersek hudûdları ve Süterinya ve Kılık limanları mâddelerinde öte tarafdan dürlü müşkilât îkâ olunacağı ve 'ahd-i karîbde yatıştırılan Vidin Eyâletiyle henüz nizâmâtı icra olunmakda olan Bosna Eyâletinde semere-i tahrîkât olmak üzere bazı gâileler çıkarılacağı mutâla'âtı hâtır-hirâş olacak şeyler olub Devlet-i 'Aliyye'nin kendü menâfi' ve asâyişine dâir husûsâtı gözetmesi dahî emr-i tabî'î olduğundan acaba bu mültecî meselesinin Avusturya Devletiyle Devlet-i 'Aliyye'nin mu'âmelâtına halel vermek derecesine gitmeyeceği ve mehâzîr-i meşrûhayı intâc etmeyeceği mâddesinde İngiltere Devleti ve Fransa Hükûmeti Sefâretleri cânibinden temînât ve ta'ahhüdât-ı kaviyye gösterilecekmidir burası peşince anlaşılub ve husûsuyla Mösyö Canning cenâbları Devlet-i Aliyye'nin hakîkî hayırhâhî olduğundan bu husûsun zîr ve bâlâsı mahramâne kendüsüyle müzâkere olunub birde çünkü bu gerü kalacak adamlar hakkında yalnız gidecek takrîrin cevâbı gelecek kadar vakt ve meydan verileceği karârına göre Avusturya Devleti ziyâdece tazyîk olunmuş gibi anlaşılacağı mülâhazasına nazaran bu müddet bari biraz vus'atlîce olubda Avusturya Devleti'ne hiç sebeb-i şikâyet verilmemek içün gelecek rûz-ı kasıma kadar bu adamların Memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'de tutulub ondan ilerüsüne varılamayacağı îrâd olunsa maslahatca daha ehven olacağı keyfiyet-i vârid-i hâtır-ı 'âlî olmağla bu kaziyye dahî sefîr-i mûmâileyh cenâblarıyla söyleşilerek ondan sonra Meclis-i Meşveret'de dahî bu mâddenin tedkîk ve müzâkeresiyle karârının 'arz ve istîzân buyurulması..." (Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.205-206 Abdülmecid'in Sadarete yazdığı 27 Ca 67/30 Mart 1851 tarihli hamîşine irade).

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.208.

[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.208-209.

[3] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.208.

kaygılarını gidermeği amaçladığı gözlenmektedir. Ona göre, Osmanlı Devleti'nin gözetimi altında bulunan mültecilerin, artık serbest bırakılma zamanı gelmişti. Osmanlı Devleti, gözetim altında tutulmalarını kabul ederse, Avusturya kendi eliyle yapamadığını ona kendisi yaptırmış olacaktı. Yani, gerek kendi ülkesi gerekse başka ülkelerde mültecileri gözetim altında tutamayacağından, bunu Osmanlı ülkesinde bizzat yine Osmanlılara yaptıracaktı. Mültecilerin bir kısmının serbest bırakılmasına taraftar olmayan elçi, bu insanların serbest bırakılmaları için tek şartın Macaristan'da huzur ve asayişin yeniden tesis edilmesi olduğunu ve bu şart da sağlandığına göre, artık hepsinin bırakılması için ortada hiçbir engelin kalmadığını ileri sürüyordu[1]. Canning, bu açıklamalarından sonra, Reşid Paşa'nın kendisine yönelttiği sorulara da şu şekilde cevap vermişti:

Avusturya, sırf insanlık sorunu haline gelmiş olan bu meselede, mültecilerin tamamının serbest bırakılmasını bahane ederek, Bulgar halkı arasına fitne sokmak veya Bosna-Hersek hudut meselesinde bir krize yol açacak herhangi bir harekete girişemez. Ancak, eğer böyle bir harekete cesaret edecek olur ise, Osmanlı Devleti'nin buna karşı koymak için elinde haklı bir gerekçesi olacaktı. Ayrıca, tüm Avrupa ve özellikle İngiltere'de Avusturya'ya karşı olan kamuoyu, daha şiddetli bir şekilde onun karşısında yer alacaktır[2].

Fransa Elçisi'nin bu sorulara verdiği cevaplar ise, Canning'in verdiği cevaplar kadar kesin değildi. Fransa elçisine göre, mülteciler serbest bırakıldıkları takdirde, Fransa bundan büyük bir sevinç duyacaktır. Ancak, aksi olursa, yani bir kısmı serbest bırakılırsa, bu karara fazla tepki göstermeyecektir[3].

Bâbıâli'nin bu girişimlerinden haberdar olmayan Avusturya Hükümeti, teklifinde ısrarlıydı. Reşid Paşa ise, mültecilerin tamamının serbest bırakılması için İngiltere ve Fransa'nın desteğini almağa çalışırken, Schwarzenberg'in Avurtuya'nın Kossuth ve diğer önemli mülteci şeflerinin Kütahya'da kalmalarını isteyen emri İstanbul maslahatgüzarına ulaşmıştı[4].

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.209.

[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.209

[3] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.211 Mustafa Reşid Paşa'nın Mâbeyn'e takdim ettiği 19 C 67/14 Ekim 1851 tarihli arztezkiresi.

[4] *Devlet-i Aliyye ta'ahhüdât-ı vâki'asını hâlisâne ve sâdıkâne îfâ buyuracağına Avusturya Devleti muntazır bulunmaktadır ve Saltanat-ı Seniyye'nin bu vechile hareketi nezd-i devlet-i müşârunileyhâda lâyıkıyla rehîn-i takdîr olarak berü tarafdan dahî hâlisâne mukâbeleye ibtidâr olunacağında devleteyn beyninde resmen câri olan münâsebât-ı dostî bir kat daha*

Bâbıâli, mültecilerin tamamının serbest bırakılması hususunda İngiltere'den tam, Fransa'dan da üstü kapalı bir destek almıştı. Amerika Birleşik Devletleri ise mültecilerin serbest bırakılmasını çoktan beri arzuluyordu. Fakat, bu sırada Birleşik Devletlerin Avrupa siyasetine yön verecek bir ağırlığı yoktu. Mültecilerin serbest bırakılmasını isteyen bu devletlere karşı Avusturya, mutlaka birgün isteklerinden vazgeçmek zorunda kalacaktı. Mülteciler meselesinin başlangıcından beri Avrupa devletlerinin desteğini sağlayan Bâbıâli, yine de Avusturya ile bir problem yaşamak istemiyordu. Bu nedenle kesin kararını Avusturya Hükümeti'ne bildirmeden önce, mültecilerin tamamının serbest bırakılması kararını bir kez daha gözden geçirme gereksinimi duydu.

Konu, 16 Nisan 1851'de toplanan Meclis-i Mahsûs'da tekrar görüşüldü. Meclis'te önce Abdülmecid'in 30 Mart 1851 tarihli iradesi ile Schwarzenberg'in Maslahatgüzara gönderdiği notanın mültecilerin serbest bırakılmalarıyla ilgili bendi okundu. Daha sonra İngiliz ve Fransız elçilerine sorulan sorular ve alınan cevaplar hakkında üyelere bilgi verildi[1].

Yapılan görüşmelerde, İngiltere ve Fransa elçilerinin dedikleri gibi, Avusturya'ya haber vermeden mültecilerin hemen serbest bırakılmaları halinde, bu devletin tepkisini çekeceği görüşü dile getirildi. Bu sebeple, mültecilerin tamamının serbest bırakılmasıyla ilgili olarak Bâbıâli'nin aldığı kararı Avusturya Hükümeti'ne bildirip, gelecek cevabı beklemenin daha uygun olacağı karara bağlandı. Diğer taraftan, mülteciler yaz mevsiminde serbest bırakılırlarsa Avrupa'ya gittiklerinde boş durmayıp, Avusturya ve İtalya taraflarında bulunan fesad ehliyle birleşerek, yeniden organize bir güç haline gelebilirlerdi. Böylesi bir gelişme ise, Avusturya'nın mültecilerin serbest bırakılmaması için öne sürdüğü gerekçeleri haklı çıkaracağı gibi, iki devlet arasında normale dönüşen ilişkileri olumsuz yönde etkiliyebilirdi. Halbuki, mülteciler Eylül ayında serbest bırakılırlarsa, yaz mevsimi bitmiş olacağından, böyle bir harekete girişmeleri zor olacaktı. Bu sebeplerden dolayı mültecilerin hemen şimdi değil de, Eylül 1851'de serbet bırakılmalarının uygun

---

kesb-i tevessü' ederek iki tarafın menâfi'i hakkında netâyic-i haseneyi müstelzim olacağı memûldur (Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.210).

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s. 210-211.

olacağı karara bağlandı. Böylece Avusturya, hem yaz hem de kış mevsimini kazanmış olacaktı[1].

Meclis-i Mahsûs'un böyle bir politika geliştirmesindeki temel amaç, mültecilerin serbest bırakılmasını bir takvime bağlamaktı. Aksi halde, Avusturya'nın iddia ettiği gibi, mültecilerin serbest bırakılması için, Macaristan'daki insanların kafasındaki ihtilal fikirlerinin yok olmasını beklemek, şu anki mevcut durumu görmemezlikten gelmek demekti. Böylesi bir durumun Osmanlı Devletince kabulü ise, mültecilerin daha nice yıllar Kütahya'da kalması anlamına geliyordu. Dolayısıyla, Meclis-i Mahsûs üyeleri, Avusturya Hükümeti'ne mültecilerin yaklaşık beş ay sonra serbest bırakılmalarının teklif edilmesini kararlaştırmakla, bu devletten gelebilecek itirazları en aza indirmeyi amaçlıyordu[2].

Meclis-i Mahsûs'da karara bağlanan diğer önemli bir konu ise, Avusturya'nın bırakılmasını istediği mültecilerin bir an önce Kütahya'dan gönderilmesiydi. Böylece, bunların hem masraflarından kurtulunacak, hem de bir an önce Kütahya'dan ayrılmak isteyen mültecilere iyi bir haber olacaktı. Ayrıca, serbest bırakılmasına karar verilen mülteciler gelişi güzel Kütahya'dan ayrılmayacaktı. Çünkü bunlar, kontrolsüz bir şekilde serbest bırakılırlarsa, Avrupa'ya gitmeyip Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerine dağılabilirlerdi. Böylesi bir gelişme de, Batı dünyasında Osmanlı Devleti'nin kazanmış olduğu prestijin üç-beş adam yüzünden kayb edilmesine sebep olurdu. Bu sebeple yapılması gereken şey, bunların Kütahya'dan Gemlik İskelesi'ne indirilerek, hazırlanacak bir vapur ile buradan Avrupa'ya gönderilmeleriydi. Bu arada, İstanbul'da bulunan ve sayıları 70-80 kadar olan mülteci de Avrupa'ya gitmek üzere Bâbıâli'ye başvurmuşlardı. Meclis-i Mahsûs, İstanbul'daki mültecilerin de Gemlik'e götürülerek, Kütahya'dan gelecekleriyle beraber, Avrupa'ya gönderilmelerinin uygun olacağını kararlaştırdı. Ayrıca, bunların yolculukları boyunca yapacakları masraflar hazinece karşılanacaktı. Meclis-i Mahsûs'da yapılan uzun görüşmelerden sonra, Reşid Paşa, meseleyi tekrar Padişah'a arzetti. Paşa, Mecli-i Mahsûs'un almış olduğu kararların yanı sıra, Fransız ve özellikle İngiliz elçisinin mültecilerin serbest bırakılmasını istediklerini; buna karşılık da Avusturya'nın eski kararında hala direndiğini ve

[1] Ahmed Refik , *Aynı eser*, s.211-213.
[2] Ahmed Refik , *Aynı eser*, s.212.

mültecilerin sadece bir kısmının serbest bırakılabileceklerini ısrarla savunduğunu Abdülmecid'e bildirdi[1].

Mültecilerin bir kısmının serbest bırakılıp, bir kısmının da Kütahya'da gözetim altında tutulmaya devam edilmelesi kararı, Kütahya'da duyulunca, mülteciler buna sert tepki gösterdiler. Hatta, işi Süleyman Refik Bey'e hakaret etme derecesine kadar götürdüler. Süleyman Refik Bey, onların bu beklenmedik tepkilerini Bâbıâli'ye bildirdi ve arkasından görevinden istifa etti[2]. Fakat, istifası Bâbıâli'ce kabul edilmediği gibi, yaptığı hizmetlerden dolayı taltifi de kararlaştırıldı. Bu çirkin olay, İstanbul'da derin bir üzüntü meydana getirdi. Ancak Bâbıâli, mültecilerin yaptıklarına karşılık onlara bir ceza vermeği düşünmüyordu. Reşid Paşa, bu fiili işleyenlerin cezalandırılmaları durumunda, bütün Avrupa kamuoyunun ayağa kalkacağını ve bu nedenle herhangi bir cazanın verilmeyeceğini belirtmişti. Öte yandan Avusturya'nın bilinen muhalefeti ortada iken, mültecilerin cezalandırılmaları halinde, serbest bırakılmaları için Avrupa devletlerinin baskıları daha da artacaktı. Bu sebeple, Bâbıâli, kötü söz sahibine aittir felsefesiyle hareket ederek, bu olaylar karşısında sessiz kalmıştır[3].

Osmanlı Devleti'nin gösterdiği bunca fedakarlık ve üstün misafirperverlikten sonra, mülteci şeflerinin bu tür saldırılarına muhatap olması, anlaşılır şey değildi. Sadârete göre, mültecilerin Süleyman Refik Bey'e saldırmaktaki amacı, onu tahrik ederek aynı hareketleri onun kendilerine yapmalarını sağlamaktı. Böylece mülteciler, durumlarının çok kötü olduğunu, dünya kamuoyuna gösterip, Bâbıâli üzerindeki baskıların artmasını hedefliyorlardı. Bu sebeple Sadâret, mülteci şeflerinin oyununa gelmeyerek, onlara karşılık vermeyen Süleyman Refik Bey'in bu hareketini takdirle karşıladı. Paşa'ya göre, Bâbıâli, yaptığı diplomatik girişimlerle mültecilerin serbest bırakılmaları yönünde büyük adımlar atmış ve Avusturya Hükümeti'nin bu konudaki çok katı tutumunu bir dereceye kadar yumuşatmıştır. Dolayısıla, şu anda mültecilere ceza verilecek olursa gelinen noktadan geri dönülmüş olunacaktı. Bu sebeple, yapılması gereken,

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.212-213.
[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s. 213.
[3] *"...her ne demişler ise kendilerine râci olacağı..."* Ahmed, Refik, *Aynı eser*, s.214 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 23 C 67/25 Nisan 1851 tarihli arz tezkiresi.

mültecileri cezalandırmak değil, affetmekti[1]. Mültecilerin bu davranışlarına karşı Bâbıâli'nin sessiz kalması, hiçbir devleti kırmadan bunlardan bir an önce kurtulmak istemesinin bir göstergesidir.

Sonuç olarak, bu olay karşısında sessiz kalmayı tercih eden Bâbıâli, Süleyman Refik Bey'den, başarıyla yürüttüğü görevinde biraz daha sabır göstermesini istemişti. Ayrıca Süleyman Refik Bey, mülteci şeflerine, yaptıkları bu hareketlerin Bâbıâlice kendilerine hiç yakıştırılamadığını da söyleyecekti. Osmanlı Devleti'ne iltica edemeyip, Avusturya Devleti'nin eline geçmiş olsalardı, şimdi durumlarının ne merkezde olacağını kendilerine hatırlatıp sabır ve teenni göstermelerini tavsiye edecekti[2].

2- Serbest Bırakılan Mülteci Grubu

Yukarıda da değinildiği gibi Bâbıâli, önceden karşı çıkmasına rağmen, daha sonra karar değiştirerek, Kütahya'daki mültecilerin bir kısmının serbest bırakılmasını kabul etmişti. Serbest bırakılacak mülteciler, 9 Şubat 1851'de Avusturya Maslahatgüzarı tarafından Bâbıâli'ye sunulun listede isimleri geçenlerdi. Bâbıâli, Avusturya Hükümetinin serbest bırakılmasını istediği mültecilerin Kütahya'dan gönderileceğini, 29 Nisan 1851'de Süleyman Refik Bey'e bildirmişti[3]. Avusturya Hükümeti, Bâbıâli'nin bu kararını memnuniyetle karşıladı. İstanbul'daki Avusturya Maslahatgüzarı, zaman kaybetmeden Tercüman Eder ve Jasmagy'yi Kütahya'ya gönderdi. Eder ve Jasmagy 3 Mayıs 1851'de Kütahya'ya geldiler[4]. Daha önce, birkaç defa Kossuth'a süikast girişiminde bulunan Jasmagy, şimdi devletinin resmi görevlisi olarak, serbest bırakılacak mültecilerin isimlerini tesbit etmek için Kütahya'ya gelmişti.

Kossuth ve arkadaşlarının, mültecilerin bir kısmının serbest bırakılmasına gösterdikleri tepkiye yukarıda değinilmişti. Fakat, onların bütün karşı çıkmalarına

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.213-214.
[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.213-214.
[3] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77 Süleyman Bey'in Seraskerliğe takdim ettiği 7 B 67/7 Mayıs 1851 tarihli tahrîrât.
[4] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

rağmen kararın uygulanmasından vazgeçilmedi. Böylece, Kossuth, Şumnu'da mültecilerden ayrılmamak için gösterdiği muhalefette olduğu gibi, Kütahya'da da arkadaşlarınının kendisinden ayrılmalarına engel olamamıştı.Yine de o, serbest bırakılacakların sayısını en aza indirmek için büyük çaba sarfediyordu. Ona göre, mülteciler, birlikte geldikleri Kütahya'dan yine birlikte ayrılmalıydılar[1]. Nitekim Kossuth ve diğer mülteci şefleri, Kütahya'yı hep birlikte terketmelerine izin verilmesi için Jasmagy ile bir görüşme yapmışlardı. Görüşmede Kossuth, Jasmagy'e "biz beraber geldik beraber gitmek isteriz; aksi halde hepimiz Kütahya'da kalacağız" demişse de, kabul ettirememişti[2]. Jasmagy'den istediği cevabı alamayan Kossuth, Süleyman Refik Bey'e başvurmuş, ancak, bu girişimi de sonuçsuz kalmıştı[3].

Serbest bırakılacak mültecilerin sayısı 69 idi. Ancak, Bunların hepsi ilk etapta Kütahya'dan gönderilememişti. Kossuth, Kütahya'daki arkadaşlarının serbest bırakılmalarını engelleyemeyeceğini anlayınca, aile doktoru Spaeçek'ten başkasına canını emanet edemeyeceğini söyleyerek, onun Kütahya'da kalmasını istedi. Ayrıca en fazla ihtiyaç duyduğu kişiler arasında yer alan, tercümanı Cseh'in de Kütahya'da kalmasını Jasmagy'e söylemişti. Yine, serbest bırakılacak mülteciler arasında isimleri geçen ve onun korumasını yapan sekiz kişinin de isimlerinin defterden çıkarılmasını istedi. Kossuth, bu mültecilerin gitmesi durumunda can güvenliğinin kalmayacağına inanıyordu. Bu sebeple o, sözkonusu kişileri hiçbir gücün elinden alamayacağını söyledi. Jasmagy ve Eder, doktor ve tercümanın Kütahya'da kalmalarına müsaade ettiler. Ancak, bu sekiz kişinin dışında Kossuth'un yanında başka adamları kalacağı gerekçesiyle, onların Kütahya'dan ayrılmalarının zorunlu olduğunu söyleyerek izin vermediler. Kossuth, maiyetinde bulunan ve onun korumalığını yapan bu kişilerin gitmelerini engellemek için, Süleyman Refik Bey'e müracaatta bulundu. Süleyman Refik Bey, Kossuth'un bu isteklerini Jasmagy ve Eder'e iletmiş ve onların serbet bırakılmamaları yönünde görüş beyan etmişti. Bunun üzerine, Kossuth'un kalmasında ısrar ettiği tercüman ve doktor dahil, toplam on kişinin Kütahya'da kalmasına izin verildi[4].

---

[1] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.
[2] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.
[3] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.
[4] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

Diğer taraftan, Wsocki, kendisi hariç, Kütahya'daki bütün Polonyalı mültecilerin serbest bırakıldığını öne sürerek, iki Polonyalı mültecinin kendisine arkadaş olarak kalmasını istedi. Yine, Macar mültecilerinden Kovac, Avusturya memurlarına, eşinin hamileliği sebebiyle yola çıkmasının sakıncalı olacağını söyleyerek, Kütahya'da kalmak istediğini iletti. Onların bu istekleri de kabul edildi. Böylece, Avusturya Hükümetince tanzim edilen ve serbest bırakılacak mültecilerin isimlerini ihtiva eden defterde isimleri olduğu halde, toplam 13 kişinin Kütahya'da kalmasına izin verildi[1]. Başlangıçta serbest bırakılması kararlaştırılan 69 kişiden 13'ü, Kossuth'un girişimleri sonucunda Kütahya'da kalmış ve geriye kalan 56 kişinin Kütahya'dan ayrılması kesinleşmişti.

Mültecilerden kimlerin serbest bırakılacağı bu şekilde tesbit edildikten sonra, Jasmagy ve Eder tarafından defterde ismi olanın yerine başkasının gitmemesi için teke tek isim kontrolü yapıldı. Daha sonra Kütahya'da kalacak olanlar ile serbest bırakılacak mültecilerin ayrı ayrı defterleri tutuldu. Süleyman Refik Bey, 56 kişilik bu mülteci taifesini, Gemlik İskelesi'ne götürmek üzere Miralay Ahmed Bey ve süvariden Hasan Ağa'yı görevlendirdi. Yanlarına, 150 kişilik kalabalık bir süvari grubu verilen bu mülteci taifesi, 9 Mayıs 1851'de Kütahya'dan ayrıldı. Ahmed Bey ve Hasan Ağa, kendilerine verilen emir gereği, 14 Mayıs'ta mültecileri Gemlik İskelesi'ne indireceklerdi. Öte yandan Süleyman Refik Bey, mültecilerin 14 Mayıs'ta Gemlik'te olacaklarını Bâbıâli'ye bildirerek, mültecilerin burada bekletilmemesi için, onları Avrupa'ya götürecek vapurun aynı tarihte oraya gönderilmesini istemişti[2]. Mültecilerin Bursa'dan ayrılmalarından bir gün sonra da Tercüman Eder ve Jasmagy'i Bursa üzerinden İstanbul'a geri dönmüşlerdi[3]

Kütahya'dan Gemlik İskelesi'ne ve oradan da Avrupa'ya gönderilecek mülteciler, Macar Özgürlük Savaşı'nın önde gelen isimleriydi. Bu sebeple, bunların firar ettirilmeden Gemlik İskelesi'ne götürülmeleri son derece önemliydi. Süleyman Refik Bey, yolculuk sırasında herhangi bir sorun yaşanmaması için, 150 kadar süvari görevlendirdiği gibi; Ahmed Bey'e de yolculuk sırasında nasıl hareket edeceğini belirleyen mufassal bir talimat vermişti. Bu talimatta, mültecilerin

---

[1] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.
[2] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.
[3] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

Osmanlı Devleti'nde bulundukları müddetçe, rahat ve huzur içerisinde yaşamaları için devlet tarafından ortaya konulan fedakarlıklar hatırlatılıyordu. Yapılacak en küçük bir hata ile çekilen bunca meşakkatin boşa gideceği, bu sebeple de Ahmed Bey'in son derece dikkakli olması isteniyordu. Ahmed Bey, yol boyunca, mültecilerin rahatı için bütün imkanları seferber edecekti. Bir sene önce mülteciler, Kütahya'ya gelirken yiyecek, içecek ve barınmalarına ne denli özen gösterilmişse, aynı özenin şimdi de gösterilmesi isteniyordu. Mültecilere, konak yerlerinde mümkün mertebe temiz ve bakımlı haneler hazırlanacaktı. Yol boyunca mültecilerin istekleri, Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmamak şartıyla, yerine getirilecekti. Akşam konaklanan yerlerden sabah erkenden hareket edileceğinden, kahvaltı için gerekli olan pişmiş tavuk ve diğer yiyecekler akşamdan hazırlanacaktı[1].

Mülteciler, uzun zamandır vatan ve ailelerinden uzak kaldıklarından, Gemlik'ten kendilerini İngiltere'ye götürecek gemiye binmek istemeyip kaçmayı düşünebilirlerdi. Bu sebeple, Ahmed Bey'in en fazla dikkat edeceği husus, onların firarına meydan vermemekti. Talimatta, yolculuk sırasında bazı mülteciler dik başlılık gösterip, kendilerini Gemlik'e götüren Osmanlı memurlarını zor duruma sokabilecekleri belirtiliyor ve bu türden hareketleri Ahmed Bey'in ciddiye almaması tavsiye ediliyordu[2].

Süleyman Refik Bey, Kütahya'dan Gemlik İskelesi'ne kadar mültecilerin hangi konaklarda kalacaklarını ve bu konaklar arasındaki mesafenin kaç saat olduğunu bile belirtmişti. Buna göre, mültecilerin ilk konaklayacakları yer, Kütahya'ya dört saatlik mesafede bulunan Seyyid Ömer Konağıydı. İkinci konaklayacakları yer ise, bir önceki konağa beş saat uzaklıkta olan Dodurga Köyü idi. Üçüncü konak yeri, yedi saat mesafe ile Pazarcık kasabasıydı. Dördüncü konakları beş saat mesafede Kurşunlu Köyü idi. Beşinci konakları üç saat mesafede İnegöl kasabası, altıncı konakları yine beş saat mesafede Aksu, yedinci konakları yine beş saat mesafede Timurtaş köyü ve nihayet sekizinci konakları ise dörtbuçuk saat mesafede Gemlik İskelesiydi. Mültecilerin 14 Mayıs'ta Gemlik'e varacakları Bâbıâli'ye bildirildiğinden, Ahmed Bey, söz konusu konakları tam zamanında

[1] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.
[2] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

geçerek Gemlik İskelesi'ne varacaktı. Yukarıda belirtilen güzergahın dışına kesinlikle çıkılmayacaktı. Zira, Gemlik'e giden başka bir yol daha bulunup, bu yol Bursa üzerinden geçiyordu. Eğer mülteciler Bursa'ya varırlarsa, buradan onları bir daha çıkarmak mümkün olmayabilirdi. Çünkü Bursa, Kütahya'ya göre çok daha güzel bir şehirdi. Ayrıca, burada bulunan çeşitli devletlerin konsolosları, "siz Amerika'ya gittikten sonra bir daha Avrupa'ya geri dönemeyeceksiniz" şeklinde sözler söyleyerek, onları tahrik edebilirlerdi. Öte yandan Bursa, Kütahya'ya göre daha büyük bir şehir olduğundan, mültecilerin buradan firar etmesi daha kolay olacabileceketi. Bu sebeple, bu tür sorunlarla karşılaşmamak için, kesinlikle Bursa'ya uğranılmayacaktı. Ayrıca, Bursa'ya yakın Timurtaş köyüne gelindiğinde, mülteciler, Ahmed Bey'den Bursa'ya gitmek için izin isteyebilirlerdi. Fakat onların bu isteklerine kesinlikle olumsuz cevap verilecekti[1].

Mülteciler Gemlik'e vardıkları gün, burada birkaç gün kalmayı isteyebilirlerdi. Ancak, onları Gemlik'te tutmanın birçok mahzurları olduğundan, bu istekleri kabul edilmeyecekti. Ahmed Bey'in yapacağı şey, vakit kaybetmeden İstanbul'dan gelerek Gemlik Tersanesi önüne demir atan vapura mültecileri bindirmekti. Ahmed Bey, mültecileri eksiksiz olarak vapur kaptanına teslim edecek; kaptan da onları teslim aldığına dair Ahmed Bey'e bir senet verecekti. Gerek yolda gerekse Gemlik iskelesinde mültecilerden herhangi birisinin firar etmesi, Bâbıâli'nin başına hayli sıkıntı açacağından, Ahmed Bey ve sayıları 150 kadar olan süvari birliği büyük bir dikkat gösterecekti. Mültecilerden herhangi birisi, Ahmed Bey ve diğer görevlilere hediye vermek isterlerse, bu hediyeler kesinlikle kabul edilmeyecekti. Yolculuk sırasında yapılacak masrafların az ya da çokluğuna bakılmayarak, mültecilerin yiyecek ve içecek hususunda her istekleri yerine getirilecekti. Kütahya'dan Gemlik'e kadarki bütün konaklarda yapılacak masraflar, o mahallin maliye memurlarınca düzenlenecek faturalarda gösterilecekti. Bu faturalar, Gemlik İskelesi'ne varıldıktan sonra Ahmed Bey tarafından, Kütahya'ya gönderilecekti[2].

Diğer taraftan Sadâret, Gemlik İskelesine'ne gelecek mültecilerin buradan alınıp Boğaz'a kadar götürülmeleri için hangi geminin uygun olacağını Kaptan

[1] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.
[2] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

Paşa'ya sordu. Kaptan Paşa, Tersane-i Âmire'de Müncer-i Sürûr ve Sâik-i Şâdî vapurlarından başka, bu amaca uygun bir geminin bulunmadığını Sadâret'e bildirdi[1]. Serbest bırakılan mülteciler ve maiyyetinde bulunanlar şöyleydi:

Serbest Bırakılan Mülteciler		
Macarlardan Serbest Bırakılanlar	**Maiyyetinde Gidenler**	**Sayısı**
Biro	-	1
Török	-	1
Frater	-	1
Koszta	-	1
Nemet	-	1
Kiniszi	-	1
Timari	-	1
Sofer	-	1
Kappner	-	1
Horsi	-	1
Szatmari[2]	-	1
General Meszaros	İki hizmetçisi	3
Szölösy	Bir hizmetçisi	2
Mihaloviç[3]	Bir hizmetçisi	2
Halasz	-	1
Fokner	Eşi	2
Dimitri Yanos	-	1
Szabo	-	2[4]
Ignac	Eşi	2
		Toplam:26
Polonyalılardan Serbest Bırakılanlar		
Buhlharin	Zaborski ve bir hizmetçisi	3
Turzansy	-	1
Turzanski	Bilanski ve bir hizmetçisi	3
İdjikovski	Bir hizmetçi	2
Marczynski	Bir çocuk, bir bakıcı, Szczepanski	5
Niyadovski	-	1
Grochowolski	Bir hizmetçisi	2
Bilanski	Eşi	2
Chojecki	-	1
Briganeti	-	1
Dembinski'nin maiyetinde bulunan üç kişi		3

[1] BOA., BEO. A.AMD. 31-63.

[2] Tabloda yer alan ilk 11 isim Kossuth'un maiyyetinden gönderilenlerddir (BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77).

[3] Mihaloviç Batthianyi'nin maiyyetinde Kütahya'ya gelmişti.

[4] Serbest bırakılan mülteciler için tutulan defterde Szabo'nun maiyetinde herhangi bir isim yer almamasına karşılık iki kişi ile Kütahya'dan ayrıldığı kayıtlıdır (BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77).

Chojecky	-	1
Briganety	1	1
Dört Polonyalı çocuk	-	4
		Toplam:30
		Genel Toplam:56

Ancak, Gemlik İskelesi'ne giden mültecilerden Dimitri Yanos ve Przyimski yurt dışına gitmekten vaz geçip tekrar Kütahya'ya geri döndüler. Süleyman Refik Bey, adı geçen iki mülteciyi yine kışlaya yerleştirdi[1].

3- Kütahya'da Kalan Mülteciler ve Bunların Serbest Bırakılması

Ahmed Bey'in refakatinde 56 mülteci Kütahya'dan ayrıldıktan sonra geride 51 mülteci kalmıştı[2]. Kütahya'da kalan mülteciler şunlardı:

Kütahya'da Kalan Mülteciler		
İsimleri	**Beraberinde Bulunanlar**	**Sayısı**
Lajos Kossuth	Eşi, üç çoçuğu, çocuklarının hocası, üç hizmetçisi	9
Huzman	-	1
Berzenczci	-	1
İhazs	Bir hizmetçisi	2
Lorodi	-	1
Wagner	-	1
Klapka	-	1
Nemeth	-	1
Veigili	-	1
Laslo	-	1
Grehanek	-	1
Török	-	1
Szerenyi	-	1
Frater	-	1
Papaz Acs	-	1
Hekim Iszpacsik	-	1
Csch	-	1
Batthinayi	Eşi ve dört hizmetçisi	6
Wysocki	Liyakowski, ?	3
General Perczel	Eşi, iki çocuğu, bir hizmetçi ve bir bakıcısı	6
Miralay Perczel	Eşi	2
Gyurman	Eşi ve bir çocuğu	3
Asboth	Bir hizmetçisi	2

[1] BOA., BEO., A.MKT.UM 65-28 Süleyman Refik Bey'in Sadâret'e gönderdiği 28 Ş 67/28 Haziran 1850 tarihli tahriratı.
[2] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

Kütahya'da Kalan Mülteciler		
Lui	-	1
Kovacs	Eşi	2
		Toplam:51[3]

Avusturya Devleti'nin serbest bırakılmasını istediği mültecileri Kütahya'dan gönderdikten sonra, Bâbıâli, diğerlerinin Eylül 1851'de serbest bırakılacaklarını bu devlete iletti. Kütahya'daki mültecilerin bir kısmının serbest bırakılmasıyla yumuşamaya başlayan Osmanlı-Avusturya ilişkileri, Bâbıâli'nin bu kararıyla yeniden tartışmaya dönüştü.

Avusuturya Başbakanı Schwarzenberg, Viyana elçisi Ârif Efendi'ye[1], "*Osmanlı Devleti Tarihi*" adlı kitabın yazarı Hammer'i gönderek bu meseleyi görüşmek için randevu vermişti. Görüşme, 7 Temmuz 1851'de gerçekleşti. Schwarzenberg, Ârif Efendi'ye, Bâbıâli'nin mültecileri Eylül başında serbest bırakmaya karar vermesi üzerine, İstanbul'daki maslahatgüzara gönderilen talimatın metnini okudu. Bu talimatta, Bâbıâli'nin aldığı kararın kabul edilmeyeceği kesin bir dille ifade ediliyordu. Avusturya'nın asıl amacının Bâbıâli ile ilişkilerini dostane bir şekide devam ettirmek olduğunu söyleyen Schwarzenberg, Ârif Efendi'ye, bunun bir göstergesi olarak da, İmparator'un İstanbul'a Büyükelçi atadığını ifade etmişti. İmparator, Lakin, Bâbıâli'nin Eylül ayında mültecileri serbest bırakacağına karar vermesi üzerine, bu kararı protesto etmek için elçinin İstanbul'a gönderilmesini durdurmuştu[2]. Zira, Schwarzenberg'e göre, İmparator büyükelçiyi

---

[3] BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

[1] Ârif Mehmed Efendi'nin gençliği hakkında fazla bilgi yoktur. Şubat 1841'de Tophane Müdürü olan Ârif Efendi, Temmuz 1843'te ûlâ rütbesiyle Hassa Müsteşarı ve ardından da Serasker Müsteşarı oldu. Şubat 1846'da Meclis-i Vâlâ azası ve Zilkade 1266/Eylül 1850'de Kostaki Mussurus Paşa'nın yerine Viyana elçisi tayin edildi. (BOA., İra. Har. 3323, Sadaret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 2 ZA 66/ 9 Eylül 1850 tarihli arz tezkiresi; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, İstanbul, 1311, s.278). Viyana elçisi olarak tayin edilen Ârif Efendi'ye mufassal bir de talimat verildi. Bu sırada iki ülke arasındaki en önemli sorun, mültecilerin serbest bırakılması meselesiydi. Bu sebeple söz konusu talimatın içeriği tamamen onun Viyana'da mültecilerin serbest bırakılmaları için izleyeceği strateji ile ilgliydi. Bu talimat için bkz. İra. Har. 3394 Mabeyn'den 15 Z 66/22 Ekim 1850 tarihiyle sadır olan irade ile Ârif Efendi'ye verilen talimat.

[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.215-216.

İstanbul'a gönderse bile, mültecilerin serbest bırakılmaları kararından dolayı onu geri çağırmak zorunda kalacaktı[1].

Avusuturya Hükümeti'nin katı tutumunda hala bir değişiklik olmadığını gören Ârif Efendi, Bâbıâli'nin mültecilerin serbest bırakılmaları için öteden beri ileri sürdüğü gerekçeleri, bir kez daha Schwarzenberg'e ifade etti. Elçiye göre, Bâbıâli, Macaristan'da asayiş sağlanıncaya kadar, mültecileri korumayı kabul etmişti. Ancak, sözkonusu ülkede asayiş ve emniyet çoktan beri sağlanmış olduğundan, artık bu maddenin hiçbir hükmü kalmamıştı. Osmanlı Devleti mültecileri çok daha evvel serbest bırakması gerekirken, Avusturya ile arasındaki dostuluğa bir delil olsun diye, şimdiye kadar bunları korumuştu. Elçi, Schwarzenberg'e, mültecilerin eylül ayında salıverilmesinin, Avusuturya açısından büyük faydası olacağını da söylemişti. Çünkü mülteciler sonbaharda serbest bırakıldıklarında yaz mevsimi bitmiş olacak ve bunlar da fesad ve ihtilal girişiminde bulunamayacaklardı. Böylece Avusuturya, hem yaz hem de kış mevsiminde, mülteci şeflerinin yeni bir ihtilal girişiminden uzak kalacaktı[2].

Ârif Efendi'nin ortaya koyduğu bu gerekçelere rağmen, Schwarzenberg, kararını değiştirmedi. Ona göre, Avusturya Hükümeti'nin istediği şey, Kostaki Mussurus tarafından kendilerine verilen takrîrde yazılı olduğu üzere; "*Saltanat-ı Seniyye Macaristan'ın i'âde-i âsâyişine kadar merkûmları hıfz ve tevkîf edeceğini ve tahliye-i sebîlleri mevsimi geldikde dahî Avusturya Devleti'nin muvâfakatını istihsâl eyeleyeceğini va'd buyurumuş olduğundan bizim Devlet-i Aliyye'den memûlumuz şu va'din temînât-ı icrâsından*" ibâretdi. Ona göre, Bâbıâli her ne kadar, Macaristan'da huzur ve asayişin sağlandığı iddia ediliyorsa da, buna ancak Avusuturya Devleti karar verebilecekti. Dolayısıyla, Bâbıâli'nin Macaristan'da eski düzenin yeniden kurulduğuna dair karar verme yetkisi yoktu. Bâbıâli, sadece Macaristan'da huzur ve asayışın yeniden oluştuğunu Avusturya Hükümeti'ne bildirecekti. Bundan sonrasına karar vermek, Avusturya'nın tasarrufundaydı. Bu sebeple, Bâbıâli'nin bu konuda hiçbir girişimde bulunmasına gerek yoktu. Zaten Avusturya, Macaristan üzerinde tam bir hakimiyet tesis ettiğinde, bunu Bâbıâli'ye

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.215 Viyana elçisi Mehmed Arif Efendi'nin Hâriciye Nezâreti'ne takdim ettiği 9 N 67/8 Temmuz 1851tarihli takrîr.

[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s. 216.

bildirecek ve mültecilerin serbest bırakılmasını isteyecekti[1]. Görüşmede, taraflar isteklerini birbirlerine kabul ettiremediler.

Viyana'da yapılan bu görüşmenin üzerinden çok geçmeden, Avusturya Maslahatgüzarı Kaleçol, 29 Temmuz 1851'de Sadrâzam Reşid ve Hariciye Nazırı Âlî Paşa'ya ayrı ayrı birer nota vererek, devletinin bu meselede geri adım atmayacağını bildirdi. Notada, Bâbıâli'nin Eylül başında mültecileri serbest bırakma kararının, Avusturya Hükümeti'ni derinden üzdüğü ifade ediliyordu. Belgrad Anlaşması'nın XVIII. maddesi hükmünce, Osmanlı Devleti'nin mültecileri Avusturya'ya iade etmesi gerektiği halde, Abdülmecid'in özel isteği üzerine, Avusturya Hükümeti'nin onları, talep etmekten vaz geçtiği belirtiliyordu. Yine, söz konusu anlaşmanın aynı maddesine göre Bâbıâli'nin, Osmanlı Devleti'ne iltica edip memleketin herhangi bir yerinde saklanan asileri bulup cezalandırmak zorunda olduğu dile getiriliyordu. Asiler yaptıklarına pişman olduklarını beyan etseler bile, Osmanlı Devleti, bunların pişmanlığına itimat etmeyerek, geldikleri devletin sınırlarından çok uzak bir bölgeye göndermeliydi. Maslahatgüzar, hiçbir yoruma gerek olmayacak kadar açık olan anlaşmanın, Avusturya Hükümeti'ne verdiği haktan, sadece iki devlet arasındaki dostluğun devamı için vaz geçildiğini belirtiyordu. Ona göre Avusturya, Belgrad Anlaşması'nın ilgili maddesinin kendilerine verdiği hakları bir kenera bırakarak, Bâbıâli'den sadece mültecilerin makul bir süre gözetim altında tutulmasını istiyordu[2]. Kaleçol, Sultan Abdülmecid'in Avusturya İmparatoru'na gönderdiği mektup ve Viyana elçisi Kostaki Mussurus Paşa'nın Schwarzenberg ile yaptığı görüşmede verilen taahhütlere de atıfta bulunuyordu. Ona göre, hem Sultan hem de elçi Mussurus, Macaristan'da asayiş sağlanıncaya kadar mültecileri gözetim altında tutmayı garanti etmişlerdi. Notada, ayrıca Bâbıâli'nin 23 Ca 66/5 Nisan 1850'de Avusturya Devleti'ne verdiği takrîrde "*...Bâbıâli dahî Macaristan'ın asâyişi takarrür eylediği hâlde Saltanat-ı Seniyye eşhâs-ı mezkûrenin sebîllerini tahliye etmezden evvel bu niyetini muvâfık-ı usûl ve hüsn-i hem-civârî ve dostû olduğu üzere Avurturya Devleti'ne ihbâr ve istihsâl-ı muvâfakatına sa'y ü ihtimâm...*"[3] edeceği de

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.215-216.
[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.218-220.
[3] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.220.

hatırlatılıyordu. Objektif olarak meseleye bakan herkesin, verilen bu taahhütten iki devletin onayı olmadan mültecilerin serbest bırakılamayacağı yorumunu yapabileceğini iddia ediyordu. Maslahatgüzar da Schwarzenbeg gibi, Macaristan'da asayişin sağlandığına karar verme hakkının sadece Avusturya'ya ait olduğunu iddia ediyordu. Kaleçol, Avusturya'nın onayını almadan mültecilerden birinin bile serbest bırakılması halinde bunun iki ülke arasındaki ilişkilere büyük zarar vereceğini belirtiyordu. Ayrıca, notada, Avusturya Hükümeti'nin İstanbul'a Büyükelçi atadığı bir sırada, Bâbıâli'nin böyle bir karar almasını talihsizlik olarak değerlendiriliyordu. Maslahatgüzar, sonuç olarak hükümetinin bu kararı tanımadığını söylemekteydi[1].

Maslahatgüzar, Sadâret ve Hariciye Nezâreti'ne bu takriri verdikten başka, Bâbıâli'nin aldığı kararla ilgili Reşid Paşa ile de ayrıca bir görüşme yaptı. O, Kossuth ve arkadaşlarının Eylül ayında serbest bırakılmalarının hatalı olduğuna dikkat çekerek bu kararın düzeltilmesini istedi. Özellikle Kossuth'un serbest bırakılmasının kabul edilemez olduğunu Paşa'ya söyledi. Çünkü Kossuth, Kütahya'dan ayrıldıktan sonra boş durmayacak ve Avusturya'nın aleyhine çalışacaktı. Maslahatgüzara göre Bâbıâli, mültecileri serbest bırakmağa karar vermekle, Avusturya Hükümeti'ne verdiği sözde durmamış oluyordu. Reşid Paşa, Maslahatgüzarı dinledikten sonra, meselenin Meclis-i Vükelâ'da müzakeresini takiben kendisine bir cevap verileceğini söyledi[2].

İngiltere ve Fransa mültecilerin serbest bırakılması için Bâbıâli'ye baskılarını giderek artırıyordu. Amerika Birleşik Devletleri de, mültecileri kabul edeceğini kamuoyuna ilan etmişti. Hatta, Amerika maslahatgüzarı, Bâbıâli'ye müracaatta bulunarak, mültecilerin Eylül ayı başında serbest bırakılmaları halinde onları ülkesinde götürmeye hazır olduğunu bildirmişti. Maslahatgüzar, alınan karar kesinse Amerika'dan bir vapur çağıracağını da Bâbıâli'ye iletmişti. Kendisine verilen cevap, Bâbıâli'nin mültecilerin hangi ülkeyi tercih ettikleriyle ilgilenmediği, ancak Amerika'ya gitmek isterlerse hiçbir zorluk çıkarılmayacağı şeklindeydi[3].

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.221.

[2] Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.60, 13 B 1327/30 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.221-222. Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 14 L 67/12 Ağustos 1851 tarihli arz tezkiresi.

[3] Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.60, 13 B 1327/30 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.223.

En dikkate değer olan da, mülteciler meselesinin başlangıcından beri Avusturya ile beraber hareket eden Rusya, açıktan olmasa bile, zımnen mültecilerin serbest bırakılmalarını istiyordu. Dolayısıyla, mültecilerin serbest bırakılmalarına itiraz eden tek devlet Avusturya idi[1].

Gerek Viyana elçisi Ârif Efendi'nin tahrîrâtı, gerekse Avusturya Maslahatgüzarı'nın notası üzerine, Meclis-i Mahsûs 6 Ağustos 1851'de toplanarak meseleyi müzakere etti. Toplantıya katılan üyelerin tamamının görüşü, mültecilerin serbest bırakılması yönündeydi. Eylül başında mültecilerin serbest bırakılmaları kararından taviz vermeyen üyeler, şu gerekçelerle onların serbet bırakılmalarını savunmuşlardı: Mültecilerin Kütahya'da kalış süreleri, Avusturya'nın istediği şekilde uzatılacak olursa, İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne gücenebilirlerdi. Mültecilerin korunmaları gittikçe zorlaşmaktaydı. Özellikle Kossuth, fırsat bulduğu anda Kütahya'dan firar edecekti. Böyle bir firar yaşanırsa, Avusturya Hükümeti, bunu Osmanlı Devleti tertip etti diyerek, Bâbıâli'yi zan altında bırakacaktı. Ayrıca Kossuth, kendisini ziyarete gelenlere; "Bâbıâli, bizi serbest bırakacağına söz vermesine rağmen, hala bizi Kütahya'da tutmaktadır" diye şikayete devam ediyordu[2].

Ayrıca, Bâbıâli'nin kararından vaz geçmesi için Avusuturya'nın öne sürdüğü gerekçeler mecliste tartışıldı ve yetersiz bulundu. Osmanlı Devleti'nin, komşusu ve dostu olan bir ülkede ihtilal çıkmasını asla arzu etmeyeceği dile getirildi. Avusturya Hükümeti, serbest bırakıldıktan sonra mültecilerin Macaristan'ı karıştıracaklarını savunuyorsa da, bunun mümkün olmayacağı belirtildi. Zira, İmparator'un Macaristan üzerindeki nüfuz ve etkisi eskisine oranla çok daha fazlaydı. Diğer taraftan, Kossuth ve arkadaşları serbest bırakıldıklarında Macaristan'a gitme ihtimalleri çok düşüktü. Ancak bunlar, Avusturya Hükümeti'nin iddia ettiği gibi, İngiltere veya Amerika'ya gittikten sonra, adı geçen ülkelerde, gazeteler ve mektuplar vasıtasıyla, Macaristan'daki huzur ortamını bozmaya çalışsalar da; bunu Kütahya'da yapmaları daha kolay olacağı görüşü ağırlık kazandı. Çünkü bunlar, gözetim altında bulundukça, Avrupa kamuoyunun

---

[1] Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.61, 14 B 1327/31 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.228.

[2] Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.61, 14 B 1327/31 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.222-225.

dikkati üzerlerinde olacağından, Kütahya'dan verecekleri mesajlar daha etkili olacaktı. Meclis üyelerine göre, Avusturya Hükümeti'nin kararında bu kadar ısrar etmesindeki önemli sebep, Schwarzenberg'in mülteci şeflerine olan düşmanlığını, onların gözetim altında kalma sürelerini uzatarak ortaya koymak istemesiydi. Mültecilerin Kütahya'da kalma süresi uzadıkça, Avrupa Devletleri bunların serbest bırakılmaları için tavassutta bulunacak ve böylece, Avusturya güçlü bir devlet imajına sahip olduğunu göstermiş olacaktı[1].

Hatırlanacağı üzere Amerika Birleşik Devletleri Maslahatgüzarı, serbest bırakılacak mültecileri devletinin kabul edeceğini Bâbıâli'ye iletmişti. Kaleçol, buna tepki göstererek; Avusturya'nın onayı alınmadan mültecilerin Amerika'ya gönderilmeleri hususunda bu devletle görüşme yapılmasının kabul edilemez bir davranış olduğunu Reşid Paşa'ya söylemişti. Bu mesele Meclis-i Mahsûs'da da gündeme geldi. Bâbıâli, bu devletlerin yönlendirmelerine bakacak olsaydı şimdiye kadar mültecileri çoktan serbest bırakması gerekirdi denilerek, Maslahatgüzar'ın endişelerinin anlamsız olduğu ortaya konuldu. Ayrıca, Belgrad Anlaşması'nın mültecilerin serbest bırakılmasına şümulü olmadığı dile getirilerek, Maslahatgüzar'ın söz konusu anlaşmaya atıfta bulunarak, bu meseleye açıklık getirmesinin hukukî bir dayanağının olmadığı belirtildi[2]. Sultan Abdülmecid tarafından 14 Eylül 1849'da Avusturya İmparatoru'na gönderilen mektup da Meclis'te okundu. Ancak, nâme-i hümâyunda, Maslahatgüzar'ın ileri sürdüğü gibi, mültecilerin serbest bırakılması ile ilgili bir ibare yer almayıp, sadece onların Avusturya'yı tekrar ihtilal ortamına sürüklememeleri için, korunmalarına özenin gösterileceği ifadesi yer almaktaydı. Meclis üyelerine göre, asıl dikkate alınması gereken, Bâbıâli'nin 5 Nisan 1850 tarihinde Avusturya Sefâreti'ne sunduğu takrîrdir. Bu takrîre göre, Bâbıâli'nin mültecileri ilelebed gözetim altında tutmayacak ve Macaristan'da asayış sağlandığında, bunların başka ülkelere gönderebilecekti. Ancak, Osmanlı Devleti mültecileri serbest bırakmadan evvel, Avusturya Devleti'nin de onayını almaya çalışacaktı. Meclis-i Mahsûs üyeleri, artık Macaristan'da dahilî asayişin sağlandığı düşüncesindeydiler. Böylece, takrirde

---

[1] Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.61, 14 B 1327/31 Temmuz 1909, s.4; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.225-226.

[2] Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.61, 14 B 1327/31 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s. 226.

belirtilen ilk şart yerine getirilmiş oluyordu. Ancak asıl problem ikinci şart, yani Avusturya'nın onayının alınması idi. Bu konuda Osmanlı Devleti, pek çok girişimde bulunduğundan bu şart da yerine getirilmişti. Dolayısıyla mültecilerin serbest bırakılmaları için hiçbir ciddi engelin kalmadığına karar verildi[1]. Meclis'te, Bâbıâli'nin verdiği karardan dönmemesi, halinde Avusturya'nın ne tür bir eylem içerisine girebileceği de söz konusu oldu. Üyeler, bu sorundan dolayı Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmayıp, sadece resmi münasebetleri kesmekle yetineceği görüşündeydiler. Siyasi münasebetlerin kesilmesinin bir sonucu olarak da Viyana elçisi Ârif Efendi'yi sınırdışı edebileceği dile getirildi. Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin hassas bölgelerinde ve özellikle de Bulgaristan'daki fesat ehlini tahrik ederek intikam alma yoluna gidebileceği belirtildi. Meclis-i Mahsûs'da alınan kararlar doğrultusunda Avusturya maslahatgüzarına bir takrir yazıldı. Alınan kararlar ve söz konusu takrir Sultan Abdülmecid'e arz edildi[2].

Avusturya maslahatgüzarına verilen takririn cevabı gelmeden, mültecilerin serbest bırakılması hazırlıklarına başlandı. Nitekim Süleyman Refik Bey, Bâbıâli'ye gönderdiği tahriratta Eylül başında mültecileri kendi refakatinde Gemlik İskelesine götüreceğini yazmıştı. Diğer taraftan Süleyman Refik Bey, mültecilerle tek tek görüşerek onların Amerika veya İngiltere'den hangisine gitmeyi tercih edeceklerini sordu. Mülteciler Eylül başında serbest bırakılacaklarını öğrendiklerine büyük bir sevinç duydular[3]. Batthinayi kendisine Fransa elçisi tarafından bir pasaport ve

---

[1] Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.61, 14 B 1327/31 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.226-227.

[2] Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.61, 14 B 1327/31 Temmuz 1909, s.5; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s. 227-228.

[3] Mülteciler bu sevinçlerini Süleyman Refik Bey'e şu ifadelerle dile getirmişlerdi: "*...bizler vatan-ı 'azîzimizden münkesir ve mahcûr olduğumuz hâlde Saltanat-ı Seniyye'nin zîr-i cenâh-ı 'âtıfet ve merhametine sığınmış bir alay bîçâregân olarak şimdiye kadar haklarımızda şâyân buyurulan himâyet-i celîle ve bunca lutf u merhamet-i 'aliyye-i hazret-i padişâhî havsala-i tasavvurât-ı 'âcizânelerimizden bâlâter ve bu rütbe lutf ve himâyet-i seniyyenin 'arz ve teşekkürümde bi'l-vucûh 'acziyetimiz bedîhî ve izhâr olduğu ve bazı refîklerimizin Memâlik-i Ecnebiyye'ye gitmeleri ruhsatını hâvî mukaddemâ gelen irâde-i seniyyede eğerçi bizlerin alafranga eylülü ibtidâsında salıverilmekliğimizi Devlet-i Aliyye va'd buyurmalarıyla Saltanat-ı Seniyye'nin her bir husûsda sâdıku'l-kavl oldukları âfâkın ma'lûmu ise de hâlâ nâşâdımız mûktezâsınca 'akde-i ikâmetden beri olmaklığı hayâle bile almayarak imtidâd-ı ikâmet-i vâhimesi bir an zihinlerden çıkarılamadığı hâlde Saltanat-ı Seniyye'nin vakt-i merhûn-ı mezkûrdan evvelce böyle fevka'l-memûl mebzûl olan ruhsat-ı 'âlîsi bizlere cümleten sahâbet ve lütf u merhametden fâik gelmekle hepimiz yeni başdan hayat bulmuşa dönmüşüz ve kûşce-i cânımız kangı vâdî-i teşekkûre imâle etmekde fi'l-hakîka 'âciz olmuşuzdur...*" (Ahmed Refik, Aynı eser, s.232 Süleyman Refik Bey'in Sadaret'e takdim ettiği 26 L 67/24 Ağustos 1851 tarihli tahrirat.

mektup gönderildiğini, mektupta 15 Eylül'de Marsilya'ya hareket edecek vapura kendisinin bu ülkeye gönderileceğine söz verildiğini, dolayısıyla bu zamana kadar Çanakkale'de kalmayı istediğini söyledi. Kossuth ve General Wsocki, hangi ülkeye gitmeye henüz karar vermediklerini ve bu kararı Gemlik'te vereceklerini söylediler. General Perczel ise, Amerika'ya gitmeyi çok istediğini, ancak eşinin hamile ve doğumunun yakın olması sebebiyle, bunun imkansız olduğunu ifade etti. Eşinin Gemlik'te doğum yapması halinde burada bir ay kalmak zorunda olduğunu Süleyman Refik Refik Bey'e iletti. Eğer doğum Gemlik'te olmazsa, bu özel durum nedeniyle, Amerika yerine İngiltere'ye gideceğini söyledi. Eşinin yolda doğum yapması halinde ise Malta Adası'na çıkacaktı[1]. Ancak Perczel'in eşi, Gemlik'e giderken yolda doğum yaptı. Eşinin doğumu üzerine Perczel, Süleyman Refik Bey'e arkadaşlarıyla beraber yolculuk yapamayacağını söyledi. Süleyman Refik Bey, hasta halde diğer mültecilerle yolculuk yapamayacaklarından; Perczel, eşi, çocukları ve maiyetinde bulunanlarla Bursa'ya gönderilmelerini uygun gördü[2].

Süleyman Refik Bey, Kütahya'dan Gemlik'e varıldıktan sonra burada en fazla bir gece kalınacağını, dolayısıyla İngiltere veya Amerika vapurlarından hangisine bineceklerinin kendisine bildirilmesini istediyse de, kesin bir cevap alamadı[3].

Mülteciler, Süleyman Refik Bey'e müracaatta bulunarak, Kütahya'da bir miktar borçları olduğunu söylediler ve bu nedenle de kendilerine para verilmesini istediler. Ayrıca, Avrupa'da kendilerine firarî nazarıyla bakılmaması için de, Bâbıâlice birer mürûr tezkiresi verilmesi ricasında bulundular[4]. Mültecilerin ricası üzerine Kossuth tarafından taksim edilmek üzere 40.000 kuruş gönderildi. Ancak, onların Kütahya'dan hareketlerinden evvel yetiştirilemeyeceğinden, paranın Gemlik'e gönderilmesine karar verildi[5]. Diğer taraftan, mültecilerin İngiltere ve Amerika'dan hangisine gideceklerse, ona göre Tersane-i Âmire'den Gemlik İskelesi'ne bir vapur gönderilmesi için Kaptan Paşa'ya emir yazıldı[6].

---

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.233.
[2] BOA., BEO. A.MKT.UM Süleyman Refik Bey'in Sadâret'e takdim ettiği 4 ZA 67/31 Ağustos 1851 tarihli tahrîrât.
[3] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.233.
[4] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.233.
[5] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.234.
[6] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.234.

Osmanlı Devleti mültecilerin sevkiyle meşgul olurken Avusturya tarafından Bâbıâli'ye bir nota verildi. Notada, Avusturya'nın onayı olmadan mültecilerin serbest bırakılmalarından çıkacak sorunların tüm mesuliyetinin Bâbıâli'ye ait olduğu belirtiliyordu[1]. Reşid Paşa, notayı okuduktan sonra belirtilen hususların "*hükümlü bir şey*" olmadığına karar verdi[2]. Kütahya'dan son olarak serbest bırakılan mülteciler şu isimlerden oluşuyordu:

İsimleri	**Beraberinde Bulunanlar**	**Sayısı**
Lajos Kossuth	Eşi, üç çoçuğu, çocuklarının hocası ve üç hizmetçisi	9
Kont Batthianyi	Eşi ve dört hizmeçisi	6
General Perczel	Eşi, iki çocuğu ve bir bakıcısı	5
Miralay Perczel	Eşi	2
Huzman	-	1
Berzenzy	-	1
Lorody	-	1
Asboth	Bir hizmetçisi	2
Gyurman	Eşi ve bir çocuğu	3
Kovacs	Eşi ve bir çocuğu	3
Wagner	-	1
Janos Dimitri	Eşi	2
Lui	-	1
Szereny	-	1
Papas Acs	-	1
İhasz	Bir hizmetçisi	2
Hekim Iszpacsik		1
Csch	Bir hizmetçisi	2
Török	-	1
Frater	-	1
Veigili	-	1
Klapka	-	1
Nemeth	-	1
Laslo	-	1
Grehanek	-	1
General Wsocky	Yaverleri Liyakowski ve Kosak	3
Przyimski	-	1
		Toplam:55

[1] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.239-240.
[2] Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.240.

C. Halep'e Gönderilen Mülteciler

1-Yapılan Hazırlıklar

Mültecilerin Vidin'de din değiştirmeleri hususuna daha önceki bölümlerde değinilmişti. Bu bölümde de Müslüman olan mültecilerin Halep'e gönderilmeleri ve oradaki yaşamları hakkında bilgi verilecektir. Ancak, Halep'teki mültecilerle ilgili elimizde fazla belge ve bilgi yoktur. Keza, üç mülteciye ait hatıratta da Murad Paşa'nın ölümü dışında hemen hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Istvan Hajnal'ın belgesel eserinde ise, Halep'e gönderilen grupla ilgili olarak hiç bir belge ve bilgi yer almaz. Diğer taraftan Osmanlı belgeleri de bu hususta doyurucu olmaktan epeyce uzaktır. Müslüman olan Macar ve Polonyalı mülteciler, Halep'te bir süre kaldıktan sonra, Osmanlı Devleti'nin çeşitli kurumlarında istihdam edilmiş ve ileriki yıllarda devletin çeşitli kademelerinde önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Hatta, bu konuyla ilgili belgeler, onların Halep'teki yaşantılarıyla alakalı belgelerden daha fazladır. Fakat, bu bölümde din değiştirenlerin Osmanlı Devleti'nde yaptıkları hizmetlere girilmeyecektir. Zira, bu konu çalışmanın sınırları dışında kalmaktadır.

1- Mültecilerin Halep'e Gönderilmesine Karar Verilmesi

Daha önce de değinildiği gibi, Küçük Kaynarca Anlaşması'nin ikinci maddesinde; bir ülkeden diğerine sığınanlardan Rusya'da Hıristiyanlığı, Osmanlı Devleti'nde de İslamiyet'i kabul edenlerin geri verilmemesi hükmü yer almaktaydı. Bu bağlayıcı hükümden dolayı, din değiştiren Polonyalı mülteciler iki ülke arasında büyük bir sorun haline gelmemişlerdi. Babıâli, Müslüman olan mültecilerin bir komiser gözetiminde Konya veya Diyarbakır'da muhafaza etmek niyetindeydi. Rusya ise, onların sınırlarından uzak bölgelere gönderilmelerini istiyordu. Nitekim Nesselrod, Fuad Efendiyle yaptığı görüşmede İslamiyet'i kabul eden mültecilerin, Rusya aleyhinde faaliyette bulunamayacakları bir mevkie yerleştirilmeleri durumunda, Çar'ın bunların iâde edilmeleri talebinden vaz geçeceğini söylemişti[1].

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/42-2, Fuad Efendi'nin Sadâret'e gönderdiği 3 Z 65/20 Ekim 1849 tarihli tahrirat; Ahmed Refik, *Türkiye'de Mülteciler Meselesi*, İstanbul 1926, s.88; Ahmed Refik,

Ayrıca, Rusya'ya karşı girişebilecekleri muhtemel bir komploya seyirci kalınmayacağının Babıâlice taahhüt edilmesini de istemişti. Fuad Efendi ise, bu isteklerin kolaylıkla yerine getirilebileceğini söylemişti[1].

Hatırlanacağı üzere, iki ülke arasındaki diplomatik münasebetlerin yeniden kurulması amacıyla, Nesselrod tarafından kaleme alınan üç maddelik çözüm projesinin üçüncü maddesi din değiştirenlerin Diyarbakır'da gözetim altında tutulmalarıyla ilgiliydi. Bu çözüm projesinin ilk iki maddesine Bâbıâlice ciddi itirazlar olmuştu. Üçüncü madde, üzerinde ise, iki ülkenin görüşlerinde tam bir görüş birliği vardı. Nitekim Rusya elçisi Titof, Hariciye Nezareti'ne sunduğu 5 Kasım 1849 tarihli notasında, İslamiyet'i kabul eden Polonyalıların, Bâbıâli'nin isteğine uygun olarak, Diyarbakır'da muhafaza edilmelerinin devleti tarafından kabul edildiğini belirtiyordu[2].

Din değiştirenlerin Anadolu'ya yerleştirilmeleri konusunda başlangıçta Konya ve Diyarbakır'ın ismi geçiyordu. Ancak, Bâbıâli bunların hangi vilayete yerleştirileceklerine henüz karar vermemişti. Nitekim, Âlî Paşa'nın Sultan Abdülmecid'e takdim edilmek üzere Sadârete sunduğu takrirde Mültecilerin Diyarbakır'a gönderilecekleri yazılıydı[3]. Oysa, Rusya Elçisi Titof'a verilmek üzere kaleme alınan aynı tarihli Fransızca takrîrde ise; "*Müslüman olan mültecilerin Asya'da İmparatorluğun uzak bir bölgesine yerleştirilmeleri hususunda Çar'ın talebini Sultan Hazretleri makul bularak bunların ... gönderilmesini emretti.*"[4] ibaresi yer alıyordu. Elçiye verilen takrirde mültecilerin yerleştirileceği yerin belirtilmemiş olması, Babıali'nin henüz bu konuda kesin bir karara varmadığı düşüncesini akla getirmektedir.

"Mülteciler Meselesine Dair Fuad Efendi'nin Çar Birinci Nikola ile Mülâkâtı", *Türk Tarih Encümeni Mecmûası*, (1 Teşrîn-i Sâni 1341), Nr.12, s,278; Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecilerine Ait Vesâik", *Yeni Tasvîr-i Efkâr*, Nr.45, 26 C 1327/14 Temmuz 1909, s.5; Mehmed Memduh, *Mirât-ı Şuûnât*, İzmir1328, s.116.

[1] Istvan Hajnal, *A Kossuth-emigracio Törökorszgban*, Budapest 1927, belge no:164, s.788; Thadée Gasztowtt, *La Pologne et L'Islam*, Paris 1907, s.195

[2] BOA., DUİT., 75-1/46-4; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:156, s.775

[3] BOA., DUİT., 75-1/46-5, Hâriciye Nazırı Ali Paşa'nın Rusya Sefâretine takdîm edilmek üzere Sadârete sunduğu 13 Kasım 1849 tarihli takrîri.

[4] Hajnal, *Aynı eser*, belge no:159, s.779 Âlî Paşa'nın Rusya Elçisi Titoff'a sunduğu 13 Kasım 1849 tarihli Fransızca takrir.

Bu kararsızlık, kısa bir süre daha devam etti. Ancak Bâbıâli, ani bir kararla mültecilerin Diyarbakır veya Konya yerine Halep'e gönderilmelerini uygun buldu. Esasen, böyle bir kararın alınmasında asıl rolü Mustafa Reşid Paşa oynamıştı. Paşa'ya göre, Diyarbakır'ın etrafının surlarla çevrili olması sebebiyle, şehir kaleyi andırıyordu. Dolayısıyla buraya gönderilecek mülteciler, bir kaleye mahpus edildikleri düşüncesine kapılabilirlerdi. Dahası, iklim şartları mülteciler için pek uygun değildi. Paşa, bu olumsuz şartları göz önünde bulundurarak onların Halep'e gönderilmelerinin daha uygun olacağı kanaatine varmıştı. Reşid Paşa, bu düşüncesini Abdülmecid'e arzetmiş, Sultan da bu öneriyi kabul etmişti[1]. Böylece, din değiştiren mültecilerin Halep'e yerleştirilmeleri kesinlik kazandı.

Şumnu'daki mültecilerin Kütahya, Halep ve Malta Adası'na gönderilmeleri kesinlik kazandıktan sonra, Ahmed Vefik Efendi'nin Şumnu'ya gönderilmesine karar verilmişti. İstanbul'dan hareket etmeden önce, Ahmed Vefik Efendi'ye, Kütahya, Halep ve Malta'ya mültecilerin nasıl nakledileceklerine dair bir talimat verildiği gibi, din değiştirmek suretiyle Osmanlı ordusu ve diğer kurumlarda istihdam olmak isteyenlere ne tür bir muamele yapılacağına dair bir talimat verilmişti.

Buna göre, aklı başında bir Hıristiyan, hiçbir tesir ve baskı altında kalmadan, sırf kendi özgür iradesiyle, bir Müslümana baş vurup İslamiyet'i kabul edeceğini beyan ederse, bu isteğe kesinlikle olumsuz cevap verilmeyecekti. Ancak, din değiştirmek isteyenler hakkında araştırma yapılacak ve bunlara İslâmiyet'i kabul etmeleri yönünde, zerre kadar baskı yapılmayacaktı. Bükreş'teki Rus ve Avusturya konsolosları, güya mültecilerin İslâmiyet'i kabul etmelerini için Osmanlı Devleti tarafından akçeler ve Müslüman olmaları halinde Murad Paşa'nın maiyetinde istihdam olunacaklarına dair bazı vaadlerde bulunulduğu düşüncesine sahip olduklarından, onları haklı çıkaracak en küçük bir hareketten dahi kaçınılacaktı. Murad Paşa'nın emrinde çalışmak ümidiyle din değiştirmek isteyenlere, bu düşüncelerini terk etmeleri gerektiği ve hemşehrileriyle birlikte olamayacakları söylenecekti. Müslüman olmak isteyenlere, kendilerine bir baskının olup olmadığı

---

[1] BOA., 75-1/46-1, Sadâret'in Mabeyn'e takdim ettiği Gurre-i Muharrem 66/17 Kasım 1849 tarihli arz tezkiresi; Nejat Göyünç, "1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya' ve Halep'e Yerleştirilmeleri ile İlgili Talimatlar",*Türk Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rakoczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu*, (İstanbul 1976), s.175.

sorulmakla yetinilmeyecek, hangi devletin vatandaşı iseler, usul üzere, o devletin Bükreş'teki konsolos veya görevlendireceği memur ile derinlemesine bir araştırma yapılacaktı. Ancak, mesele bütün yönleriyle ortaya konulduktan sonra, İslam'a kabul edileceklerdi. Yukarıdaki şartlara haiz olanlardan din değiştirenler Rusçuk'a gönderilecekti. Bunların kaç kişi oldukları ve meslekleri zaman kaybedilmeden Babıali'ye bildirilecekti. Din değiştirenlerin ekseriyeti fakir olduklarından ve nasıl iş tutacaklarını bilmediklerinden durumlarının düzeltilmesi için gereken yapılacaktı[1].

Gerek Polonyalı, gerekse Macar mültecilerinden din değiştirenler sadece Vidin'dekilerle sınırlı değildi. Özellikle Bükreş'te bulunan Macar mültecileri din değiştirmek ve Osmanlı ordusunda istihdam edilmek üzere Ömer Paşa'ya sürekli müracaatlarda bulunuyorlardı. Bunların sayısının giderek artması, Rusya ve Avusturya'nın dikkatini çekiyordu. Bu iki devlet, Bâbıâli'nin, mültecilerin din değiştirmeleri için baskı yaptığını iddia edebilirdi. Bu sebeple Ömer Paşa, bu tür mesnetsiz iddialara muhatap olmamak için nasıl bir yol takip edilmesi gerektiğini Sadâret'e sormuştu. Diğer taraftan Paşa, Eflak Voyvodası ile Avrupa Devletleri'nin Bükreş'teki konsoloslarını da bu gelişmelerden haberdar etmiş ve din değiştirmek isteyen mültecilerin, ancak, zaruri ihtiyaçlarının karşılandığını söylemişti. İnsanlık gereği yapılan bu yardımı, onların Müslüman olmaları için bir çeşit teşvik olarak yorumlayan Rus ve Avusturya konsolosları durumu İstanbul'daki elçilerine iletmişlerdi. Bunun üzerine Titof ve Stürmer, Bâbıâli nezdinde ortak girişimde bulunarak, Ömer Paşa'ya görev ve yetkilerinin çerçevesini çizen bir talimat gönderilmesini istediler[2].

Zaten, Ahmed Vefik Efendi'ye kendi istekleriyle din değiştiren mültecilere nasıl davranılacağına dair bir talimat verilmişti. Aslında, Ömer Paşa'nın bu meselede takip ettiği yol, Bâbıâli tarafından da tasvib ediliyordu. Ancak, gerek Paşa'nın Sadâret'e başvurusu ve gerekse Rus ve Avusturya elçilerinin istekleri üzerine, ona konuyla ilgili bir talimat gönderilmesine karar verildi. Bu sırada Şumnu'ya gidecek olan Ahmed Vefik Efendi henüz İstanbul'dan hareket etmemişti. Üstelik, ondan başka Bükreş tarafına gidecek bir görevli de

---

[1] BOA., DUİT., 75-2/8-2; 20 RA 66/ 3 Şubat 1850 tarihli irade ile Ahmed Vefik Efendi'ye verilen talimat; Refik, *Aynı eser*, s.159.

[2] BOA., DUİT., 75-2/8-1 Sâdâret'in Mabeyn'e takdim ettiği 19 RA 66/2 Şubat 1850 tarihli arz tezkiresi.

bulunmuyordu. Bu sebeple, Paşa'ya yazılan talimatın Ahmed Vefik Efendi ile gönderilmesi uygun görüldü[1].

Talimatta, şimdiye kadar din değiştirmek isteyen mültecilere karşı takınılan tavrın doğru olduğu ve bundan sonra da aynı şekilde davranılması isteniyordu. Din değiştirmek isteyenlerin hiçbir zorlama ve teşvikle karşılaşmaksızın, kendi rızâlarıyla Müslüman olmak için müracaatta bulunduklarından, isteklerinin reddinin asla mümkün olmayacağı belirtiliyordu. Ayrıca, din değiştirenlerin sınır bölgesinden süratle uzaklaştırılarak Tuna'nın beri tarafında bir yere yerleştirilmeleri gerektiği de ifade ediliyordu[2].

2- Mazhar Bey'in Mültecileri Halep'e Götürmekle Görevlendirilmesi

İskenderun İskelesi'nden Halep'e kadar yapacakları yolculuk sırasında din değiştiren mültecilere refakat etmek üzere, Şumnu'daki Faik Bey gibi "*lisân-aşinâ*" bir subayın bir miktar süvari ile görevlendirilmesi için, Sadâretçe, Seraskerliğe emir yazıldı[3]. Bu emir üzerine, Seraskerlik, mültecilere refakat etmek üzere, bir bölük süvari ile Kaymakam Mazhar Bey'in Halep'te görevlendirilmesinin uygun olacağını Sadâret'e bildirdi. Bu görevlendirme Sadâretçe de uygun bulundu[4]. Ancak Mazhar Bey'in görevi, mültecileri Halep'e götürmekle sona ermiyordu. Mülteciler, Halep'te kaldıkları sürece, o da Halep'te kalacaktı. Mazhar Bey'in böyle önemli bir göreve getirilmesinin nedeni, çok iyi yabancı dil bilmesiydi. Mülteciler din değiştirmelerine rağmen henüz Türkçe'yi öğrenememişlerdi. Bu sebeple de onların herhangi bir müşkille karşılaşmamaları için, iyi yabancı dil bilen birisinin bu göreve getirilmesine özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Müslüman olan mültecilerin dil sorununu uzunca bir süre halledemedikleri anlaşılmaktadır. Hatta, onların Osmanlı ordusunda istihdam edilmeleri, bu gerekçe ile bir süre ertelenmişti.

---

[1] BOA., DUİT., 75-2/8-1.

[2] BOA., DUİT., 75-2/8-3, 20 RA 66/3 Şubat 1849 tarihli irade ile onaylanıp Ömer Paşa'ya gönderilen talimat.

[3] "*... zâbitân-ı asâkir-i şâhâneden meselâ Şumnu'daki Fâik Bey bendeleri misillü lisân-aşinâ ve müste'id bulunması fâideden hali olmayacağı...*" (Sadâret'in Seraskerliğe gönderdiği 23 S 66/8 Ocak 1850 tarihli tezkire. BOA., DUİT., 75-1/65-2).

[4] BOA., DUİT., 75-1/65-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 28 S 66/13 Ocak 1850 tarihli arz tezkiresi.

Halep'e gönderilecek mültecilerin refakatine tayin edilen Mazhar Bey, Ahmed Vefik Efendi ile 31 Ocak 1850'de İstanbul'dan ayrılarak 5 Şubat 1850'de Şumnu'ya vardı[1]. Bu göreve getirildikten sonra kendisine bir de kapsamlı talimatname verildi.

Mazhar Bey, Şumnu'daki mültecilerden Müslüman olanları buradan alıp Varna'ya getirecek ve orada bekleyen Tâir-i Bahrî Vapuru'na bindirecekti. Vapur, İskenderun İskelesi'ne vardıktan sonra mültecileri, buradan alıp Halep'e götürecekti. Mülteciler, Halep'e bulundukça Mazhar Bey de orada kalacak ve ihtiyaçlarının karşılanmasına azamî derecede dikkat gösterecekti. Ahmed Vefik Efendi Halep'e gönderilecek mültecileri belirleyip kendisine teslim edecekti. Müslüman mültecilerin Varna'ya nasıl götürülecekleri, kendilerini bekleyen vapura nasıl bindirilecekleri ve sâir teferruat yine Ahmed Vefik Efendi tarafından kendisine bildirilecekti. Mazhar Bey, mültecilerle İskenderun'a vardığında, orada kendilerini bekleyen bir bölük süvariyle onları Halep'e götürülecekti[2]. Yollar çamur olduğundan İskenderun'dan Halep'e kadar hızlı ve çok yol gidilmeyecekti. Ayrıca, konak yerlerinde mümkün olduğunca ve bulunabildiği ölçüde birbirlerine yakın hanlara inilecek ve bu suretle mültecilerin incinmemelerine dikkat edilecekti. Mülteciler, Halep'e vardıklarında oradaki kışlanın uygun dairelerine yerleştirileceklerdi. Eğer uygun daire bulunamaz ise, başka konaklar hazırlanması daha önceden Halep Valisi'ne yazılmış olduğundan, Mazhar Bey'in gözetiminde hazırlanmış olan mahallere yerleştirilecekti. Şumnu'da olduğu gibi, mültecilere rütbe ve mesleklerine göre tayinat verilecek ve sıkıntı çekmemeleri sağlanacaktı. Mültecilerin Şumnu'dan Varna'ya ve İskenderun'dan Halep'e kadar, yolculuk sırasındaki yiyecek ve sair harcamalarının miktarını belirten bir fatura düzenlenecek ve masraflar devlet tarafından karşılanacaktı. Halep'te bulunan mülteciler, gözetim altında bulundurulduklarını süre zarfında Mazhar Bey, özellikle hiçbir tarafa kaçmamalarına dikkat edecekti. Eğer içlerinden biri bile firar edecek olursa, bu durum Osmanlı Devleti'ni politikaca sıkıntıya sokacağından, bundan

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/65-2.

[2] Seraskerlik, Arabistan Ordu-yı Hümâyûnu Müşîrî Abdülkerim Paşa'dan Halep'e gitmesini ve İskenderun İskelesi'ne inecek mültecileri salimen oraya ulaşmaları için yeterli miktarda süvari askeri birliğinin İskenderun İskelesi'ne gönderilmesini istemiştir. (BOA., DUİT. 75-1/65-2.

Mazhar Bey sorumlu olacaktı. Bu sebeple mülteciler sıkı bir şekilde gözetim altında tutulacaklardı. Mülteci kafilesi içerisinde bulunan kişilerden hiçbirinin incitilmemesi ve kendilerine gayet nazikâne davranılması hususuna dikkat edilecekti. İçlerinden kıra çıkmak veya şehir merkezinde gezmek isteyenlere, engel olunmayacak; fakat, rahatlarını sağlamak ve bir şey alacakları zaman kendilerine yardımcı olmak gibi bahanelerle yanlarına subay verilerek kontrolleri sağlanacaktı. Mazhar Bey, Halep'e ulaştığında, yolculuğu hakkında ve bundan sonra meydana gelecek gelişmelerden Bâbıali'yi haberdar edecekti. Mültecilerin sâir yerlere gönderecekleri mektuplar, açılmadan İstanbul'a gönderilecekti. Seraskerlik, Halep Valisi ve Abdülkerim Paşa'yı da belirtilen hususlarda sorumlu tutmuştu. Dolayısıyla Mazhar Bey, onlarla yaptığı görüşmede kendisine verilen bu talimatı gösterecek ve talimattaki bütün maddeleri aralarında müzakere edeceklerdi[1]

Mülteciler Şumnu'dan hareket etmeden önce Bâbıâli, Halep Valisi Mustafa Zarif Paşa'ya[2] bir dizi emir gönderdi. Bu emirlerde Paşa'nın şu hususları yerine getirmesi isteniyordu.

Halep'e gönderilecek mülteciler, 30-40 kişi kadardı. İskenderun İskelesi'nin pek işlek olmaması yüzünden burada yük taşıyan hayvanlar yetersizdi. Bu sebeple Zarif Paşa, mültecilerin ve eşyalarının Halep'e taşınmalarında bir sorun yaşanmaması için, gerekli olan hayvanları hazırlattırıp söz konu mahalle

---

[1] BOA., DUİT, 75-1 / 65-

[2] Zarif Mustafa Paşa 1816 veya 1817 yılında İstanbul'da doğmuştur. Çocukluk devresine ait hiçbir malumat yoktur. 1831'de mülâzimlik ve yüzbaşı vekilliği görevinde bulunan Zarif Paşa, İşkodra Valisi Mustafa Paşa'nın isyanını bastırmak için görevlendirilen orduda yer almıştır. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanı ve oğlu İbrahim Paşa komutasındaki ordunun Anadolu'ya ilerlemesi üzerine, Zarif Paşa'nın bulunduğu alay, 1832 senesinde, Mısır Ordusu ile çarpışmak üzere Anadolu'ya gönderilmiştir. 1839'da Meclis-i Ahkâm-ı Adliye Kâtipliği görevinde bulunan Zarif Paşa, 1840'ta Kaymakamlığa terfi etmiştir. 1845 senesinde Dâr-ı Şurâ-yı Askeriyye'ye reis olarak atanmıştır. 1847'de Kudüs Mutasarrıfı olan Zarif Paşa, 1848'de bu görevinden azledilerek, aynı yıl içerisinde Konya Valisi olarak atanmıştır. Fakat bu göreve başlamadan Temmuz 1848'de Halep Valisi tayin edilmiştir. Halep Valisi iken Tanzimat Fermanı'nın hükümlerini tatbik etmek isteyince Halep'te büyük bir isyan patlak verdi. 1851'de Vidin ve 1852'de Erzurum Valisi olarak görev yapan Zarif Paşa, 1854'te Anadolu Ordusu Müşiri sıfatıyla Ruslara karşı yapılan savaşta yer almıştır. Kendi ifadesine göre İngiliz Elçisi'nin baskısıyla azl ve hapsedildi. Hapis hayatından sonra 1857'de ikinci defa Dâr-ı Şurâ reisi oldu. Daha sonra 1859 ve 60 yıllarında Meclis-i Vâlâ azalığı yapan Zarif Paşa 1861 senesinde vefat etmiştir. (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, İstanbul 1311, s.262; Enver Ziya Karal, "Zarif Paşa'nın Hatıratı 1816-1862", *Belleten*, IV/16, (Ankara 1940), s.443-445; Adulphus Slade, *Türkiye ve Kırım Harbi*, çev. Ali Rıza Seyfi, İstanbul 1943, s.242).

gönderecekti. Mazhar Bey ve mültecilerin İskenderun'dan Halep'e varıncaya kadar, kiralanan hayvanların bedelleri, yiyecek ve sair masrafları için yapılacak harcamalar, yol üzerinde bulunan mahallerin görevlileri tarafından karşılanacaktı. Yapılan harcamaların miktarını belirten bir fatura düzenlenecek ve bedeli bilahire Hazinece karşılanacaktı. Zarif Paşa, Mazhar Bey ve beraberinde bulunan mültecilere yol boyunca her türlü yardım ve kolaylığın gösterilmesi için görevli kişilere gerekli uyarıları yapacaktı. Mülteciler, Halep'e vardıklarında oradaki kışlanın uygun dairelerinde kalacak, eğer münasip daire yoksa başka konaklar hazırlanarak oralara yerleştirileceklerdi. Halep'e varmadan önce, kanepe, sandık, yatak takımı ve diğer gerekli eşyalar temiz bir şekilde hazırlanacak; fakat, fazla masrafa girilmeyecekti. Halep'e gönderilen mülteciler, Macar Özgürlük Savaşı'nın önde gelenleri ve aynı zamanda İslam dinini kabul etmiş olmaları hasebiyle, bunlara hürmet ve saygıda kusur edilmeyecekti. Din değiştiren mülteciler hakkında yeni bir karar verilinceye kadar, iyi korunmalarına ve her tülü ihtiyaçlarının karşılanmasına dikkat edilecekti[1].

Öte yandan Rusya ile Osmanlı Devleti arasında varılan uzlaşma gereği, Rusya vatandaşı olan Polonyalı mültecilerden, Rusya elçiliğince isimleri tespit edilenler Osmanlı ülkesinden sınırdışı edilecekti. Müslüman olanlar ise, Rus sınırlarından uzak bir yere yerleştirileceklerdi. İki devlet arasında varılan bu mutabakata rağmen, Rusya Elçisi Titof'un Bâbıali'ye sunduğu ve Osmanlı ülkesinden çıkarılacak mültecilerin isimlerini içeren defterde, daha önce İslam dinini kabul edip Murad ismini alan Joseph Bem ile Mehmed ismini alan Jules Zabadinsky'nin de isimleri bulunuyordu[2]. Rusya'nın bu istekleri 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'nın II. maddesinde yer alan "*...Devlet-i Aliyyemde dîn-i İslâmı kabûl ve Rusya Devletinde tanassur edenlerden ma'âdası aslâ bir bahâne ile kabûl ve himâye olunmaya...*" hükmüne aykırıydı. Defterde Malta Adası'na gönderilecekler arasında yer almasına rağmen, iki ülke arasında Bem ve Zabadinsky'nin Halep'e gönderilmesi konusunda hiçbir tartışma yaşanmamıştı. Adı

---

[1] BOA., DUİT. 75-1 / 65-4, Halep Valisi'ne yazılacak tahrirat müsveddesi

[2] Österreichisches Staatsarchiv Haus, Hof und Staatsarchiv; PA XII: Türkei, fol 27; BOA,. İ. Har. Nr. 3051; DUİT., 75-2/20-2; Refik, *Aynı eser*, s.177; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:164, s, 789.

geçen bu iki mülteci şefi, Malta Adası'na gönderilecek Polonyalı mültecilerden ayrılarak, Halep'e gönderilecekler arasına dahil edilmiştir[1]

Din değiştirmeyen mülteciler arasında yer alan Viktor Balogh, doğal olarak Kütahya'ya gönderilecekti. Müslüman olan babası Con Balogh da Halep'e gönderilecek mülteciler arasındaydı[2]. Ancak, Con Balogh, oğlunun kendisinden ayrı bırakılmasını Avrupa komuoyunun tasvib etmeyeceğini, Ahmed Vefik Efendi'ye söyleyerek, oğlunun Kütahya'ya gönderilmesine karşı çıktı[3]. Con Balogh, Türk ve Müslüman olmaktan gurur duyduğunu, fakat oğluyla birlikte Halep'e gitmelerinin engellenmemesini istedi[4]. Fakat, girişimlerinden bir netice alamayacağını anlayınca, Ahmed Vefik Efendi ve Rössler'e saldırmağa teşebbüs etti[5]. Viktor Balogh'un zorla Kütahya'ya gönderilmesinin mümkün olmadığını gören Ahmed Vefik Efendi, Rössler ile görüşüp onun onayını aldıktan sonra, baba oğulun Halep'e gönderilmelerine izin verdi[6]. Böylece Con Balogh, Kütahya'ya gönderilecek mülteciler listesinden çıkarılarak, Halep'e gönderilecekler arasına dahil edilmiştir.[7] Viktor Balog, Hıristiyan olarak Helep'e giden, ilk ve son mülteci olmuştur.

Diğer taraftan, George Kmety ve Baron Stein'in isimleri, Avusturya Elçisi Stürmer tarafından Bâbıâli'ye sunulan defterde, Kütahya'ya gönderilecek mülteciler arasında yer alıyordu[8]. Ancak bu iki mülteci Müslüman olup; Kmety, "İsmail Paşa", Stein da "Ferhad Paşa" isim ve rütbelerini almışlardı. Dolayısıyla bunlar da Halep'e gönderilmişlerdir[9].

---

[1] Österreichisches Staatsarchiv Huas Hof und Staatsarchiv; PA XII: Türkei, fol 27; Korn Korn, *Kossuth und die Ungarn in der Türkei*, Hamburg und New York 1851, s.185; BOA., İra. Har. Nr. 3051; Vahot Imrefi, *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*, Leipzig 1851, s.233.

[2] BOA., DUİT. 75-2 / 14-4, Ahmed Vefik'in Efendi'nin 2 R 66/15 Şubat 1850 tarihinde Sadâret'e gönderdiği tahrirat; Korn Korn, *Aynı eser*, s.182.

[3] Korn, *Aynı eser*, s.182.

[4] Korn, *Aynı eser*, s.182.

[5] BOA., DUİT. 75-2 / 14-4.

[6] BOA., DUİT. 75-2 / 14-4; Korn; *Aynı eser*, s.182.

[7] Österreichisches Staatsarchiv Haus, Hof und Staatsarchiv; PA XII: Türkei, fol 38; BOA., DUİT. 75-2 / 20-2; Refik, *Aynı eser*, s.177; Korn Korn, *Aynı eser*, s. 185; Imrefi, *Aynı eser*, s, 234.

[8] BOA., DUİT., 75-1/46-1; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:155, s.773.

[9] BOA., DUİT., 75-2/ 20; Imrefi, *Aynı eser*, s.233-234; Korn, *Aynı eser*, s.182.

Din değiştiren mülteciler, yanlarında kendilerini korumak üzere görevlendirilen güçlü bir süvari birliği bulunduğu halde, 24 Şubat 1850'de, Halep'e doğru hareket ettiler[1]. Kütahya bahsinde de değinildiği gibi, Halep'e gönderilecek mülteciler için Tâir-i Bahrî Vapuru tahsis edilmişti. Bu vapur Kütahya'ya gönderilen mültecileri Gemlik İskelesine çıkardıktan sonra Halep'e gidecekleri almak üzere Varna'ya dönmüştü. Mazhar Bey'in gözetiminde, Tâir-i Bahrî Vapuru ile Halep'e gönderilen mülteciler 32 kişilik bir gruptu[2].

Söz konusu mültecilerin Müslüman olmadan önce ve Müslüman olduktan sonraki isimleri ile maiyetlerinde Halep'e götürdükleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

HALEP'E GÖNDERİLEN MÜLTECİLER		
Önceki İsmi	**Müslüman Olduktan Sonra Aldığı İsim**	**Maiyetinde Bulunanlar**
General Bem[3]	Murad Paşa	2 yakını
General Kmety	İsmail Paşa	2 yakını
General Stein	Ferhad Paşa	1 hizmetçisi
Zarzeczky	Osman	1 hizmetçisi
Woronieczky	Yusuf	1
Grimm	Mustafa	-
Baroti	Osman	1eşi
Tuld	İbrahim	1eşi
Fiala	Ömer	-
Hullam	İskender	1 hizmetçisi
Nemgyei[4]	Ömer	-
Alberd	Selim	-
Orosdy	Ömer	-
Schınberk	Tahir	1 hizmetçisi
Schneider	Hüseyin	-
Schöft	İsmi tespit edilememiştir	-
Con Balogh	İsmi tespit edilememiştir	1 hizmetçisi
Viktor Balogh	İsmi tespit edilememiştir.	-
Zabadinsky	Mehmed	1 oğlu
Toplam:19		**Toplam:13**
		Genel Toplam: 32

[1] DUİT., 75-2/20-5, Ahmed Vefik Efendi'nin Sadâret'e gönderdiği ettiği 11 R 66/24 Şubat 1850 tarihli tahrirat; Refik, *Aynı eser*, s.176; Korn, *Aynı eser*, s.182; Hutter, *Aynı eser*, s.147; Imre, *Aynı eser*, s.233.

[2] Österreichisches Staatsarchiv Haus, Hof und Staatsarchiv; PA XII: Türkei, fol 38; BOA., DUİT, 75-2 / 20-2; Refik, *Aynı eser*, s.177; Imrefi, *Aynı eser*, s. 234; Korn, *Aynı eser*, s.185; Korn Halep'e gönderilen mülteci şeflerinin sayısını 16 olarak göstermektedir (Korn, *Aynı eser*, s.185).

[3] Halep'te ölmüştür.

[4] Halep'te ölmüştür.

Ahmed Vefik Efendi, Halep'e gönderilen mülteciler arasındaki yer alan, Zarzeczky ve Con Balogh'un uygun olmayan hareketlerde bulunmaları sebebiyle, Mazhar Bey'den bu iki mülteciye daha dikkatli davranmasını istemişti[1]. Diğer taraftan Ferhad Paşa, şahsına ait üç atını satamadığı gibi, Şumnu'da onlara bakacak birisi de bulamamıştı. Paşa, atlarını vaktiyle 3.000 Macar altınına satın aldığını, şimdi her ne verilse razı olacağını Ahmed Vefik Efendi'ye söylemişti. Bunun üzerine Ahmed Vefik Efendi, Ferhad Paşa'nın 3.000 Macar altını değerindeki atlarını 15.000 kuruşa satın aldı[2]. Zira, 3.000 Macar altını o dönemde 15.000 kuruşa karşılık geliyordu[3].

3-Halep'e Yerleştirilen Mültecilere Rütbe ve Maaş Tahsisi

Halep'e yerleştirilen mültecilere başlangıçta sadece "*bedel-i tayinat*"; yani, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri miktarda para veriliyordu. Fakat bu para ile ihtiyaçlarını karşılayamadıklarından zaruret içerisinde bulunuyorlardı. Mülteciler tayinat bedeli yanında kendilerine ayrıca para verilmesini istiyor, bunun için de Bâbıâli'ye sürekli istidâlar gönderiyorlardı[4]. Diğer taraftan General Richard Guyon'un 7.500 kuruş maaşla Arabistan Ordu-yı Hümayunu merkezi olan Şam'da istihdam edildiği haberini alan mülteciler, kendilerinin İslamiyet'i kabul ettikleri halde, aynı muameleye layık görülmemelerinden dolayı üzüntü duyduklarını Serasker Paşa'ya bildirmişlerdi[5]. Diğer taraftan Mazhar Bey, rütbelerine göre maaş verilmesi durumunda, bir karışıklığa yol açmamak için mültecilerin rütbelerini gösteren bir defter de tanzim ederek Seraskerliğe gönderdi. Fakat, defterde sadece

---

[1] BOA.,DUİT., 75-2/20, Ahmed Vefik Efendi'nin Sadârete taktim ettiği 11 R 66/24 Şubat 1850 tarihli tezkire; Imrefi, *Aynı eser*, s.s.233-234; Korn, *Aynı eser*, s.185.

[2] BOA, DUİT., 75-2/20-5, Ahmed Vefik Efendi'nin Sadârete gönderdiği 13 R 66/26 Şubat 1850 tarihli tahrirat. Ahmed Vefik Efendi, bu paranın 4.000 kuruşunu Halim Paşa'dan borç alarak İsmail Paşa'ya ödenmiştir (BOA, DUİT., 75-2/20-5).

[3] BOA, DUİT., 75-2/20-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdim ettiği 27 R 66/12 mart 1850 tarihli arz tezkiresi.

[4] BOA., DUİT., 75-1/43-2, Seraskerlik'ten Sadârete takdim edilen 3 B 66/15 Mayıs 1850 tarihli tezkire.

[5] BOA., DUİT., 75-1/43-2.

19 mülteci şefinin ismi yer alıyordu. Ayrıca Osman Bey'in isminin karşısına rütbesi de yazılmamıştı[1].

Söz konusu defterdeki mültecilerin isim ve rütbeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

İsim	Rütbesi
Murad Paşa	Ferik
İsmail Bey	Mirliva
Ferhad Bey	Mirliva
Mustafa Ağa	Binbaşı
Osman Ağa	Binbaşı
Yusuf Bey	Kaymakam
İskender Bey	Kaymakam
Osman Bey	-
Ömer Ağa	Binbaşı
İskender Ağa	Binbaşı
Ömer Ağa	Binbaşı
Selim Ağa	Binbaşı
Ömer Efendi	Binbaşı
İbrahim Ağa	Kolağası
Tahir Ağa	Binbaşı
Hüseyin Bey	Kaymakam
Yusuf	Yüzbaşı
Yusuf	Yüzbaşı
Mehmed Ağa	Yüzbaşı

Mültecilerin bu isteklerini değerlendiren Seraskerlik, mesleklerine göre istihdam olunacakları vakte kadar onların Halep'te ikamete devam etmeleri ve rütbelerine göre maaş ve tayinat verilmesini kararlaştırıldı. Ancak, rütbelerine göre verilecek nişanların, istihdam edilecekleri vakte kadar ertelenmesinin uygun olacağı da Sadâret'e bildirildi. Seraskerlik, ayrıca Mazhar Bey tarafından gönderilen defteri de, maaş ve tayinat miktarının ayarlanmasında kolaylık sağlaması amacıyla Sadârete yolladı[2].

Sadâret, Murad Paşa'ya "ferik" rütbesi verilmiş olmasına rağmen filen istihdam edilmediğinden şimdilik Halep emvalinden bir tam ferik tayinatı ile 7.500 kuruş; İsmail ve Ferhad Paşalara da mîrlivâ tayinatı ve 5.000'er kuruş maaş

[1] BOA., DUİT., 75-1/43-3.
[2] BOA., DUİT., 75-1/43-2, Mazhar Bey'in Halep'teki mültecilerin müslüman olmadan önceki ve sonraki isimleri ile bunlara verilen rütbeleri gösteren defter (tarihsiz)

bağlanmasını kararlaştırdı[1]. Diğer mültecilere de rütbelerine göre maaş ve tayinat verilmesi uygun görüldü[2]. Henüz istihdam edilmediklerinden şimdilik nişan verilmesi doğru bulunmamıştı[3]. Bu karardan hemen sonra öngörülen maaş ve tayinat miktarları Halep Valiliğince mültecilere ödenmeğe başlanmıştır[4]

4-Jozef Bem (Murad Paşa)'in Ölümü (10 Aralık 1850)

Macar Özgürlük Savaşı'nda gösterdiği başarılarla efsanevî bir kahraman olarak görülen Murad Paşa, 10 Aralık 1850 Salı günü Halep'te ölmüştü[5]. Hatırlanacağı üzere Murad Paşa, Temeşvar savaşında atından düşmüş ve ciddi bir şekilde yaralanmıştı. Osmanlı Devleti'ne iltica ettiği sırada yaraları hala iyileşmemişti. Onun ölümünde bu yaraların ne kadar etkisi olduğu tespit edilebilmiş değildir. Ancak, Vidin'den Şumnu'ya gideceği sırada Ziya Paşa'ya hasta olduğunu söyleyerek öteki din değiştiren mültecilerden ayrı yolculuk yapmak istemesi, bu yaraların uzun süre iyileşmediği şeklinde yorumlanabilir. Korn Philip ve Vahot Imrefi'nin hatıratlarında yer alan bir belgede, Murad Paşa'nın dört hafta önce öleceğinin belli olduğu yazılıdır[6]. Söz konusu belgedeki bu ifadeden, onun en az bir ay kadar çok ağır bir hastalık dönemi geçirdiği anlaşılmaktadır. Ancak Murad Paşa, geçirdiği ilk ateş nöbetini dikkate almamış ve ancak ölümünden üç dört gün önce ilaç almaya ikna edilebilmişti. Korn ve Imrefi'nin yazdıklarına göre, nadide eşyalarla dolu evi, adeta küçük bir müze mahiyetinde olup, dere kenarındaki

---

[1] Bu sırada, Osmanlı Ordusu'nda ferik rütebsiyle görev yapanlara 10.000, mirliva rütbesinde olanlara 7.500 kuruş maaş veriliyordu. Ancak, Ferik Murad Paşa ile Mirliva İsmail ve Ferhad Beyler henüz Osmanlı askeriyesinde istihdam edilmediklerinden tam ferik ve mîrlivâ maaşı biraz fazla olacağından ve asıl amacın ise bunların müşkilatlarını ortadan kaldırmak olduğundan şimdilik kendilerine bulundukları rütbelerden 2.500 kuruş noksan maaş verilmesi uygun görüldü. (BOA., DUİT., 75-1/43-1)

[2] BOA., DUİT., 75-1/43-1 Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 9 B 66 21 Mayıs 1850 tarihli arz tezkiresi.

[3] BOA., DUİT., 75-1/43-1

[4] Nitekim Halep Valisi Zarif Paşa Seraskerliğe sunduğu arîzasında, Sadâretçe öngörülen "*...Macarlu mülteciyândan Murâd Bey'e buranın emvâlinden beher şehr tam ferîk tayînîyle yedibinbeşyüz ve İsmail ve Ferhad Beylere mîrlivâ tayînâtı ve beşerbin guruş ve diğerlerine dahî bulundukları rütbelerin tam maâş ve tayînî ve tahsîsî ve itâ olunması...*" emrinin yerine getirildiği bildirmişti (BOA., DUİT., 75-1/48-4, Halep Vâlisi Zarif Paşa'nın 5 Ş 66/16 Haziran 1850 târihli Seraskerliğe gönderdiği arîza).

[5] Refik, *Aynı eser*, s. 167; Korn, *Aynı eser*, s. 320; Taha Toros, *Geçmişte Türkiye Polonya İlişkileri / Turco-Polish Relations in History*, İstanbul 1983, s. 22.

[6] Korn, *Aynı eser*, s.320; Imrefi, *Aynı eser*, s.264.

bahçelerin ortasında bulunuyordu[1]. Doktorlar, yaptıkları konsültasyondan sonra evinin kendisi için sağlıksız olduğuna karar verdikleri halde Murad Paşa, bunu kabul etmeye bir türlü yanaşmamıştı. Ölümünden bir gün önce kendisini ziyaret edenlere sağlık durumunun iyi olduğunu ve ertesi gün yataktan kalkacağını söylemişti. Ancak, 9 Aralık günü öğlen saat ikiye doğru, Halep'teki bütün doktorların konsültasyona gelmesi için Fransız Konsolosluğu'na haber gönderildi. Yanına varan doktorlar onu ölmek üzereyken bulmuşlardı. Doktorların söylediğine göre, vücudu yara ve berelerden yorgun düşmüştü. Akşama doğru belden aşağısındaki acılardan şikayet etmiş ve nihayet gece saat 2'de ölmüştü[2].

Murad Paşa öldüğünde 56 yaşında idi. İslamiyet'e geçtikten sonra tek amacı yeni vatanına ve çok değer verdiği sultanına yararlı olabilmekti. Katı bir Rus aleyhtarı olan Murad Paşa, bu devlete karşı büyük bir kin ve nefret duyuyordu. Özellikle Fransız diline her yönüyle hakimdi.Korn'un yazdıklarına göre hiç bir hatırat bırakmamıştı[3]. Kendisi ile ilgili belgeler de isteği üzerine yakılmıştı[4].

Murad Paşa'nın ölümü Avrupa basınında geniş bir yankı buldu. Özellikle Alman basınında, Murad Paşa'nın Osmanlı Devleti tarafından zehirlendiğine dair haberler çıktı. Bu haberleri, Babıali tekzip ettirdi[5].

Murad Paşa için muhteşem bir cenaze merasimi düzenlendi. Merasimine Abdülkerim Paşa'nın yanı sıra, Fransa ve İngiltere'nin Halep Konsoloları da katılmıştı[6].

Korn ve Imrefi, Murad Paşa için düzenlenen cenaze merasimini bir görgü tanığının ağzından anlatmaktadırlar. Adı açıklanmayan bu tanığı cenaze merasimine

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s. 320; Taha Toros, *Aynı eser*, s. 23.

[2] Korn, *Aynı eser*, s. 321; Imrefi, *Aynı eser*, s.264.

[3] Korn, *Aynı eser*, s. 322-323.

[4] Murad Paşa ölümünden önce biri General Wsocky'ye, değeri de Kossuth'a verilmek üzere iki mektup yazdırmıştı. Birinci mektubunda anavatanı Polonya'nın özgürlüğüne kavuşmasını göremeden öleceği için çektiği acıları ifade etmiş; ikincisinde ise şimdiye kadar pek görüşme fırsatı bulamadığı Kossuth'u teselli etmiş ve onun Macaristan'ın bağımsızlığını tekrar göreceği kehanetinde bulunmuştu (Korn, *Aynı eser*, s. 323-324).

[5] BOA., DUİT., 75-2/21-2, Bürüksel Maslahatgüzârı Eugene de Kerckhove'nin Hariciye Nezareti'ne 6 Şubat 1850 tarihinde sunduğu tahrirat. Refik, *Aynı eser*, s.177. Osmanlı Devleti'nin Belçika Maslahatgüzârı Eugene de Kerckhove, bu ülkede yayımlanan "*L' Independence*" Gazetesinde, Murad Paşa'nın zehirlendiğine dair haberleri tekzip eden uzun bir yazı yayınlatmış ve gazetenin bir nüshasını da Babıâli'ye göndermiştir (BOA., DUİT., 75-2/21-2)

[6] Korn, *Aynı eser*, s. 321.

Kmety (İsmail Paşa) davet etmiştir. Kendisi saat 10'da oraya vardığında Murat Paşa teneşir üzerinde yatmaktadır. Bir çok insan cenazesini yıkamak için elbiselerini çıkarmaktadır. Mollalar da etrafını sarmış dua etmektedirler. Ceset yıkandıktan sonra bir çarşafa sarılır. Bu çarşaf da belinden ve ayaklarından bağlanarak tabuta yatırılır. Tabutun alt ucunda fesinin asılı bulunduğu bir sopa uzanmaktadır. Tabutun üzerine renkli bir şal örtülür ve altına da iki çubuk konulur. O güne kadar, Türkiye'de askeri bir cenaze töreni görülmemiştir. Buna rağmen cenaze merasiminde Kumandan Abdülkerim Paşa, Fransız ve İngiliz Konsolosları ve sayısı tam olarak kestirilemeyen düzensiz bir askeri grup hazır bulunmaktadır. Bunlar tek tonlu ve korkunç derecede yüksek bir sesle "*lailahe illallah*" diye nida etmektedirler. Bu şahıs onu kapıya kadar taşıyanlar arasındadır ve mezara kadar taşımaya da niyetlidir. Fakat Türk adetleri buna izin vermez. Ölüyü kısacık bir süre için dahi olsa taşıyabilmek için herkes itişip durmaktadır. Hatta, ihtiyar Abdülkerim Paşa bile cesedi bir süre taşımıştır. Aziz birinin mezarına yakın bir yerde tabut omuzlardan indirilir ve dua edilmeye başlanılır. Mezara gelindiğinde naaş tabuttan çıkarılır ve cenaze, başı Mekke'ye dönük olarak 5-6 ayak derinliğindeki mezara konulur. Çarşafın bağlandığı ipler burda kesilir ve mezar büyük düz taşlarla kapatılır[1].

Osmanlı Devleti'nde Murad Paşa adıyla ün yapan Bem, Macar ve Polonya milletleri tarafından her zaman milli bir kahraman olarak anılmıştır. Halep'te yaşadığı süre içerisinde, bir taraftan yeni vatanına hizmet ederken, diğer tarafdan da Polonya'nın geleceği ve bağımsızlık mücadelesi düşüncesini aklından çıkarmamıştır[2].

Macar Özgürlük Savaşı'nın efsanevî askeri Murad Paşa'nın ölümü, Sultan Abdülmecid'i hüzünlendirdi. Padişah, ona, Halep'te şanına yakışır bir mezar

---

[1] Korn, *Aynı eser*, s.321-322; Imrefi, *Aynı eser*, s.264-265.

[2] Gasztowtt, *Aynı eser*, s.204 Murad Paşa, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yakın gelecekte bir çarpışmanın kaçınılmaz olduğunu düşünüyordu. İki devlet arasında çıkacak muhtemel bir savaşta, Polonya subaylarının Osmanlıların safında yer alacaklarında hiçbir endişe taşımıyordu. Böyle bir savaşta Türk kuvvetlerinin Rusları yeneceğini ve bunun sonucunda, en büyük amaçlarından birisi olan, Polonya bağamsızlığa kavuşacaktı (Gasztowtt, *Aynı eser*, Murad Paşa'nın 8 Mayıs 1850 tarihinde Christien Ostrowski'ye Halep'ten gönderdiği mektup, s.204-205).

yaptırdı[1]. Ayrca Murad Paşa'nın, Avrupa'da ünlü bir komutan olarak tanınması ve Osmanlı Devleti topraklarında hayata veda etmesi sebebiyle, masrafı mal sandığından karşılanmak üzere kabrine süslü bir taş konulması kararlaştırıldı[2].

Murad Paşa, kurmaya karar verdiği Güherçile fabrikasının temellerini atmış, planlarını da İstanbul'a göndermişti. Babıali, devlet bütçesinden kendisine destek olunacağı sözünü vermiş ve bu fabrikayı en iyi şekilde kurmasını istemişti[3].

Öldüğünde Murad Paşa Halep esnafına çok kabarık borcu vardı[4]. Terekesinin bir kısmı satılarak borçları kapatılmağa çalışıldı[5]. Ancak terekesinden elde edilen para borcunu kapatmağa yetmiyordu[6]. Arta kalan borcun cüziyat kabilinden olması hasebiyle Sadaret, bunun Halep Emvali'nden karşılanmasını uygun gördü[7]. İsmail Paşa (Kmety), bu tip şöhretli insanların ölümünden sonra bırakmış oldukları eşyaya, Avrupalıların büyük değer verdiğini ileri sürerek, Murad Paşa'nın eşyalarının müzâyede usulüyle satılmasını önerdi[8].

Murad Paşa'nın naaşı 1929 yılında yapılan bir devlet töreniyle Polonya'ya gönderilmiştir[9]

5- Halep'teki Mültecilerin İstihdamı

Halep'teki mülteciler ilkin orduda istihdam edilmemiş ve kendilerine sadece tayinat bedeli verilmişti. Ancak, bir süre sonra rütbelerine göre maaş verilmeye

---

[1] BOA. İrade Har. Nr.3677, 11 Cemâziyelahir 1267/ 13 Nisan 1851 tarihli Padişahın iradesi, Taha Toros, *Aynı eser*,s.24.

[2] BOA., İ. Har. Nr. 3677.

[3] Korn Korn, *Aynı eser*, s. 323; Jerzys S. Latka, *Polonezköy*, çev. Nalan ve Antony Sarkady, s.24 .

[4] Murad Paşa'nın Halep esnafına toplam 26.486 kuruş borcu vardı. (BOA., İ.Har. Nr. 3677). Bu borcun Halep esnafından kimlere olduğuna dair bkz. (*aynı belge*)

[5] Murad Paşa'nın terekesinin bir kısmının satılmasıyla 16.963 guruş elde edilmişti. Murad Paşa'nın terekesi ve kimlere satıldığına dair bkz. (BOA., İ.Har. Nr. 3677)

[6] Terekesinin satılmasıyla elde edilen 16.963 guruş borcuna ödendikten sonra geriye 9.523 guruş burcu kalmıştı.

[7] BOA., İ. Har. Nr. 3677. Sadaret makamından Mâbeynbaşkitâbetine sunulan 10 C 267/13 Mart 1851 tarihli arz tezkiresi.

[8] BOA. İ.Har. Nr. 3677.

[9] Murad Paşa'nın kemikleri Polonya, Türkiye ve Fransa Cumhurbaşkanlarının girişimiyle Halep'ten alınarak İstanbul'a götürülmüştür. 20 Haziran 1929 tarihinde, Murat Paşa'nın Türk ve Polonya bayraklarına sarılı tabutu Sirkeci İstasyonu'nda Türk Devlet adamları, Polonya ve Macaristan elçilerinin de katıldığı bir törenle Polonya'ya gönderildi ve Tırnova'da toprağa verildi. Burada ona çok görkemli ve abidevî, bir mezar yaptırıldı. (Toros, *Aynı eser*, s. 24).

başlanmıştı. Bâbıâli, mesleklerinde kabiliyet sahibi olan bu insanları fazla vakit geçirmeden istihdam etmeyi planlıyordu. Nitekim Sadâret, bu hususta gereğinin yapılması için Seraskerliğe bir yazı gönderdi. Yazıda, bunların Rumeli ve İstanbul'da istihdamlarının uygun olmayacağı belirtiliyordu. Çünkü, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındadaki anlaşma gereği, din değiştiren mültecilerin bir süre Rusya sınırlarından uzak yerlerde muhafaza edilmeleri gerekiyordu. Sadâretin isteği üzerine, Seraskerlik konuyu, Dar-ı Şura-yı Askerî'ye havale etti. Dar-ı Şura'da yapılan müzakerelerin ardından, bunların "*fünûn-ı harbiyyede ma'lûmatları*" olduğundan, Ordu-yı Hümayunlara dağıtılması yolunda karar alındı[1].

Ayrıca, bunların Rumeli ve İstanbul'da değil de Arabistan, Hicaz ve Irak Ordû-yı Hümayanlarıyla Harput ve Diyarbakır gibi Anadolu Ordu-yı Hümayunu'nun uygun yerlerinde ve Rusya sınırına uzak mevkilerde istihdam edilmeleri uygun görüldü. İstihdam edilecekleri yerlerin belirlenmesinde, İran sınırına yakın yerlerdeki ordular özellikle tercih edilecekti[2]. Fakat, bunların hepsinin birden orduda istihdam edilmeleri Hazine'ye yeni bir yük getirecekti. Ayrıca, din değiştiren bu insanlar Türkçe'yi tam olarak bilmedikleri gibi, Osmanlı Devleti'nin askeri teşkilatı hakkında da yeterince bilgi sahibi değillerdi. Bu sebeple de, adı geçen ordularda kadro açıklığı oldukça, rütbelerine göre birer ikişer yerleştirilmeleri kararlaştırıldı[3]. Ancak bu kişiler, bir kadro tahsis edilene kadar Halep'te kalmayacaklardı. Bu süre içerisinde hem lisan öğrenmeleri, hem de Osmanlı askeri teşkilatının işleyişi hakkında bilgilerini artırmaları düşüncesiyle, Ordu-yı Hümayunlar maiyetine misafir olarak gönderilmelerinin daha uygun ve akılcı olacağı kanaatine varıldı[4].

Diğer taraftan, Ferhad ve İsmail Bey livâ rütbesinde bulunup 5.000'er kuruş maaş ile tam liva tayinâtı alıyorlardı. Oysa, bunlar Osmanlı ordusunda istihdam edilmeleri halinde, emsallerinin 7.500 kuruş maaş aldıklarını görüp kendilerine aynı oranda maaş verilmediğinden üzüntüye kapılacaklardı. Bu sebeple Seraskerlik, adı

---

[1] BOA., İ.Har. Nr. 3803 Seraskerliğin Sadâret'e takdîm ettiği Gurre-i Ramazan 67/21 Haziran 1851 tarihli tezkire.
[2] BOA., İ.Har. Nr. 3803.
[3] BOA., İ.Har. Nr. 3803.
[4] BOA., İ.Har. Nr. 3803.

geçen iki kişinin maaşlarına zam yapılmasını önermişti. Ancak Sadâret, bu miktarı yeterli bularak, maaş zammı teklifini kabul etmedi[1].

Halep'tekiler arasında askerlik mesleği olmayan az sayıdaki mültecinin orduda istihdam edilmeleri mümkün değildi. Örneğin, Tabip Hüseyin, Kâimakâm Hüseyin Bey ve başıbozuk takımından olan Lui, bunlar arasındaydı[2]. Fakat, her ne kadar asker olmasalar da, sair hizmetlerde kullanıldıkları takdirde kendilerinden istifade edilebilecek kabiliyetli insanlar olduklarından, Halep, Şam veya bölgedeki diğer valilerin maiyetlerinde kendilerine bir iş bulunması kararlaştırıldı[3].

Osmanlı Devleti'nde istihdam edilen mültecilerin, devletçe tutulmuş bir listesine tesadüf edilememiştir. Ancak, Avusturya Devleti, 1854 yılında Osmanlı Devleti'nde istihdam edilmiş, çeşitli meslek guruplarına mensup yaklaşık 120 kişilik Macarın listesini hazırlamışdı[4]. Fakat bu liste, Macarların almış oldukları yeni isimleri içermez.

Hazırlanan listeye göre, Osmanlı Devleti'nde bulunan Macarların meslekleri, nerede ve hangi orduda istihdam edildikleri şöyleydi:

İstihdam Edildiği Yer	**İsim**	**Önceki Mesleği**	**Sonraki Mesleği**
İstanbul	Asztalfi Christof	Yüzbaşı	Sarraç
"	Argai Johann	Yüzbaşı	Boş
"	Asoth Johann	Başçavuş	At uşağı
"	Balogh Ludwig	Teğmen	Hizmetçi
"	Balogh Stefan	İtfaiyeci	Değirmenci
"	Balogh Franz	Teğmen	Berber
"	Balogh Stefan	Er	Arabacı
"	Birkus Josef	Er	Arabacı
"	Biro Emerich	Teğmen	At uşağı
"	Bonsay Alexander	Çavuş	Türkiye'de Hizmetçi
"	Cilinger Ludwig	Yüzbaşı	Ayakkabıcı
"	Csia Wolfgang	Çavuş	At uşağı
"	Csia Ignaz	Çavuş	Hizmetçi
"	Csekei Franz	Çavuş	Hizmetçi

[1] BOA., İ. Har. 3803.

[2] BOA., İ. Har. 3803, Osmanlı Ordusu'nda doktora ihtiyaç duyulduğunda, Mekteb-i Tıbbiye'de vasıflı doktorların gözetiminde yapılan sınavda başarılı olanlar, tayin olunurlardı. (BOA., İ. Har. 3803).

[3] BOA., İ. Har. 3803.

[4] Denes Janossy, *Die Ungarische Emigration und der Krieg im Orient*, Budapest 1939, s.260-263; Roderich H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1875*, (çev. Osman Akınhay), I, Ankara 1997, s.

"	Csiszar Johann	Çavuş	Terzi
"	Csabai Andreas	Çavuş	Kadın Berber
"	Dobokai Stefan	Şehirli	Boş
"	Czetz Jojann	General	Boş
"	Czirjek Adolf	Üsteğmen	Boş
"	Forrai Josef	Er	Hizmetçi
"	Fircsa Johann	Çavuş	Hizmetçi
"	Gerzsenyi	Çavuş	Garson
"	Györke Peter	Teğmen	Mücellit
"	Hagen Ignaz	Teğmen	Eczacı
"	Jelenits	Teğmen	Duvar Kağıdı Ustası
"	Karacsay Graf	Şehirli	Boş
"	Klapka Georg	General	Boş
"	Karpi Alexander	Başçavuş	Boş
"	Kemendi Josef	Çavuş	Aşçı
"	Khun Albert	Çavuş	Terzi
"	Kohn Albert	Çavuş	Tüccar
"	Lorody Stefan	Şehirli	Dil öğretmeni
"	Matta Eduard	Yüzbaşı	Boş
"	Nikits Josef	Tüfekçi	Usta
"	Örhalmy Josef		Bahçıvan yardımcısı
"	Dulf	Yüzbaşı	Piyano öğretmeni
"	Piszarovits	Astssubay	At uşağı
"	Puska Josef	Teğmen	Mücellit
"	Poc Franz	Teğman	Eğitimci
"	Reinhard Martin	Avcı rehberi	Arabacı
"	Dudas Johann	Boş	Arabacı
"	Szalanci Alex	Teğmen	Garson
"	Nagy Stefan	Teğmen	Sarraç
"	Szabo Josef	Piyade üstçavuş	
"	Kovats Johann	Piyade üstçavuş	Terzi
"	Spios Georg	Piyade üstçavuş	Bahçıvan
"	Kertesz	Onbaşı	Hizmetçi
"	Kölcsey Peter	Başçavuş	Hizmet çi
"	Kiraly Franz	Gerilla Komutanı	Boş
"	Dempoof	Teğmen	Tıp öğrencisi
"	Püspöki Karl	Astsubay	Aşçı
"	Türr Stefan	Albay	Boş
"	Takats Stefan	Astsubay	Makinist
"	Tatar Johann	Astsubay	Boş
"	Schenk Alois	Astsubay	Boş
"	Szekely Johann	Astsubay	Türk Ordusunda hizmet ediyor
"	Szekely Karl	Astsubay	Boş
"	Vavrek Johann	Mühendis	Boş
"	Kress Alexander	Teğmen	Terzi
"	Vagner Karl	Astsubay	Kahveci
"	Kaszap Johann	Er	Hizmetçi
"	Seres Ludwig	Er	Hizmetçi
"	Silberleitner	Dağcı	Boş
"	Velits Karl	Binbaşı	Eczacı
"	Varga Stefan	Er	Hizmetçi

"	Lihko Johann	Astsubay	At uşağı
"	Kesze	Astsubay	Hizmetçi
"	Szasz	Dağcı	Boş
"	Szilagyi Josef	Başçavuş	
"	Csonka Andreas	Astsubay	-
"	Kollin Emerich	Binbaşı	Aşçı
Rumeli Ordusunda	Biro Nikolaus	Binbaşı	Askeriyede hizmetçi
"	Hajnal Ladislaus	Şehirli	Orduda cerrah
"	Horvath Paul	Eczacı	Orduda cerrah
"	Hetneki Michael	Yüzbaşı	Orduda doktor
"	Jasits Paul	Binbaşı	Türk ordusunda subay
"	Kiss Josef	Teğmen	Türk Ordusu'nda subay
"	Harczy	Yüzbaşı	
"	Meszaros	Sahra doktoru	
"	Papp Paul	Teğmen	Türk ordusunda asker
"	Derecskey Joh	Yüzbaşı	Askeri hizmetçi
"	Scheitenberg	Arazi doktoru	Ömer Paşa'nın doktoru
"	Divitsek	Binbaşı	Türk ordusunda görevli
"	Udvarnoki	Yüzbaşı	Türk ordusunda görevli
"	Farkas Salamon	Yüzbaşı	Türk ordusunda hizmet verdi
"	Tüköry Ludwig	Yüzbaşı	Türk ordusunda görevli
"	Papp Philipp	Yüzbaşı	Türk ordusunda görevli
"	Kalmar	Yüzbaşı	Türk ordusunda görevli
"	Knau	Yüzbaşı	Türk ordusunda görevli
"	Gojnar Paul	Teğmen	Ordu bakkalcısı (Kantinci)
Asya Ordusunda	Kmety	General	Türk ordusunda hizmet veriyor
"	Kalozdy	Başhekim	Türk ordusunda hizmet veriyor
"	Papp Johann	Teğmen	Türk ordusunda hizmet veriyor
"	Pech	Doktor	Türk ordusunda hizmet veriyor
"	Frits	Üsteğmen	Türk ordusunda hizmet veriyor
"	Weppler	Üsteğmen	Türk ordusunda hizmet veriyor
"	Guyon Richard	General	Türk ordusunda hizmet veriyor
"	Stein	General	Türk ordusunda hizmet veriyor
"	Kollmann	Albay	Türk ordusunda hizmet veriyor
"	Taschler	Binbaşı	Türk ordusunda hizmet veriyor
Varna	Munylyan Johann	Başçavuş	Türk ordusunda hizmet veriyor
"	Ottyan Peter		Türk ordusunda hizmet veriyor
"	Szarka Ladislaus	Üsteğmen	Kunduracı
"	Csaszar Franz	Astsubay	Hizmetçi
Bursa	Czenki Emerich	Astsubay	Arabacı
"	Eisenberger Ignaz	Astsubay	Marangoz
"	Hajdu Gabriel	Başçavuş	Marangoz
"	Renyi Karl	İtfaiyeci	Dil öğretmani
"	Vesselenyi Josef	Teğmen	Terzi
Asya	Hamory Eduard	Teğmen	Arazi baytar
"	Dercsenyi Stefan	Baron	Ekonomist
"	Gergely Elek	Astsubay	Çiftçi
"	Sovari Adolf	Astsubay	Çiftçi
"	Tiszai Daniel	Teğman	Çiftçi
"	Kesmarki	İtafiyeci	Boş
Afrika	Babai Josef	Er	Lokantacı

"	Donath Mathias	Yüzbaşı	Tatlıcı
"	Körfi Josef	Teğmen	Duvar kağıdı ustası
Burgas	Barko Emerich	Teğmen	Ticaret memuru

D. Malta Adası'na Gönderilen Mülteciler

1-Yapılan Hazırlıklar

Rusya vatandaşı olan Şumnu'daki Polonyalı mültecileri Varna'dan alıp Malta'ya götürmek için Tersâne-i Amire'den münasip bir vapur hazırlanması için Kaptan Paşa'ya emir yazılmıştı[1]. Kaptan Paşa, Serasker Paşa'nın da onayını alarak Malta Adası'na gönderilecek mülteci takımının Tâif Vapuru ile [2] yollanmasına karar verdi[3]. Mültecileri, Varna'dan Malta Adası'na götürecek olan Tâif Vapuru'nun kaptanına hangi hususlara dikkat edeceğine dair bir de talimat verildi. Talimatta, gemi kaptanının yerine getirmesi gerekenler belirtilmişti:

Tâif Vapuru, Şumnu'dan Varna'ya indirilecek olan Polonyalı mültecilerin eşyalarını alarak Malta Adası'na götürecekti. Vapur, Karadeniz Boğazı'na girdikten sonra, Boğaz'ın hiçbir yerinde, özellikle Haliç ve İstanbul'da bir dakika bile beklenmeyecekti. Eğer yakıt ikmaline ihtiyaç hasıl olursa, kaptan bu işlemi Akdeniz Boğazı'nda gerçekleştirecekti. Kaptan, vapurun Varna'dan hareketini, Karadeniz Boğazına girildiği anda güneşin batışına denk gelecek şekilde ayarlayacaktı. Mülteciler sıkı bir şekilde gözetim altında bulundurulacak ve hiçbir tarafa firar etmemelerine dikkat edilecekti. Bunlar mülteci taifesinin önde gelen isimleri olduklarından, kendileri ve yanlarında bulunan hizmetçilerinin, Malta Adası'na varıncaya kadar her türlü istek ve ihtiyaçlarının karşılanmasına özen gösterilecekti. Malta Adası'na vardıktan sonra, mültecilerin memnun olduklarına

---

[1] BOA., DUİT., 75-1/60-1, Sadâretin Mâbeyn'e takdîm ettiği 10 S 66/26 Aralık 1849 tarihli arz tezkiresi.

[2] Tâif Vapuru, Kırım Savaşı'nın önemli bir safhasını teşkil eden ve Rus donanmasının Osmanlı donanmasını batırdığı, Sinop baskınından kurtularak İstanbul'a gelmiş ve Türk filosunun maruz kaldığı akibeti haber vermiştir. (Rusların Sinop baskını için geniş bilgi için bkz. Besim Özcan, *Rus Donanmasının Sinop Baskını*, basılmamış doktora tezi, Erzurum 1990, s.117-118.

[3] BOA., DUİT., 75-1/60-1.

dair kendilerinden mektup alınacak geri dönülecekti. Mültecilerin kendilerine ait hayvanları gemiye alınacak, fakat bu hayvanların sayısı 20-25'i geçmeyecekti[1].

2- Şakir Bey'in Mültecileri Malta'ya Götürmekle Görevlendirilmesi ve Adaya Yolculuk

Gerek Şumnu'dan Varna'ya gerekse Varna'dan Taif Vapuru ile Malta Adası'na gönderilecek mültecilerin, yolculukları esnasında, her türlü ihtiyaç ve isteklerini karşılamak ve onların huzur içerisinde yolculuk yapmalarını sağlamak amacıyla Ahmed Vefik Efendi, Seyyid Şakir Bey'i görevlendirdi[2]. Rusya ile yapılan anlaşma gereğince Osmanlı topraklarını terketmek zorunda kalan bu insanlara, Malta Adası'na varıncaya kadar, iyi muamele yapılması için Ahmed Vefik Efendi, Şakir Bey'e nelere dikkat etmesi gerektiğini tafsilatlı bir şekilde tenbih etti:

Şakir Bey, Malta Adası'na gönderilmelerine karar verilen mültecileri Şumnu'dan alıp Varna'ya götürecekti. Yol boyunca yapılacak harcamaların miktarını gösteren bir fatura düzenlenecekti. Mültecilerin Şumnu'dan Varna'ya nakilleri sırasında, kendileri için hazırlanmış olan konak yerlerinde dinlenilecek, gerekirse konaklar ikiye bölünerek, mültecilerin huzur ve rahat içerisinde olmalarına dikkat edilecekti. Mültecilerin Şumnu'dan hareket saati, Varna'ya öğlen sıralarında inilecek şekilde ayarlanacaktı. Bu mülteci taifesi içerisinde büyük zâbit rütbesinde 8-9 kişi bulunduğundan, bunlar Varna'ya indikten sonra zaman kaybetmeden, Malta Adası'na gidecek olan Tâif Vapuru'na bindirilecekti. Eğer bu zâbitlerden birisi, Varna'yı gezmek ve dinlenmek için bir konak tahsis edilmesini isterse, başlangıçta bu isteklere olumsuz cevap verilecek; ancak bu isteklerinde ısrar ederlerse Varna'yı gezmelerine izin verilecekti. Vapur, İstanbul Boğazı'na girdiği anda, mültecilerden hiçbirinin karaya çıkmasına müsaade edilmeyecekti. General Dembinski ile maiyetinde bulununan adamları, Çardak veya Lapseki İskelesi'ne çıkarılacaktı. Hasta halde bulunan Kont Zamoski, hastalığını bahane edip Osmanlı Devleti sınırlarının dışında herhangi bir yerde kalmayı isterse, Malta'ya gönderilecek mültecilerin kendisine ihtiyaçları olacağı hatırlatılarak, mülteci

[1] BOA., DUİT., 75-1/63-5, Taif Vapur-ı Hümâyûnu Süvarisine verilen talimat (tarihsiz)
[2] BOA., İ. Har. 3051.

taifesinden ayrılması önlenecekti[1]. Malta Adası'na varmadan taşraya çıkıp kalmak isteyenler olur ise, burada kendilerini kimsenin kabul etmeyeceği bildirilip, direkt Malta'ya varılmasına gayret olunacaktı. Vapur, mültecileri Malta'ya indirdikten sonra hemen geri dönecekti[2].

Rusya vatandaşı olduğu tesbit edilen Polonyalı mültecilerin isimlerinin yer aldığı ve Rusya Elçisi Titof tarafından, 13 Aralık 1849 tarihinde Babıâli'ye sunulan listede Malta Adası'na gönderilecek mülteci şefleri şunlardı: Bem[3], Wysocki[4], Zamoski, Main Sazinsky[5], Stanislaus Schihnansky , Eduard Demarsky[6], Stanislaus Hondzesky, Adam Donatschosky, Jules Zabadinsky[7], Jasgues Miastianovitch[8], François Daschkevitch, Stanislaus Grigensky[9].

---

[1] Kont Zamoiski'nin çiçek çıkarması ve General Dembinski'nin yatağa düşecek kadar hasta olmasından başka Malta'ya gidecek mültecileri Şumnu'dan Varna'ya taşıyacak arabaların vaktinde temin edilememesi gibi sebeplerle bunların Şumnu'dan hareketleri 5-6 gün gecikmişti. (BOA., DUİT., 75-1/

[2] BOA., İ.Har. 3051; Ahmed Vefik Efend tarafından 27 R 66/12 Mart 1850 tarihinde Seyyid Şakir Bey'e verilen varaka.

[3] Halep'e gönderilmiştir. (BOA., İ.Har. 3051; ; Österreichisches Staatsarchiv Huas Hof und Staatsarchiv; PA XII: Türkei, fol 27; Korn, *Aynı eser*, s.184; Imre, *Aynı eser*, s.233)

[4] Kütahya'ya gönderilmiştir. (BOA., İ.Har.3051). Joseph Wysocki Polonya'dan 1831 yılında Astsğmen rütbesiyle ayrıldı. Askeri eğitimini Metz okulunda pekiştirdi. Maddi durumunun kötü olması sebebiyle eğitimine ülkesine yararlı insanlar yetiştirmek için kurulmuş olan Polonya Demokrasi Birliği'nin verdiği para ile devam etmişti. 1848'de Macarlara yardım etmek amacıyla Peşte toplanan Polonyalılar Wysocki'yi şefleri olarak kabul etmişler ve Macar Hükümeti de onu binbaşılığa atamıştı. Askeri kariyerinde almış olduğu bütün rütbeleri hakkıyla elde etmişti. Arad'ın kuşatılmasındaki üstün başarısından dolayı yarbay, Solnock Savaşı'nda albay ve nihayet Komorn Savaşı'ndan sonra da Generalliğe yükseldi. Damjanicz ordusunda önce bir tuğay ardından da bir tümeni yönetti ve böylece tüm askerlerinin güvenini kazandı. Albay Wyoscki'nin bu başarısına rağmen Macarlar ona gerektiği kadar önem vermemişlerdi. Macar komutanları Wysocki'nin buraya mevki ve rütbe için değil Polonya gibi Macaristan'ın da bağamsızlığı için destek vermeğe geldiğini anlamakta gecikmediler. Daha sonra ülkesinin gerçek dostu olan Osmanlı Devleti'ne sığınmış ve Osmanlıya karşı olan sevgi ve bağlılığı dile getirmiştir. (Gasztowtt, *Aynı eser*, s.192-194)

[5] Rusya Sefareti tarafından verilen defterde Malta Adası'na gönderilecek mülteci şefleri arasında ismi geçen Sazinsky, musahhah defterde ismi Halep'e gönderilen mülteciler arasında zikrediliyorsa da Halep'e gönderilen mülteciler listesinde böyle bir isme tesadüf edilememiştir. (bkz. BOA., DUİT, 75-2 / 20-2; DUİT., 75-2 / 45, Mazhar Bey tarafından Babıali'ye gönderilen ve Halep'teki Müslüman olan mültecilerin sayısını gösteren defter; Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.177; Österreichisches Staatsarchiv Huas Hof und Staatsarchiv; PA XII: Türkei, fol 38; Imrefi, *Aynı eser*, s. 234; Philip, *Aynı eser*, s.185).

[6] Demarsky, Avusturya vatandaşı olduğunu iddia etmişse de, bu iddiasını ispatlayamamıştır (İ.Har.3051).

[7] Diğer ismi Tabancsky olup Müslüman olup Mehmed ismini aldıktan sonra Halep'e gönderilmiştir (Bkz. BOA., İ.Har. 3051; DUİT., 75-2 / 45; Refik, *Aynı eser*, s.177; Österreichisches Staatsarchiv Huas Hof und Staatsarchiv; PA XII: Türkei, fol 38; Imrefi, *Aynı eser*, s. 234; Philip, *Aynı eser*, s.185). Böylece Rusya sefaretinin vermiş olduğu ve daha sonra

Fakat defterde isimleri geçen birkaç mülteci şefi Rusya ile yapılan anlaşmaya aykırı olarak bu listede yer almıştı. Ahmed Vefik Efendi, Şumnu'da bulunan Rusya Konsolosu ile bu durumu tashih etmiştir[1]. Yukarıdaki listede ismi geçenler dışında, Osmanlı Devleti'nin sınırları dahilinde Macar İhtilali'ne katılan ve Rusya vatandaşı olan Polonyalı tespit edilirse, bunlar da sınır dışı edilecekti[2].

Sayıları 130 kişiden[3] ibaret olan Polonyalı mülteci taifesi, 12 Mart 1850 tarihinde Şumnu'dan hareket etti. Mülteciler Varna'ya vardıktan sonra, burada kendilerini bekleyen Tâif Vapuru'na bindirildiler. Varna'dan ayrıldıkdan sonra rotasını Malta Adası'na doğru çeviren vapur, Malta Valisi'nin izin vermemesi üzerine 3 gün rötarlı olarak yolcularını burada karaya çıkarabilmişti. İmrefi'nin yazdıklarına göre, Malta'nın misafirperver halkı, mültecileri valilerinin yaptığı kabalığı unutturacak şekilde, büyük bir sevecenlikle karşıladılar[4]. Mülteciler Malta'ya ulaşmalarından 14 gün sonra tekrar gemiye binip son derece tehlikeli bir yolculuğa çıkmak zorunda kaldılar[5]. Elverişsiz hava şartları, Sibraltor'a doğru olan rötalarından onları çevirip Afrika kıyılarına yönelmek zorunda bırakmıştı[6]. Fırtınalı bir yolculuktan sonra mülteciler, Tunus limanına vardılar. Tunus Beyi'nin emriyle

---

Ahmed Vefik Efendi tarafından tashih edilen defter gereğince Malta Adası'na gönderilemsi gereken 13 Polonyalı mülteci şefinden 3'ü Halep'e biri de Kütahya'ya gönderilmiştir (BOA., İ.Har.3051).

[8] Hangi devletin vatandaşı olduğu tesbit edilememiştir (BOA., İ.Har.3051).

[9] BOA., İ. Har. 3051; Österreichisches Staatsarchiv Huas Hof und Staatsarchiv; PA XII: Türkei, fol 27; Hajnal, *Aynı eser*, belge no:164, s.789

[1] Rusya Elçisi'nin Bâbıâli'ye sunmuş olduğu, Malta Adası'na gönderilecek mültecilerin isimlerini ihtiva eden defter üzerindeki tashîhler için bkz. BOA., İ. Har. 3051.

[2] Haynal, *Aynı eser*, belge no:164, s.789.

[3] Korn Korn, Malta Adası'na gönderilen mültecilerin sayısını 120 olarak verirken (Korn, *Aynı eser*, s.200), Ahmed Vefik Efendi tarafından 27 R 66/12 Mart 1850 tarihinde Babıâli'ye gönderilen defterde bunların sayısı 130 olarak görülmektedir (BOA., İ. Har. 3051).

[4] Korn, *Aynı eser*, s. 200.

[5] Korn, *Aynı eser*, s. 200.

[6] Korn'in anlattıklarına göre; burada deniz daha da fırtınalıdır. Dalgalar sert bir şekilde denize çarparak kendilerini taşıyan gemiyi batırmakla tehdit etmektedir. Deniz suyu gemiye sızmaya ve gemi de batmağa başlayınca, kaptan yanına birkaç denizciyi alıp, mültecileri kaderlerine terkederek imdat gemisiyle kaçmıştır. Mülteciler, her an, dev dalgalardan birinin kendilerini yutmasını ve denizin kendilerine mezar olmasını beklemektedirler. Durumlarını uzaktan farkeden Tunus rotalı bir Afrika gemisi onların yardımına koşmuş ve hepsini almıştır. Mülteciler kendilerini kurtaran gemiye bindikten birkaç dakika sonra, gözlerinin önünde, kendi gemileri batmıştır. Bu manzaradan derinden etkilenen mülteciler, bir anda dizlerinin üzerine çökmüş ve Tanrı'ya kendilerini koruduğu için dua etmişlerdir (Korn, *Aynı eser*, s.201-202).

burada hoş karşılanmış ve başka bir gemi ile Malta Adası'na geri gönderilmişlerdir[1]. Bu mülteci taifesi Şumnu'dan ayrıldıktan 4 ay sonra İngiltere'ye ulaşmıştır[2].

[1] Korn, *Aynı eser*, s.202.
[2] Korn, *Aynı eser*, s.202.

SONUÇ

Kaybedilen Özgürlük Savaşı'ndan sonra çaresizlik içerisinde kalan Macar ve Polonyalı ihtilalciler, eskiden Thököly ve Rakoczi'nin yaptıkları gibi, Osmanlı Devleti'ne iltica ettiler. Osmanlı hükümeti, mültecilere hiçbir Avrupa ülkesinin gösteremeyeceği tolerans ve hoşgörü göstermiştir. Macar ve Polonyalı mültecilerin Osmanlı Devleti'nde büyük bir misafirperverlikle karşılanmaları sözkonusu ülkelerle Osmanlı Devleti arasında önemli dostluk ilişkilerin kurulmasına neden olmuştur.

Mültecilerin Osmanlı Devleti'ne ilticasıyla bu olay kapanmamış ve bu defa yoğun bir diploması trafiği başlamıştır. Osmanlı diplomasi literatürüne "Mülteciler Meselesi" olarak geçen bu hadisede bir bakıma Tanzimat devlet ricali ve özellikle de Reşid, Ali ve Fuad Paşalar başarılı bir sınav vermiştir. Başta Abdülmecid olmak üzere bütün devlet adamları, bir savaş riskini göze alarak, Rusya ve Avusturya'nın mültecileri iade isteğini reddetmişlerdir.

Macar ve Polonyalı ihtilalcilerin Osmanlı Devleti'ne ilticasıyla Avrupa'nın bütün dikkati yine kendisinin üzerine odaklanmıştı. Yukarıda da değinildiği gibi, mülteciler meselesinin çözümünde Tanzimat dönemi devlet ricali büyük bir başarı göstermiştir. Osmanlı hariciyesinin o zaman belirmeye başlayan yıldızlarından Fuad Efendi, Petersburg'ta devletlerarası diplomaside ne kadar yetenekli ve aynı zamanda ince ve pratik zekaya sahip olduğunu ispatlamıştır. Reşid Paşa ise, ileri görüşlülüğü, zekası ve almış olduğu eğitimle dönemin önde gelen simalarındandı. Paşa, Macar ve Polonyalıların Osmanlı ülkesine iltica etmek üzere sınıra geldikleri haberini aldığı zaman, bu gelişmeden memnun kalmıştı. Zira, mutlakıyet rejimine karşı mücadele veren bu kişileri kabul ve himaye etmek suretiyle, Avrupa'ya özgürlüğün koruyucusu imajı verilmiş olunacaktı. Daha Paris ve Londra elçilikleri sırasında Avrupa kamuoyunu Osmanlı Devleti lehine çevirmek için yoğun çaba göstermişti. Macar ve Polonyalı mültecileri kabul etmekle de, hem Avrupa'da Osmanlı Devleti için olumlu bir hava, hem de ezeli düşman Rusya'ya karşı Avrupa'nın desteğinin kazanılacağını biliyordu. Bu sebepledir ki, Rusya ve Avusturya'nın her türlü tehdit ve istekleri karşısında değişmez bir tutumu ortaya koydu. Öte yandan Sultan Abdülmecid, zikredilen devletlerin, mültecilerin

kendilerine iade edilmeleri için, Bâbıâli üzerinde yoğun baskı kurdukları dönemde şu deklarasyonu yayınladı: "*Tacımı veririm, tahtımı veririm fakat, devletime sığınanları asla geri vermem.*" Bu deklarasyon, mültecilerin Sultan'a büyük sevgi duymalarını sağladığı gibi, Batı Avrupa'da da geniş yankı uyandırmıştı. Gerçekten de Tanzimatın genç Padışah'ı Mültecilerin korunmasına büyük bir ihtimam göstermiştir. Kendisine mektup yazarak, izni olmadan Osmanlı topraklarına girmek istemedeğini söyleyen Kossuth'a mültecilerin bizzat kendisinin misafirleri olduklarını, hatta onların saçının bir teline zarar gelmektense halkından 50.000 kişinin kurban edilmesini yegleyeceğine dair güvence vermişti. Gerek Kossuth'un elimizdeki mektupları gerekse mültecilerin hatıralarından Türklerin kendilerine gösterdiği üstün misafirperverliğin onların üzerinde memnuniyet verici bir etki bıraktığı açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim Kossut Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra İngiltere'ye gitmişti. İngiltere'de yaptığı konuşmada hayatını güvence altına alan ve kendisini düşmanlarına teslim etmeyen Türkleri şu şekilde övmüştü: "*Bugünkü hayatım ve hürriyetime sahipliğim Avusturya ile Rusya'nın tehditlerine, baskılarına rağmen beni ve arkadaşlarımı muhafaza eden Türkler sayesindedir. O Türkler ki, yüksek hislerle ve insan haklarına saygılı oluşları ile tüm tehditlere boyun eğmediler. Türk milleti bu yönüyle üstün bir güce sahiptir. Türkiye'nin bugün ve istikbalde mevcut olması Avrupa'nın ve insanlık aleminin yararınadır. Ben, Türklerden gördüğüm lütuf ve saygının hatıralarıyla yaşayacağım.*"

Osmanlı Devleti'nin mültecilere bu sıcak yaklaşımı, hürriyet ve insan haklarının bu denli savunucu rolünü üstlenmesi İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde geniş yankı uyandırmasına sebep olmuştu. Nitekim Okyanus'un öteki kıyısında bulunan ve o sıralarda Avrupa'daki gelişmelere ilgi duymayan Amerika Hükümeti, Washington'a gönderilen Osmanlı elçisini sıcak bir şekilde karşılamıştı. ABD Başkanı Taylor, elçiği kabulünde Sultan'ın mülteciler meselesinde ortaya koyduğu tavırla başta Amerikan halkı olmak üzere bütün aydın ülkelerin sempatisini kazandığını söylemişti. Aynı şekilde Avrupa basını, mülteciler meselesinden dolayı Osmanlı Devleti için sempati, Avusturya ve Rusya için de antipati oluşturmak amacıyla etili yayınlar yapıyorlardı.

Bâbıâli'nin mültecileri iade etmemedeki kararlı tutumu ve Avrupa kamuoyunda oluşan olumlu hava Rusya ve Avusturya'yı geri adım atmağa

zorlamıştır. Nitekim uluslararası konjöktürün tamamen aleyhlerine döndüğünü gören adı geçen devletler, başlangıçtaki tekliflerinden vaz geçmenin ve daha ılımlı tekliflerde bulunmanın mantıklı olacağını anlamışlardı. Bu devletlerin geri adım atması ve Osmanlı Devleti ile kestikleri siyasi münasebetleri yeniden kurmaları, Bâbıâli'nin kazandığı büyük diplomatik başarı olarak değerlendirilebilir. Çünkü şimdiye kadar özellikle Rusya, haklı veya haksız her istediğini Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmiş, ancak bu kez bunu başaramamıştı. Ayrıca bu meselede İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti ile kavlan ve filen müttefik olarak hareket etmeleri Kırım Savaşı'nda bu üç devletin güç birliği edeceklerinin ilk işareti olarak da kabul edilebilir.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV KAYNAKLARI

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi[1]

1-Babıali Evrak Odası (BEO)

a)Sadaret Mektubi Kalemi (BEO, A.MKT)

b)Sadaret Mühimme Kalemi (BEO, A.MHM)

c)Saderet Amedi Kalemi (BEO, A.AMD)

d)Sadaret Divan-ı Hümayun Kalemi (BEO, A.DVN)

e)Sadaret Divan-ı Hümayun Kalami Düvel-i Ecnebiyye (BEO, A.DVN.DVN)

f)Sadaret Mektubi Kalemi, Nezâret ve Devâir (BEO, A.MKT.NZD)

g)Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayet (BEO, A.MKT.UM)

2-İradeler Tasnifi

a)Dosya Usulü İradeler Kataloğu (DUİT)

b)İrade Hariciye (İra. Har)

c)İrade Dahiliye (İra. Dah)

d)İrade Meclis-i Vâlâ (İra. Mec. Vâlâ)

3-Hariciye Mektubi Kalemi (HR.MKT)

4-Maliye Masarıfat (ML.MSF)

5-Cevdet Dahiliye (C.D)

6-Ali Fuat Türkgeldi'den Satın Alınan Evrak

B. Österreichisches Staatsarchiv Huas, Hof und Staatsarchiv; PA XII: Türkei

II. KAYNAK ESERLER VE İNCELEMELER

Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, yay. Cavid Baysun, Ankara 1986

Ahmed Lütfi Efendi, *Târih-i Lütfi*, VIII, Dersaâdet 1328

Ahmed Refik, *Türkiye'de Mülteciler Meselesi*, İstanbul 1926

[1] Kullanılan belgelerin numaraları metin içerisinde gösterildiğinden tekrar etmeğe gerek duyulmamıştır.

Ahmed Refik, "Mülteciler Meselesine Dair Fuad Efendi'nin Çar Birinci Nikola ile Mülâkâtı", *Türk Tarih Encümeni Mecmûası*, (1 Teşrîn-i Sâni 1341), Nr.12

Ahmed Refik, *Lamartine Türkiye'ye Muhaceret Kararı İzmir'deki Çiftliği*, (1849-1853), İstanbul 1925

Aktaş, Necati, Amedî, *DVİ*, III

Akün, Ömer Faruk, "Ahmed Vefik Paşa" *DİA*.

Ali Fuad (Türkgeldi), *Ricâl-i Mühimme-i Siyasiyye*, İstanbul 1928

Anafarta, Nigar, *Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) arasındaki münasebetlerle ilgili tarihi belgeler*

Armaoğlu, Fahir, *Siyâsi Tarih 1789-1760*, Ankara 1997

Bapst, Edmond, *Les Origenes de la Guerre de Crimee la France et la Russie de 1848 a 1854*, Paris 1912

Davison, Roderich H., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1875*, (çev. Osman Akınhay), I, Ankara 1997

Deak, Istvan, *Die Rechtmässige Revolution*, Budapest 1989

Eckhart, F., *Macaristân Tarihi*, (çev. İbrahim Kafesoğlu), Ankara 1949

d'Eszlary, Charles, "L'émigration hongroise de Louis Kossuth en Turque entre 1849-1850", *Türk Tarih Kongresi*, IV, (20-26 Ekim 1961) Ankara 1967

Gökbilgin, M. Tayyib, "Rakoczi Ferenc II. Ve Osmanlı Devleti Himayesinde Macar Mültecileri" *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rakoczi Frenc ve Macar Mültecileri Sempozyomu*, (31 Mayıs-3 Haziran 1976), İstanbul 1976

Gökbilgin, M. Tayyib, "XIX. Asır Sonlarında Türk Macar Münasebetleri ve Yakınlığı", *Nemeth Armağanı*, Ankara 1962, s.171-182

Güray, Sevim, *Ahmed Vefik Paşa*, Ankara 1966;

Göyünç, Nejat, "1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya' ve Halep'e Yerleştirilmeleri ile İlgili Talimatlar",*Türk Macar Kültür Münasebetleri Işığı Altında II. Rakoczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu*, (İstanbul 1976)

Gasztowtt, Thadée, *La Pologne et L'Islam*, Paris 1907

Hajnal, Istvan, *A Kossuth-emigracio Törökorszgban*, Budapest 1927

Headley P.C., *The Life of Louis Kossuth*, 1852

Hikmet, İsmail, *Ahmed Vefik Paşa*, İstanbul, 1932.

Hutter, Joseph, *Von Orsova bis Kiutahia*, Braunschweig 1851

Ioarga, N., *Osmanlı Tarihi*, (çev. Bekir Sıtkı Baykal), V, Ankara 1948

Imrefi, Vahot, *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*, Leipzig 1851

İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, İstanbul 1982

İnalcık, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İstanbul 1992;

İnalcık, Halil, "*Tanzimatın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler*", *Belleten*, XXVIII/112, 1962

John, Rodwell, *Louis Kossuth and the Last Revolutions in Hungary and Transilvanya*, London 1850

Janossy, Denes, *Die Ungarische Emigration und der Krieg im Orient*, Budapest 1939

Karal, Enver Ziya, "Zarif Paşa'nın Hatıratı 1816-1862", *Belleten*, IV/16, (Ankara 1940)

Karpat, Kemal H., "Kossuth in Turkey: The Impact of Hungarian Refugees in the Ottoman Empire 1849-1851" *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara, 1994

Kmety, George, *A Narrative of Defence of Kars*, London 1856

Korn, Philipp, *Kossuth und die Ungarn in der Türkei*, Hamburg und New York 1851

Krcsmark, J., "Bosna-Hersek", *İA*, II, s.732.

Kuneralp, Sinan, "Bir Osmanlı Diplomatı Kostaki Musurus Paşa", *Belleten*, XXXIV, (Temmuz 1970)

Kurat, Yuluğ Tekin, "Osmanlı İmparatorluğu ve 1849 Macar Mültecileri Meselesi", *VI. Türk Tarih Kongresi*, (20-26 Ekim 1961), Ankara 1967

Latka, Jerzys S., *Polonezköy*, (çev. Nalan ve Antony Sarkady)

Matei, Ion, "Ahmed Vefik Paşa'nın Rumenlerle Münasebeti", *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (çev. Zeynep Kerman), Aralık 1972,

Matei, Ion, "Ahmed Vefik Paşa'nın Rumenlerle Olan Münasebetlerine Dair", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ekim 1982, s.20, (çev. Zeynep Kerman)

Mahmud Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakîkat*, (Haz. İsmet Miroğlu), İstanbul 1983

Mehmed Selahaddin, *Bir Türk Diplomatının Evrâk-ı Siyasiyyesi*, İstanbul 1306

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1308

Mehmed Memduh, *Mir'ât-ı Şu'ûnat*, İzmir 1328

Muâhedât Mecmûası, I, İstanbul 1296,

Muharrerat-ı Nadire

Müt. Kolağası Mehmed Cemil, *1293 Senesi Rus Seferinde Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın Halyas ve Zivin Muhâberâtı*

Oliphant, Laurence, *The Trans Caucasion Campaign of the Turkish Army under Omer Pasha*, Edinburg 1856

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1983

Pakalın, Mehmet Zeki, *Ahmed Vefik Paşa*, İstanbul, 1942

Pataky, K.M., *Bem in Siebenbürgen Zur Geschichte des Ungarischen Kriges 1848 und 1849*, Leipzig 1850

Poole, Stanley Lane, *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, (çev. Can Yücel) Ankara 1988

Potyemkin, Vlademir, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, (çev.Atilla Tokatlı), İstanbul 1977

Sax, Carl Ritter, *Geschichte des Machtverfalls der Türkei bis Ende des AIA. Jhs*, Wien 1913, s.313

Saydam, Abdullah, "Osmanlıların Siyasî İlticalara Bakışı Ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi", *Belleten*, LXI/231, Ağustos 1997

Slade, Adulphus, *Türkiye ve Kırım Harbi*, (çev.Ali Rıza Seyfi), İstanbul 1943

Şemseddin Sami, *Kamusu'l-Alam*, c.V

Şentürk, Hüdai, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi 1850-1875*, Ankara 1992

Tanpınar, Ahmet Hamdi, "Ahmed Vefik Paşa", *İA.*

Tansel, F. Abdullah,"Ahmed Vefik Paşa", *Belleten*, nr.109, (1964)

Tansel, F. Abdullah, "Ahmed Vefik Paşa'nın Eserleri", *Belleten*, nr. 110, (1964)

Tansel, F. Abdullah, "Ahmed Vefik Paşa'nın Şahsiyetinin Teşekkülü-Hususi Hayati ve Muhtelif Karakterleri", *Belleten*, nr.113, (1965)

Temperley, Harold, *England end The Near East The Crimea*, London 1936,

Toros, Taha, *Geçmişte Türkiye Polonya İlişkileri / Turco-Polish Relations in History*, İstanbul 1983

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932

Üçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985

Ziolowski, Paul, *Adampol*, İstanbul 1922

Der Große Brockhaus, Leipzig 1931

Magyar Nagy Lexikon, III., Budapest 1994, s.579-580

III. GAZETELER

Yeni Tasvir-i Efkar

Ceride-i Havadis

Takvim-i Vekâyi

EKLER

EK:1

Şumnu'daki Macar Mültecilerinin Listesi

	İsim	Meslek	Açıklama
1	Lajos Kossuth		Kütahya'ya gönderilmiştir
2	Kazmer Batthinayi		Kütahya'ya gönderilmiştir
3	Meszaros Lazar	General	Kütahya'ya gönderilmiştir
4	Perezel Mor	General	Kütahya'ya gönderilmiştir.
5	Perezel Miklos		Kütahya'ya gönderilmiştir.
6	Szabo Istvan		
7	Thali Zsigmond		
8	Hazman Ferenc		
9	Berzenczei Laszlo		
10	Vuja Ignac		
11	Ihasz Dainel		
12	Kabos Karoly		
13	Asboth Sandor		
14	Fokner Janos		
15	Wepler Agoston		
16	Frich Gusztav		
17	Lorodi Ede		
18	Biro Ede	Binbaşı	
19	Dembinski Todor	Binbaşı	
20	Glosz Hugo	Binbaşı	Hizmet
21	Waagner Gusztav	Binbaşı	
22	Kovacs Istvan	Binbaşı	İstanbul'da ikamete Serbest
23	Rosti Istvan	Binbaşı	Hizmet
24	Fischer Andrass	Binbaşı	Mülteciler arasına kazaen düşmüş olduğundan Bükreş'e gönderilmiştir
24	Jasics Pal	Binbaşı	İstanbul'da ikamete Serbest
26	Halasz Jozsef	Binbaşı	
27	Beneze Ignac	Binbaşı	
28	Gyurman Adolf	Binbaşı	
29	Bordan Elek	Binbaşı	
30	Egressy Gabor	Binbaşı	
31	Schuller Janos	Binbaşı	
32	Csch Imre	Üstsubay	
33	Frater Lajos	Üstsubay	
34	Koszta Marton	Üstsubay	
35	Veigli Vilmos	Üstsubay	
36	Török Lajos	Üstsubay	
37	Gergely Ferenc	Üstsubay	Mekâtib-i Harbiyye'de hocalık
38	Czinzer Ferenc	Üstsubay	İstanbul'da ikamete Serbest
39	Josza Daniel	Üstsubay	
40	Knall György	Üstsubay	Mimar mühendis
41	Dancs Andrass	Üstsubay	Serbest
42	Kosztolanyi Agoston	Üstsubay	Serbest
43	Matta Ede	Üstsubay	Serbest
44	Noszticzius Vilmos	Üstsubay	Serbest
45	Toth Robert	Üstsubay	Serbest
46	Csema Pal	Üstsubay	
47	Borsai Sandor	Üstsubay	
48	Szakadati Pal	Üstsubay	İstabul'da ikamete Serbest
49	Kinizsi Istvan	Üstsubay	
50	Bukovics Pal	Ustsubay	İstanbul'da ikmate Serbest
51	Kappner Frenc	Ustsubay	
52	Rekassi Frenc	Üstsubay	
53	Nagy Imre	Üstsubay	Serbest

54	Vass Frenc	Üstsubay	Serbest
55	Pongracz Lajos	Üstsubay	Serbest
56	Decsi Janos	Üstsubay	
57	Sarosi Gyula	Üstsubay	Serbest
58	Katics Istvan	Üstsubay	Serbest
59	Hutter Jozsef	Üstsubay	Serbest
60	Fischback Herman	Üstsubay	Çiftçilik
61	Kapitanopolis Leonidas	Üstsubay	
62	Uecz Antal	Üstsubay	Serbest
63	Hellei Frenc	Üstsubay	Serbest
64	Ströbl Ferenc	Üstsubay	Serbest
65	Börczy Gyula	Üstsubay	Serbest
66	Balog Viktor	Üstsubay	
67	Bernat Albert	Üstsubay	
68	Vay Laszlo	Üstsubay	Serbest
69	Spedit Lipot	Üstsubay	Serbest
70	Nyujto Matyas	Üstsubay	Serbest
71	Korn Philipp	Üstsubay	Serbest
72	Ersek Jozsef	Üstsubay (Doktor)	Serbest
73	Fontana Fermo	Üstsubay (Doktor)	Hizmetçi
74	Mellesi Elek	Üstsubay	
75	Vavrek Janos	Üstsubay	Mimar ve mühendis
76	Varadi Albert	Üstsubay	İstanbul'da ikmete ruhsat
77	Fauer Janos	Üstsubay	İstanbul'da ikamete ruhsat
78	Szenyi Antal	Üstsubay	
79	Mihalovics Anasztaz	Üstsubay	
80	Hatos Gusztav	Üstsubay	İstanbul'da ikmete ruhsat
81	Timari Imre	Üstsubay	
82	Virag Gusztav	Üstsubay	
83	Acs Gida	Üstsubay	
84	Prick Jozsef	Üstsubay	İstanbul'da ikamete ruhsat
85	Csermeli Bela	Üstsubay	İstanbul'da ikamete ruhsat
86	Ligetfi Matyas	Mülâzım	Serbest
87	Franciszci Kazmer	Mülâzım	Serbest
88	Kese Imre	Mülâzım	Serbest
89	Szarka Laszlo	Mülâzım	Serbest
90	Nagy Istvan	Mülâzım	Hizmetçi
91	Szabo Samu	Mülâzım	Hizmetçi
92	Kanizsai Endre	Mülâzım	Hizmetçi
93	Grechenek György	Mülâzım	
94	Lovaszi Mihaly	Mülâzım	Hizmetçi
95	Feleki Oszkar	Mülâzım	Hizmetçi
96	Grosinger Karoly	Mülâzım	Hizmetçi
97	Bodola Lajos	Mülâzım	Top fabrikası üstadı
98	Imredi Ferenc	Mülâzım	Hizmetçi
99	Tar Mihaly	Mülâzım	Baytar
100	Szeredi Jozsef	Mülâzım	Mimar mühendis
101	Glosz Karoly	Mülâzım	Serbest
102	Pili Miklos	Mülâzım	Serbest
103	Bruner Miklos	Mülâzım	Serbest
104	Robicsek Mihaly	Mülâzım	Serbest
105	Ruprecht Ede	Mülâzım	Serbest
106	Burman Zsigmond	Mülâzım	Hizmetçi
107	Schalkovszki Mihaly	Mülâzım	Serbest
108	Endrödi Laszlo	Mülâzım	Serbest
109	Kalapsza Janos	Mülâzım	
110	Kaszer Richard	Mülâzım	
111	Beszold Jakob	Mülâzım	Hizmetçi
112	Komaromi Kristof	Mülâzım	Serbest
113	Noiser Richard	Mülâzım	
114	Gerand Karoly	Mülâzım	Serbest
115	Boreczki Istvan	Mülâzım	
116	Bodraczki Lajos	Mülâzım	Serbest
117	Levai Janos	Mülâzım	Serbest
118	Bordan Pal	Mülâzım	Serbest

119	Lullei Mona	Mülâzım	İstanbul'da ikamete ruhsat
120	Korszovics Janos	Mülâzım	
121	Völgyci Szilveszter	Mülâzım	
122	Neudenbach Ferenc	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
123	Lönyi Albert	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
124	Veres Sandor	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
125	Bakacs Laszlo	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
126	Majlath Ferenc	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
127	Racz Istvan	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
128	Anasztazi Görgy	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
129	Boros Sandor	Mülâzım-ı Sânî	Hizmetçi
130	Szacsvai Sandor	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
131	Tiszai Dani	Mülâzım-ı Sânî	Çiftçilik
132	Schmid Karoly	Mülâzım-ı Sânî	Çitçilik
133	Vass Sandor	Mülâzım-ı Sânî	Çiftçilik
134	Zoka Istvan	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
135	Vazil Laszlo	Mülâzım-ı Sânî	
136	Sipos Pal	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
137	Györfi Sandor	Mülâzım-ı Sânî	Madenci
138	Szathmari Karoly	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
139	Varadi Lipot	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
140	Szalanesi Dominik	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
141	Ruszka Jozsef	Mülâzım-ı Sânî	Hizmetçi
142	Uranyi Sandor	Mülâzım-ı Sânî	Hizmetçi
143	Törlei Balint	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
144	Polakovics Agost	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
145	Hochholzer Hugo	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
146	Földvary Agost	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
147	Pocz Ferenc	Mülâzım-ı Sânî	Hizmetçi
148	Santa Jozsef	Mülâzım-ı Sânî	Hizmetçi
149	Laszlo Karoly	Mülâzım-ı Sânî	
150	Krisztian Ambrus	Mülâzım-ı Sânî	
151	Molnar Mihaly	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
152	Toth Istvan	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
153	Biro Imre	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
154	Balog Ferenc	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
155	Pasztori Andrass	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
156	Donat Matyas	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
157	Hugler Karoly	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
158	Klovocsnik Jozsef	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
159	Miklosi Ede	Mülâzım-ı Sânî	
160	Dusek Karoly	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
161	Paulinyi Ödön	Mülâzım-ı Sânî	
162	Harczy Gyula	Mülâzım-ı Sânî	
163	Dombrovszky Ferenc	Mülâzım-ı Sânî	Baytar
164	Hagen Ignac	Mülâzım-ı Sânî	Hizmetçi
165	Orhalmi Jozsef	Mülâzım-ı Sânî	Hizmetçi
166	Balog Lajos	Mülâzım-ı Sânî	Hizmetçi
167	Oros Ferenc	Mülâzım-ı Sânî	Müzik öğretmeni
168	Veselenyi Jozsef	Mülâzım-ı Sânî	Hizmetçi
169	Onaga Peter	Mülâzım-ı Sânî	Çiftçi
170	Bako Imre	Mülâzım-ı Sânî	Çiftçi
171	Huszar Adam	Mülâzım-ı Sânî	Çiftçi
172	Körmendi Lajos	Mülâzım-ı Sânî	Çiftçi
173	Berecz Istvan	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
174	Matisz Jozsef	Mülâzım-ı Sânî	İstanbul'da İkamete ruhsat
175	Muhotta Ferenc	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
176	Lehman Fridrik	Mülâzım-ı Sânî	Serbest
177	Tot Ignac	Çavuş	Serbest
178	Kovacs Laszlo	Çavuş	Çiftçi
179	Inecze Ferenc	Çavuş	Serbest
180	Szabo Vilmos	Çavuş	Çiftçi
181	Hrabovszki Lajos	Çavuş	Serbest
182	Grecsak Jozsef	Çavuş	
183	Herpai Jozsef	Çavuş	Çiftçi

184	Liszka Görgey	Çavuş	Çiftçi
185	Muntyan Istvan	Çavuş	Serbest
186	Fintai Ignac	Çavuş	Serbest
187	Hajdu Gabor	Çavuş	Sanat icrası için İstanbul'da ikamete izin
188	Fülöp Peter	Çavuş	
189	Mertay Jozsef	Çavuş	
190	Firesa Janos	Çavuş	Sanat icrası için İstanbul'da ikamete izin
191	Szabo Karoly	Çavuş	Sanat icrası için İstanbul'da ikamete izin
192	Szabo Jozsef	Çavuş	Sanat icrası için İstanbul'da ikamete izin
193	Gergely Elek	Çavuş	Serbest
194	Laszlo Istvan	Çavuş	Serbest
195	Thaut Jozsef	Çavuş	
196	Dioszegi Geiza	Çavuş	Serbest
197	Dioszegi Arpad	Çavuş	Serbest
198	Purt Frigyes	Çavuş	Çiftçi
199	Kalinger Janos	Çavuş	Fabrika hizmetçisi
200	Major Imre	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
201	Erdei Sandor	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
202	Kölesey Peter	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
203	Gerzsenyi Mihaly	Çavuş	Hizmetçi
204	Nikelszki Mihaly	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
205	Stall Lajos	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
206	Erdös Gabor	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
207	Virag Sandor	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
208	Kolinszki Kalman	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
209	Straller Ferdinand	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
210	Dozsa Janos	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
211	Sipos György	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
212	Renyi Karoly	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
213	Galli Pal	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
214	Borza Aron	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
215	Csiha Farkas	Çavuş	Çiftçi
216	Borbely Dani	Çavuş	Çiftçi
217	Szilagyi Dani	Çavuş	Çiftçi
218	Karpi Sandor	Çavuş	Çiftçi
219	Laszlo Miklos	Çavuş	Çiftçi
220	Csiha Ignac	Çavuş	Çiftçi
221	Vekony Istvan	Çavuş	Çiftçi
222	Aros Janos	Çavuş	Çiftçi
223	Csema Pal	Çavuş	Çiftçi
224	Kiss Karoly	Çavuş	
225	Tot Janos	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
226	Barcsai Matyas	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
227	Szuzsian Janos	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
228	Grün Lajos	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
229	Slezinger Ferdinand	Çavuş	İstanbul'da ikamete ruhsat
230	Oroszkövi Soma	Çavuş	Türkçeyi çok iyi bildiğinden Mekteb-i Harbiyye'ye girmek için istekte bulunmuştur
231	Bordas Matyas	Onbaşı	
232	Kertesz Albert	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
233	Wagner Karoly	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
234	Takacs Andras	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
235	Jenei Istvan	Onbaşı	
236	Fegyveresi Ferenc	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
237	Krenider Tamas	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
238	Tot Jozsef	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
239	Polgar Sandor	Onbaşı	Çiftçi
240	Szabo Peter	Onbaşı	Çiftçi
241	Illes Laszlo	Onbaşı	Çiftçi
242	Varga Istvan	Onbaşı	Çiftçi
243	Lorant Antal	Onbaşı	Çiftçi
244	Nemes Laszlo	Onbaşı	Çiftçi
245	Milkai Jozsef	Onbaşı	Çiftçi
246	Kovacs Ferenc	Onbaşı	Çiftçi
247	Aczel Ignac	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat

248	Balog Imre	Onbaşı	
249	Fekete Sandor	Onbaşı	
250	Horvat Lajos	Onbaşı	Çiftçi
251	Bodonek György	Onbaşı	Çiftçi
252	Levai Sandor	Onbaşı	Çiftçi
253	Jakab Ferenc	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
254	Magdus Karoly	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
255	Steiner Janos	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
256	Karvari Sandor	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
257	Zsentek Janos	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
258	Haladi Jozsef	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
259	Balog Istvan	Onbaşı	Çiftçi
260	Huczai Janos	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
261	Reinhard Maron	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
262	Kovacs Ferenc	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
263	Kovacs Janos	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
264	Tüske Laszlo	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
265	Groger Karoly	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
266	Henczl Jozsef	Onbaşı	Eflak'a gitmeye ruhsat
267	Henez Jozsef	Onbaşı	Eflak'a gitmeye ruhsat
268	Kemendi Janos	Onbaşı	Eflak'a gitmeye ruhsat
269	Jusztin Ignac	Onbaşı	Çilleci
270	Reimond Janos	Onbaşı	Çilleci
271	Majtinek Andras	Onbaşı	Çiftçi
272	Juhasz David	Onbaşı	Eflak'a gitmeye ruhsat
273	Banyas Görgy	Onbaşı	Çilleci
274	Bozso Jozsef	Onbaşı	
275	Veres Sandor	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
276	Orban Imre	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
277	Kun Albert	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
278	Szabo Karoly	Onbaşı	
279	Tompos Ferenc	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
280	Geltner Ferenc	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
281	Romer Ferenc	Onbaşı	Çiftçi
282	Kotlik Jozsef	Onbaşı	Çiftçi
283	Gruber Jozsef	Onbaşı	Çiftçi
284	Müller Jozsef	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
285	Hasanbikler Ignac	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
286	Kun Sandor	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
287	Balog Miklos	Onbaşı	İstanbul'da ikamete ruhsat
288	Nagy Janos	Onbaşı	
289	Berenyi Mihaly	Onbaşı	
290	Cseke Mihaly	Onbaşı	Eflak'a gitmeğe ruhsat
291	Nagy Janos	Nefer	Çiftçi
292	Schön Moric	Nefer	Çiftçi
293	Boros Andras	Nefer	Çiftçi
294	Inokan Mihaly	Nefer	
295	Szoboszlai Istvan	Nefer	Çiftçi
296	Fülöp Jozsef	Nefer	Çiftçi
297	Bata Gabor	Nefer	Çiftçi
298	Vincze Janos	Nefer	
299	Nagy Janos	Nefer	
300	Grob Janos	Nefer	Çiftçi
301	Klaniseczko Atkin	Nefer	Çiftçi
302	Popovics György	Nefer	Çiftçi
303	Bedekovics Janos	Nefer	Çiftçi
304	Benzer Mihaly	Nefer	Çiftçi
305	Konyovics Miklos	Nefer	Çiftçi
306	Balog Janos	Nefer	Çiftçi
307	Kapusi Imre	Nefer	Çiftçi
308	Morovecz Janos	Nefer	Çiftçi
309	Baresai Gergely	Nefer	Çiftçi
310	Morvai Janos	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
311	Lörincz Mihaly	Nefer	Çiftçi
312	Andrasi Janos	Nefer	

313	Nyiri Jozsef	Nefer	Çiftçi
314	Kovacs Peter	Nefer	Çiftçi
315	Juhasz Istvan	Nefer	Çiftçi
316	Magyar Jozsef	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
317	Dobos Janos	Nefer	Çiftçi
318	Hadadi Demeter	Nefer	Çiftçi
319	Balog Istvan	Nefer	Çiftçi
320	Pap György	Nefer	Çiftçi
321	Hepp Sebestyen	Nefer	Çiftçi
322	Kovacs Andras	Nefer	Çiftçi
323	Varga Ferenc	Nefer	Çiftçi
324	Lörincz Balint	Nefer	
325	Takacs David	Nefer	
326	Jakab Jozsef	Nefer	
327	Domokos Daniel	Nefer	
328	Varga György	Nefer	
329	Pap Jozsef	Nefer	Çiftçi
330	Soltesz Bernat	Nefer	Çiftçi
331	Tekecs Istvan	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
332	Illes Zsigmond	Nefer	
333	Ferencz Salamon	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
334	Tebes Györgey	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
335	Szabo Ferenc	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
336	Magyar Sandor	Nefer	Çiftçi
337	Orosz Mihaly	Nefer	
338	Balasz Jozsef	Nefer	Çiftçi
339	Borka Istvan	Nefer	Çiftçi
340	Almasi Mihaly	Nefer	Çiftçi
341	Simon György	Nefer	Çiftçi
342	Szilagy Istvan	Nefer	
343	Alvinczi Janos	Nefer	
344	Straller Ferenc	Nefer	
345	Takacs Janos	Nefer	Çiftçi
346	Sipos Janos	Nefer	Çiftçi
347	Kis Mihaly	Nefer	Çiftçi
348	Szasz Marton	Nefer	Çiftçi
349	Szauer Jozsef	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
350	Török Ferenc	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
351	Salamon Janos	Nefer	Çiftçi
352	Oltyan Janos	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
353	Tökes Mihaly	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
354	Dobozi Mihaly	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
355	Bakosi Janos	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
356	Jakab Janos	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
357	Debreczeni Samu	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
358	Josza Jozsef	Nefer	İstanbul'da ikamte ruhsat
359	Tot Imre	Nefer	
360	Budai Mihaly	Nefer	İstanbul'da ikamte ruhsat
361	Szekely Janos	Nefer	İstanbul'da ikamte ruhsat
362	Szalkai Sandor	Nefer	
363	Kallai Janos	Nefer	İstanbul'da ikamte ruhsat
364	Tot Janos	Nefer	İstanbul'da ikamte ruhsat
365	Szel Jozsef	Nefer	İstanbul'da ikamte ruhsat
366	Veres Janos	Nefer	Çiftçi
367	Zomborcsevics Kostyan	Nefer	Askeriyeye istihdam edilmiştir
368	Reix Nathan	Nefer	İstanbul'da ikamte ruhsat
369	Rorsai Sandor	Nefer	
370	Illesi Benjamin	Nefer	İstanbul'da ikamte ruhsat
371	Dudas Istvan	Nefer	Çiftçi
372	Juracsek Mihaly	Nefer	
373	Dibusz Jozsef	Nefer	Çiftçi
374	Dobos Laszlo	Nefer	
375	Juracsek Jozsef	Nefer	
376	Olah Jozsef	Nefer	Çiftçi
377	Bak Pal	Nefer	Askeriyeye istihdam edilmiştir

378	Nyiri Jozsef	Nefer	
379	Nemes Sandor	Nefer	
380	Neves Jozsef	Nefer	
381	Hencz Jozef	Nefer	
382	Klein Jozsef	Nefer	İstanbul'da ikamete ruhsat
383	Nagy Tamas	Nefer	
384	Kertesz Albert	Nefer	
385	Molnar Jozsef	Nefer	
386	Arva Jozsef	Nefer	
387	Barcsai Gergely	Nefer	
388	Nagy Janos	Nefer	
389	Lang Ferenc	Nefer	
390	Telek Janos	Nefer	
391	Nagy Gaspar	Nefer	
392	Tris Janos	Nefer	
393	Klein Abraham	Nefer	
394	Schwarz Samu	Nefer	
395	Szegedi Janos	Nefer	
396	Pap Istvan	Nefer	
397	Batai Jozsef	Nefer	
398	Kiss Jozsef	Nefer	
399	Spedl Ferenc	Nefer	
400	Rabai Andras	Nefer	
401	Nagy Elek	Nefer	
402	Nagy Tamas	Nefer	
403	Nagy Balint	Nefer	
404	Antal Ignac	Nefer	
405	Kiraly Balint	Nefer	
406	Baka Peter	Nefer	
407	Bartus Jozsef	Nefer	
408	Andras Jozsef	Nefer	
409	Lörincz Antal	Nefer	
410	Aloiz Jozsef	Nefer	
411	Varga Sandor	Nefer	
412	Kiss Jozsef	Nefer	
413	Balog Mihaly	Nefer	
414	Forrai Jozsef	Nefer	
415	Varga Janos	Nefer	
416	Froman Roman	Nefer	
417	Beretics Tamas	Nefer	
418	Szilagy Janos	Nefer	
419	Lukacs Gergely	Nefer	
420	Foczko Matyas	Nefer	
421	Racsa Tamas	Nefer	
422	Koszta Miklos	Nefer	
423	Püspöki Karoly	Nefer	
424	Bai Sandor	Nefer	
425	Szegedi Istvan	Nefer	
426	Nemes Jozsef	Nefer	
427	Ferenczi Janos	Nefer	
428	Fejer Jozsef	Nefer	
429	Orosz György	Nefer	
430	Danko Jozsef	Nefer	
431	Prager Izidor	Nefer	
432	Tompos Ferenc	Nefer	
433	Rokus Karoly	Nefer	
434	Sandor Karoly	Nefer	
435	Bakman Janos	Nefer	
436	Batthianyi Kazneme	Bayan	
437	Fokneme	Bayan	
438	Dembinszkine	Bayan	
439	Jasiesne	Bayan	
440	Vuja Aurora	Bayan	
441	Gyurmanne	Bayan	
442	Varadine	Bayan	

443	Tarne	Bayan	
444	Kerteszne	Bayan	
445	Arvaine	Bayan	
446	Hajdu Sara	Bayan	
447	Muntyan Szali	Bayan	
448	Varga Mihalyne	Bayan	
449	Schönne	Bayan	
450	Balog Istvanne	Bayan	
451	Molnarne	Bayan	
452	Tochter Borbala	Bayan	
453	Dombrovszkine	Bayan	
454	Kreinmüller Jozefa	Bayan	
455	Görög Peterne	Bayan	
456	Reinhardtne	Bayan	
457	Szaszne	Bayan	
458	Kallai Anna	Bayan	
459	Laszlo Juli	Bayan	
460	Vekonyne	Bayan	
461	Eisenbiecklerne	Bayan	
462	Bodonekne	Bayan	
463	Horvatne	Bayan	
464	Kissne	Bayan	
465	Levaine	Bayan	
466	Takacs Mari	Bayan	
467	Knallne	Bayan	
468	Csernelne	Bayan	
469	Pasztorine	Bayan	
470	Romancsek Mari	Bayan	
471	Lörincz Istvanne	Bayan	
472	Aczelne	Bayan	
473	Steiner Janosne	Bayan	
474	Vargane	Bayan	
475	Braner Terez	Bayan	
476	Papp Julia	Bayan	
477	Tamasi Mari	Bayan	
478	Jracsekne	Bayan	
479	Glosznc	Bayan	
480	Glos Karoly	Çocuk	
481	Szasz Marton		
482	Dombrovszki[1]		

[1] Şumnu'daki Macar ve Polonyalı mültecilerin listesi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi İra. Har. Nr.3051; Österreichisches Staatsarchiv Huas, Hof und Staatsarchiv; PA XII: Türkei, fol 32-36 ile Istvan Hajnal'ın *A Kossuth-emigracio Törökorszgban*, ve Istvan Kovacs'ın hazırladığı *Wysocki Tabornok Emlekirati* adlı kitaplardaki listeler karşılaştırılmak suretiyle hazırlanmıştır.

EK:2

Şumnu'daki Polonyalı Mültecilerin Listesi

	İsim	Sınıf	Rütbe		İsim	Sınıf	Rütbe
1	Wysocki Josef		General	57	Gorski Jan	Topçu	
2	Bulhary Jerzy		General	58	Kijowski Franciszek	Topçu	
3	Grochowalski Adolf	Mühendis	Binbaşı	59	Kocowski Jan	Topçu	
4	Abramowicz Hieronim	Mühendis	Binbaşı	60	Slotwinski Marcin	Topçu	
5	Sokulski Franciszek	Mühendis	Yüzbaşı	61	Czajkowski Jakub	Topçu	
6	Grabowiecki Jacenty	Topçu	Yarbay	62	Reinfuss Grzegorz	Topçu	
7	Lacki Jan	Topçu	Yarbay	63	Gozdziakiewicz Wincenty	Topçu	
8	Zarski Edward	Topçu	Yüzbaşı	64	Szpom Ferdynand	Topçu	
9	Dunowski Aleksander	Topçu	Üsteğmen	65	Toman Piotr	Topçu	
10	Szczepanski Kornel	Topçu	Üsteğmen	66	Koterba Stanislaw	Topçu	
11	Wenzer Aleksander	Topçu	Teğmen	67	Gomisiewicz Antoni	Topçu	
12	Moszczynski Mieczyslaw	Topçu	Teğmen	68	Wodecki	Topçu	
13	Stanisz Antoni	Topçu	Teğmen	69	Grzybowski Jan	Topçu	
14	Krasinski Alojzy	Topçu	Teğmen	70	Dziurzynski Jan	Topçu	
15	Jakubowski Faustyn	Topçu	Teğmen	71	Idzikowski Tadeusz	Piyade	Yarbay
16	Lewandowski Walenty	Topçu	Teğmen	72	Czernik Ignacy	Piyade	Yarbay
17	Podhorodecki Wojciech	Topçu	Teğmen	73	Englert Wladyslaw	Piyade	Binbaşı
18	Wolanski Zygmunt	Topçu	Teğmen	74	Wieruski Antoni	Piyade	Binbaşı
19	Nemycz Jan	Topçu	Başçavuş	75	Zoltowski Hipolit	Piyade	Binbaşı
20	Ladyzynski Cyril	Topçu	Başçavuş	76	Matczynski Konstanty	Piyade	Binbaşı
21	Czajkowski Piotr	Topçu	Başçavuş	77	Horodynski Ksawery	Piyade	Binbaşı
22	Mracowski Ludwik	Topçu	Başçavuş	78	Suryn Jan	Piyade	Yüzbaşı
23	Kaluzynski Teodor	Topçu	Çavuş	79	Rudnicki Jozef	Piyade	Yüzbaşı
24	Szieferstein Aleksander	Topçu	Çavuş	80	Piglowski Antoni	Piyade	Yüzbaşı
25	Tomaszewski Adam	Topçu	Çavuş	81	Hoszowski Adam	Piyade	Yüzbaşı
26	Michalowski Boleslaw	Topçu	Çavuş	82	Jagmin Josef	Piyade	Yüzbaşı
27	Bilanski Karol	Topçu	Çavuş	83	Grotowski Andrzej	Piyade	Yüzbaşı
28	Lapinski Teodor	Topçu	Çavuş	84	Gladkowski Tomasz	Piyade	Yüzbaşı
29	Konopacki Aleksander	Topçu	Çavuş	85	Brazewicz Karol	Piyade	Yüzbaşı
30	Domanski Ludwik	Topçu	Çavuş	86	Piotrowski Piotr	Piyade	Yüzbaşı
31	Obutelewicz Walery	Topçu	Çavuş	87	Debicki Zegota	Piyade	Yüzbaşı
32	Kaczynski Franciszek	Topçu	Çavuş	88	Biernacki Jan	Piyade	Yüzbaşı
33	Gnitkowski Terenciusz	Topçu	Çavuş	89	Brzezinski Jan	Piyade	Yüzbaşı
34	Rucinski Wladyslaw	Topçu	Çavuş	90	Luniewski Konstanty	Piyade	Yüzbaşı
35	Wiktorowicz Franciszek	Topçu	Onbaşı	91	Ruszczynski Aleksander	Piyade	Yüzbaşı
36	Laskow Jozef	Topçu	Onbaşı	92	Markiewicz Aleksander	Piyade	Yüzbaşı
37	Kaniowski Franciszek	Topçu	Onbaşı	93	Labecki Konstanty	Piyade	Yüzbaşı
38	Durycz Jan	Topçu	Onbaşı	94	Dabski Nikodem	Piyade	Yüzbaşı
39	Ozga Franciszek	Topçu	Onbaşı	95	Szpaczek Ludwik	Piyade	Cerrah Yüzbaşı
40	Gromadzki Jozes	Topçu	Onbaşı	96	Pelczarsek Josef	Piyade	Cerrah Yüzbaşı
41	Sieroslawski Roman	Topçu		97	Slabowski Kacper	Piyade	Üsteğmen
42	Korytko Jan	Topçu		98	Kozakiewicz Wiktor	Piyade	Üsteğmen
43	Sciowicz Antoni	Topçu		99	Karczmarski Jan	Piyade	Üsteğmen
44	Bodzen Jan	Topçu		100	Zima Franciszek	Piyade	Üsteğmen
45	Bellizaj Pawel	Topçu		101	Dabkowicz Wilhelm	Piyade	Üsteğmen
46	Bogdanowicz Jan	Topçu		102	Kruczkowski Franciszek	Piyade	Üsteğmen
47	Hendzel Walenty	Topçu		103	Luzynski Alfons	Piyade	Üsteğmen
48	Kasica Jan	Topçu		104	Kaminobrodzki Alfons	Piyade	Üsteğmen
49	Rastenburski Jan	Topçu		105	Burhard Gustaw	Piyade	Üsteğmen
50	Dobrzanski Karol	Topçu		106	Poisson Piotr	Piyade	Üsteğmen
51	Pawlowski Piotr	Topçu		107	Czarnicki Ludwik	Piyade	Üsteğmen
52	Banasik Szymon	Topçu		108	Dolanski Julian	Piyade	Üsteğmen
53	Slicznikowski Teofil	Topçu		109	Jezioranski Antoni	Piyade	Üsteğmen
54	Wisniowski Jan	Topçu		110	Malczewski Narcyz	Piyade	Üsteğmen
55	Boberski Flawian	Topçu		111	Matuszynski Stanislaw	Piyade	Üsteğmen
56	Genzler Marko	Topçu		112	Orlowski Franciszek	Piyade	Üsteğmen

113	Zamojski Jan	Piyade	Üsteğmen	178	Pomykala Piotr	Piyade	Teğmen
114	Jagminski Ksawery	Piyade	Üsteğmen	179	Prorok Cyril	Piyade	Teğmen
115	Jastrzebski Ludwik	Piyade	Üsteğmen	180	Turzanski Aleksander	Piyade	Teğmen
116	Tchorzewski Emeryk	Piyade	Üsteğmen	181	Baczynski Antoni	Piyade	Teğmen
117	Milkowski Zygmunt	Piyade	Üsteğmen	182	Aichomowski Karol	Piyade	Teğmen
118	Osiecki Teofil	Piyade	Üsteğmen	183	Marcinkiewicz Ludwik	Piyade	Teğmen
119	Kaminobrodzki Karol	Piyade	Üsteğmen	184	Kosicki Aleksander	Piyade	Teğmen
120	Osadkowski Grzegorz	Piyade	Üsteğmen	185	Kluczycki Budzislaw	Piyade	Teğmen
121	Malinowski Franciszek	Piyade	Teğmen	186	Galecki Ludwik	Piyade	Teğmen
122	Szumlanski Stanislaw	Piyade	Teğmen	187	Kryzanowski Aleksander	Piyade	Teğmen
123	Guminski Ksawery	Piyade	Teğmen	188	Kapuscinski Ernest	Piyade	Teğmen
124	Englert Karol	Piyade	Teğmen	189	Kwiatkowski Tomasz	Piyade	Teğmen
125	Heymowski Karol	Piyade	Teğmen	190	Bognarski Ksawery	Piyade	Teğmen
126	Dunajewski Edward	Piyade	Teğmen	191	Kopczynski Ksawery	Piyade	Teğmen
127	Dobzenski Faustyn	Piyade	Teğmen	192	Karozewski Mikolaj	Piyade	Teğmen
128	Powiadomski Alexsander	Piyade	Teğmen	193	Rozycki Karol	Piyade	Başçavuş
129	Guniewicz Jan	Piyade	Teğmen	194	Mamrot Aleksander	Piyade	Başçavuş
130	Malczewski Adam	Piyade	Teğmen	195	Biro Michal	Piyade	Başçavuş
131	Krawczynski Filip	Piyade	Teğmen	196	Zaborski Jan	Piyade	Başçavuş
132	Kaminski Wojciech	Piyade	Teğmen	197	Welczer Antoni	Piyade	Başçavuş
133	Dereczinski Leon	Piyade	Teğmen	198	Jaroszewski Kazimierz	Piyade	Başçavuş
134	Stadnicki Edward	Piyade	Teğmen	199	Emer Antoni	Piyade	Başçavuş
135	Lopacinski Jozef	Piyade	Teğmen	200	Smalawski Julian	Piyade	Başçavuş
136	Folusiewicz Jan	Piyade	Teğmen	201	Olszewski Jozef	Piyade	Çavuş
137	Rolof Alexsander	Piyade	Teğmen	202	Lunda Jozef	Piyade	Çavuş
138	Korostynski Bogumil	Piyade	Teğmen	203	Mireck Edmund	Piyade	Çavuş
139	Lopacinski Antoni	Piyade	Teğmen	204	Kotkowski Ignacy	Piyade	Çavuş
140	Slesanger Teodor	Piyade	Teğmen	205	Chlipalski Ludwik	Piyade	Çavuş
141	Czuszek Ignacy	Piyade	Teğmen	206	Wisniowski Jozef	Piyade	Çavuş
142	Kuilowski Julian	Piyade	Teğmen	207	Barwicki Jan	Piyade	Çavuş
143	Mazarski Eugien	Piyade	Teğmen	208	Czernielewicz Karol	Piyade	Çavuş
144	Zabicki Antoni	Piyade	Teğmen	209	Bojarski Stanislaw	Piyade	Çavuş
145	Klem Henryk	Piyade	Teğmen	210	Falusinski Karol	Piyade	Çavuş
146	Tokarski Wilhelm	Piyade	Teğmen	211	Ickowski Karol	Piyade	Çavuş
147	Koprowski Antoni	Piyade	Teğmen	212	Stanisz Jozef	Piyade	Çavuş
148	Ilnicki Aleksander	Piyade	Teğmen	213	Mularski Jan	Piyade	Çavuş
149	Matuszynski Maksymilian	Piyade	Teğmen	214	Bojarski Wladyslaw	Piyade	Çavuş
150	Szaszkiewicz Jakub	Piyade	Teğmen	215	Witowski Franciszek	Piyade	Çavuş
151	Figurski Jan	Piyade	Teğmen	216	Roman Antoni	Piyade	Çavuş
152	Skrawaczewski Jakub	Piyade	Teğmen	217	Borzykowski Ignacy	Piyade	Çavuş
153	Gluszkiewicz Grzegorz	Piyade	Teğmen	218	Bodniewicz Jozef	Piyade	Çavuş
154	Kulakowski Filip	Piyade	Teğmen	219	Bojnowski Michal	Piyade	Çavuş
155	Biskupski Adolf	Piyade	Teğmen	220	Tomaszewski Teofil	Piyade	Çavuş
156	Zabawa Jozef	Piyade	Teğmen	221	Broczkowski Konstanty	Piyade	Çavuş
157	Kolodziejski Wincenty	Piyade	Teğmen	222	Marszalkiewicz Wladyslaw	Piyade	Çavuş
158	Pawlowski Szymon	Piyade	Teğmen	223	Rajkowski Antoni	Piyade	Çavuş
159	Gladysz Wafenty	Piyade	Teğmen	224	Zdrozdowski Tomasz	Piyade	Çavuş
160	Dewodzki Jan	Piyade	Teğmen	225	Prawdzinski Jan	Piyade	Çavuş
161	Zychon Hieronim	Piyade	Teğmen	226	Gacek Jan	Piyade	Çavuş
162	Krynicki Karol	Piyade	Teğmen	227	Chelminski Jozef	Piyade	Çavuş
163	Steblecki Konstanty	Piyade	Teğmen	228	Chmielinski Wiktor	Piyade	Çavuş
164	Smulski Franciszek	Piyade	Teğmen	229	GrundbekJan	Piyade	Çavuş
165	Kotkowski Ignacy	Piyade	Teğmen	230	Ruchiewicz Franciszek	Piyade	Çavuş
166	Leneczewski Adam	Piyade	Teğmen	231	Sozanski Antoni	Piyade	Çavuş
167	Golczewski Karol	Piyade	Teğmen	232	Smidowicz Konstanty	Piyade	Çavuş
168	Chrzanowski Ignacy	Piyade	Teğmen	233	Luge Jan	Piyade	Çavuş
169	Bielecki Jan	Piyade	Teğmen	234	Majewski Ignacy	Piyade	Çavuş
170	Zbylitowski Piotr	Piyade	Teğmen	235	Kowalski Antoni	Piyade	Çavuş
171	Zborski Wladyslaw	Piyade	Teğmen	236	Stokowski Leopold	Piyade	Çavuş
172	Saganowicz Stanislaw	Piyade	Teğmen	237	Malczewski Leonard	Piyade	Çavuş
173	Marchocki Saturnin	Piyade	Teğmen	238	Saganowski Pawel	Piyade	Çavuş
174	Kosicki Stanislaw	Piyade	Teğmen	239	Zagrobski Jan	Piyade	Çavuş
175	Warecki Bronislaw	Piyade	Teğmen	240	Transfeld Karol	Piyade	Çavuş
176	Czapski Ludwik	Piyade	Teğmen	241	Bielinski Dominik	Piyade	Çavuş
177	Waclawski Franciszek	Piyade	Teğmen	242	Surgenty Jozef	Piyade	Çavuş

243	Kuczewski Konstanty	Piyade	Çavuş	308	Rylski Wiktor	Piyade	Çavuş
244	Sinski Alojzy	Piyade	Çavuş	309	Lozinski Jan	Piyade	Çavuş
245	Lampkowski Ferdynand	Piyade	Çavuş	310	Zublowski Jan	Piyade	Onbaşı
246	Chomikiewicz Antoni	Piyade	Çavuş	311	Czuborski Michal	Piyade	Onbaşı
247	Szaszkiewicz Jerzy	Piyade	Çavuş	312	Olsztein Franciszek	Piyade	Onbaşı
248	Parysewicz Wincenty	Piyade	Çavuş	313	Dabek Tomasz	Piyade	Onbaşı
249	Sokolowski Jan	Piyade	Çavuş	314	Prypelowski Felix	Piyade	Onbaşı
250	Kaczanowski Alexsander	Piyade	Çavuş	315	Wilinski Wiktor	Piyade	Onbaşı
251	Klodowski Jan	Piyade	Çavuş	316	Krzemienski Wojciech	Piyade	Onbaşı
252	Nedzowski Wladyslaw	Piyade	Çavuş	317	Juszczakiewicz Jozef	Piyade	Onbaşı
253	Szczepanski Stanislaw	Piyade	Çavuş	318	Burzynski	Piyade	Onbaşı
254	Welsing Jozef	Piyade	Çavuş	319	Rozycki	Piyade	Onbaşı
255	Medyeki Emil	Piyade	Çavuş	320	Slezynger	Piyade	Onbaşı
256	Mercki Jan	Piyade	Çavuş	321	Bryniewicz Antoni	Piyade	Er
257	Hadanik Jank	Piyade	Çavuş	322	Bryniewicz Jozef	Piyade	Er
258	Szajner Leon	Piyade	Çavuş	323	Martynski Pawel	Piyade	Er
259	Ritter Ferdynand	Piyade	Çavuş	324	Hlawaty Albin	Piyade	Er
260	Wolowski Hieronim	Piyade	Çavuş	325	Jaworski Jerzy	Piyade	Er
261	Bibula Mateusz	Piyade	Çavuş	326	Figiel Karol	Piyade	Er
262	Tehorzewski Zygmunt	Piyade	Çavuş	327	Hryniewicz Antoni	Piyade	Er
263	Kiszko Leopold	Piyade	Çavuş	328	Dolinski Jan	Piyade	Er
264	Jakobowski Michal	Piyade	Çavuş	329	Rotman Mojzesz	Piyade	Er
265	Pladecki Jozef	Piyade	Çavuş	330	molinowski Jozef	Piyade	Er
266	Szytkowski Edmund	Piyade	Çavuş	331	Dziurzynski Jan	Piyade	Er
267	Losicki Hieronim	Piyade	Çavuş	332	Sliwinski Jan	Piyade	Er
268	Maciejewski Franciszek	Piyade	Çavuş	333	Koniec Lukasz	Piyade	Er
269	Matuszewski Marceli	Piyade	Çavuş	334	Dzikowski Jozef	Piyade	Er
270	Snigowski Antoni	Piyade	Çavuş	335	Traczewski Jan	Piyade	Er
271	Pisarek Andrzej	Piyade	Çavuş	336	Szczepanowski Ignacy	Piyade	Er
272	Przygodzinski Marceli	Piyade	Çavuş	337	Popina Jan	Piyade	Er
273	Rydalski Karol	Piyade	Çavuş	338	Kochanski Antoni	Piyade	Er
274	Orlowski Jozef	Piyade	Çavuş	339	Jaworski Michal	Piyade	Er
275	Minster Leon	Piyade	Çavuş	340	Weintraub Michal	Piyade	Er
276	Zeajkowski Walery	Piyade	Çavuş	341	Zalotynski Walenty	Piyade	Er
277	Postawka Ludwik	Piyade	Çavuş	342	Korecki Piotr	Piyade	Er
278	Kulaczkowski Ignacy	Piyade	Çavuş	343	Prawdzinski Jedrzej	Piyade	Er
279	Dybkiewicz Jakob	Piyade	Çavuş	344	Bil Michal	Piyade	Er
280	Inicki Ewaryst	Piyade	Çavuş	345	Kutwicki Antoni	Piyade	Er
281	Nachmann Sebestian	Piyade	Çavuş	346	Albertowski Adam	Piyade	Er
282	Krzewinski Karol	Piyade	Çavuş	347	Kaminski Wojciech	Piyade	Er
283	Goroczko Julian	Piyade	Çavuş	348	Topolnicki Jan	Piyade	Er
284	Rejowski Szymon	Piyade	Çavuş	349	Sliwinski Antoni	Piyade	Er
285	Zalasinski Karol	Piyade	Çavuş	350	Dabrowski Antoni	Piyade	Er
286	Kwiatkopwski Jozef	Piyade	Çavuş	351	Michalski Tomasz	Piyade	Er
287	Kowalski Jan	Piyade	Çavuş	352	Dzieweczka Jurko	Piyade	Er
288	Podobinski Kanty	Piyade	Çavuş	353	Michalski Tomasz	Piyade	Er
289	Jurkiewicz Jedrzej	Piyade	Çavuş	354	Wachs Jan	Piyade	Er
290	Przystanski Wladyslaw	Piyade	Çavuş	355	Turzanski Piotr	Piyade	Er
291	Izycki	Piyade	Çavuş	356	Klimaszewski	Piyade	Er
292	Mitelski Piotr	Piyade	Çavuş	357	Bchudko Ignacy	Piyade	Er
293	Swierzewicz	Piyade	Çavuş	358	Myczkowski Alfons	Piyade	Er
294	Lasinski Jerzy	Piyade	Çavuş	359	Ballor	Piyade	Er
295	Machnikowski	Piyade	Çavuş	360	Ciaputkiewicz Jozef	Piyade	Er
296	Klodnicki	Piyade	Çavuş	361	Zawisza Jozef	Piyade	Er
297	Rybicki	Piyade	Çavuş	362	Kopczynski Wojciech	Piyade	Er
298	Boczkowski Adam	Piyade	Çavuş	363	Malinowski Franciszek	Piyade	Er
299	Nowicki Jozef	Piyade	Çavuş	364	Loniecki Franciszek	Piyade	Er
300	Kupse Dionizy	Piyade	Çavuş	365	Starczewski	Piyade	Er
301	Jankiewicz	Piyade	Çavuş	366	Cycon Franciszek	Piyade	Er
302	Ksylowski	Piyade	Çavuş	367	Dynis Piotr	Piyade	Er
303	Godsztein	Piyade	Çavuş	368	Nowakowski	Piyade	Er
304	Piller	Piyade	Çavuş	369	Piatkowski	Piyade	Er
305	Kramerzewski Adam	Piyade	Çavuş	370	Kica	Piyade	Er
306	Plotnicki Marian	Piyade	Çavuş	371	Karwacki	Piyade	Er
307	Jurkiewicz	Piyade	Çavuş				

372	Sieradzi Adolf	Piyade	Er	436	Dwernicki Kiet	Süvari	Üsteğmen
373	Smyk Wasil	Piyade	Er	437	Mineyznski Feliks	Süvari	Üsteğmen
374	Leszczynski Henryk	Piyade	Er	438	Maliszewski Jan	Süvari	Üsteğmen
375	Rodakowski	Piyade	Er	439	Wagner Franciszek	Süvari	Üsteğmen
376	Trybulski Ignacy	Piyade	Er	440	Lessen Teofil	Süvari	Üsteğmen
377	Unger Morys	Piyade	Er	441	Kozlowski Wlodzimierz	Süvari	Üsteğmen
378	Chudzo Kasper	Piyade	Er	442	Drozdowski Wiktor	Süvari	Üsteğmen
379	Bieganski	Piyade	Er	443	Tanski Filip	Süvari	Üsteğmen
380	Damasiewicz Tomasz	Piyade	Er	444	Czajkowski Jozef	Süvari	Üsteğmen
381	Kulary Jozef	Piyade	Er	445	Kozlowski Jozef	Süvari	Üsteğmen
382	Blazewski	Piyade	Er	446	Strzelecki Pawel	Süvari	Üsteğmen
383	Turzanski Jan	Piyade	Er	447	Zyligowski Filip	Süvari	Üsteğmen
384	Zamorki Michal	Piyade	Er	448	Jakobson Bogumil	Süvari	Teğmen
385	Barasz Kanty	Piyade	Er	449	Bombay Maksymilian	Süvari	Teğmen
386	Bzdil Kazimierz	Piyade	Er	450	Zmigrodzki Karol	Süvari	Teğmen
287	Marszalkiewicz Sylwester	Piyade	Er	451	Swidochowski Hieronim	Süvari	Teğmen
388	Neumanowsski	Piyade	Er	452	Zaliwski Karol	Süvari	Teğmen
389	Wlasiuk	Piyade	Er	453	Kossak Wladyslaw	Süvari	Teğmen
390	Buszko Grzegorz	Piyade	Er	454	Blaszke Dawid	Süvari	Teğmen
391	Lodzianski Teodor	Piyade	Er	455	Jarocinski Cyprian	Süvari	Teğmen
392	Szwarc	Piyade	Er	456	Grabowiecki Jan	Süvari	Teğmen
393	Ebhard	Piyade	Er	457	Jurcewicz Edward	Süvari	Teğmen
394	Klimek	Piyade	Er	458	Lewgot Dominik	Süvari	Teğmen
395	Juszkiewicz	Piyade	Er	459	Kmiowski Jozef	Süvari	Teğmen
396	Rawlo	Piyade	Er	460	Janiszewski Leopold	Süvari	Teğmen
397	Dumanski Feliks	Piyade	Er	461	Miernicki Antoni	Süvari	Teğmen
398	Szuszakiewicz Walenty	Piyade	Er	462	Skowronski Marcin	Süvari	Teğmen
399	Ostrowski Antoni	Piyade	Er	463	Gierzkowski Seweryn	Süvari	Teğmen
400	Sosnowski	Piyade	Er	464	Cybulski Julian	Süvari	Teğmen
401	Cieniowski	Piyade	Er	465	Stoklosinski Medard	Süvari	Teğmen
402	Hubicki	Piyade	Er	466	Pagowski Wladyslaw	Süvari	Teğmen
403	Kmitowicz Walenty	Piyade	Er	467	Stromski Fortunat	Süvari	Teğmen
404	Leszczynski Antoni	Piyade	Er	468	Bilanski Kazimierz	Süvari	Teğmen
405	Popiel	Piyade	Er	469	Halski Antoni	Süvari	Teğmen
406	Kieronski	Piyade	Er	470	Lenczewski Aleksander	Süvari	Teğmen
407	Towarnicki Wladyslaw	Piyade	Er	471	Koczorowski Aleksander	Süvari	Teğmen
408	Towarnicki Edward	Piyade	Er	472	Musialowicz Konstanty	Süvari	Teğmen
409	Przyluski Ignacy	Piyade	Er	473	Kozlowski Filip	Süvari	Teğmen
410	Malazdra	Piyade	Er	474	Popkiewieczki Jan	Süvari	Teğmen
411	Woloszanowski	Piyade	Er	475	Drzewiecki Jan	Süvari	Teğmen
412	Kierzyski	Piyade	Er	476	Krajewski Marceli	Süvari	Teğmen
413	Gasiorowski Roman	Piyade	Er	477	Zditowiecki Mieczyslaw	Süvari	Teğmen
414	Posyniak	Piyade	Er	478	Dunajewski Adam	Süvari	Teğmen
415	Herszkowicz	Piyade	Er	479	Badowski Jozef	Süvari	Teğmen
416	Tchorznicki Wladyslaw	Süvari	Albay	480	Chojecki Stanislaw	Süvari	Teğmen
417	Poninski Wladyslaw	Süvari	Yarbay	481	Tyszkiewicz Jan	Süvari	Teğmen
418	Wolynski Tadeusz	Süvari	Binbaşı	482	Sorteleski Wladyslaw	Süvari	Teğmen
419	Toczynski Stanislaw	Süvari	Binbaşı	483	Klopotowski Jozef	Süvari	Teğmen
420	Korzelinski Seweyn	Süvari	Binbaşı	484	Bobczynski Konstanty	Süvari	Teğmen
421	Wojtkiewicz Adam	Süvari	Yüzbaşı	485	Lipinski Izydor	Süvari	Teğmen
422	Dominikowski Kajetan	Süvari	Yüzbaşı	486	Klossowski Wladyslaw	Süvari	Teğmen
423	Lipski Antoni	Süvari	Yüzbaşı	487	Przewlocki Walery	Süvari	Teğmen
424	Wagner Julian	Süvari	Yüzbaşı	488	Bakowski Filip	Süvari	Teğmen
425	Dunajewski Wiktor	Süvari	Yüzbaşı	489	Sochaczewski Jan	Süvari	Teğmen
426	Nowodworski Marceli	Süvari	Yüzbaşı	490	Krobicki Stanyslaw	Süvari	Teğmen
427	Lusakowski Jozef	Süvari	Yüzbaşı	491	Madejski Eustachy	Süvari	Teğmen
428	Latynik Hieronim	Süvari	Doktor Yüzbaşı	492	Farnezy Lubomir	Süvari	Teğmen
429	Niewiadomski Jozef	Süvari	Yüzbaşı	493	Ortynski Piotr	Süvari	Teğmen
430	Fredro Alexsander	Süvari	Üsteğmen	494	Mniszek Wladyslaw	Süvari	Teğmen
431	Tabaczynski Jozef	Süvari	Üsteğmen	495	Sokolowski Erazm	Süvari	Başçavuş
432	Beze Walenty	Süvari	Üsteğmen	496	Janisiewicz Edward	Süvari	Başçavuş
433	Kozicki Tytus	Süvari	Üsteğmen	497	Moklowski Jozef	Süvari	Başçavuş
434	Kuczynski Hipolit	Süvari	Üsteğmen	498	Smoczynski Tadeusz	Süvari	Başçavuş
435	Bielinski Seweryn	Süvari	Üsteğmen	499	Chrysl Maurycy	Süvari	Başçavuş

500	Wroblewski Edward	Piayade	Başçavuş	565	Bilanski Antoni	Piayade	Çavuş
501	Wroblewski Jozef	Piayade	Başçavuş	566	Rybicki Ludwik	Piayade	Çavuş
502	Jakobson Narcyz	Piayade	Başçavuş	567	Lodmann	Piayade	Çavuş
503	Tichtel Ignacy	Piayade	Başçavuş	568	Kisielewski Karl	Piayade	Çavuş
504	Poplawski Wladyslaw	Piayade	Çavuş	569	Zaranski	Piayade	Çavuş
505	Perkowski Ludwik	Piayade	Çavuş	570	Borkowski Teofil	Piayade	Çavuş
506	Suchodolski Piotr	Piayade	Çavuş	571	Bielkowski	Piayade	Çavuş
507	Suchodolski Marcin	Piayade	Çavuş	572	Krasnicki Alojzy	Piayade	Çavuş
508	Kosinski Antoni	Piayade	Çavuş	573	Baczynski Karol	Piayade	Çavuş
509	Smialowski Alexsander	Piayade	Çavuş	574	Rakowicz	Piayade	Çavuş
510	Morawieczki Leopold	Piayade	Çavuş	575	Koscielecki	Piayade	Çavuş
511	Miaczynski Mikolaj	Piayade	Çavuş	576	Mroszczyk Antoni	Piayade	Er
512	Rylski Adolf	Piayade	Çavuş	577	Swieczynski Leopold	Piayade	Er
513	Bryganty Stanislaw	Piayade	Çavuş	578	Bozek Blazej	Piayade	Er
514	Panosiewicz	Piayade	Çavuş	579	Laskowski Antoni	Piayade	Er
515	Marynowski Waclaw	Piayade	Çavuş	580	Olszewski Franciszek	Piayade	Er
516	Maryn Ludwik	Piayade	Çavuş	581	Podbilski Kajetan	Piayade	Er
517	Zawadzki Juliusz	Piayade	Çavuş	582	Szalajski Franciszek	Piayade	Er
518	Leszczynski Jan	Piayade	Çavuş	583	Mazurkiewicz Antoni	Piayade	Er
519	Werecki Michal	Piayade	Çavuş	584	Nowicki Wincenty	Piayade	Er
520	Zorz Karol	Piayade	Çavuş	585	Jackowski Jan	Piayade	Er
521	Latkowski Karol	Piayade	Çavuş	586	Blazejewski Adam	Piayade	Er
522	Gutkowski Jan	Piayade	Çavuş	587	Skalski Adolf	Piayade	Er
523	Mroczkowski Maks	Piayade	Çavuş	588	Baranowski Leon	Piayade	Er
524	Bremer Wladyslaw	Piayade	Çavuş	589	Czencz Leon	Piayade	Er
525	Mandyk Hipolit	Piayade	Çavuş	590	Ziemkowski Izydor	Piayade	Er
526	Roze Antoni	Piayade	Çavuş	591	Firjel Aleksander	Piayade	Er
527	Horodynski Ignacy	Piayade	Çavuş	592	Woroniecki Sebastian	Piayade	Er
528	Treczkin Karol	Piayade	Çavuş	593	Richter Stanislaw	Piayade	Er
529	Mrongowius Adolf	Piayade	Çavuş	594	Badlinski Aleksander	Piayade	Er
530	Tobis Mauryey	Piayade	Çavuş	595	Tabaczynski Julian	Piayade	Er
531	Frenczyk Jan	Piayade	Çavuş	596	Zlotnicki Wiktor	Piayade	Er
532	Kurkiewicz Henryk	Piayade	Çavuş	597	Kozlowski Leopold	Piayade	Er
533	Ines Henryk	Piayade	Çavuş	598	Bogunski Jozef	Piayade	Er
534	Romanski Antoni	Piayade	Çavuş	599	Strzelecki Erazm	Piayade	Er
535	Buraszkiewicz Wojciech	Piayade	Çavuş	600	Sokolnicki Wojciech	Piayade	Er
536	Wagner Henryk	Piayade	Çavuş	601	Radkiewicz Tomasz	Piayade	Er
537	Wojnakowski	Piayade	Çavuş	602	Dreksler Stanislaw	Piayade	Er
538	Strzembosz Michal	Piayade	Çavuş	603	Czerkawski Tomasz	Piayade	Er
539	Miller Kasper	Piayade	Çavuş	604	Wojs Leon	Piayade	Er
540	Antoniewski Edward	Piayade	Çavuş	605	Bednawski Konstanty	Piayade	Er
541	Krasnodebski Teofil	Piayade	Çavuş	606	Kurcwiel Henryk	Piayade	Er
542	Fortuna Jozef	Piayade	Çavuş	607	Borzecki Kolomp	Piayade	Er
543	Polaczek Adam	Piayade	Çavuş	608	Binder Franciszek	Piayade	Er
544	Ipnarski Ludwik	Piayade	Çavuş	609	Wisniewski Jan	Piayade	Er
545	Tetmajer Stanislaw	Piayade	Çavuş	610	Zielinski Franciszek	Piayade	Er
546	Lidmowski Franciszek	Piayade	Çavuş	611	Gasowski Piotr	Piayade	Er
547	Niccipirowicz Walenty	Piayade	Çavuş	612	Kasprzycki Lukasz	Piayade	Er
548	Nadmüller Juliusz	Piayade	Çavuş	613	Wolowski Antoni	Piayade	Er
549	Malicki	Piayade	Çavuş	614	Sztancel Gustaw	Piayade	Er
550	Pawlinski Jedrzej	Piayade	Çavuş	615	Furtek	Piayade	Er
551	Wolski Jan	Piayade	Çavuş	616	Wysocki	Piayade	Er
552	Sikorski Kazimierz	Piayade	Çavuş	617	Bednarczuk	Piayade	Er
553	Wieckowski Jan	Piayade	Çavuş	618	Sadanowski	Piayade	Er
554	Piasecki Robert	Piayade	Çavuş	619	Czernecki	Piayade	Er
555	Podowski Konstanty	Piayade	Çavuş	620	Gerber	Piayade	Er
556	Statkiewicz Aleksander	Piayade	Çavuş	621	Lewicki	Piayade	Er
557	Wysocki Jozef	Piayade	Çavuş	622	Ostrzeszewicz	Piayade	Er
558	Wyszynski Michal	Piayade	Çavuş	623	Gustnski	Piayade	Er
559	Murczkiewicz	Piayade	Çavuş	624	Ratajski	Piayade	Er
560	Kowalski Profor	Piayade	Çavuş	625	Wilczynski	Piayade	Er
561	Kwiatkowski Jozef	Piayade	Çavuş	626	Kulczycki	Piayade	Er
562	Chmielewski Feliks	Piayade	Çavuş	627	Kalita Karol	Piayade	Er
563	Kwietniewski Piotr	Piayade	Çavuş	628	Kisz	Piayade	Er
564	Dunikowski Antoni	Piayade	Çavuş	629	Lagunski	Piayade	Er

630	Switalski	Piayade	Er	676	Malewski	Piayade	Er
631	Michalowski	Piayade	Er	677	Mazurkiewicz	Piayade	Er
632	CharlinskiJozef	Piayade	Er	678	Murczynski	Piayade	Er
633	Zawadzki	Piayade	Er	679	Gelber	Piayade	Er
634	Ruch	Piayade	Er	680	Gabrylo Jan	Piayade	Er
635	Dlugoszewski	Piayade	Er	681	Liczbinski Ludwik	Piayade	Er
636	Pilichowski Fransciszek	Piayade	Er	682	Ptaszynski Franceszek	Piayade	Er
637	Podgorski	Piayade	Er	683	Stefanowski Jan	Piayade	Er
638	Niwinski	Piayade	Er	684	Zukowski Jozef	Piayade	Er
639	Vocht	Piayade	Er	685	Ogorkowski Erazm	Piayade	Er
640	Lewinski	Piayade	Er	686	Pychowski Antoni	Piayade	Er
641	Twarowki	Piayade	Er	687	Wierzbicki Jozef	Piayade	Er
642	Lisowski	Piayade	Er	688	Szyller Leopold	Piayade	Er
643	Reinhold	Piayade	Er	689	Straz Stanislaw	Piayade	Er
644	Kulinski	Piayade	Er	690	Pizewicz	Piayade	Er
645	Plotnarski	Piayade	Er	691	Pisulski	Piayade	Er
646	Kmiecik Wojciech	Piayade	Er	692	Pecolt	Piayade	Er
647	Kielbowicz Antoni	Piayade	Er	693	Praznowski	Piayade	Er
648	Frankowski Michal	Piayade	Er	694	Przybylski	Piayade	Er
649	Kalinowski Kasper	Piayade	Er	695	Pyzalski	Piayade	Er
650	Borkowski Jan	Piayade	Er	696	Radomski	Piayade	Er
651	Molodecki Ludwik	Piayade	Er	697	Roragiewicz	Piayade	Er
652	Kujawski Jozef	Piayade	Er	698	Rosiecki Aleksander	Piayade	Er
653	Gacki Adolf	Piayade	Er	699	Slomka Jozef	Piayade	Er
654	Klein Leon	Piayade	Er	700	Smolanski Tomasz	Piayade	Er
655	Lubanski Jozef	Piayade	Er	701	Stelmachniewicz	Piayade	Er
656	Juczewski Jozef	Piayade	Er	702	Suwczynski	Piayade	Er
657	Daniez Julian	Piayade	Er	703	Szumlanski Antoni	Piayade	Er
658	Adamski Jan	Piayade	Er	704	Szybinski	Piayade	Er
659	Kochlewski Rudolf	Piayade	Er	705	Tarnawski	Piayade	Er
660	Mostowski Edmund	Piayade	Er	706	Urbanowicz	Piayade	Er
661	Malinowski Dominik	Piayade	Er	707	Waleszynski	Piayade	Er
662	Machalski August	Piayade	Er	708	WYcicjewski	Piayade	Er
663	Laskowski Roman	Piayade	Er	709	Wierzbicki Hilary	Piayade	Er
664	Daszkiewicz Wladyslaw	Piayade	Er	710	Winnicki	Piayade	Er
665	Kupiec Jedrzej	Piayade	Er	711	Wodzinski	Piayade	Er
667	Danylak Jurko	Piayade	Er	712	Wysocki Karol	Piayade	Er
668	Czech Franciszek	Piayade	Er	713	Wysocki Feliks	Piayade	Er
669	Czerwinski Seweryn	Piayade	Er	714	Zamorski	Piayade	Er
670	Czerwinski Stanislaw	Piayade	Er	715	Zyblekiewicz Marcelli	Piayade	Er
671	Brzuszkiewicz Wincenty	Piayade	Er	716	Borowicz	Piayade	Er
672	Groe Jan	Piayade	Er	717	Chmielewski	Piayade	Er
673	Monasterski Jan	Piayade	Er	718	Ferentz	Piayade	Er
674	Klopotowski Ignacy	Piayade	Er	719	Gothald Karol	Piayade	Er
675	Walasinski	Piayade	Er	720	Predkiewicz	Piayade	Er
676	Miram	Piayade	Er	721	Jodlowski	Piayade	Er
677	Zeifert	Piayade	Er	722	Wisniowski Jan	Piayade	Er
678	Bucynski Aleksander	Piayade	Er	723	Switalski	Piayade	Er
679	Kuterba Stanislaw	Piayade	Er	724	Roskowski Jan	Piayade	Er
680	Bochenski Julian	Piayade	Er				
681	Kurzynski Aleksander	Piayade	Er				
682	Cwiklinski Ferynand	Piayade	Er				
683	Jesiotrzynski Dominik	Piayade	Er				
684	Nadzink Marceli	Piayade	Er				
685	Daszkowski Konstanty	Piayade	Er				
686	Bilanski Ludwik	Piayade	Er				
687	Fichtelberg Mendel	Piayade	Er				
688	Tyniec	Piayade	Er				
689	Kaczynski Jan	Piayade	Er				
670	Fogel Fryderik	Piayade	Er				
671	Kowalewski Adam	Piayade	Er				
672	Jasinski	Piayade	Er				
673	Ilinski Hipolit	Piayade	Er				
674	Kowal	Piayade	Er				
675	Lechowski	Piayade	Er				

EK:3

Çar Nikola'nın Sultan Abdülmecid'e Mektubu

له وجمار ملتجیلرینه عائد وثائق

صره نومروسی : ۱

سلطان عبدالمجید خانه فی ۱٤ اغستوس سنه ۱۸٤۹ تاریخنده روسیه ایمپراطوری برنجی نیقولا طرفندن کوندریلان نامهٔ مخصوصك ترجمه‌سیدر :

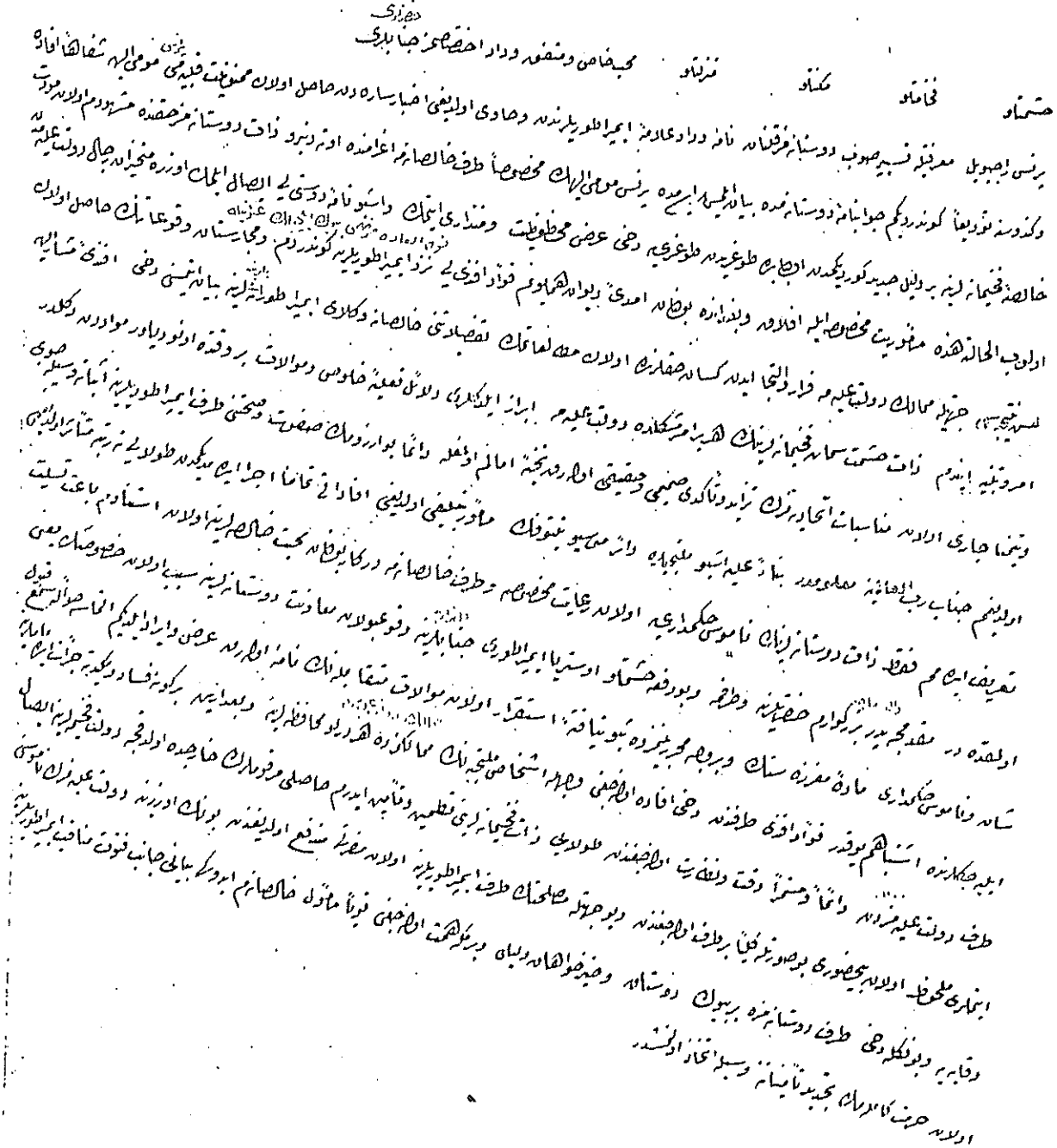
بعدالالقاب

افکار عالیٔ حضرت ملوکانه‌لری معلوم اولدیغی جهتله مجارستانده بونجه وقتدنبرو سفك دمائه باعث اولان محاربهٔ شدیده وعنیفه‌نك خاتمهٔ خیریه‌سندن حصه‌دار محظوظیت اولهجقلرینی اشتباه ایدهمیه‌جکمدن عساکرمك مشارکت فعلیه‌سی واقع اولمش اولان بویله بر وقیعهٔ جسیمه‌یی بخاکپای معالی پیمای جناب شهریاریلرینه إخباره مبارعت ایدرم ومأمول ایدرمکه اشبو وقعه بر تاریخ جدید اعتبار اولهرق اختلال ایله سراسیمه اولنلرك خلقی معنوی وپولیتیقه‌جه دوچار ایلمش اولدقلری مصائبدن قورتارمغه سبب اولهجقدر وبیوجه ظهوره کلان کافهٔ إختلاجات شقاقیه بر درجه تخریباته باعث وشول رتبه محن و آلامه بادی اولدیکه آرتق متیقظ اولان ملتلر الیوم نظام ایله امن وآسایشك معاودتی آرزو و تمنی ایتمکده‌درلر. قالدیکه مجارستانك عصیانی ، تمامیتی موازنهٔ پولیتیقه‌نك بر جزؤ مهمی اولان آوسترپا دولتك امر بقاسینه إراث خلل ایله‌جکندن بشقه بونك برّ اوروپانك متعدد اختلال مرکزلری وخصوصیله نشر سربستی و فساد ایدن لهلولر ایله إرتباطی جهتیله اشبو عصیان جسیم، جمعیت بشریه‌نك اساسنی هدم و تخریب صددنده اولدیغندن آرتق اعمال قوهٔ عسکریه‌دن غیری جای سلامت قالمامشیدی. بو تقدیرجه دولت ایمپراطوریه‌مك سوق و تسریب اولنه بیله‌جك قوهٔ عسکریه‌سنك وزائتی علاوهٔ کفهٔ میزان ایلمکه تردد ایدهمیه‌جکم آشکار ایدی . اشته کچن سنه بتون اوروپادهٔ مشهود اولان انفساخ و انحلال عمومی سایه‌سنده بر طاقم فسده مملکتینده تصمیمات تخریبیه‌لرینی اجرا ایلمك امنیه‌سیله ذات شوکتسمات جناب پادشاهانه‌لرینك حکومتمی علناً طاتیمغه قالقشدقلرنده حکومت شاهانه‌لرینك تقرر وتأکدی ضمنده ذات همایون حضرت ملوکانه‌لرینه بالاختیار بر معاونت مسلحه‌نك اجراسنی کندیه بورج عد ایتدیرمکه باعث اولان اصول تحفظیه، کذلك بو دفعه روسیه دولتك مجارستانده مداخله‌سنی مستلزم اولمش اولمغله حق تعالی حضرتلرینی سیمای مشکور بیورمیشدر . واقعا طونه‌نك اوته طرفنده وکرك تایس صویی اووه‌لرنده اولسون روسیه دولتی مصحح احوال بنی آدم مأموریتی فداکارانه ایفا ایدوب عساکری دخی مجرد نظام وانتظام ومشروعیت مادهلرینك مظفریتی تأیید وتأمین ایچون دیار مذکوره پای اندازمظاهرت اولمشاردر. اشبو نامهیی جنرال پرنس رادزیویل خاکپای همایون حضرت خلافتپناهیلرینه تقدیم ایله کسب فخر ایدهجکندن مؤخراً مجارستانده وقوعبولان احوالك تفصیلاتی ذات حضرت شاهانه‌لرینه افاده وتحکیه کندوسنی مأمور ایلمشدر . طونه اوزرنده واقع ایالات دولت علیه‌ده سرزدهٔ ظهور اولان إختلالاتدن طولای هنوز بولندقلری احوال غیر مقرره‌لری سبیله بونلرده الآن بیجه تخم فساد موجود اولدیغندن مجارستانده اعادهٔ نظام خصوصنك ایالات مذکوره‌نك اصلاح معنویسی حقنده بالطبع تأثیرات نافعه‌سی اولهجغی جهتله اشبو محاربه‌نك نتیجهٔ خیریه‌سندن برقاتدها تشکر ایدرم . وبوحالك وخاطری تقدر تفکر وملاحظه ایدرایسهم ، بك ، جمله‌نك معلومی اولدیغی اوزره إیقاع فتنه وفساد غرضیله بغدانی مسلحاً استیلایه تصدی ایلدیکی اثناده مأمورین سلطنت سنیه‌نك عاقلانه وممتانتله وقوعه کلان حرکات مستقیمانه‌لرینی اولقدر زیاده تقدیر ایلکده‌یم . دولتینمز بینده درکار اولان اتفاقك تأیید وتحکیمنی موجب اولوب اراضیٔ عثمانیه‌یه تخطی ایدن بحار فرقه‌لری حقنده مؤخراً طونه اوزرنده بولنان مأمورین سلطنت سنیه طرفندن وقوعه کلان حرکات ایله دخی برقات دها زیاده میدانه قویولمش اولان اصول غایت ملتزم اولان برمسلکه‌یی ذات شوکتسمات حضرت ملوکانه‌لری ، وکلای دولت علیه‌لرینك دقت کامله‌لرینی توصیه وسپارش بیوره‌جقلرینی بکا یقیناً جزم ایتدیرمکده‌در . دولتم حقنده خیانت عظما جرمنی ارتکاب ایتدکدن صکره مؤخراً مجارستانی تخریب ایلمش اولان وقوعات مکروهه‌ده دخی مشارکتلری اولان بعض لهلولره دائر نزد باب عالیلرنده تشبثات ایجابیه‌نك اجراسیچون مسئلهٔ مذکوره‌یی درمیان ایلمکه سفیری مأمور ایتدم وبین الدولتین برکونه سحاب وهم وشبهه سرنمای ظهور اولمامسی آرزوی خالصانه‌سندن ناشی یومادهنك بروجه دلخواه حسن تسویه‌سنی اقدم امل بولنمشدر . موسیو تیتوفك تبلیغات واقعه‌سی نزد سلطنت سنیه‌لرنده رهین حسن قبول بیوریلهجغی مأمولنده اولدیغم بیانیله حرمت فائقه وموالات صمیمیه‌مك تجدید تأمیناته مبادرت قلنمشدر .

Efkâr-ı 'Âlî-i hazret-i mülûkâneleri ma'lûmum olduğu cihetle Macaristân'da bunca vakitdenberü sefk-i dâme-i bâis olan muhârebe-i şedîde ve 'anîfenin hâtime-i hayriyyesinden hissedâr-ı mahzûziyyet olacaklarını iştibâh edemeyeceğimden 'asâkirimin müşâreket-i fi'liyyesi vâki' olmuş olan böyle bir vak'a-i cesîmeyi hâkpâ-yı ma'âlî-peymâ-yı cenâb-ı şehriyârilerine ihbâra müsâra'at eylerim. Ve memûl ederim ki işbu vak'a bir târîh-i cedîd i'tibâr olunarak ihtilâl ile serâsîme olanların halkı ma'nevî politikaca düçâr eylemiş oldukları mesâ'ibden kurtarmağa sebeb olacaktır. Ve bunca zuhûra gelen kâffe-i ihtilâcât-ı şikâkiyye bir derece tahrîbâta bâ'is ve şol rütbe mihen ve âlâma bâdî oldu ki artık müteyakkız olan milletler el-yevm nizâm ile emân ve 'asâyişin mu'âvedetini arzû ve temennî etmektedirler. Kaldı ki Macaristân'ın 'isyânı temâmiyet-i muvâzene-i politikiyyenin bir cüz-i mühimmi olan Avusturya Devleti'nin emr-i bekâsına îrâs-ı halel eyleyeceğinden başka bunun berr-i Avrupa'nın müte'addid ihtilâl merkezleri ve husûsuyla neşr-i serbestî ve fesâd eden Lehlüler ile irtibâtı cihetiyle işbu 'isyân-ı cesîm cem'iyet-i beşeriyyenin esâsını hedm ü tahrîb sadedinde olduğundan artık a'mâl-i kuvve-i 'askeriyyeden gayri cây-ı selâmet kalmamışdı. Bu takdîrce Devlet-i İmparatoriyyemin sevk ve tesrîb olunabilecek kuvve-i askeriyyesinin vezânetini ilâve-i kaffe-i mîzân eylemeğe tereddüt edemeyeceğim âşikâr idi. İşte geçen sene bütün Avrupa'da meşhûd olan infisâh ve ihtilâl-i 'umûmî sayesinde bir takım fesede Memleketeyn'de tasmîmât-ı tahribiyyelerini icrâ eylemek emniyesiyle zât-ı şevket-simât-ı cenâb-ı pâdişâhânelerinin hükûmetini 'alenen tanımamağa kalkışdıklarında hükûmet-i şâhânelerinin takarrür ve teekküdü zımnında zât-ı hümâyûn-ı hazret-i mülûkânelerine bi'l-ihtiyâr bir mu'âvenet-i musellahanın icrâsını kendime borc 'addetdirmeğe bâ'is olan usûl-ı tahaffuziyye kezâlik bu def'a Rusya Devleti'nin Macaristân'da müdâhalesini müstelzim olmuş olmağla hakk ta'âlâ hazretleri sa'yimi meşkûr buyurmuşdur. Vâkı'â Tuna'nın öte tarafında ve gerek Tayis Suyu ovalarında olsun Rusya Devleti musahhih-ı ahvâl-ibenî-âdem memûriyetini fedâkârâne îfâ edüb 'asâkiri dahî mücerred nizâm ve intizâm-ı meşrû'iyyet mâddelerinin muzafferiyetini teyîd ve temîn içün diyâr-ı mezkûra pây-endâz-ı müzâheret olmuşlardır. İşbu nâmeyi Ceneral Prens Radzivil hâkpâ-yı hümâyûn-ı hazret-i hilâfet-penâhîlerine takdîm ile kesb-i fahr edeceğinden muahharen Macaristân'da vukû' bulan ahvâlin tafsîlâtını zât-ı hazret-i şâhânelerine îfâde ve tahkiyeye kendüsünü memûr eylemişimdir. Tuna üzerinde vâki' eyâlât-ı Devlet-i 'Aliyye'de ser-zede-i zuhûr olan ihtilâlâtdan dolayı henüz bulundukları ahvâl-ı gayr-i mukarrereleri sebebiyle bunlarda el-ân nice tohum-ı fesâd mevcûd olduğundan Macaristân'da i'âde-i nizâm husûsunun eyâlât-ı mezkûrenin ıslâh-ı ma'neviyyesi hakkında bi't-tabi' tesîrât-ı nâfi'ası olacağı cihetle işbu muhârebenin netîce-i hayriyyesinden bir kat daha teşekkür ederim. Ve bu hâlin vehâmetini ne kadar tefekkür ve mülâhaza eder isem Bem'in cümlenin ma'lûmu olduğu üzere îkâ'-i fitne ve fesâd garâzıyla Boğdan'ı müsellahan istîlâya tasaddî eylediği esnâda memûrîn-i Saltanat-ı Seniyye'nin 'âkılâne ve metânetle vukû'a gelen harekât-ı müstakîmânelerini ol kadar ziyâde takdîr eylemekdeyim. Devleteynimiz beyninde derkâr olan ittifâkın teyîd ve tahkîmini mûcib olub arâzî-i Osmâniyyye tahattî eden Macar fırkaları hakkında muahharen Tuna üzerinde bulunan memûrinin-ı Saltanat-ı Seniyye tarafından vukû'a gelen harekât ile dahî bir kat daha ziyâde meydâna konulmuş olan usûl gâyet mültezimim olan bir meseleyi zât-ı şevket-simât-ı hazret-i mülûkâneleri vükelâ-yı Devlet-i Aliyyelerinin dikkat-i kâmilelerini tavsiye ve sipariş buyuracaklarını bana yakînen cezm etdirmekdedir. Devletim hakkında hiyânet-i 'uzmâ cürmünü irtikâb etdikden sonra muahharen Macaristân'ı tahrîb eylemiş olan vukû'ât-ı mekrûhada dahî müşâreketleri olan bazı Lehlülere dâir nezd-i Bâb-ı 'Âlîlerinde teşebbüsât-ı icâbiyyenin icrâsı içün mesele-i mezkûreyi dermeyân eylemeğe sefîrimi memûr etdim. Ve beyne'd-devleteyn bir gûne sehâb-ı vehm ve şübhe ser-nümâ-yı zuhûr olmaması arzû-yı hâlisânesinden nâşî bu mâddenin ber-vech-i dilhâh hüsn-i tesviyyesi akdem-i emelim bulunmuşdur. Mösyö Titof'un teblîgât-ı vâkı'ası nezd-i Saltanat-ı Seniyyelerinde rehîn-i hüsn-i kabûl buyurulacağı memûlünde olduğum beyânıyla hürmet-i fâike ve mevâlât-ı samîmiyyemin tecdîd-i temînâtına mübâderet kılınmışdır.

EK: 4

Sultan Abdülmecid'in Çar Nikola'ya Mektubu

Prens Raçivil ma'rifetiyle tesyîr-i savb-ı dostâne kılınan nâme-i vedâd-'allame-i imparatorilerînden ve havî olduğu ahbâr-ı sârreden hâsıl olan memnûniyet-i kalbiyyemi Prens-i mûmâileyhe şifâhen ifâde ve kendüsüne tevdî'an gönderdiğim cevâb-nâme-i dostânemde beyân eylemiş isem de Prens-i mûmâileyhin mahsûsan taraf-ı hâlisâneme i'zâmında öteden berü zât-ı dostânemiz hakkında meşhûdum olan meveddet-i hâlisa-i fahîmânelerine bir delîl-i cedîd gördüğümden ol bâbda doğrudan doğruya dahî 'arz-ı mahzûziyyet ve minnetdârî etmek ve işbu nâme-i dostîyî îsâl eylemek üzere mütehayyirân-ı ricâl-i Devlet-i 'Aliyyemden olub el-hâlet-i hazihi memûriyet-i mahsûsa ile Eflak ve Boğdan'da bulunan Amedî-i Dîvân-ı Hümâyûnum Fuad Efendi'yi Fevkal'âde Murahhas Büyükelçilik Ünvânıyla nezd-i İmparatorîlerine gönderdim ve Macaristân vukû'âtının hâsıl olan hüsn-i netîcesi cihetiyle Memâlik-i 'Devlet-i Aliyyeme fırâr ve iltică eden kesân haklarında olan mütâla'âtımın tafsîlâtını hâlisâne vükelâ-yı İmparatorîlerine beyân etmesini dahî Efendi-i müşârunileyhe emr ve tenbih etdim. Zât-ı haşmet-simât-ı fahîmânelerinin her bir emr-i müşkilde Devlet-i 'Aliyyeme ibrâz eyledikleri delâil-i fi'liyye-i hulûs ve mevâlât bir vakitde unudulur mevâddan değildir. Ve teyemmünen cârî olan münâsebât-ı ittihâdiyyemizin tezâyüd ve teekküdü samîmî ve hakîkî olarak nuhbe-i âmâlim olmağla dâimâ bu arzûmun safvet ve sıhhatini taraf-ı İmparatorîlerine isbâta vesîle-cûy olduğum cenâb-ı Rabbü'l-'âlemine ma'lûmdur. Binâen'aleyh işbu Mültecîlere dâir Mösyö Titof'un memûr-ı teblîği olduğu ifâdâtı tamâmen icrâ edemediğinden dolayı ne rütbe mütee ssir olduğumu ta'rîf edemem. Fakat zât-ı dostânelerinin nâmûs-ı hükümdârîye olan ri'âyet-i mahsûsa ve taraf-ı hâlisâneme derkâr bulunan muhabbet-i hâliselerine olan istinâdım bâis-i teselliyet olmaktadır. Mukaddemce peder-i vâlid-mâcid-i bîzürkârım Hazretlerine ve tarafıma bu def'a Haşmetlü Avusturya İmparatoru Cenâblarına vukû'ubulan mu'avenât-ı dostânelerine sebeb olan husûsun yani şân-ı nâmûs-ı hükümdârî mâdde-i mu'azzezesinin ve ber-vech-i muharrer beynimizde sübût-yafte-i istikrâr olan mevâlât-ı mütekâbilenin nâmına olarak 'arz ve îrâd eylediğim iltimâsa havâle-i sem'-i kabûl eyleyeceklerine iştibâhım yokdur. Fuad Efendi tarafından dahî ifâde olunacağı vechile eşhâs-ı mülteciyyenin Memâlik-i Devlet-i 'Aliyyemde her dürlü muhâfazalarına ve ba'd-ezîn bir gûne fesâd ve mekîdete cüret edememelerine taraf-ı Devlet-i 'Aliyyemizden dâimen ve müstemirren dikkat ve nezâret olunacağından dolayı zât-ı fahîmânelerini tatmîn ve temîn ederim. Hasılı merkûmların hâricde oldukca Devlet-i fahîmelerine îsâl etmeleri melhûz olan bî-huzûri bu sûretle külliyen ber-taraf olacağından ve bu cihetle maslahatın taraf-ı İmparatorîlerine olan mazarratı mündefi' olduğundan bunun üzerine Devlet-i 'Aliyyemizin nâmûsunu vikâyeye ve bununla dahî taraf-ı dostânemize bir büyük dostluk ve hayırhâhlık delîli vermeğe himmet olunacağı kaviyen memûl-ı hâlisânem idüği beyânı cânib-i fütüvvet-menâkb-ı İmparatorîlerine olan harekât-ı kâmilenin tecdîd-i temînâtına vesîle ittihâz olunmuşdur.

EK:5

Sultan Abdülmecid'in Çar Nikola'ya Gönderdiği Diğer Bir Mektup

Macaristân İhtilâlinin def' ve teskîni zımnında Haşmetlü Avusturya İmparatoru Cenâblarına 'arz olunan mu'âvenet-ı fahîmânelerinin pezîrâ-yı hüsn-i hitâm olduğunu ve ihtilâl-i mezkûrun kâmilen mahv ve ber-taraf kılındığını ve Memâlik-i Devlet-i Aliyyemize iltica etmiş olan eşhâs-ı ma'lûmeye dâir nezd-i Devlet-i 'Aliyyemizde mukîm Fevkal'âde Murahhas Orta Elçileri Mösyö Titof'un bazı ifâdât-ı icrâsına memûr bulunduğunu mutazammın Ceneral Prens Raçivil vâsıtasıyla mersûl-ı seviyy-i muhibbânem olan nâme-i imparatorîlerini Prens-i mûmâileyh yedinden memnûniyetle ahz eyledim Mütemennî-i sulh u salâh olan bütün Düvel-i Avrupa'nın ve husûsiyle civârîyet münâsebetiyle Devlet-i 'Aliyyemin kemâl-i bî-huzûrî ve teessür ile nazar etmekde oldukları mâdde-i ihtilâliyyenin cilve-nümâ-yı mirat-ı zuhûr olan netîcesini bu sûretle derhâl savb-ı dostânemize ihbâra vâki' olan himmet-i fahîmâneleri ne rütbe mahzûziyet-i kalbiyyemi müstelzim olduğunu ta'rîf edemem. Ve bu netîceden dolayı taraf-ı haşmet-i padışâhîlerine icrâ-yı tebrîk ve tehniyete müsâra'at ederim. Muhâfaza-ı hukûk-ı meşrû'a-i hükümdârî hakkında masrûf olan mesâ'î-i cemîle-i İmparatorânelerinin dâimâ karîn-i hüsn-i karâr olmasını Cenâb-ı Rabbü'l-'âlemînden temenni etmekteyim. Devlet-i 'Aliyyemizle Devlet-i Fahîmeleri beyninde teyemmünen mevcûd olan münâsebât-ı ittihâdiyye ve mu'âmelât-ı vedâdiyyenin teekküd ve tezâyüdüne müteâdir olan arzû-yı hâlisânemden bir hâl ve vakıtda sebeb-i iştibâh-ı cüzî olabilecek şeyler tecvîz olunmaz Bu maksadın husûlü ya'nî o makûle şübehâta mahall kalmamak zımnında zâhiren bir nev' ihtilâf gösterebilecek mevâdd-ı müşkile zuhûrunda ma'zeret-i sahîhanı müsellem olan hakkâniyet-i imparatorîlerine beyân ederek emniyet-i tâmme ile anın karâr-ı muhikkânesine intizâr etmekden a'lâ yol bulamam. Binâ-berîn mûmâileyh Mösyö Titof'un memûr ifâdesi olduğu maslahat üzerine Amedî-i Dîvân-ı Hümâyûnumuz Fuad Efendi vâsıtasıyla cânib-i haşmet- câlib-i İmparatoranelerine doğrudan doğruya beyân-ı hâl etmeği tensîb eyledim. Efendi-i müşârunileyhin ol bâbda teblîğ edeceği şeylerin takdîr ve muvâzanesini nısfet ve fütüvvet-i fahîmânelerine havâle ederim. Ve kaviyen memûl eylerim ki kendüsünün gerek taraf-ı fahîmânelerine olan mevâlât-ı hâlisânemin kuvvet ve safvetine ve gerek Mülteciyânın berü tarafda kaldıkları hâlde sahîhan ve müessiren muhâfazaları hâsıl olacağına dâir nâm-ı dostânemize olarak vâki' olan temînâtına havâle-i sem'-i i'timâd ve kabûl ederler. Zât-ı fehâmet-simât-ı İmparatorilerine derkâr olan hürmet ve meveddet-i mühibbânemin bu vesîle ile dahî tecdîd-i temînâtına müsâra'at eyledim.

EK:6

Çar Nikola'nın Sultan Abdülmecid'e Mektubu

Zannıma göre bir kaç mâdde-i mühimmede hâkpâ-yı 'âlî-i hazret-i mülûkânelerine ibrâzından hâlî olmadığım delâil-i efkâr-ı hâlise ve dostîye kemâl-i hulûs ile murâca'at buyurmuş olduklarını mutazammın nâme-i hümâyûn-ı cenâb-ı şehinşahîlerini 'Atûfetlû Fuad Efendi hendeleri bana i'tâ etmiş ve ben dahi buna mukâbeleten hareket-i vâkı'am cenâb-ı mu'allâ- elkâb-ı hilâfet-penâhîlerinin doğrudan doğruya tarafıma murâca'atları 'abes yere olmadığını isbât eylemişdir. Binâen'aleyh nezd-i Devlet-i 'Aliyyelerinde ibrâzına müsâra'at etmiş olduğum teshîlâtın devleteynimiz beyninde an-be-an teekküd ve tahakkümü ikdâm-ı arzû-yı hâlisânem olan revâbıt-ı dostî ve hüsn-i ittihâdın istikrârı husûsuna mâni' olan müşkilâtın tesviyesine bâdî olmuş olduğunu istihbâr eylediğimden kendimi bahtiyâr addederim. Ve her bâr ki beyn-i d-devleteyn derkâr olan münâsebâtda düvel-i ecnebiyyenin müdâhalesi ber-taraf olunarak niyâtımın hulûs ve istikâmetine ve nüfûz-ı cenâb-ı hükümdârîlerinin takviyetiyle Memâlik-i Saltanat-ı Seniyyelerinin istiklâl ve âsâyiş ve temâmiyeti ziyâdesiyle dilhâhımdan bulunduğu husûsuna cânib-i seniyyü'l-cevânib-i hazret-i padışâhîlerinden i'timâd buyuruldukca tarafımdan dahi dâima bu vechile mukâbele olunacağında iştibâh yokdur. Macaristân vukû'âtından dolayı Türkistân'a kaçmış olan Mültecîlerin reddi meselesinde vâki' olan ısrârım mücerred Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhânelerinin şu erbâb-ı fesâdın orada bilâ-şübhe îkâ' edecekleri nâire-i fitne ve âşûb muhâtarasından muhâfaza ve emîn olması arzusundan neşet eyleyüb çünkü Türkistân'ın Rumili Eyâleti'nin dâimâ bir merkez-i fesâd ve ihtilâl olması gerek zât-ı şevket-simât-ı hazret-i mülûkânelerinin ve gerek benim menâfi'imize ne kadar muzırr ve muhill bir mâdde olacağı meczûm-ı padışâhîleridir. Kaldı ki iş bu muhâtaradan külliyen emîn olmak içün taraf-ı zâhiru'ş-şeref-i cenâb-ı cihân-bânîlerinden daha bir takım tedâbir-i mühimmenin ittihâzı lâzım gelüb hatta Mösyö Titof tedâbîr-i mezkûre hakkında vükelâ-yı Saltanat-ı Seniyyelerinin dikkat-i kâmilelerini da'vet etmiş olduğundan mâ'adâ husûs-ı mezbûru bu tarafda vükelâm dahi Fuad Efendi hendeleriyle söyleşmiş olmasıyla erbâb-ı ihtilâl memûrlarının Rumili Eyâletinde nice senelerden berü neşr-i tohum-ı fesâd ile i'lân-ı istiklâliyyetleri zımnında ezhân-ı nâssı tahrîk etmekde olduklarından eyâlet-i mezkûre ahâlîsinin âsâyiş ve istirâhatını muhill böyle bir hâlin def' ve ber-taraf kılınmasının lüzûm-ı zarûrîsini isbât edecek kâffe-i mütâla'ât efendi-i müşârünileyh kulları hâkpâ-yı hümâyûn-ı hazret-i hilâfet-penâhîlerine sâdıkâne 'arz ve ifâde eyleyeceğinde kat'â iştibâh etmem. İşbu nâmenin hâkpâ-yı 'uyûn-ârâ-yı cenâb-ı şehinşâhîlerine takdîmi memûriyeti Efendî-i müşârunileyh kullarına ihâle kılınmış ve müşârünileyh kulları ise taraf-ı eşref-i hazret-i cihân-dârîlerinden lütfen kendüsüne tevdî' buyurulan memûriyet-i mühimmeyi mûcib-i hoşnûdî olacak vechile îfâ eylemiş olduğu beyânıyla zâten derkâr olan hürmet-i fâika ve muhabbet-i nâ-mütegayyiremin temînâtı rehîn-i hüsn-i kabûl buyurulmasını niyâz ederim

EK:7

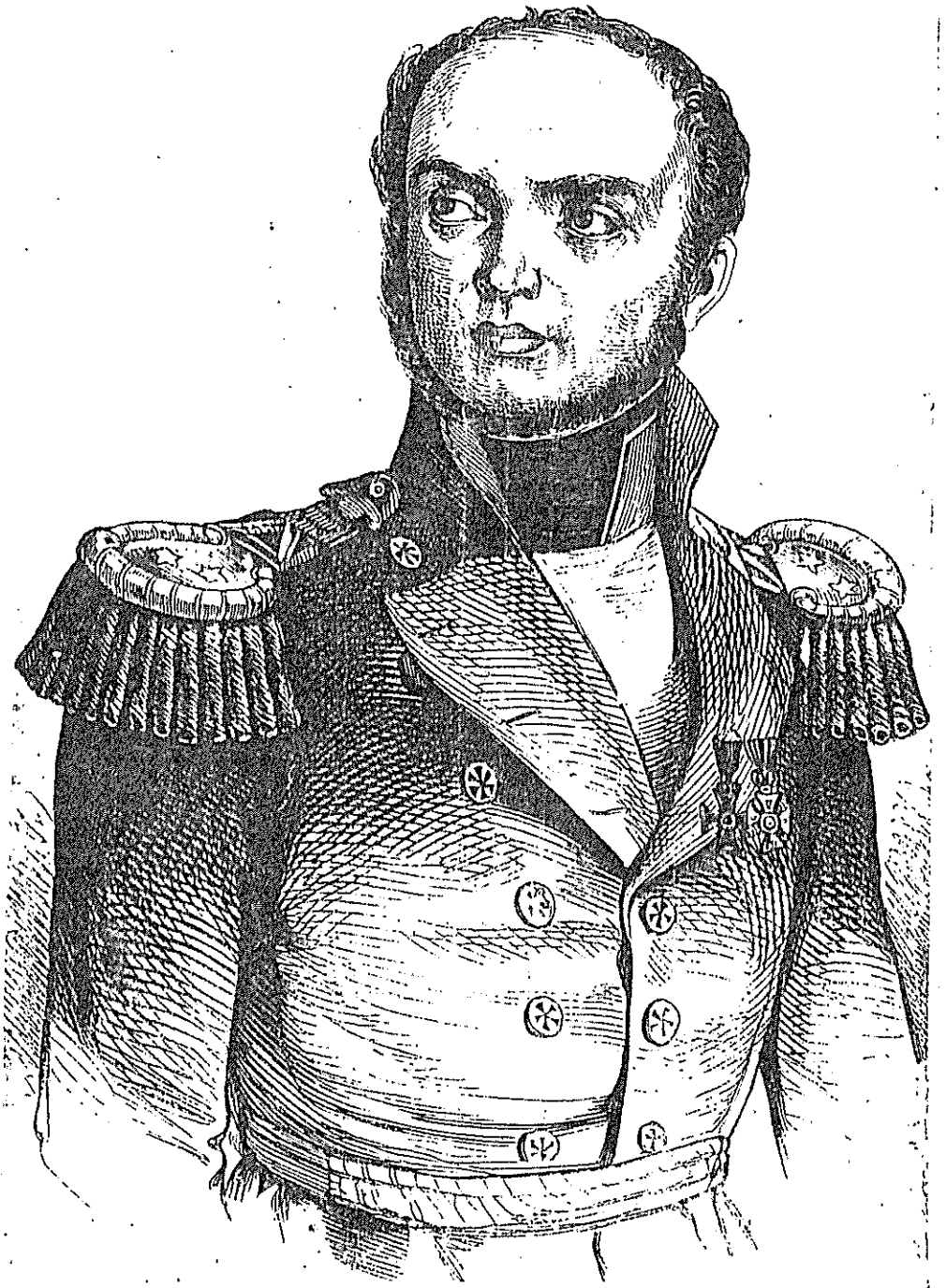
Avusturya İmparatoru'nun Sultan Abdülmecid'e Mektubu

"İhtilâl cihetiyle bazı tarafları muhtall olan memâlikde sulh ve âsâyişin mu'âvedetinden lütfen hisse-mend-i mahzuziyyet olduklarını şehr-i eylülün ondördü tarihiyle müverrahan irsâl buyurulan nâme-i hümâyûn-ı şâhânelerinden bir memnuniyyet-i sahîha ile istihbâr eyledim. Memâlikimizin teekküd-i sa'âdet ve istirâhatı için izhârına rağbet buyurdukları ârzu-yı cenâb-ı pâdişâhîlerinin safvetinde iştibâhım yokdur.Ve arâzi-yı Devlet-i Aliyyelerine iltică eden Macar ihtilâli rüesâsının Avusturya Devleti aleyhinde mefâsıd-ı cedîde icrâsını kendülerine 'adîmü'l-imkân derecesine koyacak sûretde muhâfaza etdireceklerine dâir tarafıma i'tâ buyurdukları teminâtda dahî efkâr-ı celîle-i dostânelerine bir delîl-i cedîd müşâhade etdim. Ve bu teminâtı bi't-takdîr evvel emirde mazmûn-ı mu'âhedâteta tatbikan taleb olunan redd-i mülteciyân mâddesinde isrârdan ferâğat eyledim. Eşhâs-ı mülteciye müteddâir Devletlerimiz beyninde karârlaştırılan muhâfaza ve derûn-ı mülkde ikâme sûretlerinin nâme-i hümâyûn-ı mülûkânelerinde izhâr buyurulan niyât-ı seniyyelerine mu'âhedât-ı mer'iyyeye muvâfık vechile icrâ kılınacağına ve bu cihetle şu meseleden tevellîd edûb bir müddetcik devletlerimiz miyânesinde olan revâbıt-ı kadîme-i dosti ve hüsn-i hemcivâriyi tağyîr edecek gibi görünmüş olan müşkilâtın neticesi revâbıt-ı mezkûreyi tekîd ve teyîdden başka bir şey olmamış olacağına i'timâd-ı kâmilem derkârdır ve taraf-ı eşref-i mülûkânelerine olan hürmet-i fâike ve râbıta-i gayr-i mütegayyiremin bu vesîle ile dahi tecdîd-i temînâtına mübâderet eylerim.

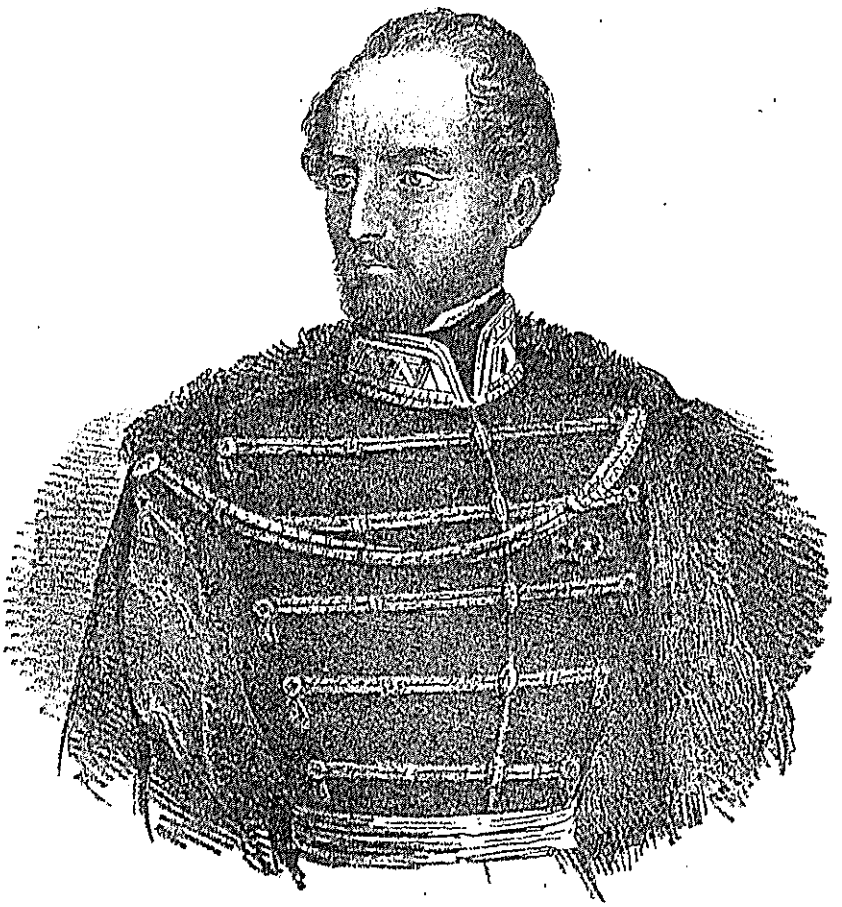
FOTOĞRAFLAR

Lajos Kossuth

Jozef Bem

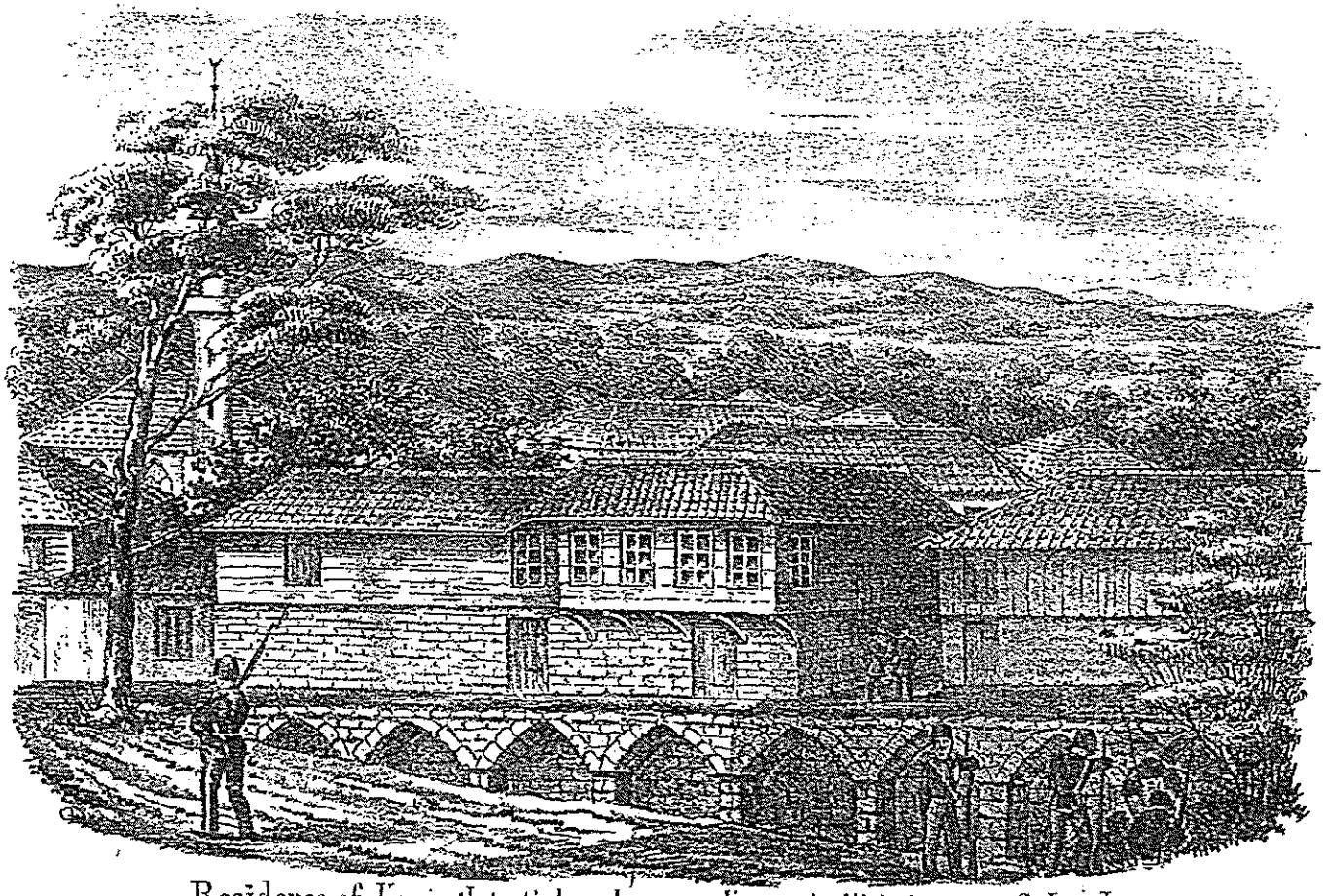
GENERAL GUYON

now called jetzt genannt.

KOSCHID,

Pasha of Damascus. Pascha von Damaskus.

Richard Guyon

Residence of Kossuth in Schumla. Kossuths Wohnhaus in Schumla.

Kossuth'un Şumnu'da İkamet Ettiği Ev

COMMODORE J. C. LONG, U. S. N., ABOUT 1856

(Kossuth ve arkadaşlarını Gemlik İskelesi'nden İngiltere'ye götüren geminin kaptanı)

ÖZGEÇMİŞ

01.07.1967 tarihinde Gümüşhane'de doğdu. İlkokulu Yukarı Çayırardı köyünde okudu. Orta ve lise tahsilini Gümüşhane'de bitirdi. 1987 tarihinde Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü kazandı ve 1991 yılında bu bölümden mezun oldu.

1993 yılında Yüzüncüyıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yakınçağ Anabilim Dalında doktoraya başladı.